REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA ANUL CLIV

CONVORBIRI LITERARE

FONDATĂ DE SOCIETATEA *JUNIMEA* DIN IAȘI, LA 1 MARTIE 1867

Director: Cassian Maria SPIRIDON

„Ultimii șase ani din viaa poetului s-au transformat într-o telenovelă”
– dialog cu scriitorul **Theodor CODREANU**
„Eminescu-i simfonia limbii noastre românești”
– dialog cu scriitorul **Ion HADÂRCĂ**

POEZIE: Vasile BURLUI, Radu CANGE, Mihai PĂCURARU
INEDIT: Epistolar Adrian PORUCIUC și Marija Gimbutas

DOCUMENT: Ioana DIACONESCU – Din Arhiva CNSAS

RECUPERĂRI: Titu MAIORESCU

ANCHETA *CONVORBIRI LITERARE*: Vasile SPIRIDON

Ion PAPUC: Subteranele literaturii din comunism
Gheorghe GRIGURCU: „Efectul pozitiv al tonului bemolizat”
Cornel UNGUREANU: Despre Vakulovski...
Gheorghe CLIVETI: Veacul monarhilor și cărturarilor
Mircea PLATON: Comunismul real și anticomunismul concret
Mircea A. DIACONU: Perpessicius

Ioan HOLBAN: Poeți români de azi
Al. BOGDAN: La Vălenii de Munte
Gellu DORIAN: Mihai Ursachi – Marea înfățișare
Constantin BOSTAN: Trădări și trădători pe frontul român
Maria EPATOV: Condamnați la suferință
Maria TRANDAFIR: Conștiință rănită și adevăruri uitate

Pompiliu CRĂCIUNESCU: Adevărul erorii vs. „fantezia reproductivă”
Constantin COROIU: Timpul trăirii, timpul povestirii
Simion-Alexandru GAVRIȘ: Generalul Ioan Emanoil Florescu
Liviu PAPUC: Pavel Paicu înainte de a fi membru al „Junimii”
Dan CIACHIR: Golful Sfântului Pavel din Malta
Ovidiu PECICAN: Noica: teme și leit-motive
Dragoș COJOCARU: Drumul vieții noastre și calea cea dreaptă

Literatura azi: **Ioan LASCU, Mihaela GRĂDINARIU, Adrian JICU, Marius CHELARU, Emilian MARCU**

Cronică literară: **Cristian LIVESCU, Constantin DRAM, Cristina SCARLAT**
Comentarii critice: **Adrian Dinu RACHIERU, Vasile SPIRIDON, Antonio PATRAȘ**
Actualitatea literară: **Emanuela ILIE, Alexandra OLTEANU, A.G. ROMILA**

Februarie 2022, Nr. 2 (314)

CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA
FONDATĂ DE SOCIETATEA *JUNIMEA* DIN IAȘI, LA 1 MARTIE 1867
EDITOR: ASOCIAȚIA REVISTA CONVORBIRI LITERARE
ASOCIAȚIE DE UTILITATE PUBLICĂ

R e d a c ţ i a :

Director: Cassian Maria SPIRIDON
Redactor șef: Mircea PLATON
Redactor șef adjunct: Marius CHELARU
Secretar general de redacție: Dragoș COJOCARU
Redactori: Liviu PAPUC, Antonio PATRAȘ

C o l e g i u l :

Ana BLANDIANA
Mircea A. DIACONU
Gellu DORIAN
Constantin DRAM
Gheorghe GRIGURCU
Ioan HOLBAN
Cristian LIVESCU
Virgil NEMOIANU
Basarab NICOLESCU
Ion PAPUC
Ioan-Aurel POP
Adrian Dinu RACHIERU
Vasile SPIRIDON
Dan TOMULEȚ
Alexandru ZUB

Secretariat: Doina BUCIULEAC, Olga IORDACHE

Biblioteca revistei „Convorbiri literare”
nr. 2 (314) / februarie 2022
Dorin N. URITESCU, *Din nou pe Rio Costa*

Revista *Convorbiri literare* găzduiește opiniile, oricît de diverse, ale colaboratorilor. Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui text aparține, în exclusivitate, autorului. Redacția își rezervă dreptul de a schimba titlurile.

Revistă indexată EBSCO

www.convorbiri-literare.ro

CUPRINS

Cassian Maria SPIRIDON – *Lumea fluidă a digitalizării* (I) / 1

ANCHETA REVISTEI: *CRITICA LITERARĂ AZI* (XIV)
Vasile SPIRIDON / 13

„O radiografiere a ultimilor șase ani din viața poetului s-a transformat într-o telenovelă...” – interviu cu scriitorul Theodor CODREANU / 15
„Eminescu-i simfonia limbii noastre românești” (II)
– interviu cu scriitorul Ion HADÂRCĂ / 20

Ion PAPUC – *Subteranele literaturii din comunism* / 24
Gheorghe GRIGURCU – *„Efectul pozitiv al tonului bemolizat”* / 28
Cornel UNGUREANU – *Despre Vakulovski, cei trei: Alexei, Alexandru și Mihail. Și... al patrulea* / 31
Gheorghe CLIVETI – *Veacul monerhilor și cărturarilor în sinteza istorică iorghiană* (IV) / 35
Mircea PLATON – *Comunismul real și anticomunismul concret* (I) / 40
Mircea A. DIACONU – *Perpessicius* (II). *Despre libertatea de expresie, în interbelic și în 1970* / 44
Ioan HOLBAN – *Poeți români de azi* / 48

MAIORESCU INTEGRAL ÎN PREMIERĂ
Titu MAIORESCU – *Jurnal* (XL) *1901* / 60
(ediție critică alcătuită de Ana-Maria Dascălu și Bogdan Dascălu)

DOCUMENT
Ioana DIACONESCU – *Mihail Sadoveanu și francmasoneria.* Pro *și* contra *în presa vremii* / 63

INEDIT
Epistolar (1984-1992) Adrian Poruciuc și Marija Gimbutas (II) / 68

ARHIVE LITERARE
Constantin BOSTAN – *1916-1917: Trădări și trădători pe frontul român* (III) / 72

RESTITUIRI
Nicolae SCURTU – *Barbu Brezianu și contemporanii săi* / 76

TEXTE DE IERI PENTRU AZI
Dr. Al. BOGDAN – *La Vălenii de Munte* / 79

POEZIE
Vasile BURLUI / 81
Radu CANGE / 82
Mihai PĂCURARU / 83
Constantin GUZGĂ / 84

PROZĂ
Rodica BRETIN – *Recviem pentru un revolver* / 85
Lucian ZUP – *Fotograf de nunți* / 87

CRONICA LITERARĂ
CRITICA POEZIEI: Cristian LIVESCU – *Imperiul umbrelor din neantul amiezii* / 88
CRITICA PROZEI: Constantin DRAM – *„Aquilla non capit muscas”, note pe seama unei epoci răsturnate* / 91
CRITICA CRITICII: Cristina SCARLAT – *Cioran* ou la chance de l’échec / 94

COMENTARII CRITICE
Adrian Dinu RACHIERU – *Caligraful Valeriu în „Colonia de scribi”* / 96
Vasile SPIRIDON – *Arhaicul în actualitate* / 99
Antonio PATRAȘ – *Ultimul Macedonski* / 102

Conform prevederilor Statutului, Uniunea Scriitorilor din România nu este responsabilă pentru politica editorială a publicației și nici pentru conținutul materialelor publicate.

ACTUALITATEA LITERARĂ
Emanuela ILIE – *Întunecat, creativ,* translucid (II) / 106
Alexandra OLTEANU – *Robert Șerban și proza omenescului augmentat* / 108
Adrian G. ROMILA – *Dincolo, altceva* / 110

LITERATURA AZI
Ioan LASCU – *Un eșec istoric implacabil* / 111
Mihaela GRĂDINARIU – *Poem – Shofar* / 114

EX LIBRIS
Gellu DORIAN – *Mihai Ursachi* – Marea înfățișare / 117
Maria EPATOV – *Condamnați la suferință. Cum și de ce (mai) poate scrie Varujan Vosganian după* Cartea șoaptelor / 129
Maria TRANDAFIR – *Conștiință rănită și adevăruri uitate* / 128
Ion CRISTOFOR – *Marius Țion – un poet crepuscular* / 134
Adrian JICU – *Nimic nou...* / 135

ISTORIE LITERARĂ
Pompiliu CRĂCIUNESCU – *Adevăr, eroare, „fantezie reproductivă”* / 137
Constantin COROIU – *Portrete pe fundalul istoriei* / 144
Liviu PAPUC – *Pavel Paicu înainte de a fi membru al „Junimii”* / 147

ISTORIE
Simion-Alexandru GAVRIȘ – *Un om pentru multe anotimpuri: Generalul Ioan Emanoil Florescu (1819-1893)* / 150

ESEU
Dragoș COJOCARU – *Drumul vieții noastre și dreapta cale* / 153
Ovidiu PECICAN – *Noica: teme și leit*-motive din *Jurnalul filosofic* / 158
Dan CIACHIR – *Golful Sfântului Pavel din Malta* / 160
Magda CÂRNECI – *Jurnal spiritual (pe sărite) – 1998: alt an aparte* (XX) / 162

CARTEA DE RELIGIE
Florin CRÎȘMĂREANU – *Firimituri filosofice* / 165

CARTEA DE FILOSOFIE
Bogdan MANDACHE – *Sufismul ca praxis al inițierii* / 168

LITERATURA UNIVERSALĂ
ABHAY K. / 170
Prezentare și traduceri de Olimpia IACOB
Jan KOCHANOWSKI / 171
Traduceri de Passionaria STOICESCU și Constantin GEAMBAȘU

CARTEA STRĂINĂ
Marius CHELARU – *O glumă cu moartea* / 173

ACTUALITATEA FRANCEZĂ
Simona MODREANU – *Un doliu solar* / 176

ANTICHITĂȚI ACTUALE
Ioana COSTA – *Umbra lui Marcianus* / 178

ARTE
Marian Sorin RĂDULESCU – *Ultima suflare și conștiința eshatonului* /179
Alex VASILIU – *Béla Bartók,George Enescu și tradiția muzicală românească* (III) / 181

PANORAMIC EDITORIAL
Marius CHELARU – *Edituri moldave/ autori moldavi* / 184
Ioan HOLBAN – *Un om cu amintiri e un om viu* / 187
A.D. RACHIERU – *În sanctuarul interiorității* / 190
Octavian MIHALCEA – *Pasiunea stărilor crepusculare* / 192
Emilian MARCU – *Vitrina cărților* / 193

VARIA
Ana PARTENI – *Uniunea Scriitorilor din România – Filiala Iași: Evenimentele linii ianuarie 2022; 73 de ani de la constituirea filialei*/ 196
Valentin TALPALARU – *ComPresa revistelor* / 198
Nicolae SAVA – *Curier de ambe sexe* / 200

CONVORBIRI LITERARE
MEMBRĂ A ASOCIAȚIEI REVISTELOR, PUBLICAȚIILOR ȘI EDITURILOR (ARPE)

ARPE ASOCIAȚIA REVISTELOR, PUBLICAȚIILOR ȘI EDITURILOR

CUI 28447247

Redacția și administrația:
I.C. Brătianu nr.22, etaj 1, Iași,700037
Tel./Fax: 004-0232-260390,
e-mail: *convlit95@yahoo.com*
CONT RO17RNCB0175033572460001 – BCR Iași

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar revista pot depune sumele în contul RO17RNCB0175033572460001 – BCR Iași

Abonamente
Pe adresa redacției, prin mandat poștal, în contul revistei:
168 lei/ an + 24 lei taxe poștale,
84 lei/ 6 luni + 12 lei taxe poștale.
Vă rugăm să scrieți pe mandatul poștal
sau pe documentul de plată
adresa dv. poștală completă și perioada de abonare.

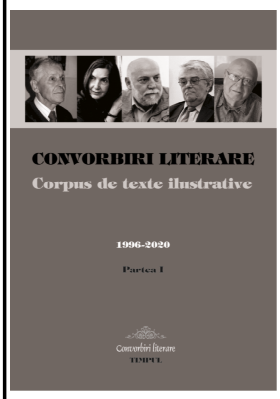

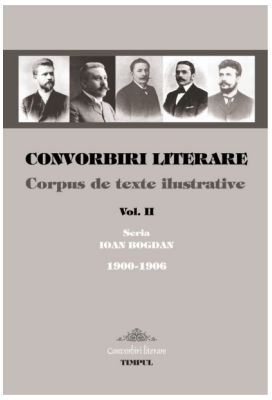

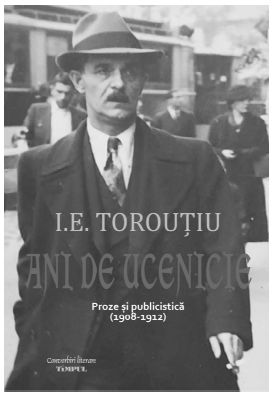

Tiparul executat dE SC BLUESIM&CO SRL Iași

ISSN 0010-8243 **Apare lunar** **200 pagini**

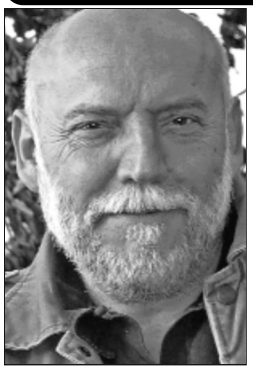

LUMEA FLUIDĂ A DIGITALIZĂRII (I)

Cassian Maria SPIRIDON

Trăim într-o epocă a inconsistenței, a formelor golite de substanță, cum spuneau vechii junimiști, într-o lume a *formelor fără fond*, fără repere, în care *organele-s sfărmate și maestrul e nebun* (Eminescu). Este o lume friabilă, neașezată, care a renunțat la busola care-i arăta direcția, pe care pînă după a doua conflagrație, a urmat-o și prin care s-a întemeiat și consolidat. O lume fără măsură. Umberto Eco, în *Cronicile unei societăți lichide* (Polirom, 2016, traducere Oana Sălișteanu și Maria Boghiu) vorbește în unul dintre „pliculețele" sale despre *societatea lichidă*, cu apel la volumul *Starea de criză* (Stato di crisi, Einaudi, 2015) în care este folosită sintagma. Autorii *Stării de criză*, Zygmunt Bauman și Carlo Bordoni subliniază cîteva dintre caracteristicile manifeste tot mai accentuat în acest prezent din care suntem parte: criza Statului – unde libertatea de decizie a statelor naționale este direct influențată de puterile marilor corporații globale – e suficient, ca exemplu, să ne referim la dictatura marilor concerne farmaceutice, în context pandemic, asupra hotărîrilor guvernanților din țările infectate. Realitate comentată de autorul *Numelui Trandafirului* cu îngrijorare, în ce privește diminuarea pînă la dispariție a rolului statului în menținerea unității și încrederii: „Dispare o entitate care garanta fiecăruia în parte posibilitatea de a rezolva în mod omogen diferitele probleme ale timpurilor noastre, iar odată cu criza acesteia iată că apare și criza ideologiilor și deci și a partidelor și în general a oricărui posibil apel la acea comunitate de valori ce îi permitea individului să se simtă parte a unui tot care ţintea seama de nevoile sale".

Și comentează în continuare fluidizarea reperelor valorice, a comunității valorice prin care se asigura coagularea individualităților: „Odată cu criza conceptului de *comunitate* își face apariţia un individualism nestăvilit, în care nimeni nu mai e tovarășul de drum al celuilalt, ci duşmanul de care trebuie să se păzească. Acest tip de «subiectivism» a subminat bazele modernității, făcând-o fragilă; de unde şi situaţia în care, în lipsa oricărui jalon de referinţă, totul se topeşte într-un soi de stare lichidă. Se pierde certitudinea dreptului (iar magistratura este percepută ca un duşman) şi singurele soluţii pentru un individ lipsit de repere sunt apariţia publică cu orice preţ, apariţia ca valoare şi consumerismul".

Trimiterea este la acel consumerism despre care am scris nu o dată în acest spațiu, un consumerism care nu-i impus de necesitățile firești ale vieții, ci de unul indus prin social media, prin reclamele agresive în mass-media etc. Nu altfel comentează Umberto Eco: „Nu este însă vorba de un consumerism care ţinteşte satisfacţia pe care ţi-o dă posedarea unor obiecte ale dorinţei, ci de unul în care acele obiecte devin iute depăşite, făcând ca individul să treacă de la un consum la altul într-un soi de bulimie fără scop (noul telefon mobil ne oferă prea puţine lucruri noi faţă de cel vechi, dar cel vechi trebuie dat la casat pentru a fi şi noi părtaşi la această orgie a obiectului râvnit)".

În aceeași notă este urmărită criza ideologiilor, la fel de friabile, extrem de fluide și ușor de accesat (fiind lipsite de o structură proprie consolidată), de aventurieri politici, demagogi și oportuniști, gata să-și schimbe opiniile după cum bate vîntul intereselor proprii și în România exemplele sunt numeroase și la ordinea zilei, de astfel de specimene. „Criza ideologiilor şi a partidelor: s-a spus că acestea din urmă nu sunt decât nişte taxiuri în care urcă vreun tribun agitator sau vreun baron local ce controlează voturile, alegându-le cu dezinvoltură în funcţie de oportunităţile pe care acestea le creează, ceea ce în fond aproape că îi face de înţeles sau mai puţin scandaloşi pe liber-schimbişti. Dar nu numai indivizii, ci toată

societatea trăiește un continuu proces de șubrezire". (U.E.)

Se întreabă cum, cu ce s-ar putea înlocui această lichefiere de neoprit, la care răspunsul firesc este: Nu știm încă. Dar această tranziție nu pare a se sfîrși, precum tranziția românească…

Autorii *stării de criză* observă, cum remarcă și cel care a scris *Pendulul lui Foucoult*, că*, după ce a pierit credinţa unei salvări venite de sus, de la Stat sau de la revoluţie, tipică pentru această etapă de tranziţie este mişcarea celor indignaţi. Aceste mişcări ştiu ce nu vor, dar nu ştiu ce vor. Şi aş vrea să amintesc că una dintre chestiunile ridicate de responsabilii cu ordinea publică în legătură cu* black bloc *este că aceştia nu mai pot fi etichetaţi, aşa cum era posibil cu anarhicii, cu fasciştii, cu Brigăzile Roşii. Aceştia acţionează, dar nimeni nu mai ştie când şi în ce direcţie. Nici măcar ei*.

Sunt și în Parlamentul național partide, dar și în stradă mișcări care *știu ce nu vor, dar nu știu ce vor*; o situație pe care, cum este de așteptat, o întîlnim pînă la nivel de individ. Discernămîntul este floare rară și se crește greu, cere efort, răbdare etc. Vom intra în detalii în următoarele pagini.

Depășirea faptului că trăim într-o societate lichidă impune conștientizarea acestei realități la toate nivelurile politice, administrative, educaționale etc., fapt care implică apelul la noi instrumente, fie ele și vechi, precum discernămîntul, întru a depăși această criză.

Progresiștii par a fi maeștri în *a ști ce nu vor* și se aliniază, cum dau de înțeles, globaliști fiind, la nivel planetar sub un slogan „îmbunătățit": „Progresiști din toate țările, uniți-vă".

Într-o lume lichidă, fără punctele de sprijin asigurate de naționalitate, credință, tradiție, comunitate de valori, inclusiv culturale, avem, pe plan local, în context pandemic un colonel la gestionarea crizei sanitare, un general în fruntea guvernului, pe cînd un mareșal la președinție!

Un *trend*, cum se spune acum, care se manifestă global tot mai agresiv și imperativ, inclusiv sau mai ales la nivelul guvernamental de la noi, în ultimile decenii urgența impunerii digitalizării și unde este necesar și unde nu-i absolut necesar, cum ar fi în învățămînt. Avem din decembrei 2020 chiar și un minister în cadrul Guvernului, cu o titulatură mai corespunzătoare: Ministerul Cercetării Inovării și Digitalizării. Vom prelua de pe site-ul Guvernului definirea preocupărilor acestui Minister în care de interes pentru demersul nostru este punctul 4. *Educația digitală*, în care pe lîngă măsurile firești și necesare de creșterea competențelor populației la toate nivelurile în folosirea acestei tehnologii, citim la subcapitolul *Populație școlară,* cu *accent pe zona pre-universitară*, măsurile luate sunt: *Evaluarea și modificarea curriculei școlare pentru a include atît ore de digitalizare specifice vîrstei și nivelului școlar cît și un demers de digitalizare transversală a modului de predare pentru toate disciplinele.* Cele care urmează nu intră în sfera subiectului ce îl tratăm. Ce este cu adevărat neliniștitor este intenția, ce se aplică, de altfel „glorios" în pandemie, *de digitalizare transversală a modului de predare pentru toate disciplinele*.

Manfred Spitzer, recunoscut specialist în neuroștiințe din Germania, publică în 2012 volumul *Demența digitală. Cum ne tulbură mintea noile tehnologii* (în limba română este tradus de Dana Verescu, Humanitas, 2020). În *Cuvânt înainte* citează din raportul anual publicat pe 22 mai 2012 de Mechthild Dyckmans – responsabilul guvernului federal german pentru probleme de dependență: „Aproximativ 250 000 dintre tinerii cu vârsta între 14 și 24 de ani sunt dependenți de internet, iar 1,4 milioane sunt considerați utilizatori de internet care prezintă probleme".

De reținut această dependență, deja la o scară alarmantă, este semnalată acum un deceniu. În prezent sigur a atins cifre astronomice. Dacă dependența de alcool, droguri, tutun, este controlată guvernamental prin diverse măsuri cam peste tot în lume, dependența digitală, flagel tot mai răspândit, nu este sub nici o supraveghere din partea politicienilor, din contra; fenomen răspândit în toată lumea și iată-l încurajat și la noi prin instituirea unui minister de resort, care nu are un pachet de legi prin care să stopeze dependența, dar are intenția de a o amplifica.

Cum remarcă specialistul german în neuroștiințe, cu câteva luni înainte de publicarea raportului menționat, ministerul culturii din Germania laudă și acordă un premiu de 50.000 de euro din bani publici pentru un joc cu împușcături. Nici la noi nu ducem lipsă de astfel de inițiative guvernamentale.

Cum la noi e greu de aflat statistici în domeniu, cităm din cele germane, în care se constata la 2012,

că s-a triplat dependența de jocuri pe calculator în numai cinci ani, cu preponderență la bărbații șomeri tineri. Specialistul a tratat astfel de dependenți de jocuri pe calculator și internet. Concluzia: „Viața acestor pacienți a fost complet distrusă de mediile digitale". Medicii din Coreea de Sud, țară super industrializată, cu o tehnologie a informației ultraperformantă, în 2007 *au înregistrat*, consemnează Manfred Spitzer, *la adulții tineri tulburări de memorie, de atenție și de concentrare din ce în ce mai frecvente, precum și o aplatizare emoțională și o opacitate generală.Ei au numit acest tablou patologic* demență digitală.

Își motivează cât se poate de nobil și cu o înaltă moralitate demersul său în cercetarea întreprinsă în respectul rigorilor științifice: „Această carte este dedicată copiilor mei. Unul dintre obiectivele la care ţin cel mai mult este să le las în urmă o lume atractivă, care merită păstrată şi în care merită să trăieşti, astfel încât, în ciuda încălzirii globale, crizei economice mondiale şi numeroaselor provocări binecunoscute ale prezentului, să se decidă să aibă la rându-le copii. E o datorie pentru mine să fac ceva pentru această lume: să lucrez pentru societate, viitor, libertate, să mă preocup de oameni şi problemele lor reale, să solicit acţiunea oamenilor luminaţi şi capabili de critică, să mă implic pentru cei care nu pot încă să facă asta, copiii, şi pentru cei care n-o mai pot face, bătrânii şi bolnavii. Acestea îmi sunt valorile, pe care părinţii mi le-au dat ca exemplu când eram copil şi pe care le-am asimilat ca pe un vaccin, adoptându-le pentru tot restul vieţii".

Sunt valori la care într-o lume normală este firesc ca să consonăm și să le urmăm pentru o necesară continuitate și afirmare a tot ce ne definește ca oameni.

În *Introducere*, încearcă să răspundă la întrebarea: *Google ne prostește*?, titlu preluat de la un eseu de critică media al expertului în internet și publicistului Nicholas Carr. Cercetările actuale asupra creierului dezvăluie efectele îngrijorătoare produse de folosirea la scara întregii populații pe perioade îndelungate a mediului digital. Câteva exemple sunt edificatoare și cu atât mai alarmante cu cât sunt de acum mai bine de un deceniu: „Mediile digitale – calculatoare, telefoane inteligente, console de jocuri şi nu în ultimul rând televizorul – ne schimbă viaţa. În SUA, tinerii petrec acum mai mult timp cu mediile digitale – şapte ore şi jumătate pe zi – decât alocă somnului, conform unui studiu reprezentativ realizat pe un grup de peste 2000 de copii şi tineri cu vârste între 8 şi 18 ani.

În Germania, potrivit unui sondaj la care au răspuns 43500 de elevi, timpul de folosire a mediilor digitale de către cei din clasa a noua este de 7,5 ore pe zi, fără a pune la socoteală folosirea telefoanelor mobile şi playerelor MP3".

Tineretul alocă cu mult mai mult timp consumului de medii digitale decât școlii – în Germania, spre exemplu, *de patru ori mai mult*.

Toate faptele, datele și argumentele sunt întemeiate pe studii științifice incontestabile. Specialist în neuroștiințe, unul dintre cei ce se ocupă de *decenii de oameni, de creier, de procesele de învățare, de mediile digitale*, se pronunță în contra celor care-i contestă afirmațiile privind pericolul demenței digitale, și reafirmă ceea ce ar trebui să știm cu toții: „...Ştiinţa este cel mai bun lucru pe care-1 avem! Ea reprezintă căutarea în comun a cunoştinţelor adevărate şi de încredere despre lume, inclusiv despre noi înşine. Cine merge la farmacie şi cumpără pastile pentru dureri de cap, se urcă în maşină ori în avion, aprinde aragazul sau doar lumina (nemaivorbind de televizor sau calculator) confirmă în fond de fiecare dată că se încrede în cunoştinţele oferite de ştiinţă. Cine respinge cu totul faptul că ne putem încrede în rezultatele ştiinţei ori nu ştie ce spune, ori spune intenţionat un neadevăr".

La apariția cinematografului, apoi a televiziunii, a calculatoarelor etc., pe rând s-a trâmbițat dispariția cărții, schimbarea sistemului educațional la toate nivelurile școlare etc. etc. Totuși pentru pedagogii media, digitalizarea va schimba totul. „Suntem, cum spune specialistul, deja martorii măririi şi decăderii a ceea ce se numeşte *e-learning*, aşa cum în anii '70 am văzut eşecul laboratoarelor de limbi străine şi al lecţiilor programate. Învăţarea exclusiv la calculator nu funcţionează – asupra acestui lucru au căzut între timp de acord chiar şi cei mai fervenţi adepţi ai folosirii calculatorului. De ce stau aşa lucrurile? Şi ce înseamnă asta pentru cei care lucrează neîntrerupt cu calculatorul şi internetul?"

Este citat Nicholas Carr, care-și narează propria experiență de îndelungă folosire a internetului și consecințele care au urmat: „Mi se pare că netul îmi distruge capacitatea de concentrare şi contemplare.

Mintea mea aşteaptă acum să preia informaţii exact în modul în care sunt oferite de net: sub forma unui flux rapid de particule... Prietenii mei spun acelaşi lucru: cu cât folosesc mai mult netul, cu atât le este mai greu să se concentreze asupra unor texte mai lungi".

Pentru o mai limpede deslușire a pericolelor provocate de mediile digitale, avem nevoie să înțelegem *mecanismele învățăturii, memoriei, atenției și dezvoltării*. „Una dintre cele mai importante descoperiri din domeniul neurobiologiei este faptul că creierul se modifică permanent *prin folosirea lui*. Percepţia, gândirea, trăirea, simţirea şi acţiunea,toate acestea lasă în urmă așa-numitele *urme mnemonice*". (Manfred Spitzer).

Creierul este permanent conectat la cunoaștere. Învață mereu, lucrul pe care nu-l poate face este să nu învețe, în consecință și *timpul petrecut cu mediile digitale își lasă urmele*.

Stilul nostru de viață în societatea actuală este radical diferit de al omului arhaic, ultimul în continuă mișcare, cu o hrană bogată în fibre, ocupat cu vânătoarea și culesul, noi, cu o viață sedentară și hrană săracă în fibre, iar mediile digitale sunt excelente mijloace în anularea gândirii proprii, a memoriei, a reflexiei – cogniției în general.

Profesorul de la universitatea din Ulm ne propune să reflectăm asupra următoarelor: „... Numerele de telefon ale rudelor, prietenilor şi cunoscuţilor sunt salvate în mobil. Traseul spre întâlnirile stabilite cu ei este indicat de sistemul de navigare. Întrevederile profesionale şi personale sunt de asemenea trecute pe mobil sau în agenda personală digitală (PDA, *Personal Digital Assistant*). Cine vrea să ştie ceva caută pe Google; fotografiile, scrisorile, e mailurile, cărţile şi muzica sunt în *cloud*". Nouă ne rămâne doar să le accesăm, nu mai apelăm la memorie, reflexie, propria gândire etc. Totul ne este servit, porțile se deschid singure, lumina se aprinde la un semn, sau la un apel vocal, până și apa la toaletă se trage singură...

Ca profesor, este solicitat de studenți să-i îndrume spre a-și finaliza lucrările, referatele, dizertația etc. Când răspunde, firesc, le recomandă anumite articole din domeniu, iar *cei în cauză trebuie să le citească ei înșiși*. Altfel, subliniază universitarul de la Ulm, *cine întreabă pur și simplu pe altcineva din reţea, în loc să cerceteze* „el însuşi" *tema, acela nu a înţeles deloc de ce face respectiva lucrare: elevii trebuie să învețe să gândească* „ei înșiși". Și dă exemplul unor elevi care trebuie să scrie un referat despre țara Georgia și au reușit, Power Point, o frumoasă prezentare a statului american Georgia.

Din nefericire, sunt destui învățători și profesori care n-au deslușit încă ce înseamnă în fapt învățarea. Cum fiecare urmând un ciclu școlar dorim și sperăm să ne specializăm în domeniu, să fim în final experți, se impune, cum specifică aplicat specialistul german, *să-ți însușești cunoașterea direct de la surse, să o examinezi critic şi să o cântăreşti, să evaluezi sursele însele, să pui laolaltă detaliile unui puzzle într-o unitate cu sens – toate pe cont propriu. Ca orice specializare, dobândirea unei astfel de competenţe va consta şi în cunoaşterea anumitor fapte, dar se va baza înainte de toate pe o cunoaştere aprofundată a surselor şi a gradului lor de încredere, precum şi pe multe altele. Pe scurt: faptele se cer înţelese*.

Există o nesfârșită comoditate, alimentată de apelul, fie în chestiuni importante, fie în cele minore, la aparate care te servesc instant cu informația solicitată sau execută varii comenzi, toate, în fond, pentru cine n-a renunțat să-și folosească creierul în chestiuni care cer cunoaștere și gândire proprii, sau capacitățile fizice, unde este cazul, rezolvabile direct și personal la nivel mai mult decât rezonabil. „Demența nu înseamnă doar pierderi de memorie. Iar în cazul demenţei digitale nu e vorba doar de faptul că tinerii (mai ales) par să devină din ce în ce mai uituci, după cum au atras atenţia pentru prima dată cercetătorii coreeni în 2007. E vorba mai degrabă de randament mental, gândire, capacitate critică, de orientare în «hăţişul de informaţii»".

Când pentru a aduna sau înmulți pe 2 cu 2 apelezi la calculator, iar aparatul îți servește ca rezultat 40, 400 etc. și nu realizezi că este sigur greșit, și sunt nenumărate exemple, de la NASA la marile Bănci sau Corporații, e clar că suntem martori la pierderea discernământului, a capacității de a gândi pe cont propriu etc.

Aparatele preiau deciziile, sunt suverane pentru că *nimeni nu mai gândește*. „... Potrivit datelor științifice de astăzi este nevoie de un calculator pentru învățare la fel de mult cum este nevoie de o bicicletă pentru a înota sau de un aparat Röntgen pentru a proba pantofi. Și fiindcă familiilor vulnerabile din

punct de vedere social li se povestește mereu cât de important este calculatorul pentru învățare, tocmai acestea cumpără unul din puținele lor economii, cu gândul la viitorul copiilor. Dar nu obțin astfel decât exact opusul a ceea ce vor pentru copiii lor, anume șanse la o educație mai bună. Căci calculatoarele nu ajută la formarea tinerilor, ci mai degrabă îi împiedică sau, în cel mai bun caz, nu au nici un efect" (M.S.).

Toată reclama privind urgența calculatoarelor în școli se reduce la o afacere foarte rentabilă a industriilor din domeniu. Să ne amintim, acum mai bine de un deceniu, Ministerul Învățământului, condus atunci de o universitară supranumită Abramburica, a cumpărat cu sume astronomice calculatoare și programe Microsoft deja depășite atunci, iar astăzi cu totul inutile, piața fiind inundată cu noi aparate mult mai performante și care la rândul lor, în scurt timp, vor fi eliminate grație progresului tehnologiei și poftei nesățioase de câștig a fabricanților; aparate care nici atunci și nici în prezent nu sunt cu adevărat necesare în instruirea școlară. Privind influența negativă pe care o are disponibilitatea accesării unui calculator asupra performanțelor școlare atât la matematică, cât și la lectură sunt argumentate de un studiu semnat de Thomas Fuchs și Ludger Wössmann, din care citează Manfred Spitzer: „În primul rând, simpla prezență a calculatorului acasă îi face pe copii să se joace la el, ceea ce îi deturnează de la învățat și are efecte negative asupra rezultatelor școlare. [...] În ce privește utilizarea calculatorului la școală a reieșit, pe de o parte, că elevele și elevii care nu folosesc niciodată un calculator au rezultate ușor mai slabe decât cei și cele care folosesc calculatorul de câteva ori pe an sau de câteva ori pe lună. [...] Pe de altă parte, rezultatele la citire și aritmetică ale celor care folosesc calculatorul de mai multe ori pe săptămână sunt în mod vădit mai slabe. Același lucru este valabil și în cazul folosirii internetului la școală".

De observat, trimiterile sunt pentru o utilizare aproape simbolică și nu zi de zi, până la 7-8 ore. „Folosirea calculatorului în primii ani de grădiniță poate duce la tulburări de atenție, iar mai târziu, la dislexie. La vârsta școlară se observă tot mai mult izolarea socială, după cum arată studii americane și, între timp, și germane. Acestor studii li se aduce de câțiva ani contraargumentul că mediile de socializare, accesibile acum de pe calculator, mobil sau tabletă, au inversat această tendință; când intră în rețea, tinerii de astăzi ar fi activi mai ales în domeniul social. Aici trebuie observat însă că tocmai rețele sociale digitale nu duc nicidecum la contacte mai multe și mai bune, ci la izolare socială și contacte superficiale. Doar puține fete asociază prietenii online cu sentimente pozitive; în schimb, au parte de ele cu prietenii personali, înainte de toate... Rețelele sociale îi fac pe copiii și tinerii noștri solitari și nefericiți" (M.S.).

Deși sunt studiate și stabilite de specialiști în domeniu efectele nocive ale aparatelor la vârsta școlară, nu există, practic, nici o reacție la nivel de decizie politică în contra acestei practici zilnice. Explicația este extrem de simplă, câștigurile financiare sunt uriașe, iar producătorilor și comercianților nu le pasă de soarta celorlalți și cu atât mai mult de a copiilor. La fel se întâmplă în industria armamentelor, a celor care procesează și livrează alimente nocive și exemplele pot continua. „... Marile concerne care domină piața mediilor digitale: Intel, Apple, Google, Facebook și alte firme foarte mari vor să câștige bani și fac muncă de lobby. Ele răspândesc în mod abil informații false, la fel cum făcea lobby-ul tutunului în anii '70 (fumatul nu ar fi periculos, oamenii de știință nu sunt toți de acord etc.). Răstălmăcesc faptele și creează confuzie, iar câtă vreme nu se revoltă nimeni nu se întâmplă nimic" (M.S.).

Suntem datori să conștientizăm aceste pericole și să reacționăm în consecință la nivel individual, social și obligatoriu la nivel politic, ultimul este prea bine stipendiat pentru a asculta vocea opiniei publice. Să ridicăm vocea până când vor auzi și în final vor realiza că de voturile noastre depinde perpetuarea lor în diverse și înalte jilțuri.

Specialistul în neuroștiințe argumentează necesitatea *învățării în creier* și un exemplu sunt taximetriștii, care pentru a cunoaște Londra, cu labirintul ei de circa 25.000 de străzi, trebuie să practice 3-4 ani, după care urmează o serie de examene și abia primesc licența. Dar, e mai simplu să apelezi la aparat, la GPS, care te va conduce el acolo unde îi ceri, dar astfel nu-ți vei cunoaște personal urbea în care trăiești, și nici alte locuri la fel de importante. Nimeni nu neagă foloasele GPS într-un loc total necunoscut, dar dacă, indiferent de zona de deplasa-

re, casă – serviciu, de exemplu, te lași să te conducă el, uiți, chiar dacă înainte știai foarte bine căile de acces. Zona din hipocamp responsabilă cu orientarea se atrofiază. „Deși hipocampul este o structură mică, el este esențial pentru funcționarea întregului creier. Hipocampul înmagazinează nu doar date parțiale conectate (reale), ci și locuri („adrese”) în scoarța cerebrală, unde sunt codate anumite proprietăți sau trăsături. Înlănțuirea lor alcătuiește ceea ce se numește un „eveniment”. Spre deosebire de scoarța cerebrală, care în numeroasele ei module produce hărți ordonate ale trăsăturilor printr-o învățare lentă, hipocampul se ocupă permanent cu înlănțuirea lucrurilor între ele și cu formarea de evenimente, trăiri și conținuturi de memorie de lungă durată pornind de la numeroșii stimuli de pe scoarța noastră cerebrală”. (M.S.)

Ca orice parte a trupului nostru nefolosită, și creierul, cel mai important, receptiv și dinamic dintre ele, se atrofiază. „Astăzi, spune profesorul de la Ulm, știm despre creier că este nu doar cel mai complicat organ din corpul nostru, ci și cel mai dinamic. Se modifică pe măsură ce-l folosim. Dacă nu este folosit, hardwear-ul neuronal se destramă”.

Performanțele creierului sunt direct proporționale cu folosirea lui constantă, cu îmbogățirea cu noi și noi cunoștințe. „*Orientarea temporală, spaţială şi personală* face parte dintre capacităţile noastre mentale de bază; la pacienţii care suferă de demenţă ea scade exact în această ordine: timp, spaţiu, persoană. Fireşte că şi o persoană cu afecţiuni psihice serioase poate să se uite la ceas (dacă are unul şi ştie unde se află) şi să-mi spună cât e ora. Dar asta nu e ceva decisiv: mai degrabă, problema e că de-a lungul decăderii psihice scad efortul de a păstra controlul asupra propriei persoane şi vieţi, precum şi conştiinţa raportului cu situaţia de *aici şi acum*. Cine suferă de demenţă *se preocupă* mai puţin de dată şi oră. O astfel de persoană iese mai rar din casă, înţelege tot mai puţin mediul din care face parte – mediul înconjurător, nemaivorbind de lumea largă – şi la un moment dat nu se mai înţelege aşa bine nici pe sine. La sfârşit mai rămâne doar un înveliş, exteriorul omului; mintea sa, personalitatea inconfundabilă, trăsăturile specifice, istoria sa sunt pierdute”.

Tot ce ne definește ca persoană socială, ca mod de a fi, a gândi, a ne manifesta etc., toate sunt stocate în creier și sunt cu atât mai bine fixate cu cât am lucrat și învățat continuu. „Trăirile, emoțiile, gândirea și acțiunile lasă urme în creier, urme mnemonice, cum sunt numite de mai bine de 100 de ani. Abia neuroștiința modernă a arătat mai clar cât de potrivită este denumirea: prin faptul că impulsurile electrice trec prin legăturile dintre nervi (sinapse), acestea din urmă se modifică și conduc mai bine. Ceea ce pe termen lung face ca impulsurile să-și croiască *rute* prin creier. Aceste rute sunt *urme structurale*, nu construcții teoretice. Formarea urmelor este cercetată de mai multe decenii de neurobiologie și se numește neuroplasticitate. Dar există și un nume foarte simplu pentru ea: *învățare*.

Cine a învățat mult de-a lungul vieții (în sensul propriu, nu de „tocit”) are multe urme în creier, care îl ajută să se orienteze în lume și să acționeze eficient. Se spune și că este «la înălțime» din punct de vedere mental”. (M.S.)

Hipocampul este izvorul noilor celule nervoase care înlocuiesc pe cele care mor și, în măsura în care sunt folosite, ele se măresc și se integrează în rețelele neuronale existente, în caz contrar mor în doar câteva săptămâni.

Manfred Spitzer se întreabă: *Cum are loc integrarea*? Și răspunde: „Cu ajutorul unor experimente foarte sofisticate s-a putut dovedi că ea se realizează prin exact acea activitate pentru care sunt creați neuronii: prin învățare. Important e să nu se învețe doar ceva simplu, ci celulele nervoase noi să fie stimulate cu sarcini dificile. Pentru a rămâne în viață, neuronii cei noi trebuie solicitați intens după «nașterea» lor”. Și nu prin rezolvare de cuvinte încrucișate vom solicita intens noile celule neuronale.

După unele studii actuale, alergarea este între cele mai bune căi de antrenare pentru creier. „Antrenamentul mental – învățarea – se petrece automat, ca la mușchi, odată cu efortul mental și fizic. Facem efort mental atunci când *interacționăm în mod activ cu lumea*.

În timpul învățării se modifică sinapsele, adică legăturile dintre celulele nervoase, iar randamentul creierului crește. Pe deasupra, în hipocamp, responsabilul cu înmagazinarea de date, se formează celule nervoase noi, care rămân în viață doar dacă sunt solicitate intens. Învățarea folosește nu doar hardwear-ul neuronal deja existent, ci și neuronii noi, pe care îi

ține în viață. Un lucru este clar: capacitatea noastră mentală depinde de cât efort mental depunem". (M.S.).

Universitarul german afirmă, cu îndreptățire, că educația este cel mai important factor pentru sănătatea omului, atât mentală cât și fizică: „... Educația ne face liberi – liberi de multe constrângeri, căci cine este educat se poate poziționa critic față de sine și față de mediul înconjurător, fără să trăiască la voia celorlalți și a întâmplării. Toate acestea reduc stresul, care distruge celulele nervoase.

Astăzi se vorbește mult despre învățarea neîntreruptă, care durează toată viața. Dar adesea se trece cu vederea că bazele ei se pun printr-o bună educație în copilărie și în tinerețe".

Manfred Spitzer, în argumentația sa foarte aplicată și cuprinzătoare, evidențiază *implicațiile utilizării computerului ca presupus instrument de învățare în școli*. O temă care preocupă de peste patru decenii psihologia învățării și memoriei este *profunzimea* elaborării unui conținut. Elaborare care se realizează prin *transmiterea în creierul nostru a impulsurilor de la un neuron la altul cu ajutorul sinapselor, ultimele se modifică și astfel conținutul este învățat. Cu toate acestea, cantitatea de neuroni și sinapse implicate într-un conținut dat depinde de profunzimea procesării*. (M.S.)

Elaborarea și prelucrarea informațiilor în creier, unde se transmit sub forma unor semnale electrice între neuroni cu ajutorul sinapselor, care se dezvoltă, făcând posibil ceea ce în mod obișnuit numim învățarea. „Nu e de mirare că centrarea atenției asupra unui conținut face ca acesta să fie înmagazinat mai bine în memorie. Activarea mai intensă înseamnă în fond nu doar o elaborare mai puternică (mai multe impulsuri care circulă prin mai multe sinapse), ci și o învățare mai bună (se modifică mai multe sinapse sau același număr de sinapse se modifică într-o anumită măsură sau ambele). Cine se află în Alpi și caută o floare de colț și în cele din urmă găsește una, nu va uita prea ușor când și unde se afla. Creierul nostru este foarte activ chiar și în cazul unui proces aparent pasiv, cum este percepția. El folosește cunoașterea deja existentă pentru a prelucra informațiile noi, adică pentru a recunoaște ce are în față, ce înseamnă acel lucru, dacă poate fi util sau dăunător și ce trebuie făcut în continuare pe baza acestor date". (M.S.)

Cu cât aprofundăm mai intens un conținut în toate subtilitățile sale, cu atât sinapsele vor avea parte de suficiente acumulări și modificări care vor asigura astfel o mai bună memorare a acestuia.

Este cu totul răsturnată situația când acel conținut îl tratăm superficial, puține sinapse sunt activate în creier și, implicit, învățăm mai puțin sau deloc. Un adevăr confirmat de mediile digitale și internet *care are efecte negative asupra învățării exact din acest motiv*. Calculatorul este un îndemn constant la *superficialitate*, dacă în trecut textele erau *citite*, azi le *accesăm*, altfel spus le *răsfoim*, precum o carte, fără a ne obosi să o aprofundăm. Nicholas Carr, la care am mai făcut trimitere, și-a intitulat cartea în care se ocupă de efectele folosirii internetului, nu întâmplător, *The Shallows* (Superficialitatea). „Când mut cu mâna un cuvânt de la punctul A la punctul B pe un ecran tactil realizez una dintre cele mai superficiale acțiuni pe care le pot face cu un cuvânt – și mai superficială, pentru că este nevoie de și mai puțină mișcare, ar fi doar *copy-paste* cu un clic al mouse-lui. Citirea sau transcrierea unui cuvânt, pentru a-l capta mental (fără a face clic cu mouse-ul), reprezintă o importantă cale de aprofundare pe care mediile digitale o împiedică parțial sau total)". (M.S.)

Decât să ne pierdem timpul cu aprofundarea unui conținut, cu un copy-paste îl rezolvăm instant și astfel ne rămâne timp să ne idiotizăm pe facebook. Laptopurile pentru elevi au proliferat și proliferează la prețuri accesibile pentru țările sărace, în milioane și milioane de exemplare, pentru „educarea" școlarilor. Afacere foarte rentabilă pentru producători și comercianți, dar foarte proastă pentru micii învățăcei. În 2006, India a realizat că nu asta e prioritatea învățământului, exprimându-și *temerea că laptopul pentru școli ar afecta dezvoltarea capacităților creative și analitice ale elevilor. Mai întâi este nevoie urgentă de săli de clasă și de învățători, nu de dispozitive originale*. Cam ca pe la noi, unde școlile din mediul rural n-au minimele utilități, dar pe băncile de pe vremea comunismului tronează câte o hardughie deluviană de calculator, bună de trimis la reciclare. Sub avalanșa unor lobbyști direct interesați de câștig, care știu să „convingă" factorii de decizie, suntem guvernamental obligați să achiziționăm aparatele, depășite sau nu, când altele sunt prioritățile...

Cum sublinia universitarul german, *nivelul scăzut* (cu trimitere la țările sărace) *de educație din aceste zone nu este cauzat de lipsa calculatoarelor și a mediilor digitale, ci de lipsa de profesori, de pregătirea proastă a acestora și de faptul că sunt foarte prost plătiți. Chiar și din perspectiva infrastructurii, multor școli le lipsește strictul necesar: un acoperiș, ferestre, scaune, mese, apă potabilă, curent electric, aer curat (pentru că în apropierea școlii se ard deșeuri de plastic). Aceste lucruri sunt cu siguranță mai importante decât in laptop și conexiunea la internet, ca să nu mai vorbim de un mic dejun consistent.*

În plus, lipsește conținutul digital potrivit pentru transmiterea cunoașterii. Dacă vrem să folosim inteligent calculatoarele în școli, avem nevoie mai ales de un concept pedagogic și de personal didactic pregătit corespunzător. Ambele lipsesc.

Ce mult seamănă cu situația din România, adevăr confirmat cu asupra de măsură în pandemie; ce ne spune în continuare Manfred Spitzer, se confirmă zi de zi și la noi acasă: „Mediile digitale au efecte secundare asupra educației nu doar când sunt prost folosite: pe internet se minte și se înșală mai mult decât în lumea reală, iar comportamentul este mult mai agresiv. Cei care intră în lumea virtuală cu un clic al mouse-ului nu au aceeași capacitate de reflecție precum cei care înțeleg lumea reală, iar cei care discută noțiuni învățate cu interlocutori reali le va memora mai bine decât cei care comunică cu alte persoane prin intermediul ecranului și tastaturii. Folosirea internetului duce la înrăutățirea memoriei și, în ciuda afirmațiilor controversate privind capacitățile „nativilor digitali", la o reducere a capacității de căutare a informației, ajungându-se pe termen lung chiar la o dependență de internet. Mediile digitale din grădiniță și din școala primară nu reprezintă în realitate decât un fel de instigare la dependență. Conform datelor Ministerului Educației din Coreea de Sud, țara cu cea mai dezvoltată implementare a mediilor digitale în școli, în anul 2010 deja 12%, dintre elevi erau dependenți de internet. Nu degeaba expresia *demență digitală* vine chiar de acolo! Dar și în Germania dependența de calculator și de internet se răspândește din ce în ce mai mult; de aceea există și clinici specializate pentru tratarea acesteia. Eu însumi am cunoscut în ultimii ani din ce în ce mai mulți pacienți dependenți de calculator și de internet, și de fiecare dată am fost uluit cât de grave pot fi efectele acestui comportament".

Profesorul citează numeroși cercetători care au studiat efectele mediilor digitale asupra elevilor, și care afirmă în unanimitate că toate au rezultate predominant negative. În America deja se renunță la laptopuri în școli. Studiile comparative între școlile dotate cu astfel de aparate și cele fără au demonstrat că rezultatele școlare sunt superioare la cele fără, decât la cele dotate cu medii digitale. „În 2010, ne spune Manfred Spitzer, Iacob Vidor și Helen Ladd, de la Biroul Național de Studii Economice (NBER) din Cambridge, Massachusetts, un faimos institut de cercetare socio-economică, și-au pus întrebarea dacă folosirea laptopurilor *acasă* duce la o educație mai bună a elevilor. Ei au studiat datele oferite de administrațiile școlilor din statul Carolina de Nord și astfel s-au sprijinit în cercetare pe un grup de peste o jumătate de milion de elevi din clasele a cincea, a șasea, a șaptea și a opta. La aceste vârste, elevii primesc de obicei un laptop. Rezultatul: achiziționarea unui laptop și legătura la internet au dus la o *diminuare* a rezultatelor școlare. Autorii au subliniat că achiziționarea unu calculator arată că familia cu pricina stă relativ bine din punct de vedere financiar, lucru care ar fi trebuit să aibă efecte selective pozitive, în sensul că ar fi trebuit să ducă la rezultate școlare mai bune.

Acest studiu a evidențiat și el o *mărire* a prăpastiei digitale dintre săraci și bogați cât privește accesul la internet. Practic, subiecții examinați nu au învățat mai mult datorită internetului; dimpotrivă, jocurile și distracțiile i-au făcut să regreseze, lucru pentru care autorii aduc multe dovezi".

Și, în sfârșit, cireașa de pe tort: „Aici mai trebuie amintit un studiu din România. În 2008, Ministerul Culturii a oferit aproximativ 35 000 de bonuri valorice de aproximativ 200 de euro familiilor defavorizate care aveau copii de vârstă școlară pentru cumpărarea unui laptop. Rezultatele au arătat că, deși acești copii au putut să se folosească de calculator, rezultatele lor la matematică au fost mai slabe și au folosit laptopurile în special pentru jocuri" (M.S).

Prezența internetului în școli are ca efect adâncirea a ceea ce a numit savantul prăpastiei digitale; internetul în școli nu diminuează, ci crește disparitatea dintre bogați și săraci.

Toate aceste aparate nu sunt altceva decât mașini

care împiedică învățarea, asta nu împiedică politicienii să se arate entuziasmați în varii împrejurări cu astfel de dispozitive și totul în numele schimbării, una, suntem asigurați, benefică. „Dar, cum remarcă savantul din Ulm, în realitate ei arată că le sunt complet indiferenți cei cărora li se adresează: copiii și tinerii. Aici este vorba mai degrabă de interese economice".

Umberto Eco, în unul din *Pliculețele* lui adunate în *Cronicile unei societăți civile, La ce e bun profesorul*?, misiunea acestuia nu este de a informa, ci *mai întâi de toate de a forma*: „Dacă memoria este bună, să înmagazinăm noi și noi informații suntem în stare cu toții. Dar decizia de care anume trebuie să ne amintim și de care nu reprezintă o artă subtilă. Acest lucru face diferența dintre cel care a urmat cursurile unor studii regulare (chiar și prost) și un autodidact (fie el și genial).

Problema dramatică este că poate nici măcar profesorul nu știe să predea arta selecției sau în nici un caz nu pentru fiecare capitol al cunoalterii umane în parte. Dar cel puțin știe că ar trebui să știe; iar dacă nu știe să dea indicații clare despre cum trebuie cernute informațiile, poate da măcar exemplul unuia care face efortul de a compara și de a judeca de fiecare dată ceea ce îi pune la dispoziție internetul. Și în cele din urmă este regizorul efortului de fiecare zi de a reorganiza într-un sistem ceea ce internetul îi transmite într-o simplă ordine alfabetică, indicând și Tamerlan și monocotiledonatele, dar nu și care este raportul sistematic dintre aceste două noțiuni.

Sensul acestor relații dintre noțiuni îl poate da numai școala, iar dacă nu știe să facă acest lucru, va trebui să se înzestreze să-l poată face".

Este un fapt cunoscut și recunoscut că internetul îți dă răspuns la întrebări punctuale, dar niciodată nu îți poate oferi relațiile dintre noțiuni, iar aceasta ne aparține în totalitate și nu le putem realiza dacă nu învățăm prin efort propriu și cu îndrumarea directă a sistemului de instruire. Ca o concluzie de etapă, apelăm tot la Manfred Spitzer: „Învățarea presupune muncă mentală pe cont propriu: cu cât un conținut este prelucrat mai mult și mai profund, cu atât este mai bine învățat.

Nu există dovezi suficiente pentru afirmația că tehnologia informatică modernă ar îmbunătăți învățarea în școală. Ea duce la o gândire superficială, distrage atenția și are efecte secundare nedorite, care merg de la simple tulburări până la pornografie infantilă și violență. Toate acestea reies din mecanismele muncii mentale asupra creierului și din efectele preluării muncii mentale de către calculator. Atât mecanismul, cât și efectele ne fac să nu considerăm indicate calculatorul și internetul pentru școli".

Apelul pentru orice, de la navigarea prin GPS, la efectuarea unor simple înmulțiri sau adunări etc. cu sprijinul aparatelor sunt toate *expresie a comodității noastre mentale*. Comoditățile pe care ni le asigură aparatele sting dorința de învățare, de cunoaștere. Dacă nu avem curent, apelăm la o lanternă, la o lumânare, la rezerva de apă etc., dar dacă se blochează cunoașterea, atunci ce fac?, ne întrebăm alături de Manfred Spitzer! Ne întoarcem la carte, la învățătură, nu la *cloud*-ul din calculator, care oricum, în lipsa curentului electric, e doar o cutie.

„Prelucrarea informațiilor prin dialog sau într-o discuție este, din tot ce știm până acum, cel mai profund mod de prelucrare. Tocmai pentru că oamenii sunt ființe sociale, nimic nu le place mai mult decât să vorbească unii cu alții – și fac asta zilnic timp de ore. În viața multor tineri, acest schimb personal a fost înlocuit astăzi de rețelele digitale de socializare și chiar dacă paginile vizitate sunt stridente, zgomotoase și pestrițe, tot vor rămâne mai puțin în memorie decât conținuturile dobândite prin contact nemijlocit". (M.S.).

Este aproape axiomatic că doar comunicarea directă și personală face cu putință prelucrarea profundă a informațiilor de care suntem interesați să le acumulam.

Are, tot Umberto Eco, în *Manualul ca profesor*, un alt *Pliculeț*, o impresionantă pledoarie în favoarea cărții și a profesorilor, demnă întru totul de consemnat: „... Internetul nu e destinat să se substituie cărților, ci reprezintă doar o formidabilă completare a acestora și un stimulent pentru a citi mai mult. Cartea continuă să constituie instrumentul principal al transmiterii și accesării cunoașterii (ce s-ar învăța într-o clasă într-o zi de *black-out*?), iar manualele reprezintă cea dintâi ocazie, de neînlocuit, de a-i educa pe copii să recurgă la carte. Apoi internetul oferă un repertoriu fantastic de informații, dar nu și filtrele pentru a le selecta, iar educația nu constă doar în transmiterea informațiilor, ci și în învățarea criteriilor de selecție a lor. Aceasta este funcția profesorului, dar aceasta este și funcția manualului, care

oferă tocmai exemplul unei selecţi efectuate din marele ocean al tuturor informaţiilor posibile. Acest lucru se întâmplă şi cu manualele cele mai proaste şi îi revine profesorului rolul de a le critica şi de a le întregi, recurgând la un criteriu de selecţie diferit. Dacă cei mici nu învaţă acest lucru legat de cultura care înseamnă nu acumulare, ci discernământ, atunci nu vorbim de educaţie, ci de dezordine mentală".

De altfel, o astfel de pledoarie, una extinsă la un întreg volum de dialoguri între Jean-Claude Carrière şi Umberto Eco, având moderator pe Jan-Philipppe de Tonnac, despre care am şi scris în acest spaţiu, ni se oferă şi în: *Nu speraţi că veţi scăpa de cărţi* (Humanitas, 2010, traducere Emanoil Marcu).

Şi îşi încheie *Pliculeţul* cu afirmaţia fermă: „Totul ar trebui să se învârtă întotdeauna în jurul cărţii. Este adevărat că premierul nostru a spus odată că n-a mai citit un roman de 20 de ani, dar şcoala nu trebuie să-i înveţe pe copii să devină premieri, sau măcar nu ca acesta".

La italieni încă e bine, la noi avem parte de premieri care n-au mai citit un roman de când au fost alfabetizaţi. Reţelele sociale precum *facebook, goole, twitter*, fac parte din viaţa personală a mai tuturor, cei care nu sunt pe astfel de reţele sunt o raritate, încât, dacă nu ai cont pe una dintre ele, sau poate pe toate, nu exişti. Oricum, în acest caz fac parte dintre cei care nu există.

Umberto Eco este cât se poate de tranşant la adresa acestor reţele, cum citim într-un alt *Pliculeţ*: „Twitter e ca barul din orice sat sau periferie de oraş. Vorbeşte prostul satului, micul proprietar de terenuri care crede că e persecutat de fisc, medicul de la circă, amărât că nu a obţinut catedra de anatomie comparată de la universitate, trecătorul care a dat deja pe gât mai multe păhărele de ţuică, camionagiul care povesteşte despre nişte tipe trăsnet de pe şoseaua de centură şi, uneori, câte cineva care spune nişte lucruri judicioase. Dar totul se încheie acolo, trăncănelile de la bar nu au schimbat niciodată politica internaţională. Doar fascismul se îngrijea de ele, interzicând ca la bar să aibă loc discuţii despre strategii superioare. În linii mari, ceea ce gândeşte majoritatea populaţiei este doar acea dată statistică ce apare în momentul în care se votează, după ce fiecare a gândit cu capul său. Dar se votează pentru părerile exprimate de altcineva şi se uită ceea ce spusese la bar.

Astfel eterul internetului este străbătut de tot soiul de opinii de neluat în seamă, asta şi pentru faptul că, dacă se pot exprima idei măreţe în mai puţin de o sută patruzeci de caractere (cum ar fi «Iubeşteţi aproapele ca pe tine însuţi»), pentru a exprima *Avuţia naţiunilor* de Adam Smith ar fi nevoie de mai multe, mult mai multe de atât pentru a desluşi ce înseamnă $E = mc^2$".

Suntem, cum din antichitatea greacă şi cum afirmă şi Aristotel în *Politica*, fiinţe sociale, *zoon politikon*, iar aparatele amplifică astronomic această însuşire omenească, prea omenească. Astfel, adunaţi la aceeaşi masă, bucuroşi de întâlnire, toţi stau cu ochii în propriul smartphone. Acum da, avem socializare, dar una virtuală.

Internetul şi calculatorul sunt mijloace puternice care asigură un anonimat ce permite debitarea oricărei inepţii. „Nicăieri nu există, cum remarcă şi specialistul în neuroştiinţe, mai multe avataruri, aliasuri, adrese fictive, identităţi false ca în reţeaua socială. Iar dacă nimeni nu ştie cine suntem, ne putem permite comportamente malefice fără să suferim consecinţe. Asta le dă infractorilor posibilitatea să acţioneze în reţea. Daunele provocate de infracţionalitatea pe internet sunt mari; mai multe milioane de cetăţeni din Germania sunt afectaţi de ea. Chiar şi oamenii obişnuiţi încep să renunţe încet la morală; când sunt online, mint mai mult, după cum a arătat un studiu care compara conversaţia reală şi personală cu comunicarea prin e mail sau SMS. Cel mai mult se minte în emailuri" (M.S.).

Internetul este şi o sursă inepuizabilă pentru falsificarea performanţelor şcolare, dar, mai grav, a celor academice, prin care se livrează lucrări de licenţă şi de doctorat obţinute prin infailibilul *copy-paste*.

„Anonimatul oferit de mediile digitale îi face pe tineri să-şi asume comportamente care în trecut ar fi fost respinse de teama controlului social. Unul dintre ele este *mobbing*-ul pe internet, adică perturbări repetate, intimidări, constrângeri sau defăimări la adresa unei persoane. La început se vorbea despre hărţuire, dar pentru varianta din reţea s-a impus termenul englezesc – *cyber-mobbing* sau simplu *mobbing*. Cum făptaşul e desemnat drept *bully* (bătăuş, tiran), acest comportament se numeşte *bullying* (hărţuire, şicanare, tiranizare). Fenomenul există abia de vreo zece ani. *Cyber-mobbing*-ul vizează o anumită

persoană; aceasta se înfurie, ajunge la disperare, se simte neajutorată și suferă de insomnii, dureri de cap și tulburări gastrice". (M.S.)

Fenomenul *bullying* nu-i favorizat doar de anonimat, la el se adaugă și neștiința, incompetența socială a majorității celor mai tineri, care, lipsiți de adevăratele relații sociale, de interacțiune socială față către față, sunt implicit sărăciți de cunoașterea și practicarea vieții sociale. Cum subliniază și Manfred Spitzer: „Ca psihiatru, observ mereu că tinerii nu mai știu ce trebuie să spună și ce nu trebuie să spună, probabil pentru că vorbesc rareori cu cineva. [...] Aceste observații arată că internetul și calculatorul nu ne modifică doar gândirea, memoria și atenția, ci și comportamentul social. De aceste fenomene se ocupă neuroștiințele sociale, adică studiul creierului care se concentrează asupra mecanismelor neurobiologice ale trăirii în societate și ale comportamentului social. Rezultatul lor cel mai important: *creierul nostru e mai întâi și mai presus de toate un creier social".*

Proliferarea rețelelor sociale este între cele mai, dacă nu chiar cea mai profitabilă afacere economică. Observația lui Toby Walsh (*2062 Lumea creată de inteligența artificială*, RAO, 2021, traducerea Roxana-Cristina Gheorghe) este una care ne obligă la mai multă atenție față de cei care ne oferă servicii „gratuite": „... Începem să descoperim că există niște costuri ascunse pentru toate aceste servicii oferite gratuit. După cum se spune, când produsul nu costă nimic, adesea tu ești produsul. Acestea sunt companii cu cele mai mari marje de profit din lume. Nu își oferă serviciile fără să primească o grămadă în schimb".

Analizează totodată comportamentul companiei Facebok și dă un exemplu edificator: „Facebook a introdus de curând Messenger Kids. Aceasta este o aplicație creată pentru copiii cu vârste între 6 și 12 ani. Motivul companiei este clar: trebuie să găsească următoarele miliarde de utilizatori. Transformarea copiilor în utilizatori de la o vârstă fragedă este modalitatea perfectă de a face asta.

Dar există din ce în ce mai multe dovezi care indică faptul că rețelele de socializare îi pot face pe oameni să fie depresivi, anxioși și nefericiți. Până și Facebook a recunoscut că rețelele de socializare pot dăuna sănătății mintale. Așa că este bine că Facebook îi încurajează pe tineri, de la o vârstă foarte impresionabilă, să folosească *mai mult* rețelele de socializare?".

Încă din 1998, în SUA există *Legea privind protecția on-line a vieții private a copiilor* (COPPA), cu scopul de a proteja pe copiii sub 13 ani. În 2017, proprietarul Facebook a amenințat că va lupta în contra COPPA până la eliminarea ei. A venit, între altele, cu argumentul că Messenger Kids a fost aprobat de un comitet consultativ de experți pe domenii precum dezvoltarea copiilor, siguranța în media și siguranța on-line. Ca, în final, ne spune Toby Walsh, revista *Wired* să descopere că majoritatea acestor experți fuseseră anterior finanțați de firma care a introdus noua aplicație. Folosirea rețelelor sociale asupra copiilor între 8 și 12 ani, din cercetările de la Universitatea Stanford din California au efecte negative *asupra dezvoltării valorilor și emoțiilor*. Acum un deceniu, cum aflăm de la Manfred Spitzer, în SUA grupul de vârstă menționat folosea zilnic internetul, în medie 6-9 ore. Studiul asupra acestuia, a evidențiat *că un consum frecvent de clipuri video influențează negativ relațiile sociale* interumane. „Un alt lucru interesant: cine privește mai multe clipuri video, are mobil, televizor în cameră, stă frecvent on-line și se dedică mai mult multitasking-ului, *doarme mai puțin*. Invers, cine are mai multe relații în lumea reală doarme mai mult. Abia astăzi începem să recunoaștem importanța somnului pentru sănătate și mai ales pentru procesele de învățare. Faptul că folosirea mediilor digitale e corelată cu mai puțin somn este îngrijorător pentru randamentul intelectual al generațiilor viitoare" (M.S.).

Apelul constant la rețelele sociale îi face pe copiii care le utilizează mai însingurați și mai nefericiți și, mai grav, influențează dezvoltarea creierului. „... Creierul crește când este utilizat. Este valabilă și reciproca. Când creierul rămâne neutilizat, se atrofiază.

Acest lucru se aplică nu numai cântatului la vioară, folosirii uneltelor sau dobândirii unor noțiuni pentru a susține un examen de fizică. Și competențele sociale, precum empatia socială (gândirea socială, capacitatea de a te pune în pielea altuia) și acțiunea socială adecvată, țin de activitatea anumitor zone din creier care, conform cercetărilor recente, cresc în volum grație activității sociale, adică atunci când sunt stimulați centrii cerebrali corespunzători". (M.S.).

Neuroștiința a pus în evidență raportul direct între creier și mărimea grupului cu care interacționează, *dimensiunea cortexului cerebral sau a neocortexului, nu a întregului creier, e pusă în raport cu viața socială a organismului*. Mai exact, direct implicat este cortexul prefrontal. Și Manfred Spitzer este foarte explicit: „Cu cât folosește mai mult gândirea socială, cu atât e mai mare numărul persoanelor cu care un individ are în general de-a face, deci cu atât are o rețea socială mai mare. Ne putem închipui această rețea socială ca pe o serie de cercuri concentrice, individul aflându-se în centru, iar în cercul cel mai mic, prietenii cei mai buni. La polul opus sunt reprezentați, de pildă, cei al căror nume îl cunoaște (în medie, 150). Mai importante sunt însă cercurile mici, cele care conțin patru sau cinci prieteni foarte apropiați, cei la care poate apela în caz de nevoie (*support group*). Un cerc mai amplu e reprezentat de cele 12-15 persoane care pot fi considerate prieteni buni (*sympathy group*) și a căror moarte l-ar îndurera.

În general, dimensiunile acestor rețele sunt corelate între ele. Cine are mulți «cei mai buni prieteni» are și mulți «prieteni buni», dar și mulți cunoscuți".

Specialistul în neuro-științe apelează la datele rezultate din studiul lui Roy Pea și a colaboratorilor săi, care luminează statistic și aplicat, efectele catastrofice rezultate din folosirea rețelelor sociale, dând exemplu Facebook ca rețea digitală, de altfel cea mai mare și mai utilizată din media socială, ce „se bazează pe un număr mic de contacte reale, conduce cu necesitate la o scădere a *dimensiunii regiunilor cerebrale responsabile de competențele sociale* la copii, iar astfel, la o *scădere a competenței sociale*".

Și tot acest studiu arată un raport invers proporțional între rețele sociale digitale și cele reale: cine avea multe prietenii on-line, are mai puține prietenii reale.

Manfred Spitzer subliniază pericolele folosirii noilor tehnologii asupra copiilor în perioada de dezvoltare: „Experiențele necesare unei dezvoltări psihosomatice sănătoase sunt inhibate de mediile electronice. Cine stă mult pe Facebook încă de tânăr e mult mai puțin angajat în realitate. Consecința e frustrarea socială, iar comunitatea online e dominată de sentimente negative. Să ne gândim că subiecții examinați dedică în medie două ore pe zi contactelor sociale directe (față în față), iar timpul petrecut online este în medie de aproape șapte ore. Fetele se dezobișnuiesc să aibă contacte sociale reale și suferă mai mult din acest motiv. «Când e vorba să înveți cum să te porți cu oamenii, nu există nici un substitut virtual», spune specialista în neuroștiințe Abigail Baird.

Pentru cei care deja și-au dobândit competențele sociale pe căile obișnuite (*off-line*, față către față), pe care le putem cataloga firești, nu vor fi afectați de folosirea rețelelor digitale, a telefonului mobil etc., la care vor apela cu destulă dezinvoltură. În această categorie intră cei care în copilărie și tinerețe nu au avut acces la ele, fie că încă nu existau, fie din imposibilități materiale sau contextuale. Din contră, pentru cei care din copilărie și adolescență au trăit social mai mult *on-line*, vor fi afectați direct prin lipsa de adecvare la lumea reală: „Tinerii știu din ce în ce mai puțin încotro să se îndrepte, ce pot face și ce vor. Pur și simplu n-au ocazia să se confrunte cu aceste probleme prin proiecte reale în lumea reală, prin contacte personale" (M.S.).

Anonimatul rețelei digitale, o lume fluidă și destructurantă, permite comportamente reprobabile, de la înșelătorii la minciună, hărțuire, intimidare, agresivitate, calomnie etc., toate cu mult mai puțin posibile în lumea reală, când astfel de gesturi s-ar desfășura *off-line*. „Lipsa autocontrolului, singurătatea și depresia sunt cei mai importanți factori de stres în societatea noastră. Ei duc la moartea celulelor nervoase și favorizează pe termen lung apariția demenței" (M.S.).

Toby Walsh vorbește în cartea sa despre co-învățare, care a ajutat *Homo sapiens* să progreseze prin grupuri, unde au învățat împreună și și-au transmis din generație în generație cunoștințele: „În co-învățare, fiecare persoană învață tot ce învață și ceilalți din grup. Fiecare individ din grup deține aceleași cunoștințe, așa că fiecare individ din grup devine mai deștept" (M.S.).

În contextul rețelelor digitale și al folosirii lor de către copii, asistăm la dispariția contactelor interumane, fapt care provoacă reducerea creierului social. Ce-i mai neliniștitor este că s-a depășit de mult un miliard de utilizatori ai rețelelor sociale și asistăm, cu o curioasă nepăsare, într-o lume tot mai fluidă, la diminuarea constantă a creierului social global, la co-învățare.

1. Cît de actual mai este canonul estetic impus de Titu Maiorescu și perpetuat de marii noștri critici?

2. Care mai este rolul criticii de întîmpinare: și l-a păstrat pe cel de îndrumare axiologică, mai este necesară?

3. Revistele literare patronate de Uniunea Scriitorilor, și nu numai, reușesc să reflecte critic bogăția apariţiilor editoriale și, totodată, să le diagnosticheze cît mai aproape de valoarea lor literară?

4. Ce a favorizat diminuarea constantă, după '89, a spiritului critic, însoțită de retragerea multor critici foarte activi înainte de Revoluție?

5. Care considerați că ar fi căile de revigorare a criticii, inclusiv a criticii de întîmpinare?

6. Mai are viitor critica literară așa cum s-a afirmat începînd cu *Dacia literară* a lui Mihail Kogălniceanu?

7. Este critica literară apanajul strict al criticilor literari (deși mai toți criticii nu își refuză practicarea altor genuri literare, și mulți cu evident succes, precum G. Călinescu, care considera că un critic trebuie să rateze în mai multe genuri)? Și, în același timp, poeții, generic spus, pot avea spirit critic?

Cassian Maria SPIRIDON

Vasile SPIRIDON

DOUĂ FANTOME ÎNCĂ BÂNTUIE PRIN EUROPA

1. Fie că dorim sau nu să ne raportăm la canonul estetic impus de Titu Maiorescu, acesta continuă să influențeze percepția literară, el reprezentând începutul și chiar... sfârșitul literaturii noastre. Cine consideră că ideile mentorului junimist sunt depășite poate fi ori interesat, ori „nu e în chestie". Ne gândim de fiecare dată la Maiorescu atunci când esteticul suferă imixtiuni contextuale de natură social-istorică, în perioadele de criză a valorilor și de confuzii axiologice. Este adevărat că însăși critica împrumută metode din alte domenii ale cunoașterii, privilegiind fie scrierea literară, fie contextele social-istorice, dar nu trebuie să se eludeze nicicând judecata axiologică. Deși esteticul nu este o categorie cu desăvârșire pură, criteriile sale rămân fundamentale pentru asigurarea funcționării sistemului literar, dincolo de perturbările de climat politic, social sau cultural. De aceea, este mai potrivit să vorbim despre primatul esteticului, iar nu despre autonomia lui, întrucât opera în sine, ca unitate pe deplin constituită, nu poate fi scoasă dintr-un context. Din nefericire, procesul de relativizare a criteriului estetic maiorescian este astăzi agravat de abordările neomarxiste ale studiilor culturale, de studiile postcoloniale, de geografia literară, de neo-darwinismul literar, de poetica cognitivă, de ecocritică, de etnocritică, de... „etnobotanică". În acest context relativizant al valorilor pe care îl suferim, principiile maioresciene sunt încă o dată, după anii '50, ostracizate pentru „conservatorismul" lor. Mai mult decât de o actualitate, care este permanentă, ar fi mai bine să vorbim despre necesitatea aplicării acestor principii, trebuind să rostim și noi cu fermitate acel „În lături!" (eu aș pune accentul pe a doua silabă).

2. Critica reprezintă conștiința de sine a unei literaturii, iar rolul criticii de întâmpinare ar trebui să rămână acela pe care l-a avut dintotdeauna, adică de orientare axiologică. Oficiul unei astfel de critici purcede la o acțiune de înțelegere, de orânduire și – cel mai important – de dare a unui verdict axiologic (spre disperarea acelora care se cred discriminați valoric). Misiunea criticii de întâmpinare este necesară mai ales în perioada actuală, când diversitatea și multitudinea opiniilor contradictorii creează multe confuzii în rândul cititorilor. Aceștia caută să își selecteze lecturile în funcție de impactul avut de unele cărți în mediul online, pe blogurilor narative sau prin canalele „stand up" (sau pur și simplu prin canale). Nutrim o frumoasă iluzie dacă vom crede că exercițiul criticii de întâmpinare – fie el întreprins cu onestitate și cu competență (cum, de altfel, este și normal să fie) – ar interesa pe scriitorii vizați în condițiile în care li se dau verdicte negative. Nu există grafoman care să se fi lăsat de scris și să nu îl urască la modul cel mai sincer pe Alex Ștefănescu din momentul când s-a văzut inclus în sumarul vreunei din cărțile sale despre felul cum nu se scrie literatura. S-a dus vremea revistelor școlare, a cenaclurilor sau a poștei redacției, care aveau un rol clar, exercitat cu eficiență, în procesul de selecție literară naturală. Ridiculizăm principiile fostului Festival național „Cântarea României" și emisiunea de televiziune ceaușistă „De pe marea scenă a țării pe micul ecran", dar riscăm să reintrăm în același climat dacă vom crede că un mijloc sigur de a fi autor de succes ar fi să ne lansăm și să navigăm doar în mediul online. Numai pe pagina de Facebook se pot obține emoticoanele pe care le dorim și ne simțim stăpâni pe „bula" noastră precum emițătorul de bule papale. Acum, cuvântul „recenzie" are statutul demonetizat prin folosirea lui în contexte ce nu țin tocmai de literatură, ci de industria hotelieră, de exemplu. Critica de întâmpinare – asemenea criticii și istoriei literare, în general – este o îndeletnicire ingrată, care cere

mult și îndelung efort disciplinat. Autoritatea de critic se capătă greu și de aceea noile generații preferă aplecarea spre genuri în care te poți afirma rapid, mai ales că neamul nostru s-a născut poet.

3. Dacă prin bogăția apariţiilor editoriale înţelegem și „valoare adăugată", atunci răspunsul este afirmativ în mare parte. Sunt rare astfel de apariții care să nu fie semnalate și comentate în revistele care apar sub egida Uniunii Scriitorilor. Echipele lor de critici se implică într-un proces de selecție al diversității și al bogăției apariţiilor editoriale, fără a avea pretenția exhaustivității. Este neavenit motivul să ne mai plângem, ca altădată, că nu știm de apariția unei anumite cărți sau că nu ne-o putem procura. Desigur că există din partea criticilor noștri, ca oriunde, prejudecăți și reticențe legate de apariţiile la edituri mici ale cărţilor scrise de iluştri necunoscuţi. dar, acolo unde există valoare cu adevărat, ea sfârșește prin a se impune. Realii sau închipuiţii scriitorii nedreptăţiţi trebuie să știe că în arealul literaturii, ca și în competițiile sportive, există „capi de serie".

4. Dacă acceptăm o diminuare a spiritului critic, aceasta este cauzată de faptul că, după 1990, a avut loc un schimb de context literar și de generații, iar numele noi de critici încă nu s-au fixat în conștiința literaților și a publicului cititor. Nu trebuie uitat că tinerii critici se formează acum într-un mediu deja contaminat de principiile corectitudinii politice. Într-o lume literară care se restrânge din punct de vedere calitativ datorită expansiunii mediilor virtuale, o slăbire a autorității spiritului critic este cauzată de amploarea pe care o pot căpăta opiniile neavizate din mediul online și de confundarea succesului de piață cu valoarea estetică.

5. Poate că o soluție pentru revigorare ar fi indexarea mai multor reviste în solide baze de date internaționale, având în vedere faptul că mulți critici urmează o carieră universitară. A doua soluție ar consta în remunerarea foarte consistentă a colaborărilor venite din partea tinerilor critici cu vocație. Este, de altfel, cu neputință, de realizat această propunere, deși acum colaborările se plătesc incomparabil mai bine decât la începutul anilor postdecembriști. Afirm aceasta deoarece în ultimul deceniu au fost critici universitari care și-au trădat vocația critică pentru a obține bani din felurite proiecte academice prin care se fac altfel de abordări ale literaturii. Lăsând la o parte aceste două soluții nu prea viabile, cred că aproape toate căile de revigorare a criticii, inclusiv a aceleia de întâmpinare, țin de opțiunile individuale. Nimeni nu poate fi obligat la un exercițiu critic constant, care impune mulți ani de ucenicie și chiar de privațiuni. Altminteri, rămânem în afara domeniului vocațional, care este tutelat de recenzia comercială, amicală sau de circumstanță.

6. Principiul de bază al atitudinii critice enunțat în „Introducție" – „Vom critica cartea, iar nu persoana" – a suferit de-a lungul vremii alterări serioase și dureroase. Din păcate, pe parcursul a mai bine de un veac, în această cunoscută frază a lui Kogălniceanu (demnă, oarecum, de un structuralist *avant la lettre*, dar nu vreau să cad în protocronism...) s-a efectuat o rocadă pernicioasă între cuvintele „cartea" și „persoana". În primul manifest literar românesc, exprimat în „Introducție", se milita pentru ținerea unei drepte cumpene în actul critic, enunțurile sale fiind complementare principiilor estetice maioresciene. Spre neliniștea multora, fantoma lui Kogălniceanu, ca și aceea a lui Maiorescu, încă mai bântuie prin Europa.

7. Critica literară nu este apanajul și panașul criticilor, deoarece fiecare scriitor este înzestrat cu spirit (auto)critic mai mult sau mai puțin dezvoltat. Inclusiv cititorii posedă un astfel de spirit, iar criticii sunt și ei, în fond, niște cititori. Deși riscă să manifeste o crescută doză de subiectivitate sau o strânsă relație empatetică, poeții nu sunt lipsiți de discernământ critic și dovedesc faptul că sunt capabili să semnaleze nuanțe nesesizate de critici. În relația lor cu textul poate precumpăni, în mod benefic, înțelegerea asupra explicației. Din păcate, sunt puține situațiile în care un important scriitor de ficțiune să fie dublat de un la fel de important critic literar (reciproca este valabilă). Critica literară, care este tot o formă de creație, ce presupune angajarea deplină a întregii ființe, implică un demers distinct și un discurs specific. În interiorul breslei criticilor există o disociere ce trebuie făcută între cei amatori (cu „violon d'Ingres") și cei profesioniști. Dacă primii se îndeletnicesc în mod conjunctural, fără prea mare încărcătură de reflecție personală în scris, ceilalți evaluează, cataloghează și stabilesc genealogii sau afinități. Pe lângă vocație, un critic veritabil probează o pregătire specifică, un limbaj adecvat, o constanță și o responsabilitate sporită în privința instrumentelor, a tehnicilor și a scopului de atins în exercitarea scrisului. Teritoriul criticii nu poate reprezenta un loc de refugiu pentru poeții care simt că le-a secat sursa inspiratoare. G. Călinescu înţelegea printr-o ratare în cât mai multe genuri posibilitatea de a aduce un spor experienţei și practicii scrisului într-un ultim gen definitoriu, care va rămâne predilect. Nu trebuie să tragem de aici concluzia că este foarte bine să ne ratăm cât mai mult, deoarece acela care se tot ratează ajunge, până la urmă, să fie un... ratat.

INTERVIU

„O RADIOGRAFIERE A ULTIMILOR ȘASE ANI DIN VIAȚA POETULUI S-A TRANSFORMAT ÎNTR-O TELENOVELĂ...”

DIALOG CU SCRIITORUL THEODOR CODREANU

George MOTROC: *Domnule Theodor Codreanu, ianuarie este luna în care parcă se vorbeşte şi se scrie mai mult despre Eminescu... Vă propun să începem discuţia noastră pornind de la un titlu eveniment din lista cărţilor dvs.* – Eminescu „incorect politic”... *Aş vrea neapărat să vă întreb de ce Mihai Eminescu era incorect politic sau, să zicem altfel, într-un atât de mare dezacord cu politicienii epocii sale?*

Theodor CODREANU: De 15 ianuarie, ca și de 15 iunie, probabil se vorbește ceva mai mult despre Eminescu, dar cu siguranță mai superficial, festivist și chiar găunos, sau cu superioritate neghioabă, cum a prevăzut poetul însuși în texte precum *Scrisoarea I*:

Şi prostatecele nări
Şi le umflă orişicine în savante adunări
Când de tine se vorbeşte. S-a-nţeles de mai nainte
C-o ironică grimasă să te laude-n cuvinte.
Astfel încăput pe mâna a oricărui, te va drege,
Rele-or zice că sunt toate câte nu vor înţelege...

Dv. trebuie să fi auzit că de ani buni se vorbește și în România de *corectitudine politică*, formulă atribuită așa-zisului neomarxism cultural. Povestea e lungă, de la Georg Lukács și Troțki la Școala de la Frankfurt și la universitățile americane de după 1968, când lumea a început să se răstoarne mai abitir decât în marxism-leninism, recte în doctrina bolșevică, cea care constă în transformarea unei minorități comuniste în pseudo-majoritate (*bolșevism*). Lenin a înșelat lumea numindu-i pe rușii majoritari ai țarismului – *mensevici*, iar minoritatea comunistă – *bolșevici*. El instituia, prin fraudă, prima treaptă a falsei „corectitudini politice”. Aceasta era cel puțin la vedere, fiindcă paria pe o singură minoritate, *proletariatul*. Corectitudinea politică de azi este infinit mai perfidă, căci vrea să facă absolut din toate minoritățile „majorități”, dând lovitura de grație democrației și națiunilor în care trebuie să dispară principiul majorității, aceasta trebuind să cedeze întâietatea la tot felul de minorități: sexuale, etnice, feministe, religioase, ateiste etc., cu argumentul că ar fi năpăstuite și discriminate, uitându-se că democrația înseamnă *echilibrul între antiteze*, cum au susținut, la vremea lor, Heliade Rădulescu și Eminescu. Istoricul Neagu Djuvara își întemeia filosofia istoriei și civilizației (vezi *Civilisation et les lois historiques. Essai d'étude comparée des civilisations*, 1975), tocmai pe gândirea lui Eminescu și pe a lui A.D. Xenopol, lucrarea fiind apreciată, de personalități precum Raymond Aron și Arnold Toynbee, dar și de Academia Franceză, care a premiat-o. În esență, Neagu Djuvara extindea, pe urmele nerecunoscute ale lui Eminescu, dialectica antitezelor *împăcate*, la antipod, *monstruoase*, între autohtoni (majoritari) și periferici (minorități). Prin *teoria păturii superpuse* și cea a *golului etnic* și prin realitățile istorice trăite de români, care, între imperii, s-au văzut grav *discriminați*, ca majoritari, de către diverse minorități din imperii vecine (maghiarii, în Ardeal, rușii, în Basarabia, fanarioții, în cele două principate). Eminescu nu făcea decât să observe cât de discriminați erau românii în propria țară, adică gândea *incorect politic* după normele imperiale consimțite de pătura superpusă aflată sub influența prigonitorilor, cum a fost, sub maghiari, sute de ani (vezi *Unio Trium Nationum*), sub turci și grecii fanarioți, sub rușii țariști și sub rușii bolșevici, de la 1940 până în 1989, pentru ca în ultimii 30 de ani discriminarea să fie continuată de noua pătură superpusă îndoctrinată, de aiurea, „*corect politic*”. De aceea, vezi bine, Eminescu a fost *incorect politic* atât în timpul vieții sale, cât și astăzi, când, deloc întâmplător, este pus la zid, „demitizat” de către ideologii extaziați de „corectitudine”. Are părintele scriitor Ștefan Baștovoi, basarabeanul, un roman în care spune din titlu că *diavolul este corect politic*. Dacă-i așa, cum să nu fie Eminescu (și orice intelectual cinstit) *incorect politic*?

G.M.: *O să mă abţin de la orice fel de comentariu, considerând aceasta drept o întrebare retorică şi o să vă propun să trecem la alt subiect sensibil: Diferenţele de opinie puteau fi atât de mari încât să determine o ruptură totală de părintele său spiritual, Titu Maiorescu?*

Th.C.: Nu se pune problema în acest spirit schizoid. Și la urma urmei, de unde prejudecata că Titu Maiorescu a fost „părintele spiritual" al lui Eminescu? Cei doi au fost singularități canonice în literatura și cultura română, s-au respectat reciproc toată viața, tocmai din atare pricină. Diferențele dintre ei n-au ajuns niciodată la o *antiteză monstruoasă*, ca să ne exprimăm în limbajul lui Eminescu. Să dau un exemplu elocvent: poetul a apărat în presă *Logica* lui Maiorescu, deși între cei doi exista o izbitoare diferență de paradigmă a gândirii. Maiorescu era un magistru al logicii clasice, aristotelice și carteziene, pe când Eminescu, un înainte-mergător al *logicii dinamice a contradictoriului* a basarabeanului Ștefan Lupașcu. Eu am demonstrat asta încă din *Eminescu – Dialectica stilului* (1984), neștiind atunci că acest excepțional înnoitor al filosofiei și logicii moderne, în ultima parte a vieții a recunoscut, cu franchețe, că gândirea sa are consonanțe directe cu ale poetului, așa cum va depune mărturie L.M. Arcade, în eseul *Un alt cer la Eminescu și Lupașcu/ L'autre ciel chez Eminescu et Lupașcu* („ARA Journal", Davis, California, 1991). Maiorescu a constatat că ceva nu e în regulă cu *antitezele* lui Eminescu, văzându-le *cam exagerate* după paradigma clasică, și s-a temut că ele merg până la „nebunie" atunci când i-a citit Mitei Kremnitz *Melancolie*, o poemă uluitoare. Mite Kremnitz a produs atunci cele mai adânci cuvinte despre poet: *„Nebunie? Poate că concepţia noastră, a tuturor, este nebunie, şi Eminescu a prins adevăratul sens al lumii şi al vieţii".* Așa și era, fiindcă Eminescu gândea într-o logică contradictorială (*Antitezele sunt viața*), o logică atât nonaristotelică, cât și antihegeliană în fond, dat fiind că antitezele nu se rezolvă și nu dispar prin *sinteză*, ci devin fie *monstruoase*, fie se *armonizează* prin *semiactualizare* și *semipotențializare* (Lupașcu) sau prin *transfigurare* (Lucian Blaga). Logica cuantică a dat dreptate lui Eminescu. Maiorescu trebuie să fi fost atât de bulversat, încât a interpretat logica eminesciană ca *nebunie* (o arată mai multe note din *Însemnări zilnice*), dar în adâncurile lui i-a recunoscut polivalența, de vreme ce în 1889, în finalul studiului *Eminescu și poeziile lui*, a afirmat exemplar centralitatea canonică a operei lui Eminescu nu numai pentru secolul al XIX-lea, ci și pentru secolul al XX-lea, atât pentru literatură, cât și pentru ansamblul culturii românești, recte și pentru cugetarea filosofică. Diferența dintre logica lui Maiorescu și cea eminesciană este precum cea dintre fizica newtoniană, clasică, și cea cuantică, a secolului al XX-lea. Astăzi, fizica clasică este percepută drept un caz particular al celei cuantice. Fiecare însă – valabilă în sistemele ei de referință: cea clasică, în macrocosm, cealaltă, în microcosm. Legătura organică dintre ele Eminescu a surprins-o în metafora universului cuprins într-un bob de rouă.

G.M.: *Credeţi că Titu Maiorescu a acceptat tacit un complot sau chiar a participat direct sau indirect la o asemenea operaţiune descalificantă pentru orice român? Dvs. cum vă raportaţi la ideea unui asemenea complot generalizat antiEminescu?*

Th.C.: Ne aflăm în fața uneia dintre cele mai inepte chestiuni de istorie literară românească. O radiografiere necesară a ultimilor șase ani de viață ai poetului s-a transformat într-o telenovelă de prost gust, în care senzaționalul a luat repede locul adevărului sau al drumului către adevăr. Ovidiu Vuia, medic psihiatru și neuropatolog, exilat în Germania, a fost primul (după cartea ignorată a dr. Ion Nica, *Eminescu. Structura somato-psihică*,1972) care a redeclanșat cercetarea vieții și a împrejurărilor morții, începând chiar din 1977 și culminând cu o carte din 1989, revenind, apoi, cu alte studii, până la stingerea sa din viață, în 2002. Au urmat stăruitoarele investigări documentare ale lui Nicolae Georgescu, cele ale lui Ion Filipciuc, seria de vreo 20 de volume de documente ale lui Constantin Barbu (greu de procurat și de defrișat), abordările avocățești ale lui Călin L. Cernăianu, susținute de acad. Dimitrie Vatamaniuc, după care denaturările au început să curgă năvalnic, până când s-a trezit din espectativă și Academia Română prin cele două ediții ale cărții coordonate de Eugen Simion, *Maladia lui Eminescu și maladiile imaginare ale eminescologilor* (2015, 2021), titlu care, oarecum, a încălcat neutralitatea academică, fiindcă tonul polemic nu se potrivea pentru veritabilii eminescologi, ci pentru fabulatori. Ținta principală a lui Ovidiu Vuia, venind pe urmele cărții doctorului Ion Nica și ale altora, era una de punere în dreptate a memoriei lui Eminescu, acuzat de ideologi că opera jurnalistică a poetului este una patologică, imorală, irelevantă, întrucât a fost scrisă de un... sifilitic! Ovidiu Vuia îl acuza pe G. Călinescu de faptul că prin preluarea necritică a diagnosticului de

sifilis a silit și mediul academic să perpetueze minciuna. Ceea ce, să recunoaștem, acceptă și cei 12 cavaleri ai mediului academic, semnatari în volumul colectiv, la care se adaugă coordonatorul și, ultimul, dr. Valeriu Lupu (cu o stăruitoare arguție), în ediția a doua, venit să confirme adevărul medical, dinafara Academiei. Decizia finală: Eminescu nu a fost... sifilitic, ci a suferit de o maladie bipolară, în termeni mai vechi, nevroză maniaco-depresivă. Ba, acad. Victor Voicu aduce argumente că natura bolii este una *iatrogenică* (provocată și accelerată, adică, în mediul sanatorial, ceea ce eu susținusem cu ani buni înainte), nutrită de tratamentul neadecvat cu mercur, care a degradat esențial sănătatea pacientului. Dacă s-ar fi întâmplat așa ceva în zilele noastre, când iatrogenia foșgăie prin spitalele românești, Alexandru Suțu și Francisc Iszak ar fi fost acuzați de *mal praxis* și condamnați. În lipsă de așa ceva, nu ne rămâne decât să dăm vina pe ignoranță contextual-istorică. Și astfel se conturează nu o *conspirație* fantasmagorică, cum cred unii, ci o dramă imensă, sfârșită tragic și resimțită ca atare nu numai de poet, care, creștin adânc, n-a acuzat pe nimeni, nici pe binefăcătorul Maiorescu, încât eu am argumentat, în *Mitul Eminescu* și în *Eminescu în captivitatea „nebuniei”*, că tragedia a fost consumată nu numai de protagonist, ci mai ales de Titu Maiorescu, măcar *in statu nascendi*. O arată, în subtext, studiul din 1889. Lucrurile, deci, sunt mult mai complicate, încât diferența fragilă dintre boală și sănătate psihică se cuvine a fi luată în seamă prin studiile unor specialiști străini ca Thomas S. Szasz, Ryke Hamer, Fritjof Capra, R.D. Laing, Stanislav Grof, Abraham Maslow, dar și din țară, precum Constantin Gorgos și colaboratorii (*Vademecum în psihiatrie*, Editura Medicală, Bucureşti, 1985), îndreptățiți fiind să nu ignorăm nici opiniile lui Alexandru Surdu (v. eseul *Hiperexactitate și pefecțiune*, în „Pro Saeculum”, nr. 3-4, 2014) sau foarte interesanta carte a lui Dan Toma Dulciu, *Eminescu. Nevropatii atipice. Aspecte de patologie informațională* (Viena, 2018), studii care ne îndepărtează binișor și de ipoteza simplei maladii bipolare.

G.M.: *Există puncte de vedere exprimate în epocă, în afară de acel atât de cunoscut îndemn „mai potoliți-l pe Eminescu!”, care să demonstreze că Eminescu devenise o voce extrem de incomodă încât să se ajungă până la eliminarea fizică a celui care era considerat, încă din timpul vieții, un mare poet român?*

Th.C.: Avertismentul lui Petre P. Carp din vremea negocierii Tratatului secret cu Puterile Centrale, în anul 1883, trebuie inclus în contextul mai larg al politicii europene, când România s-a văzut nevoită să schimbe tradiționala alianță cu Franța în favoarea apropierii de Viena și de Berlin, alianță pe care o cerea și originea germană a dinastiei de Hohenzollern-Sigmaringen din care provenea Carol I. Foarte probabil, devenise o necesitate a *potolirii* lui Eminescu, vocea prestigioasă de la „Timpul”, care făcea din poet una puternică, de impact formator asupra opiniei publice, mai ales după scandalul diplomatic declanșat de nechibzuita cuvântare de la Iași a lui Petre Grădișteanu cu ocazia dezvelirii statuii lui Ștefan cel Mare, pe 5 iunie 1883. Eminescu a condamnat în presă prostia lui Grădișteanu, dovadă că avea un simț politic remarcabil. Dar de aici începe *nodul gordian* de nedezlegat nici de adversari, nici de prieteni, fiindcă logica simplă, bivalentă, a negocierilor (fie ele și secrete) contravenea cu logica polivalentă a jurnalistului de la „Timpul”. Cu atât mai scandaloasă devenea „lipsa de flexibilitate” a celui care demascase în presă demagogia patriotardă, cu „metafora” *nestematei* care lipsea din coroana regelui Carol, subînțelegându-se că aceea este Ardealul. Maiorescu, Petre P. Carp și ceilalți nu puteau înțelege cum de un admirator al germanității, format la cea mai înaltă filosofie europeană, nu a aderat imediat la ideea apropierii de Berlin și Viena. Cu atât mai mult, cu cât Tratatul cu Puterile Centrale devenea o garanție de securitate pentru România aflată în proximitatea Imperiului Țarist. Așa s-a întâmplat pentru lungă vreme, între 1883-2014, când, cu durere în suflet, Carol I a renunțat la tratat, la presiunea membrilor Consiliului de Coroană, lăsând cale liberă neutralității, calea urmașului său, Ferdinand I, către înfăptuirea visului eminescian, Dacia Mare, unirea Transilvaniei cu vechiul regat. Fusese și obiectivul central al Societății „Carpații”, înființată la 24 ianuarie 1882, Eminescu fiind unul dintre lideri, monitorizat de serviciile secrete vieneze și maghiare (A se vedea masiva și foarte documentata lucrare a lui George Ene, *Eminescu, securitatea și siguranța națională a României*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2014). Întreaga conjunctură politică a fost bine descrisă, mai înainte, de Nicolae Georgescu, faptele ajungând critice prin desființarea Societății „Carpații”, la 28 iunie 1883, Eminescu ajungând la controversata internare, în cămașa de forță, la sanatoriul doctorului Suțu. Ceea ce se știe mai puțin este paradoxul opoziției lui Eminescu față de negocierile tratatului secret cu Tripla Alianță, deși el era de „formație germană” și mai mult decât reticent față de influența fran-

ceză asupra „junilor corupți” români, superficiali și de bani gata. El a simțit, din derularea istoriei europene, că violența germană, în pofida marilor filosofi și scriitori, este una amenințătoare pentru pacea continentului, în vreme ce latinitatea, garantă a stabilității, bătea în retragere. Poetul cunoştea planurile lui Bismarck (care nu-și ascundea disprețul față de români!) de a realiza din Austria habsburgică o confederaţie dunăreană şi balcanică, sub tutela Berlinului, în care să fie anexate Ungaria, Boemia, Croaţia, Styria, Slovenia, partea slavă a Dalmaţiei, Bosnia, Serbia, România, Muntenegru, Albania, Macedonia, până la țărmul Salonicului cu porturile Kovallo şi Dedegaci („Timpul”, 18 iunie 1882, p. 1). Bine ancorat în cunoașterea mișcărilor de politice, cu veleitățile ofensive pangermanismului și panslavismului, Eminescu scria neliniștit despre inerţia Franţei şi a latinităţii, în genere: „În mijlocul acestei redeşteptări puternice a sentimentului de rasă, numai latinitatea pare încă a sta în amorţire”. Mai mult, Franța și Italia se dușmăneau: „Pentru orice spirit nepărtinitor, rivalitatea Franţei şi Italiei poate produce cele mai triste rezultate pentru viitorul gintei latine” („Timpul”, 29 iunie 1882). Iar peste toate, coabitarea cu Tripla Alianță sugruma speranțele de unire cu vechiul regat, rațiunea de a fi a Societății „Carpații”. Iată principalele motive pentru nevoia de *potolire* a jurnalistului.

G.M.: *Revenind în prezent, sunteţi de acord cu opinia, destul de des exprimată, că ziaristul Eminescu rămâne incomod şi astăzi? Se poate chiar spune că era Eminescu mai patriot decât politicienii epocii sale sau decât cei de astăzi?*

Th.C.: Deși contextul politic este altul, metehnele politicienilor români au fost moștenite, cvasigenetic, de cei contemporani. Câteva reviste românești apelează la „colaborarea” postumă a ziaristului de la „Timpul”, preluând, ca editoriale, articole ale poetului, a căror problematică pare emergentă cu realitățile de azi. Mă gândesc la revista „Curtea de la Argeș”, patronată de acad. Gheorghe Păun, la „Certitudinea”, care precizează pe frontispiciu: *Coordonator spiritual și moral: Mihai Eminescu* și alte câteva. În Basarabia, situația se arată și mai acută, mult regretatul Nicolae Dabija, victimă tragică a pandemiei de coronavirus, ne relata o întâmplare anecdotică furnizată de unul dintre liderii agrarienilor, Dumitru Moțpan, președinte al Parlamentului de la Chișinău, care, citind un articol al unui colaborator *necunoscut* apărut în „Literatura și arta”, care semna Mihai Eminescu, l-a chemat la răspundere pe redactorul-șef sub acuzația că acel editorialist denigrează Parlamentul Republicii Moldova!

Cât despre patriotismul politicienilor, ce poți să mai zici?

G.M.: *Vă mărturisesc faptul că mereu m-am întrebat şi am tot întrebat, de ce nu a devenit Eminescu atât de cunoscut în străinătate pe cât ar fi meritat... Opiniile exprimate de ziaristul Eminescu credeţi că au fost nişte impedimente de-a lungul timpului în promovarea şi acceptarea la nivel universal a operei poetului Eminescu? Sau totul poate fi pus pe lipsa de strategii şi interese partizane ale unor grupuri literare de la noi?*

Th.C.: Cum puteți spune că Eminescu nu este cunoscut în străinătate? Ba, dintr-un anume unghi de vedere, este mai bine apreciat de străini decât de inteligența „corect politică” de pe malurile Dâmboviței. Eminescu a fost tradus și apreciat încă din timpul vieții în Germania. Corpusul traducerilor eminesciene, pe tot globul, este inventariat, azi, de lucrări precum cele semnate de Dumitru Copilu-Copilin, în pofida faptului că limba română a poetului nostru este atât de complexă și de bogată, încât cu greu își găsește echivalente în alte limbi. În *Luceafărul* și în *Doină*, bunăoară, el experimentează celula ritmică de șapte silabe (*antehipermesomacru*) asociată cu celula cretică monosilabică, ca în versul-laitmotiv 115: *Și din a chá*o*sului/ văi*, tehnică prozodică de nereprodus în limbile care nu ajung, să zicem decât până la *mesomacru*, precum rusa (vezi studiile celui mai bun prozodician ieșean de azi, universitarul Adrian Voica). Eminescu rămâne necunoscut, în primul rând, criticilor români care nu ies prea ușor din sursierism sincronizant *à rebours*. A trebuit, în vremea când poetul era mutilat pe altarul proletcultismului, să vină cărțile Rosei del Conte și cea a lui Alain Guillermou pentru ca să fie scos de sub zodia epigonismului romantic. Giuseppe Ungaretti considera: „Rareori se întâlnește, cred, în literatura ultimelor două secole, o figură de scriitor și de poet mai complexă și mai completă decât aceea a lui Mihai Eminescu” (*Eminescu*, în „Secolul 20” nr. 6/1964). Brazilia, prin intermediul gândirii economice a lui Eminescu și a discipolului său Mihail Manoilescu, și-a salvat economia într-o perioadă de criză. Opera genială a unuia dintre marii stiliști ai literaturii române și franceze, Emil Cioran, a crescut din capodopera *Rugăciunea unui dac*, după mărturia onestă a lui Cioran însuși. Experții de la NASA l-au plasat pe Eminescu în rândul marilor vizionari ai cosmologiei

moderne, dând celui mai mare crater de pe Mercur numele poetului nostru. Gândirea logică contradictorială a aceluiași a dat impuls logicii dinamice a contradictoriului, după mărturia lui Ștefan Lupașcu. Tradus în portugheză de un mare poet, precum Carlos Șuieroz, opera eminesciană avut un ecou extraordinar, bucurându-se de zeci de cronici și de reacții critice, din peninsula iberică până în Brazilia, mulți semnatari fiind personalități de prim-plan ca Vitorino Némesio, Joao Gaspae Simoes, Olivia Guerra, Luis Chaves, G. Le Gentil, Julio Dantas (președintele Academiei Potugheze, care-l considera pe Eminescu „gloria României și a latinității"), Joao Ameal, Pedro de Moura e Sa, Miguel Torga. Manuel Badeira ș.a. În context, Vintilă Horia îl citează pe criticul spaniol Joașuin Entrambasaguas, care are revelația că Eminescu este „Unul dintre cei mai extraordinari poeți pe care i-a produs Latinitatea"[1]. Estimp, ce făceau culturnicii din România Socialistă? Exilau publicistica, *Doină*, îndreptau „corect politic" texte precum *Scrisoarea III* etc. G. Călinescu îl numise *poetul național*, dar gândirea eminesciană n-a ajuns niciodată o idee călăuzitoare a politicii și culturii românești, nici în epocile democratice, încât în zadar s-au străduit personalități ca Perpessicius, Pompiliu Constantinescu, Constantin Noica, George Munteanu, Dimitrie Vatamaniuc, Nicolae Georgescu ș.a. să înființeze un Institut Național „Mihai Eminescu", după modelul Goethe sau Cervantes, sau măcar o catedră Eminescu la Universitate. Le-au trebuit românilor un secol pentru o ediție, aproape critică, în 16 volume, a operelor lui Eminescu, pe când, germanii l-au tipărit, în ediție exemplară, pe Goethe în 25 de ani, cu 125 de volume! Când acad. Eugen Simion s-a încumetat să ducă la bun sfârșit visul lui Noica de salvare de la degradare a caietelor Eminescu, au fost voci care au amenințat cu... DNA pentru risipire a banului public! Noi, timp de un secol și ceva, nu l-am mai scos pe Eminescu, din imaginile văzute prin lentilele politicii corecte, inventându-i etichete prăpăstioase ca *pesimist, reacționar, antieuropean, antisemit, paseist, protolegionar, expirat, anacronic* ș.a.m.d., pentru ca, la antipod, să-l sufocăm cu superlative neargumentate. Nu e de mirare ca, acelora care nu ne cunosc sau nu ne iubesc, Eminescu să le apară minor, conform cu dimensiunile unei țări tratate după chipul politicienilor ei, după grila *legendei negre* lansate ideologic de Engels la 1848.

G.M.: *Vă rog să acceptaţi acest exerciţiu de imaginaţie, chiar dacă l-am mai propus: dacă aţi fi întrebat sau aţi fi numit într-o funcţie de conducere din ministerul Culturii cum aţi organiza la nivel naţional, dar şi internaţional, zilele Eminescu, mă refer în primul rând la 15 ianuarie...*

Th.C.: Păi ar trebui început cu anunțarea publică a înființării Institutului Național „Mihai Eminescu", nume care i s-a refuzat actualului Institut Cultural Român. Ar fi necesară o secțiune specială pentru refacerea ediției critice.

G.M.: *...Dar pentru 15 iunie, aţi organiza ceva, la nivel public sau strict academic?*

Th.C.: Nu, aș anunța același lucru, cu misiunea de a-l traduce pe Eminescu în marile limbi de cultură de pe mapamond, împreună cu exegezele de prim-plan ale eminescologiei românești și străine.

G.M.: *Ce rol pot şi trebuie să joace eminescologii de azi în modelarea mentalităţilor lumii culturale şi demontarea ideii că Eminescu a devenit un model literar demodat pentru poeţii români contemporani în special şi pentru publicul actual în general?*

Th.C.: Cei vizați, dacă se pretind a fi eminescologi, să urmeze maxima poetului: *Nu noi suntem stăpânii adevărului, ci adevărul este stăpânul nostru.* Este un chiasm esențial având corelare cu un altul, despre limbă: *Nu noi suntem stăpânii limbii, ci limba e stăpâna noastră*.

G.M.: *În finalul acestui interviu despre actualitatea lui Eminescu, vă rog să adresaţi cititorilor o invitaţie la lectură şi reflecţie, sub forma unui scurt fragment din cartea dvs.* Eminescu „incorect politic" *pe care l-aţi propune pentru un nou manual de literatură de liceu, pentru capitolul Mihai Eminescu.*

Th.C.: N-ar fi mai bine să-l caute cel interesat de personalitatea lui Eminescu? În ediția Mihai Eminescu, *O sută și una de poezii*, îngrijită de mine, apărută la Editura Academiei Române (2017), ediție care se adresează îndeobște tinerilor, eu am căutat fragmentele esențiale din cărțile a peste 60 de *cititori* iluștri ai lui Eminescu, deopotrivă din cultura românească și din cea universală. Îndemn pe fiecare să caute, la rându-i, un fragment care spune *adevărul* despre Eminescu.

Notă:

1. *Apud* Vintilă Horia, *O ediție Eminescu în portugheză*, în „Românul", an. I, nr. 5, august 1951.

Interviu realizat de **George MOTROC**

„EMINESCU-I SIMFONIA LIMBII NOASTRE ROMÂNEȘTI” (II)

DIALOG CU SCRIITORUL ION HADÂRCĂ

Maria MOCANU: *Se crede că a elaborat și un chestionar, numai că nu s-a păstrat chestionarul...*

Ion HADÂRCĂ.: Credem că perioadă dată coincide cu cea a lui Eminescu – revizor școlar pentru județele Iași și Vaslui. În această perioadă a reușit să contribuie efectiv la completarea acelor chestionare pe larg răspândite. Se zice, că erau, în mare parte, publicate în Colecția Hasdeu. Pare-se de acolo veneau, de la Arhivele Naționale de sub directoratul lui Hasdeu. În orice caz, era un îndemn către toți profesorii, preoții, intelectualii satelor să completeze acele chestionare, să contribuie la adunarea tuturor celor mai neînsemnate perle, vorbe, proverbe, zicători, cântece, basme și tot ce se putea aduna: povestiri, întâmplări, legende, pentru a contribui la îmbogățirea și sistematizarea marelui tezaur național.

Criticul Ion Rotaru în studiul său, *Eminescu și poezia populară* (1965) fixează explicit intenția poetului: „*Un grup de 14 texte, ordonate cu oarecare grijă și puse sub titlul generic de* ***Cornul lui Hüon*** (ms. 2276) *atestă intenția poetului de a constitui o colecție de folclor organizată*” (88). Opul menționat dă o privire de ansamblu asupra subiectului discutat (mai ales capitolul *În căutarea unei mitologii românești),* dar se vestejește în multe privințe prin tributul plătit ideologiei timpului (ex.: „*asimilarea organică a duhului popular, a modului de gândi și a simți al poporului*”). În ansamblu, trebuie specificat că raportul poetului cu poezia, limba și creația populară era un subiect vandabil pe timpul proletcultismului și doar spiritele alese au știut să-și mențină comentariul la un nivel estetic superior, adecvat materiei poetice vizate. Spre exemplu, specificăm cu un gând rostit într-o emisiune radiofonică despre Eminescu (12.III.1961), recuperată postum, din paginile inedite ale prof. Tudor Vianu *Întregul și fragmentul* (1997). Desprindem de aici o magistrală definiție despre muzicalitatea fascinantă a limbii eminesciene, obținute din simbioza organică a fondului arhaic, cronicăresc, cu cel cantabil, mănăstiresc, și cel neaoș, popular, subtil îmbogățit cu „*expresia neologistică a gândirii celei mai înalte*”: „*...prin Eminescu, limba română a dobândit puteri expresive neegalate în trecut, impresia trăită cu atâta putere de cititorii din primul ceas al poetului. Să mai adăugăm că în flexiunile acestei limbi, legate de formele construcțiilor ei și ale versificației, se înmlădiază atât de strâns după conținuturile emotive, fac unul și același lucru cu ele, încât, ascultându-le cititorii de ieri și de azi ai poetului par a auzi de-a dreptul ritmurile fundamentale ale unei inimi care plânge și se bucură, se mânie și se înseninează, așteaptă, atinge un țel, întârzie și se grăbește, năzuiește și renunță, se deznădăjduiește și speră. În același fel nemijlocit nu vorbește ascultătorului decât muzica. Eminescu a fost un mare muzician al limbii noastre*” (177).

M.M.: *Eminescu nu avea glas tare, glasul îi era dulce și melodios și cânta corect, căci avea auz bun. Cântecele populare îl încântau și pe acestea le cânta el cu mare plăcere, scrie Teodor Ștefanelli în amintirile sale despre Mihai Eminescu. Patru cântece îi plăceau însă cu deosebire, acestea erau cântecele predilecte. Când se hotăra să cânte atunci, cu bună-seamă, aceste cântece nu lipseau din repertoriul lui Mihai Eminescu, iar în cele mai multe cazuri numai pe acestea le cânta. De fiecare dată poetul își începea repertoriul cu cântecul „Eu sunt Barbu Lăutaru”, un cântec foarte frumos, un cântec îndrăgit de toată lumea…*

I.H.: Frumos, da. Îl cântăm și noi atunci când avem dispoziția respectivă. Între altele, este revelator CD-ul cercetătoarei botoșenene Lucia Olaru-Nenati cu cele câteva piese din colecția folclorică *Eminescu-Voevidca*. Remarc, în paranteză, că Barbu Lăutaru este evocat și de Constantin Stere în romanul-fluviu *În preajma revoluției*. Îi face un portret, unul destul de poetic din amintirile copilăriei, ceea ce atestă faptul că Barbu Lăutaru a răspândit folclor lăutăresc fiind cunoscut foarte bine și de boierimea din zona românească a Basarabiei. De aceea a și fost iubit peste tot.

M.M.: *Un produs al geniului specific al poporului român este cântecul popular, scria Mihai Eminescu.*

I.H.: Bineînțeles. Undeva zicea că literatura populară, cântecul popular este izvorul veșnic limpede și prețios ca aurul și mai spunea Eminescu: farmecul cântecului popular consistă în faptul că el dă sentiment și gândirii, expresia cea mai scurtă, lăsând la o parte tot ce este neesențial. Cântecul popular conturează atât de expresiv limbajul sentimentului, încât, pentru a-l exprima cât mai posibil de vioi, renunță cu totul la regularitatea rimei, o înlocuiește în voie cu asonanțe pe care le găsim din abundență în manuscrisele lui Eminescu, amestecă șiruri nerimate, construiește versuri cu totul nesilit, alegând întotdeauna cuvântul cel mai simplu.

M.M.: *Eminescu era o sursă inepuizabilă de folclor. Știa să comenteze muzica, basmul și mitul, creația populară. Vorbea în cunoștință de cauză despre creația populară, despre memoria populară, despre enigma creației geniului popular…*

I.H.: Atunci când comentează *Novelele din popor* de Ioan Slavici, Eminescu zice în *Timpul*: „*Credem că nici o literatură puternică și sănătoasă, capabilă să determine spiritul unui popor, nu poate exista decât determinată ea însăși la rândul ei de spiritul acelui popor, întemeiată adecă pe baza largă a geniului național. Aceasta nu e adevărat numai pentru literat, ci se aplică tot atât de bine la legiuitor, la istoric, la omul politic. Nu acel legiuitor va fi însemnat care va plagia legi străine traduse din codicele unor țări depărtate ce au trăit și trăiesc în alte împrejurări, ci cel care va ști să codifice datina țării lui și soluțiunea pe care poporul în adâncul convingerilor sale o dă problemelor în materie.*"

Misiunea istoricilor este astfel văzută de poet: „*Nu acel istoric va fi exact, carele în fraze pompoase va lăuda sau va batjocori întâmplările în trista și searbăda lor conexiune cauzală, ci acela care va căuta rațiunea de-a fi a acelor întâmplări și va descoperi-o în adâncimea geniului popular*". Aici era interesul cunoașterii și pe aici umbla mereu Eminescu, deoarece sursele de istorie națională și de memorie populară i-au alimentat cele mai frumoase basme, cele mai frumoase pagini din creația proprie. Și aici Eminescu este de neîntrecut.

M.M.: *Scria Eminescu: „Noi trebuie să fim o țară de cultură în această parte înăsprită a lumii". Suntem noi țară de cultură în această parte foarte înăsprită a lumii?*

I.H.: Am în față o culegere foarte bună din creația lui Mihai Eminescu – *Viața culturală românească 1870-1889*, editată la *Vestala.* Eminescu avea o capacitate remarcabilă de percepție a evenimentului teatral recunoscută de critici, încât nimeni dintre contemporanii săi, nici chiar Maiorescu, nu-l putea întrece în comentarea vieții teatrale, cu sugestii despre jocul actorilor, despre replici, despre recuzită, despre greșeli gramaticale, pronunție, construcția scenică etc. Avem impresia ca nici azi nu prea există asemenea comentatori. A traversat o perioadă fulgerător de scurtă în timpul peregrinărilor cu trupa Fani Tardini, dar simțul replicii dramatice, nostalgia scenei i-au rămas în sânge pentru toată viața. Geniul replicii și al mișcării dramaturgice, pe de o parte, și cunoașterea literaturii, a folclorului, a istoriei, a naturii și a evenimentelor de atunci, pe de altă parte, l-au ajutat, fără îndoială, în perceperea și comentarea actului teatral. La Viena a absorbit cultură și a intrat în contact cu muzica clasică. Eminescu a cunoscut creația lui Palestrini, a altor maeștri de talie universală, care au intrat în vizorul preocupărilor sale. Reacționa pătimaș la diversele evenimente culturale pe care le-a și comentat, de exemplu, concertul lui Pablo de Sarasate, vioristul… Și sub acest aspect, avem ce învăța de la Eminescu.

Nu putem afirma cu certitudine despre anvergura universului valoric îmbrățișat de poet. Este important să nu exagerăm în preamăririle aduse, de obicei, când vorbim de asemenea evenimente. Același Theodor Codreanu în cartea sa *Modelul ontologic eminescian* îl prezintă pe Eminescu ca pe un model demn de urmat. Asta vreau să spun când ne întrebăm, dacă avem suficientă pregătire și suficientă cultură în abordarea unui asemenea univers. Societatea de pe timpul lui Eminescu nu era mai bogată, poate, dimpotrivă, era mai sărăcăcioasă decât cea de astăzi. Acum suntem conectați la internet, s-ar părea că accesibilitatea ar trebui să fie maximă la toate evenimentele culturale care se întâmplă în lume. Din păcate însă, cultura generală nu dă semne de creștere…

M.M.: *Se spune că bucuria culturii este ceea ce vedem la Eminescu, în tot ceea ce scria, în ceea ce prețuia mai mult…*

I.H.: Eminescu avea cultul valorilor și simțul estetic inefabil, iradiind bucuria și aviditatea cunoașterii prin cultură, precum și intuiția surprizei totale a evenimentului cultural.

M.M.: Care este poemul care V-a impresionat foarte mult dedicat lui Eminescu și V-a părut rău că nu l-ați scris? Ne puteți recita ceva semnat de dumneavoastră despre Eminescu?

I.H.: Am recitat din creația lui Nichita Stănescu poemul *Dor de Eminescu*. Este unul din puținele poeme cu adevărat rezistente, care schițează o paradigmă de interpretare, dar și de măsură a elogierii și de portretizare a lui Eminescu. Cred că fiecare poet

național, poet român, e dator cu un poem dedicat lui Eminescu.

M.M.: *Și Dvs. aveți poeme dedicate lui Eminescu. Am găsit ceva în niște cărți ale Dumneavoastră… Ne puteți recita ceva semnat de Dumneavoastră?*

I.H.: Poemul se numește *Domnul limbii românești:* „Orişicât voit-au strâmbii/ Doina dreaptă să-i înfrunte –/ Eminescu-i fruntea limbii/ Cu mai multe limbi sub frunte.// Pe sub munţi, pe la izvoare/ Păstoresc cuvinte simple.// Nu le-adună orişicare –/ Eminescu-i fruntea limbii.// Ocrotindu-ne fiinţa/ De uitare şi dezastre/ Eminescu-i Domnitorul/ Şi Plugarul limbii noastre.// Iar de-o fi cântat vecia/ Din lăute omeneşti/ Eminescu-i simfonia/ LIMBII NOASTRE ROMÂNEŞTI".

M.M.: *Ce părere aveți despre muzica scrisă pe versurile lui Eminescu?*

I.H.: Contradictorie. Am o atitudine destul de rezervată față de graba cu care ne apropiem de folclor… de orgoliul afișat despre cunoașterea folclorului. Cred că pe timpul lui Eminescu exista mai mult folclor autentic, iar dirli-dirliurile de azi nu au nimic comun cu folclorul. Pentru a te ridica la nivelul geniului popular al măiestriei versului, al metaforei și al stării pe care o creează Eminescu prin poezie se cere un dat mai rar întâlnit. Am rămas încântat de felul cum a trăit Ștefan Petrache starea, sentimentul și emoțiile lui Eminescu. Împreună cu *Plaiul* său, a imprimat viziuni absolut noi și originale de modernizare și de aducere a unui suflu proaspăt în interpretarea unor piese-poeme timpurii deale poetului, cel puțin ignorate de istoriografi și de critici. E vorba de *De-aș avea, O, rămâi* și de alte piese… E foarte bun Eugen Doga în ultimele interpretări, apropieri ale Domniei sale de opera lui Eminescu. Numai *Imnul Ștefan cel Mare* cât face!

M.M.: *Și* ***Ochiul tău iubit****, o foarte frumoasă romanță interpretată de Maria Bieșu…*

I.H.: Evident, aici se înscrie și suita de romanțe interpretate în concertele compozitorului, mai nou – și pe versurile Veronicăi Micle ca un fel de curcubeu dialogic peste bolțile eternității…

M.M.: *Mihai, nu de înțelepciune duc lipsă, de cântec, m-auzi? De cântec! scria Nichita Stănescu. Poezia lui Eminescu, știm bine, este un cântec neîntrerupt, este o melodie neîntreruptă. Eminescu este foarte actual mai ales prin publicistica sa. Ce-ar scrie publicistul Eminescu despre politicienii noștri de astăzi?*

I.H.: În aceste interpretări, există o periculoasă tentativă de a-l moderniza pe Eminescu, de a susține că tot ce a scris el este foarte actual. Este important să păstrăm și aici proporțiile și să ne apropiem cu o suficientă doză de discernământ de publicistica vulcanică a lui Eminescu. Scoaterea din contextul istoric și amestecul criteriilor valorice și a culorilor din diferite epoci sunt contraproductive și reprobabile pentru receptarea corectă a acestei moșteniri. Iată o formulă testamentară, adresată direct politicienilor de azi, formulă care poate servi drept un alt „măsurariu" al sentimentului național: „*Iubesc acest popor bun, blând, pe spatele căruia diplomații croiesc carte și rezbele, zugrăvesc împărății despre cari lui neci prin gând nu-i trece […]. Dar d-lor, mi-e rușine să fiu român! Dar ce fel de român! Român care vrea a-și fi însușit monopolul, privilegiul patriotismului și-a naționalității – așa român de parada mi-e rușine să fiu. Naționalitatea trebuie să fie simțită cu inima și nu vorbită* numai *cu gura […]. Iubesc poporul românesc fără a iubi pe semidocții și superficialitățile sale*".

Am zice că există gânduri, idei și observații eminesciene care se pliază unu la unu pe realitățile prin care trecem, există altele, veștezite, și există cele de o actualitate veșnică, permanentă. Aici este geniul eminescian. A reușit să ridice unele interpretări politice până la actualizarea valabilă pentru toate timpurile. Sunt în posesia unei cărți venite ca printr-un miracol de la un prieten din Germania prin anii `80 ai secolului trecut, în care sunt inserate cele două eseuri despre Bucovina și Basarabia ale tânărului Eminescu. E vorba de reluarea de către Ion Dumitru în colecția *Scrieri neglijate și interzise, în 1981,* editura *Verlag,* München, a primei ediții, din 1941, a studiului politico-istoric eminescian *Basarabia și Bucovina,* îngrijit și prefațat de prof. Ioan Crețu… Referitor la Basarabia, Eminescu vorbește despre niște lucruri de o mare actualitate, valabile până în ziua de azi. Nu poți fi indiferent față de ceea ce spune Eminescu despre pământul Basarabiei. De exemplu: „*A rosti numele Basarabia este una cu a protesta contra dominațiunii rusești*". Sau: „*Rusia voiește să ia Basarabia cu orice preț: noi nu primim nici un preț. Primind un preț, am vinde; și* noi nu vindem nimic"*– scria Eminescu în 1878, în plin război balcanic!*

M.M.: *Un protest ce rămâne valabil până în zilele noastre...*

I.H.: Din păcate, este valabil pentru toate timpurile…

Sau alte exemple folclorice, din *Proverbe și zicători*: *Nașul botează și nașul cutează; Dracul nu face biserici; Scara de sus în jos se mătură, iar nu de jos în sus* (este o replică la *Peștele de la cap se strică*); *Tună și-i adună*; Iată o interpretare absolut actuală care-i aparține în totalitate lui Eminescu: „*O slugărnicie necondiționată la ordinele stăpânilor miniștri, o depli-*

nă absență de spirit și o buimăceală necontenită la discutarea legilor, o înfiorătoare lipsă de patriotism la tratarea cestiunilor naționale, iată atmosfera generală, iar asupra unor discuții mlăștinoase, insipide, lipsite de spirit și de voință spre bine, vezi răsărind câte un chip ciudat și baroc, câte o stârpitură radicală în a cărei fizionomie se concentrează oarecum toate trăsăturile neplăcute ale tuturor naţiilor semi barbare din orient. Vezi tipuri atât de pocite, încât abia o fantezie de caricaturist le-ar putea inventa, punându-se întradins să-l iscodească, iar etnologul ar sta cu brațele încrucișate înaintea acelor specimene neștiind nu între ce oameni, dar în genere între ce soi de ființe organice să le claseze". Reținem de aici rolul de „etnolog", învestit în acest context cu sarcini clasificatoare extinse!

M.M.: *Politicienii, omagiindu-l pe Eminescu, căci asta fac politicienii în fiecare an, se duc pe Aleea Clasicilor cu buchete mari de flori. Și comuniștii fac asta, și socialiștii fac asta. Toată lumea crede că ei își fac capital politic. Dumneavoastră ce credeți?*

I.H.: Ei, politicienii, cred că-și fac capital politic, dar dacă și-ar imagina pe o clipă că Eminescu ar deschide gura, s-ar pricepe oare cam ce le-ar spune Eminescu în toată bălăcăreala creată de ei, politicieni de două parale care nu merită nu ca să stea, dar nici să depună flori? Nu le interzicem acest drept, dar trebuie mai întâi să treacă prin propria lor fibră ideile, opera politică a lui Eminescu pentru a avea meritul de a se perinda prin fața lui. Poate că atunci le-ar fi rușine…

M.M.: *Cum credeți că îl putem apropia pe Eminescu de sufletul generațiilor care vin?*

I.H.: Prin cunoaștere, printr-o mai inteligentă predare, programarea cursurilor școlare și universitare, prin apropierea neforțată și neobligatorie, prin crearea unei dorințe firești, normale și temeinice. Așa precum Eminescu dorea să cunoască istoria și folclorul, sufletul neamului, așa să fie menținută starea de dorință, starea de nevoie de Eminescu. Atunci poate lucrurile se vor schimba. Ar fi păcat ca în secolul următor Eminescu să fie mai puțin cunoscut ca în secolul XX. Vreau să revin la o afirmație consacrată a lui Titu Maiorescu, foarte importantă pentru modul în care l-a văzut criticul-întemeietor și cât de vizionar a fost în interpretarea operei eminesciene: „*Pe cât se poate omenește prevedea, literatura poetică română va începe secolul al 20-lea sub auspiciile geniului lui, și forma limbei naționale, care și-a găsit în poetul Eminescu cea mai frumoasă înfăptuire până astăzi, va fi punctul de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a veșmântului cugetării românești*". Veșmântul cugetării românești! Cât timp va exista limba română, câtă vreme există această cultură clasică, nu poate fi ocolit Eminescu, pentru că anume el dă sonoritatea de camerton a veșmântului cugetării românești. Un om care cugetă nu poate cugeta frumos și profund ignorându-l pe Eminescu!

M.M.: *Eu aș dori să închei acest interviu cu spusa lui Eliade: „Dacă poporul român dispare de pe fața pământului și rămâne O CARTE a lui EMINESCU, lumea va ști cine au fost românii". Dumneavoastră cum ați încheia acest interviu?*

I.H.: Da, Mircea Eliade a mai scris: „*Recitindu-l pe Eminescu, ne reîntoarcem, ca într-un dulce somn, la noi acasă*". Mai trebuie să ținem cont și de invitația părintească a lui Eliade, cea de a-i păzi (evident, prin cunoaștere – n.n.) opera: „*…este tot ce ne-a rămas neîntinat din apele, din cerul și din pământul nostru românesc*".

Și, da, aș încheia în isonul unui cor mănăstiresc de maici, cântând *Lumină lină,* așa cum deseori asculta poetul refugiat la *Mănăstirea Agafton* de lângă Botoșani, unde erau călugărite trei dintre surorile mamei sale, Raluca, și cum i-ar fi plăcut mult pătimitului Mihai să-și încheie zilele. Avem, între altele, mărturia preotului care i-a primit, în 1886, spovedania și împărtășania la *Mănăstirea Neamț*, după cum o atestă însemnarea descoperită de Paul Miron pe un Ceaslov al mănăstirii: „*Părinte, să mă îngropați la țărmurile mării și să fie într-o mănăstire de maici și să ascult în fiecare seară ca la Agafton cum cântă* ***Lumină lină***"...

Sunt cunoscute sutele și miile de aprecieri ale creației marelui Eminescu. E vorba de Iorga, Călinescu, Noica, Perpessicius, Sorescu, Stănescu, Arghezi, Codreanu, Cimpoi… Departe de mine intenția să mă pliez în siajul lor, dar aș încheia, după multe meditații, cu un gând în stare să-mi exprime, cred, atitudinea față de Eminescu: Există poeți egali cu propriul lor destin și există poeți ale căror destine se fac egale cu înseși destinele popoarelor din sânul cărora le-a fost hărăzit să răsară. Astfel se întâmplă miracolul osmozei unei duble identități. Ca într-o oglindă a eternității stau față în față Poetul contopit cu neamul său și neamul poetului recunoscându-se prin el. Matematicește vorbind, ori de câte ori am încerca să recompunem structura adevărului istoric, cristic și providențial-artistic românesc, de fiecare dată, drept sumă a lor, am obține un nou Eminescu!

Interviu realizat de **Maria MOCANU**
(moderatoarea emisiunii *Dor de izvor, Radio FM Chișinău-București*)

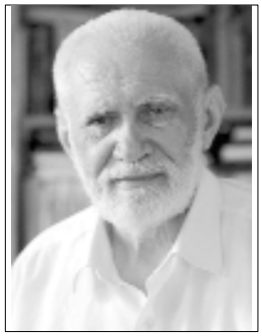

SUBTERANELE LITERATURII DIN COMUNISM

Ion PAPUC

În timpul dictaturii comuniste, pe când în lume cele două tabere, cea comunistă și cea liberală, deși genetic înrudite, erau ferm delimitate de cortina de fier ideologică, specialiștii în științele limbajului au observat că părăsirea unei țări de sub dictatură își punea amprenta asupra vocabularului oricăruia dintre transfugi și că în linii mari și cu oarecare aproximație se putea stabili epoca în care respectivul și-a părăsit țara natală pentru că bagajul lexical al respectivului înghețа la data expatrierii pe când al celor care rămâneau acasă evolua după legi naturale. Dar nu doar cuvintele înghețau ci cam întreg compusul spiritual al celui plecat definitiv din țară se consolida în stadiul de la data plecării, și nu numai că devenea rigid ci îl lua pe expatriat prizonier. Dacă după răsturnarea de regim politic acela revenea în țară avea ocazia să nu-și mai recunoască patria pierdută, să își reîntâlnească eventualii cunoscuți găsindu-i complet modificați. Un eminent scriitor, Dan Culcer, care s-a expatriat pe vremea comunismului și de câteva decenii trăiește la Paris, revine periodic în țară în sens propriu dar și la figurat prin mijloacele electronice care ne stau astăzi la dispoziție. De parcă nu s-ar împăca cu România pe care o regăsește, acesta efectuează și publică un vast studiu de reconstituire a țării pe care cândva a abandonat-o, patria pierdută. Cum monumentala sa opera: Dan Culcer, *Cenzură și ideologie în comunismul real*, Cluj-Napoca: Editura Argonaut, 2015 (2016?), 1558 p., 24 cm., 2 vol., nu a găsit suficient ecou, el și-a exprima nemulțumirea netrecându-i prin minte că acea Românie căreia plecând din țară el i-a rămas în mod profund prizonier, pentru noi ceilalți, cei definitiv autohtoni, nu doar că nu mai există dar nici măcar nu mai prezintă un oarecare interes, fericiți cum suntem că am scăpat din ghearele funestei dictaturi. Dacă în planul vieții imediate țara evocată nu mai prezintă interes, ca istorie abordarea ei este de un ordin capital. Pentru că acesta este paradoxul nostru că istoria din imediat, din proximitate s-a scufundat în bezna neștiinței și un studiu ca acesta, al lui Dan Culcer, vine să complinească un gol care tocmai ne înghite viețile. Am străbătut imensa operă a românului din Paris și tocmai din această perspectivă semnalez câteva dintre cele mai frapante contribuții științifice ale ei, rodul unei altfel de priviri exegetice decât cea comună nouă, celor rămași în țară. Câștigul este al literaturii române din comunism, în cuprinderea căreia autorul acesta este de-a dreptul înzidit. Într-o primă instanță, nici un alt orizont de peste, de dincolo de regimul de dictatură nu se întrevede aici, el dovedindu-se că a rămas definitiv prizonier al vechiului regim, fiindu-i deopotrivă critic acerb.

Înainte însă de toate acestea, să mai observ și că dincolo de interesul pozitivist, conform căruia orice fenomen și cu deosebire cele de importanță istorică trebuie studiate și expuse, constat că Dan Culcer mai introduce în motivația sa un element, întrucât el pune ca premisă a amplei sale cercetări ipoteza că astăzi patria noastră trăiește o Restaurație reală pe care o și definește fără echivoc, cu tărie maximă: *Numim Restaurație regimul care s-a instalat în România sub pretextul revenirii la democrație după decembrie 1989. De fapt este o "monstruoasă coaliție" între burghezia național-comunistă cu descendenții ei, urmașii burgheziei kominterniste coloniale și compradore, grupuri sprijinite de imperialismul financiar occidental neo-colonial* (p. 10). Așadar, faptele sunt cum nu se poate mai grave în măsura în care nu avem de-a face doar cu domeniul istoric ci și de-a dreptul cu o actualitate politică cum nu se poate mai agresivă, în care trecutul comunist este viu.

În toată cartea există o prevalență a unei perspective sociologizante, din care rezultă excesivul interes pentru literatura epică, cea în care sunt narate scene dintr-o presupusă realitate istorică, în care se spune "adevărul" despre ceea ce s-a întâmplat. E o consecință a acestei situații dezinteresul pentru eventuale aspecte metafizice sau acelea ale diverselor lirici,

a poeticelor. La Dan Culcer literatura înseamnă în primul rând genul epic, narațiunea, arta ca document despre viața istorică a oamenilor. Și chiar și atunci când ia în considerare eseul, referința se face numai la cel literar, cu puternică încărcătură politică, gen Octavian Paler (p. 855). O altă caracteristică a epocii comunismului românesc și pe care o regăsim în această magistrală operă de sociologie literară este importanța acordată caracterului instituțional al culturii în general, al literaturii în special. Rezultatul este prezența disproporționat de mare acordată oficialităților în viața culturii, de aici și relatările despre ședințele cu actanții culturali, excesiva reproducere a unor acte oficiale, a unor decizii politice. Când în fapt, dintr-o altă perspectivă actul spiritual se înfăptuiește cel mai adesea într-o singurătate a sa, în izolare socială, adesea într-o fatalitate absolută și fără nici o legătură cu eventualele ședințe de partid comunist. Însă instituționalizarea culturii din comunism, până în cele mai adânci temeiuri ale ei, nu este, ba chiar dimpotrivă, fără legătură tocmai cu subiectul studiului întreprins de sociologul român din Franța, adică cenzura din comunismul real. Tocmai în acest sens, importanța acordată părții instituționalizate a culturii române din comunism decurge poate și din faptul că el însuși, autorul studiului, a fost pe când era în țară, angajatul unei redacții culturale, revista *Vatra* din Târgu Mureș, rămânând a fi definitiv fascinat de tot ceea ce este oficial în istoria evocată. Astfel, el reproduce poeziile lui Marin Sorescu refuzate de cenzură (41 și urm.) dar tace cu privire la *poeziile arestate* ale lui Ion Caraion, un caz mult mai semnificativ pentru ceea ce a fost comunismul românesc. Deși pare a-i acorda atenție celui de al doilea poet pomenit, putem zice cu adevărat un poet blestemat, și Dan Culcer se preocupă de destinul lui tragic (175 și următoarele), însă abandonează cercetarea cazului fiind totuși foarte aproape de a dezlega enigma, precum atunci când își propune ca analiza să facă *abstracție de indignările rituale privitoare la comportamentul lui Ion Caraion ca informator în relațiile sale cu oameni care îl stimau și care l-au ajutat.* Pentru că ne putem imagina că va veni o vreme când vom fi dispărut de mult cei care i-am fost contemporani poetului, cei a căror judecată este profund subiectivă, fiindcă am fost cu toții ultragiați, implicați în acea epocă, am suferit și suntem definitiv în căutarea unora vinovați. Iar atunci, peste mulți ani, textele oferite de acela securității nu vor mai fi judecate sub specie morală ci exclusiv prin prisma a câtă literatură conțin, fiind luate în seamă poate ca aparținând unui gen ca acela ilustrat de memoriile Ducelui de Saint-Simon.

Pe de altă parte, preocuparea de o viață pentru sociologia literaturii a imprimat scrisului practicat de Dan Culcer un stil uscat, aspru, lipsit de prea mari străluciri, dar tonul lui mohorât este întrerupt din loc în loc de exprimări acute, revelatoare, care îl deosebesc pe acest autor de tot ceea ce au produs confrații săi. Fiindcă el vede ceea ce noi ceilalți, cei rămași în țară, nu am văzut și poate că nici chiar acum nu suntem în stare să vedem. Autorul exilat în Franța deosebește caracteristici inedite și le exprimă în stilul său surprinzător. Este câștigul, nu singurul deși minimal, din amplului său studiu de istorie literară, consacrat cenzurii din comunismul real. Iată câteva exemple de atari observații acute! Dar până la ele să mai observ și că această carte (studiu) monstruos de amplă, având așadar un subiect enunțat încă din titlu, include în cuprinderea ei o imensă aluviune de subiecte conexe, ce țin de personalitatea autorului, cel care își introduce aici texte varii, recuperate dintr-o arhivă de o viață întreagă, articole, pagini de jurnal, însă dincolo de toate acestea cartea în sine nu își ignoră ținta. Dau un exemplu cu lămurirea privitoare la subiectul central de aici, cenzura, tocmai pentru exprimarea lipsită de echivoc și caracterul infailibil al logicii ce i-a stat la bază: cenzura nu *are nici un fundament în lege* și cu toate acestea ea *legiferează,* fiind dacă nu *ilegală* cel puțin *„alegală”. Extrema cenzurii este actul de auto-cenzură sau cenzura prealabilă.* Și apoi ca o sentință definitivă constatarea că: *Scopul final al cenzurii este ca toată lumea să devină propriul său cenzor.* (78). Tot atât de incisiv este Dan Culcer când stabilește că după evenimentele din 1989 *se sapă din nou la temelia memoriei colective a românilor* (129), și revine apoi la ceea ce s-a întâmplat imediat după ultimul război mondial și constată *aculturația violentă* (I, 135) de sub masca prevederilor Convenției de armistițiu. Iar această camuflare sub vreun pretext oarecare va fi mereu procedeul predilect al celor care ne dușmănesc, și sub acoperirea invocării unor principii este atacată ființa neamului. Zeci și sute de atari exprimări performante pot fi culese din cele două tomuri ale scriitorului român din Paris.

În primul rând prin titlu dar mai apoi și prin mărturia directă a autorului, vasta sa lucrare reprezintă un proiect ambițios însă unul eșuat. Așa cum spune la un moment dat, el s-a adresat scriitorilor români care se presupune că au trăit și au activat în timpul dictaturii cerându-le să-i ofere material documentar despre

acțiunile cenzurii în comunismul real. Cererea sa nu a avut nici un rezultat, nu i-a oferit nimeni nimic în sensul celor solicitate. O spune chiar el și fără echivoc: *Am adresat public (...) autorilor rugămintea de a ne trimite o copie (...) după lucrările lor cenzurate, pentru a constitui astfel fondul de documente necesare lansării acestei cercetări novatoare.* Și îndată urmează chiar aici recunoașterea eșecului: *Pentru moment apelul nostru nu a avut nici un ecou.*(299). Poate pentru că relația autorilor cu teribila instituție a fost una contorsionată, complexă, presupunând contacte fie și indirecte prin care compromisul era negociat, în cele mai multe cazuri cedările își aveau prețul lor, nu chiar facil de mărturisit. Există desigur și situația unor autori care, nu pentru a-i răspunde exegetului din Franța, și-au republicat acum târziu în postcomunism cărțile cândva cenzurate și pe care acum ni le arată, ca într-o oglindă necruțătoare, în adevărata lor formă, cea genuină. Exemplar este în acest sens cazul poetului Cassian Maria Spiridon care și-a retipărit cartea de poezie cândva mutilată de cenzura comunistă. Mă refer la *Pornind de la zero*, Editura Charmides, 2015, Bistrița, în care este restabilit integral textul cenzurat al ediției din anul 1985.

Într-un anumit sens, cu tot eșecul mărturisit de Dan Culcer, prin considerabila cantitate de texte reproduse, aceasta este o lucrare fundamentală deși doar prealabilă, prealabilă și totuși absolut necesară pentru orice ulterioară cercetare pe tema dată. Pentru că era necesar ca în primul rând să fie scoasă la lumină imensa subterană a culturii române de sub dictatură, cineva trebuia să coboare în bezna secretului comunist și să ridice în lumină ceea ce zăcea acolo bine pitit de funcționarii umbrei. Această întâia operație a fost înfăptuită de merituosul domn din Franța, și în baza ei pot decurge ulterior construcțiile specifice, specializate. Dar chiar și în stadiul acesta al cercetării, surprizele nu sunt puține. Despre destule dintre ele se știa, în principiu, dintr-un folclor vehiculat de unii mai informați, dacă nu cumva și mai informatori. Ca să dau un exemplu, amintesc faptul că mai degrabă din niște colportări confidențiale se știa că *Jurnalul secret* al lui Marin Preda, odată cu moartea prematură a scriitorului, ajuns în mâna securității fusese cunoscut și comentat oral cam de patru, cinci persoane, funcționari sau scriitori mai de mâna a doua sau a treia care aveau câte o copie a textului respectiv, printre alții: Cornel Popescu, Victor Crăciun și Darie Novăceanu. Cum au ajuns chiar ei să aibă acces la textul despre care se bănuia că ar cuprinde lucruri misterioase?! Principala caracteristică a cercetării lui Dan Culcer este deci faptul că ea ocazionează un prim contact mai amplu cu vastitatea domeniului secret al subteranei culturii române din comunism, și aceasta prin reproducerea a numeroase texte din arhive.

Studiul savant prilejuiește accesul prim la textele secrete dar acesta este, cum am spus, un avantaj prealabil, provizoriu, căci cu această ocazie nu este dusă o temă până la capăt, nu este epuizată. Astfel la un moment dat autorul se preocupă de cazul Petru Dumitriu, scriitorul pe care l-am cunoscut și eu pe când eram încă elev de liceu în Cluj. Romancierului i se anunțase o sesiune de autografe la principala librărie a orașului care poate mai purta încă numele de Cartea rusă dacă nu cumva redevenise deja Librăria Universității. Probabil chiar de acolo, din orașul de la poalele Feleacului și la doar câteva zile după evenimentul pe care îl evoc, scriitorul a plecat în Occident pentru a rămâne transfug. Îmi amintesc că avea o figură impresionantă, masiv dar nu obez, cu cel puțin un cap mai înalt decât cei din jur, un splendid exemplar de bărbat puternic. Frapa însă eleganța în contrast cu ținuta comună a lumii proletare de atunci. În totul foarte îngrijit, afișând o ținută de dandy, tuns cu breton, o freză la modă numită cicero, era îmbrăcat cu un sacou vizibil foarte scump și dispunând de mai multe buzunare decât hainele de rând. Exegetul de astăzi nu ambiționează o lămurire a cazului acelui scriitor dar reproduce câteva texte semnificative, unele corespondențe ale aceluia dar mai ales depoziția de la securitate a scriitoarei Henriette Yvonne Stahl, de existența căreia se știa dar acum avem aici textul ei, sper, integral. Un document excepțional! Autoarea lui se apără pentru presupuse vinovății, omisiunea de denunț fiind una dintre posibilele acuze. Dar în fapt delațiunea, deși una calificată, în absolut dacă este să o apreciem este mai degrabă una benignă întrucât îl descrie critic pe omul Petru Dumitriu și deloc insul politic. Și mai ales este de o valoare literară remarcabilă. Parcurgându-i textul putem ghici în autoarea lui un scriitor de calibru, nu doar ca stil ci mai ales ca deschidere spre o lume a pierdutei aristocrații a spiritului pe care a distrus-o iremediabil ocupația comunistă a țării. Poate nu o contribuție directă va fi avut Henriette Yvonne Stahl la scrierea cărților lui Petru Dumitru, după cum spuneau unele zvonuri, dar una indirectă cu siguranță, în sensul că îl va fi pus pe scriitor în contact cu universul lumii românești dintre cele două războaie mondiale, cea care a fost în comunism definitiv pierdută și de la care ne decurgea eventuala noblețe a

neamului. Prin relația sa cu respectiva mare doamnă și prin ea implicit cu Ion Vinea, precedentul ei soț, romancierul și-a izvodit și și-a consolidat propria măreție, una socială și deopotrivă una a spiritului. (Și apoi, există un *Hamlet*, al lui Shakespeare desigur, tipărit în colecția BPT de atunci, purtând semnătura lui Petre Dumitru drept traducător și este de cercetat de nu cumva este vorba de o lucrare de tălmaci a lui Ion Vinea, notoriu autor al unor versiuni românești ale principalelor piese de teatru ale marelui Will. În cazul unor traduceri se mai obișnuia în epocă substituirea unor autori interziși de cenzură de la dreptul de semnătură, cu acceptul tacit al oficialităților înlocuiți pe pagina de gardă de vreun apropiat binevoitor și astfel opera respectivă vedea lumina tiparului iar truditorul își încasa prin intermediar tainul care nu era deloc neînsemnat. Știu despre cazul unei traduceri din germană a lui Radu Gyr, tipărită sub alt nume. Va fi fost o înlocuire în acest caz a lui Ion Vinea cu Petru Dumitriu mediată poate de Henriette Yvonne Stahl?!).

Prin numeroasele documente extrase din arhivele până mai ieri secrete și acum reproduse aici, pentru a sta la îndemâna cercetătorilor, lucrarea aceasta va face posibilă nu doar lămurirea unor eventuale enigme de istorie literară ci va ajuta și la clarificarea profilurilor unor personalități din trecut, ca de exemplu Romulus Zaharia, un autor mutilat de cenzură. Și tot astfel, dacă până acum în prozatorul Ion Lăncrănjan era identificat în exclusivitate un scriitor de stânga, obtuz, acum documentele reproduse de Dan Culcer dezvăluie că, supravegheat de securitate, acesta a fost un feroce luptător cu cenzura comunistă, nu un turnător, nu un agent al distrugerii țării, a culturii, spre deosebire de cei care treceau drept eroi și despre care aflăm acum că nu erau în fapt decât niște canalii, turnători de cea mai joasă speță. Romancierul în cauză îi va fi trezit interesul cercetătorului expatriat nu doar prin adversitatea sa funciară față de instituția represivă din dictatură ci și prin convingerea ce se dovedește a le fi comună celor doi că literatura, îndeosebi epica, transmite adevăruri din istorie, pentru ei partea de artă căzând pe un plan secundar, de neglijat.

Parcurgând lucrarea lui Dan Culcer am fost șocat constatând cât de mult suntem noi, cei rămași în țară, printr-un contrast subtil cât de mult suntem noi prizonieri ai prejudecăților, îndeosebi politice, și cât de liber este el, îngăduindu-și judecăți radicale cu privire la unele realități despre care tăcem vinovați. Noi acceptăm consemnul globalist de a nu observa problema națională nici chiar atunci când suntem loviți mortal ca neam. Nu astfel procedează expatriatul căci el își exprimă punctul de vedere chiar și atunci când este în situația de a încălca tabuuri rasiste. Mă refer la ceea ce el numește *gestiunea divergențelor legitime* (1574 și urm.), *înfruntarea mereu reluată între români și alogeni* (1025), în baza atitudinii anumitor *cercuri internaționaliste cu rădăcini kominterniste* (1029) și îndată se dau nume ale respectivilor tartori. E cazul întocmai cu ceea ce se întâmplă în tragedia antică unde ambele părți aflate în conflict mortal au deopotrivă dreptate. Pe când în realitatea istorică, spre deosebire de teatrul elen, cele două părți antagonice încă își mai amplifică pledoariile, nedreptățindu-se reciproc și definitiv. Însă noi românii, îndeosebi după al doilea război mondial și mai ales în prezent, facem excepție preferând nu doar tăcerea vinovată, ci chiar suntem dispuși să preluăm acuzele adversarilor și să ni le turnăm în cap amplificându-le, oricât de mincinoase ar fi. Aici Dan Culcer vorbește cu o vehemență de care noi nu suntem în stare! Este cazul cu relația dintre români, îndeosebi ardeleni, și frații noștri maghiarii, în cazul cărora bun cunoscător al problematicii, scriitorul din Franța ne ia partea fiind în deplină cunoștință de cauză, sever nu numai cu noi ci și cu adversarii noștri din veac. Încă și mai plin de curaj este autorul nostru întotdeauna când vine vorba despre relația noastră cu evreii, spunând în acest caz lucruri de neimaginat la noi,culminând cu propunerea aducerii în țară să fie judecați a acelora care s-ar dovedi a fi comis crime culturale împotriva noastră, a românilor, în comunism, refugiindu-se apoi în Israel. Ținând cont de faptul că cei presupus vinovați mai mult ca sigur nu mai sunt în viață, această ipoteză este o pură utopie dar exprimarea ei nu este mai puțin merituoasă! Iar forța ieșită din comun a acestei exegeze ține de completa lipsă de prejudecăți rasiste a autorului pentru care ele pur și simplu nu se pun, nu există. Astfel el își îngăduie constatări pe care nu știu să le fi comis și altcineva: *După 1944, acuza de antisemitism, lipită ca o etichetă infamantă, a fost folosită ca pretext pentru estropierea culturii române...* (200). Însă cu toate aparențele contrare, Dan Culcer, trăind de decenii în străinătate, este nu un naționalist ci un cosmopolit în cel mai bun sens al cuvântului!

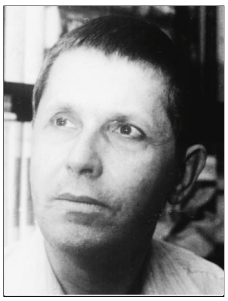

„EFECTUL POZITIV AL TONULUI BEMOLIZAT”

Gheorghe GRIGURCU

Marele avantaj al scriptorului provenind din faptul că, în majoritatea cazurilor, Binele și Răul nu se găsesc în lume în stare pură.

*

Marea sensibilitate se îmbolnăvește de sine însăși. Sensibilitatea medie rămîne astfel în continuare, sensibilitatea redusă se ignoră pe sine.

*

Se întîmplă să observi lucruri care te interesează prea puțin, dar care capătă interes întrucît le observi stăruitor.

*

„Cea mai mare fericire a omului înțelept este să cerceteze ceea ce poate fi cercetat și să venereze cu seninătate ceea ce nu poate fi cercetat” (Goethe).

*

A.E.: „Locul poeților în Lumea de Apoi? Foarte probabil alături de copiii nebotezați, în limb”.

*

„Dificultățile mele provin din faptul că, datorită epuizării, a absenței de energie vitală, mă aflu sub nivelul activității normale. Iar, dacă ceva mă captează și mă ridică, mă aflu deasupra lui. De aceea mi s-ar părea cu totul nefericit să-mi risipesc acest timp privilegiat în activități obișnuite. [...] Trebuie să mă exersez în a transforma sentimentul de efort în sentiment pasiv de suferință. În orice stare m-aș afla, cînd Dumnezeu îmi trimite suferința, sunt evident obligată să sufăr tot ceea ce e de suferit. Pentru ce atunci, pusă în fața datoriei, să nu fac, în mod similar, tot ceea ce e de făcut?” (Simone Weil).

*

Provocatorul blazon al familiei La Rochefoucauld, *C’est mon plaisir*, exprimînd bunăvoința, iar nu obligația de a-l sluji pe rege.

*

Textul literar purcede din informal, nu din claritați, astfel cum o plantă crește din pămînt, nu din lumina solară.

*

Senectute. Unele, puține, clipe de liniște în fața dezastrului imprecizabil care se apropie, un dar anticipat pe care ni-l face acesta.

*

Scepticismul: o irealizare *in spe*.

*

Am citat nu demult aprecierile lui Adrian Marino asupra lui G. Călinescu. Iată imaginea lui Adrian Marino în privirea lui Mircea Zaciu: „Primit ieri *Vatra* 12, deci au întîrziere mare, dificultăți (bănuiesc). Numărul e dedicat lui Marinache, mă rog! Figură «europeană», ușor ridicol totul. S-ar zice că invidia mă roade, așa cred mulți, în realitate este între noi o incompatibilitate și de structură, și morală, și psihică, și afectivă etc. Pentru mine M. e un strigoi și «formula» personalității lui e falsă, sterilă. N-a dat nimic, nu are nici un discipol, fiindcă n-a făcut nimic pentru nimeni, a rămas un egoist hămesit de propria-i glorie (iluzorie, firește), stîrnind admirația naivilor în fața unei mașinării ce macină în gol. Electronică, dar fără nici un rost fertil”. E drept, Marino îl socotea pe Zaciu „un critic provincial”…

*

A.E.: „Pînă la urmă, colega, aș zice impresionismul a ceea ce se cheamă viață lăuntrică. Factura sa picturală, renunțarea la contururi precise, umbrele colorate, tonurile difuze, fragmentarea tușei, tot dichisul”.

*

Actualitate. Ca și inevitabila monotonie a ceea se vede, se aude, *se știe* mai multă vreme. Panicată în subsidiar de teama sfîrșitului său, existența epocii noastre se precipită dorind noul de orice speță, numai nou să fie, precum o supraviețuire.

*

Ironia: un absurd discret.

*

„O nouă temă de *wellness* preocupă capetele Occidentului german – bunăstarea picioarelor. Care e mersul originar, corect și cel mai sănătos? Mersul desculț, firește; aici sunt de acord cu toții. Cînd însă vine vorba de modul în care pășim, părerile sunt împărțite. Una dintre tabere susține că mersul corect se face

punînd jos mai întîi călcîiul și apoi partea din față a labei piciorului. Tabăra adversă pretinde că pășind mai întîi cu vîrful și apoi cu călcîiul, ca atunci cînd mergi tiptil, pe vîrfuri, sau ca dansatorii, îți asiguri o viață îndelungată și plină de satisfacții. Adepții mersului pe călcîie îi acuză pe «tiptilişti» că pășesc nefiresc ca lighioanele sălbatice sau ca patrupedele, iar călcătorii pe vîrful piciorului îi acuză pe primii că au un mers agresiv, cazon, insuflat de stilul marșurilor militare. Tiptil sau nu, cert e că discuțiunea merge mai departe" (*Dilema veche*, 2021).

*

Senectute. Trezirea din somn cum din moarte. Resurecția poate să mai aștepte.

*

A:E: „Experiență? Păi vrînd-nevrînd devii tot mai experimentat inclusiv în gafe, stîngăcii, erori de tot soiul, în așa măsură încît capeți avantajul de-a nu le mai putea discerne totdeauna".

*

Gloria vîrstei, nu a ta. A.E.: „Te referi la senectute?" Nu, la copilărie.

*

„Iarba mai verde e mereu în altă parte" (proverb francez).

*

„O piatră prețioasă strălucitoare își împrăștie lumina și culoarea în întuneric și își pierde farmecul în lumina zilei. Dacă ne îndepărtăm de umbre, nu mai există frumusețe. Înaintașii noștri au făcut din femeie un obiect inseparabil de întuneric, la fel ca obiectele lăcuite decorate cu aur sau ca sideful. Au ascuns cît au putut din ea în umbră, acoperindu-i brațele și picioarele cu mîneci lungi și cu poalele chimonoului, astfel încît doar o singură parte să iasă în evidență – capul. Într-adevăr, acest corp fără forme ar putea părea urît în comparație cu cel al femeilor occidentale. Dar gîndurile noastre nu se îndreaptă spre ceea ce nu putem vedea. Ceea ce nu se poate vedea nu există" (Jun' ichiro Tanizaki).

*

Senectute. Pentru o seamă de orașe în care am locuit cu decenii în urmă, nu mai sunt decît, vorba lui Tolstoi, „un cadavru viu". Dar ele continuă să existe în mine, persistă în făptura mea aidoma unor structuri anatomice, unor procese biologice. N-am de ales.

*

24 martie 2020. telefon de la Vasile Proca. Veste tristă: a murit Paul Goma, de coronavirus. Nu mai am puterea de-a continua…

*

A.E.: „Poet, nici vorbă, remarcabil, dar eziți să mai scrii analitic despre el. Ce-ai mai putea adăuga superfetației de elogii, de genuflexiuni de care are parte? Ierte-mi-se rezerva. Am impresia că, în cazul unor autori, creația lor nu-și mai poate desface aripile în toată libertatea". Dar dacă e o producție care în timp se dovedește a fi fost apteră? „Atunci să vorbim despre altceva".

*

„Oare nu este frumos și drept să nu circumscriem într-un loc oarecare pe Cel Care-i fără margini și nici să cuprindem în temple făcute de mîini omenești pe Cel Care cuprinde toate? Care lucru ieșit din mîna cioplitorilor în lemn, a cioplitorilor în piatră poate să fie sfînt? Nu sunt oare mai buni decît aceștia, care se închină lemnului și pietrei, cei care socotesc vrednice de măreția lui Dumnezeu aerul, cele care se găsesc în văzduh, dar mai bine spus lumea și întreg universul?" (Clement Alexandrinul).

*

Fiecare poet ce-și afirmă puternic personalitatea, egal cu o limbă venită „de sus". Asupra poeților de frunte, apostoli mireni, pogorîrea limbilor precum la Rusalii.

*

De la o vîrstă o stare de euforie nu e cine știe ce cîștig. Ea te pune în gardă deoarece știi că îi urmează una de disforie, mult mai lungă.

*

„În fața atîtor nenorociri, ți-e și jenă să fii fericit" (La Bruyère).

*

Se întîmplă să apreciezi unele lucruri conform unor stări ale tale mai vechi (umorale ori de sănătate), astfel cum ai prezenta la o instituție acte care au expirat, fără a-ți da seama de lipsa lor de valabilitate.

*

„Vechii greci preferau să-și păstreze unghiile naturale. Unul dintre motivele pentru care și le țineau nevospite era credința conform căreia semiluna unghiei unei persoane putea sluji atît la prezicerea viitorului ei, cît și a sorții pe care urmează să-l aibă sufletul acesteia. În cele din urmă obiceiul vopsirii unghiilor a apărut și în Grecia antică, dar abia prin secolul al 5-lea î.H., cînd a fost adoptat mai ales de prostituate. Grecoaicele își vopseau unghiile folosind un amestec făcut din polen și petale galbene de flori" (*Formula As*, 2021).

*

Dacă ai săvîrșit un păcat și afli că l-au săvîrșit și alții fără a-l regreta, ești uneori înclinat a nu-l regreta nici tu. Colectivizarea lejeră a Răului.

*

Scriptor. A relua acest subiect ar fi dezagreabil. A-l abandona ar fi insuportabil.

*

Notezi lucruri pe care în bună măsură le-ai uitat,

care numai astfel te pot ajuta să-ți reamintești de tine însuți. Textul tău, un amestec resignat de amintire și uitare.

*

Efectul pozitiv al tonului bemolizat, cînd e vorba de stări grave, angajante.

*

„N-ai mai sfîrși de scris. Odată ce-ai început. Iar, și iar, și iar îți vine un cuvînt (rău sau bun), o idee bună sau rea. Ceea ce nu e bine e că mi se năzare cîteodată că aș fi un mare scriitor, căruia i se va citi cu pasiune tot ce a scris și i se va scormoni și scotoci în tot ce a scris. Mie însumi mi-aș face rău crezînd asta, aș fi păgubit: ar dăuna autenticității scrisului meu. Nu toate sunt perle. Sunt măcar cîteva perle adevărate? Cîteodată, poate, poate, poate ici și colo, în banalitate, voi fi scris lucruri nu din cale-afară de proaste" (Eugéne Ionesco).

*

Ființa prezentă, doar o parte a ei înseși. Moartea e menită a o completa.

*

Senectute. Și dintr-odată nu mai vezi în jur decît lucruri simple. Cîtă înmărmuritoare grandoare are simplitatea a ceea ce ți s-a refuzat…

*

Scriptor. Primejdia sa e ca unele cuvinte să devină obsesii, în loc ca unele obsesii să se toarne în cuvinte.

*

A.E.: „Atenție: dacă soția unui confrate manifestă față de tine o răceală marcată, bunăvoința pe care ți-o arată acesta are toate șansele de-a reprezenta o făcătură".

*

„Un scriitor care știe totul numai din fraze străine. Trufia lui însumează trufiile tuturor celor pe care i-a furat. Forța lui constă în aceea că nimic nu provine de la el. Căderea lui în păcat: atunci cînd începe deodată să se încreadă în sine, deoarece nu mai găsește nimic la ceilalți" (Elias Canetti).

*

Domesticirea lacrimii, pare-se inevitabilă pe drumul multaccidentat pe care ne-a fost dat a-l străbate.

*

Scriptor. Din punct de vedere soteriologic, poezia nu e oare jertfa pe care și-o dorește cu ardoare?

*

„Frieda Hughes este incredibilă! Scriitoarea australiano-engleză, în vîrstă de 61 de ani, împarte apartamentul din Londra cu 14 bufnițe. Ea a fost măritată între 1979-1982 cu artistul Desmond Dawe și după ce a devenit văduvă a simțit nevoia să își dedice toată atenția unor vietăți neajutorate. [...] Păsările nu sunt deloc captive. Frieda le lasă geamurile larg deschise și ies adesea «la aer prin cartier». Însă de fiecare dată se întorc acasă și de multe ori se așază în copacul din fața ferestrei pentru a o păzi cum se cuvine pe stăpîna lor" (*Click*, 2021).

*

„Azi, îmi spune amicul D, în sufletul meu spații albe, răcoroase, monahale în care ar fi trebuit să sufle marea mărinimie a Sfîntului Duh, dar care deocamdată stau pustii. În așteptare".

*

Îmi mărturisește junele amic X că vrea să stăpînească o femeie atunci cînd constată că aceasta pare de nestăpînit. Renunță să stăpînească o femeie care i se supune din capul locului.

*

A.E.: „Care autor american a spus că la 80 de ani suntem seniori, la 90 de ani eroi, iar la 100 de ani supraoameni?".

*

Senectutea este prin natura sa o chenoză. Trăsăturile de orgoliu ori vanitate care se întîmplă să nu-i lipsească au rolul unor adjuvante corective, asemenea unei perechi de ochelari sau a unui baston.

*

„Am încercat să-mi explic cum, după cel puțin 7000 de ani de luciditate, oamenii nu se împacă cu ideea morții. Cred că se întîmplă așa pentru că *nu sunt împăcați cu viața*. o viață trăită cu sens are început și sfîrșit. Oamenii însă trăiesc cum se întîmplă, neconducîndu-și viața către un capăt firesc. De aceea, nu numai că refuză ideea de sfîrșit, dar ar merita să nu sfîrșească. Veșnicia e pentru ceea ce nu *este*. (Te uiți la ei cum așteaptă să se întîmple ceva. Ce? Așteptați mai departe. Fie-vă zeii buni și lasă-vă veșnic acolo unde sunteți, căci mai departe tot nu veți ajunge.) (Ca Tythonos, care ceruse nemurirea, dar uitase a cere și tinerețea.) (Noica).

*

Inteligența produce inteligență, nu artă. Arta se produce pe sine avînd o inteligență conținută. Perspicacitatea critică o poate dibui.

*

Ce să fie? O poezie fragilă la culme, neajutorată cum piuitul unui pui abia ieșit din găoace, cerînd ajutorul lumii necunoscute care nu-l cunoaște.

*

Senectute. Zilele sale favorabile, ca și cum, iarna, te-ai spăla pe mîini cu apă caldă.

*

Cu iubire ne apropiem de Dumnezeu. Cu speranța și deznădejdea pe care le include deopotrivă marea iubire, „sacra împletire a contrariilor" de care vorbea Șestov.

DESPRE VAKULOVSKI, CEI TREI: ALEXEI, ALEXANDRU ȘI MIHAIL. ȘI... AL PATRULEA

Cornel UNGUREANU

1). **În gura foametei. Mărturii ale supraviețuitorilor** de Alexei Vakulovski poartă un motto din Daniil Harms: „Aşa începe foamea. Te trezeşti dimineaţa viguros. Apoi începe moleşeala. Apoi începe plictiseala. Apoi apare pierderea. Apoi apare liniştea. Şi apoi începe groaza”. Cartea are următorul *Argument*: „Cartea aceasta, stimate cititor, este scrisă în exclusivitate pentru Dumneata. Mă urmărea gândul să aflu cât mai multe despre foametea din Basarabia anilor 1946-1947, foamete de care oamenii vorbeau rar şi în şoaptă./ Dacă universul se răsfrânge într-o picătură de rouă, mi-am zis, şi foametea aceea groaznică poate fi înţeleasă şi simţită prin lacrima unei aşezări omeneşti, a satului meu - Antoneşti. Am îndrăznit să fiu purtătorul de cuvânt al consătenilor şi am pornit la drum. Le-am răscolit amintirile ani în şir, şi n-am întâlnit nici un nepăsător în calea mea”. Alexandru Vakulovski s-a născut în satul Antoneşti în 1949 şi a murit în acelaşi sat, în 2005. A fost profesor de limba şi literatura română ca şi soţia sa. A publicat eseu, critică literară, versuri şi proză „în majoritatea revistelor din Republica Moldova”. Din prezentarea de pe ultima pagină a cărţii aflăm „că a debutat (underground) abia în 2005, cu un an înainte de a se stinge, în biblioteca *Tiuk* cu volumul de proză scurtă *Tancuri pentru 9 mai*”.

Să subliniem devotamentul fiilor săi, Mihail şi Alexandru, pentru tatăl lor. Pentru modelul literar realizat de Alexei Vakulovski. Poate că ar trebui să scriem doar „modelul tatălui”. Tatăl, putem înţelege, a fost lăsat la margine, a fost exclus de oficialii culturii. De „cultură”. Cei doi fii, cărturari remarcabili, Mihail, cu o teză de doctorat „de nota zece”, Alexei, creator de reviste, autor de roman, se instalează într-o avangardă care, paradoxal, nu ignoră mesajele tradiţiei. O avangardă care se defineşte după ce în perioada 1985-1990 se afirmă o nouă literatură basarabeană. Savatie Baştovoi, Dumitru Crudu, Marcel Ianuş ar putea lămuri mai bine fenomenul „contracultural” pe care îl realizează Mihail şi Alexandru Vakulovski. Literatura pe care o propun cei doi se desfăşoară împotriva scrisului curent, a vieţii literare „obişnuite”. În primul roman a lui Savatie Baştovoi, cel scris înainte de „convertirea” autorului Mihai (sau Alexandru?) Vakulovski era un personaj... neascultător.

2). **Viaţa literară** îşi câştigă – îşi caută alte repere, alte definiţii. Un interviu cu Alexandru Vakulovski pune în valoare alte opţiuni. „Am fost curios să aflu mai multe despre rockmanul lui Vakulovski”, spune reporterul. Răspunsul vine repede, nu fără un entuziasm care sugerează alte solidarizări:

„Ruskii rock nu se compară cu nimic, e unic! Rockerii ruşi – şi-i am în vedere aici pe cântăreţi, pe cei din fenomen, nu pe ascultători – consideră că ei nu cântă... rock, ci russkii rock, adică din start nu ne lasă termeni de comparaţie. În timpul Uniunii Sovietice era o cenzură foarte dură în literatură, aşa că cei mai buni poeţi s-au retras în muzică, majoritatea în rock, deşi au fost şi excepţii, ca Vladimir Vâsoţki sau Bulat Okudjava, care cântau «avtorskaia pesnea», «muzică de autor» s-ar traduce *mot à mot*”. Nici revista lui Alexandru Vakulovski nu este în afara acestui reper:

«Avem un nr. Tiuk! cu traduceri din russkii rock, cred că-i destul de edificator. Cît despre sonoritatea muzicii – formaţia Alisa şi-a imprimat ultimul album în studioul celor de la Rammstein. Kincev, vocalistul Alisa, povestea că producătorul Rammstein a exclamat: păi voi sunteţi mai tari decît Rammstein! Ruskii rock e o stare, russkii rock e poezie, russkii rock e libertate»”.

Cenaclu Tiuk, revista Tiuk, întâlnirile şi regru-

părilor „Vakulovski” au o dinamică neobişnută în viaţa literară. Sau cum scrie Mihail Vakulovski :

„CenaKLUb TIUK! se numeşte aşa pentru că nu e un cenaclu obişnuit, ci mai degrabă e un club cultural, – şi cenaclu, şi club –, apoi KLU-ul e şi un link spre perioada clujeană a cenaclului, cînd se numea CenaKLU KLU şi era făcut de Alexandru Vakulovski (el ar trebui să ne povestească de ce se numea aşa în acea perioadă de KLUb KLUjean). Acum îl fac la Braşov şi e mai apropiat de un fel de cenaclu TV decît de ce făcea Sandu la Cluj; „un fel de cenaclu TV” – pentru că de fiecare dată am avut invitaţi foarte valoroşi, care, vorba unui vizitator, „vorbesc de parcă ar citi” şi întîlnirile ar putea fi transmise la televizor în direct. La Cluj cenaclul Tiuk! era mai interactiv, pe lîngă lecturi, la cenaKLU mai fiind invitaţi şi formaţii muzicale ca Luna Amară sau Paraziţii, dar şi artişti plastici, care-şi expuneau lucrările pe pereţii din Casa Tranzit, unde se citea, cînta şi discuta. Acum CenaKLUbul TIUK! e mai mult literar, cu unele excepţii, fireşte. L-am re-început aproape fără să ne dăm seama, pentru că-mi apăruse romanul *Tovarăşi de cameră. Student la Chişinău* şi n-am vrut o lansare tradiţională, ci ceva deosebit, aşa că l-am „lansat” sub această siglă de CenaKLUb TIUK“. Urmează alte întâlniri, alţi prieteni, alte căi de comunicare. Cenaclul lor nu-i un cenaclu obişnuit, literatura lor nu e una obişnuită. Literatura “de odinioară evoca un triumf, o victorie, o ieşire la rampă a învingătorului. Cartea pe care Alexandru Vakulovski mizează într-o reeditare, propune un tilu şi, în numele lui, un desfăşurător care contestă graţia lingvistică a precursorilor: Pizdeţ. E o “schimbare (la faţă)”? Ultima carte a lui Alexandru Vakulovski , recent lansată la Timişoara, se numeşte *Daţi foc la cărţi*. Vom scrie despre ea mai târziu

3). **Urmuz – roman de Alexandru Vakulovski**
Scriam că în primul volum al Geografiei literare că Urmuz ţine cumpăna dintre membrii dinastiei Caragiale şi autorii care vor transforma literatura secolului XX. Dacă Jacques Costin, Jonathan X Uranus, Grigore Cugler-Apunake nu sunt reţinuţi ca vedete ale literaturii, dacă dadaiştii, suprarealiştii îl vor accepta cu dificultate între înaintaşii lor, merită a fi subliniată devoţiunea lui Eugen Ionescu şi a lui Geo Bogza. Scrie dramaturgul:

„Urmuz, 1883-1923, inventă – poate prin 1907 sau 1908, dată când compunea primele sale pagini bizare – un adevărat limbaj suprarealist. Era un magistrat conştiincios, cu înfăţişare de burghez politicos, nemanifestând, aparent, nici o ciudăţenie, nici o revoltă. Era un coleg bun, un fiu bun, un celibatar bun. Proza pe care o scria era destinată să fie citită doar fraţilor mai mici şi surorilor ca să se desfete. Abia prin 1919, câţiva scriitori temerari, aflând de aceste pagini manuscrise, înţeleseră că onestul magistrat era purtătorul unui mesaj foarte deosebit. Ei îl publicară sub numele de Urmuz, care ascundea identitatea prozaică a judecătorului Demetrescu.

Urmuz fu găsit mort, în 1923, la vârsta de patruzeci de ani, într-o grădină publică. Şi nimic nu putea fi semnalat deosebit în purtarea sa afară doar de o pasiune nebună pentru muzică (…)”. Portretul îi serveşte lui Alexandru Vakulovski pentru a scrie un roman cu titlul „Urmuz. Cei dintâi trăsniţi”. Apar personajele pe care noi... le cunoşteam, „trăsniţii”, cu cărţi pe care le găsim şi azi în librării. Masivul tom al lui Saşa Pană poate fi un reper, după cum Saşa Pană poate fi un bun erou al romanului urmuzian: Începutul capitolului 23, „Saşa” merită a fi transcris: „Dimineaţa Saşa Pană e Alexandru Binder, doctor militar./ Îl vezi în costumul lui de militar, tot pe drumuri, între Dorohoi şi Bucureşti, unde stă în chirie. Alexandru n-are voie să publice fără acordul superiorilor săi militari. Doar seara, când intră în lăptărie, sau Secolul, cum i se spune, Alexandru sare peste cap şi devine Saşa. Saşa Pană. De Saşa nu ştiau ofiţerii”. Dorohoi, Buştenari, Câmpina, Buzău, Bucureştii cu Lăptăria lui Enache sunt toposuri importante în romanul lui Urmuz. Sau a lui Saşa Pană. Sau a lui Geo Bogza. Sau a lui George Ciprian. Sau a lui Arghezi. Ei şi călătoriile lor, împreună cu Mitică – adică Urmuz:

„Geo şi Mitică trec printre nişte gogoloaşe de nori, se trezesc într-un cârd de corbi, cel mai bătrân îi ghidează pe cei tineri, şi îi învaţă cum să zboare, se iau după ei, apoi Geo îşi scutură aripile şi întreabă – Cine suntem, de unde venim, unde ne ducem?”

Buştenari e un topos esenţial în romanul lui Alexandru Vakulovski. Fac parte din roman şi pagi-

nile lui „Urmuz”, şi revistele unde au fost publicate paginile împricinate, dar şi revistele avangardei, de la *Bilete de papagal* la *Cugetul românesc* la *Contimporanul* la *Unu*. E transcris documentarul – fotocopiat din publicaţiile zilei – şi sinuciderea lui Urmuz, şi trecerea lui priin lume. Şi portretul îndoliat al mamei: „Doamna Eliza Ionescu-Buzău e îmbrăcată în negru, îşi face o cruce şi pune mâna pe monumentul fiului ei. Nu aşteaptă să i se răspundă, pune nişte flori într-o vază, toarnă apă într-o sticlă, se apucă de smuls iarba de pe mormânt”.

Alexandru Vakulovski a citit toate publicaţiile vremii şi cărţile de azi cu Urmuz, a audiat cursurile lui Ion Pop despre avangardă – e un bun istoric literar. E alături de Eugen Ionescu :

„În orice caz, Urmuz este într-adevăr unul din premergătorii revoltei literare universale, unul dintre profeţii dislocării formelor sociale, ale gândirii şi ale limbajului din lumea asta, care, astăzi, sub ochii noştri se dezagregă, absurdă ca şi eroii autorului nostru.”.

Şi de Ov.S. Crohmălniceanu:

„Urmuz are obsesia locurilor comune în care cade orice descripţie sau naraţiune şi renunţă să lupte cu mecanismul scrierii. Conştient de tirania acestuia, încearcă să-şi afirme libertatea spiritului, acceptând constrângerea şi supunând-o deriziunii. E ca şi cum cineva s-ar strădui să-şi manifeste revolta faţă de poruncile unui stăpân autoritar, executându-le cu o aplicaţie desăvârşită şi demonstrându-le tocmai astfel absurditatea”. Scriam şi eu, ca şi alţii, că primul lucru important din biografia lui Urmuz este sinuciderea. Romanul lui Alexandru Vakulovski insistă asupra bolii care l-a condus la sinuciderea. Insistă asupra relaţiei sa cu G.Ciprian şi V. Voiculescu. A fost coleg de liceu cu ei. A fost în centrul unor istorii neobişnuite, consemnate de G. Ciprian în comedia *Capul de răţoi*. Azi am zice, scriam eu în „Geografia literară a Munteniei”, că e primul organizator de happening-uri din literatura română. Este, şi el, cum sunt adolescenţii Ciprian sau Voiculescu, un revoltat. Revolta omului sobru, a înaltului magistrat nu se va mai îndrepta împotriva Tatălui, a profesorilor absurzi, degradaţi locţiitori ai Părintelui, ci împotriva scrisului, aşa cum a fost el moştenit. Nu-i de mirare că V. Voiculescu, prietenul şi colegul său de “creaţii absurde” îl va privi, mai târziu, cu admiraţie dar şi cu suspiciune:

„Uluitoarea lui apariţie în literatura noastră i-a uimit pe toţi şi i-a zăpăcit pe cei mai mulţi. Obişnuiţi cu logica istoriei literare, ei nu puteau pricepe pe cineva care nu avea ascendent, nu cobora din nici un părinte literar, nu aparţinea nici unei şcoli. Căci Urmuz purcedea de la sine însuşi – fără filiaţie (…).”

Scris la 2 ianuarie 1932, când popularitatea lui Urmuz începea să crească, textul voiculescian numeşte îndoielile creatorului tradiţional, ale constructorului care voia să aşeze literatura pe temeiurile ei „fireşti”. Revolta i se părea compromiţătoare sau prea timpurie.

Deconstrucţia sugerată de Ion Luca şi de Mateiu îşi găseşte în Urmuz, un spirit radical, redefinit nu de alianţele sale adolescentine, Ciprian şi Voiculescu (a cărui „Gimnastică sentimentală” relua unele sugestii de demult), ci de Eugen Ionescu”.

De la revolta lui Alexandru Vakulovski din primele sale romane la „Urmuz. Cei dintâi trăsniţi” e un drum lămuritor nu doar pentru ascensiunea fraţilor Vakulovski, ci, cred, pentru toată literatura (încă) tânără din Republica Moldova. Din Basarabia.

4). **Vreau să cânt şi chiar cânt. 13 interviuri cu Mihail Vakulovski**. Cartea încpe cu Un Chestionar, în care Mihail Vakulovski îşi face Fişa individuală, cu Cărţile publicate , Premiile obţinute, face topurile poeziei, prozei, a revistelor şi face Un portret al generaţiei (unde şi cu cine te-ai încadra) :

«Generaţia mea este tata, bunicul, frate-meu, mama, bunică-mea, iubita, tanti Svetalana şi Rodica, foştii mei colegi de la karate, cu antrenor cu tot, (Valeri, os) Dumitru Crudu, Baştovoi, Harms, Fruntaşu, Henri Miller, Palahniuc, Sorokin, Erofeev, Mamleev, Mitzov şi Planeta Moldova, Sergiu Ţurcan şi Sergiu Ciobanu, Tolea, Cheianu, George Mureşan, un cristian, Mihnea Blidariu, Nicoleta Esinencu, Moni, Andrei Gheorghe, Paraziţii, Leningrad, Nutilus Pompilus şi ceilalţi, oameni pe care-i simpatizez şi care mi-ar fi plăcut să-mi fie prieteni».

Primul interviu îi aparţine lui Mihail

Vakulovski, al doilea lui Alexandru Vakulovski, fratele lui Mihail şi soţul lui Moni Stănilă, odinioară harnic scriitor timişoran. Scriam altădată că atunci când se scrie despre Moni Stănilă se trece prea uşor peste anii ei de educaţie religioasă. Se trece şi peste Facultatea de teologie, cu un master în Studii biblice (disertaţia, sub conducerea lui Ioan Ică jr. se intitula „Resacralizarea cuvântului şi afirmarea persoanei"), peste primul ei volum de poezie, *Iconostas* (am citit undeva că şi-l renegă), peste întâlnirea cu tinerii scriitori basarabeni – o avangardă a contraculturii. Fără grabă privind paginile scrise, descoperim în teza de dizertaţie de la masteratul în teologie un capitol care *merita dezvoltări: Resacralizarea cuvântului în contextul actual,* cu secţiunile a) Ascultarea (condiţionată şi necondiţionată). Gândul smerit al lui Hristos b) Spovedania.: posibilitatea descoperirii propriei persoane c) Tripla orientare a spovedaniei (smerenie, identitate, comuniune.

A fost profesoară de religie în Ardeal, în Banat (la Jimbolia, în vecinătatea poetul Petre Stoica), apoi metodist la Casa de cultură a studenţilor din Timişoara. Dialogurile cu tinerii creatori au trăit o expansiune neobişnuită finalizată cu o întâlnire cu câţiva dintre cei mai activi creatori din Republica Moldova – vedetele unei avangarde literare – autori de cărţi, reviste, cenacluri contestatare. Scriitori de vârf ai contraculturii, Alexandru Vakulovski (autorul best sellerului *Pizdeţ*, fondatorul unui grup literar despărţit de toate obişnuinţele culturii tradiţionale) şi Dumitru Crudu (teoretician şi practician, cu puţină vreme în urmă, a Fracturismului) o aşează pe Moni Stănilă la Chişinău unde va prelua unui cenaclu literar. Moni Stănilă va deveni doamna Vakulovski şi va edita, împreună cu prietenii ei, reviste culturale. La Chişinău exprimă acelaşi dinamism ca în perioada românească. Scrie cărţi în care cultura religioasă rămâne vie, dar respectă noile contexte *.pastoi paravoz* e un volum care a atras atenţia şi laude repetate din partea „generaţiei": „O bănăţeancă, născută în Tomeşti de Timiş, îşi aşază la începutul cărţii de debut un celebru cântec rusesc, grafiat în litere slavone, strecurînd, ca o obsesie, o realitate ficţionată, cu iz rusesc, uneori într-un joc de cuvinte, cum ar fi RASputin, alteori cu secvenţe din piaţa centrală din Chişinău, doldora şi ea de aerul rusesc sau mai exact sovietic, încât, privindu-i şi portretul de pe coperta patru a cărţii, eşti tentat să spui că ai de a face cu o poetă de dincolo de Prut sau chiar cu o rusoaică convertită la aerul sas al pieţei din Sibiu, şi el plutitor prin poemele sale, sau la malurile Begăi, pline de trandafiri, ori prin Bucureşti, capitală europeană excedată de aerul balcanic urât mirositor ca bocancul unui cerşetor. Nonşalanta îmbinată cu un soi de lehamite furată de prin filmele americane, noutăţile sau reportajele apoetice, fuga prin texte croşetate parcă pe site-uri sau blog-uri, densitatea stărilor poetice mereu ratate, în stil douămiist, confesiunile făcute nimănui şi tuturor, dar în primul rînd sieşi, toate la un loc fac din cartea poetei Moni Stănilă – *postoi parovoz. confesiunile dogmatistei* – o prezenţă editorială mai mult decât remarcabilă" „Prezenţa editorială" mai mult decât remarcabilă nu era un debut, ci consecinţa unei experienţe culturale şi spirituale care numeşte altfel formarea scriitorului.

Volumul următor, *saga/r/m/a/th/a* are un motto din Apocalipsa, 7: 14 şi propune întoarceri în timp şi călătorii prin lumea de azi pentru a descoperi zicerea din Apocalipsă: „Aceştia sunt cei ce vin din strâmtoarea cea mare şi şi-au spălat veşmintele lor şi le-au făcut albe în sângele Mielului": „nu citesc istoria din cărţi/învăţ din gurile bătrânilor la foc/după izbăvirea zilelor//dimineaţa culeg viile şi tai lemne/ când iese luna cânt la tobe/şi tobele mele au ornamente vii/ flori de prun şi nori//şerpi cu clopoţei/şpitoni şi cobre/polen de crizanteme pentru mâinile toboşarilor//..... // eu vin înaintea tuturor//pe mâna stângă mi-am tatuat numărul/ de identificare a morţilor de la Aiud/ pe dreapta iniţialele evreilor din Varşovia/.../ suntem aproape/ sunetul nostru de victorie a înconjurat pământul/ precum odată Ierihonul". Cuvintele se descompun, versurile capătă geometrii noi, imprevizibile, vorbesc despre „altă lume". Romanele mai noi scrise de Moni Stănilă se hrănesc dintr-o intensitate sentimentală – cu inserţii despre credinţă, religie, pagini din cărţile sacre. În literatură, Moni Stănilă evocă desacralizarea lumi: o voce îngrijorată dintr-o paradigmă a negativităţii

Moni Stănilă ne face să scriem despre cei trei scriitori Vakulovski... plus unul. Al patrulea.

VEACUL MONARHILOR ȘI CĂRTURARILOR ÎN SINTEZA ISTORICĂ IORGHIANĂ (IV)

Gheorghe CLIVETI

În „pașii” făcuți pe ton *de noutate* de la cronistică la *istorie*, cărturarii munteni ar fi vădit, cum Iorga cu apăsare a subliniat, un mai pronunțat *caracter politic* decât cei moldoveni, fie aceștia și de chiar talia Vornicului Ureche sau a Logofătului Miron Costin. Înclinată „spre a-și cheltui spiritul de luptă în <...> împotriviri de partid”, cronistica „din impuls cantacuzin” a avut darul de a insufla motivația de fond atât pentru „tocarea” rostuirii „sub umbra Bizanțului musulman” a domniilor unor Grigore Ghica și Gheorghe Duca, cât și întru resuscitarea „tradiției de la descălecat și Vodă Matei Basarab a domnului de Țară”, după vrerea boierilor îndeosebi „pământeni” sau „de neam”. Prin apăsată revendicare de la acea „tradiție”, s-a impus domnia lui Șerban Cantacuzino, hărăzită „genealogic” și cu aură „imperial bizantină”. Cuvintele lui Ion Neculce, înrudit cu Cantacuzinii din Moldova, Toma și Iordachi, că „*gândul și gătirea* lui Șerban Vodă era să fie el Împărat în Țarigrad”, vădeau, pe bun gust de peste secole iorghian, impresia puternică făcută de domnitorul muntean cu „audiența-i” ce și-o tot etala, prin „anumiți oameni”, la Înalta Poartă, fie spre a-și asigura, în 1678, Scaunul și liniștea Țării, fie pentru a exercita o politică „de influență și control” asupra Moldovei și chiar a Transilvaniei. A fost *monarhul* care, poate cel mai bine dintre cei care, spre deosebire de el și înainte de Constantin Brâncoveanu, se cam „perindaseră”, după Matei Basarab și Vasile Lupu, la Scaunele domnești de la București și Iași, a înțeles și a căutat să se raporteze, de pe o poziție specială, cu tentă constructivă, la sistemul de state numit, de prin 1648, și „westphalic”, repercutant, măcar indirect, și asupra arealului european deja apropiant de atributul de „oriental”, sub încă putere activă otomană purtată „înspre Viena” de valul de ambiții ridicat și de proba de forță a Sultanului, însușitoare, în 1672-1674, de Camenița, contra Poloniei. Până să se fi înregistrat, „sub zidurile Vienei”, la 1683, deznodământul „fatal” otomanilor, Șerban Vodă a dat „semne”, sesizate nuanțat de Iorga, că „*visa de învierea împărăției bizantine, prin armele împăratului apusean* <de Habsburg>*, și se vedea așezat în acel Constantinopol unde i se făceau case care trebuiau să biruie în strălucirea lor pe cele ale lui Vasile Vodă* <...> *și pe cele ale lui Duca*”. Acea „visare” incuba „gândul” șerbanian că sistemul de state sub principi *suverani* tindea, din naturala-i menire de a acoperi *creștinătatea*, să-și afle un pol strategic în Constantinopolul resuscitant, astfel, de *adevărat nou Bizanț*.

Sub întinderea ca de coardă de arc a acelui „gând” șerbanian, nemărturisit clar de „visătorul” *monarh*, dar decelabil lui Iorga, pe „firele legăturilor secrete ale Cantacuzinului cu imperialii”, s-a putut învedera un plus de prestanță dinspre Scaunul „politic înflorind” în București față de principele Ardealului, Mihail Apeffy, contestat, acesta, până și *manu militari*, de unii nobili „pohtitori de Tronu-i crăiesc” și căutători „de șanse” ori „de sprijin” la Habsburgi, la polonezi și chiar la francezi. Știutor, poate doar intuitor, de toate acestea, Șerban, cumva simpatizant al nobililor „pro-imperiali”, și-a verificat „autoritatea de cuvânt” în privința stării Bisericii ortodoxe „de dincolo de munți”, cu mitropoliți „venind la Târgoviște, apoi la București, pentru sfințire și îndoctrinare”. Destituirii mitropolitului Ardealului, Sava Brancovici, în 1683, de principele Apaffy, „sub cuvânt de malversații și mai ales pe temeiul părerilor ridicate contra aceluia, sârbul, de unii nobili români, de un <...> sincer și uneori fanatic calvinism <semn al ieșirii lor din „nație tolerată”>, că el, călătorul de odinioară la Moscova, a rămas în sufletul său un nezguduit ortodox”, i-a fost contrapusă de Șerban Vodă „soluția de compromis”, prin negocieri duse, de partea sa, de „nepotul domnesc” Constantin Brâncoveanu, spre „*a se lăsa în vechile datine și drepturi* <...> *Biserica noastră din Ardeal*”. Din motive de prestigiu al Bisericii Ungro-Vlahiei, acoperitor și al „drepturilor ortodoxe ardelene”, domnul muntean a ținut să aibă și „o politică bisericească în sus”, spre Constantinopol, cu cuvânt „greu” asupra adjudecării de „propusul său”, Dionisie Seroglanul, a Scaunului de Patriarh Ecumenic. Iar concomitent cu verificarea „autorității sale” în politica sa

„ardeleană”, îndeosebi pentru salvgardarea „datinilor și drepturilor” Bisericii ortodoxe „de peste munți”, Șerban Cantacuzino și-a etalat influența frizantă de chiar control asupra Moldovei, neutralizând ori surmontând ambițiile lui Duca Vodă de „*monarhie sub umbră de Bizanț musulman*”, permisibilă adjudecării eventuale de domnul moldovean, „prin fiu-i”, și a Scaunului de la București ori pretabilă „arbitrajului scump Înscăunatului la Iași” pentru o agreată de Înalta Poartă atenuare a diferendului între principele Apaffy și contestatarii săi „nobiliari”. Chiar și văzându-și Țările „prinse în noul și marele conflict” culminat de asediul otoman al Vienei, domnii de la București și Iași, deși solicitați, „sub cuvânt” al Sultanului, „să se întâi uneasă” și apoi să-și alăture „oștile” lor celei tumultuos purtătoare a Însemnului Semilunii, au continuat „să se pârască la Poartă” și „s-au trezit”, deodată cu principele Apaffy, cam doar „umilitor auxilianți” ofensivei conduse de marele vizir Cara Mustafa contra Habsburgilor salvați, finalmente, din „împresurarea musulmană a capitalei lor”, de regele polon Ian Sobieski și trupele lui. În „crucea lui Șerban <...>, lângă o pădurice” din apropierea capitalei Habsburgilor, Iorga nu a prea sesizat „dovada legendară” de orientare politică „mărturisită ca de bun creștin” a Cantacuzinului.

În condițiile când și „audiența sa” la Înalta Poartă „a pălit” odată cu căderea capului marelui vizir Cara Mustafa, „înfrântul” de la Viena, ce-i arătase un fie și pecuniar asigurabil „sprijin”, domnului Cantacuzin i-a rămas „ascuțita grijă” de a duce o politică de menținere a sa „întru cârmuirea Țării” pe „ape” tot mai tumultuos schimbătoare ale „împrejurărilor străine”. A căutat și a reușit să evite „ajungerea” Țării sale „precum Moldova”, unde, după „îndepărtarea” de turci a Ducăi Vodă, Ștefan Petriceicu, de-abia Înscăunat și „cu plan ieșit dintr-un gând părând a fi fost al lui Miron Costin” de „unirea politică între moldoveni și cazaci”, agreată de „adunarea dușmanilor stăpânirii turcești”, la Chișinău, dar și fatal lipsită de operativitate înainte de a se confirma „măcar un semn” despre sprijinirea ei de țarul moscovit, avea să-și piardă Scaunul, prin martie 1684, când tătarii „reveniseră asupra Bugeacului”, iar „ofițerii poloni se instalaseră peste cetăți moldovenești”. În aceeași „săracă Moldovă”, după „o nouă” domnie de doar, aceasta, „un an și trei luni” și de „tiran fricos” a lui Dumitrașcu Cantacuzino, a ajuns Înscăunat, prin „consultarea” de serascherul Soliman a unor „boieri pribegi” din cauza „năvălirii polonilor”, Constantin Cantemir, purtător de nume amintind de cel al unui „suveran tătăresc al Bugeacului” și „știut” ca „mânat de patima vitejiei peste Nistru” spre a se împotrivi „războiului tocmai deschis de Sobieski” cu „gând” de a extinde „Polonia până la Dunăre”. Deși „chemat” să se ralieze acelui „gând sobieskian”, de „drum polon de la Hotin la Dunăre”, cu „rol” revenibil Țării Românești și, probabil, Moldovei „sub alt domn” pentru „ofensiva creștină înspre Sudul Dunării”, Șerban Vodă „s-a mărginit”, cum temeinic „documentat” constata Iorga, întru a se arăta măcar momentan favorabil lui Constantin Cantemir, care-i și dăduse „satisfacție” prin „mântuirea-i de Rusetești”. Nu s-a arătat însă și ca efectiv „de sprijin” domnului moldovean când acesta, „în tovărășie cu serascherul și hanul”, a dus o bătălie victorioasă, la Boian, contra polonilor și așa marcați de „dezastrul militar” al regelui Sobieski și „tăierea” definitivă a incursiunii acestuia, prin Moldova, înspre „Dunărea otomană”. Lui Șerban Vodă, bine considerat de Iorga ca având „simțul echilibrului”, i-a fost de reținut, când sosise la Iași, unde „purtase o discuție” cu fiul domnului Moldovei, Dimitrie, „care era să fie unul din scriitorii cei mai harnici și mai cunoscuți din întreaga Europă”, că „planul polon” eșuase și fiindcă nu întrunise agrementul Habsburgilor „nerecunoscători”, astfel, față de cel ce-i „salvaseră” în 1683.

În desfășurarea de forțe armate a imperialilor, cu înstăpânire *de facto*, la 1686-1687, asupra Ardealului, era de înțeles lui Vodă Șerban „planul” de îndelungă ofensivă a acelora, căreia, momentan, nu avea cum să-i fie, alternativ, decât ca îndepărtată „ținta constantinopolitană”. Dinspre Habsburgi, războtea până la București „intenția” lor ca „odată cu Ungaria și admisiunea de statele ungare”, Țara Românească „să fie adausă acelui regat” scontabil a se reconstitui. În acea „intenție”, știută domnului Cantacuzin încă de pe la 1685, Transilvania și Țara Românească, „supuse deopotrivă regelui habsburgic al Ungariei”, urmau să se bucure de același „regim economic și militar”, încât „să se ajute reciproc”, sub „recomandarea imperială și regească” de a se uni „dinastiile lor prin legături de familie”. S-au dat, așadar, cum și constata Iorga, motive serioase lui Șerban Vodă să fie circumspect față de „planul imperialilor”, chiar și atunci când aceștia i-au propus „o legătură” sub care „el ar fi privit ca aliat, nu ca supus”. De necesară complezență, a făcut, tot el, unele „gesturi agreabile imperialilor”, prin „a-l saluta pe <generalul> Caraffa, venit în Ardeal, ca suprem comandant acolo și în Ungaria”, și „a-i da asigurări” împăratului de la Viena „de cele mai bune intenții”, nu însă și clar enunțate, acestea, de scrisoarea sa domnească din 16 aprilie 1687. Și-a „instruit”, de altfel, solul pentru a insista la negocierile cu Habsburgii în privința unei prealabile și concrete angajări a acestora „întru sigură

protecție și ajutor" pentru „Țara sa", vădibile și prin „luarea de ei" a Timișoarei și a Belgradului, chiar a Orșovei, încât să nu se resimtă la București „primejdia apropierii de cetățile turcești dunărene" când el, domnul, avea să-și dea „concursul" promis ofensivei creștinilor contra păgânilor. Erau, acestea, condiții puse de domnul muntean și justificabile, în aprecierile iorghiene, întâi, prin dificultatea de a fi de partea respectivului „concurs" și Moldova, „cealaltă țară, <atât de> deschisă turcilor și tătarilor, stoarsă de multe prădăciuni", iar apoi, prin riscul la care s-ar expune Vodă Cantacuzino dacă, fie și răspunzând așteptărilor nu puținor „balcanici", s-ar achita de „cerința" unui rol de „general imperial" spre a contracara o momentan, atunci, neînchipuibilă amenințare directă sau „armată" a otomanilor, încă puternici „pe Dunăre".

Și fiindcă, în aceleași aprecieri iorghiene, lui Șerban Vodă i s-ar fi hărăzit dinspre Viena „depline puteri să trateze cu creștinii răsăriteni", el, Cantacuzinul, avea „să facă încercări și la Moscova", însă ca din motive și de proprie politică, între care și acela de a-și vedea „domnia cu sprijin și de la țarul integrat în Liga creștină". Misiunea „la Moscova", încredințată unui călugăr de la Athos, Isaia, pentru a solicita – sub invocarea până și a „preferinței" domnitorului Șerban, consimțită și de peste 300.000 de balcanici „gata să se ridice", de „a se lega mai curând de țarul pravoslavnic" decât de „imperialii austrieci, de altă lege" − avansul militar rus înspre Bugeac, întărit „cu corăbii pe Dunăre", s-a cam „desrostuit", de vreme ce „tinerii țiitori" de Tronul „muscălesc", Ivan și Petru, „i-au promis" Cantacuzinului Vodă doar atacarea de „armiile" lor a tătarilor crimeeni și „i-au pretins <...> să nu se lege de nicio altă putere creștină", ci să-și îndrepte el, „Voevod și Gospodar al Țării sale", oștirea către Nipru, încât, de acolo, „trupele unite să meargă contra «Biologradensilor» Cetății Albe". Prin „duritatea" ei, „învățătura" dinspre Moscova presupunea nu doar „o închinare nominală a lui Șerban Vodă, ci „supunerea" acestuia și a țării sale față de țar, cu excluderea „știută" și de Dimitrie Cantemir „a vorbei" despre „așezarea" Cantacuzinului pe Tronul constantinopolitan, revendicat, pentru ei, ca „țarigrădean", de „muscali". nu i-a mai rămas, de aceea, lui Șerban Vodă, decât să se mângâie cu „visarea", poate iluzia, că Țara i se va mântui sub acoperirea ofensivei „mari" a imperialilor către Constantinopol, unde, pe Tronul renăscutului Bizanț, ca *nou*, din resorturi naturale ale salvgardării Creștinătății, să ajungă el, Cantacuzinul. Mângâindu-se astfel, s-a orientat ceva mai decis, înspre imperiali, pentru negocieri ce aveau să și înceapă prin februarie 1688. În substratul de cuget al „imperial-bizantinei sale mângâieri sufletești", Iorga decela motive, chiar obiective de prestanță *monarhică* sortită, ca de la sinea ei, *suveranității* validabile după norme juridice și raporturi de forțe între statele europene, norme despre care gesturi măcar, dacă nu și cuvinte explicite ale lui Șerban Cantacuzino vădeau că erau „înțelese" de domnitorul „*îmbătat de împărătescul său nume*". A fost, Șerban Vodă, cel „dintâi", iorghian vorbind, promotor, din înaltu-i Scaun, al preemțiunii interesului Țării față de starea ei de tradițional-medieval bun patrimonial al „casei domnitoare".

Chiar și în doar aspirația lui Șerban Cantacuzino de a fi *suverană*, prestanța sa monarhică și-a căutat și și-a avut *text* de legitimare, de ilustrare politică, cu aproape inerent reflex istoriografic. În „lucrarea" unui atare *text*, Iorga a sesizat „mintea și mâna fratelui domnesc", Constantin Stolnicul, „*purtat <...> prin multe rosturi politice, care, după studiile grecești* <din 1665> *la Adrianopol și Constantinopol, la un Gherasim de Creta și sub un Dionisie de la metohul Ierusalimului <...>, cunoscuse, la 1667, Veneția și trecuse de acolo la Padova, unde, de la un Albano Albanese, fisolof, de la matematicul Bonvici, de la Antonio dall' Acqua, având de tovarăș pe sasul Martin Hermann, prin care s-a putut lămuri despre rosturi ardelene, dobândise o inițiere școlară și științifică, una așa de temeinică, încât îi rămaseră însușiri pe care nu le avuse până atunci nimeni dintre români: larga frază italiană a Renașterii, cu toate măiestrele ei sinuozități, simțul fin în alegerea cuvintelor, un orizont cultural mai vast, permițându-i asemănările cele mai potrivite, și acea umanitate pe care n-o putea da cărturăria noastră bisericească și nici împrumutul de la literatura polonă a timpului*". Din opera celui mai ilustru cărturar muntean al „vremii monarhice", s-a impus considerării, după procedeul iorghian urmat și în cazul lui Miron Costin, unei prime faze, corespunzătoare, temporal, domniei șerbaniene și marcată prevalent de spirit cultural-politic, dar și deosebită, prin așa ceva, de cea de cam „apolitic" început a Logofătului moldovean, etalată „letopisețic" sau, mai nuanțabil, modern, spus, memorialistic ori contemporaneizant istoriografic. În prima sa fază, „scriitura" explicit sau deductiv atribuită de Iorga Stolnicului s-a situat, până spre 1682-1684, sub imperativul de legitimare a lui Șerban Vodă ca „domn de Țară".

„Inițiativa" Stolnicului, „dacă nu chiar opera lui de traducător" – nota Iorga de o manieră necesar redabilă aici – „se poate admite și pentru Evanghelia munteană din 1682, luată după original grec. Data aceasta apare

ca sprijinitor <însuși> Șerban Vodă, și mândria lui se înfățișează și în stilul chiar al frumoasei publicații ilustrate pe care o ocrotește pajurea imperială a Bizanțului, dominând bietul coif muntean: «*prea-luminatul și prea-înălțatul Domn și oblăduitoriu a toată Țara Românească Io Șerban C. Voevod, adevăratul nepot prea-bunului bătrân Șărban Băsărabă Voevod*», și asupra acestei descendențe se apasă astfel puternic, pe când grecescul nume al tatălui figurează numai ca o inițială: «*Mitropolitul Țării și exarh laturilor*», nu «*plaiurilor*», ceea ce înseamnă <...> și o pretenție asupra unei părți de Ardeal <...>. Noua tipăritură, cu data de la Hristos, pomenește <...> pe Teodosie al Ungro-Vlahiei numai ca «ispravnic», deci supraveghetor, și el nu iscălește prefața, în care vorbește <prin Stolnic> mândrul domn însuși. Clare și puternice aceste câteva pagini de recomandare arată un condei meșter și un om pe deplin stăpân pe ideile sale". Sub același imperativ politic legitimativ, Șerban Vodă „pregătea, după sfaturile <...> fratelui său Constantin, marea operă a *Bibliei* bucureștene, sprijinită pe lucrarea făcută, cu vreo douăzeci de ani în urmă, de Nicolae Milescu". Avea să fie „momentul culminant și ultim" al domniei șerbaniene, anul 1688, până la care, notează sentențios Iorga, „teascurile muntene nu <prea> mai dau nimic", lucrarea „cărturărească" de la București fiind absorbită de „pregătirea monumentalei retraduceri și armonizări de *Biblie*", timp când „revenea fecundei activități a lui Dosoftei <mitropolitul> să grămădească în Moldova tipăriturile".

După 1683, sub implicațiile „dezastrului otoman" la Viena și semnele de relansare, prin mai ales Habsburgi, a „cruciadei apusene", serviciul de cărturar al Stolnicului făcut fratelui Șerban Vodă a vizat suprapunerea dezideratului imperial Cantacuzin al acestuia legitimării „Basarabești" a aceluiași, de „domn de Țară". Spre deosebire de Duca Vodă, care n-a prea avut „o politică a lui peste hotarele de creștinătate" și s-a conformat uneia de „monarhie orientală", pavoazabilă arhitectural sau cu „tipărituri de carte", dar și vulnerabilă față de înăsprirea exigențelor otomane asupra Moldovei redevenite, precum la 1673, „pe mâna" boierilor contestatari ai „rumeliotului", „consternați", apoi, de Dumitrașco Vodă și „debusolați" de începuturile domniei lui Constantin Cantemir, i-a fost dat Cantacuzinului Șerban, asigurător și beneficiar „de liniștea Țării sale", să se dedice unui „plan" *monarhic* de aspirații imperial-constantinopolitane. Într-un atât de „măreț plan", Șerban Vodă s-a văzut susținut de un „comandament" insuflat îndeosebi de „frații domnești", Constantin, „plin de idei", Mihai, menționat de *genealogia* familiei și pentru „trecerea sa de învățătură" prin Viena, de unde și „purtarea de el a influenței apusene" vădite de „stilul cantacuzinesc <...> de nouă artă", și Iordache, „îndemănos" spre „potriviri de slujbă bisericească românească după text grecesc". Dintr-un calificabil dinastic și intelectual-politic impuls, de primă ca atare „înfățișare" românească și datorat acelui „comandament" ce-și subordona „întru scriitură și tipărituri, știuți învățații", *prefața domnească* la *Apostolul* de la 1683 „alătură strămoșește" pe „*marii Cantacuzinești, carii, în Bizanț, cu mare facere de bine s-au arătat neamului creștinesc*" și pe „*cei mari și vechi să pomenescu Băsărăbești*". În reprezentarea, de Stolnic stilată „diplomatic" și revenibilă politic *monarhului* Șerban, față de „cruciata apuseană", avea să prevaleze, cu insistență de pe la 1686, titlul princiar de Cantacuzin, cum atesta și „scrisoarea domnească", din 16 aprilie 1687 destinată împăratului de Habsburg.

Și tot „stilul Stolnicului cărturar a fost", în aprecierile iorghiene, unul „de lumină" pentru „marele monument al literaturii românești", *Biblia* din 1688, de la București, „*adecă dumnezeiasca scriptură tălmăcită dupre limba elinească, spre înțeleagerea limbii rumănești*". Sugerând că „rostul" cultural al „scripturii" s-ar putea „lămuri numai după <...> comparația atentă între forma ei și aceea a lucrării pe care o făcuse Nicolae Milescu", Iorga a pus mai ales în seama Stolnicului rolul de „adevărat autor", de „director al marii întreprinderi cărturărești", numită „*Biblia lui Șerban Vodă*", cu „versuri la Stema Țării" ale lui Radu Greceanu și nota omagiată revenibilă, pentru cea de-a doua foaie de titlu a „marelui opus", legitimării „înscăunării" lui Constantin Brâncoveanu, „*nepot al Măriei Sale*" Șerban și „*coronat* <de> *puternicul Dumnezău den aleagerea a toatei țării Românești*", întru „*Domnia și stăpânirea a toată Țara Ungro-Vlahiei*". În textul celei dintâi *prefețe* la *Biblie*, Iorga a surprins „stilul și știința" Stolnicului pentru „largi perioade, înfățișări de frumoase pagini", cu „italienisme" și expresii precum cea, parcă „scăpată" modei muntene, de „*limba românească*" ori, mai ales, cele de „*cereasca filosofie*" și de „*filosofii Elinilor*". „Verificator" al textului tradus „*dupre limba elinească*" a fost „un prelat", Gherman de Nisa, greul „îndreptării scriptoricești", prin „luptă" cu „*strâmtarea limbii românești*", revenind, dintre „*ai noștri oameni ai locului, nu numai pedepsiți întru a noastră limbă, ce și de limba elinească având știință*", Stolnicului Constantin și colaboratorilor săi, mai „de vază" frații Radu și

Șerban Greceanu, „*plecați*” pentru „*nevoința deslușirii pre limbă românească <...> dentru slugile Măriei Sale Șărban*”.

Ca doctă probă de cunoaștere a textului literar românesc din „secolul monarhilor”, apare, în și fie doar trei și foarte concise paragrafe de comentariu asimilat cuprinsului de sinteză istoriografică, sesizarea iorghiană a „colaborației” Stolnicului Constantin pentru cea de-a doua *prefață* a *Bibliei*, de notă *românească*, însă nominal „îndreptată <epistolar> către Șerban Vodă” de Dosoftei („Dositheu”) de Ierusalim. Prin „idei și formă cu totul deosebite”, Stolnicul, ținând să adecveze „întreaga tipăritură” a *Bibliei* menirii ei *românești*, ar fi amendat cu un adaos istoric de „*neam Băsărăbesc*”, tragerea „de prelatul elin către grecii săi” a invocării meritelor de îndeosebi Cantacuzin descendent imperial-bizantin ale lui Șerban Vodă. „Traducerea de învățatul boier purtat prin străinătatea Renașterii apusene” a „scrisorii acelui Dositheu” ar fi făcut „loc” unor expresii precum cea de „curățitoriu de tiranii patriei”, adică, la rigoare, de nimeni alții decât de greci, expresie de nepotrivit „grecisantului” prelat, „întemeietor, din gelozie pentru tiparul românesc” de la Iași, „al tipografiei sale elinești” din București; la fel, expresia de „limba cea de moșie”, ca nefirească unor „buze atât de străine, de prelat grec și grecisant”. Drept *laudă* cuvenibilă lui Vodă Șerban, „pe mâna” Stolnicului „traducător”, poate chiar parafrazator al „scrisorii dositheiene”, apărea că *Scriptura* a fost *dăruită* tuturor românilor, „*celor den casă ai Besearecii noroade, Rumânii, Moldoveanii și Ungro-Vlahii*”, nume, acesta ultim, sub care, „neobișnuit”, aprecia Iorga, „se înțelegeau ardelenii”. Un mesaj de mai ales *cărturar român* și nu de „prelat elin” era acela că, „*după ce izvodul cel vechiu și cu anevoie aflată a să ceti de preoții cei de țară, Scriptura cea nouă <...>, tălmăcită pre limba rumânească <...> spre lesne cetire o tomit*”, fiindcă, „*de vreme ce, după politicește legi, nu să cade omului grec a nu ști legile Grecilor, cu cât era mai drept creștinii rumâni să știe legile lui Dumnezău, care iaste Sfânta Scriptură*”, de neuitat fiindu-le cum „*cu glas străin grăind lor Dumnezău, nu asculta*<u>*, iară acum Sfânta Scriptură <...> să ceteaște și cunoscută să face și la mari și la mici*”.

În chiar anul „monumentului <...> de *carte românească pentru toți românii*”, Stolnicul Constantin Cantacuzino s-a văzut „chemat”, cum nuanțat argumentează Iorga, să salveze textul de legitimare a „monarhiei cantacuzine” de la surmontarea a măcar ținutei lui cronistice de cel, de asemenea cronistic-legitimativ, al domniei Brâncoveanului Constantin. După ce duse prudența politică până acolo, încât, „deși șef al familiei <Cantacuzino>, nu voi să ieie asupră-și responsabilitatea domniei”, după defunctu-i frate Șerban, Stolnicul „cărturar înainte de toate” se putuse autosesiza asupra „noutății” de la „înscăunarea” celui „propus *de el* Țării”, Constantin, fiul surorii sale Stanca și al de tânăr răposatului Papa Brâncoveanu, și, nepot fiindu-i, crescut „cantacuzinește”, cu „avantajul” de vârstă față de încă prea „crudul cocon”, Gheorghe, „dorit”, totuși, acesta, de „mumă-sa, văduvă Doamnă”, și de seimeni pentru „dreapta succesiune domnească”. Din start, „noul domn”, Constantin Brâncoveanu, „se prezintă nu în formula politică revoluționară a Cantacuzinilor <...>, ci urmând unei direcții proprii”, contrară așteptărilor „occidentalizatului, europeanului Stolnic”, ca fiind una „de tradiție” exclusiv „basarabească”. Prin felu-i de a se arăta, „*Domn den pământ*”, de la „*casa sa*”, Brâncoveanu „înlătură ideea <cantacuzină> care putea aduce și un domn numit de imperialii cu care era <cât pe ce> să se încheie”, ca „fruct” al negocierilor „începute” sub Șerban Vodă, „legătura de vasalitate” față de Habsburgi, și se eschivă de la „obișnuința, introdusă de Chiupriuli, de a se cere domn la Poartă”. *Boier vechi și domn creștin*, Brâncoveanu a fost „înscăunat în «*Biserica de la Curte*» și acolo el ceru să i se facă jurământ de credință <...>, pe listă”, înainte „de a trece la Divanul cel Mare”, spre „a i se săruta mâna de ales”. Și ca „directă înțepătură” adusă „spiritului Cantacuzin” al Stolnicului, „*Constantin B. Brâncoveanu*”, cu deja manifestă aspirație întru formula dinastică de „*Constantin Vodă Basarabă*”, și-a urmat „preferința” pentru „*un corp de cronică brâncovenesc <...>, lucrare închinată lui și menită a-i pomeni faptele-i singure*”, detașate de „firul genealogic cantacuzinesc”. Altfel spus, după însuși Radu Greceanu, „chemat să alcătuiască” noua lucrare, „*faptele cele mult lăudate și de toată suflarea țării aceștia cinstite și iubite*”, care „*fapte*” să fie „*pomenite*” întru parcă a vădi semne dintâi, la români, de „propagandă” mânuitoare de „argument istoric” sub imperativ *politic*. Resimțind „înțepătura basarab-brâncovenească” provocată „adâncimii” spiritului său identitar Cantacuzin, Constantin Stolnicul s-ar fi decis, în constatarea iorghiană, să-și ducă până la capăt „gândul” de a scrie *Istoria Țării Românești*, printr-o sustragere „cărturărească”, oricât de anevoie urmabilă unui „hârșit intrigant”, de la „boierească și credincioasă datorie” față de *monarhia brâncovenească*.

COMUNISMUL REAL ȘI ANTICOMUNISMUL CONCRET (I)

Mircea PLATON

Sub titlul *Revoluția ascunsă: Iași, 14 decembrie 1989. Premise și declanșare*, Ioana Diaconescu și Cassian Maria Spiridon ne prezintă o uriașă „felie de viață" din ultimul deceniu în care Iașul s-a aflat sub „conducerea Partidului Comunist Român în frunte cu Secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu". Pentru că, să nu uităm, astfel se vorbea în toate ocaziile oficiale, televizate sau nu. Discursul era controlat. Și discursul controlat ne spunea că România se află sub conducerea acelui partid și a acelui secretar general. Istoria bolșevismului și a P.C.U.S. a arătat că „naționalismul" bolșevic – stalinist sau nu – este doar draparea etnografică a ideologiei marxiste; marxism în țări de artizanat în cazul României. Falsificarea vieții românești era masivă, dar ea a fost întreprinsă, începând din 1945, în numele „construirii viitorului de aur, comunist, al omenirii", nu în numele altor ideologii. Comunismul era un fel de ser experimental căruia românii trebuiau să-i devină purtătorii – și victimele, pentru că a slăbit definitiv imunitatea naturală a românilor la variile maladii ale istoriei care au urmat regimului comunist completându-l sau desăvârșindu-l sub anumite aspecte. Așadar, în decembrie 1989 asistam la prăbușirea Partidului Comunist Român de la conducerea României, nu a altui partid. Diversele idei de alte natură – folclorică, dezghețată (seriale americane la TV), dacică, antisovietic pro-antonesciană ș.a.m.d. – au fost folosite mai ales pentru a condimenta piftia indigestă și otrăvită a comunismului. De acest lucru erau conștienți mai toți oamenii normali, de vârstă lucidă, cu oarecare cultură generală (și atunci oamenii, datorită instrumentalizării educației de către PCR, aveau o cultură generală mai bogată decât astăzi).

Exact împotriva acestei stări de fapt și de drept, controlată și definită de P.C.R. și Nicolae Ceaușescu, au complotat în sens revoluționar și membrii grupului – devenit „lotului" – 14 decembrie 1989 de la Iași. Documentul programatic al grupului, intitulat „Chemare către toți românii/cetățenii de bună credință", suna astfel:

„A sosit ceasul descătușării noastre.

Să punem capăt foamei, frigului, fricii și întunericului care ne stăpînesc de 25 de ani.

Să punem capăt terorii dezlănțuite de dictatura ceaușistă care a adus poporul întreg în pragul deznădejdii.

Am rămas ultima ţară din Europa în care mai persistă coşmarul stalinist amplificat de către o conducere incompetentă şi răuvoitoare.

Să arătăm că noi, cei din urmă, vom fi cei dintîi.

Stă în puterea noastră şi numai a noastră să ne eliberăm de cel mai odios jug pe care l-a avut vreodată ţara noastră.

Pentru aceasta chemăm toți cetățenii de bună credință sîmbătă 14 decembrie ora 16 la demonstrația de protest care va avea loc în Piața Unirii.

Dorim ca demonstrația să se desfășoare într-o tăcere deplină, iar la ora 19 să pornim cu toții către Piața Palatului Culturii, unde va avea loc sfîrşitul demonstrației, urmînd să ne întîlnim sîmbătă, 23 decembrie, la aceeași oră, în același loc. Ultima demonstrație va avea loc la 30 decembrie ora 18, cînd vom cere înlăturarea de la conducerea statului a lui Ceaușescu şi a familiei sale. Facem apel la armată, miliţie şi securitate, să dea dovadă de curaj,

patriotism şi clarviziune politică şi să sprijine acțiunea noastră de salvare a acestui neam, care este al nostru, al tuturor"[1].

Acest manifest anticomunist scris de pe poziții naționale și distribuit în Iași avea în spate activitatea conspirativă a unei organizații. Nu era vorba de actul solitar al unui disperat, care eventual și-ar fi putut pune cenușă în cap în fața organelor de partid și de stat, ci de, cum bine subliniază Ioana Diaconescu, o mișcare organizată pe principii conspirative, cu un program urmărind înlăturarea regimului comunist în România. Manifestul nu era scris de pe pozițiile atemporale ale luptătorilor pentru drepturile omului care cred că istoria începe cu ei, acum, și care împărtășesc cu ideologia comunistă premisa trecutului vinovat, ci tocmai din punctul de vedere al unei conștiințe istorice, al unui trecut demn din perspectiva cărui prezentul era vinovat, decăzut, un „coșmar stalinist" care reprezenta „cel mai odios jug pe care l-a avut vreodată țara noastră". Orice încercare de a recalibra istoria acestui nucleu revoluționar, ca și întreaga istorie a mișcării comuniste („muncitorești", „antifasciste" mai ales în perioada Ribbentrop-Molotov) și mai apoi a regimului comunist din România, în narațiune despre idealismul, mărirea și decăderea unor îngust definite „drepturi ale omului" este sortită eșecului pentru că este o falsificare la fel de mare ca și discursul public al României comuniste. Istoria comunismului din România se cuvine a fi scris cu instrumente istoriografice, dar despărțirea de el, „condamnarea" lui adică, așa cum ne-a propus un raport înjghebat în vremea lui Traian Băsescu de către un aprod al comunismului și anticomunismului corect-politic, se cuvine a fi făcută în termenii victimelor comunismului: adică ai țăranilor, preoților, elevilor și studenților, oamenilor de cultură și oamenilor normali condamnați la temniță, degradare publică și moarte sub acuzații de „năpârci reacționare", „mistici", „legionari", „dușmani ai poporului", „dușmani de clasă". Doar când vom înțelege acest lucru ne vom fi desprins de comunism, adică nu vom mai risca nici măcar să îl mai repetăm la nivel discursiv, ca bolșevism „anticomunist", ca minciună generoasă sau eroică furoare (alta!).

Trebuie deci să ne întrebăm ce anume îi radicalizase până la suspendarea instinctului de supraviețuire pe autorii manifestului care chemau la revoluție pe 14 decembrie 1989? Pentru că, odată începută, o confruntare de acest fel nu avea mari sorți de izbândă – nu puteai da jos puterea de la București cu demonstrații la Iași – și avea toate șansele să se sfârșească prost pentru inițiatori. Alcătuirea unui asemenea grup a cărui activitate viza răsturnarea ordinii de stat croite și administrate cu mână de fier și ochi de Argus securist de către P.C.R. presupunea așadar un pesimism total în privința vieții în comunism: oamenii pur și simplu preferau să riște totul pentru a evita certitudinea extincției lor în mlaștina de cenușiu a României comuniste a sfârșitului anilor '80. E, s-ar putea spune, vorba de o electrică arcuire de demnitate în fața morții lente. Dar cum anume era otrăvită lent societatea românească? Cine o injecta cu moarte pe nevăzute?

În această privință, prima parte a cărții, alcătuită de Ioana Diaconescu pe baza documentelor extrase din Dosarele regiunii Iași ca obiectiv al Securității, ne oferă posibilitatea de a observa în amănunt modul în care lucra regimul comunist în ultimele sale trei decenii. Documentele, prezentate în ordine cronologică și grupate pe „obiective", ne pun în fața ochilor următoarele zone de lucru și puncte fierbinți ale Securității:

• Obiectiv „Trustul de Construcţii Industriale Iaşi"

– Dosar [de obiectiv] Trustul de Construcţii industriale Iaşi/D.O./D 005841 (Arhivat CNSAS);

• Obiectiv „Combinatul de Utilaj Greu Iaşi"

– Dosar [de obiectiv] 1392/Combinatul de utilaj Greu Iaşi/ D 006192/ volumul I (Arhivat CNSAS);

– Dosar [de obiectiv] 1392/Combinatul de utilaj Greu Iaşi/ D 006192/volumul II (Arhivat CNSAS);

– Dosar [de obiectiv] 1392/Combinatul de utilaj Greu Iaşi/ D 006192/volumul IV (Arhivat CNSAS);

– Dosar [de obiectiv] 1392/Combinatul de Utilaj Greu Iaşi/D 006192/volumul VI (Arhivat CNSAS);

– Dosar de obiectiv 1392/Combinatul de Utilaj Greu Iaşi/D 006192/volumul VII (Arhivat CNSAS);

– Dosar de obiectiv 1392/Combinatul de Utilaj Greu Iaşi/ D 018923/volumul X (Arhivat CNSAS);

• Obiectiv „Abilul şi Voiajorul"

– Dosarul de Urmărire Informativă 006328 („Abilul");

• Obiectiv „Artă şi Cultură”

– Dosar „Artă şi Cultură” volumul II/D 016079 volumul 1 [Arhivat CNSAS];

– Dosar „Artă şi Cultură” volumul I/D 016079 volumul 2 [Arhivat CNSAS];

• Două caiete de dinaintea căderii

– Primul caiet. Note ultime (I): spaime, nelinişti rapoarte (D 098152 – Arhivat CNSAS);

– Al doilea caiet. Note ultime (II): derută şi alertă (Consemnări de comunicări, note telefonice, pentru conducerea Unităţii – D 018995 – Arhivat CNSAS).

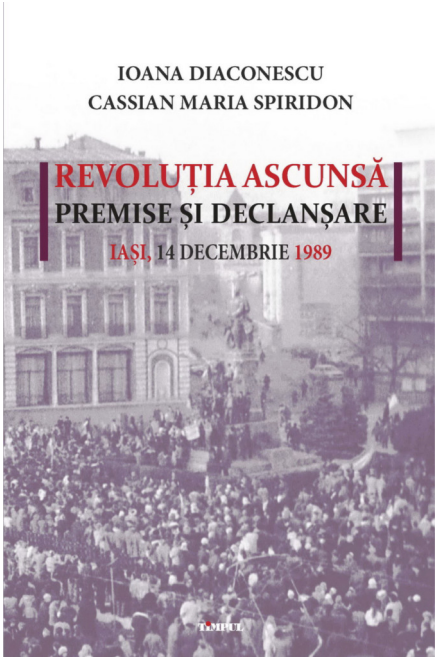

Dosarele acestea sunt pline de informații cu privire la viața de zi cu zi a românilor trăind și muncind în zonele supravegheate. Dincolo însă de faptul că rapoartele sunt pline de turnătorii despre triviale nemulțumiri cotidiene, frapează intensitatea cu care Securitatea ideologiza raportarea la realitate. Niciodată accidentele de muncă, defectarea utilajelor sau întârzierile de îndeplinire a planului șesenal sau cincinal nu sunt datorate unor pure accidente, planificării nerealiste a tovarășilor din Centrală sau de la Județ sau amatorismului forței de muncă recrutate și antrenate în grabă de Partidul care ținea să industrializeze în pas alergător și cu orice preț România. Nu, orice fisură în planul de muncă și de viață proiectat și impus de Partidul Comunist se datora unor sabotori. Securitatea nu investiga doar posibilele sabotaje, ceea ce era, în contextul dat, de așteptat, ci inventa „elemente suspecte” care ar fi putut întreprinde ipoteticele „acte de sabotaj”. Asemeni Comitetului Salvării Publice, Securitatea avea sarcina de a identifica și pedepsi cetățenii „suspecți de a putea fi suspecți”. Practic, Securitatea era astfel generator de transcendență malignă infiltrând nervurile vieții de zi cu zi din regimul comunist: nu e vorba de ideologie aici, de discurs, ci de cangrenarea existenței cotidiene cu ajutorul postulării securiste a unui plan, ipotetic, pe care cetățenii complotau fără preget împotriva regimului. A te duce așadar la locul de muncă presupunea, pe lângă greutățile aferente sarcinilor de serviciu care trebuiau îndeplinite, și asumarea riscului de a fi declarat – în mod absolut aleatoriu – dușman al poporului[2].

Înregistrând, în februarie 1987, nemulțumirile lucrătorilor Trustului de Antrepriză Generală de Construcții Iași față de micșorarea retribuțiilor datorată nerealizării planului din cauza deconectării de la sursele de energie, dictată de indicațiile prețioase ale lui Nicolae Ceaușescu, o „Notă” a Securității găsea că în unitatea economică respectivă domnea „o stare de spirit necorespunzătoare la toate nivelurile”. Starea de spirit era, de fapt, corespunzătoare realității, deși necorespunzătoare fanteziei ideologice pe care autoritățile se străduiau să o impună cetățenilor. De altminteri, era greu de menținut o stare de spirit optimistă într-un peisaj înghețat în frig și întuneric.

Guvernanții actuali ai României, care se aliniază acum cu atâta grabă la agenda „verde” a elitelor EUropene și globaliste, ar face bine poate să reviziteze paginile Ioanei Diaconescu despre politica energetică a lui Nicolae Ceaușescu: „Nicolae Ceauşescu vede distorsionat rezolvarea crizei economiei din România. Stau martore documentele oficiale din anii 1974, 1987, 1988, 1989, concludente fiind documentele şedinţei Comitetului Executiv al Comitetului Central al PCR din 26 aprilie 1974. Ceauşescu a criticat aspru pe cei socotiţi vinovaţi pentru nerespectarea indicaţiilor de a se reduce la maximum iluminatul în locurile publice [...] Ceauşescu în discursul său aberant se referă până şi la dezafectarea reclamelor luminoase ale magazinelor sau ale localurilor de alimentaţie publică: «Nu vreau să mai revin la energie că am discutat recent cu tovarăşii – trebuie numai să spun că nu se aplică hotărîrile Comitetului Executiv. În comerţul interior se constată că nu se aplică şi nu s-a trecut la reduce-

rea iluminatului, la scoaterea luminilor. S-au stins şi acum s-au aprins din nou. Hotărîrea Comitetului Executiv prevede şi eu după o lună de zile voi trimite Procuratura şi voi trimite în judecată pe cei care nu vor aplica legea. Să fie clar pentru toată lumea. Nu se poate merge mai departe în felul acesta. Sunt judeţe care n-au acţionat de la început. Noi trebuie să înţelegem, tovarăşi, că nu am stins atunci două-trei zile luminile şi după aceea să revenim. Hotărîrea prevede clar: se vor dezafecta luminile respective, se va strînge totul.

Practic, nu s-a făcut nimic. S-au stins cîteva zile şi s-au reaprins din nou. Trebuie o dată să aplicăm hotărîrea – şi trebuie stabilit – aşa cum s-a stabilit – pentru fiecare judeţ, pentru iluminat trebuie stabilit cîtă lumină, cîtă energie se consumă şi nimic în plus. Nici în ce priveşte apa caldă nu s-au luat măsuri. Şi căldura la fel. Adică nu se aplică, nu se urmăreşte aplicarea legilor. Eu atrag foarte serios atenţiunea că am creat o comisie de partid şi de stat să acţioneze, să punem ordine aici. În general este necesar ca Ministerul Aprovizionării, care are sarcina şi de elaborarea de norme de consum, să acţioneze mai rapid, sigur, împreună cu Comitetul de stat al Planificării, cu ceilalţi, pentru a pune mai multă ordine»”[3].

Ceaușescu mobiliza toate forțele pentru a injecta România cu întuneric. Și România a intrat în întuneric. Și apoi a intrat și el, în vreme ce România a ieșit. Și la căpătâiul întunericului în care a rămas tovarășul Secretar General stau oameni cu o lumânare între degete. E lumânarea la care își făceau temele elevii și studenții locuind în blocurile anilor ’80. Aceste „măsuri de raționalizare” – adică nu doar de introducere a rațiilor, ci și de încercare de a raționaliza, de a da o aparență rațională adică, măsurilor aberante care afectau viața de zi cu zi – au contribuit imens la antagonizarea populației, al cărei sentiment de captivitate se, vorba tovarășilor de la Partid, ascuțea pe zi ce trece. Colectivizarea forțată a vieții – lucratul în mari angrenaje industriale în acord global, trăitul în blocuri uriașe de apartamente, călătoritul în transport în comun, ceapizarea agriculturii, centralizarea furnizării de apă, căldură, electricitate – în condițiile în care politicile mioape și administrația fie tiranică, fie ineficientă a autorităților împingeau românii „să se descurce” fiecare cum poate, individual, au creat o tensiune enormă în societatea românească, din pricina căreia conducerea Partidului Comunist și a Republicii Socialiste au pierdut mai întâi prestigiu, apoi legitimitate și în cele din urmă au fost transformate în ținte ale urii și disprețului generalizate.

Când, ca urmare a acestor sentimente, în Iași s-au împrăștiat manifeste în anii 1979, 1980 și 1982, răspunsul a fost unul de anchetare masivă a populației. Practic, și acesta era un alt aspect al colectivizării vieții de către comuniști: responsabilitatea colectivă pentru crime politice. De exemplu, „nota de analiză şi sarcini” în cazul „Abilul”, numele de cod al persoanei sau grupului care difuzase „înscrisuri anonime cu conţinut duşmănos” în oraşul Iaşi în luna septembrie 1982, după ce în luna august 1979 se împrăştiaseră manifeste şi în judeţul Neamţ, la Roman, enumera un şir întreg de măsuri care includeau: „reinstruirea cadrelor de securitate cu criteriile de selectare a persoanelor ce pot fi incluse în cercul de suspecţi”; „reinstruirea întregului potenţial informativ, cu sarcini generale, pentru a ne semnala elemente suspecte, cît şi persoane care ar avea cunoştinţe cu privire la difuzările din acest caz”; „instruirea cu sarcini concrete a reţelei informative din rîndul clerului ortodox şi catolic, deoarece prin natura activităţilor specifice intră în contact cu o mare parte a populaţiei, de multe ori chiar la domiciliul acestora”; „selectarea şi instruirea reţelei informative din perimetrul zonei de difuzare cu sarcini concrete, în scopul de a ne semnala elemente suspecte sau persoane care l-ar fi văzut pe difuzor”; „selecţionarea unui număr de 182 de persoane suspecte verificate anterior în acest caz, persoane care au fost repartizate serviciilor informative şi supuse reverificărilor”; „restudierea semnalările anterioare, existente la serviciile informative şi exploatarea celor obţinute ulterior ultimelor difuzări, în scopul identificării unor informaţii care să poată fi exploatate în caz. Pe baza acestora au fost deduse un număr de 138 persoane suspecte şi s-a procedat la verificarea lor complex”; „studierea exemplarului al doilea al cărţilor de imobil existente la Miliţia Municipiului Iaşi şi selectarea unei noi serii de persoane suspecte. Ca urmare a acestor măsuri şi avînd în vedere nota cuprinzînd criteriile de individualizare a autorului întocmită de Serviciul „S”, au fost luate în verificări

un număr de 145 de persoane"; „studierea dosarelor de înmatriculări şi radieri ale autoturismelor proprietate personală din arhiva inspectoratului, fiind selectate pe baza criteriilor de individualizare a autorului din acest caz, un număr de 168 de persoane suspecte, dintre cele care au dobîndit autoturisme pînă la prima difuzare din luna august 1979"; „plecînd de la ideea sugerată de conţinutul fiţuicilor în litigiu, că autorul îşi desfăşoară activitatea într-unul din obiectivele economice de pe raza municipiului Iaşi, au fost iniţiate măsuri de identificare a persoanelor cunoscute ca recalcitrante sau cu nemulţumiri şi au manifestări ce le-ar putea plasa în rîndul suspecţilor din cazul în speţă, în următoarele întreprinderi: I.M. Nicolina, I.I.S. Ţesătura, C[ombinatul de] F[ibre] S[intetice], M[ase] P[lastice], I[ntreprinderea de] R[eţele] E[lectrice], Metalurgica, T[rustul de] C[onstrucţii] Ind[ustriale], fiind selecţionate 25 de persoane suspecte"; „avîndu-se în vedere îndemînarea cu care au fost confecţionate matriţele, s-au obţinut tabele cu membrii cenaclurilor de arte plastice pe raza judeţului Iaşi, din rîndul cărora s-au selecţionat un număr de persoane suspecte care au fost semnalate sectorului informativ pentru verificare"; „din baza de lucru a serviciilor informative au fost selectate 117 persoane ce puteau fi suspectate în acest caz. Aceste persoane au fost supuse unor verificări informativ-operative complexe, inclusiv pătrunderi secrete sau percheziţii domiciliare ori la locul de muncă. În această categorie de suspecţi au fost incluşi şi unii autori de înscrisuri anonime identificaţi anterior, însumînd în total 146 de persoane".

În urma acestor verificări, „au fost clarificate suspiciunile asupra unui număr de 466 de persoane care au fost scoase din sfera preocupărilor" Securităţii.

Dar „în prezent sunt în verificări la serviciile informativ-operative un număr de 250 de persoane, provenind din baza de lucru, din informaţiile obţinute de la reţeaua informativă şi alte surse, din investigaţiile întreprinse în rîndul sculptorilor amatori, a proprietarilor de autoturisme şi în unele obiective economice de pe raza municipiului Iaşi".

Au fost identificate „colectivele de elevi care în dimineaţa zilei de 23. 09.1982 s-au deplasat cu tramvaiul din Piaţa Tineretului (unde au avut loc difuzări) în zona industrială şi la casa de Oaspeţi Bucium. Din verificările efectuate în rîndul acestora, pentru a stabili date cu privire la difuzor, rezultatul a fost negativ". S-au „obţinut tabele cu persoane cazate la hoteluri la datele difuzărilor, urmînd a fi studiate pentru a identifica persoane care au fost prezente în cele 3 perioade". A fost investigat, în baza unui denunţ, „numitul Lazăr Constantin, cioplitor în piatră pentru monumente funerare". Au fost luaţi în calcul şi „doi ţigani din Dorohoi". De asemenea, „s-a continuat procesul de instruire a cadrelor de Miliţie cît şi a personalului din transportul în comun inclusiv taximetriştii cît şi personalul CFR care s-au lăsat interesaţi şi ne-au furnizat unele informaţii". S-au luat măsuri „pentru înregistrarea autoturismelor înmatriculate în judeţul Iaşi care au tranzitat judeţele Vaslui, Neamţ şi Bacău, precum şi a autoturismelor din alte localităţi ce au sosit în oraşul Iaşi". În fine, „pe linia Serviciului „au fost întreprinse măsuri cu caracter de permanenţă, care se referă la studiul grafic, la identificarea persoanelor care folosesc ştampile confecţionate artizanal precum şi identificarea de persoane care folosesc în trimiterile postale cuvinte expresii sau comit greşeli gramaticale de aceeaşi natură cu cele ale autorului fiţuicilor din acest caz"[4].

Aşijderea s-a procedat și în cazul „Voiajorul", care încerca să identifice responsabilul pentru împrăștierea de manifeste anticomuniste din tren, pe linia București-Iași, în nopțile de 22/23 și 24/25 februarie 1983[5]. Sute și sute de oameni investigați, spionați în propriile lor case, anchetați. Zeci de agenți ai Miliției și Securității identificând elevii care au mers cu tramvaiul prin Iași într-o anumită dimineață sau autoturismele care au plecat din Iași și au trecut prin Vaslui. Absurdul raționalizat și sisific, viața redusă la un proces metodic de investigare și descompunere în nimic.

Note:

1. Ioana Diaconescu, Cassian Maria Spiridon, *Revoluția ascunsă: Iași, 14 decembrie 1989. Premise și declanșare* (Iași: Timpul, 2021), p. 372.
2. Diaconescu, Spiridon, *Revoluția ascunsă*, pp. 21-23.
3. Diaconescu, Spiridon, *Revoluția ascunsă*, p. 36.
4. Diaconescu, Spiridon, *Revoluția ascunsă*, pp. 126-129, 138-147.
5. Diaconescu, Spiridon, *Revoluția ascunsă*, pp. 134-137.

PERPESSICIUS (II)
DESPRE LIBERTATEA DE EXPRESIE, ÎN INTERBELIC ȘI ÎN 1970

Mircea A. DIACONU

Continuăm povestea noastră despre Perpessicius întorcându-ne pentru câteva momente la volumul din 1970 pentru a citi un text numit *Rețeta lui Wang-Peng*. Perpessicius începe cu o precizare care putea fi citită cu totul altfel în 1970 decât în 1931 (când fusese scris textul): „Să ne grăbim a spune că fabula rândurilor de față stă numai în titlu. De vreme ce suntem cu toții de acord că fabula înflorește în epoci de perifrază politică și spirituală și de vreme ce nimeni nu se îndoiește cât de liberală este epoca de astăzi, se înțelege pentru ce, să și vrem chiar, n-avem nici un temei să recurgem la fabulă". Ceea ce în 1931/1940 era spus direct, în 1970, pare fabula unei fabule. Căci despre ce e vorba? Perpessicius își amintește „minunata epigramă a lui Paul Elridge" și, prin ea, „de rețeta sociologului Wang-Peng". Și își amintește de aceste lucruri nu pentru, cum spune, „eficacitatea medicamentației", ci pentru că i se pare inevitabilă lunecarea către leacul („unic și salutar leac") „preconizat de eminentul sociolog al Imperiului-Soare". Leacul era următorul – și-l preluăm din *Dictando divers*, unde Perpessicius includea un text cu titlul *Wang-Peng*: „După ce a citit inscripțiile/ Pe mormintele/ Marilor și micilor cimitiruri/ Wang-Peng sfătuiește pe Împărat/ Să omoare pe cei vii/ Și să învieze pe cei morți" (Perpessicius 1940: 186). Pentru Perpessicius, această „maximă de guvernământ" e ilustrată prin ajungerea la putere în 1928 a țărăniștilor, care au urmat regimurilor liberale de până atunci. Or, „în ciuda tuturor profesiunilor de credință, de opoziție sau de înscăunare, fostul regim, nou în aparență, avea să ducă mai departe politica aceea de aservire a cetățeanului, de sufocare a contribuabilului, de animalizare a omului – caracteristică, de când lumea, a regimurilor tiranice, indiferent de drumul pe care au umblat mai înainte, indiferent de poarta pe unde au intrat" (Perpessicius 1970: 186). Ceea ce vede Perpessicius și ce i se pare foarte clar este că „toate regimurile, oricât de vechi și oricât de noi, se întâlnesc într-un teren neutru și de frățească înțelegere, care, într-un fel sau altul, seamănă metodei preconizate de Wang-Peng, ilustrul sociolog al Imperiului-Soare. Dacă n-au înviat încă pe morți, este sigur că au omorât, cu sistemă, cu sadism și cu sânge rece, pe cei vii" (Perpessicius 1970: 186). În secțiune, iată ce favorizează apariția legionarismului și întreține stânga cu care, provenind din medii umile, Perpessicius solidariza nu doar din instinct, ci și din experiențe comune. Dar comentariile ulterioare trimit mai degrabă spre timpurile din 1970 sau, mai exact, de după. Scrie Perpessicius: „Ultimele evenimente politice nu sunt, din nefericire, de natură să atenueze ceva din convingerea că toate regimurile practică această unică rețetă a sociologului din Imperiul-Soare. Care, mai la urma urmei, se poate prevala de o vechime și de o noblețe mult mai impunătoare. Cum meditam la tristele realități ale omului, legat de mâini și de picioare, la stâlpul de execuție al statului modern, ochii ne căzură peste pasajul în care Aristotel vorbește de rețeta piramidelor, aplicată pe vremea faraonilor în Egipt. Căci una din metodele tiranilor, susține Aristot, a fost și

aceea de a ține înfometate mulțimile, pentru ca la adăpostul mizeriei și cretinismului lor să poată dura și alte monumente ce înfruntă veacurile" (Perpessicius 1970: 86). Noul regim, la care se referă Perpessicius, ajunsese la putere de doar 60 de zile. Dar una dintre deciziile luate îi confirmă trista ipoteză. Iar concluzia e următoarea: „Noi socoteam că statul, autoritățile și funcționarii sunt făcuți pentru obște, și nu că obștea e la cheremul măsurilor discreționare. Dar atunci, n-avea dreptate Wang-Peng? Să se suprime, o dată pentru totdeauna, cei vii și să rămâie singur guvernul în viață. De s-ar simți mai bine..." (Perpessicius 1970: 86). Să fi reluat Perpessicius în volumul din 1970 textul mai radical pentru că simțea actualitatea durelor analize și verdicte pentru care umorul amar nu mai era suficient? Să fi fost acesta strigătul lui disperat? Nu întâmplător în volumul din 1970, după fiecare text, pentru a se apăra în fond, Perpessicius precizează (ceea ce nu se întâmpla în volumul din 1940) data la care el fusese publicat în presa interbelică. În tot cazul, textul publicat în volumul din 1940 era doar o ironie amară: uciderea celor vii – spune Perpessicius, sugerând că la mijloc e o contra-utopie – ar fi fost generată de o „filantropie manifestă", nu „ca să scape de ei". Cu asta, spune Perpessicius, ironic, dezamăgit și la limita sarcasmului, ar putea fi de acord. Cu învierea celor morți are el rezerve: „Să-i omoare pe cei în viață – aceasta, așadar, se înțelege și se admite. Dar să-i învieze pe cei morți – iată ceea ce zăbovește puțin adeziunea noastră necondiționată" (Perpessicius 1940: 187). Și după ce emite câteva modele originare de înviere a celor morți (Iisus și Orfeu) cu consecințele posibile, Perpessicius constată sec în final: „Nu știu care anume (dintre interpretări e acceptabilă, n.n), poate interpretarea să fie cu totul alta, însă gândiți-vă numai cât de mult se experimentează pe pielea noastră actualul regim, sistemul sociologului Wang-Peng. Cei vii sunt uciși, pe când cei răposați – ba chiar strigoii – sunt înviați din morminte" (Perpessicius 1940: 188).

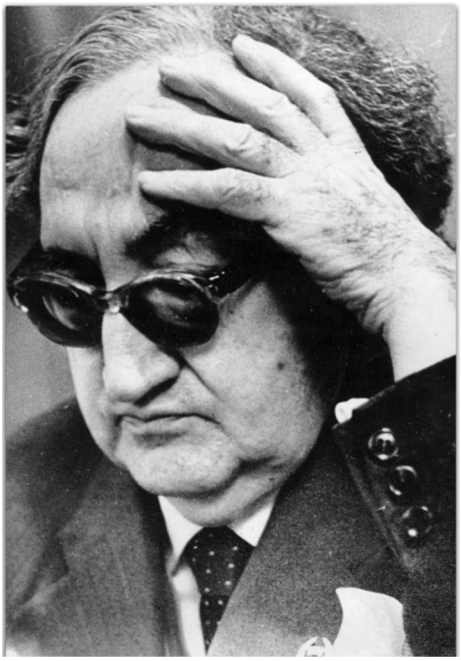

În acest context, de invocat o situație similară. În volumul din 1970, Perpessicius publică *Rezoluțiunea cubană*, text aflat în dialog cu *Documente*-le *cubane* din *Dictando divers*. *Rezoluția cubană* invocă un Congres al presei latine ținut la Havana în care se vorbea despre libertatea presei, prilej bun pentru Perpessicius să-l invoce pe ministrul justiției din România care se plimbă prin Abazzia și, deși director al *Universului*, nu ezita să o suprime. Dacă tot ne revendicăm de la latinitate, rezoluția cubană ar fi putut fi un model. Altundeva, în completare parcă, citim: „Cel puțin la noi nu se suprimă opoziția. Și când ar fi așa de simplu și așa de ușor, dat fiind că partidul liberal, vestit totdeauna prin chestori herculani, și-a mai asigurat o serie de atleți în parlamentul actual. Însă guvernul liberal este pentru eleganță...". De fapt, discuția era despre libertatea presei, iar Perpessicius exclama: „Din fericire, însă, mai este presă în țara românească". Oglinda textului lui Perpessicius, al cărui titlu putea să mizeze și pe jocul eufonic la îndemână, căci rezoluțiunea putea aminti de *revoluțiunea* cubană, reflectă

puternic anii comunismului. Dar Perpessicius n-a mers atât de departe încât să reia în 1970 *Documente*-le *cubane*, din *Dictando divers*, text care începe cu invocarea unei telegrame din Havana care anunța fuga președintelui Machado cu avionul: „Condiții speciale, istorice și geografice, nu pot lămuri îndeajuns teroarea sinistrului președinte, pe care singur avionul îl mai poate smulge, cu rapiditatea necesară, furiei răzbunătoare a oprimaților". Iar Perpessicius povestește câteva din faptele tiranului, așa cum le aflase din „La Nouvelle Revue Française": în iunie 1926, Machado vorbea despre lecturile pe care le face pentru a umple golurile unei instrucții precare. În iulie, citește Eschil, din *Prometeul* căruia, crede Perpessicius, va fi învățat cum să reprime delictele de independență. În 1927, după ce afirmase că „numai cei ce se distrează și leneșii se pot plânge de situație", muncitorii ies pe stradă cu pancarte pe care scrie „Generale, cei ce se distrează și leneșii te salută". De fapt, prin 1925, apăruseră întrebări discrete despre posibilele implicații financiare imorale și ilegale ale generalului. Întâmplător, directorul ziarului era asasinat peste câteva săptămâni. Pumnul de fier avea să funcționeze mai departe, și Perpessicius nu rezistă tentației de a spicui, cum zice mai departe, din sursa franceză. Nici noi nu rezistăm să nu citim amplu din el. Așadar: „Prezidentului tribunalului suprem care-i amintea în chip timid că nu era legal ca armata să șarjeze publicul întâilor meetinguri ale opoziției, îi răspunde ca un alt Cezar, într-o sentință istorică, demnă de mai bune cauze: tot ce e patriotic e legal. Pe studenții care se refugiaseră în Universitate și care au dus lupta de eliberare cu izbânda cunoscută, îi încercuie cu trupe și comandantului Espinosa îi ordonă: Trageți! Eu ordon! Machado vorbește! Vreau să văd cât mai mulți morți. Și teroarea bate în plin. Statisticele arată pentru anii dintre 1927-1931 și nu numai pentru Cuba: 2638 sinucideri și morți misterioase. Sau, cum își încheia predica monseniorul Ruiz, arhiepiscopul de Havana în iulie 1923: Dumnezeu e în cer și Machado pe pământ. Ziarele încep să relateze surprizele pescarilor când spintecă rechinii prinși, în măruntaiele cărora găsesc membre de oameni și se minunează de voracitatea lor. Și prezidentul Machado semnează un decret prin care interzice pescuitul în apele teritoriale. În schimb, bugetul militar al Cubei prevedea în 1932 o cifră de 134 milioane dolari, agricultura 700.000, Universitatea și colegiile erau închise pe timp nelimitat, pentru hrana bolnavilor din spitale erau 9 gologani pe zi, iar pentru alimentarea unui catâr al armatei 38. Machado își râde de gogoloașele de hârtie ale legilor, care se socoteau în stare să-l doboare și celor care-l acuzau în 1931 că voiește să instaureze dictatura le răspundea: Dictator, da. Dar dictator al decenții! Dictator în numele lucrurilor celor sacre ale pământului: democrația și libertatea" (Perpessicius 1940: 251-252). Perpessicius nu va fi îndrăznit să reia în volumul din 1970 acest text. Îi va fi trecut măcar prin cap, ca o străfulgerare, s-o facă? Stânga la care instinctiv adera, fără angajamente politice explicite, devenise o dictatură. Ce-i drept, legionarismul, ca soluție alternativă, sfârșise la rându-i în crimă. Și toate acestea fuseseră hrănite de partidele democratice care alternau la putere. Să fi putut bănui Perpessicius cât de premonitor puteau fi invocate, peste ani, faptele și sfârșitul lui Machado? Dar Perpessicius avea să moară în 1971. În tot cazul, am impresia că în 1970 risca enorm și, asumat, se juca cu focul.

Bibliografie

Perpessicius 1940: Perpessicius, *Dictando divers,* I, 1925-1933, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă.

Perpessicius 1970: Perpessicius, *Memorial de ziaristică*, I, București, Minerva.

Perpessicius 1979: Perpessicius, *Opere*, 9, *Mențiuni critice,* București, Minerva.

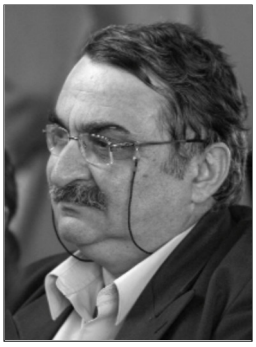

POEȚI ROMÂNI DE AZI

Ioan HOLBAN

Aspru sîngele meu

Lirismul lui Gheorghe Vidican pare a se fixa într-o *serie de enunţuri*, aglutinînd trăiri, stări, sentimente, amintiri, scene din (i)realitatea imediată a „guvernării boc", fantasme, prieteni, „gabriel chifu şi mircea mihăieş", vise şi cotidianul cenuşiu, amorf, nopţi şi zile, plictiseli şi pasiuni; fiecare vers pare a începe un nou poem, refuzînd o legătură, fie şi într-o logică simplă, cu enunţul anterior, totul curge *înspre* o poezie pe care, mai degrabă, cititorul e chemat să o (re)constituie: Gheorghe Vidican îi oferă, generos, materia şi materialul liric, în înţelesul pe care Michel Zéraffa îl dădea acestor termeni în teoria literaturii: „seara tîrziu am prăjit pe sobă lătratul la lună al unei raze stinghere nu ştiu dacă mirosul ajunge/ la stele să-ţi sprijine de ele ochiul prizonier altor lumini ard întunericul gura de vin a înserării,/ e un război mînă roţile de la căruţa bunicului prin noroiul mîngîie copita calului şi plînge/ muţenia frigului înfăşurată-n mantia roşie a omului poartă felinarul ochi al disperării/ prin copaci cresc biserici proslăvind virtuţile întunericului simt mirosul de fîn cosit ieri/ pasc lumina lunii mieii albi plînsul alungă noaptea verdele ierbii bîta ciobanului/ de-a lungul razelor se-nşiră odihna obosită truda plăcerii plăsmuie-n muieri/ noaptea tîrziu în colţul gurii dinţii o oglindă alungă frica plăpîndă a felinarului" (*nocturnă*); „spre sala oglinzilor amintirile urc treptele alături de gabriel chifu şi bunul meu prieten/ mircea mihăieş clipele rare nerostite pînă la capăt au învrednicit îngerii cu stropul de rouă/ setea poeţilor marea călătorie prin oglinzi a rostirii de veacuri poemele marele semn/ al trecerii alunecă prin mine spală mîinile şoaptelor cu-nceputuri de drum vestind lună nouă/ în sala oglinzilor nichita îmi şopteşte la ureche zîmbetul din colţul gurii a poemelor sale/ mirosul de oameni îmbălsămează poezia femeile şi copiii închid între ferestre cuvintele/ răni frumoase înflorite-n oglinzi despart fragilul semn al iubirii în gesturi astrale/ în altă sală a oglinzilor bunii mei prieteni gabriel chifu şi mircea mihăieş recompun treptele" (*sala oglinzilor*).

Gheorghe Vidican îmi pare asemeni căutătorului de aur prin pîraiele din munţi; vine, acolo, primăvara, se instalează într-un cort, trece, zilnic, prin sita sa apă, mîl, pietre, tot ce aduce pîrîul repede de sus, alege, din cînd în cînd, cîte un minuscul grăunte auriu, îl pune în chimir, toamna, pleacă şi trăieşte peste iarnă cu ceea ce a adunat, pentru ca să revină la acelaşi pîrîu sau la altul, primăvara viitoare. Astfel, din seria de enunţuri, care curge mereu năvalnic, poetul alege cîteva *metafore dominante* care irigă discursul liric şi îi conferă coerenţă; mai întîi e *încăperea* fiinţei din vers, *scorbura*: „umblu prin camerele scorburii cît alb pe peretele stîng/ respiri mirosuri de miere îmi lipesc sărutul de o frunză/ drumul spre iertare îl simt înfundat în noroi de celălalt perete/ camerele scorburii au doi pereţi cu mii de mirosuri în buză/ mă împinge atît de dulce mirosul de miere spre golul/ etern dragostea foloseşte drumul de apă ca să îşi spele vina/ îmi lipesc de ochiul scorburii sufletul respirînd focul/ corbul meu pleacă din mine într-un străin biciuieşte lumina" (*camerele scorburii*). Acolo, în camerele scorburii sale, totul se petrece la *cîntatul cocoşilor* de care se leagă *geneza* („suntem trecători ca şi ţipătul copilului născut/ de o mamă lovind cîntatul cocoşului cu lacrima", scrie Gheorghe Vidican în *ţipătul copilului*), dar şi *tărîmul istovit* al sfîrşitului, cum se spune în *ţipătul femeii văduve* ori în spectacolul pe care îl dă *omul-maimuţă*, arlechinul, actorul în „piaţa ferdinand" închisă; „hipnoza luminii pleacă din ochi mirosind a hoituri astrale arde rugul clipei/ ştie omul-maimuţă să fie actor piaţa ferdinand rămîne închisă epuizează lumina/ marginea frigului răstălmăceşte joaca oglinda apei somnambulă tăcere-a risipei/ arde prin însumare uleiul de la maşina de scris poemul plin de cercuri leagă vina/ plecării au terminat de numărat razele soarelui din ochiul omului-maimuţă/ cineva spionează strigătul în cîntatul cocoşilor răsăritul poartă perucă/ mirosind a hoituri astrale foamea

mănîncă fundul grădinii urcă lumina-n căruţă/ hipnoza luminii vlăguieşte ochiul arde rugul mirosul clipei lunecă-n coaja de nucă" (*hipnoza luminii*); la cîntatul cocoşilor începe, cel mai adesea, spectacolul lumii unde protagonistă este *femeiapoem*, vestală în templul împovărat de dorinţele cărnii, cu pîntecul înfometat aşteptînd bărbăţia soldatului „venit în permisie din afganistan" : bărbaţi şi femei se învîrt în caruselul drăcesc al hormonilor, printre nisipurile aprinse a1e patimii: „lumina se rupe de genunchii ferestrei deschide fecioria femeii pofte de parfum asiatic/ bărbatul murmură printre dinţi imnul învingătorului neştiind ce osîndă strecoară cîntecul/ satanic al buzelor ei zvîcneşte durerea muşcăturii de şarpe cu sîngele putrezit în cretacic/ pînă la auzirea acelui cîntec de izbîndă a evei florile de măr îi vor alina pîntecul/ mereu roditor între veghe şi moarte deschisă fecioria femeii mustește a sînge înflorirea/ celui dintîi sărut-suspin şi-apoi cuprinsă de dor fierb snopii de cînepă în sarea lacrimei/ potolită istovirea bărbatului seamănă a leşin dimineaţa împerecherii de trupuri iubirea/ blînd aşezată pe bobul de rouă se-aude cîntec de izbîndă a evei nisipuri aprinse ale patimei" (*fecioria femeii*). Acest spaţiu al bîlciului zilnic, al pieţei unde se vinde/se cumpără amor are puţine alternative în imaginarul poetului: noaptea, într-un poem precum *dragostea ca o săritură în apă*, cînd pare că urmează spusa lui Jean Cocteau („ Poetul e la dispoziţia nopţii sale"), misterioasa cetate a lui Zarathustra și fantasma păsării Phöenix.

Original este Gheorghe Vidican atunci cînd explorează *lumile apocaliptice ale simţurilor*: „splendoarea nudităţii răsărite în grăuntele de rouă înghite lumile apocaliptice ale simţurilor/ cresc arborescent întrebările forma gînditoare plină de viitor a trupului alegorie-a plăcerii/ neputincioasa duhoare a sărutului alungă bărbatul cu sentimente snoabe e vremea cărunţilor/ să-şi ducă la altar femeile mirosul de tămîie a marelui anonim heraldică clipă-a uitării" (*lunile apocaliptice ale simţurilor*). În *Dimineaţa din pumni*, suveran este *mirosul*; „umblăm din miros în miros", scrie Gheorghe Vidican în *paşii tăi*, iar poemele cărţii adună, în formulări banale sau în metafore care se reţin, o sumă impresionantă de mirosuri, cît cuprinderea lumii înseşi. Cel mai frecvent e mirosul cafelei, apoi, de pîine coaptă, de palincă, de oameni şi iarbă, al sîngelui, mîinilor şi lirelor (sterline), al balsamului de tăciune şi salcîmului înflorit; în eros, mirosul de carne trădînd „adormite dorinţi", mirosul hormonilor şi orgasmele care, iată, au „miros de clepsidră", tot felul de mirosuri „obscene" ; dar şi psalmii au miros de tămîie şi smirnă; ochiul are miros de struguri, special e şi mirosul de urzici, al fînului cosit, peştelui, lătratului de cîine şi al cîinilor în haită, al florii de tei, mierii, durerii, castanilor înfloriţi, mărului, al cărnii trecutului şi al naşterii; mirosul de „hoituri astrale" şi cel al unui „lătrat la lună prăjit" închid imaginea unei lumi unde totul se în-fiinţează prin miros: „întoarcerea copilului în sîngele mamei stă încolăcit șuierînd mirosul de măr șarpele/ genunchii în rugăciuni a celor învinşi dă celuilalt chip forma împăcării cu sine/ marginea nopţii răsăritul unei apologii în îngeri sufletul îmi sprijină de somn pleoapele/ o inimă dangătul de clopot clădeşte biserici mustrările mamei întoarcerea lor în ruine" (*întoarcerea copilului*). În lumile apocaliptice ale simțurilor descoperă Gheorghe Vidican șoapta și mirosul poeziei adevărate.

Faţă de celelalte cărţi – *Singurătatea candelabrului* (1994), *Utopia nisipului, Sărbători vulnerabile* (2003), *Rigorile cercului* (2004), *Tratatul de linişte* (2006), *Mansarda cu vitralii* (2008), *Genunchii Tamisei* (2016), *Fluturi în tranşee* (2011), *aspru sîngele meu* (2012). *Maltratatul de linişte* (2013), *Forma obeză a foşnetului* (2013) – și, mai ales, în raport cu volumele cele mai recente – *Dimineaţa din pumni* (2014) şi *Ochi hăituiţi de trădare* (2015), poezia lui Gheorghe Vidican din *Urma lui Ulysses* (2016) se întoarce spre orizontul mito-poetic românesc, spre fondul arhetipal, (re)întîlnind, pe această cale, lirica majoră de azi, de la Cezar Baltag şi Ileana Mălăncioiu, la Valeriu Matei, Nichita Danilov, Ion Vatamanu, Ioan Flora, Emilian Galaicu-Păun. După ce în ultimele cărţi se citea un discurs liric suficient sieşi, într-o larmă venind dinspre lumea apocaliptică a simţurilor, în *Urma lui Ulysses* e un discurs structurat pe nişte teme şi simboluri foarte semnificative; *ursul, urma* şi *umbra* reprezintă nucleele de semnificare ale cărţii lui Gheorghe Vidican; chiar din primul poem al volumului, cum se vede: „urma labei de urs umblă liberă prin moartea copilului/ fără părinţi cartierul împachetează mirosul de pîine mucegăită/ sub tufe/ moartea/ mi-ai închis inima în măseaua ta de minte/ apa de fîntînă miroase a leuştean/ potoleşte foamea/ urmele căutătorilor de viitor sunt încuiate în liniştea cimitirului/ mirosul din cîrciumi apără oamenii de alţi oameni/ nimeni nu rîde de nimeni/ în sanatoriu suntem în siguranţă/ urma labei de urs e torturată de cerşetori/ se închide uşa/ întorsul acasă e periculos precum întoarcerea în urme a labei de urs/ potecile din apele fîntînii au chemat lacrimile să-şi pună la adăpost urmele/ stropul de rouă a rămas în rostul lui/ liber/ lumină a cuţitului în moartea copilului/ mîine dimineaţa va fi bătaie pe urmele lăsate de răsăritul de soare/ plecăm fără noi/ urmele noastre trec prin păsări/ devin urme de păsări/ devin urma morţii/ ghiozdanul copilului devine

o curte plină cu urme/ răsăritului de soare/ scîrţîie ciutura/ arde urma păsării phoenix/ tălpile cerului/ nichita/ noduri şi semne/ urma" (*Urma*): *urma* labei de urs şi, apoi, *umbra* acesteia se adaugă, în poemele cărţii, gîndirii, lacrimii şi urmei înseşi (*Insolvenţa memoriei*), oaselor (*Viaţa*), tălpii şi microfonului (*O urmă de microfon*), spinilor şi soarelui (*Urma soarelui*), gardianului şi cerşetorului: cu *Urma lui Ulysses*, Gheorghe Vidican s-a întors la *bătrînii_satului* care vorbesc despre început şi sfîrşit, pentru a se regăsi pe sine, acela *dintre mine şi mine*: „între mine şi mine un alt mine care poate declanşa războiul/ are mîna obosită de atingerea morţii/ se clatină frumuseţea în paharul cu vin/ un imens pustiu al întîmplării/ furişează în fotografia de grup a soldatului un alt soldat/ un amestec de curiozitate/ prin gară soarta trece şoptind tăcerii/ nimicul e plin de urmele urii/ se duc soldaţii să aprindă lumina în tranşee/ întunericul se furişează în pămînt/ în timpul sărutului vin veşti de pe front/ ţi-ai pierdut urma în siberia/ lasă renii să o pască/ foamea a oprit frica în respiraţia lor/ între mine şi mine îndoiala din celălalt mine/ ochi ai prafului de puşcă în blîndeţea soldatului/ murmurul aspru al frigului poate înşela mirosul cîinelui de vînătoare/ urma întoarsă în nări e o capcană/ ademeneşte pasărea phoenix/ în loc de inimă praful de puşcă are măsele/ muşcă sărutul venit la reconciliere/ despre început şi sfîrşit vorbesc bătrînii satului/ ei înţeleg dorinţa de mărire a învingătorului/ se umple spaţiul gol prin suprapunerea dorinţelor/ vidul afectează mirosul cîinelui/ între mine şi mine un lătrat de cîine/ prin gară soarta trece şoptind tăcerii că nimicul a învins" (*Între mine şi mine*).

Urma se asociază, în constelaţia simbolică imaginată de Gheorghe Vidican, cu *umbra* care, poartă, vicleană, atît amprenta vremii, cît şi pe aceea a fiinţei: „se schimbă lucrurile ultimului venit/ e cel înţelept/ pune nesfîrşitul/ să înoate prin ochi/ imaginea vieţii tale/ rîzi de lacrima ta/ bătrînă minciuna/ face lecturi publice/ plăcerea durerii/ suntem tinerii care îmbătrînim în tandreţe/ postura de iubit este o plantă medicinală/ vindecă sărutul tău de insomnii/ ne frecăm de soare cu coapsele/ să excităm trecutul/ tîrziu/ acasă/ ne sfîşiem umbra/ te simt departe de mine/ eşti umbra urmei mele/ tandreţea îţi mănîncă buzele/ murmură ultimul venit un psalm despre apropierea depărtării/ buzele tale mîncate/ îmi încălzesc tălpile cu sfîrşitul sărutului/ oare există dragoste după dragoste/ se gîtuie tandreţea în paşii întoarcerii în noi/ o felie din sărutul tău/ apropie depărtarea/ ultimul venit/ face cărţile/ leagă la ochi jucătorii de poker/ aş putea trişa cu poemele tale despre depărtare/ sustragem înţelepciunea ultimului venit/ tălpile tale/ urma" (*Ultimul venit*). In *Urma lui Ulysses*, umbra e a iernii, piramidelor, a sinelui care fuge de sine însuşi, inventînd insolvenţa memoriei, cum se spune în multe poeme, cîntărind, ca Ion Mureşan, „mucegaiul din cîrciumi" ori purtîndu-şi, ca Aurel Pantea, nimicul în spate. Scriind despre urmă şi despre umbra acesteia, Gheorghe Vidican scrie, în fond, despre frigul din sine, despre *iluzia* şi *simularea* erosului, despre nesfîrşitul care îi înoată prin ochi, apropiindu-şi departele, ca în poemul *La Rânca* care se aşază, valoric, lîngă *Întors din călătoria sîngelui*: „îmi înroşesc mîinile în răsăritul soarelui/ peste mînecile suflecate cresc licheni/ îmi dă putere nordul lor mîlos/ cît despre venirea luminii prin hornul casei ştiu doar somnambulii/ e unica modalitate care redă libertăţii gustul melancoliei/ întors din călătoria sîngelui poetul îşi frînge umbra de pragul casei/ în creierul lui dorm cuvintele/ le plesneşte coaja de atîta poezie/ ele se coc fără zgomot/ nu ştiu dacă există iubire sau doar iluzia iubirii/ sunt atîtea concepte despre iluzie/ piramidele ies din anonimat prin umbra lor/ faraonii sunt nişte poeţi mumificaţi/ zîmbesc la criticii lor cu sprînceana cuvintelor/ apa strecurată de femeie prin lacrimă nu e sărată/ are gust de rană/ se plimbă decent prin palma poetului/ întors din călătoria sîngelui/ cu timpul ghemuit într-un grăunte de nisip/ ţi-e frică uneori să te răsteşti la umbra cuvintelor/ acolo se adăposteşte liniştea durerii/ puţină mîhnire adunată în pumni/ răstoarnă răsăritul în copii/ strigă tăcerea însumarea decenţei/ încurcat în razele soarelui/ rămîn cu gleznele înnoroite în lumină/ mi-e frică să ating cuvintele/ se vor sparge de tăişul ecoului/ din ţăndări poetul/ întors din călătoria sîngelui/ îmbracă braţele iubitei cu poeme" ; poetul care îşi frînge umbra pentru a-şi întîlni urma nu e doar un joc de cuvinte: aici se află miezul liricii unui poet cu totul remarcabil.

Poemele din cea mai recentă carte a lui Gheorghe Vidican, *Pivniţa din horn* (2017), desenează un ţărm al hăului de unde poate porni aventura în lumea unui neant scorburos care e capătul, limita pustiei lui Cain, dar, deopotrivă, spune poetul, e şi un potenţial nou început, *departele*, portul nemărginirii: „liniştea poate fi topită turnată în lingouri întocmai ca cenuşa păsării phoenix/ strecurînd între trupurile noastre îndoiala/ un ţărm al hăului îşi construieşte porturi trupul tău navighează spre nord/ îmi atingi buzele cu plecările tale/ cînd mă dezbrac de tine hăul devine navigabil/ deflorez tăcerea buzelor cu săruturi virtuale/ prima corabie duce trupul afroditei spre olimpul hăului/ inocenţa lui zeus se face rotocoale de dorinţe/ unde îţi este privirea cînd treci prin portul revederii/ niciodată hăul nu-şi pîngă-

reşte smaraldele/ înflorite în formă de inimă în portul speranţei/ te aşteaptă un dezmăţ intergalactic cu prinţi născuţi din fumul ţigării mele/ măseaua de minte îţi atîrnă de glezna stîngă ca un semn al incertitudinii/ doi zei vorbesc despre escapadele tale nocturne prin portul fericirii/ în putrefacţie lacrima împarte ţesutul adipos al sărutului în ofrande/ la plecarea spre portul nemărginirii" (*Porturile hăului*). Lumea din hăul, hornul, neantul scorburos, deschise la plecarea cocorilor („la plecarea cocorilor/ sisteme solare albastre amintesc de apropierea amurgului", scrie Gheorghe Vidican în *Poemul nescris*) este una a patimii, a erosului inflamat în „pîrjolul trupurilor" devalizate de dorinţe, cu „simţiri suprarealiste", în „depravarea coapselor" şi în viscolul stîrnit de carnea şi sexul femeilor – fantasme care vin în pivniţa din horn însoţite de figuri de-formate în imaginarul luxuriant al poetului: nimfa zorilor, fata morarului, o misterioasă „vrăjitoare", chelneriţa, dansatoarea la bară cu nelipsitul pahar de votcă, şoferul de tir şi iubita din proxima parcare, care îi bîntuie subconştientul, cerşetoarea, femeia de serviciu, cosaşii, o damă de companie, vameşul, o femeie de afaceri şi un cerşetor, ciobanul mioritic, femeia pădurarului, hornarul – aproape toţi *figuranţii* din spectacolul unui carusel scăpat de sub control, mişcîndu-se haotic, în viteză, cu frînele sparte, se adună într-un lung poem semnificativ intitulat *Economia de piaţă*, fixînd (i)realitatea din neantul scorburos: „economia de piaţă stă într-un bordel cu felinarul/ un vameş o trage de limbă ca pe o tîrfă instruită pe maidanele capitalismului/ în palme îi cad frunzele galbene ale deznădejdii/ ochii chelneriţei le aduce votca în căuşul palmei/ la bară se-nvîrte lira sterlină/ perioada dadaistă a economiei de piaţă se furişează sub fusta chelneriţei/ veşnicia ei (îi) arde vameşului lobul urechii/ uitarea delirează în ochii sătuilor/ un dans coleric stăpîneşte mîna cerşetoarei/ sub unghiile ei un miros de zahăr ars face loc lăcomiei/ vameşul cere simbrie să poată mînca ecologic din zîmbetul dansatoarei la bară/ pe gînduri economia de piaţă cere recapitalizarea respiraţiei ciobanului mioritic/ o pălărie îşi întoarce capul după femeile ce se odihnesc în mercenari/ cu braţele pline de fantome votca asmute mirosul cafelei/ latră la lumina felinarului/ la subsuoara economiei de piaţă/ sunt şiretlicuri neştiute de vameş/ pe buzele lui s-a umezit sărutul chelneriţei/ dansatoarea la bară deşurubează simbolurile plăcerii în paharul de votcă/ şoferul de tir intră cu calea borşului pe umeri/ să-i arate lumea bună cu muzică live/ la o masă jucătorii de barbut trag pe sfoară privirea cerşetoarei/ să-i ducă foamea într-o călătorie iniţiatică/ femeia de serviciu urcă la etaj streaşină lunii/ e ofertată de un boss arab plin de cămile în buzunarul sufletului" .

Gheorghe Vidican are o mare forţă de dislocare a realului, de fragmentare și neantizare pentru a-l recompune într-un alt registru, al fierberii patimii și, mai ales, al *mirosurilor*; în *Pivniţa din horn*, ca în toate cărţile precedente, Gheorghe Vidican îşi scrie poezia într-o neascunsă, pregnantă *voluptate a simțurilor*, structurînd textele prin și într-un anume miros, semnificînd totdeauna ceva, esenţialul, poate, în dez-ordinea erosului, dar și în orizontul trăirii interioare, figurînd secvenţe dintr-o autobiografie lirică; astfel, mirosul măceşului copt, al mărului ionatan e asociat sărutului femeii-fantasmă, cel al fînului cosit aduce boncănitul cerbilor în rut, al pălincii „arde imaginaţia", mirosul berii e al chelneriţei şi hornarului somnambul, iar cel al portocalei e al unei „goliciuni complexe" şi al femeilor care, în horn, îşi pun „sărutul la copt", păpădia albastră e un „leac împotriva fricii" – acestea sînt mirosuri ale fantasmelor şi erosului în poemele lui Gheorghe Vidican. Trei arome sînt, însă, speciale: mirosul de caise coapte, evocînd figura mamei, cel al pîinii calde și cafelei fixează un univers din portul nemărginirii aflat la capătul hăului, unde fantasmele dispar în irealitatea lor pentru a lăsa locul figurilor familiale, casei: bunica şi nana saveta, bunicul „cu un licurici în mînă", vecina care „desenează mirosul pîinii", mama a cărei lacrimă miroase a caise coapte şi tatăl, soldat răzvrătit „din praful de puşcă" reprezintă *departele* poeziei lui Gheorghe Vidican pentru că, iată, fiinţa interioară caută *copilăria bunicilor*, timpul de peste timp, vremea de dincolo de vremea acesteia: „bunicul cu un licurici în mînă mută dimineaţa de pe un umăr pe altul/ să nu-i simtă greutatea/ stropii de rouă însîngeraţi de tăişul coasei împrăştie mirosul fînului cosit/ o poveste de dragoste/ în legănatul lor precoce rugii sălbatici înfloresc piatra le acoperă rădăcinile/ cu ajutorul umbrei învăţătoarei/ copilul din clasa a treia îşi citeşte lecturile suplimentare/ rîul soarelui curge peste grădina casei lăsînd să zburde privirea bunicii pe marginea/ vieţii mănîncă mirosul fînului cosit cu o felie de pită caldă/ scoasă din cuptor de nana saveta la ivitul zorilor/ am rugat-o pe vecina mea elevă la şcoala de artă să-mi deseneze mirosul pîinii/ să-l pot purta cu mine în vieţile viitoare/ construiesc un castel din mirosul de fîn cosit îi ascult scîrţîitul cînd deschid uşa/ de tavan spînzur nuanţele luminii furişate prin crăpăturile mirosului/ cu cîtă graţie ficţiunea tăcerii mută curcubeul pe malul stîng al rîului soare/ tu vii cu şotronul suflecat la mîini să faci aluat să dospească copilăria bunicilor" (*Rîul soarelui*). Departele e al copilăriei bunicilor, dar acesta se asociază, în lirica lui Gheorghe Vidican, și cu o *cîmpie inte-*

rioară, o stepă pentru „galopul nebun al armăsarilor" încălecaţi de un nou cazac, pe care o iveşte vederea secundă, aceea de dincolo de pleoape sau cu *timpul marin* al porturilor de dincolo de orizont. Lirica lui Gheorghe Vidican pendulează între explorarea unui improbabil *illo tempore*, a copilăriei bunicilor şi patimile „jucate" în iarmarocul erotic din trupul iubitei.

Gheorghe Vidican e un poet cu o remarcabilă capacitate de metaforizare a realului şi sinelui, vizibilă în toate cărţile sale; şi în *Pivniţa din horn* ne învaţă cum e să pescuieşti cu minciogul în lacrima pe care o găseşte într-un recif de corali, face legături, de el ştiute, între Crişul de la Oradea şi Tamisa de la Londra, vede cînd raţele sălbatice fug în pescăruşi, studiază felul cum poate fi confortabilă apocalipsa fricii şi cum o buturugă devine scorbură, pune la copt sărutul femeilor şi ne spune ce se întîmplă cînd se termină raţia de trecut, iar la robinet curg lacrimile mamei etc. Dincolo de această avalanşă de neoprit a metaforelor şi înfăţişărilor fantasmagorice, în *Pivniţa din horn*, Gheorghe Vidican scrie şi cîteva poeme în care îşi revendică apartenenţa la o grupare literară („ generaţia optzeci e o icoană a neamului" chiar dacă poeţii ei sînt încă datori cu poemele nescrise de teama cenzurii, spune în *Poemul nescris*), se ţine departe de „rîşniţa de iluzii" a altor paradigme lirice şi, mai ales, afirmă, într-o „artă poetică", dislocarea realului în mecanica raportului tensional dintre *privire* şi *vedere*, dintre ceea ce este dincoace şi ce se închipuie dincolo de pleoape, în lumea (re)creată prin vederea secundă: „deschid cu şperaclul uşa privirii tale un foşnet de mîini/ împarte în cuburi de lacrimi împietrite lumina/ sunt orb fără privirea ta/ ochii ascunşi în pelerina de ploaie îşi ironizează privirea/ sforăitul motanului acoperă viaţa cerşetorului cu şorţul bunicii/ gura plină a lumii îţi devorează foşnetul paşii de pisică sălbatică/ în loc de nume lacrimile împietrite au ecou/ se aude dincolo de pleoape o rostogolire/ scîrţîitul uşii pe buzele tale/ în colţul privirii/ vîntul umblă în vîrful degetelor/ să-ţi despice privirea/ pe secţiunea din dreapta un călător/ aleargă spre nicăieri/ să-şi găsească sărutul/ pe secţiunea din stînga un rîu are curgerea inversă/ spre izvoare să-şi găsească copilăria/ orbii au mîinile pline de ochi/ degetele înfloresc în lacrimile împietrite în cuburi/ flacăra violetă arde scîrţîitul uşii/ umple privirea cu curcubeie/ după ploaie se hotărăşte destinul alergătorului spre nicăieri/ se bîlbîie clanţa uşii în liniştea privirii tale/ ia forma unei bătrîne/ pe malul rîului un gard de liane/ are identitatea falsă lăsînd paşii tăi fără urme/ alergătorul spre nicăieri respiră răcoarea inversă a rîului/ la izvoare copilăria ia forma unui cireş înflorit/ închid cu şperaclul privirii tale să-mi pierd urma" (*Privirea*).

Cel puţin trei cărţi recente – *Dimineaţa din pumni*, *Ochi hăituiţi de trădare* și, acum în urmă, *Pivniţa din horn* – îl așază pe Gheorghe Vidican printre poeţii importanţi din stricta noastră actualitate literară.

Poeme pentru născutul pustiului

„Noi exersăm la apocalipse", scrie poetul Mircea Măluţ în poemul *tocmai acum* din volumul *Fragmente din monografiile imperiului*, o sinteză lirică din cărţile de poezie anterioare, *Exilul lacrimii* şi *Fragmente din monografiile imperiului*, unde vocile, „delegaţii" poetului, figurile sale de hîrtie – scribul, călătorul, ucenicul, martorul – transcriu poezia, în fapt, mesajele poetului sub forma unor epistole, după modelul celor ale Apostolului Pavel: corintenii, evreii, galatenii, romanii Aceluia se adună în figura cititorului de azi al cărţii lui Mircea Măluţ. Sumarul acesteia e împărţit între *Fragmente din monografiile oficiale ale imperiului* şi *Fragmente din monografiile apocrife ale imperiului*; ca și Evangheliile, cele asumate de Biserică și cele apocrife sau, într-o altă ordine, ca în opera lui Procopius din Caesareea care a scris o istorie *oficială* şi una *secretă* a Imperiului Bizantin: poate că acesta este *imperiul corupt*, ascuns într-o „taină medievală", al scribului, călătorului, ucenicului şi martorului lui Mircea Măluţ: „textelor acestea tîrzii/ nu le mai ajung semnele/ de întrebare/ spuneţi-mi cine cîştigă/ războaiele civile ale destinului/ în acest imperiu corupt/ vreau să aud tăcerea/ dintre două eternităţi/ eu fructul sinuciderilor eşuate/ acum cînd trece septentrionul prin mine/ ca o hoardă barbară/ cînd îmi aştept fraţii de departe/ care nu mai vin/ toate acestea în ziua străinului" (*textelor acestea tîrzii*). Scribul e confesorul tăcut al armelor, al războaielor, un depozit de decapitări, autor al *manuscriselor umbrei* unde se consemnează istoria din vremea celui care dă cu diapazonul în temeliile lumii, în provinciile imperiului, dar tot acolo se scriu *poveştile fiarei* care „circulă" în cuprinderea imperiului; dar scribul e singurul care poate trece puntea ce îl duce către ţinutul creatorului, găsind, iată, ceea ce caută dincolo de ceea ce aude, vede, citeşte: *faţa nevăzută* a lucrurilor: „cosînd răni pe *faţa nevăzută* a lucrurilor/ vînat de cuvinte triste/ el cu dărîmăturile lui cu evadări/ vesele orbiri/ surîsul lui/ o rană între ochi și incestul oglinzii/ în spatele perdelei de carne/ punînd diezi la urechile lucrurilor/ primind înserarea lanţurilor/ căutînd clipa cuvintele tresar în somn/ vinovate de ceva de dincolo" (*cosînd răni pe faţa nevăzută a lucrurilor*).

Are dreptate Gh.Grigurcu să puncteze, în poezia lui Mircea Măluţ, „o inteligentă construcţie a unui crepuscul universal" care „pogoară mai întîi asupra unui enigmatic imperiu, stigmatizat de-o decadenţă ce ne-ar putea orienta gîndul către Imperiul roman, dar şi de-o intemporalitate în care ne putem regăsi şi noi, deslușind în tabloul său întunecat prezentul şi – de ce nu? – viitorul erei contemporane, așa cum pare a se configura" . Poemele cărţii, stăpînite de acest crepuscul universal, pivotează în jurul unei figuri lirice cu o mare forţă de sugestie; poetul îi spune *născutul pustiului*; „aici descifrau ei portativele memoriei/ şi instrumentele lor sîngerau amarnic/ aici lîngă manufacturile îndoliate/ ale septentrionului/ în imperiu s-a uitat/ să se scrie scenariul/ zilei de mîine/ viitorul improvizat al prăbuşirilor/ îl înfiem noi/ şi-au orbit în somn/ toate balanţele lumii/ aşteptau tăcuţi cuvîntul/ adus de născutul pustiului/ numărul sfînt umbla gol şi ruşinat/ în urma lui umbrele îşi dau mîna/ pe-aici au trecut/ recunoşti cu uşurinţă/ fanaticii absenţi" (*au orbit în somn balanţele lumii*). Cine e născutul pustiului în *Fragmente din monografiile imperiului*? E Cain? Notele pe care poetul le adaugă la sfîrşitul volumului par a confirma ipoteza: „ştiam că va trece/ cu umărul înourat/ calculînd integralele morţii/ căutînd unghiul exact al căderii/ haşurînd cît mai precis/ suprafeţele în agonii" . Dar născutul pustiului e şi Iisus însuşi după cele patruzeci de zile trecute în pustia unde va fi trecut proba ispitelor: este, în poezia lui Mircea Măluţ, o *ambiguitate* fermecătoare care face lectura încă mai pasionantă: poetul caută un cititor dispus să *lucreze*, să gîndească *împreună* cu el poemele pentru născutul pustiului, Cain de la început şi/ sau Iisus din vremea Noului Testament. Cain poate fi identificat, la rigoare, în figura orbului dintr-una din provinciile imperiului, care îşi caută fratele vitreg „plecat pe aleile frigului" . Cititorul care va căuta argumente pentru a doua ipoteză va găsi suficiente pentru că, iată, în urma născutului pustiului „numărul sfînt umbla gol şi ruşinat", proiecţia în mesajele christice e foarte semnificativă: Învierea, cînd „cu moartea pre moarte călcînd" devine, în poezia lui Mircea Măluţ, „sînge pre sînge călcînd", uciderea pruncilor pentru a-1 găsi pe *cel venit în numele treimii*, pribegia, exilul în Egipt, cînd „se toarnă seara în azimi" şi sună clopotul de drum, în sfîrşit, Iisus e cel ce merge cu mormîntul în spate: „am văzut crucea născîndu-se/ fără dureri/ ca un fruct/ e timpul să vă spun/ l-am văzut pe cel care merge/ cu mormîntul în spate/ e timpul să mă albesc undeva/ oriunde/ în tăcere/ singur" (*e timpul*).

Structurîndu-şi poezia în jurul acestei figuri lirice care trimite, deopotrivă, spre *pedeapsa* omului şi *salvarea* sa, Mircea Măluţ explorează, cu imaginarul său fastuos, imperiul acelei vremi, într-un peisaj expresionist, cu sfîrşitul pe care îl anunţă „tobele imperiului" („ce tulburare a trecut prin/ nisiparniţele lumii/ din ce rană curg toate astea/ ce sfîrşit bat tobele imperiului", se întreabă poetul în *umblă după mine o groapă comună – note pe marginea nisiparniţelor*), ucenicul, „înlocuitorul" scribului, călătorului, martorului, care a preluat instanța scriiturii de la *cronicarul* ce „s-a retras pe ascuns", primeşte „ultima evanghelie", aceea apocrifă, a sfîrşitului, cu „marşul cîrjelor" şi al orbilor, ca în celebra parabolă a lui Breugel, „nopţile pîngăririi", cînd se învaţă „alfabetele morţii", într-o „sahară greu de descris" – un *imperiu al frigului*, în noaptea „lepădării pietrei", a Pietrei Ungerii, fireşte, cînd sfinţii se desprind din icoane şi lumea urmează. „scenariile pierderii", cînd fiinţa plînge în „pieptul mielului", într-o „nouă măsură a infernului" care naşte spaima pînă şi în „somnul bătrînilor barbari" : aceasta este apocalipsa pe care o exersează poetul: „să stea furtună lîngă furtună/ să fie noaptea înfricoşării pietrei/ să aud rădăcinile plîngînd/ să bată ploaia din partea refuzată/ să fie noaptea stingerii ochiului/ să fie amiaza înjunghierii semănătorului/ să fie clipa sîngerării unghiului/ să fie trasă cortina frigului/ să se vină direct pe linia sîngelui/ şi să se spună/ aici suntem noi/ dincolo măştile uitării" (*să bată ploaia din partea refuzată*).

Asumînd aceste mesaje care vin dinspre textele biblice, Evanghelii sau Apocalipsa lui Ioan, poezia lui Mircea Măluţ îşi caută figura-pivot în *îngerul căzut*, într-o *fiinţă a intervalului*, definită între două căderi, între visuri şi „insomniile gropii", umbra îngerului şi confidenţii negaţiei, între două „praguri de răni" şi două „verticale de întuneric", orbul din provinciile imperiale şi fratele său vitreg şi două mîini între care „ninge încet" : la ora cînd se toarnă moartea în lucruri şi cînd fiinţa se instalează în intervalul unde dominantă rămîne o gramatică a frigului: „aşa ne-a fost dat nouă/ să ne naştem între două căderi/ aflaţi totdeauna în dosarele călăilor/ victimele necesare echilibrului/ visurile noastre/ sunt insomniile gropii/ umbra îngerului/ şi confidenţii negaţiei suntem/ de la o vreme numai asfinţituri/ prezenţi la ora aceea/ cînd se toarnă moartea în lucruri (*prefaţă*). Totul se petrece la *marginea imperiului* (roman? în Iudeea? bizantin? al lui Procopius din Caesareea? al pustiei lui Cain? al ispitirilor lui Iisus?), cînd umbra se naşte din umbră, într-un cimitir al cuvintelor, unde acestea vin să moară, într-o vale albastră („aici în valea albastră/ vin cuvintele să moară/ lăsînd în urmă trene lungi de semne/ cu gemetele lor un artist/ ar

putea face simfoniile nopţii/ doamne/ în valea albastră/ unde vin cuvintele să moară/ lăsînd în imperiu să continue/ nelinişteа nedumerirea/ şi un fior ascuns/ în valea aceasta doamne/ este loc numai pentru mormîntul cuvintelor", scrie Mircea Măluţ în *ruga de seară a scribului*), într-o vreme fără viitor, pentru că, asediată de aceasta, îşi trimite „pribeaga în exil", lîngă nişte „teoreme nerezolvate" ale marginii, cum spune poetul-matematician, unde este o „plantaţie de inimi", îngrijită de „călugării septentrionului", de un om din Hiperboreea. *Marginalitatea* este una dintre temele care circumscriu poezia din *Fragmente din monografiile imperiului* – o temă literară care, în poezie, a fost pusă în legătură, mai cu seamă, cu Bacovia; în adevăr, marginalitatea este, prin excelenţă, o temă literară bacoviană: restul, cu (prea) puţine excepţii, se cuprinde într-o biografie frustrată şi un mare volum de cărţi scrise de „chiriaşii" acestei teme. Dar dincolo de frustrările atîtor poeţi provinciali, nu neapărat din „provinciile imperiului", marginea are, în poezia lui Mircea Măluţ, *energia centrului* – „oricum ai merge/ tot pe-o margine te afli", scrie poetul în *între două verticale de întuneric* –, într-un orizont unde lirica lui Mircea Măluţ o întîlneşte, de exemplu, pe aceea a Constanţei Buzea din *Ultima Thule*.

Poezia lui Mircea Măluţ se (re)conectează la structurile înalte ale liricii noastre de azi.

Menestrelul crescut pe cal

Caracteristica liricii ardelene de totdeauna este, fără îndoială, *tema rădăcinilor,* iar poezia lui Lazăr Avram din *Poeme cărunte*, *Ning spicele tăciune*, *Rădăcini albe*, *Ritmuri măierene* şi *Poezii* nu face excepţie:" Cînd vor cădea zăpezile peste întinderea poemului tău,/ nu uita, poete,/ vor veni după tine *rădăcinile albe*/ ca o haită de lupi", scrie Lazăr Avram în *Semn* (*115*). Folosind, adesea, gerunziul în a cărui valoare *durativă* poetul uneşte ceea ce va fi fost, timpul rădăcinilor albe cu acela al unui mîine care este, iată, al unei neoprite căderi („ Doamne, uneori mă sufoc/ De gînduri./ Ies din joc/ Mă scufund/ Mă afund în nisipuri,/ În marne/ – Pietroi de carne/ Nu există – căzînd/ Mai amară pedeapsă/ De piele arsă/ Decît biciul de creier/ În cutreier/ Peste alt gînd/ Căzînd/ Și căzînd...", scrie poetul în *Cine*), în construcţii lexicale ca la poeţii din alt veac (despre „plutinda vatră" se vorbeşte în *Marină*), asumînd metafora ca pe vehiculul principal al liricii („ ciulinii piaptănă aerul mut", mama povesteşte „cum se creşte o lacrimă", iar cineva ne învaţă cum „să bei rouă/ din ochii unui cal alb/ cu arsura beţiei/ pe limbă", se spune că „morţii au murit de dragul zăpezii/ precum fulgii" şi „bunicii coborau steaua în farfurie"), selectînd, mai ales, *metaforele obsedante* ale ninsorii („ Azi-noapte/ mi-am uitat ninsoarea/ în sînge./ Urlă în mine/ căţelul pămîntului/ Și ninge, iubito,/ şi ninge..." – *Semn*, *12*) şi *ruginei* a cărei culoare o poartă, privirea, florile, „beciul pupilei", seara, adevărul, ochii celui singur etc.), în tonalităţi de romanţă, cum spune Al.Cistelecan (ca în *Romanţă*: „Te strigă gura serii, domnişoară,/ Cu nostalgia de sfîrşit de veac:/ Te-a despletit un fluviu de cerneală/ Pe albăstrimea mării, fără leac./ În crizantema nopţii, zdrenţuită/ Puţinul din iubire s-a surpat,/ Te strigă, domnişoară, cerbul lunii/ Cu cornul lui deja pietrificat./ Te strigă gura nopţii, domnişoară…/ Pe nava ce-a plecat spre Ararat,/ În locul dintre lacrimă şi sare/ Va dăinui un ochi însîngerat…"), poezia lui Lazăr Avram este a rădăcinilor albe, dar și, printr-un efect de ecou controlat, a dezrădăcinării şi înstrăinării, în poeme admirabile: „Mai bate tata coasa pe șoldurile verii/ Cu cotul stînd pe zare, cu palma pusă cer/ Și răspilit ecoul se bate vag, stingher/ În stîncă de privire călită-n trei imperii./ Prin pași coboară caii – prunceștile ispite/ Cu nechezat ce mușca dihai ca o rindea;/ Mă sună a chemare lovind cu stea în stea/ Blîndețea lor o coamă și țepe în copite./ Uşor, prin toporîşte, ia cerul în spinare/ Să nu-i strivească fînul sub nesfîrşire şui;/ Pitit în miezul humii deschide între grui/ Doi ochi pierduţi în pulberi, ca ruga de plecare./ Mai duce tata lemnul ieşit solemn din zare/ Atemporal și totuşi atît de pămîntean/ Și nu-i mai mare cruce pe chivotul mirean/ Ca tata pe golgote cu coasa în spinare" (*Mai bate tata coasa*…).

De altfel, *albul* rădăcinilor din Maieru este culoarea dominantă a poeziei lui Lazăr Avram, a unui timp *dezvelit de patimi*, departe de zbaterea patimilor, culoare a baladescului calm, dincolo de scînteia dragostei; albul (rebegit, fanat, al unor „amintiri cărunte", din şiştarul tatălui, al cuvintelor şi memoriei, al copilăriei şi vîrstei de aur, al drumurilor pe unde se petrece „întoarcerea în noi" sau pregătit pentru o mască a nopţilor, de pe geana ploilor şi al crucii „de lemn alb", într-o „dragoste de alburi" sau, dimpotrivă, într-o „spaimă albă", al turmelor păzite de păstori cu „bîte albe", în sfîrşit, al unui poet urmărit de rădăcinile albe „ca o haită de lupi" şi de fantasma mînzului alb. Albul se asociază, în lirica lui Lazăr Avram, întregului spectru al simbolisticii acestei culori în orizontul mito-poetic românesc, de la puritate, lumină şi viaţă în regim diurn pînă la doliu, negru, mormînt; original este Lazăr Avram în această asociere între *moarte* şi *alb*, albul mort, pletele morţilor

care sînt albe, paznicii albi care păzesc porţile cimitirului, culoare a deşertului, cum se scrie în *Semn* (*135*): „Chiar curăţat/ abatorul miroase a sînge/ cum deşertul alb/ ce-a intrat pe fereastră/ în suflet/ tot mai aduce a moarte” . Fiinţa din poezia lui Lazăr Avram este una a *intervalului*, suspendată pe „scara dintre EU şi EI”, cum se spune în poemul *Din mers*, căutînd, însă, *ancora*, spaţiul identitar, regăsit, mai întîi, într-o geografie filtrată prin conştiinţa artistică, dar şi în interiorul unei simbolistici naţionale, în repere foarte diverse, de la „Manole-Sfîntul” şi Ana sa, „rană prefăcută-n sclipăt”, Moldova, Bucovina, Nistrul „uitat în zarea slavă”, cămaşa lui Horea şi piatra pe care a lustruit-o „pînă-n munte” .

Intens reflexivă, poezia lui Lazăr Avram se structurează în jurul unui *topos*, Maieru, *spaţiul fiinţial* al unei figuri originale şi foarte puternice, *căruţaşii de timp*; în *Poeme cărunte*, dar şi în *Semnele* din *Rădăcini albe*, poetul scrie povestea eternei reîntoarceri în sine, „cu străbunii în spinare”, lîngă unchiul-moş, părinţi şi bunici, între căruţaşii de timp, de la care fiinţa redobîndeşte „cîteva veacuri” păstrate în căruţa acelora: „Ce folos că eram sus,/ pe scară?/ (...mai aveam doar/ cîţiva paşi/ pînă la vară...)./ M-am prăbuşit în suflet/ ca un făcut,/ cu toată suflarea dedesubt/ – a bunicii, a unchiului-moş,/ a căruţaşilor de timp,/ de spaţiu, de ţipăt dureros de cocoş.../ Doamne, mi-am zis:/ între două suflări/ distanţă cît între zări.../ (Poate de aceea/ lăcrămarea/ pe obrajii vîntului/ o zvîntă doar marea)./ Eram sus, pe scara/ dintre EU şi EI/ – cei care m-au tîrît/ pe roată, pe floare/ din mişcare în nemişcare.../ Eram – oare -/ statuie de lut/ sau ţăran căzut/ cu opinca la soare?” (*Din mers*). Vîrsta de aur e căutată în „măierenile răscruci” : „De-o vreme bate vîntul în frunze şi în sfinţi/ – privirile-i tăioase ca săbii se deschid –/ bătrînele Bîrgaie, în mersul lor candid,/ adună munţii Rodnei ca să-i încerce-n dinţi.../ Pe drumul frînt de Someş şi dres în Cîrlibaba/ se-ntîmpină sfielnic, părtaş la ghinion,/ sleit de aşteptare, de rădăcini, de lemn,/ pămîntul, Preacuratul şi maică-mea, Silaba./ Se poartă-n talpă dealul şi zarea într-o mînă,/ cu brazda se sărută grăunţele vîrtos. În patria croită din carne şi din os/ măsură veşniciei e cerul din fîntînă…/ În Rîpa Doamnei stînca se-ngroaşă, precum frica/ se subţiază-n vulturi, domol, la Năsăud.../ E tot aceeaşi piatră, e tot acelaşi prund,/ din tot ce-a fost aievea nu s-a schimbat nimica...” (*Nostalgică*). Adoptînd, cîteodată, tonalitatea litaniilor lui Octavian Goga, poetul se întîlneşte cu sine la făgădău, unde se cîntă de la începutul lumii”, în venirea-plecarea cocorilor, în tristeţea plecărilor, dar şi în bucuria revederii, lîngă „amintirea plopilor”, copacii plînsului şi nostalgiei, ca la Coşbuc, cel „de peste deal” de Maierul lui Lazăr Avram, pe prundul jucat de iele în lumina lunii, în-fiinţat de „duhul bunului şi-al bunii” . Dominantă în toată poezia lui Lazăr Avram este tema *întoarcerii la obîrşii*, în (în)cîntarea amintirii părinţilor – mama, „uriaşă risipă de lumină”, tatăl, cireşul „însingurat pe Mureş” –, într-o continuă cădere din sine în sinele mai profund: lăsînd să pătrundă, din cînd în cînd, aromele unei „seri bizantine”, în poezia lui Lazăr Avram, aducerile-aminte trag „spre îngenuncheri de rai”, afirmînd *sacralitatea* vîrstei de aur şi poezia care o (re)compune, ca un *pelerinaj* spre fiinţa interioară: „Ţin de marginile lumii/ Cu un deal ce mă răsfrînge/ Într-un spic mirean ce ninge/ Duhul bunului şi-al bunii.../ Trag aducerile-aminte/ Spre îngenuncheri de rai:/ Cui să-i spun că-n loc de cai/ Pun căpăstru la cuvinte?/ Scîrţîie a coasă gîndul/ Dincolo de timp şi roată./ Gestul veşnicit în vatră/ Cară sufletul, cu rîndul...” (*Scîrţîie a coasă...*).

Calea căruţaşului de timp spre „măiereni răscruci”, spaţiul său de identificare, începe cu însoţirea cu figurile tutelare ale unui teritoriu construit într-o constelaţie simbolică – unchiul-moş, ţipătul cocoşului, cîinele care latră din stea în stea, cu o ciclicitate vegheată de cocorii care „desenau de venire-plecare”, la o nuntă unde peţitorii sînt „ciobanii ielelor de munte”, într-un *timp al runelor* –, de unde fiinţa coboară, prin fantasmele pe care le iveşte ceea ce aş numi *tema medievală* – trubadurul, menestrelul crescut pe cal, călăreţul şi „schija lacrimii” din (în)cîntarea sa, atîrnînd în şa „ca vechii condamnaţi”, castelele cu creneluri de ninsori şi un prinţ „ascuns în brume”, în *intervalul* fiinţei suspendate într-o „iarnă feudală”, unde totul sună a poveste: „Burgul vechi cu idoli proaspeţi traşi de aer în ţepuşă,/ Singuri în bătaia toamnei cîntărind întreg avutul:/ A rămas din sol instinctul, din zidire, o pănuşă/ Ce acoperă, cu soare încă odată răsăritul./ Totul sună a poveste. Sîngele pulsează-n ştir/ Aripi străvezii de îngeri mă apasă şi mă suie./ Suflet blînd în piele moale cum o pînză de caşmir/ Înflorind, pe arbori, rozuri, în grădina mea pustie./ Noi ne-am dus prin alte locuri mai sperînd că dintre ape/ Or să iasă, semizeii să înoate în năvod./ Toate cele sunt uscate de un vînt ce suflă-n pleoape/ Și aprinde între gene stele false, fără rod...” (*Solstiţii*); călătoria de la simbolurile unei lumi stră-vechi, prin schija lacrimii menestrelului din castelele ninse, sfîrşeşte în spaţiul fiinţial, într-un perimetru larg, desenat între cireşul însingurat de pe Mureş, roua-ncărunţită din Năsăud, musturile de pelin de pe Someş, timpul

„olog” regăsit sub fulgerele de pe Bîrgău, în pronaosul „bisericuţei din deal”, pe munţii Rodnei şi în cuptorul copilăriei: „Trag din cuptorul copilăriei/ amintiri coapte şi rumene./ Din miezul de pîine/ ies zile fierbinţi/ duse pe lopată de mama/ în cer” (*Semn, 162*). În Măieru, spaţiul identitar, poetul se întoarce „cu străbunii în spinare”, în cîntecul din munţii Rodnei şi de pe bătrînele Bîrgaie, unde *rădăcinile albe* ale fiinţei, regăsindu-şi timpul pierdut, unesc teluricul cu înaltul: „Mă întorc la obîrşii îndoit ca un dus/ Peste umbra copitei sîngerîndă în stern./ A rămas gîndul – neculesul harbuz -/ Să-l ronţăie caii şi veacul etern./ Toate-s pe dos. În grajduri de frig/ Umblă buimace rămăşiţe de vite./ Dau uşa-ntr-o parte şi-n secetă strig:/ – Dă-ne, Doamne, ploaie să răsară cuvinte./ Cresc cuiburi de lacrimă pe colţul de jder/ Pe un fel de păduri de hîrtie,/ Cu rădăcinile albe răsfrînte spre cer/ Din dîmbul cu spini înspre copilărie./ Îmi vine să zgîrîi, îmi vine să muşc/ Din luna păgînă tolănită-n fereastră:/ De treizeci de veri tot încerc să-mi împuşc/ Ceasul apus din Someş în creastă.../ ...Toate-s pe dos. În grajduri de frig/ Umblă buimace rămăşiţe de vite./ Dau uşa-ntr-o parte şi-n secetă strig:/ – Dă, Doamne, ploaie să răsară cuvinte!” (*Rădăcini albe*).

Căruţaşul de timp dinspre orizontul mito-poetic al unchiului-moş, ţipătului cocoşilor şi cîinelui stelar, prin „iarna feudală”, la rădăcinile albe ale răscrucilor măierene luminate de fulgerele de pe Bîrgău, îşi scrie poezia în tonalităţile inconfundabile ale *baladescului*, pe o linie care îl uneşte cu lirica lui Nicolae Labiş, Ştefan Aug.Doinaş, Mihai Ursachi, Cezar Ivănescu, dar şi al tonurilor minore din romanţele minulesciene, elegia şi *tînga* lui Grigore Vieru şi cîntecul de leagăn din folclorul măierean: Dormi micuţul meu cuminte/ Căci în somn o să te vadă/ Două pleoape de baladă/ Și-or veni să te alinte.../ Dormi micuţul meu bălai/ Și în vis să-ţi vină şuier/ Un cioban ce cară-n fluier/ Nemurirea unui plai./ Dormi micuţul meu odor/ Și adună între gene/ Necuprinsele poiene/ Din cuprinsul unui DOR.../ Dormi puiuţ cu sănătate/ Iar atunci cînd vei fi mare/ Să sorbi zare după zare/ De iubire şi dreptate...” (*Dormi...*). În aromele unor „seri bizantine”, în melancolia (aproape) eminesciană, Lazăr Avram face o semnificativă profesiune de credinţă: „Mi-a fost dat să rămîn/ pădureţ şi român.../ Mi-a trebuit/ un an de ciobănie/ pentru ca seară de seară,/ pe umărul muntelui, stingher,/ să depun o bucată de vară/ o felie de cer./ O, cîtă jale/ între zăbrele de gard/ şi în inele,/ cînd noaptea-i fluidă/ şi stelele ard!/ De-o viaţă,/ de-o sută de vieţi/ mă-ngheaţă/ privirea-mi./ Faţă în faţă/ cu colţii lupilor/ rînjind la ceaţă/ rînjind la miel...” (*Secundă*).

Stilistic, segmentul cel mai important al poeziei lui Lazăr Avram se află în cele două sute cincizeci de *Semne* din volumul *Rădăcini albe*, „semn” fiind cuvîntul care tutelează, de altfel, şi cele trei volume de memorialistică şi reflecţii, *Memoria inimii*, *Leac de singurătate* şi *Dincolo de semne*; în *Semnele* cărţii din anul 2000, expresia poetică se esenţializează, se distilează, reconstruindu-se într-o sintaxă limpede, coerentă, acroşantă; în volumele lui Lazăr Avram sînt poeme precum Sagrada Familia, altele, ca nişte catedrale gotice, în sfîrşit sînt *Semne* ca nişte case în stilul arhitectonic brîncovenesc sau, altfel, ca în Hiperboreea, de pe bătrînele Bîrgaie, pe drumul „frînt de Someş şi dres în Cîrlibaba”, lîngă Rîpa Doamnei, la Năsăud şi la poalele munţilor Rodnei, în satele bistriţene, în spaţiul fiinţal de la Maieru: „Prin satele bistriţene/ mai trec şi astăzi care/ cu visuri trase de boi./ Paşii lor mari/ Par a despica./ Trecătoarea Bîrgăului” (*Semn*, *68*): acolo aşteaptă căruţa cu „caii stelari” şi îngerul copilăriei care altoise „merele pădureţe”, în aceeaşi legătură *sacră* cu vîrsta de aur a fiinţei: „Copilăria –/ icoană cu sfinţi/ necunoscuţi,/ uitată în pronaosul bisericuţii din deal...” (*Semn*, *222*).

Lazăr Avram e căruţaşul, iar poezia e căruţa în care duce *vremea* fiinţei pentru a o nărui în *timpul* ce creşte în urmă, întunecîndu-l, cum spune Unicul în *Trecut-au anii…*: o eternă reîntoarcere împotriva uitării şi a neantizării în tăciunele spicelor ori în „cătuşa de-ntuneric” a frigului din sine.

Pe întinsele ape vîslea un luntraş

Poezia lui Stere Bucovală din *Oglinda secată, Vocile dimineţilor viitoare, Sonoritatea cuvîntului* şi *Orizontul din cuşcă* este una a departelui, a întinderii mării şi a înaltului dintr-o stea tremurătoare: „Pe cînd urcam/ Pe atunci către mare/ Steaua căuta să-mi vorbească/ Tremurătoare./ Valul întins ca o frază/ Pagini întoarce la răsărit/ Cartea mării semnează-n/ Granit./ Înţelesul venind prea tîrziu/ Curenţii reci multe ori/ Aducînd la ţărmul pustiu/ Visători...” (*Ţărmul*); „La ţărmul Trandafirului/ Ca o corabie te-ai scufundat/ Cît vezi cu ochii/ Valul întinde un braţ/ După ultimul/ Naufragiat” (*Emoţie marină*). Marea e topos-ul poeziei lui Stere Bucovală, cu ţărmul care e cuşca de unde se vede *limita*, ceea ce (se) închide şi, deopotrivă, ceea ce (se) închipuie, un dincolo al tuturor speranţelor şi viselor; spaţiul liric e al unui *univers acvatic*, al „semnelor”

sale, marea (valul, furtuna, ţărmul, plaja unde cade „pleoapa moartă a lunii”, o corabie rimbaldiană, ancorînd în portul Namur, naufragiatul), apele curgătoare în care se transferă sufletul, ploaia, lacrima erosului năruit, Dunărea al cărui afluent e „vena mea cavă”, rîul pe care trece luntrea lui Charon, în sentimentul pierderii şi adierea sfîrşitului („ Rareori mai aud un pian prin oraş/ Cu după-amiezile curgînd pe sub clape/ Peste notele-adînci vîslea un luntraş/ Întinsele ape/ Tot mai des văd păsări cum se scufundă/ În apele verzi din copaci/ Luntraşul cîrmea încet fără undă/ Luntrea cu maci/ Rareori trecea peste clapele unui pian/ Vîrsta mea vîrsta necunoscută/ Aşa cum taie valul ultimul an/ Luntrea pierdută” – *Amiezile unui pian*), în sfîrşit, Marea Moartă, simbolul în înţelesul căruia fiinţa se stinge, se surpă: „Măcar să fi lăsat pe masă un bilet,/ O ţandără de suflet în batistă/ Sau în oglindă, din ultimul portret,/ Înfăţişarea ta de ametistă./ Măcar să fi lăsat o vorbă prin vecini/ Sau harta unei lacrimi desfăcută/ Ca drumul cel din palmă dintre crini/ În faţa porţii mele să ajungă./ Măcar să fi lăsat luminile aprinse,/ O inimă în loc de felinar.../ Ai fi văzut de-atunci că venele-s deschise,/ Că sînger pe butucul din raze de stejar./ De-ai fi lăsat o cheie lîngă prag,/ Iar pe tavan o stea din Marea Moartă,/ M-aş fi urcat pe casă, cum urci pe un catarg,/ Și pînze ţi-aş întinde ca vîntul să le bată” (*Sînger pe butuc*).

Stere Bucovală îşi îmbracă poezia în metaforele departelui, identificate, cel mai adesea, în universul acvatic, „pîntecul naşterii”, dar şi în înaltul cerului, de unde, iată, „nici o umbră nu cade” ori în tristeţea zborului în care se adună toate semnele structurale ale elegiilor din *Orizontul din cuşcă*: „Tu ai împins pămîntul sub piciorul meu/ Și umbra mi-ai golit a nu ştiu cîta oară/ Cum se goleşte coaja de gălbenuş de ou/ Și cuibul înc-o dată de puiul care zboară/ Tu m-ai adus pe ţărmul cu umbrele înalte/ Aici unde şi valul îşi caută un gol,/ Iar puiul care zboară din cojile lui sparte/ Dă pentru prima oară tristeţii un ocol/ Tu m-ai trimis prin lume cu gîndul răvăşit,/ Cu palma desfăcută precum un cuib de stea,/ E cerul ca un ţărm în care-ai cuibărit,/ Lăsînd un fulg să cadă, tîrziu, în urma ta” (*Tristeţea zborului*). Într-o altă perspectivă, poemele din cartea lui Stere Bucovală sînt, deseori, expresia raportului tensional al fiinţei cu sine şi cu lumea, asumînd ceea ce va fi fiind „gramatica jocului”, valoarea poeziei în ordinea existenţei înseşi; aşteptînd mereu, sub semnul interogaţiei active, fraza, litera, cuvîntul („ Fraza în care te-aştept,/ Cuvîntule,/ mai ştii/ a reuşit să facă din tine/ un înţelept?”, scrie Stere Bucovală în *Gura care te vinde*), poemul închide, ca într-un mormînt, lumea – o butaforie, cu un „înger împăiat” –, fiinţa însăşi, viul, viaţa şi moartea: „Nu se poate, îmi spuneam, nu se poate/ întregul regat pentru un singur cuvînt/ Și calul, my lord, şi puşca din spate/ Femeia de aur, singura pe pămînt?/ La baluri, măştile sunt tot mai triste/ Viorile cunosc doar un singur refren/ Cuvîntul, my lord, atît de uşor să te mişte/ Cum aburul duce pe şine un tren?/ Sîngerează castelu-n amurg: veche rană/ Canalul cu apă e un bandaj împrejur/ Cuvîntul, my lord, deschide gura ca o capcană/ Dinţii sunt bine-ascuţiţi, chiar fără cusur?/ Cărările sunt scrisori ce au plecat departe/ Odată cu ele şi un ultim vînat/ Cuvîntul, my lord, e cifrul cumva despre moarte/ Sau despre cel care abia acum a înviat?” (*My lord*). Încercînd tonalităţi eminesciene din *Scrisoarea III* (*Eminesciană 1*), bacoviene (*Strada, Mansarda*), simboliste, în „figurile” lirice ale corabiei sfărîmate şi „soarelui negru”, fixate în paradigme din alt veac (*Lutierul, Parabolă marină*), abordînd, în schiţă, tema medievală (*Ultima gutuie*) ori experimentînd în texte sufocate, însă, în discursivitate (*Omul, Puţin cam obosit*, *Cărarea, Destinaţie necunoscută*, *O singură flacără*, *Lăsînd liniştea*), poezia lui Stere Bucovală din *Orizontul din cuşcă* se regăseşte, cu partea ei cea mai rezistentă, în metaforele departelui, în asumarea marginalităţii, a cuştii acesteia, ca temă literară asociată universului acvatic şi, nu de puţine ori, în poeme pur şi simplu frumoase, precum acest *Bob de piatră*: „Nu mai plouă, de mult nu mai plouă/ Niciun Caloian pe pământ/ Pietre se aud cum crapă în două/ Sub lama de vînt/ Oare de cînd nu mai plouă de cînd/ Seceta dezgroapă oul de sub cîmpii/ Sub coajă cu ciocul pe rînd/ Bat pui de foc arămii/ Oare să plouă, Doamne, să plouă/ Rădăcina nopţii putrezeşte demult/ De piatră bobul de rouă/ Alunecă în pămînt” .

Aceeaşi nostalgie a departelui, a cărării care „şerpuieşte mai demult printre stele” regăsim şi în volumul *Vocile dimineţilor viitoare*, unde ţărmul, marginea se fixează în chiar spaţiul poetic al *mesei de scris*, a hranei, deopotrivă şi în transcrierea visării orizonturilor fără limite: „Și nu demult/ S-a răsturnat punga dimineţii/ Pe masa de scris/ Frunze şi raze/ Pe cărarea ce şerpuieşte/ Pînă la călimara înaltă/ Suind bolta de-argint/ Până la peniţa tocită/ Pe spatele încovoiat al mirării/ Pînă la raza/ Ca un ochean ce se rostogoleşte pe masă/ Fără ochiul de la capăt pîndind./ Pînă cînd/ Mîna tristeţii pipăie/ Prăpastia de pe marginea/ Mesei pătrate./ Și nu demult/ Am umplut punga dimineţii/ Cu frunze şi raze/ Iar cărarea ce mă despărţea înadins/ Şerpuieşte mai demult printre stele” (*Masa pătrată*). Majoritatea

poemelor din *Vocile dimineţilor viitoare* se structurează prin simbolistica universului acvatic, a mării (corabia, valul, ancora, pescăruşii, ţărmul, estuarul) în contrast violent cu „poarta închisă a pămîntului" ; departele e al mării, dar şi al stelelor „uitate pe prispă şi acoperişuri", al curcubeului care creşte din pămînt şi al înaltului din adîncul fîntînii, fiinţa ocrotind mereu, sub pleoapa ochiului, „un cuib de stea", împlinind erosul „pe streaşina unei stele", ieşind de pe partea întunecată a lucrurilor într-un loc unde nu se mai întorc cocorii, în pîlnia universului: corabia e vehiculul spre departele care sparge lacătul de la cuşca marginii, a ţărmului, a limitei şi surpării: „De-atunci am ridicat privirea încet ca o ancoră/ Și pînzele-n care vîntul demult n-a mai scris/ Corabie tristă pe apele lunii de marmură/ Porţi mari din peretele orizontului ai deschis/ Am dat la o parte un fulger deja ruginit/ Și o stea căzută din felinar astă-noapte/ încercînd cu jarul pe care-l ştiam amorţit/ Să lumineze cărări de pe-atunci înfundate/ Vine o vreme cînd poate nu vrei să ştii/ Dar n-am adunat mai nimic pentru mine/ O curte e cerul în care ne jucam de copii/ Căutînd peste garduri Ceva care vine/ Aş putea să-ncep de la capăt mereu/ Genunchiul tocit mă va ajunge din urmă/ Se închide amiaza cu lacăt în sufletul meu/ Goneşte prin cărnuri şi scurmă" (*Amiază sub lacăt*).

Oglinda secată, Vocile dimineţilor viitoare, Sonoritatea cuvîntului şi *Orizontul din cuşcă* sînt *cărţile mării*, trans-figurînd fantasma unui *port*, a unui loc de dincolo de orizontul ce se vede din cuşcă; Namur, în lirica lui Stere Bucovală e asemeni ultimei Thule din poezia Constanţei Buzea, de pildă: Namur din *Vocile dimineţilor viitoare* şi *Orizontul din cuşcă* şi Thule din *Ultima Thule* nu sînt nici oraşul din Belgia, de la confluenţa rîului Meuse cu Sambre şi nici oraşul şi aeroportul din Groenlanda de azi: Namur şi Thule sînt nemarginea, orizontul mereu departe, de neatins, în visare şi vrajă: „Sub velele toamnei călătorind împreună/ Tîrziu am ancorat în portul Namuur./ Corabia se lega de chei/ cum se leagă lumina de stea/ Și ochiul de lacrimă/ Am coborît printre femei şi bărbaţi/ Tocmai cînd luna ridica un decor/ Din pînze galbene proaspăt spălate/ În tavernă/ În izvoarele mici de fum şi de şoapte/ Am băut împreună licoarea/ Aşteptînd marea să urce pe soclul de piatră/ Și să vorbească/ Auzeam că ar fi printre noi/ Cei care au îmblînzit vînturile închizîndule-n/ ţarcuri/ Ca pe nişte animale de casă/ Cei care au săpat fîntînile sfărîmînd între buzele/ lor/ Uscata limbă de lut a arşiţei trecute şi viitoare/ Cei care au pus trupul/ Ca o apă curgătoare înaintea focului/ Cei care au smuls rădăcina izvorului/ Și au înfipt-o în pămînturi neîncepute/ Erau şi tămăduitorii/ Veniţi din ţările unde Fata Morgana/ Mănîncă din aceeaşi farfurie cu ei/ Se culcă cu ei şi cresc copiii împreună/ Tîrziu sub velele toamnei/ Stînd cu toţii în portul Namuur/ Aşteptam ca marea să urce pe soclu/ Și să vorbească" (*Portul Namuur*).

Poet cu „o adevărată pasiune pentru rostirea frumoasă" (Cezar Ivănescu), „meditativ şi reflexiv, cu o doză de sensibilitate aparte, cu o notă de umor intelectual" (Daniel Cristea-Enache), poet „al umbrei metaforice" (Vasile Spiridon), un „ales dintre aleşii Zeiţei Poeziei" (George Astaloş), „un suflet sentimental şi romantic, un poet acvatic, nocturn şi cosmic" (Lucian Gruia), cultivînd o poezie care „se înscrie cu o admirabilă coerenţă în acea parte a universului imaginar redevabilă abisului, coborîrii, crepuscularului, finalmente melancoliei" (Radu Voinescu), Stere Bucovală e un poet adevărat despre care, nu mă îndoiesc, vom mai auzi.

Cînd cuvintele sunt obosite („ Doamne, cuvintele au devenit aproape străine,/ Aşteptînd la capătul fiecărui poem;/ Cadenţa şi ritmul obosesc între rime,/ Cum obosesc sub umbra unui blestem", se spune în poemul *Nu fără emoţie, nu fără poveste*) şi, încă mai mult, *bolnave* („ Bolnave sunt cuvintele acum/ Respiră greu în patul lor diform/ Și-n loc de pernă, pe norul cel de fum/ Pun capul peste noapte şi adorm", scrie poetul în *Baladă pentru 50 de arginţi*), Stere Bucovală, în cea mai recentă carte a sa, *Întoarcerea la umbre* (Editura CronEdit, 2020), caută jocul, ludicul, ca o „incantaţie" din copilărie şi în orizontul mito-poetic, unde e salvarea cuvintelor golite de sens; (re)descoperind în poezie spațiul de identificare, protector şi, în aceeaşi măsură, reformator, Stere Bucovală deschide această carte cu unul dintre cele mai frumoase poeme, pe care le voi fi citit în introducerea unui univers liric, a constelaţiei sale simbolice: „Într-o noapte-au sărit gardul/ Trei salcîmi, cu ei şi-un plop;/ Au sărit precum ghepardul:/ În picioare. Uite-i, hop!/ Și s-au dus drept la fîntînă,/ De-au băut trei zile-n şir.../ Soarele purtase-n mînă/ Umbra lor precum un fir./ Aş fi vrut să stăm de vorbă,/ Dar ei, tot cum au venit,/ Gardul l-au sărit în trombă/ Duşi sub ceruri s-au pitit./ N-a fost zi de-atunci încoace/ Să nu las poarta deschisă/ Pentru pomi sau dobitoace,/ Dar fîntîna-i deja stinsă..." (*Drept la fîntînă*); salcîmii, plopul şi fîntîna configurează ceea ce se numeşte *axis mundi*, ceea ce uneşte teluricul cu înaltul, cu cerul sub care s-au pitit copacii mitologici, marcînd o cale de ieşire, una dintre ele, din drama poetului de azi care simte cuvintele bolnave sau, măcar, obosite. În aceeaşi logică a explorării orizontului mito-poetic scrie Stere

Bucovală despre *creanga de pe cer*, iar creanga (sleită, ruptă, înflorită, stinsă, verde, uscată) e una dintre metaforele obsedante ale cărţii; creanga de pe cer e aceea care conduce poetul prin întunericul infernului, printr-un univers crepuscular, în surpare, unde speranţa e cît „un pui cu aripile de ceaţă" : ca în acest *Colind*, unde credinţa şi tăgada se adună în tonalităţi elegiace, în *tîngă*, cum îi spunea Grigore Vieru: „Dar ce fel de colind ai vrea de-acum să-asculţi/ Și care dintre noi ţi-ar fi mai drag să-l spuie?/ Din creştetul cîmpiei, din vîrful cel din munţi/ Credeam că-n palma ta zăpezile învie./ Că de-ai veni la poartă cu ce ne-ai colinda,/ Cînd Lerul nu mai ştie să fie astăzi Ler,/ Cînd gazda care coşul cu stele ni-l umplea/ Le culesese toate din creanga de pe cer.../Ce veste vrei s-aduci la fel de minunată/ Cînd de Hristos spuneai, cum încă n-ai mai spus,/ Că îngerii din staul sunt încă fără pată/ Și-n Viflaim pe Domnul plîngeau cînd l-au adus/ Mai crezi că vei putea s-aduci prin noi lumina/ Sub cetini să aşezi un trup înalt de brad/ Cu globurile dalbe umflate ca răşina/ Din cer pînă-n pămînt să le vedem cum ard/ Nu mai veni, întoarce-te de unde ai plecat!/ Ce rost mai are ca noi să te urmăm,/ Cînd nici zăpezi, nici vînturi, nimic n-ai înviat/ Nici lacrima de-atunci nu ştim s-o lăcrimăm".

Creanga de pe cer nu e singura metaforă care organizează structura de profunzime a poeziei lui Stere Bucovală; i se alătură *ceaţa* pentru că, iată, trupul şi păsările, simbolurile ascensionale din *Întoarcerea la umbre*, au consistenţa „aburului în van", dar şi una dintre cele mai puternice *figuri* din mitologia noastră, *cocorul*, de la care poetul reţine primul înţeles, al despărţirii, toamna, în ţipetele triste ale plecării: cocorul lui Stere Bucovală nu se va mai întoarce, primăvara: „Pe cîmpuri,/ se descompune/ cadavrul ultimei ploi./ De astăzi, fericirea e un artefact./ Tratatul de despărţire deja a fost scris/ de peniţa unui cocor./ Soarele îşi înfige în pămînt/ ultimele raze/ ca pe nişte cuie ruginite./ Deodată,/ mă trezeşte sentimentul răstignirii;/ o umbră sîngerează peste orizont,/ iar inima/ cade în adîncul meu,/ cum ar cădea/ o piatră în adîncul fîntînii" (*Peniţa unui cocor*).

Creanga ruptă, ceaţa, cocorul în ţipătul despărţirii se alătură, în tonalităţi, uneori, minulesciene, *gării* şi *peroanelor pustii* (*Cîntec de gară*, *Marea îmbarcare*), dar şi *motivului umbrei* (*Spovedanie*, *Steaua Antares*, *Întoarcerea la umbre*, *Un alt fel de potop*, *La orele fixe, la orele trei*), sfîrşind într-un admirabil autoportret liric, în care se cuprind modalitatea poetică şi unele dintre temele importante ale cărţii; şi nu e deloc întîmplător faptul că acest poem e aşezat, strategic, la capătul aventurii lirice din *Intoarcerea la umbre*: „Totuşi melancolia nu era de ajuns./ Un peisaj căuta autorul sau un portret,/ Amestecînd în culori pînă dincolo de apus/ Pe spatele pămîntului, pe şevalet./ Nu era de ajuns, nu era prea tîrziu,/ Uneori întinde lumina, precum o baltă/ Sub pensulă, înecat, e un soare cărămiziu/ Cu o rază destul de viu colorată/ Fără să ştie, ajunge de unde-a plecat/ Strînge în grabă covorul de frunze uscate/ Pînza de pe rama zilei întinsă acum la uscat/ Și grafica reuşită dintre crengile moarte/ Totuşi, melancolia nu era de ajuns:/ Autorul căuta un drum către casă/ Către pînzele pe care încă nu le-a întins/ Către culoarea în tuburi rămasă..." (*Culoarea rămasă*).

Stere Bucovală, care îşi lucrează în filigran poemele, asemeni giuvaergiului, aurul, introduce în literatura noastră de azi un *topos* nou, Comorovca, în chiar textul care dă titlul volumului, marcînd revenirea în *illo tempore,* eterna reîntoarcere în spaţiul de identificare al unei vieţi ce pare să nu fi fost, strecoară, de la malul brăilean al Dunării, un discret aer balcanic, în foşnetul mătăsos, lasciv al seraiului din imaginarul poetic (*După călcîiele şi după gleznele ei, Ca o ghicitoare*), pentru a-şi spune povestea fiinţei interioare în poemul antologic *Steaua Antares*: „Aşa striga către noi căpitanul:/ «Pentru că aţi ros destul,/ ca nişte cîini zgribuliţi,/ din ciolanele frigului/ să nu vă lăsaţi amăgiţi:/ la capătul clipei, oricînd vă poate aştepta despărţirea!/ Cele mai adînci şi mai întunecate prăpăstii/ nu le veţi găsi urcînd către munţi,/ le găsiţi coborînd înspre oameni./ Strîngeţi velele,/ plămînul acesta obosit,/ vom ancora în apele tulburi ale neantului/ şi, într-un tîrziu, veţi coborî pe uscat!/ Ştiu că în locul femeii/ aţi mîngîiat goliciunea stelei Antares./ Lăsaţi marea (oglinda în care astrele,/ precum Narcis, se privesc/ pînă dimineaţă), lăsaţi-o în seama curenţilor,/ a valurilor/ şi a furtunilor!/ Uitaţi de adîncurile ei!/ Păşiţi pe uscat,/ cum aţi păşi pe urmele unei sălbăticiuni:/ bine ar fi să o ademeniţi, iar nu s-o abateţi!/ Mulţi dintre voi,/ la ora întoarcerii,/ nu veţi lua drumul către corabie/ şi nu veţi călca aceeaşi covertă/ şi nici paşii nu se vor opri la marginile ei./ Poate că soarele, uneori, se va lăsa jefuit de razele lui,/ însă luna, după cum bănuiţi,/ nu poate fi pernă în patul fiecăruia./ Încercaţi-vă soarta:/ numai ea v-ar putea limpezi/ paşii pe-care încă nu i-aţi făcut...»/ Tot mai încet striga către noi căpitanul,/ smulgîndu-şi lacrima/ ca pe un ghimpe de pe obraz./ Strîngeţi velele, plămînul acesta deja obosit,/ vom ancora aici, în apele tulburi ale neantului!".

Stere Bucovală e un poet deplin.

JURNAL (XL)
1901

Titu MAIORESCU

Marți 20 fevruarie/ 5 martie 1901. Am scris sâmbătă lui Bogdan, decanului, rectorului C. Dimitrescu-Iași și câtorva alți profesori despre candidatura mea la colegiul universitar pentru senat. Dr. Romniceanu, Bogdan au și venit la mine cu bune făgăduieli de succes.

De duminecă dimineața, Emilia la noi pe vro 4 zile, ca să mai depuie 7000 franci rentă viageră. Am fost ieri cu ea la „Națională". Am fost amândoi de la „Banca Generală" la Banque de Roumanie (Director Stolz), unde am depus titlurile noastre, ea nominal 207.700 lei, eu 191.000 lei.

Duminecă dimineața, a mai fost -4° R, ieri *a ploat* și a luat toată zăpada de pe acoperișuri, a mai remas în curți. Azi soare, dimineața la 8 ore, ±0.

Astăzi, marți, între $4^{1/4}$ și $6^{1/2}$, la mine la ceai P.P. Carp, T. Rosetti, Nicu Filipescu, Costică și Guță Olănescu, C.C. Arion, Al. Marghiloman, Jean Miclescu, *Many* (gros la cap, inteligent), Mișu Săulescu, prințul Barbu Stirbey, P. Missir, *Barbu Delavrancea*. Convorbiri politice.

Mercuri 21 fevruarie/ 6 martie. Dimineața la $6^{1/2}$ ore, +2° R. Mai e zăpadă în grădină și în curți. Îmi pregătesc cursul de astăzi la univers[itate] (Auguste Comte, Astronomia).

Cetesc cu mare interes *Geschichte Rußlands*[1] de A. Brückner, volumul I, 1896, Gotha la Friedrich Andreas Perthes[2], împrumutat mie de rege.

Marți 27 fevruarie/ 12 martie. Dimineața la 7 ore, R +4°. De 2 zile a dispărut zăpada din grădină, mai este numai grămada de la zidul din curte.

Duminecă seara (prânzesc la noi Mitică, Alexandrina, Costache Negruzzi și Stavri Predescu) m-am dus cu Stavri Predescu la A. Marghiloman, unde era întrunire politică, T. Rosetti, N. Filipescu, Ionaș, Grădișteanu[3], C.C. Arion, Delavrancea, P. Missir, *Pantazi*, Hiotu, Mitilineu, Gogu Florian, Șoimescu, 2 Micleești din București (fostul prim procuror și ginerele lui Boerescu), S. Populianu (căruia i-am dat chitanță pentru Zappas pentru bani viitori) etc. Carp lipsea, fiind prin Moldova, unde, la Iași, a încheiat cartel cu liberalii de la guvern (vorbise în București cu ministrul prezident D. Sturdza și a vorbit în Iași cu prefectul Nicu Gane) ca să se aleagă din partea noastră acolo P. Missir, Matei Cantacuzino și G. Panu (spre a combate cu acesta pe Tache Ionescanul Bădărău fostul său aderent).

Eu mă aflu mult mai bine, încep a simți bunul efect al unei mai mari odihne. Și Anicuța e mai bine. Așteptăm numai alegerea colegiului universitar de la 11 martie, pentru a pleca la Abbazia, unde ne așteaptă odăile la Vila Alloro. La universitate lucrează contra mea Minovici, căruia i-am redus în proiectul bugetar de la Justiție nerușinata leafă de medic legist de 900 lei pe lună la 400, asemenea fostul ministru C. Istrati, probabil și ai lui Tache Ionescu, dar pentru mine dr Romniceanu, Coco Dimintrescu și ceilalți ai mei.

Ieri, gândindu-mă la perspectiva unei nouă legi de pensie și la greutatea de a mă regula la august–septemvrie, când am preferi să fim absenți din țară, ne-a venit gândul să mă regulez acum la pensie, cu 27 ani de serviciu, cu o mică diferență de vreo 200 franci pe an până la maximul pensiei posibile; am și cerut ieri certificat de anii serviți, la Curtea de Conturi și astăzi prezent Ministrului Cultelor următoarea demisiune:

Domnule Ministru

Voind a-mi regula drepturile la pensie, am onoare a vă ruga să binevoiți a-mi primi pe ziua de 1 aprilie anul curent demisiunea de profesor al Facultății de Litere din București, și a-mi da un certificat constând acest fapt.

Dacă însă după regularea dreptului meu la pensie, ați crede, Domnule Ministru, că mai pot fi folositor ca profesor de universitate (neavând de altminteri cei 30 de ani de serviciu prevăzut la art. 71 din Legea asupra învățământului secundar și superior), sunt gata

a continua pentru câtva timp, cu îndeplinirea îndatoririlor profesurei universitare, cu atât mai mult cu cât asemenea cazuri sunt anume prevăzute în art. 73, alineatul 2 al Regulamentului pesiunilor de 31 octomvrie 1890.

Primiți etc.

T.M.

Martie 1901

Luni 5/ 18 martie. Timp frumos de primăvară de o săptămână. Azi dimineața la $6^{1/2}$ ore, +5° R. Soare. Peste zi, foarte cald.

S-a regulat cu pensia mea. Am primit certificat de anii serviți la Curtea de Conturi, dimisia de la minister și am dat cererea de pensie la finanțe. Apoi mi-a trimis Ministrul de Culte Spiru Haret adresă de mulțumire pentru serviciile „strălucite" și înștiințarea că să mai continuu „până la sfârșitul anului școlar prezent". Vasăzică, de la 1 octomvrie, nu mai sunt profesor!

Joi decide Comitetul pensiilor și-mi comunică quantumul.

Ieri sară la Marghiloman, iarăși întrunire politică, era și Carp, C.C. Arion, N. Filipescu, Delavrancea etc. etc. Eu m-am dus cu Jacques Negruzzi (reîntors de la 4 zile din Italia).

Sâmbătă la masă la Sevești. Au fost Negruzzeștii cu Natalie. Sara – Mitică cu Alexandrina, Juca cu Mimi, apoi Sander Brăiloi, care a dat ultima samă de ultimul rest succesiunea Maria Brăiloi – mama Cassie Rosetti. Mai erau 4000 nominal urbane 5% în 4 bucăți a 1000 lei (după cursul de azi real a 790 franci). Fiindcă celelalte fete fuseseră înzestrate, numai Anicuța și Mitică nu primiseră nimic, s-au dat 2 bonuri lui Mitică, iar Anicuța a dat un bon tot lui Mitică și celălalt Juchii.

Tot atunci (alaltăieri sara), la Sevești a predat Anicuța socotelile pentru cei 3900 lei rămași de la mama Rosetti pentru înmormântarea ei, și anume 1231 lei în numerar lui Jacques Negruzzi, pentru mai departe întrebuințare (o piatră pe mormânt, pomenirile, gărdinarul), iar restul în chitanțe de întrebuințare (înmormântarea, pomenile de până acum, 200 lei Tinchii Budișteanu, pentru lemne și cărbuni etc.).

Mitică Rosetti, plângând ca un zdreanță[4] ce este, că i s-a suprimat postul de advocat de la Regie și nu mai e nici la vreo gazetă. S-a certat cu Anghel Demetrescu[5] de la „Conservatorul" și a ieșit (cu gândul că să-l ție liberalii la Regie, dar tot nu l-au ținut).

De[6] ce voim să vindem casa și să ne strămutăm în străinătate, după ce am pierdut iluziile despre Carp?

Higienic e mai sănătos; la București, intoxicație palustră.

Economic. Locuim prea scump; asta în casa noastră e și prea scump ca menaj al servitorilor.

Mai ales pentru Anicuța.

Mercuri 7/ 20 martie 1901. Cald, dar barometrul cade spre vânt cu ploaie. – Azi 2 – $4^{3/4}$, regele la Academie. Alocuțiunea scrisă și cetită de Jacques Negruzzi (vice-prezident), Răspunsul regelui, cetit (lung vro 16 pagini folio) despre scrisorile lui Friedrich cel Mare din volumul 27 al corespondenței sale, publicat la Berlin 1900) relative unele și la voievozii Moldovei și secretarul să,u Laroche; aplauze, apoi Ureche, stupid, despre Regulamentul organic, apoi Gr. Tocilescu despre cele 3 orașe antice din Dobrogea (Tomis = Constanța, Istria și Kalatis = Mangalia); amândoi sfârșind cu lingușiri către rege, care e vizibil mulțumit de tămâia unor asemenea cădelnițări. L-a influențat și pe el vanitatea, cabotinajul reginei, iar Academia a devenit bizantină, mai ales prin sistemul de lingușiri introdus de Dimitrie Sturdza, secretar perpetuu și azi Ministru-Prezident.

Apoi, tot azi $5^{1/4}$-$6^{1/2}$, ultima mea lecțiune la universitate, din Istoria Filosofiei contimporane (Regulamentul hierarchiei științelor și Sociologia lui Auguste Comte). Aceeași afluență de lume, prea mare căldură, multă oboseală. – Am spus studenților să-mi depuie tezele lor de examen anual, până maximum 10 iunie și eu le voi restitui anotate și cu „bilele" date până la 28 iunie. (Am vorbit cu intendentul Ionescu să mi le trimită în carton – la adresa ce-i voi da-o atunci).

Vineri 9/ 21 martie 1901. Dimineața 6 ore, +7° R. Frunze verzi de liliac se văd în grădină. Ieri a plouat tare. Și azi cerul posomorât. – Ieri, prânz de la Negruzzești, cu bătrâna Catinca Brăiloiu, Zoe Linche, Maria Sander cu Sander, Sevești și Natalița Negruzzi.

Ieri, la Finanțe, am aflat că de la 1 aprilie mi s-a recunoscut pensie de 735 franci lunar (cu 180 lei pe an, 15 pe lună, mai puțin decât maximul). Dar astăzi se mai deduc din această cifră 23%! Poate pe viitor și mai mult. –

Contra-candidatul meu la alegerea de duminecă

pentru senat din partea universității este pus (la o întrunire convocată marți sara deși la Toma Ionescu) prof. dr. Kalinderu, bătrân cartofor. Frate-său Ioan, de la Domeniul Coroanei, lucrează pentru el. Teologul Cornoiu deodată turbat contra mea. Dar tot mai probabil să fiu eu ales decât Kalinderu, deși toate sunt posibile în alegeri.

Sâmbătă 10 martie 1901. De abia pot aștepta momentul plecării. Mai am astăzi să dau Academiei Române scrisorile tatălui meu din anii 1848 – 1850, apoi depun la tribunal modelul buletinului meu de vot pentru alegerea Colegiului Universitar de mâine, apoi mâine, Duminecă, să asist la alegere și, în sfârșit poimâine luni dimineața (oricare ar fi rezultatul alegerii de mâine, care ne este aproape indiferent) să plecăm prin Predeal – Pesta – Fiume la Abbazia.

D-lui Președinte al Academiei Române
Domnule Președinte

Printre manuscriptele rămase la răposatul meu tată Ioan Maiorescu se află și multe scrisori adresate lui de la 1849 încoace, dintre care unele (mai ales ale lui Gheorghe Barițiu, pe urmă mitropolitul – Andrei Șaguna) nu sunt lipsite de interes istoric.

Pe lângă aceste, mi s-au restituit de către d-na Ecaterina A. Golescu 24 de scrisori ale tatălui meu adresate răposatului Alexandru Golescu (Arăpilă) de la 15 iulie 1848 până la 16 ianuarie 1849, pline de notițe interesante relative la mișcarea noastră națională din acel timp.

Cea mai mare parte din aceste scrisori le-am dat publicității prin revista „Convorbiri literare". Originalele lor însă nu pot să fie mai bine păstrate decât în biblioteca de manuscripte a Academiei noastre și de aceea am onoare a vi le încredința, depunându-le în mâinile dv.

Primiți, vă rog, domnule Președinte, asigurarea înaltei mele stime.

T. M.

Duminecă 11/ 24 martie. De la $8^{3/4}$ la $5^{3/4}$, la alegere la Universitate, cu întrerupere de la $2^{1/2}$ ore, dejun la mine acasă, unde m-a adus în trăsura sa contra-candidatul dr Nicolae Kalinderu. Am căzut, Kalinderu a avut 31 voturi (și unul cu buletin rupt, Sileanu zice că era al lui), eu 29. Au votat contra mea toți conservtorii aduși de Istrati, Toma Ionescu, dr Buiucliu, precum și liberalii, chiar și ministrul Haret, Crătunescu, (venit anume de la Craiova, deși acolo a primit ajutorul junimiștilor cerut de el și fără de care nu ieșea contra lui Take Ionescu).

Luni 12/ 25 martie. $9^{1/4}$ dimneața (termometrul numai +3° R) plecat (3 cufere bagaj, până la Pesta 44 franci, de la Pesta la Fiume numai 10 *Krone*), prin Predeal la Pesta, unde sosit *marți* 13/ 26 martie, cu ceva întârziere, la $8^{1/2}$ dimineața. În tren, a fost cu noi de la București până aici, d-na Mitza Filipescu, i-am ajutat cu serviciul bagajelor și pașaportul la Predeal, și aici ca să aibă un mic compartiment cu 3 locuri singură până la Viena (de unde se duce mâine la Weimar, *Hotel de Russie*, ca să-și vadă copilul din Jena de sărbătorile Paștelor și unde-i vine și copilul din Geneva (e de 13 ani și călătorește singur; foarte bine).

Noi în Pesta luat cafea de la gară, apoi tram și pe jos cumpărat o umbreluță neagră pentru Gi, câteva cărți de cetit (și *Tristram Shandy,* în ediția Tauchnitz), încasat de la Anglo-Austrian cecul de 4014 *Krone*, dejunat foarte bine la Casino National, cu Pschorrbräu, venit la gară, cetit (eu cu cea mai mare plăcere din nou *Ein Friedensstörer* de Blüthgen[7]), la 3 ore plecat în sleeping tot cu 4 locuri, dar plătite 48 Kone și 1.

Note:

1. Este vorba despre Is*toria Rusiei* de A. Brückner (Alexander Brückner, Geschichte Russlands bis zum Ende des 18. Jahrhunderts: Überblick bis zum Tode Peters des Großen, Perthes, 1896).
2. Ultimele doisprezece cuvinte în limba germană în manuscris. Textul continuă în limba română.
3. Ion C. Grădișteanu (1861-1932), avocat, diplomat și om politic român, ministru al lucrărilor publice, în repetate rânduri. A participat din partea Partidului Conservativ la Consiliu de Coroană de la 21 iulie 1914, în care s-a discutat problema intrării României în Primul Război Mondial.
4. Cuvânt în limba germană în manuscris. Textul continuă în limba română.
5. Anghel Demetriescu (1847-1903), istoric, publicist, scriitor, profesor de istorie la Universitatea din București, director al Liceului „Sfântul Gheorghe" din București, membru corespondent al Academiei Române (1902).
6. De aici până la finalul zilei, textul este însemnat marginal cu două linii verticale.
7. Viktor Blüthgen (1844-1920), poet și scriitor german.

Ana-Maria Dascălu, Bogdan Mihai Dascălu: *Titu Maiorescu, Jurnal*, vol. IV. Ediție critică coordonată de Bogdan Mihai Dascălu. Text stabilit, traducere, note, glosar și indici de Ana-Maria Dascălu și Bogdan Mihai Dascălu.

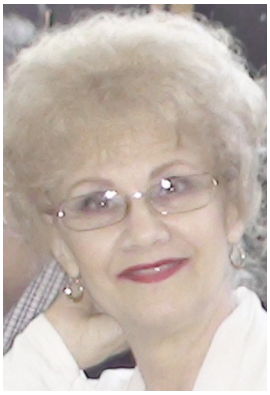

MIHAIL SADOVEANU ȘI FRANCMASONERIA. *PRO* ȘI *CONTRA* ÎN PRESA VREMII

Ioana DIACONESCU

La 8 IV 1961, Serviciul „C" al Ministerului Afacerilor Interne, emitea ca act „strict secret", HOTĂRÎREA pentru păstrarea în arhiva operativă a Securității Statului a Dosarului nr 51034, de Acțiune informativă individuală provenit de la Dosarul Individual 1606 privind „activitatea lui SADOVEANU MIHAIL de ACTIVITATE FRANCMASONĂ care a depășit vîrsta de 80 de ani".

Noile servicii secrete ale Statului de democrație populară, înființate în august 1948 prin decretul 221 cu denumirea inițială de Direcția Generală Securității Poporului (DGSP), au înlocuit Direcția Generală a Poliției de Siguranță din vechiul regim. Printr-un decret din martie 1951, DGSP va deveni Direcția Generală a Securității Statului (DGSS). În cazul scriitorului Mihail Sadoveanu, urmărirea informativă în noul regim de democrație populară se constituie pe acte preluate din Arhiva Siguranței statului, dosarul fiind socotit cu „material compromițător" avînd ca idee principală faptul că „în anul 1934 a fost șeful lojii Naționale Francmasone din România" (DUI 073553_001 *Sadoveanu Mihail* ACNSAS).

În aceeași HOTĂRÎRE a Serviciului „C" din M.A.I., predarea la arhiva operativă a dosarului marelui scriitor va fi motivată cu pretextul că „a depășit vîrsta de 80 de ani". Sadoveanu deceda în același an (1961) la numai șapte luni de la emiterea hotărîrii.

Așadar, volumul 1 al DUI 073553 *Sadoveanu Mihail* ACNSAS, conține documente emise între 1930-1937, ele reflectînd, în marea majoritate, păreri *pro* și *contra* ale unor mari personalități în apărarea sau defăimarea marelui scriitor, articole din presa vremii privind activitatea de francmason și în același timp elogiind calitățile unice ale unui artist de talia lui Mihail Sadoveanu, calități care se vor impune înainte de orice printr-o scriitoricească activitate covîrșitoare.

Noile servicii secrete ale României democrat-populare vor „urmări" activitatea" (în urma actelor din anii'30!) de suspect potrivnic orînduirii socialiste, a unui autor a cărei operă perfectă va fi neasemănătoare în literatura română. Va fi impresionant dar și relevant, desprinsă din paginile publicațiilor îndosariate de Securitate, atașamentul, expus în scris, al multor confrați, intelectuali de elită, scriitori de valoare națională. Cît despre părerile „contra" aplicate scriitorului ca francmason, cu vehemență, în presa vremii, ele provin din motive legate de cu totul alt fel de interese decît cele exprimate.

Între 1927-1930 Mihail Sadoveanu a fost Venerabilul Lojii masonice „Dimitrie Cantemir". Între 1930-1935 el va fi investit și cu alte demnități masonice: Mare Maestru Adjunct al Marii Loji Naționale din România, Pro Mare Maestru al MLNR, Mare Maestru al MLNR și Mare Maestru al Franc-Masoneriei Române Unite. În 1936 îl aflăm director al ziarului *Adevărul* precum și al formulei de dimineață a acestuia, *Dimineața*. Va edita, în același timp, faimoasa revistă *Însemnări ieșene*, împreună cu George Topârceanu, Grigore T. Popa și Mihai Codreanu. La sfîrștul anilor'30 se va retrage din viața politică pentru ca în 1940 să ofere sprijinul său Regelui României Carol al II-lea, formațiunii politice a acestuia, Frontul Renașterii Naționale. În 1940 Editura Fundațiilor Regale îi publică primul volum din seria de *Opere*. În jurul acestor ani și evenimente „se mișcă" noi și importante documente de istorie literară.

În documentarul de față (axat pe articole extrase de Securitate din presa vremii și îndosariate în DUI Sadoveanu Mihail ACNSAS), am selectat o primă parte a subiectului propus: punctul de vedere al scriitorului precum și autoapărarea sa în fața unor grave acuze aduse dintr-o parte a spectrului politic al României acelor ani, exprimate în articole publicate cu precădere în ziarul *Adevărul.*

* * *

PENTRU PRIETENI

Se pare că aș fi dator dlui profesor A.C. Cuza[1] un răspuns pentru niște aserțiuni ce mă privesc și care au fost rostite în Senat. E vorba de învinuirea că sunt francmason. Asta ar constitui o infirmitate întrucît d. Cuza însoțește întotdeauna cuvintele „francmason”[2] și „francmasonerie”[3] de epitete disprețuitoare. Lămuririle ce vreau să dau n-au un caracter polemic ci unul informativ; ele nu se adresează atît onoratului meu coleg și frate (întru Hristos), care se socotește, poate, suficient informat, cît unora dintre prietenii mei cetitori, care se vor fi întrebînd ce-i cu această chestie înfricoșată și misterioasă.

Nu neg că aș aparține disciplinei spirituale cu numele de mai sus. Ba chiar mă simt onorat că particip și eu la sforțările ce se fac pentru îmbunătățirea omului. Mă simt onorat și de tovărășiile în care mă aflu. Bărbați însemnați contemporani printre care se numără Prinți, și conducători de popoare, prelați și cugetători își dau tributul pentru ridicarea conștiinței umane spre lumina păcii și spre o îmblînzire definitivă. Oameni mari, Regi și conducători de popoare din trecut au lucrat sub semnul acestei Instituții pentru civilizarea Europei. Mai mult, generația care a clădit România de ieri și a dat statului nou românesc instituțiile de care e călăuzit, marii oameni de ieri; un Mihail Kogălniceanu, un Ion Brătianu, un C.A. Rosetti au fost îndemnați de aceleași idei generoase care stau la baza oricărui progres moral, și stau și la baza instituției de care vorbim. Generația de la 1850, mai ales Moldova, s-a pus pe sine jertfă, lepădînd privilegii și foloase, sub impulsul unui entuziasm ce venea din nobila Franță a libertăților unde ei primiseră înțelegerea datoriei supreme către Patrie.

Mă grăbesc să ajung întîi la această afirmare că instituția de care e vorba are în vedere, în primul rînd, datoria către Patrie. Angajamentul de credință față de Suveran e exprimat precis. Familie și Patrie: elementele de progres ale omenirii, – iată legătura cu ceea ce se numește internaționalismul tagmei.

Mai adaog ceva interesant mai ales pentru d. profesor Cuza. Eu am găsit, în vechile comandamente, de origine engleză ale Instituției, o întărire a credinței mele în Dumnezeu și în nemurirea sufletului. Mai mult, am găsit un termen nou pentru adîncirea ortodoxiei și pentru tradiționalismul meu. Așa între credințele mele intime și mine este opera mea care este publică. Nu e oare curios că unii răuvoitori apreciază această activitate strict personală și intimă după presupuneri absolut gratuite, în loc să caute, cum e firesc, corespondența ei în fapte, adică în opera mea?

Tot așa nu se pare oare suspect, că se aduc învinuiri catastrofale masoneriei fără a se preciza și dovedi un singur fapt?

Știu că părerile mele politice nu plac unora și altora. Unii și alții m-ar dori lîngă ei și de vreme ce nu sunt acolo, îmi adresează fraze dezagreabile, atribuind în același timp masoneriei cele mai vagi fapte și intenții. Au, din punctul lor de vedere, dreptate: Francmasonii cred în progresul evolutiv al omului și nu acceptă ca violența să se substituie justiției.

„Les hommes de violence et de vengeance ne reussiront rien d’utile a l’humanite”[4], cum a spus un mare și adevărat creștin.

De aceea dictaturile de dreapta i-au lovit și-i persecută. Tot așa îi lovesc și îi persecută dictaturile de stînga. Aici d. Mussolini e de acord cu d. Stalin.

Sfîntul părinte de la Roma nu acceptă masoneria din pricina caracterului absolut al autorității papale. Episcopii reformați au acceptat-o însă, căci masoneria nu-i nici religie nici cult. De asemeni, ortodoxia, tot așa de tolerantă, a avut prietenie pentru această disciplină etică – dovadă mitropolitul Leon[5] și episcopii Gherasim Clipa[6] și Melchisedec[7].

De ce nu se dă pe față? De ce nu lucrează în adunări publice?

Hm! Pentru că învățătura ei presupune pregătirea intelectuală și sufletească și se adresează unei elite. Pentru că nu se adresează grupelor ci indivizilor. Tot așa poezia nu poate fi propusă respectabilei adunări a Senatului sau primului cetățean care trece pe stradă.

Să se știe de-altminteri, că gruparea aceasta nici măcar nu-i secretă; membrii ei se adună într-un fel de cluburi închise. Dacă nu se știe, să se afle că statutul asociației e tipărit și poate fi la îndemîna oricui. Să se afle de asemeni că toate aceste tagme se găsesc în amănunt explicate în toate dicționarele enciclopedice. Mîine vom pune la dispoziția cititorilor noștri cîteva extrase; și poimîine cîteva documente.

Atunci cum? Așa de răspîndite să fie ignoranța și naivitatea?

Cel puțin la noi, așa de răspîndită e ignoranța! Naivitate e mai puțină. La adunările acestor dușmani ai omenirii care sunt francmasonii stă deschisă cartea sfîntă a Evangheliei lui Ioan, care, cum se știe, începe cu acest verset:

„La început a fost cuvîntul”... adică inteligența divină.

Lumina luminează în întuneric și întunericul n-a cunoscut-o (aici text neinteligibil – n.m.I.D.) căci ei cred în acea umbră care zîmbește cu delicatețe și întinde brațele în van asupra mulțimilor, rostind zadarnic, iarăși și iarăși: „Pace vouă. Iubește pe aproapele tău ca însuți pe tine”.

(articol din ziarul *Adevărul* din 20 06 1936, DUI *Sadoveanu Mihail,* vol. 1, f. 7)

* * *

PENTRU PRIETENI

Acesta a fost titlul sub care a apărut articolul d-lui Mihail Sadoveanu, directorul politic al ziarelor noastre.

Pentru prieteni – adică pentru oamenii de bună credință, o explicațiune onestă, o spovedanie, dacă vroiți. Deci un articol fără gînd polemic, cu atît mai mult fără gînd propagandistic.

În același spirit publicăm următoarele extrase, luate nu din cărți cu caracter polemic ci din enciclopedii cu caracter universal, redactate de cei mai de seamă savanți și cugetători ai țărilor în care au apărut, enciclopedii pe care orice om cult le consultă la nevoie, convins fiind de competența și obiectivitatea lor.

Să începem cu Larousse, „Grand dictionnaire universel", vol. 8, p. 764:

„După Constituția Marelui Orient al Franței, votată în 1865, francmasoneria este o instituție esențialmente filantropică, filosofică și progresivă, care are drept scop căutarea adevărului, studiul moralei universale al științelor și al artelor și exercițiul binefacerilor.

Ea are ca principiu existența lui Dumnezeu, nemurirea sufletului și solidaritatea umană.

Ea privește libertatea conștiinței ca [pe] un drept propriu [al] fiecărui om și nu exclude pe nimeni pentru credințele sale".

Citînd istoria Marelui Orient al Franței de A.G. Jouost, o lucrare despre care [se] afirmă că e inspirată de ideile cele mai înaintate care au avut vreodată curs în istoria masoneriei, marele dicționar Larousse spune:

„Masoneria are ca scop ameliorarea morală și materială a omului ca principiu lege a progresului omenirii, ideile filosofice de toleranță, fraternitate egalitate, libertate, făcînd abstracție de credința religioasă sau politică, de naționalitate și de deosebiri sociale.

Ea urmează, pentru a se recruta, un mod de inițiere care, multă vreme și pe nedrept a făcut ca ea să fie considerată ca o societate secretă. Dar misterul de care ea se înconjoară nu are alt scop decît acela de a asigura membrilor săi avantagiile asociațiunii de la un capăt la altul al lumii. După cum e cazul în Franța, ea nu e persecutată, departe de a se ascunde, ea publică în diferite ziare legile, reglementele, tendințele, lucrările sale și istoria sa. În fiecare an ea tipărește un calendar care dă numele șefilor ei, locurile unde membrii ei se adună și zilele de întrunire."

*

În *La Grande Encyclopedie,* vol XVII, p. 179 citim: „Francamasoneria este o instituție filantropică(sic!) care se străduiește să realizeze un ideal de viață socială: să intimideze viața individuală pe muncă, pe demnitate morală, pe conștiința destinului uman; să construiască o societate bazată pe principiile raționale, așa încît să asigure umanității dezvoltarea ei perfectă. Comparația care domină tot simbolismul masonic și care a dat numele instituției, este cea a societății cu un edificiu."

Iar mai departe:

„Francmasoneria nu este o societate secretă, cum cred mulți. Ea e numai o societate închisă. Într-adevăr nu numai faptul existenței sale, dar și regulile sale fundamentale, legile sale, istoria sa, numele aderenților săi [care] nu sunt ascunse. Nu există în realitate nimic misterios decît semnele de recunoaștere și de cult. Membrilor li se atrage atenția să păstreze secretul asupra acestor obiecte prin cuvîntul lor de oameni de onoare și nu printr-un jurămînt. Uzagiile și simbolele masoneriei sunt exclusiv morale".

Și mai departe:

„Acțiunea exercitată de francmasonerie este dublă: intelectuală și materială. Prima, ale cărei efecte sunt intime, se exercită asupra adepților în vederea ameliorării lor morale și a instruirii lor. Ea urmărește să-i elibereze de prejudecăți, de superstiții, de patimi, să-i îndrepte spre acte care contribuie la bunăstarea universală și la fericirea comună orientîndu-se mereu către adevăr, frumos și bine. Acțiunea materială sau exterioară se exercită prin opere de caritate (aici – lipsă text – n.m.I.D.). Avînd în vedere aceste scopuri înalte, [Gotthold Ephraim] Lessing, [Johann Wolfgang] Goethe, [Johann Gottfried von] Herder, [Christoph Martin] Wieland, [Johann Gottlieb] Fichte și alții, au utilizat în operele lor ideile francmasone și au aprobat cu putere francmasoneria ca purtătoare a lor. Conținutul spiritual al francmasoneriei *s-a atașat întotdeauna strîns de bunurile culturii naționale*. Pentru Germania, aceste bunuri le exprimă idealismul vremii clasicilor care, de aceea, și formează temelia pe care e clădită francmasoneria germană și a cărei păstrare e considerată și în prezent ca misiune a ei. Conștiința națională germană care a început să se întărească la începutul secolului al 19-lea și-a găsit expresiunea și în lumea ideilor francmasone. Poeții, conducătorii și filosofii războaielor pentru libertate, au aparținut în cea mai mare parte francmasoneriei. Așa au fost Fichte, Stein[8], Hardenberg[9] și generalii Bluecher[10] și Scharrnhorst[11]. Deoarece francmasoneria recunoaște ca fapt istoric împărțirea în state, *calitatea de francmason nu exclude niciodată pe aceea de patriot convins și bun*.

*

În articolul său d. Sadoveanu a arătat că întemeietorii României moderne au fost francmasoni. Dascălii și sprijinitorii lor, un Jules Michelet, un Edgar Quinet au fost francmasoni. Întreaga mișcare de renaștere a

naţiunilor a pornit de la masoni. [Camillo Benso Conte de] Cavour şi [Giuseppe] Garibaldi, unificatorii Italiei, au fost şi ei masoni.

*

Şi iată ce găsim în marea Enciclopedie Germană Brockhaus care se bucură, ca şi cele franceze, de o reputaţie mondială. Cităm vol. VI, p. 571, ultima ediţie: „Uniunea francmasonilor care în Anglia există din 1717 aparţine acelor asociaţii de bărbaţi care se străduiesc să trăiască laolaltă conform unui ideal. Ea vroieşte să fie terenul neutral pe care oameni însufleţiţi de voinţa de a se educa şi de a se înţelege, se adună, pentru a-şi întinde, ca fii ai aceluiaşi părinte, mîna frăţească. Francmasoneria luptă pentru solidaritatea lumii civilizate. Ea consideră că e misiunea ei să promoveze tendinţele de unire între oameni, să combată tot ce stă în calea acestor tendinţe, ca de pildă şovinismul, fanatismul, spiritul de castă, şi mai urmăreşte să facă din membrii ei, adepţi entuziaşti care să apere (aici text lipsă – n.m.I.D.)".

(articol nesemnat şi nedatat, fără specificaţia publicaţiei din care a fost decupat şi ataşat DUI *Sadoveanu Mihail,* vol. 1, ACNSAS, f. 8).

* * *

CARTE DESCHISĂ ÎNALT PREA SFINŢIEI SALE DUHOVNICULUI MEU[12]

Cine să fie acea autoritate funestă, d dr.Trifa[13], care nu cunoaşte sau inventează, punînd Sfîntul nostru Sinod al bisericii ortodoxe în situaţia, pînă acum necunoscută în această ţară de a prigoni oameni şi a le refuza odihna eternă lîngă părinţii lor şi în legea pe care o mărturisesc?

Prin glasul părintelui mitropolit N. Bălan[14], asociaţia intelectuală şi filosofică a masoneriei a fost anatemizată. Îmi permit să atrag luarea aminte a Înalt prea sfinţiţilor părinţi care au aprobat această anatemă că, dacă se bizuie pe libela unui detractor, dînd asemenea vot clădesc pe nisip". Ci în zadar mă cinstesc învăţînd învăţături ce sînt porunci omeneşti" (Marcu, VII, 7).

Înalt prea sfinţite duhovnice, cel care mă cunoşti din faptele mele şi după inima mea, suferă ca să mă tînguiesc.

Coborîtor din răzeşi moşneni ai Ţării, prin tot ce mi-au lăsat ei bun mă simt legat de ei, de pămînt şi de popor. S-a dovedit asta şi în viaţa mea materială şi în cea spirituală. Mi-a fost dat pe de o parte să clădesc ca şi ei un cămin şi să cresc copii pe care i-am călăuzit către acelaşi adevăr, iar pe de alta am avut privilegiul să exprim formula lor sufletească într-un chip nesilnic, printr-un har al lui Dumnezeu.

Nu numai atît. Creştinismul l-am practicat după cuvîntul sacru. N-am avut de la nimeni pricină de gîlceavă împotrivă-mi. N-am luat niciodată văduvei, săracului şi orfanului dreptul lor. I-am mîngîiat şi i-am alinat în măsura puterilor mele. Astfel mi-am armonizat viaţa cu cei care au trăit cu dreptate pe acest pămînt: deci am slujit Dumnezeului părinţilor mei.

Toate evenimentele capitale ale familiei mele au fost luminate de tradiţia ortodoxă. Moştenirea trecutului se manifestă în urmaşii mei, în chip firesc, fără sforţare şi fără ostentaţie, aşa cum se cuvine. Căci şi copiii mei înţeleg că omul trebuie să aibă o rădăcină şi o patrie pentru fiinţa lui fizică şi un ideal pentru fiinţa lui morală.

* * *

Părinte, generaţia mea ca şi a înaintaşilor mei, de la treburile publice ale ţării şi-a dobîndit instrucţia laică în şcoli în care s-a practicat contradicţia (aici text lipsă – n.m.I.D.).

În această disciplină cu totul în afară de dogme adevărul esenţial mă învaţă că Dumnezeu pe care îl preamăresc şi îl văd în fenomenele măreţe şi minunate ale pămîntului meu este acelaşi pe care alţi oameni îl onorează în alte forme, între alte orizonturi, dîndu-i alt nume. În această disciplină patriotismul e o funcţie firească de viaţă. Credinţa, aşa cum s-a dezvoltat în colţul meu de lume, de asemenea. Ortodoxia, biserică tolerantă, nebîntuită pînă acuma de tribunal opresiv, se armonizează cu aceste adevăruri majore pe care le-am găsit pe cînd cercetam în întuneric, aspirînd cu durere şi deliciu să mă apropii de marea taină.

* * *

Masoneria nu-i sectă, nu-i tagmă constituită, nu-i secretă, nu-i nimic din ceea ce minciuna sau ignoranţa pretind. Nu-i nimic sau este ceva dacă sămînţa ei bună rodeşte într-un suflet. Nu tăgăduiesc că poate fi şi ridicolă: depinde de oamenii care o practică. Dar primejdioasă? Unde e faptul, unde e începutul, de fapt, al răutăţii ei? În afară de insultele ce i se adresează nu văd alt fapt. Atunci pe cine şi ce vrea să răstignească acest Sanhedrin?

Aşa de mare e ignoranţa încît nu se ştie că în ţările anglo-saxone asociaţia aceasta face procesiuni publice avînd între participanţi clerici şi demnitari.

Atît de mare e ignoranţa încît declaraţia ei de principii tipărite în fruntea unei Constituţii, carte care circulă şi se găseşte în biblioteci publice, n-au putut forma element de judecată? „*Francmasoneria proclamă, cum a proclamat de la originea sa, existenţa lui Dumnezeu şi nemurirea sufletului. Ea interzice în lojile ei orice discuţie confesională sau politică. Îndepărtează pe ateul stupid şi orgolios. Ea cere: respectul îndatoririlor faţă de Tron, Patrie, Familie, Respectul Legilor Ţării şi*

al cuvîntului dat. Lupta contra ignoranței. Practica justiției. Principiile ordinului trebuiesc pătrunse de tradițiile naționale și aplicate în vederea conservării și promovării Neamului și Statului Românesc. Ea tinde astfel a forma o elită intelectuală și morală". Iată ce osîndește și blastămă Sfîntul Sinod Ortodox.

Dar guvernul a închis lojile. Nimic mai ușor. Aceste amabile cluburi niciodată nu vor opune vreo rezistență. Mi se pare însă că actuala Constituție garantează oarecare drepturi cetățeanului. Nu cumva înaltul for de clerici se pune în contradicție cu legea fundamentală a Statului care ne călăuzește pe toți? Așa încît nu eu sunt cel subversiv? Instituie inchiziții și mă prigonește pe mine pînă dincolo de moarte?

În ce veac trăim Prea Sfințite Părinte?

* * *

Va fi totuși un loc și pentru mine în pămîntul pe care l-am cîntat și l-am iubit. Pînă atunce, pot cu vechea dragoste să mă mărturisesc același fiu sufletesc al I.P.S.T. iertînd pe cei care vorbesc și hotărăsc de lucruri pe care nu le cunosc.

Mihail Sadoveanu

(Articol din ziarul *Adevărul* 14 III 1937, DUI *Sadoveanu Mihail* vol 1, f.20)

Note:

1 – ALEXANDRU C. (CONSTANTIN) CUZA (n. 1857 – m. 1947). Decan al Facultății de drept din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași (1919), membru titular al Academiei Române din 1936, ministru de stat (1937-1938), membru al Consiliului de Coroană (1939). Politician de extremă dreaptă.

2 – FRANCMASONERIA (ORDINUL MASONIC) – „Asociație (fraternitate) de elite (non-profit)., liber consimțită, universală, sacră care aderă la o anumită explicație metafizică a lumii, de obicei cu caracter ezoteric; are o orientare filantropică și activează pentru ameliorarea clității vieții, atît pe plan material cît și moral, ca și pentru progresul individual și social". (Mic dicționar enciclopedic, Editura Enciclopedică, Editura Univers Enciclopedic 2005, f.480)

3 – FRANCMASON – „Membru al unei organizații (loji) francmasonice, adept al francmasoneriei; mason" (*Mic dicționar enciclopedic*, Editura Enciclopedică, Editura Univers Enciclopedic 2005, f. 480)

4 – *Cei violenți și răzbunători nu vor fi niciodată de folos omenirii* (traducere din limba franceză)

5 – LEON GHEUCĂ – (n. 1730 – m. 1788), episcop de Roman (1769-1786) și mitropolit al Moldovei (1786-1788). A fost Venerabil al lojii Moldova din Iași

6 – GHERASIM CLIPA-BARBOVSCHI (n. 1760 – m.1826), episcop al Hușiului (1796-1803) și episcop al Romanului (1803-1826). Reprezentant al mișcării iluministe din Moldova. A tradus lucrări din limba franceză dar și *Istoria Americăi* scoasă de sine stătătoare de istorie universală a lui Constant Dorville.

7 – MELCHISEDEC ȘTEFĂNESCU (*Mihai pe numele de mirean*) – n. 1823 – m. 1892 , episcop și istoric român, din 1870 membru activ al Academiei Române. Locțiitor de episcop la Huși (1861 – 1864), locțiitor (1864) apoi episcop eparhiot, numit prin decret semnat de Alexandru Ioan Cuza, al noii eparhii a Dunării de Jos. Apoi, în 1879, ales episcop al Romanului. Ministru al cultelor în 1860.

8 – STEIN, HEINRICH FRIEDERICH KARL, baron VON (n. 1757 – m. 1831). Om politic prusian. Ca șef al guvernului (1807-1808) a început înfăptuirea unor reforme cu caracter democratic.

9 – HARDENBERG, KARL AUGUST prinț VON (1750-1822) – Ministru de Externe (1804-1906, 1807) și cancelar al Prusiei (1810-1822). Reforme politice și sociale liberale.

10 – BLUECHER, GHEBHARD LEBERECHT VON, prinț de WAHLSTATT (n. 1742 – m. 1819), conte, prinț, general și feldmareșal prusac.

11 – SCHARNHORST, GERHARD JOHANN DAVID VON (n. 1755 – m. 1813). General prusian. După Pacea de la Tilsit (1807) a reorganizat armata prusiană împreună cu Gneisenau și Stein impunînd obligativitatea serviciului militar.

12 – Mitropolitul FIRMILIAN MARIN (n. 1901 – m. 1972) al Olteniei, primul duhovnic al scriitorului care îi scrie această scrisoare în 1937, odată cu scoaterea francmasoneriei în afara legii.

13 – IOSIF TRIFA (n. 1888 – m. 1938). Preot ortodox român întemeietor al mișcării Oastea Domnului. Va studia teologia la Sibiu. Va fi chemat pentru diverse posturi importante de către Ioan Lupaș la Cluj și la Sibiu de către mitropolitul Nicolae Bălan. Intră ca duhovnic la Academia Teologică și director la orfelinatul ortodox. În noaptea Anului Nou 1923 ia naștere mișcarea Oastea Domnului. În 1935 va fi caterisit la Sfântul Sinod, după un conflict cu mitropolitul Nicolae Bălan, deși depune o cerere de grațiere în 1936. Moare în 1938, iar după patru zile i se ia de pe trup haina de preot și ruptă în bucăți. Caterisirea i-a fost ridicată postum, în 1990, de către Sf. Sinod al B.O.R.

14 – NICOLAE BĂLAN (n. 1882 – m. 1955). Mitropolit, membru de onoare al Academiei Române (1920). Membru al organizației culturale ASTRA. Luptător pentru Marea Unire. Mitropolit al Ardealului.A fost un obstinat apărător al autonomiei Bisericii Ortodoxe Române. Un mare ecumenist al perioadei interbelice. A ridicat școli, a construit biserici și case parohiale.

INEDIT

EPISTOLAR (1984-1992)
ADRIAN PORUCIUC ȘI MARIJA GIMBUTAS
(II)

Institute of Archaeology
University of California, Los Angeles
April 27, 1987

Dragă Adrian,

Mi-a făcut mare plăcere să primesc iar veşti de la tine*. Îţi mulţumesc mai ales pentru că mi-ai împărtăşit din realizările şi descoperirile tale. Văd că acest mod de lucru va deschide cu adevărat noi căi pentru reconstituirea trecutului Vechii Europe. Cu mult interes citesc ce ai avut de spus despre termenul hitit *tabarna*, rusescul *topor* şi grecescul *labrys*.

M-ai întrebat dacă aş fi de acord cu o traducere a volumului meu despre *Zeiţe şi Zei*. Trebuie să spun că mi s-a propus recent aşa ceva de către Sorin Paliga, care îmi spune că volumul va fi publicat de către Editura Meridiane din Bucureşti. Tot el se va ocupa şi de traducerea şi publicarea unei serii de articole ale mele, care ar fi cuprinse în două volume**. Dl. Paliga mi-a spus că el nu va fi singurul traducător. Încă nu am cunoştinţă de cum va fi tradus tot acest material. […] Ai putea să-i scrii sau să-l contactezi telefonic, pentru a discuta chestiunile traducerii […].

Noua mea lucrare, care acum se cheamă *The World of the Goddess*, încă e la mine acasă, dar agentul meu mi-a promis că va fi publicată într-un an (editura fiind Van der Marck din New York).

Cu toate urările de bine,

Marija

*

Facultatea de Filologie
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”
Iaşi, Vechea Europă
30 octombrie 1987

Sehr geehrte Frau Professor,

Răspund cu întârziere, ca de obicei. Sunt recunoscător că aţi avut bunăvoinţa să-mi scrieţi din nou (în aprilie!). Între timp am început o corespondenţă cu traducătorul dv., Sorin Paliga, iar el îmi spune că e posibil să vedem ceva publicat în 1989.

Eu am un an foarte încărcat. Pe lângă activitatea didactică şi pregătirea, pentru publicare, a unui curs (de istorie a limbii engleze), am şi citit foarte multă indoeuropenistică, lingvistică şi istorico-arheologică (Devoto, Georgiev – în al cărui autohtonism nu am încredere –, Crossland, Hencken etc.). Deja s-au publicat la noi recenzii la volumul *Indoevropejskij jazyk i indoevropejcy* de Gamkrelidze şi Ivanov (Tbilisi, 1984). Sper să-l obţin şi eu şi să-l citesc, în lumina criticii dv.

De curând am scris un material despre activitatea lui G. Ivănescu în domeniul indoeuropenistic***. (El a încetat din viaţă în primăvara acestui an, chiar în timp ce ne pregăteam să-l sărbătorim la împlinirea a 75 de ani.) Se pare că Ivănescu a fost printre puţinii lingvişti de seamă care au făcut referinţă, în mod constructiv, la teoria dv. privitoare la valurile curganice. De asemenea, în anii 50-60, el a publicat interesante articole privitoare la posibilitatea unui substrat „iafetic”, pre-indoeuropean, în zona balcanică.

Dacă aveţi timp, v-aş ruga să-mi mai scrieţi. Aş dori foarte mult să am opinia dv., sau cel puţin indicaţii bibliografice, în următoarele chestiuni (şi trebuie să spun că nu am citit tot ce aţi publicat cu privire la epoca bronzului):

1. Au putut agricultorii timpurii ai neoliticului danubian (Criş-Starčevo) să inventeze ei singuri tehnologia cuprului şi aurului? Mă gândesc la faptul că ei ocupau cu precădere zone joase, bune pentru agricultură, şi nu zone înalte (unde sunt de găsit, în mod obişnuit, minereuri metalifere). E destul de clară originea din Orientul Apropiat a neoliticilor danubieni (cei care au asimilat mezolitici locali). Au fost ei însoţiţi sau urmaţi de o populaţie care se pricepea la mineritul cuprului şi care a venit aproxima-

tiv pe aceeaşi axă anatoliană (cele mai timpurii semne de topire intenţionată a cuprului fiind, după câte ştiu, cele de la Tepe Yahya, din Iran)? Cred că cei mai timpurii făurari şi mineri din Balcani au legătură şi cu un cult al păsării (ale cărui urme timpurii şi cele mai durabile semne de perpetuare culturală sunt şi ele specifice zonei Iran-Irak). Să presupunem existenţa a două filoane culturale (ceramică pictată versus ceramică incizată?) cu tendinţe de fuzionare în eneoliticul danubian (Criş-Starčevo + Vinča-Turdaş)?

2. După cum bine ştiţi, pastoralii nord-pontici au „învăţat bronzul" de la meşteri sudici, probabil în zona caucaziană (deşi sunt posibile chiar şi infiltrări demice dinspre Caucaz spre zone ale Rusiei actuale; chiar şi pentru numele Moscovei s-a propus o legătură cu populaţia caucaziană *Moskhoi*). O comparaţie, cu ulteriorul fenomen scitic, ne îndeamnă să ne imaginăm că, mai întâi în zona Kura-Arak, apoi în Anatolia, cei mai timpurii călăreţi indoeuropeni au putut oferi „muşchi politic" gazdelor locale, mai civilizate, dar lipsite de cai. Oricum, ne putem imagina că un val 1 pătruns în Transcaucazia (şi mai departe) a fost sincron cu valul 2 din Europa şi cu începutul bronzului. Contribuţia valului 2 la indoeuropenizare a fost, în opinia mea, fundamentală. Ceea ce mă derutează este că apar schimbări capitale în trecerea de la bronzul timpuriu la cel mijlociu în Europa sud-estică (noi tipuri de arme, vehicule şi ceramică, plus incineraţie); şi nu sunt sigur dacă acele schimbări pot fi atribuite valului 2 sau valului 3. Ce părere aveţi despre apariţia şi răspândirea spectaculoasă a incineraţiei în anumite zone europene? (Poate că Müller-Karpe are vreo explicaţie, dar îi cunosc lucrările doar din referinţe.)

Ei bine, nu vreau să vă mai sâcâi cu „perplexităţile" mele. Dacă veţi mai avea timp, vă rog să-mi răspundeţi cât de concis posibil. Şi să-mi spuneţi ce mai e „nou în domeniu". Închei cu cele mai bune urări, şi rămân

al Dumneavoastră,

Adrian Poruciuc

*

Institute of Archaeology
University of California, Los Angeles
December 30, 1987

Stimate Domnule Dr. Poruciuc,

M-am bucurat să primesc iar veşti de la dv. Deşi aţi expediat scrisoarea pe 20 octombrie, am primit-o chiar înainte de Crăciun. Vă scriu în ajunul Anului Nou. Vă rog să acceptaţi cele mai calde urări ale mele pentru 1988!

Mi-aţi pus multe întrebări. Voi putea răspunde la ele doar pe scurt. Mai întâi: metalurgia cuprului şi aurului nu a fost inventată de reprezentanţii culturii Criş-Starčevo, ci de urmaşii lor, din Vinča-Turdaş, cca. 5000 î.Hr. (cronologie calibrată). V-aţi referit la o origine din Orientul Apropiat a neoliticului danubian. Problema e complexă. N-aş spune că neoliticul danubian are rădăcini în Orientul Apropiat. A fost vorba de o creaţie esenţial europeană. Putem vorbi de ceva imigraţie din Anatolia în sud-estul Europei, chiar la începutul neoliticului. Cei mai timpurii agricultori au venit poate pe la 7000 î.Hr. şi s-au aşezat în zona egeeană. De acolo s-a exercitat o influenţă evidentă a acelor agricultori timpurii înspre zona centrală a Balcanilor, până la Dunăre. Pe la 6000 î.Hr., neoliticul danubian s-a închegat mai ales prin aculturaţie, sub o puternică influenţă dinspre sud-est****. Aveţi dreptate să observaţi că există o legătură între cultul păsării şi cei mai timpurii metalurgi din Balcani. Văd şi eu (prin studierea simbolurilor) că Zeiţa-Pasăre are o legătură cu îndeletnicirile metalurgice. Nu prea am înţeles întrebarea privitoare la fuziunea dintre culturile Starčevo şi Vinča. Cea din urmă este continuatoare a culturii Starčevo, modificată printr-o puternică influenţă dinspre cultura Karanovo. Asta se întâmpla pe la 5300-5200 î.Hr.

În al doilea rând, aveţi dreptate: pastoralii nord-pontici au fost influenţaţi de metalurgii transcaucazieni. Am scris şi eu despre acest aspect (în articolul meu despre indoeuropeni şi epoca bronzului) şi am făcut legătura între pătrunderea indoeuropenilor în Transcaucazia şi valul 2 curganic. În ce priveşte schimbările dintre bronzul timpuriu şi cel mijlociu din Europa sud-estică şi centrală, ele au avut de-a face cu dezvoltarea tehnicilor metalurgice şi nu cu modificări majore de natură etnică. Răspândirea incineraţiei nu a implicat deplasări de populaţie.

Lucrarea mea, cu titlul *The World of the Goddess*, va apărea probabil la sfârşitul anului 1988, la editura Van der Marck.

Cu stimă, a dv.

Marija Gimbutas

*

Department of Slavic Languages and Literatures
University of California
3 August 1988

Stimate Domnule Prof. Poruciuc

Mă bucur foarte mult că doriţi să participaţi la conferinţa *Transformation of European and Anatolian Culture, 4500-2500 î.Hr. and its Legacy*.

Datorită unor circumstanţe neprevăzute, conferinţa a trebuit să fie mutată la o data mai timpurie, deci se va desfăşura între vineri 25 august şi vineri 1 septembrie, 1989. În rest, rămân valabile celelalte coordonate stabilite iniţial. Limba conferinţei va fi engleza, iar comunicările vor fi publicate tot în acea limbă. Cu toate acestea, dacă e vreo problemă în privinţa respectivă, se vor putea face aranjamente. […]

Abia aştept să ne revedem la Dubrovnik.

Cu stimă,

Marija Gimbutas,

Professor of European Archaeology

Indo-European Studies Program

*

Facultatea de Filologie
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza"
Iaşi, România
17 ianuarie, 1989

Sehr geehrte Frau Professor Gimbutas,

Permiteţi-mi să încep prin a vă ura toate cele bune în acest nou an. Fie ca această scrisoare să vă găsească în sănătate deplină şi la fel de activă ca întotdeauna.

Cu excepţia celor aflate prin re-citiri ale articolelor dv. (ori de câte ori am ocazia să le exploatez), nu mai am alte ştiri de la dv. din august 1988, de aceea am decis să vă scriu din nou, ca să vă întreb dacă aţi primit rezumatul comunicării mele pentru Dubrovnik. Aş avea rugămintea să-mi trimiteţi informaţii suplimentare despre conferinţă, deoarece, după cum ştiţi, *noi* trebuie să începem aranjamentele cu mult timp înainte, în special cele materiale… Mai precis, trebuie să ştiu ce îmi pot permite şi ce nu.

Între timp, a ajuns la noi şi o invitaţie la un congres internaţional de studii sud-est europene, organizat la Sofia (30 august – 5 septembrie, 1989). Printre coordonatori îi văd pe M. Garašanin şi V. V. Ivanov. Aveţi şi dv. intenţia să participaţi? Văd că există o suprapunere aproape perfectă între cele două întruniri, iar eu prefer să mă concentrez pe *conferinţa de la Dubrovnik*, de aceea aş vrea să am informaţii mai amănunţite despre ea. Doresc să vă mai scriu curând cu privire la probleme mai „profesionale" (de exemplu, aş vrea să primesc o concisă opinie a dv. despre *Tarquinia* lui Hencken, 1968, pe care am citit-o de curând). Aştept cu nerăbdare să vă *văd* din nou!

Cu stimă deosebită,

Adrian Poruciuc

Indo-European Studies
(Interdepartmental)
University of California
May 1, 1989

Stimate Domnule Dr. Poruciuc,

Suntem pe cale să schimbăm locaţia conferinţei *The Transformation of European and Anatolian Culture – 4500-2500 BC,* de la Dubrovnik la Dublin, Irlanda; se va desfăşura între vineri 15 septembrie şi vineri 22 septembrie. […]

Dublin este un oraş cu o splendidă arhitectură din perioada georgiană, cu multe puncte de mare atracţie, printre care Trinity College, unde se păstrează *The Book of Kells* şi alte manuscrise vechi cu litere ornamentale şi miniaturi. *The National Museum* este renumit pentru colecţia sa de obiecte din aur provenite din epoca bronzului timpuriu, precum şi alte comori irlandeze. University College se află într-o suburbie, până la care, din Dublin, sunt de parcurs doar câteva staţii de autobuz, iar împrejurimile sunt tipice pentru frumosul peisaj irlandez.

Publicarea comunicărilor va decurge după cum s-a planificat deja, cu includerea şi a autorilor care, în noile condiţii, nu vor putea participa în persoană la conferinţă. Dacă nu ne-aţi trimis încă rezumatul comunicării, trebuie s-o faceţi cât de repede posibil, aşa încât comunicarea dv. să poată fi încadrată în program cum se cuvine. Îmi pare rău de inconvenientele cauzate de noile aranjamente, dar sunt cât se poate de încrezătoare în reuşita conferinţei.

Lucrările propuse sunt de mare importanţă, iar interacţiunea între participanţi nu poate să ducă decât la progresul domeniilor pe care le reprezentăm. Vă rog să răspundeţi cât se poate de repede.

Să ne vedem cu bine la Dublin.

Cu stimă,

Marija Gimbutas

Facultatea de Filologie
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza"
Iaşi, România
26 iulie 1989

Stimată Doamnă Profesor Marija Gimbutas,

Mulţumesc pentru scrisoarea din 1 Mai! Mi-a părut foarte rău să aflu de „schimbarea de locaţie", dar m-am şi bucurat că mi-aţi dat de ştire în timp util.

Nu voi putea zbura la Dublin, dar aş fi *foarte bucuros* să-mi fie lucrarea publicată de dv. (Sper să ajungă la dv. la timpul potrivit. Subiectul meu este cel pe care l-am anunţat deja (*Some Lexical Survivals Recalling Prehistoric Red-Dye Rituals*). După ce am citit ultima dv. scrisoare, m-am decis să „insist" pe participarea mea la congresul de studii sud-est europene (care va avea loc la Sofia, între 30 august şi 5 septembrie), pentru care am propus o comunicare cu titlul *TOPOR and BALTAG – Two Implements with Names Inherited from the Copper-Bronze Age*. Sper că acolo chiar voi putea ajunge (iar dacă nu, voi încerca să public lucrarea altundeva)*****.

Dacă veţi putea vă rog să-mi comunicaţi ce mare succes (de care nu mă îndoiesc!) a avut conferinţa de la Dublin.

Rămân al dv., cu stimă deosebită,

Adrian Poruciuc

*

Indo-European Studies
(Interdepartmental)
University of California
19 December, 1989

Stimate Domnule Dr. Poruciuc,

Am definitivat primul volum de lucrări ale conferinţei de la Dublin, iar în prezent alcătuim al doilea volum. Comunicarea dv. ar reprezenta un important adaos la lucrările acestui volum, deci sper că o veţi trimite cât se poate de repede.

Cu stimă,

Maria Gimbutas

Note:

*Traducătorul scrisorilor a avut unele ezitări în traducerea pronumelui *you* folosit de cei doi, având în vedere că, în engleza modernă, *you* poate fi folosit atât ca simplu pronume de persoana a doua singular, cât şi ca pronume de politeţe. Până la urmă opţiunea a fost ca, în versiunea românească, să se folosească pronumele de politeţe, prescurtat ca *dv.*, în toate scrisorile lui A.P. (el fiind şi cu aproape trei decenii mai tânăr decât M.G.), precum şi în cele în care M.G. începe, oarecum oficial, cu *Dear Dr. Poruciuc*, sau cu *Dear Prof. Poruciuc* (şi semnează *Marija Gimbutas*). Însă în scrisorile în care M.G. începe cu *Dear Adrian* sau *My dear colleague* (şi semnează doar *Marija*), a fost preferată traducerea lui *you* prin *tu*.

**A se vedea volumul Marija Gimbutas, *Civilizaţie şi cultură* (Bucureşti, Editura Meridiane, 1989) şi volumul Marija Gimbutas, *Civilizaţia Marii Zeiţe şi sosirea cavalerilor războinici* (Bucureşti, Editura Lucretius, 1997).

*** Vezi articolul „Gheorghe Ivănescu's Contribution to the Study of Indo-European", publicat de A.P. în *Analele Ştiinţifice ale Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi* (Tom XXXIV, Lingvistică, 82-92, 1988).

**** Mai recent, ideea că neoliticul danubian se prezintă ca „o creaţie esenţial europeană" (implicând şi preluarea „pachetului agricol" anatolian de către mezoliticii locali) a fost susţinută, cu argumente suplimentare, şi de către Harald Haarmann – vezi volumul acestuia tradus în română cu titlul *Enigma civilizaţiei danubiene* (Iaşi, Demiurg, 2017).

***** A.P. nu a ajuns nici la acel congres de studii sud-est europene (fiindu-i „retras" paşaportul, fără explicaţii, cu câteva zile înaintea plecării spre Sofia). Lucrarea sa a ajuns însă acolo, prin bunăvoinţa Acad. Mircea Petrescu-Dîmboviţa, care i-a înmânat-o lui Cicerone Poghirc (pe atunci profesor la Universitatea din Bochum). Aşa se face că lucrarea despre *topor* şi *baltag* a apărut în revista *Kurier* (No. 15, 195-208, 1990), publicată de editura universitară Brockmeyer din Bochum

Traducere din engleză şi note finale de
Norbert PORUCIUC

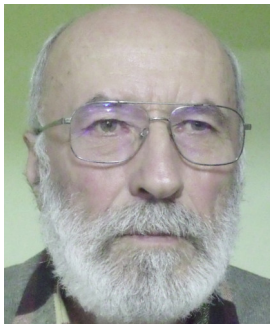

1916-1917: TRĂDĂRI ȘI TRĂDĂTORI PE FRONTUL ROMÂN (III)

CAZUL GENERALULUI ALEXANDRU SOCEC (I)

Constantin BOSTAN

În acest februarie se împlinesc 105 ani de când, în cea de a opta zi de Făurar – 1917, la Iași, pe platoul militar din Copou, generalului Alexandru Socec (1859-1929), fiul mult mai cunoscutului editor și librar de origine cehă Ioan V. Socec (1830-1896), i-au fost smulși epoleții și i s-a rupt sabia în fața trupelor pe care le-a avut sub comandă. Suprema umilință publică (mai mare și mai grea decât o execuție!), fusese stabilită de Tribunalul Militar la 22 ianuarie 1917, pentru „părăsirea postului de comandant al Diviziei 2/5”, în timpul amplei operațiuni de pe Neajlov-Argeș (*Bătălia pentru București*, 30 nov. – 3 dec. 1917). Fusese condamnat, totodată, și la cinci ani de închisoare, începându-și detenția în penitenciarul din Păcurari și continuând la Galata[1].

Asupra împrejurărilor care au condus la acest prim deznodământ al *Cazului Socec*, extragem mai întâi detalii din următorul *Memoriu* (13 p. dactilografiate), păstrat în colecțiile Bibliotecii Academiei Române, dar lipsit – din păcate – de orice mențiune privind autorul sau autoritatea care l-a generat. Îl reproducem în datele sale esențiale, absolut necesare pentru înțelegerea întregului context, respectându-i sublinierile și adnotările manuscrise (între paranteze pătrate, marcăm completările și omisiunile noastre):

„***MEMORIU.***

Fostul general Al. Socec a servit armata timp de 37 ani. Toată activitatea sa militară a fost ireproșabilă și distincțiunile care i s-au dat atât în armată [între acestea: Ordinul *Coroana României* în grad de ofițer (1901) și Ordinul *Steaua României* în grad de ofițer (1912)], cât și în societate, dovedesc până la evidență această afirmațiune.

Cu un astfel de patrimoniu profesional ia parte încă de la începutul războiului român pe frontul de sud în Dobrogea, având comanda grupului de divizii 2, 12 și 15, cum și a flotei dunărene, *provizoriu, până la venirea titularului, general [Radu] Radian, căruia i s-a luat comanda în urmă* și a venit apoi generalul [Ioan] Rașcu. Atât generalul Radian, cât și generalul Rașcu au fost foarte mulțumiți de modul cum se ocupa de Divizia a 2-a generalul Socec și a fost propus pentru decorare și avansare. [...]

Lupta pe care fostul general a condus-o pe frontul de sud a fost atât de viguroasă, încât în ziua de 4 sept., sosind în localitate de la Marele Cartier General [al Armatei] generalul de divizie Leontiev [comandantul Div. 3 Cavalerie rusă] și luând cunoștință de operațiunile urmate, l-a felicitat călduros. Nu mai puțin merită de relevat și *ordinul de zi scris* pe care l-a dat cu această ocazie generalul rus Zaianschkowski[2] și prin care se relevă atitudinea curagioasă a lui Al. Socec pe acest front, lăudând și avântul trupelor. [...]

Divizia a 15-a părăsind din ordin și necesitate Dobrogea pentru frontul de nord și Divizia a 12-a fiind trimisă la Ploiești, rămân sub comanda fostului general Socec, pe frontul de sud, numai Divizia a 2-a și a 5-a. La 23 octombrie, armata noastră fiind înlocuită pe acest front de armata rusă, Al. Socec primește ordinul de a se retrage la Ianca, în jud. Brăila, pentru a se începe lucrările de organizare, făcându-se din ambele divizii (2 și 5) una singură, cu denumirea de Divizia 2/5, compusă din resturile acestor două divizii.

Ajunși la Ianca după 4 zile de marș, Alexandru Socec începe în seara zilei de 29 octombrie lucră-

rile de organizare:

Reconstituirea regimentului de infanterie;

Examenele medicale;

Injecțiunile anti-holerice;

Echiparea oamenilor, deoarece un mare număr de soldați de infanterie din ambele divizii nu aveau armamentul și îmbrăcămintea completă din cauza luptelor înverșunate pe care le-au avut de suportat pe frontul de sud. [...]

Din nefericire, bunul început nu s-a putut continua, împrejurările războiului dictând alte măsuri, căci în noaptea de 3 noiembrie se primește ordinul de a îmbarca divizia la Ianca și Făurei, cu destinația Pitești. Divizia pleacă în condițiunile în care se găsea, ajunge la Pitești și, la 8 noiembrie, se încearcă în acest oraș, la cazarma Regimentului 28 Infanterie, să se poată continua instrucția mitralierelor franceze [nou intrate în dotare, în locul celor engleze], când, în ziua de 10 noiembrie , ora 6 dim., se primește ordinul de a porni divizia spre Olt (ceea ce s-a și executat), în direcția spre Drăgășani, unde, în regiunea Topologului [afluent al Oltului], a avut loc întâlniri cu patrule inamice de cavalerie, iar la Drăgășani s-a încins o luptă puternică.

Pe când lupta era în toiul ei în această direcție, Al. Socec primește în seara zilei de 14 noiembrie ordin de a se prezenta la Titu, pentru a primi instrucțiuni speciale privitoare la o nouă acțiune care se impunea, în urma trecerei Dunărei de către inamic și în urma presiunei ce exercitau coloanele vrăjmașe asupra trupelor române însărcinate cu apărarea Bucureștiului. [...]

Generalul Al. Socec pleacă apoi la Golești, unde i se înmânează ordinul de operațiune cu următoarele directive, pe care le reproduc textual:

«1. – Alteța Sa Regală [Principele Carol] și d-l general Prezan[3] își pun toate speranțele în acțiunea ofensivă ce se pregătește pentru *mâine, 16 noiembrie, [care] probabil va dura și la 17 și la 18 crt.*[4]

2. – Participarea Div. 2/5 la luptă este de cea mai mare importanță.

3. – Dacă forțele atacului reușesc să respingă pe adversar, *ceea ce s-ar putea întâmpla în ziua de 17 crt.*, atunci sosirea Div. 2/5 în zona Drăgănești[-Vlașca, jud. Teleorman] –Târnava [sat, com. Botoroaga, jud. Teleorman] va fi desigur foarte oportună, căci, căzând în flancul și chiar [în] spatele inamicului, ar completa distrugerea lui.

4. – Sosirea Div. 2/5 în ziua sus-indicată va fi iarăși de un mare folos, pentru cazul când atacul nu va reuși, căci ar stânjeni avântul spre București a trupelor inamice victorioase și ar da, prin urmare, putința trupelor noastre să se reconstituie și să reziste.

5. – Pentru acest scop chestiunea principală este orientarea la timp și cât mai din vreme asupra situațiunei adversarului; de asemenea vi s-a dat și o brigadă de cavalerie din Divizia I de Cavalerie».

Generalul Socec și-a dat imediat seama de *importanța, greutatea și responsabilitatea însărcinărei primite* prin ordinul de mai sus, dar, totodată, era preocupat și de faptul că avea sub comanda sa *o trupă în organizare, foarte obosită de marșuri, căci făcuse în 10 zile 350-400 km,* luptând în același timp la Drăgășani etc. și de aceea și-a dezvoltat imediat toată energia lui și a ofițerilor săi, pentru a însufleți și îmbărbăta trupa în acest scop. [...] *Cum însă* împrejurările au silit *Divizia 9/19 a d-lui gen. Scărișoreanu, a cărui flanc și spate trebuia apărat de Socec, să nu ajungă la timp, planul inițial a suferit din această întârziere.*

Totuși, la 17 noiembrie, divizia comandată de gen. Socec a avut primele întâlniri la Căt[unu-Poieni] și Scurtu [jud. Teleorman] *cu inamicul*, iar la Buteşti și Buteasca de Jos [tot în Teleorman] *cu mari succese pentru armata noastră. În aceeași zi, spre seară, divizia de sub comanda gen. Socec a răsturnat cavaleria germană la Flămânda* [astăzi – Poiana, Teleorman], *cu pierderi mari pentru inamic. S-a capturat de la inamic 10 mitraliere de cavalerie, 3 auto-camioane, 2 automobile, 16 cai, 2 tunuri grele cu atelagele, 240 prizonieri și mari cantități muniții de război, conserve, merinde etc.*

A doua zi, *18 noiembrie, lupta continua la Târnava*, cu mari pierderi de oameni: aproape 1.000 morți și răniți din această divizie; iar în ziua de *19 noiembrie continua la Ghimpați* [jud. Giurgiu]. *Divizia înaintând, ajunge în noaptea de 20 noiembrie la Matei Basarab* [astăzi – Valter Mărăcineanu; sat, com. Iepurești, jud. Giurgiu] redusă însă la 5-600 soldați de batalion, *cu 2 batalioane luate din ordin din divizie și trecute: unul la Div. 1/17 și alt batalion la Divizia de Cavalerie,*

rămânând efectivul diviziei, astfel redus, cu oameni obosiți și istoviți de marșuri și de lupte, pe când inamicul, care se afla pe linia de comunicație, se întorcea în număr întreit. [Adnotare mssă: *Olt,Giurgiu, Alexandria*.] În acel timp, Al. Socec avea postul de comandă chiar la Matei Basarab, în mijlocul trupelor, cu toate că obuzele inamicului cădeau în imediata sa apropiere. [...]

Lupta a continuat cu înverșunare, menținându-se însă superioritatea numerică a inamicului, care bătea și cu obuze mari în satul Matei Basarab, când, aproape de ora 8, frontul nostru este rupt, inamicul a intrat în sat, iar artileria lui aproape distrugând satul [monumentul comemorativ ridicat aici peste ani glorifică jertfa a 1.813 eroi].

În acel timp, maiorul francez [René] de Vaulchier, atașat la această divizie [din partea Misiunii Franceze], face atent pe generalul Socec de distanța prea apropiată de foc a locului ales ca post de comandă în satul Matei Basarab, opinând ca să se schimbe postul de comandă în satul Iepurești. [...] Generalul Socec, după ce comunică comandanților de trupe schimbarea postului de comandă, pleacă pe jos, însoțit chiar de maiorul Vaulchier și col. Opran. Ajunși la Iepurești, Al. Socec caută pe comandantul Diviziei 9/19, dar nu-l găsește și atunci dă ordin căp[itanului] Popescu să comunice în scris trupei ordinul de înștiințare că *și-a schimbat postul de comandă de la M[atei] Basarab la Iepurești, acest ordin aflându-se și astăzi la dosarul cauzei*.

Inamicul rupând însă frontul la Matei Basarab, din această cauză și Div. 2/5 a fost nevoită să se pună în retragere pe Valea Neajlovului spre Mihăilești [către N-E], unde generalul Socec a luat imediat dispoziţiuni ca toți ofițerii de care dispunea, și anume: maiorul Gerota, căp[itan] Popescu, lt. Săvoiu și lt. Arion, să stea la pod și să îndrepte trupa în retragere spre Bragadiru [tot pe axul N-E], în care direcție a plecat și generalul, pentru a lua dispoziții în localitate de cantonarea trupei în timpul nopței. În acel timp și tot prin direcția podului, la Mihăilești, se făcea și retragerea celorlalte divizii: 9/19 și 21/18. [...]

Acum, pentru a se putea urmări exactitatea faptelor relatate mai sus, extragem punctele de învinuire ale actului de acuzare întocmit de Comisarul Regal cu inculparea fostului general Socec, că ar fi părăsit postul de comandă de la M[atei] Basarab, iar pentru restabilirea adevărului vom reproduce, după dosarul cauzei, răspunsurile la interogatoriile fostului General Socec, înaintate de către d-l Comisar Regal cu ocazia instruirei acestei afaceri, cum și declarațiile martorilor principali, făcute în scris la instrucție și aflate în dosarul cauzei, între care și a lt. col. Vaulchier, de la care a pornit acuzarea.

Act de acuzare.

Generalul de Brigadă Socec Alex[andru] este în etate de 57 ani, este născut la București, de profesie militar activ și este domiciliat în București, strada Fântânei 58. [...]

Pentru 20 noiembrie [1916] însărcinarea Div. 2/5 era de a ocupa cât mai devreme, în dimineața zilei de 20, sectorul Ghimpați, satul Bălăria [azi – Valea Plopilor], cu detașamente mixte, păstrând o rezervă mai mare în M[atei] Basarab. Scopul era ca să împiedice trupele inamice ce veneau dinspre Est să atace în spate Div. 9/19, care trebuia să înainteze spre Iepurești – Singureni – Crângurile, pentru a întoarce și a învălui vrăjmașul, ce era atacat de Div. 21/18.

Având în vedere situația grea în care luptau trupele în acea zi și ținând seama de misiunea delicată ce se încredințase Div. 2/5, generalul Socec *trebuia să stea tot timpul luptei în mijlocul unităților sale, să le conducă la luptă, să le dirijeze în tot momentul, dând ordine și dispoziţiuni în raport cu situația*. Prezența gen[eralului] Socec în mijlocul unităților sale era absolut necesară *fiindcă condițiile în care se dădea lupta erau foarte grele* și fiindcă tot succesul depindea de modul cum Div. 2/5 avea să-și îndeplinească însărcinarea ce i se dăduse.

În loc de a proceda astfel, iată ce face generalul Socec, după însăși mărturisirea sa:

«Eram atacat și bombardat de inamic din toate părțile. Eu personal și cu căpitan Popescu, col. Mironescu, col. Opran și locot.col. Stănescu *am stat în mijlocul trupelor cu tot focul violent ce se abătea împrejurul nostru. După ora 1 p.m. m-am consultat cu maiorul francez Vaulchier, dacă nu e*

bine să schimbăm postul de comandă; fiind de acord, am plecat spre Iepureşti pe jos. M-am dus pe jos o bucată de drum spre Iepureşti, până când mi-a venit calul şi apoi am încălecat cu căp[itan] Popescu şi am mers la Iepureşti.

Nu pot preciza când am plecat din Iepureşti; eu cu ofiţerii mei ne-am dirijat spre Mihăileşti, unde am ajuns călări, pe la ora 4 p.m. După ce am stat câtva timp, am continuat drumul spre Buda [sat, com. Cornetu]. La Buda m-am oprit câtva timp, întunecându-se am plecat spre Bragadiru, unde am ajuns călare pe la ora 8-9 seara, unde am dormit până la ora 6 ½ dimineaţa, când am reînceput adunarea diviziei».

Din această mărturisire, reiese lămurit ca lumina zilei că G-ral Socec, sub presiunea fricei, plecase de la M[atei] Basarab spre Iepureşti şi, după cum reiese din această mărturisire, frica a fost aşa de mare, *încât Generalul Socec nu s-a oprit nici la Iepureşti, nici la Mihăileşti, [ci] tocmai la Bragadiru, de unde se deduce lăsarea la voia întâmplărei a trupelor sale de luptă.* Că le-a lăsat la voia întâmplărei nu încape nici o îndoială, fiindcă, atunci când a plecat de la M[atei] Basarab la Iepureşti, n-a luat nici o măsură, deşi după cum reiese din declaraţia col. Racoviţă, fusese prevenit de gravitatea situaţiei.

Nu numai atât. Dar plecarea generalului Socec cu *Cartierul* [centrul de comandă] în văzul coloanelor de muniţiuni şi *Subzistenţa* [serviciul de aprovizionare cu alimente], ce avusese imprudenţa să le ţie aproape de trupă şi într-un moment când proiectilele adversarului cădeau prin împrejurimi, a provocat fuga în dezordine a acestor trăsuri. [Adaos mss.: *Cartierul şi Subzistenţa lipseau de 4 zile, fiind trimis maior Gerota să le caute.*]

Deşi i s-a atras atenţia asupra impresiei ce fuga trăsurilor făcea asupra trupei, care acum se uita la fuga trăsurilor în loc să se uite spre adversar, deşi i s-a atras atenţiunea asupra consecinţelor urâte ce poate avea plecarea Cartierului în văzul tutulor şi într-o situaţie aşa de delicată, D[omnia]-sa s-a mulţumit să însărcineze 2 ofiţeri cu punerea în ordine a trăsurilor, măsură care n-a putut să fie dusă la îndeplinire, trăsurile fugind fiecare încotro vedea cu ochii, trântind la pământ pe cei însărcinaţi să le puie în ordine.

In loc ca G-ralul Socec să oprească în marşul său spre Iepureşti şi a pune ordine în trăsuri şi a calma fuga, îşi continuă drumul mai departe. Această atitudine a D-lui General Socec a avut atât de mare influenţă, încât fugarii au ajuns la podul Mihăileşti odată cu D[omnia]-sa. În această împrejurare, atitudinea G-ralului Socec nu numai că este o părăsire a frontului de luptă, a postului său, ci o fugă pur şi simplu de la datorie. [...]

Plecând de la Băneşti [sat, com. Iepureşti], G-ral Socec nu se mai opreşte decât la Buda pentru masă şi la Bragadiru pentru odihnă, tot cu această lipsă de preocupare [faţă] de restul trupelor cu care plecase de la Matei Basarab spre Iepureşti şi Băneşti.

Dacă Generalul Socec ar fi stat tot timpul în mijlocul trupelor sale şi le-ar fi ţinut în tot momentul în curent cu intenţia sa şi le-ar fi dirijuit prin ordine în raport cu ea, poate că acţiunea Div. 9/19 ar fi reuşit şi, în tot cazul, Div. 2/5 s-ar fi retras în mod onorabil şi n-ar fi fost complet distrusă, cum a fost, pierzând şi întregul material de artilerie.

Astfel fiind împrejurările, declar că Generalul Socec este vinovat de faptul de părăsire de post, fapt prevăzut şi penal de art. 205 C.J.M.

Dat în Cab[inetul] nostru, la Bârlad, azi, 16 decembrie 1916".

Note:

1. *Vezi* Petre Otu, *Constantin Prezan şi „Afacerea Socec"* (în: *Acta Moldaviae Meridionalis,* Vaslui, XXIII-XXIX, 2007-2008, pp. 39-45), precum şi: Idem, *Un memorialist mai puţin cunoscut [Al. Socec]*, (în: *România Eroică*, Bucureşti, serie nouă, an XXIII, 2020, nr. 2, pp. 24-25).

2. Andrei Zaioncikovski, comandantul Armatei ruso-române de Dobrogea.

3. Generalul Constantin Prezan fusese proaspăt numit comandant al Grupului de Armate „Prezan", încredinţându-i-se dificila misiune a apărării Bucureştiului.

4. Declanşată în 17 nov., ofensiva a eşuat după cinci zile, astfel că, la 23 nov. 1916, trupele germane îşi vor face intrarea în Capitală.

BARBU BREZIANU ȘI CONTEMPORANII SĂI

Nicolae SCURTU

Biografia poetului, prozatorului, istoricului și criticului de artă, traducătorului și memorialistului Barbu Brezianu (1909-2008) necesită o cercetare minuțioasă spre a-i restitui și întregi portretul fizic și creator cu noi și revelatorii mărturii.

O sursă, esențială, a recercetării itinerarului său creator, o constituie, firește, literatura epistolară pe care a elaborat-o în timp și pe care se impune să o analizăm cu discernământ, obiectivitate și, totodată, simpatie intelectuală.

Epistolele pe care le transcriu, aici, sunt necunoscute și au fost trimise lui Nicolae Iorga (1871-1940), Emanoil Ciomac (1890-1962), Pericle Martinescu (1911-2005) și Dinu Pillat (1921-1975).

În aceste epistole, prețioase și edificatoare pentru epoca în care au fost gândite și, evident, elaborate, întâlnim știri și informații deosebit de valoroase privitoare la biografia cărturarului Barbu Brezianu.

Îndrăzneala de a-i solicita o carte cu autograf lui Nicolae Iorga, reproșurile, justificate, pe care le face poetului și traducătorului Emanoil Ciomac, gândurile ce le trimite lui Pericle Martinescu, poet, prozator, eseist și memorialist și, în fine, rândurile, deloc convenționale, trimise istoricului literar Dinu Pillat, se constituie în autentice mărturii despre sine și contemporanii săi.

Dialogurile epistolare contribuie la o mai bună și exactă cunoaștere a epocii, a scriitorilor și a operelor pe care le-au publicat.

De aceea, se impune ca și epistolele acestor confrați trimise lui Barbu Brezianu să fie adunate și restituite în câteva tomuri.

*

[București], 4 mai 1926
Str[ada] Sălcilor, nr. 9

Mult stimate domnule Iorga,

Îndrăznesc să vă scriu spre a vă face o mare rugăminte ~ sunt un cald admirator al marelui voievod Ferdinand I și am aflat cu multă bucurie că sunteți autorul unui volum ce i l-ați consacrat.

Am căutat această operă la mai multe librării, însă cu mare regret n-am găsit-o.

Rog, deci, pe domnia voastră, singurul pe care cutez să mă sprijin, să aveți marea bunătate să-mi trimiteți opera contra-ramburs.

În acelaș[i] timp, apelez la nemărginita-i bunăvoință, rugându-vă să binevoiți a autografia volumul.

Vă rog, iertați îndrăzneala care-am avut-o într-un tineresc avânt, a mă adresa marelui nostru istoric și savant ce sunteți.

Primiți, cu viile și anticipatele mele mulțumiri, stima și întreaga mea admirațiune.

Barbu Brezianu
Elev în clasa a VI-a, Liceul „Spiru Haret"
București

*

[București], 3 iulie [1]954

Dragă Mănucă,

De când „ochiul diavolului", banul, și-a băgat codița, deși ți-am făgăduit și scris și oral și între 4 ochi și între 10 ochi, că vom împărți, orice, *absolut frățește*, dumneata nu te porți cu mine câtuși de puțin frățește, aș zice nici măcar omenește.

Explic. Deși te-am rugat, și *mi-ai promis,* cea mai mare discreție într-o colaborare pe care ai acceptat-o ca atare, neobiectând atunci nici o clipă că vei înțelege să difuzezi la cercuri *din ce în ce mai largi* acelaș[i] text care trebuia să

rămână, deocamdată, o convenție strict secretă față de străini.

D[umnea]ta, fără a mă consulta și în ascuns de mine,(eu care te rugasem și *d[umnea]ta care convenisesi* să păstrezi față de alții, *iar nu față de mine acest secret*), convoci rând pe rând cercuri de ascultători, dintre care unii știau de comanda al cărui titular sunt „chipurile“ și le citești aceeași traducere, pe care, cu mici modificări va apare poimâine în librărie!

Nu te gândești oare, nici o clipă, în ce situație delicată și imposibilă mă pui pe mine? – „prietenul“ d[umi]tale, care în două rânduri, în 1950 și [19]54 te-am făcut să câștigi, fără durere de cap (*durere pe care mi-o dai de două luni mie*) sume egale de bani?

În schimb îmi faci cel mai mare rău compromițându-mi bunul renume literar (datorită căruia am căpătat lucrarea) și apoi datorită reclamei pe care nu încetezi s-o trâmbițezi fără a mă chema cel puțin (de formă) la *vreuna* din aceste sindrofii, fără a mai spune că ești pe punctul să faci să mi se anuleze însuși contractul, datorită nesăbuitei gafe pe care nu încetezi s-o comiți, ebruitând[1] în sfere din ce în ce mai largi și din ce în ce mai apropiate de teatru și editură, un lucru dăunător *cinstei mele profesionale.*

S-a aflat deja la Institut (prin Elvira Godeanu[2], Anca Costa Foru[3]) și se va afla mâine la Editură (prin Argintescu-Amza[4] sau cine știe ce alt binevoitor), de această superbă și bizară „colaborare“ care e mănoasă numai la bani și respectată doar unilateral.

Ceea ce faci d[umnea]ta pe de altă parte de unul singur, în taină față de mine, și ignorându-mă (ca să nu spun batjocorindu-mă), mă întreb cum ți-ar fi convenit, de-ai fi fost în locul meu?

Sub cealaltă dictatură Mihail Sebastian a scris o piesă, și i s-a jucat sub numele unui prieten, *a unui adevărat prieten*, și alt nimeni n-a știut până după 23 august această taină. Dar nici d[umnea]ta nu ești un Sebastian, nici cu un asemenea prête-nom.

În mintea d[umi]tale noțiunea de *colaborare* capătă o accepție nouă și originală, care pe mine mă umple de mâhnire și desnădejde, văzând cu câtă perseverență cauți să-mi faci rău, eu care mă mândream să apărem mâine înfrățiți alături, sub același afiș, în umbra lui Molière[5].

În schimb cu ce mă aleg? Dispreț, zeflemea, ceea ce nu m-ar durea dacă n-ar veni de la d[umnea]ta, precum și amenințarea de a nu mai primi nici o lucrare, de a fi zvârlit la coș, din pricina că d[umnea]ta ți-ai deslănțuit vanitatea trecând peste cadavrul prieteniei noastre, de dragul de a sclipi în ochii chiar a celor mai dragi amici ai noștri uluiți de furia denunțării convenției, pe care eu nu o calc.

Drept dovadă, azi m-am împrumutat (anevoios cum se pot găsi astăzi banii), cu diferența acontului, rămâne lucrarea (pentru care nu aveam nici un semn, când ți-am dat suta, că o vei mai continua într-o „colaborare“ ajunsă de pomină). Mă achit, așadar, de această reală datorie. Și acum, pe picior de egalitate financiară, te rog să te gândești *cu toată conștiința* dacă meritam un asemenea tratament, o asemenea jignitoare exoflisire, un asemenea boicot, o asemenea călcare a celor mai elementare reguli de discreție și loială prietenie. Și să-mi răspunzi franc.

Al d[umi]tale,

B[arbu] Brezianu

*

Sinaia, 13 decembrie [1]959

Vă trimit un călduros și nostalgic salut de pe meleagurile unde aproape fiecare piatră și copac, evocă amintiri scumpe, comune, și regret că măcar Ghelanul nu este în fața priveliștii fabuloase de zăpadă și brădet care pătrunde prin rama ferestrii.

Vă sărut cu drag și sper să vă revăd curând.

B[arbu] Brezianu

[Familiei Ciomac-Ghermani, Bulevardul Magheru, nr. 23, etaj 4, București].

[Sinaia ~ Muzeul Peleș ~ Sala de concerte. Cartolină, ilustrată, alb-negru].

*

[București], 4 sept[embrie] [1]961

Dragă Mănucă,

Îți trimit, ca să-ți treacă timpul, o traducere din Kipling[6] ca s-o citești, ca să-ți dai „cu părerea“ și să vezi dacă...

Dacă... nu șchioapătă sau scârțâie pe undeva, pe la vreo încheietură.

Cu drag și pe curând,

B[arbu] Brezianu

*

[București], 20 iul[ie] [1]942

Scumpe domnule Martinescu,

Din tot sufletul țin să vă mulțumesc pentru înțelegătoarea (și cea dintâi) cronică[7] despre *Kalevala* mea.

Sobra prețuire a unei munci tăcute, este darul cel mai frumos pe care-l puteam primi, și la care nici nu mă așteptam.

Odată cu recunoștința, vă rog să primiți asigurarea osebitei mele prietenii,

Barbu Brezoianu

[Domnului Pericle Martinescu, revista «Vremea», Strada Carol, În oraș; Expeditor ~ Barbu Brezianu, Allea Alexandru, nr. 49].

*

[București], 14 aprilie [19]78

Dragul meu Pericle,

Te felicit și îți mulțumesc pentru emoționanta evocare a lui Emil[8] și a „generației“. Eram când s-a prăpădit, la Paris, și împreună cu Eugen, l-am bocit (tusdoi); apoi am dus trista veste lui Luca Popovici și lui Vintilă H[oria] în Spania de care eu te simt și țin legat de când cu articolul despre Brâncuși.

Dar deviez de la gândul de a te elogia pentru pagina ta memorialistică.

Suntem, am ajuns să fim la vârsta amintirilor și, având în vedere farmecul nostru din *România literară*, aș îndrăzni să te îndemn să-ți aduni gândurile și să stărui pe această cale.

Te îmbrățișează,

Barbu Brezianu

*

[București], 16 februarie [1]969

Dragă Dinule,

Fiindcă m-ai stârnit la poezie[9], iată ultima, tristă, autobiografică, anacronică, în preajma sexagenarului, și pe care am avut imprudența (înainte de a te fi consultat), să o dau lui Radu Popescu, care mi-a cerut pentru *Caietul de poezie de la Viața Românească*, ceva.

Spune-mi dacă am făcut bine? Sunt în cumpănă.

Te îmbrățișez,

Barbu Brezianu

[P.S.]

Iată o pagină veche, răzlețită a *Gândirii* din 1921. O păstrasem, desigur, pentru Izvorani.

B. B.

Note:

* Originalul epistolei trimisă lui N. Iorga se află la Biblioteca Academiei Române. *Volumul 334 f. 564r*, iar celelalte expediate lui Emanoil Ciomac, Pericle Martinescu și Dinu Pillat, inedite, se păstrează în biblioteca profesorului Nicolae Scurtu din București.

1. Ebruitând ~ a divulga o știre, a răspândi un secret.

2. Elvira Godeanu (1904–1991), artistă și memorialistă.

3. Anca Costa-Foru, istoric și critic de artă, o intelectuală distinsă. A întreprins cercetări de istoria teatrului în străinătate.

4. Nicolae Argintescu-Amza (1904-1973), eseist, istoric și critic de artă.

5. Se face trimitere la o traducere din opera lui Molière, pe care a «transpus-o» în românește Emanoil Ciomac și Barbu Brezianu.

6. Rudyard Kipling ~ *Dacă... Traducere de Barbu Brezianu.* Este o poezie dactilografiată.

7. Pericle Martinescu a publicat o excelentă cronică literară despre epopeea Kalevala, tradusă de Barbu Brezianu, în revista *Vremea.*

8. Emil Botta, poetul și prozatorul atât de imprevizibil, a fost evocat de Pericle Martinescu în cartea sa de amintiri, *Umbre pe pânza vremii* (1985).

9. Barbu Brezianu îi trimite, în copie dactilografiată, poezia *Clepsidra.*

LA VĂLENII DE MUNTE

Dr. Al. BOGDAN

O scurtă călătorie. Două zile în România: acum, când voiam anume să știu dacă s-a schimbat ceva, s-a prefăcut? Și a fost numai o întâmplare că am dat de oameni care mi-au putut servi de modele, poate fiindcă sunt prea mulți decât ca întâmplarea să nu-i scoată fiecăruia în cale.

Noi, ardelenii, facem aceeași politică românească în alt stat. Și direcția ei ne-ar hotărî locurile cele dintâi în partidul care dincolo, în România, e în formațiune sigură, în partidul naționalist-independent. În direcția acestuia încercai pulsul vieții românești.

Pe linia Sinaia – București. Două capitale! Aici voi începe experimentul. La Sinaia urcă în tren o doamnă (ori domnișoară de 40 ani) cu o guvernantă mai plăcută decât ea și cu doi căței. Nu vorbea românește. Generație veche! O constatare deci: ea există.

O domnișoară tânără însă se despărți în gară de însoțitoarele ei franțuzește și românește. Generație de tranziție, îmi zisei, și după plecarea trenului începui vorba cu ea. Nu cunoștea „Neamul românesc" decât din văzute. Și *atâta* e destul pentru o generație de tranziție! Ea era *pentru* străinii, care au făcut bine și au ajutat la progresul României; eu *contra* străinilor, și numai pentru cei care sunt deja români. În lupta aceasta se făcu un armistițiu: eu îi făcui complimentul că e mai bună româncă decât mine, ea că vorbesc bine românește, cu toate că mă găsesc într-o altă țară. Aici mă gândii că tatăl ei nu poate fi politician. Veni vorba iarăși de străini.

– D-ta, așadară, ești de părere că nu e bine dacă pe tronul României stă regele Carol?, spuse aceasta cu un zâmbet care voia să zică că mi s-a înfundat cu teoria.

Eu îi dădui sentința politică, că un popor nu se ridică prin voința și puterea unui singur om, ci prin aceea a milioanelor sale. Carol a făcut ce-a făcut din dragoste pentru poporul care l-a ales ca să fie al lui, cum și este; dar nu toți străinii ajunși în România la situații înalte au putut face ce s-a așteptat de la ei, fiindcă nu făceau parte organică din corpul poporului românesc. Aici am rostit un nume, după care conversația lâncezi.

La cea dintâi stație urcă un funcționar al căii ferate și vorbește cu domnișoara franțuzește, numai frazele de rigoare românește. Aproape de Ploiești îmi luai ziua bună. Funcționarul, care putu afla în franțuzește tot ce povestirăm până atunci, rosti numele d-șoarei. Era fata acelui german naturalizat al cărui nume îl amintii mai în urmă: născută din germani, trăind între români și vorbind franțuzește în societatea unui român din Ardeal. Generație de tranziție. Dar e mai prețios material fata născută din părinți străini și românizată, decât funcționarul statului român înstrăinându-se prin limbă.

La Ploiești nu se opresc aristocrații, ei merg spre capitală. Pe stradă chem pe elevii de la liceu, ca și când ar fi elevi de-ai mei. Unul mă conduce la liceul Sf. Petru și Pavel, unde sunt călăuzit de patru elevi interni, care îmi arată biblioteca și alte sale. Ordine exemplară. Au cetit cu toții scrierile cele mai nouă. Unul dintre ei, influențat de scrierile lui Iorga, făcu odată o cerere reginei în sensul ideilor acestuia. Toți ar voi să vie mai des în Ardeal și să vadă de-ai noștri trecând pe acolo... Aici mi se odihni sufletul. Vedeam în fața mea generația viitoare, iubi-

toare de neam, de cinste, de adevăr și sprijinitoare a celor care o cresc așa.

În tren spre Vălenii-de-Munte, unde se va face inaugurarea tipografiei „Neamului Românesc”. Lume bună: domni, doamne și domnișoare foarte frumoase. Nu se cunosc încă toți. Cavalerii prezentați abia își ridică pălăriile. Poate n-au fost la Paris, îmi zic, dar totuși nu mă bucur. Unul aduce în vagon un soldat-țigan, căruia îi atârnă de gât o țimbală. I se comandă un vals. Se face. O polcă. Se face. Comand eu: o doină. Țiganul cântă mai bucuros și mai bine și fac această observare celor două domnișoare de lângă mine, care aprobă. Unul din tineri, în sfârșit, cântă cu glas puternic o altă doină și țiganul acompaniază. Acum atmosfera e de tot românească. Nu s-a auzit nici o vorbă străină. Capul uneia din familii își făcuse studiile la gimnaziul din Brașov. La Măgurele se coborâră.

– D-ta unde mergi?

– La Vălenii-de-Munte, la d-l Iorga.

– La d-l Iorga?

Și până când se mai văzu fereastra vagonului, unde stăteam, ochii acestor buni români mă urmară, iar eu aveam un presimț de sărbătoare.

Acum se mai îngustează valea Teleajenului și după Scăioșii, cobor la Vălenii. Steaguri tricolore, orășelul în înfățișare de sărbătoare. Vreo 700-800 de persoane, în mijloc cu N. Iorga, erau în curtea primarului. Când se întoarseră acasă și mă văzură de departe în pridvorul casei de țară unde locuiește acum marele român, toți strigară:

– Iată și din Ardeal!

Înainte de plecare, către sară, studenții bucureșteni trecură înc-o dată cu steaguri pe la tipografie și manifestară. Cum știam că reprezentam tinerimea din Ardeal, mă gândeam că în momentele acestea ar trebui să fim lângă manifestanți și din gândirile mele se desfăceau următoarele cuvinte, care ar fi trebuit rostite:

Frați întru adevăr și vitejie.

Orice manifestație culturală românească de importanță trebuie să arate într-o formă oarecare unitatea culturală a tuturor românilor. Și inaugurarea acestei tipografii nu este numai cumpărarea de slove și mașini nouă, ci punerea unei temelii sigure, pe care să se dezvolte la adăpost curentul, care cuprinde și *un ideal* și *un adevăr*, pornit de voi. Am făcut bine că am venit între voi și numai ca să vă amintesc că am plecat din cetatea unde, cu 350 de ani în urmă, se îngrijeau cele dintâi tipărituri românești de însemnătate de acel vestit diacon Coresi, venit de la voi, care nu a împlinit numai porunca dată lui de străini, ci în ascunzișurile sufletului său a știut că muncește pentru neamul său. Și voi pentru înaintarea acestui neam românesc trăiți și vă cheltuiți puterile și banul. Noi vă dorim să duceți la îndeplinire speranțele acelor doi luptători care au ridicat steagul și-l poartă în fruntea întregului neam românesc. Trăiască „Neamul Românesc”.

„Trăiască”, sună ecoul tot din inima mea, care bătea pentru mulți. Aici am văzut ce mă așteptam să văd: generația luptătoare de azi, care sfarmă ce-i urât din trecut și pregătește viitorul. Steagurile fluturau deasupra capetelor celor care plecau de aici întăriți. – Dumnezeu și Neamul Românesc cu voi!!

La reîntoarcere spre Predeal, un sublocotenent tânăr se despărți de mine cu cuvintele: „Să vedem ce vor face independiștii”. Aceia care au avut sărbătoarea în Vălenii.

Niciodată nu m-a mulțămit România atât de mult ca acum. Ea pășește spre triumf. Aș fi dorit însă să întâlnesc încă o dată pe fata acelui compozitor german și să-i zic: Nu mai vorbi în fața unui ardelean franțuzește, pentru că îl doare.

Brașov, 26 mai v. 1908.

[„Gazeta Transilvaniei” (Brașov), An. LXXI, nr. 116, 28 mai/10 iun. 1908, p. 2-3]

Vasile BURLUI

NEŞTIUTA TAINĂ

Omagiu lui Vasile Lovinescu

Neştiuta taină o au tăcut cu toţii
Şi-au fost chemaţi în vrajbă de Antunecatei fii.
Au numărat zarafii fără zgârcenii zloţii,
Dorind să-ngenuncheze pe ai zorilor copii.

Născute din Lumina pierdută-n Începuturi,
Făpturi imaculate s-au risipit sub bolţi.
Multiplicate-n secoli, sub câte azimuturi
Au aşteptat secunda sub arcuri şi sub porţi?

Timpul lor în hăuri, se pare, s-a rostit,
Iar gândul atârnat pe crengile de aur,
De întrebări prea multe se lasă obosit
Şi se retrage-n peşteri sub geamătul de taur.

Se schimbă anotimpuri şi stele-mbătrânesc,
Pădurile şi munţii mereu schimbându-şi haina,
Ca supernove moarte ce încă strălucesc,
Zicerile-n mituri îngrop mai bine taina.

PLÂNGE TIMPUL PRIN SECOLE

Dnei Ana Blandiana

Ascult cum plânge timpul prin secole sparte,
Cum se agită în spații secundele sfărmate,
Planetele orfane zidindu-și vremuirea
Sărmani în duh, poeții, visându-și nemurirea.

La început de veac, ca și un gând frivol,
Prin pajiștea stelară foșnește dând ocol,
Pulsând, prin megacosmos, rostogolește anii,
Proximități stelare ne văd bătând metanii.

Anotimpul cosmic se scurge printre dealuri
Cum apa răzvrătită se înstrunește-n maluri.
În orizonturi tinerețea își risipește anii,
Îngenuncheați în cețuri se scutură castanii.

Purificați de curgerea prin timpuri,
Cu suflete albite în aspre anotimpuri
Ne risipim polenul printre planete fade
Și asistăm uimiți cum bolta lumii cade.

PORTAL NĂRUIT

Sunt păstrătorul de taină al acelor însemne,
Alfabetul lor îmi era perfect cunoscut.
Mereu au trimis solii să mă îndemne,
Să caut prin stele tâlcul pierdut.

Citesc printre pietre mesaje transmise,
În apele tulburi încerc să mai văd,
Mă chinuiesc noaptea amarele vise,
Portalul se năruie-n strașnic prăpăd.

Ascult peste maluri în scâncet cum plâng,
Încet dispărând în smârcuri spurcate,
Disperați sub zloată în cete se strâng,
Lunecând ca năluci spre ultima moarte.

Nu vom mai ști niciodată-nceputul,
Firul mirabil în vremuri s-a rupt,
Glorioși rătăcim sub astre-azimutul,
Căutând printre cuante viitorul corupt.

PORTALURI

Destinul unei clipe e plecarea
Ce se ascunde între două ezitări,
Cum jurămintele ascund trădarea
Iar cețurile zborul către zări.

Mă sprijin pe portalul lumii
Și-mi pregătesc sub pavăză plecarea,
Mai stau s-ascult șoptirile furtunii
Și ploile de vară aducând iertarea.

Lumini înșelătoare strivindu-mi amintirea,
Orbit mai încerc răscolind în trecut,
Mă doare-a uitare într-un ochi nemurirea
Și plâng cu-un alt ochi de minciuni prefăcut.

Deșir de cu zori prin artere zvâcnirea
Scufundat între sori muribunzi, descompus,
Sub portaluri îmi port cu mândrie uimirea,
Răzvrătit, ca un înger damnat nesupus.

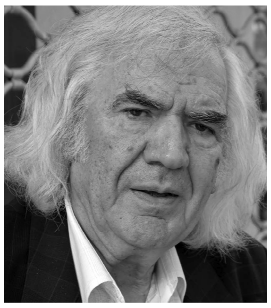

Radu CANGE

N-aș putea

Mai cânt singurătăți...

Un arc pe boltă
n-aș putea să-nchipui,
că adversar
îmi este curcubeul.

Așa, sub el,
vorbesc cu lumea toată –
paracliser
uitat în catedrală.

Ploaie, ploaie...

Ești ca o ploaie
de primăvară, de vară,
răpăind pe frunzele pământului
și pe sufletul meu,
nerăbdător să te afle
printre gânduri, chiar
pe pietrele încălzite
devenind abur pe care
îl inspir, până când amețesc,
închipuindu-te
în brațele mele necuprinse,
în oceanul mereu
al obsedantei imaginații.

O, de abia aștept,
să-ți intru în grații.

Fenomen

Mahalaua –
acest zăcământ de argint...
de unde se ridică, uneori,
câte un scriitor
cu o căiță de aur.

Impresie

De la un timp,
am impresia că am început
să mor încet.

Mor poet...

Ce vorbești,
îmi răspunse, cinic, filozoful
care-mi citise gândurile.
Parcă ar avea cineva
nevoie de voi.

În cimitir,
nu citește nimeni poezie.

Numele

Doamne,
de când m-ai izgonit
din rai, și ai pârjolit
sufletul meu, într-o aripă,
într-un vârf de aripă, mi-a
mai rămas o singură pană,
unde, cu ea, alături de poezie,
scriu numele tău.

Sau...

Iubito, pe tine
te macină invidia,
mie mi-a mai crescut
un vers în inimă.

Azi noapte am visat
un lup și cireșe;
destinul meu se clatină,
se clatină.

Timpul pare că-și încheie
socotelile; nu mai dormi,
s-ar putea să visezi frumos.

Sau dormi, faci cum vrei.

Mihai PĂCURARU

NU AM MURIT CU FEMEIA IUBITĂ

Te priveam povestind, ochii tăi treceau prin toate
eresurile lumii,
întîmplări cu două personaje
din care tu ieșeai mereu învingătoare
și mă aduceai mai aproape de tine
ca o zăpadă adunată-n troiene,
urcate cu îndrăzneală de copil,
bucurându-se că a ajuns deasupra lumii
cu recele alb,
cu zâmbetul orizontului care-i deschidea
o singură ușă de curaj
spre fluviul părului tău într-un ocean,
într-o coloană de lumină căzută în apă,
și strigînd
te chemam să mă aperi de iubirea
flacără rug pentru doi, noi amândoi,
niciunul stăpân,niciunul sclav,
ci foc cu picuri de suflet
dirijat de Dumnezeu.
Nu am murit cu femeia iubită...

FREDONÂND ARIA UNEI OPERE DE VIAȚĂ

Dacă pruncia mea ar fi rămas curcubeu –
derdeluș, cu toate
culorile lui, și fiecare ar fi fost un sân cu lapte,
nu vă imaginați că aș fi avut trupul învelit
în plăcerea de a picta privind,
înmuind penelul pentru a deplasa configurația
vechiului făt în adolscent, în tânăr, în adult,
pe un panou cît Carul Mare,
de acolo admirând și înjurând după cum
omul ar fi trecut pe gamă de la o notă la cealaltă,
fredonând aria unei opere de viață trăită de mine,
înghesuită de altul ca pe o locatară de bordel.
Laptele acela cu pudra de stele,
romantic amestecată
în toate culorile și nuanțele luminii sparte,
m-ar fi hrănit
până târziu, puternic, rouă având împânzită
până la capăt,
aș fi luat țara în brațe și aș fi mutat-o în altă parte,
alături de părinți, de frați și de surori, ocrotind-o,
cu toate
păsările cerului, de fulgere, rugându-ne cu toții
de un alt Noe,
de un alt Potop al frumuseții de zidire.

PENTRU MAREA GRĂDINĂ
UNDE VOM POPOSI

Tata mi-a arătat, după botezul ploilor cântate sub
catedrala cerului, privind ca soarele ce zgârie
bolta de la răsărit la apus, cel mai negru
leagăn - pământul.
L-a arat, l-a semănat, a atârnat roșiile
de cataligele zilei,
căpșunele le-a expus ca odoare în bătaia
poftei trecătorului de grădini.
A copiat ca un pictor, din imaginația venită
ca un val dinspre părinți, grădina cu suflete
și flori, a trudit punându-și pe corp
untul pământului
pe care l-a arătat lumii, înainte
de a se logodi cu sămânța.
Unde vedea pământ, îl aduna, cum adunau banii
bătrânele
legând batista de cercul vieții; l-ar fi purtat
în racla de moaște, l-ar fi înfruptat ca pe o hrană
de care nu te saturi niciodată.
Atât de mult și-a dorit pământ până ce el însuși
a devenit pământ
descântat și încântat de ciocârlii
și vulturi veghetori,
ca astăzi m-aș face ploaie să pătrund
prin pământ, să-i ating fruntea și să-l rog
să zburăm cu trupul nostru,
luând în pumni muguri și pământ
pentru marea grădină unde vom poposi
cu sufletul florilor, cu sufletul vântului,
cu sângele proaspăt de dimineață,
dorind să creștem în același trup de rouă și cer
un alt pământ învelit în albastru și verde.

Constantin GUZGA

Dezlegând taine

Universul pare liniștit
privesc la cerul albastru
ciorchine de stele
ce ard strălucind
în lumină
îi aud respirația
ce poartă în sine
coduri secrete
și tot ce animă
o lume și tainele ei
cu mintea încerc să dezleg
cât mai multe din ele
dar, în fața lor
devin neputincios
încerc să mă regăsesc
să salvez ce se poate
într-un sfârșit
copleșit de durere
încerc să respir
împreună cu Universul
simt în plămâni adiind
aerul nemuririi...

Neliniști în Univers

ochi-mi plâng
lacrimile spală cerul
străjuit de lumină
nu-s de ajuns
ca să fim iertați
să ne curățim de păcate
Universul însuși e trist
în inima lui
pulsează infinitul
doar dragostea divină
ne poate ispăși
de orice durere
în dimineți neliniștiți
așteptăm zorii
plăpânda ființă simte
fiorii veșniciei
și acele începuturi
ce o leagă de Chipul Treimic
Zorii în care Zămislitorul
ne dăruie viață
„și mai multă viață...”

Aștept răspunsuri

Necuprinsul
pe care privirea
nu-l poate străbate
îmi dă fiori
în fiecare zi;
partea din Infinit
ce n-o putem cunoaște
rămâne străină ființei;
nici revelații
nu primim de acolo
în taină
se rânduie totul
și viață,
și moarte;
ascunsă cale
ce bântuie
întreg Universul
hărțuit de timp
îmbracă straiele eternității
în sferele înalte
de care mă simt
mereu ispitit
cu gândul să înfrunt
legi zăcând în necuprins
– Doamne, știu, m-ai sortit imanenței
de necuprinsul Tău
mă simt legat și aștept
demult un răspuns...

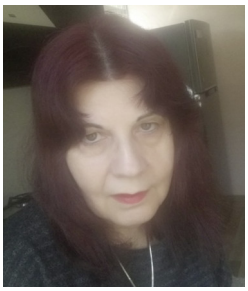

RECVIEM PENTRU UN REVOLVER

Rodica BRETIN

– Un tur al galeriei?

Bătrânul custode al muzeului mi-a deschis uşile sălilor, lăsându-mă să colind nestingherită prin Peştera lui Aladin. Căci eram într-o grotă a comorilor: tablouri, sculpturi, statuete, amfore, fresce, tapiserii, cupe, ceasornice, monezi – într-o dezordine aparentă, gradată astfel ca privirea să le cuprindă pe toate, să le discearnă pe rând, detaliu cu detaliu. Rarităţi, unicate, opere de artă ce îşi meritau piedestalul. Aur, argint, bronz, marmură, ametist; un haos ordonat, o babilonie savantă de materiale, forme, culori, stiluri. Fragmente, cioburi, secvenţe reîntregind vitraliul istoriei.

Sala Antichităţii greceşti şi romane, Sala Medievală, cea a Renaşterii şi ultima, cu racle transparente în care dormeau – relicve ale celor două războaie mondiale – puşti, baionete, mitraliere, grenade, mine. Cândva, împroşcaseră moarte, distrugere; acum, nu radiau decât lucirea mată a fierului, desuetudinea invenţiilor depăşite de generaţiile următoare. Păreau nişte fotografii în sepie, neutre, inerte, benigne. Nu şi revolverul negru, aşezat pe un stativ de mahon. Arma aceea avea ceva sumbru, letal – încă ameninţător. „Uită-te la ce vrei, nu atinge nimic“, îmi spusese custodele.

Mi-am trecut palma peste ţeava netedă, brunată, apoi l-am luat în mână. Nu mă aşteptam să fie atât de greu şi era cât pe ce să îl scap. Îmi încleştasem degetele pe mâner, când o picătură mi-a căzut pe pleoapă, prelingându-se pe obraz, pe buze. O lacrimă? Nu era sărată, avea un gust sălciu de... apă?!

... Ploua: mărunt, necurmat, temeinic. Una dintre acele revărsări calme, continue, fără fulgere şi tunete, fără vânt, fără nimic spectaculos. Nu o furtună, ci un deluviu. Nu-mi aminteam cum, când începuse – acum o lună, două... trei? Ştiam doar că, de atunci, nu se oprise vreo clipă. Eu şi oamenii mei respiram apă, nu aer.

Eu?!

Din oglinda ciobită, un bărbat mi-a întors privirea. Obrazul tras, ochii, lama briciului – toate păreau cenuşii sub revărsarea şiroaielor. Apoi, tăişul s-a poticnit în ţepii bărbii, lăsând în urmă o pată de culoare. Şi nu era singura. Caracatiţe roşii se agăţau de uniformele celor răniţi, le acopereau uneori chipurile. Iar tranşeea era plină de morţi; zăceau toţi unde căzuseră, unii cu ochii deschişi, cu puştile încă în mâini, alţii răstigniţi pe spate, alţii sfârtecaţi. Printre ei, câţiva soldaţi dormeau, la fel de cenuşii, de neclintiţi. La parapete, santinelele vegheau într-o linişte ireală, adâncită de clipocitul monoton al ploii. Roteau periscoapele cu înfrigurată aşteptare, trăgeau prelatele de pe mitraliere...

Un şuier, apoi un bubuit apocaliptic, lăsându-ne – pe el, pe mine? – năuciţi, cu timpanele vibrând dureros. O explozie nu departe, împroşcându-mă cu noroi, sânge, resturi de creier, măruntaie. După care s-a dezlănţuit iadul. Obuzele treceau pe deasupra, unele nimereau în şanţ, împărţind moarte. Şrapnelele zburau ca nişte viespi, n-aveai cum te feri, unde te ascunde. Viaţă sau moarte, în indiferenţa sorţii. Urlete, gemete, blesteme, înjurături, acoperind ropotul ploii.

Apoi, vacarmul, nebunia au încetat la fel de neaşteptat cum începuseră. Prin perdelele de apă şi fum am desluşit câteva siluete, şchiopătând, împleticindu-se. Cum ar fi spus generalul nostru, la adăpost în cazemata lui de beton, „ne menţineam poziţia“. După un bombardament de artilerie liniştea părea mai adâncă, aerul rarefiat, până şi ploaia suna altfel. Dar... eram vii – primisem, din nou, un răgaz.

Zeii sunt însă geloşi pe fericirea oamenilor. Şi au hotărât că lenevisem destul în noroiul cald şi moale. Venise timpul unei contraofensive – cinci sute de metri în bătaia mitralierelor germane... O plimbare care avea să ne învigoreze, să ne înalţe moralul. Şi spiritul; cât se putea de sus.

Am dat ordinul de atac şi m-am căţărat primul pe

scară. Treptele lunecau, umede de ploaie, de sânge, dar nu m-am oprit, nu m-am uitat peste umăr. N-aveam de ce: oamenii mei mă urmau, ca-ntotdeauna, lăsând muribunzii să păzească tranşeea. Şi pe morţi, aşteptându-ne răbdători întoarcerea. Dacă nu... ne vedem Dincolo!

Un glonte mi-a şuierat pe lângă tâmplă şi m-am aruncat în noroi. Într-o clipă eram în picioare, gonind printre viespile de oţel, mitralierele ţăcăneau, rărindu-ne fără să ne încetinească, dar... – poate alerga cineva mai repede ca moartea? Din nou m-am pomenit pe burtă, în noroiul mustind de sânge. Mă ridicam, năucit, când am auzit uruitul motoarelor. Venea de sus, din văzduhul cernând cenuşă lichidă: avioane. Erau ale noastre sau ale lor?...

– Ce faci acolo ? Pune-l la loc!

Glasul bătrânului a refăcut tapiseria realităţii: tavanul cu stucaturi, lambriurile, vitrinele de sticlă. Frica însă, a rămas. *M-a udat ploaia, m-am afundat în noroi, mi-au şuierat gloanţe pe lângă urechi! Fusesem acolo!* O bucată de oţel... avea amintiri? *O să treacă, respiră adânc, linişteşte-te, s-a terminat!* îmi repetam, litanie menită să mă scoată din paralizia minţii, a trupului, să despartă coşmarul de normalitate.

Ştiam ce mi se întâmplase cu revolverul − îl *citisem*! Nu era pentru întâia oară când atingeam un obiect şi, în loc să-l simt doar neted ori zgrunţuros, retrăiam brusc ce văzuseră, ce simţiseră cei care îi împrumutaseră cândva mai mult decât căldura mâinii. Uneori obiectele „absorb“ imagini, sunete, emoţii care rezistă în timp, iar retrăirea lor poate fi... copleşitoare.

Custodele muzeului mi-a luat arma din mâini cu grijă, a pus-o înapoi. Tremuram şi mi-a făcut semn cu capul, ca un avertisment: nu eram singuri.

Am recunoscut imediat chipul bărbatului ce se apropia fără grabă: era *el*. Genunchii mi se înmuiaseră şi custodele m-a apucat de braţ, murmurând cu un zâmbet împăciuitor, destinat *lui*:

– Lucrurile sunt în vitrine dintr-un motiv, Kayla. Ai uitat?

Era supărat pe mine; şi îngrijorat. Cumva, am izbutit să mă ţin pe picioare.

– Ce...*a fost asta*? am vrut să articulez, însă a ieşit o şoaptă răguşită. Bărbatul mi-a răspuns scurt:

– Un revolver Webley and Scott, MK 6, calibrul 0,455.

Trăsăturile, vocea aceea... Era tot proaspăt ras, dar părul îi crescuse în plete rebele, arămii. *Unde erai, acum o sută de ani?* Înainte să-l întreb, bătrânul a păşit între noi.

– Keeghan Thorson este unul dintre cei mai generoşi donatori ai muzeului. Revolverul a aparţinut străbunicului său, ofiţer pe Frontul de Vest. A fost la Vimy Ridge, la Passchendaele.

Cunoştinţele mele de istorie erau cam vagi, însă unele îmi stăruiau în minte.

– Passchendaele... n-a fost cucerit de canadieni în noiembrie 1917?

– Da, după zeci de atacuri, retrageri, bombardamente. Trei luni în care a plouat întruna.

Bărbatul nu mi se adresa direct. Vorbea... ca şi cum şi-ar fi amintit? Şi din nou vocea custodelui, parcă îndepărtată:

– Domnul Thorson provine dintr-o familie de militari de carieră. Au luptat în cele două războaie mondiale, în Coreea, Vietnam...

− După Marele Război au ales aviaţia, a completat Keeghan, cu aceeaşi bunăvoinţă detaşată cu care îşi făcea probabil donaţiile. În cer nu ajunge noroiul, este o moarte pe care unii o numesc... frumoasă.

Spusese *Marele Război*, nu *Primul*. Aşa îl numeau cei care îl trăiseră. Să fi fost o expresie rămasă într-o familie înrudită cu istoria sau... – avea ceva de ascuns? Începeam să văd pretutindeni societăţi secrete, cabale, conspiraţii. Keeghan Thorson era doar un bărbat atrăgător – care mă privise cu un dezinteres deconcertant. Poate nu eram genul lui sau poate îl preocupa numai propria persoană. Uneori, aparenţele înşală; alteori, nu. Un soldat nemuritor care trecuse prin câteva din războaiele lumii? Un capriciu al codului genetic, repetând acelaşi chip, parcă tras la indigo, de la bunic la fiu şi apoi la nepot?

Unele enigme sunt sortite să rămână nedezlegate... Însă asta nu făcea parte dintre ele! Era destul să pun întrebarea potrivită şi exact aşa am făcut.

– La Passchendaele, în ziua ultimului atac... ale cui avioane au sosit primele?

A avut o ezitare aproape imperceptibilă înainte să răspundă.

– Ale lor.

Apoi ne-a întors spatele, îndepărtându-se cu paşi mari.

FOTOGRAF DE NUNȚI

(fragment)

Lucian ZUP

Nu cred că te iubisem înainte. Fuseseși doar un capriciu pentru mine. Un capriciu care tocmai își serbase aniversarea de doi ani, însă nu mai puțin trecător. De fapt, îmi spuneam că oricînd aș putea înceta, în orice clipă a unei relații pe care n-o vedeam ca pe o relație, ci ca pe ceva formal, să-mi treacă mai plăcut serile, să am la cine mă întoarce din diversele activități cu care-mi cîștigam existența sau cu care mă distram, să am cu cine povesti.

Pe vremea aceea nu știam cît de mult mă înșelam. Din acea zi fatală am început să regret comoditatea din brațele tale, cît de plăcut era să nu-mi pui niciodată întrebări după întîrzierile mele nemotivate, să mă tratezi cu tandrețe indiferent cît de crud aș fi fost cu tine.

Din acea zi s-a declanșat obsesia, măcinîndu-mă zi de zi, fără să găsească vreun semn de trecere interzisă

De atunci am început să-ți și să ne sondez trecutul bucată cu bucată, întrebîndu-mă dacă nu cumva ceea ce considerasem pînă în acel moment ca fiind delicatețe oferită mie nu era doar indiferență, aveai nevoie de cineva pe care să-l folosești ca paravan. În acea zi, după ce am rămas singur, m-am uitat pentru prima dată la poze-le tale, dorind să descopăr detalii care să mă fi putut preveni despre ce urma să se-ntîmple (și s-a întîmplat).

Atunci am constatat, tot pentru prima dată, ca mai toate lucrurile din acele ore de după ruptură, cît de zgârcit fusesem în a te fotografia. Mi se părea cu atît mai paradoxal cu cît, fiind de meserie chiar fotograf, parcă îmi fusese teamă să nu-mi epuizez darul sau in-strumentarul oficial de lucru sau spațiul de stocare folosindu-l în privat cu cea pe care-o numeam iubita mea. Cît am căutat prin fișierele de pe calculator, n-am găsit mai mult de nouă poze. Nu ajunsesem nici măcar la zece, ca să fac număr rotund. Probabil le făcusem doar așa, ca să scap de insistențele tale și crezusem c-ar fi suficiente cît să-ți potolesc setea de imagini fermecătoare doar pentru că erau trase de un fotograf profesionist, în posturi despre care-i cereai de fiecare dată aprobarea.

Ciudat că lipseau seriile de cadre ratate, cînd eram obișnuit cu zeci de rafale pentru o poză reușită. Să le fi șters eu însumi sau tu îmi făcuseși curățenie?

Le-am descărcat pe imprimantă, la o rezoluție cît mai mare, pentru a-i studia detaliile. Nu aveam idee ce ar trebui să descopăr și dacă recurg la această operație spre a mă liniști sau contura vreo infracțiune de-a ta sau doar a nu mă mai gîndi. Nu-mi mai amintesc.

Nu am găsit nimic incriminator, în toate îmi zîmbeai drăgăstos, lipsea acea cruzime ulterioară.

Erau două poze de la mare, două de la munte, una de la un revelion, una de la un restaurant unde ieșiserăm cu cîțiva prieteni, una de la ziua mamei tale, una de la o ieșire prin parc și ultima în pat, cînd te-am surprins întinzîndu-te somnoroasă sub cearșaf.

Pe cea din urmă ar fi trebuit s-o șterg, deoarece îmi provoca durere. Totuși n-am făcut-o, ba chiar am imprimat-o și pe ea, alături de celelalte. În fond, nu era diferență decît de intensitate.

Studiindu-i detaliile, n-am identificat pe pielea ta urmele altui bărbat.

Și totuși încremeniseși într-o postură similară celei din momentul cînd mi-ai comunicat despre situația în care mă aflam fără să fi știut. Cu deosebirea că pe cea imitantă nu o mai fixasem într-o matrice de memorie cu ajutorul unui aparat care se ocupă de colectarea amintirilor, pentru că numi trecuse prin minte așa ceva, dacă mai aveam minte, astfel încît comparațiile la care recur-geam erau ineluctabil lovite de imprecizie.

Dar trebuie să fi fost la fel.

Din acea postură din poză, te-ai mai întins o ulti-mă dată spre mine, dorind să-mi oferi o ultimă partidă de dragoste. Neștiind că va urma să-i adaug acest adjectiv, te-am îndepărtat. Eram obosit după seara precedentă, cînd nu numai că-mi exercitasem meseria, dar și fusesem reținut de poliție după un accident de mașină sîngeros soldat cu moartea miresei în timpul furării ei, despre care băieții în uniformă aveau unele suspiciuni că nu ar fi fost chiar accident, motiv pentru care căutau un făptaș și solicitaseră conținutul aparatului meu foto.

Ajuns acasă în sfîrșit, trezindu-te, mi-am vărsat năduful pe acea reținere care nu dusese la nimic concret și care mă făcuse să pierd timp și, posibil, bani, dacă mirele acum văduv s-ar fi arătat prea îndurerat sau șocat să-mi achite restul de bani stabilit și care fusese plimbată pe toate cărările de niște indivizi pe care cu greu îi puteai numi polițiști după purtare și după vorbă și după minte.

Dintr-un motiv obscur, împroșcam cu noroi și exageram voit această latură critică, ca și cum aș fi vrut să-ți ascund un adevăr, deși nu era cazul. Din reflex?

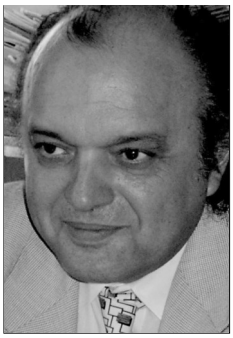

IMPERIUL UMBRELOR DIN NEANTUL AMIEZII

Cristian LIVESCU

CRITICA POEZIEI

„fără amurg, fără lumină, fără zei, fără iele,/ doar sângele unei zbateri de aripă"

Redutabilă în ale scrisului o aflăm pe Caliopia Tocală (n. 7 aprilie 1958, com. Cozmești, jud. Iași, într-o familie de țărani, ultima din cei șase copii ai familiei Dumitru și Nastasia Tocală), profesoară în Iaşi, publicând nu de mult o serie compactă de romane (*În captivitate, Simfoniile destinului, Gemenii*) şi piese de teatru (*Captivi, Vieţi duble, Alter ego*), toate apărute la Editura Opera Magna din Iaşi, în 2014, anul afirmării sale depline pe plan literar. Este pasionată de personaje care trăiesc vieţi duble, în realitate şi în ficţiune, trecând cu firesc din una în alta; vrea de asemenea să pătrundă în intimitatea resurselor ficţionale ale literaturii, să desprindă mecanismele prin care şuvoiul realităţii capătă consistenţă existenţială, spre a deveni imagine. Am rezumat astfel tema predilectă a cărţilor amintite, unde cam aceleaşi personaje migrează dintr-o scriere în alta, cititorul fiind mereu invitat să fie atent la convenţie, la rulajul perseverent în absurd care suplineşte epica, la jocul textual pus la cale cu inteligenţă şi fină ironie. Filolog ca formaţie, cu studii adiacente în domeniul Ştiinţelor comunicării, Caliopia Topală pune la încercare tot felul de procedee, cu trimitere largă la dedublare şi la schizoidia personalităţii în lumea agitată de azi. Ar fi vorba în acest caz de un post-textualism elaborat, de o altfel de abordare a unei stilistici compozite care a făcut epocă şi care a lăsat urme adânci în spaţiul nostru literar. Într-unul din romane, *Gemenii*, un aparat de filmat e amplasat special ca să înregistreze absolut tot – adică „viaţa aşa cum e", în timp ce grupul de personajele-martori pe care contează schema narativă, asistă la proiecţia paralelă, obiectivată, de fapt la desfăşurarea unor fapte cu participarea aceloraşi siluete. Fictivul posibil se împleteşte cu viaţa reală, ambele se comentează reciproc, se inventeză neobosit, după cum replicile livreşti intră acut în compoziţia cotidiană. Pentru ca în final să ne minunăm (intervine autoarea din *off*) „de cantitatea de iraţional pusă în acţiunile oamenilor, de jocul întrepătrunderii ficţiunii cu realitatea, de infernul pe care oamenii îl declanşează, împiedicând deseori istoria mare a lumii să recupereze o morală superioară, rădăcinile raţionale ale existenţei, frumuseţea, justiţia, armonia, triumful asupra morţii...".

Totul în aceste scenarii se derulează în spiritul unei teatralităţi volubile şi voit artificioase, atent studiate, care aminteşte de straniul d'Annunzio (menţionat în treacăt undeva), mizând pe fluxul liber-aventuros al fanteziei, spre evenimente extreme, inclusiv cele sinucigaşe. Nu e de neglijat aspectul experimental, uşor zvăpăiat, care agită emisia sau calitatea de a reprezenta şi le dă curaj. Un freamăt existenţialist, resuscitat din vremea lui Jean Paul Sartre, cu eseul său azi aproape uitat *L'Etre et le Neant* (1943), apare expus în altă parte, cum că totul în noi stă în relaţia cu celălalt, *Celălalt este infernul,* „adevăratele tragedii în interiorul acestei relaţii se petrec". Între timp, Celălalt (sau alteritatea) a căpătat conotaţii şi valori multiple, de la „taina lăuntricităţii", fantasmatice sau sexuale, la „conştientizarea unei sfâşieri", cum o numea inspirat G. Bataille.

Trimiterea ne convinge de persistenţa unui suport speculativ bine articulat în spectacolul tranzitiv cultivat de autoare. El ajunge şi spre volumul recent de poezie *Statui de apă* (Timpul, 2021), unul cu totul remarcabil, unde vocea lirică vine de nicăieri ca să anunţe neantul, stingerea implacabilă a lumii: „Aceste cuvinte, aceste fraze pe care le scriu nu-mi aparţin...". Cu abonament de lectură la marii sceptici şi defetişti, Caliopia Tocală se lasă în voia confesiunii, fie şi cu accente pesimiste, atunci când se consideră în posesia unei misiuni crunt-vestitoare, de natură să alarmeze planeta: „sunt o fiinţă care clamează

dispariţia omului.../ care este convinsă că totul începe şi sfârşeşte în mare/ şi că, în plină noapte, lumea devine/ o pură aventură mentală.// Sunt o statuie întâmplătoare, întrezărită/ o clipă în apa unei cascade"; „cuvintele mele sunt un ecou al tăcerii primordiale". Înstrăinarea anxioasă şi nimicul, cu efecte mereu mai agresive, mai distrugătoare, domină viaţa de fiecare zi şi discursul capătă accente severe: „universul este, desigur o creaţie a tristeţii lui Cioran,/ omul este singura fiinţă care devine propriul duşman,/ deschid din ce în ce mai multe uşi de după care nu se află nimic,/ vorbesc pentru urechile nimănui,/ trăiesc la graniţa dintre un trecut/ care m-a îndurerat şi un viitor de care mi-e frică.../ Nu sunt fericită. Nimeni/ nu e fericit. Aceasta e noua modă...". Ce poate inventa luciditatea ca să evite domnia morţii? „Va trebui să mă sustrag timpului,/ acest instrument de transformare a existenţei în/ limbajul memoriei/ de desprindere a gândirii de real şi a migraţiei ei/ dinspre trecut înspre viitor/ dinspre suferinţă/ înspre iluzoria bucurie pură,/ va trebui, în final să fac să înceteze/ acest cântec multiform, ca un animal preistoric/ care este viaţa." (*Statui de apă*, IV-VI) E aici o eroică zbatere între cei doi poli ai existenţei, timp şi memorie, acea „depărtare care pătrunde în noi şi rămâne în noi", cum o numea Mallarmé în *Igitur*. Nu pare deloc deplasată poeta când se laudă de zor: „și-mi spun că nu sunt altceva/ decât ecoul neantului mare..." (*Floare galbenă*). În tărâmul fantasmatic, neantul mare se mistuie în neantul mic.

„se va naşte soarele albastru al tristeţii,/ ultimul soare"

Un realism descriptiv, al imediatului cufundat în fior cogitativ, amestec de candoare şi cruzime, dă curs regimului interior al senzaţiei de revoltă, îmblânzită în poem, şi probabil în asemenea viziuni stă năzuinţa de a convinge a poeziei Caliopiei Tocală – un hieratism idealizat, mereu în căutare de miracole: „Coboară dimineața de toamnă peste iarbă,/ cupolă peste cupolă, somn peste somn,/ în acest miracol care se va sfârși/ nicio umbră nu știe când.// Eu, calmă, alung leii în toate părțile,/ să mi-l aducă dintre creiere pe cel mai frumos.// Mă cuprinde cea mai mare tristețe,/ cum stau culcată pe valul înalt/ al înserării, în timp ce soarele/ își strigă setea de aer,/ iar scheletele setea de carne" (*Coboară dimineața de toamnă...*). Cu cât trupul se încarcă de clipe „murmuitoare" (!), de trăiri consumate, cu atât lipsa libertăţii este mai pronunţată, fapt resimţit în fondul expresiv, de o transparenţă neutră: „Caut un poem în ale cărui cuvinte/ să fie urme de fiară flămândă.// Cum să uit, dacă nu vorbind,/ că, umplut cu trecut,/ trupul meu devine din ce în ce mai greu" (*Elegie*). Alăturându-se unor condiţionări filosofice care sacrifică sufletul în favoarea Existenţei absolute, poezia îşi ia de partea ei vizionarul, pătrunderea dincolo de lucruri, acolo unde conceptele se sting sau se prefac în metafore. Privită pe acest versant meditativ, lumea îşi pierde cauzalităţile normale, halucinează, se resetează amarnic, încât soarele devine tanc de luptă, copacii încep să urle, vietăţile dispar, pradă pustiului apocaliptic: „Calmă rostogolirea soarelui printre ierburi,/ soare cu șenile circulare/ și cu patru vizoare pentru mitralieră./ Cine se află în spatele vizoarelor nu se știe./ Noi stăm de-o parte și de alta a drumului/ și așteptăm doritele minuni.// Vine un copac reumatic fără frunze/ și cu o creangă făcută baston/ și strigă ceva în limba lui mult prea/ guturală ca să-nţelegem ce spune.// Şi, deodată, auzim rafala unei mitraliere,/ iar el, copacul, pleacă sprinten./ cu coroana bogată în frunze și păsări.// Mai vin un iepure şchiop şi un cal bătrân,/ costeliv şi plin de răni şi iarăşi mitraliera:/ rap-rap-rap-rap-rap...// Pe neaşteptate, cele patru mitraliere/ se îndreaptă spre noi: rap-rap-rap/ şi deatunci am rămas nemişcaţi şi numai schelete." (*Rostogolirea soarelui printre ierburi*) Cumplită viziune!

În pofida unor accente vibrate, discursul liric nu escaladează forme atroce, preferând regimul intimist, cu acute expresioniste şi învăluiri în falduri verzi, albastre şi negre, aici culorile predilecte ale profunzimilor, dinspre zona umbroasă a tenebrelor. Sunt culorile prevestitoare declinului şi morţii, cu infinitul la purtător, din „noaptea soarelui carnivor" (*Întoarcerea cosmosului la sine*)... Gândirea poetică îşi imaginează condiţia umană mereu periclitată, ameninţată de spaţiul absenţei, spre care îşi îndreaptă însă atenţia cu neistovită nostalgie şi curiozitate. Un poem închipuie „turnul morţii verzi", loc unde viaţa a fost total abolită, cedată nimicului: „prelungă noapte e şi iarnă pură/ şi niciun soare n-o să mai răsară,/ curând o simfonie albastră o să-nceapă,/ nimic nu va mai fi, nici dimineaţă şi nici seară,/ nici aer, nici pământ, nici foc, nici apă,/ nimic dince-ar putea să doară..." (*Turnul morţii verzi*) Poezia alege să transcrie viziuni de o clipă, ivite în oboseala buimacă a amiezii sau amurgului, petrecute prin zestrea onirică: „Stăteam întinsă

în iarbă,/ cu părul răsfirat, ca o pânză de păianjen,/ cu sufletul jilav, într-o mare de întuneric,/ căci razele soarelui se opreau la câțiva/ centimetri deasupra mea și, ca și când/ s-ar fi temut de mine, începeau să latre.// Am adormit şi am visat câteva vise verzi.// Când m-am trezit, am văzut pe cer un soare verde..." (*Stăteam întinsă în iarbă*); „Ca o scurgere de sânge din vene invizibile/ se lasă amurgul, printre lanuri..." (*Cedarea reciprocă a specificului*) Sursele de mister implică factorul notaţiei sugestive, nu fără alocuţii baroce, care asigură foşnet de alt tărâm textului, dar şi beneficii estetizante: „În volute regale, cu sărituri peste cap,/ patinam și nu mai eram decât/ o flacără albastră iar patinoarul,/ aripi de fluturi înnodate,/ dar tu n-ai cum să știi/ câtă grație este în zborul meu,/ fiindcă tu nu poți vedea, vai,/ în lumina viermuind de omizi,/ decât o statuie întâmplătoare/ în apa unei cascade,/ întrezărită și aceea doar o clipită" (*Joc de umbre*).

Transcrierea unor coşmaruri demistifică realul, îi aşterne chiar semne prevestitoare şi este interesant că toate acestea nu sunt produse propriu-zis hipnotice, nu divulgă vise stranii, ci ele apar „pe trezie", în amiaza mare, din filoanele tăinuite ale subconştientului, gata să deverseze în poezie: „Eu, albă, subțire, întinsă de-a lungul patului,/ cu părul răvășit, păianjen – mi-a venit în minte,/ lumină neagră care așteaptă să urle, mi-a mai venit/ în minte,/ cea din fața mea, întinsă și ea de-a lungul patului,/ care mi-a spus: vino să fim lumina altei lumi,/ am văzut într-un târziu că sunt tot eu,/ în locul meu a răspuns o voce care venea de nicăieri:/ toți bărbații s-au transformat în femei,/ ea surâse, se ridică pe coate, scoase o gheară de leu,/ își spintecă venele, îmi spintecă și mie venele,/ eu n-am zis nimic, am râs, ba am lătrat, nu mai știu,/ ne-am aruncat una în brațele celeilalte,/ într-o îmbrățișare roșie, leii au tresărit ușor,/ negru, apoi alb, din nou negru, iarăși alb,/ lumina a început să latre, o, suflete jilav, păianjene,/ lumină a altei lumi, creier al cărei nopți?" (*Lumina altei lumi*).

Imaginea sumbră cu „lumina neagră care așteaptă să urle" – imagine nervaliană! – deschide seria (sau paradigma) apăsat expresionistă a figurilor neantului, un nesfârşit imperiu al umbrelor, cu situări simbolice, de felul: „...în loc de soare/ a răsărit pe cer o pasăre uriaşă, neagră,/ care a spus: – Eu o să desfiinţez timpul.../ ghidaţi-vă după umbra aripilor mele..." (*Era prima zi...*); „iar eu calc nu pe lucruri, ci pe umbrele lor.../ şi umbrele râd de spaimele mele,/ de aceea mizez pe verde, pe verde" (*Mizez pe verde*); „Vegheată de un soare bolnav, cu sânge negru..." (*Poem*); „creierul este fratele morţii,/ născuţi în absenţa vreunei mame" (*Poem*); „În acest somn scurt de la amiază,/ sălbăticit de şerpi şi păzit de ochi metafizici..." (*A vedea prin lucruri...*); „Vine o oră cu carapace și cu șenile,/ vine încet, dar sigur,/ țintă – capul meu nemișcat.../ curgeau într-un timp despre care nimeni nu știe nimic." (*Vine o oră...*); „...e turnul morţii verzi,/ cea mai senină dintre toate şi mai nobilă,/ precum e simfonia cea albastră" (*Fiecare frunză e o gură verde*); „...este doar o tentaţie a albastrului,/ o înfrigurare de dinainte de naşterea pietrei,/ un spasm care cine ştie când va primi o definiţie,/ nu poetică, bineînţeles,nu,/ doar o sublimă religie în coaja unei muzici..." (*Marea eufonie*); „moartea e un blând animal/ cu blană fosforescentă şi ţâţe lăptoase,/ din care sug cu nesaţiu." (*Goluri suprapuse*) Înainte de a fi sinonimul morţii, neantul alimentează combustia deşertăciunii.

Este posibil ca experienţa poetică datorată volumului *Statui de apă* să-şi continue făgaşul asumat de autoare, eclipsând prin rigoare vizionară şi intensitate reflexivă vocile narativă şi teatrală, pe seama cărora Caliopia Tocală şi-a făurit o identitate literară.

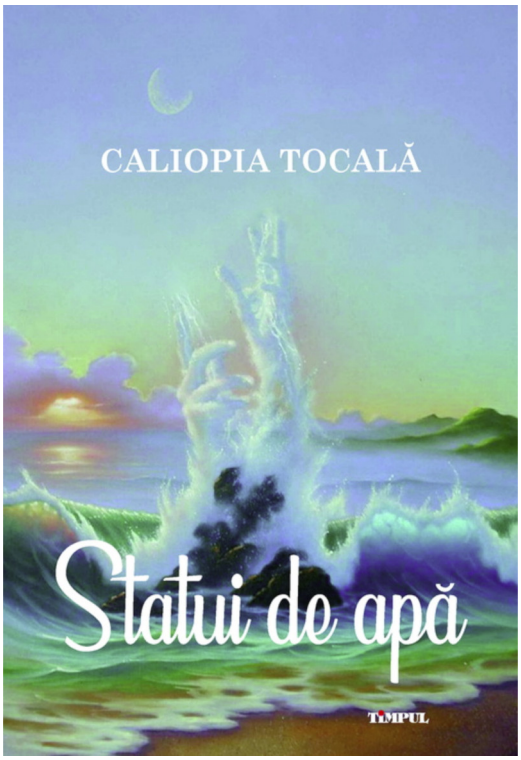

„AQUILA NON CAPIT MUSCAS”, NOTE PE SEAMA UNEI EPOPEI RĂSTURNATE

Constantin DRAM

Într-un text incitant prin construcție, conținut, procedee, sugestii, procedee (cu parodicul/ satiricul uzitat la vîrf, mergîndu-se pînă la de-mitizarea instituției personajului-narator/„aquila non capit muscas” poate fi o scuză..., chiar dacă e consacrat de o întreagă literatură), conexiuni și inter-conexiuni, Dan Perșa (în *Bestiarro*, editura Humanitas 2021) reușește performanța de a vedea politicul, socialul, epicul/ epopeicul și…poeticul nu doar prin intermediul unor personaje (multe recognoscibile cu intenție într-o lume reală a politicii românești contemporane) ci și prin jocul volutelor de interpretare/ rezumare/ comunicare practicate de un narator ce pare a se lăsa deseori captat de evoluția ipochimenilor descriși, făcând apoi o subtilă matematică, spre a nuanța trecerea de la *primitiva* unei funcții la *derivată*, într-o necesară dare de seamă în fața *istoriei*: se poate spune, astfel, că un scriitor formulează, altfel decât matematic, o înțelegere proprie a *ratei de variație* ce privește o epocă, niște ani, niște evenimente reale trăite acolo unde biografia l-a fixat o vreme, istoric, parcă spre a discerne apoi lucrurile mai de departe. Naratorul și narațiunea se lasă în mîini iscusite, precum povestea spusă de miticul Homer: de altfel, în alt cod de intertextualizare decît cel consacrat, unele titluri și secvențe narative trimit spre Ilion, spre personaje homerice și unele fapte ale lor, ne-făptuite însă de cele din *Bestiarro*, roman ce reușește multe performanțe dintre cele căutate de un cititor iscusit, cum ar fi cea amintită mai sus, prin care vedem că posibila citire a textului ca pe o „relatare” a unui personaj-martor e, mai degrabă, un tertip narativ, deoarece personajul, doctorul Mînzescu (aparent insignifiant) e, ca și prietenul său, mai importantul „secretar” Nica, rezultat al unor priviri anamorfotice, dinspre un *alt* narator, cel de departe, care îi vede pe cei doi inclusiv cu ochi împrumutați din Caragiale, ca pe alți Farfuridi și Brînzovenescu, ai zilelor noastre. Multe se pot desprinde din prima secvență a cărții, numită *Aperitiv (tras dușcă de-un personaj cherchelit*), dar cel puțin două lucruri trebuie reținute: precizarea inițială, tot în cod caragialesc, din *Grand Hotel „Victoria Română”* (aici: „Am urechi de cimpanzeu și timpane de liliac. Aud sunete ce urechilor omenești le sunt inaccesibile.”), respectiv pseudo-asumarea rolului de narator-personaj de către cel care, parodic, putea fi și companionul (într-un alt cuplu, inversat parodic homeric) mult mai vizibilului său prieten Nica/ Ahile, Mînzescu/ Patrocle: „Și pentru a nu lăsa nimănui vreun dubiu că nu este decît o poveste din tîrg, povestită de un oarecare, eu, doctorul Mînzescu, nu voi fi naratorul faptelor ci doar, așa cum m-am și aflat în toată povestea, un insignifiant personaj. Mi-aș numi însemnările *Uliii în oraș*, mai ales că poetul Porumbelul a lăudat acest titlu. Îi plăceau lighioanele. Sau le-aș numi *Cartea rozătoarelor*, pentru că, nu-i așa, rozătoarele aduc cele mai mari daune. Le-aș spune, de ce nu, *Calea firmiturilor*, așa cum și-a numit Gică Rasol politica. Dar m-aș îngloba în simbolistică și abstracțiune, iar eu nu vreau să mă îndepărtez de realitatea imediată. Pînă la urmă titlul nu va fi nici acela sugerat de prietenul meu domnul Nica din memoria-i de elefant. M-a îndemnat într-o zi, la un aperitiv:

Spune-i *Măi animalule!*

Rareori dădea dînsul greș...cînd venea vorba de politică. Fie că față de oameni greșea, ba și față de sine uneori.

Nici istorie ieroglifică nu vreau să fac, însă privind în jur la oameni și ascultîndu-i, bestiarul întreg mi se înfățișează.”

Vrea, nu vrea naratorul tot la bestiar ajunge, fie acesta și sugerat de titlul posibil ce trimite spre o (mai) veche apostrofă politică de tristă faimă la vremea ei „măi, animalule!” dar și spre acceptarea unui aparent joc ieroglific post-cantemirian, fără glosar,

fie el acceptat sau nu într-un for interior naratologic generat de pseudo-naratorul textului de față.

Romanul, ca alcătuire, dintotdeauna, e proteic, autarhic, cu pluralități de sens ce pornesc din construcție sau se adaugă din forța devenirii textuale. Cele două părți ale cărții, iarăși, se plasează de partea ambiguității creatoare. Prima parte pare a da tributul cuvenit Cezarului, adică epopeicului homeric (*Belvedere din balcon în cetatea Ilion*) cu multe titluri de secvențe, trimiteri la personaje, analogii de evenimente într-un construct intertextual ce vizează derizoriul celor vizați/ vizate; a doua parte (într-un model post cervantesc parcă) încearcă o desprindere și alunecare a personajelor...., mai cu seamă că domnul Nica (nume țintit) e ridicat mult peste ce era; e un joc cu asumarea celor spuse în paratextul de prezentare a romanului: „...roman satiric ca o epopee răsturnată, în care se aud hohotele de râs sardonic ale celor mai cruzi dintre zei, dar pogoară uneori și îndurarea lor mângâietoare (...) o imagine a vieții politic-administrative românești, fixată în rama bestiarului..."

Și totuși, aluzii directe spre epopeic (mai degrabă păcălitoare) sunt: cetatea Ilion, „îmbujorata Briseis, muzele, zeii cei mulți, războiul troian; dincolo de ele, alte conectări ce țin de un larg imaginar politic, cultural, religios etc., așa cum le poți, întâlni, mai întâi, la nivel de titluri de capitole: „sunt un animal", „ajută-i; Doamne, pe români", „apărarea siciliană", Orfeu, gâștele salvează Capitoliul". Folosite ingenios ca după o rețetă a verosimilului balzacian suprapusă cu o alta, de postmodern prelungit, într-o compoziție apărată de impunitatea oferită de regimul ficțional, descoperi ușor (deoarece așa vrea naratorul/ care narator?) o lume prea puțin ascunsă în regimul „ieroglificelor" de azi, cu tainele ei străvezii de tot felul: sete de putere, orgolii nemăsurate, hoție, corupție, slăbiciuni de neiertat, anularea unor reguli elementare de morală, grobianism, toate sub umbrela politicului-administrativ, prelungit de la Constanța (unde e plasată acțiunea) spre capitală, acolo unde puternicii jocului condus de Tătuțul și de Protector, înlocuiți, parcă pe neașteptată de un al treilea, cel ce părea să aibă, inițial, doar o sansă secundară, numit aici Șuviță, cel care, strict ficțional, pare să cîștige printr-o eroare/ absență de comunicare necesară a altora. Desigur, într-un astfel de roman, prea puțin contează identificările facile ale respectivilor ipochimeni (e și motivul pentru care nu s-a insistat în acest sens, neproductiv în spiritul epopeii răsturnate propuse de Dan Perșa).

Pornind de la o schemă de *Iliada*, cu reclamarea dispariției fiicei preotului Sorescu, incriminat fiind chiar fiul primarului, narațiunea crește, stilistic și compozițional, povestea în sine fiind filtrată nu doar „ad usum delphini", ci și cît cu o subliminală intenție de a-l lăsa pe fiecare cititor potențial să facă traducerea epopeii răsturnate: nu doar primarul ultra mediatizat nu cu mulți ani în urmă, nu personajele de la vîrful politicii bucureștene de acum două decenii, cît acei posibili actori necunoscuți/ inventați pe care putem să îi înlocuim oriunde și oricînd, să îi plasăm în oricare alt oraș decît Constanța și să-i vedem în felurite evenimente posibile, chiar dacă nu au anvergura patronilor lor de clan. De aici încolo, galeria/ bestiarul devine memorabil: nu doar prin Gică Rasol (cu al său „animalule" și cu comportamentul de satrap provincial, mereu într-o agitație grobiană pentru a-și mări puterea, de la ziar/ reviste la ce produce bani și putere în zonă), nu rivalul său de aproape (eternul loc doi, Triță Costin) cît prin toți ceilalți, apăruți dintr-o nesecată imaginație, marcată de satiră, umor nestăvilit, sarcasm, un fel de rîsu-plînsu ce se prelinge după fiecare secvență, personaje care, după ce evoluează, dezordonat, precum ideile lor, merită așezate, ca figuri de ceară, într-un *panopticum* pe care Dan Perșa pare să îl întrevadă deja pentru un alt roman.

De departe în prim plan se impune cuplul fără de care romanul de față ar pierde mai tot, adică doctorul Mînzescu, pseudo-narator, cu prietenul său Nica. E un cuplu aparte, greu de încadrat astfel, deoarece istoricul relațional nu configurează datele unei prietenii clasice; din nou seducția parodică a prevalat, răsturnînd vechi statuări ale amiciițiilor legendare și propunînd, productiv și provocator, o alta, pe „ruinele" vechilor imagini mitice, epopeice, poetice. Derizoriul unor existențe consumate inutil, cu „firmituri" caustice, parcă ar putea suferi o hiper-corectură în finalul romanului, cînd purtînd cu el un colet cu un milion de euro termină subit toate socotelile cu o viață anodină (combinație posibilă între un final de Ilf și Petrov și un început de roman bulgakovian ce descrie moartea scrisă în stele a redactorului-șef Berlioz): „Se pare că scăpase din vedere o mașină, ori ea staționase pe aproape și n-o văzuse plecînd. Mașina îl izbi, îl aruncă înainte, șoferul frînă, dar alunecă prin zăpadă și trecu peste el, făcîndu-l zob. Domnul Nica nu realiză că e mort nici măcar un minut mai tîrziu, cînd i se

păru că ar sta în aer, levitînd. Și, aflat deasupra paratrăsnetului Bisericii Sfîntul Ilie, se delecta privind în jos spre buluceala de mașini de pe străzi și forfota prostănacă a oamenilor pe trotuare și la trecerile de pietoni. Doar un dram de viață mai avea în el și își răsuci capul cum și-l răsucește ciuta moartă. Privi spre doctorul Mînzescu ce alerga spre el. Îi păru un gigant ce saltă aidoma unui dragon de foc peste uriașii nămeți." În alt registru e proiectat bardul local, Porumbelu, cel care pare a nu asculta de nimeni, spiritul rebel deranjîndu-l pe puternicul primar; altminteri, fragilitatea spirituală a celui care ascultă doar de Muze... e mereu relevată ironic spre sarcasm: „...ca vorbele ilustrului (și aici stătu un pic pe gînduri, care naiba dintre tragicii greci o fi spus asta – și-o dădu la nimereală)... ilustrului Sofocle: nu e minune mai mare ca omul.." Cît privește imaginarul feminin, dincolo de sugestia cu răpirea unei Briseis a zilelor noastre, reține atenția doamna Mia, cea care merită o secvență aparte (intitulat ca în romanele de secol XIX realist...*Scene din viața doamnei Mia*) în care cea gratulată cu apelativul „toantă", mereu umilită, bruscată, merită și un moment de glorie prilejuit de asaltul erotic al iubitorului de muze poet Porumbelu, prilej de paradă de intertext dus la rafinament ludic explicit: „Ci asaltul trebuia înnoit. Că doar nu s-o fi lăsat Hannibal păgubaș în fața porților Romei (de unde și vorba: *Hannibal ante portas*), doar pentru că Roma refuza să fie penetrată."

Cel care este posesorul unui nume cu renume (domnul Băligaru, cîrciumarul) dincolo de deținerea spațiului de întîlniri de tot felul, este cel care lasă să se întrevadă legături oculte, care l-ar conduce pînă sus, fiind cel care are deslușirea miracolului alegerii ca președinte de țară a lui Șuviță, în dauna lui Bombănel Protectorul, printr-o anume eroare de comunicare, cum am mai arătat. Dincolo de comportamentul grobian al secundului lui Gică, grobianul Triță Costin, merită reținută transformare corectivă a acestuia, tocmai el, misoginul de excepție, în femeie, creîndu-se astfel scene antologice: „Ce să facă? Căută în torpedo, poate va găsi un document. Chiar găsi. Un penis vibrator. Și-un permis de conducere. Din poză îl privea o blondă galeșă. Se uită în oglindă, ...el... mă rog, ea... era. Silabisi numele: Pîrcălab Veta, Avea 39 de ani. Divorțată. Doi copii. Ah, nu-i a bună! El n-a avut copii. Ce știe el despre plozi? Doar că orăcăie, fac pipi și cer mîncare. Cum să crească el un copil? Ba încă doi?"

Sau Harpistul, Pitic Orfeanu, celălalt mare rival al primarului Gică, un fel de replică răsturnată a lui Nero în tranziție românească nelimitată, cu casa „deschisă" clienților săi politici și de ocazie, de la care Nica, față de care amicul doctor nutrește un uriaș respect ce ține de intelectul presupus/ memorie de elefant, etc, într-o altă scenă emblematică, fură, în neștiință de cauză... o carte: „Ia să vadă ce capturase! L-a scos din haină. Mare dezamăgire! Era o carte. O privi pe față, pe spate și vru s-o arunce. Dar recunoscu fotografia autorului, era Homer, așa cum a rămas el cunoscut, ca orb. Deschise la întîmplare cartea și găsi un țînțar strivit. Din memoria sa de elefant, domnului Nica îi țîșni în amintire ceaslovul lui Nică Apetrei. La asta folosea Orfeanu cartea. Merita, țînțarul, sacrificiul lui! "

Oamenii de seamă ar trebui să țină cont de înțelepciunea latină, ar putea să ne sugereze naratorul. Dar unde s-a refugiat naratorul? Și care oameni de seamă, într-o lume supusă decăderii? Rămîne morala, pe care o citim în tălmăcire post urmuziană ad-hoc: „Aquila non capit muscas" sau, tot post-urmuzian „Ce ne facem atunci cînd referențialul devine un epopeic răsturnat?" Iar dezamăgirea celui care fură o carte, fie ea și un Homer, e pe măsură?

CIORAN OU LA CHANCE DE L'ÉCHEC*

Cristina SCARLAT

ÎNTRE CIORAN ȘI NEAMUL SĂU

Figură emblematică singulară prin forța cu care s-a agățat și a rămas fidel propriului său personaj și propriului imperiu de sens pe care l-a articulat în întreaga sa existență, contra – balansând între realul istoric și realul mixat/ altoit pe trupul contorsionat al unei existențe confiscate de o filosofie a sensului în contra – sens cu cea a restului lumii, basculându-și teoriile cu o forță dublată de pulsația aproape carnală, vie, materială a cuvintelor, Cioran revine, ca spirit, în toată fervoarea și splendoarea lui, în acest volum semnat de distinsul profesor Simona Modreanu, cu o remarcabilă tenacitate. Autoarea încearcă și reușește strălucit, într-o frazare splendidă, cu nerv și mușchi și zvâc împrumutate de la chiar personajul pe care-l supune, în tehnică de filigran, observației, să devoaleze țesătura gândirii cioraniene, filtrată prin carnea și seva unor teorii care hrănesc, matematic, discursul acestui volum. Astfel, făcând o paralelă/ raportare a gândirii românului Emil Cioran cu sistemul gnoseologic al unui alt român, Mircea Vulcănescu, cel care a sintetizat în *Dimensiunea românească a existenței* trăsăturile definitorii ale poporului nostru (*1. Nu există neant; 2. Nu există imposibilitate absolută; 3. Nu există alternativă existențială; 4. Nu există imperativ; 5. Nu există iremediabil*[1]), Simona Modreanu apreciază că „tot ce este mai românesc în Cioran se ridică împotriva împlinirii lucrurilor prin gând sau prin act", indiferent că opțiunea lui e de natură gnoseologică, metafizică sau lingvistică (p. 102).

Încercând să deslușească păienjenișul abracadabrant și complex al gândirii/ personalității lui Cioran, autoarea se sprijină pe teoriile lui Jung, Cazenave, după ce, mai întâi, a configurat fulguațiile și semnificațiile arhetipului ființei așa cum se desprind ele mai întâi din basmul românesc *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte. Nelocul* pe care îl frecventează Cioran, activat de sincronicitate, imaginar și real, conștient și inconștient, antinomii care irigă și folclorul românesc, fac din protagonist (Cioran) un „luntraș", acest „*între* lingvistic și cultural" pe care îl practică naște paradoxul care „vine adesea să protejeze o gândire aflată la marginea prăpastiei, o gândire care se contemplă prăbușindu-se și care se salvează în ultima clipă într-o formulă care e mai mult decât un joc semantic" (p. 105-106). Atipic în toate modurile posibile, refuzând premii literare, refuzând să se înscrie în șabloanele societății, evitând formule și carcase străine *firii* lui care l-ar fi constrâns în orice fel să abdice de la convingerile sale, Cioran ar fi putut străluci pe orice scenă. Ratarea devine un „substantiv absolut onorat cu majusculă: *Ca să nu ofensez credințele sau truda altora și aceștia să nu mă poată socoti sterp sau trândav, m-am lansat în Căznirea sufletului, forma mea de pietate*".[2]

CIORAN SAU NOROCUL NEÎMPLINIRII

Deși a refuzat să baleteze în lumina reflectoarelor în *agora* contemporană, Cioran a reușit, paradoxal, cu asupra de măsură să și-o atragă. Fascinația personalității lui, efervescența simbiozei între minte, spirit și verbul rostirii sunt copleșitoare. Nu ai cum să nu te simți atins de flama inedită a unei spuneri gâlgâind direct din ființa care *se spune.* Șansa neîmplinirii sale este, paradoxal, și nu oximoronic, tocmai șansa împlinirii. Nu a celui care se spovedește, care nu are activat în ființa lui gânditoare mecanismul cuminecării, al dialogului biunivoc hrănitor, taumaturgic. A exersat doar o formă de spovedanie al cărei *katharsis* este un fel de spargere a bubei, dar nu cu posibilitatea vindecării, în vederea prinderii de coajă vindecătoare. A exersat un fel de spargere continuă, o *scrijelire a cojii* prin scris. Așa cum alții respiră, într-un continuum al unei normalități banale, Cioran scrie, într-un continuum al unei normalități specifice lumii lui. Scrisul pentru el, după propriile-i mărturisiri, reprezintă o alternativă la sinucidere. Scrisul, deci, ca formă de supraviețuire. Ratarea, specific formulării *în* lumea cioraniană e, de fapt, o strălucită spovedanie în fața lumii, fără o conștientizare a prezenței și chipului confesorului. Simona Modreanu opinează, în această idee: „Cum să nu-ți ratezi viața când, spre deosebire de muritorii de rând care cad *în* timp, atingi un grad suplimentar de rătăcire prin căderea *din* timp?". E, fără doar și poate, „pecetea singulară a destinului cioranian care [...] nu a încetat să sape, cu disperată răbdare, o dramă personală mută. Și cum să nu savurezi o scăpărătoare ratare a vieții, când

mai toți ceilalți cunosc doar șansa banalității? Să treci pe lângă eșec, răzuind zidurile norocului și rămânând la adăpost de orice sfidare majoră, sau să profiți de chilipir și să atingi fundamentul ființei, chiar dacă, în ochii celor mulți, vei fi eșuat?" (p. 99). Logica discursului cioranian e fără cusur, fără fisură: „Șocul întâlnirii semantice aruncă cititorul într-o asemenea confuzie, încât acesta [...] se oprește o clipă pentru a digera judecata eliptică zdrobitoare și a extrage [...] beneficiul unei mici îndoieli privitoare la omnipotența rațiunii" (p. 168).

CELE ZECE DEZ-ORDINE

Atipic, strălucitor atipic, atrăgător tocmai prin contrastul cu tot ce înseamnă *tipic,* Cioran nu putea să nu fie *atras,* totuși, în ciuda eșafodajului său *teoretic,* măcar și pentru scurtă vreme, tangențial, de spirite aidoma lui. În minicapitolul „Cele zece dez-ordine" Simona Modreanu descrie întâlnirea lui Cioran cu artista Wanda Mihuleac, ale cărei gravuri ilustrează prezentul volum. „Două personalități puternice", Wanda Mihuleac și Cioran sunt ființe „în trecere, [...] *ale* trecerii neîncetate de pe un mal pe altul, în salturi asimetrice, neașteptate, doldora de trăiri chinuite și de reflecții întortocheate, de nuanțe imposibile și de tăcere vorbăreață". Nu putem găsi, însă, o „ancorare definitivă pentru energiile instabile care îi însuflețesc", căci „e inutil să le oferim o cușcă taxinomică, deja nu mai sunt acolo…" (p. 159-160).

A FI MODERN ÎNSEAMNĂ A MIGĂLI ÎN INCURABIL

Cioran. Un profitor incurabil. Un *profitor*, în ciuda statutului autoproclamat de *ex-centric,* departe de vuietul agorei. Numai faptul publicării cărților, dincolo de refuzul premiilor literare și a *înscrierii* într-un tipar social predictibil reclamă existența unui public, posibila comunicare. Chiar prin provocarea acestui public. Și, fidel propriului personaj, Cioran e „hotărât antimodern, Cioran s-a dorit mereu a fi împotriva curentului doxei moderne. În fapt, el e un profitor și un incurabil" (p. 168).

RĂZVRĂTIREA E UN SEMN CĂ NU AM TRAVERSAT NICI UN INFERN

Și, tot fidel propriului personaj, Cioran își stimulează și-și ațâță demonii, îi hrănește pentru a se lăsa mușcat pe dinăuntru și, astfel, din cerneala rănilor proaspete, să-și verse angoasele în texte incandescente: „Pentru că protestul e semn de speranță. A cârti înseamnă a te proiecta într-un viitor susceptibil de a se ameliora, în care poți deține un rol. Când nu mai ceri nimic, înseamnă că suferința a ros totul, iar gheenele se succed fără răgaz. Or, acest cap mușcat strigă și plânge înăuntru, retrăgându-se spre fluviul de foc fluid al infernului, care îmbracă trăsăturile unei sirene sepulcrale" (p. 169). Uroborus?.

NU EXISTĂ PIEDICĂ MAI MARE ÎN CALEA MÂNTUIRII DECÂT NEVOIA DE EȘEC

Cioran e un „apostol al ratării." Muritorul de rând se află „în fața unui spirit care-și mărturisește nevoia vitală de eșec", se confruntă „cu o formă specială de supliciu, o stâncă a lui Tantal care nu amenință să se zdrobească decât pe sine, o penitență care nici nu purifică, nici nu eliberează" (p. 170).

CÂND AI ATINS TOATE FORMELE DE DECĂDERE, INCLUSIV REUȘITA

Despre cel mai expresiv portret al lui Cioran, autoarea conchide că e „portretul încețoșat al unui jupuit de viu", privirea „străpunge observatorul" și citim în ea cum că „nimic nu e vreodată complet închis, că degradarea cea mai tragică este purtătoare de lumină și că, în pragul supremei singurătăți, se aude șoapta celui rănit de dezvrăjirea lumii: *În ciuda rânjetelor mele, știu bine că într-o zi mă voi putea topi în Dumnezeu…Omul poate trăi fără rugăciune, nu însă fără putința rugăciunii. Infernul e rugăciunea interzisă*" (p. 171).

ȘANSA RATĂRII

Simona Modreanu reușește în acest volum, printr-o abordare empatică perfect echilibrată teoretic, să-l poziționeze pe Cioran exact acolo unde îi este locul. În rama lui inedită, în firescul lui incandescent, nefiresc, însă, în vocabularul lumii *obișnuite,* figură singulară, atipică, acaparantă prin tot ceea ce reprezintă ca prezență și ca spirit. Într-un limbaj savuros, ca un labirint ale cărui fire se împletesc și dau din unul în altul într-un fin balet intelectual viu și extrem de pătrunzător în ceea ce înseamnă Cioran ca gândire, ca spirit, ca prezență, volumul Simonei Modreanu reprezintă, fără doar și poate, o bornă a înțelegerii imperiului de sensuri cioranian care încă nu și-a devoalat toate fațetele.

Șansa ratării, în cazul lui Cioran, este, de fapt, temelia construcției unui imens imperiu de sensuri. Ale cărui margini încă nu se cunosc, oferind noi surprize.

Note:

*. Simona Modreanu, *Cioran ou la chance de l'échec*, Traduction de Simona Modreanu, Dix gravures de Wanda Mihuleac, Éditions Unicité, 4e trimestre 2021, France.

1. *Apud* Simona Modreanu, *Cioran…,* ed. cit., p. 102.

2. Idem, p. 109-110

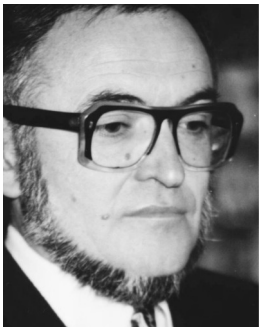

CALIGRAFUL VALERIU ÎN „COLONIA DE SCRIBI”

Adrian Dinu RACHIERU

POEZIE

Punând umărul, în urbea lugojeană, la revigorarea vieţii culturale, Remus Valeriu Giorgioni, trăind în „duhul cărţii”, face de toate. Este poet, prozator şi publicist febricitant, trudeşte ca redactor-şef, alături de alţii, la o revistă a „unirii scriitorilor” (*Actualitatea literară*, desigur), aleargă fără hodină (vânând „convorbirişti”) şi propune cărţi de interviuri, doldora de informaţii, în fine, cu dârzenie, deşi „ocolit” în DGLR sau în impozantul tom coordonat de Alexandru Ruja (*Scriitori din Banat*) dovedeşte, „lovit” de fatalitatea scrisului, că nu este un marginal. Deşi „ziua socotelilor” e departe, un bilanţ provizoriu s-ar impune.

Dacă polivalența sa, probată strălucit, o fi deconcertat (pe unii), detenta ludică, șocantă în volumul din urmă (*Scandal în colonia de scribi*, Editura *Junimea*, 2020) a surprins pe mulți. Angajat ca „mus”, cercetând, pe toate fețele, „adâncurile fosforescente” ale mării și „rănile” ei, retras la cabana din munți, acolo unde, dintr-o „lucarnă agățată/ de nasturii bolții”, marinarul-caligraf închipuie un scenariu vetust, noul Stihurgos, ajuns șef al cântălăriei poeticești, dă o turnură epopeică unor întâmplări din imediata noastră vecinătate. Desigur, trimiterile sunt transparente, developând năravurile ciudatului trib scriitoricesc: războaiele fratricide, turniruri de poezie, domnia „țarului” („marele Nikalai”, v. *Heraldul*): „Astăzi în Colonia de Scribi/ se certară cum romii la ușa cortului”. Dincolo, însă, de apetitul jucăuș-parodic și pofta autoironică, rămâne să descoperim substanța gravă a scrisului său. De pildă, în *Marea, o frescă livrescă*, închipuind o călătorie inițiatică, un amplu poem simfonic al cosmicității, magnificând divinul (cum s-a observat); sau luând atitudine, ca european creștin, mereu polemic, în fața potopului de aberații, lansate cu zgomot de progresiști, năpădind „o lume pe dos”: de la postcreștinism la postistorie, postumanism (și, desigur, și alte p(r)ostii).

Cercetându-i palmaresul, vom constata că lugojeanul a publicat mult, atacând cam toate genurile. E un „autor abundent”, zicea Cornel Ungureanu. Debutul său se leagă de revista timişoreană *Orizont* (1978). A fost prezent în volume colective, a scris poezii religioase pentru copii, a colaborat, o vreme, cu editurile *Metanoia* şi *Brumar* (tot din Timişoara), s-a încercat în roman (*Briciul Dalilei*, 2001 şi *Cei şapte morţi uriaşi*, 2009), cu reuşite notabile. Să nu uităm de eseul poetic *Universul durerii în cartea lui Iov*, ivit la *Eikon*, în 2011. Acolo, explorând *lumi paralele*, ne invita în tovărășia lui Iov, în „împărăția suferinței”, cum scria, în Postfață, Petru Ursache. La începuturi a atras atenţia lui Ion Gheorghe (SLAST, 1985) şi a lui Alex Ştefănescu, acesta, uşor sceptic, evidenţiind „graţia mecanică”, dar trasând, mai apoi, o „hartă a resurselor de talent literar” din zonă. Despre poet s-au rostit, cu autoritate, Gh. Grigurcu, Constantin Sorescu, Paul Aretzu, Eugen Dorcescu (semnalând, în 1992, sentimentul sacrului), Bogdan Alexandru Stănescu, incriminând „sforţările avangardiste” etc., până la Toma Grigorie, considerând că, privind diacronic, abia după borna 2000, poezia religioasă ar prevala. Licenţiat în Studii Biblice (Chatanooga Tennesse), poetul pare un eretic (inconformist, sarcastic, dicţiune liberă) şi este, negreşit, un religios, fără a sufoca elanul creştin în monocordie. Dealtminteri, încercând a împăca *credinţa* şi *tăgada*, el, recunoscându-şi *iluminările*, s-a „developat” abia după seismul decembrist. Acum beatitudinea mistică se răsfaţă la vedere iar adevărul, suntem preveniţi, „se aprinde mai tare”.

„Şurubar de verbe”, mare tâlcuitor, poetul demontează meşteşugit maşinăria lirică, vădind luciditate auctorială. Autodidact, autoparodic, protocolar, dar şi bonom, desfăşurând o versatilitate ludică, spulberând iluziile poeticeşti, el parcă ar dori să se vindece de acribie şi, în acelaşi timp, veghează la o elaborare scrupuloasă. O întreagă *mitologie poetică* desluşim în volumele sale, de la *Maşina Meloterap* (2002) la

Crucişătorul Poema (2005). Neuitând, desigur, că Remus-Valeriu Giorgioni se consideră *un suflet ectopic* (plachetă ivită în 2003), „navigând" în lumea astrală, un romantic, în fond, în haine postmoderne, cum nota Constantin Buiciuc, comentând „disertaţiile poetice" din *Norul de martori*, 1997. Şi încercând, în ipostaza Cavalerului Tristei Figuri, a îmblânzi conflictul dintre *Viaţă* şi *Carte*, chiar dacă ea (Poezia, *Multdorita*) „nu voia în ruptul capului să îmbrace trup". Pornind de la un articol al lui Mihail Sebastian (1935) care acuza „abuzul de uşurinţă literară", R.V. Giorgioni se întreba (candid) ce lipseşte poeziei de azi, conchizând că „poezia nu poate dăinui fără fior metafizic". Or, contemplând peisajul liric, observăm că, în majoritatea cazurilor, tocmai *miza* lipseşte. Parantetic, să notăm că tot poetul lugojean publicase o carte grea, intruvabilă, discutând – în *Cartea lapidată* – relaţia lui Sebastian cu „problema evreiască" prin spectrul unui prezenteism acut. Iată, aşadar, doar schiţat, evantaiul bogat al preocupărilor sale, atacând curajos varii probleme (delicate, de regulă) pe un solid fundament cultural.

Ca *cititor înrăit*, într-o vreme, se ştie, neprielnică poeziei şi lecturii, refuzând *uniforma textuală*, mizerabilismul, clonarea etc., Remus-Valeriu Giorgioni „ară hârtia": „şi o arde/ cu focul privirilor sale/ (la rândul ei litera aşezată-n tipare/ de plumb curând va veni/ să-i stingă lui luminile pâlpâinde/ ale pupilei!)// ...ia priviţi/ cum se-ncrucişează cuvintele/ sintagmele şi locuţiunile/ ca lăncile halebardele-n aerul/ de papirus încins!" (v. *Gutenberg Galaxy*). Chiar dacă, în fiece dimineaţă, ieşind din bulboanele somnului, se mărturiseşte a fi „năclăit de naraţiune". Cu o precizare esenţială: „apăsat şi strivit/ De aripa de înger". Fără zguduiri vizionare, însă, plonjând în timpul imemorial. O surpriză, indiscutabil, ne oferea Remus-Valeriu Giorgioni cu ale sale *poeme ultramarine*, adunate într-o carte (*Arhitecturi selenare*, Editura *Ex Ponto*, Constanţa, 2018) sub falsul ambalaj al „însemnărilor de călătorie". Se înţelege, avem parte de o călătorie livrescă, ambiţionând suflul epopeic, cu vers năvalnic şi delir metaforic, asemenea mării în necurmată „bolboroseală albastră": „Supusă mereu ironiilor Vântului/ osândită e Marea – împinsă/ către pierzanie; blestemată-a se zbate/ între maluri mereu şi izbită de stânci/ până în sălile vaste/ din apele cele adânci" (v. *Mai mereu despre Mare*). Culegând „cioburi de oglindă între vitralii sparte", poetul atacă o temă eternă a Poeziei: „Marea cea idolatră", arhetipală, încercând, intertextualizând, combinaţii noi (v. dialogul cu Borges, Moby Dick, fata mării etc.), sperând că va captura, scriptic, „vânatul cel Mare". Constatând că „viaţa întreagă/ e doar o călătorie amară/ pe Mare", cu veniri şi plecări, consfinţind necurmata *Căutare*. Şi întorcând subiectul (marea) „pe toate feţele"...

Corăbierul, pe citadela sa albă, jefuit de iluzii, întâmpină „armata de valuri" şi împărtăşeşte soarta lui Ulise; iar marea, „rebelă din fire", fremătătoare, în clocot de talazuri, pare „o miriște vălurită", participând la actul genezic. Marinarul, hălăduind „între ape și cer", admirându-i măreția, ar vrea să o prindă în *chingile scriiturii*; ar dori să „o mute în pagină", să fixeze cutremurul de talazuri în „mări de hârtie", să imortalizeze cântecul neîntreput al „Marelui Monstru" folosind un „năvod de cuvinte", mânat de dorul „după Marile Începuturi" (v. *Mărirea și Marea*, II): „Cu pereții lichizi, prăbușiți/ peste peșteri și grote în zonele abisale/ Marea dansează în iureș/ Impune Planetei, ca pe o zestre nefastă/ ritmul său ancestral, curgătoare poveste" (24). Dar Marea este și un „vast lacrimariu", întinerind când *Degetul lui Iehova* îi atinge „trupul ei mare". Cu verb tunător, în aprig tumult, semn al vitalității, în clocot, ea se dezvăluie privitorului ca *o mare vie* (v. *Poeții mării*), închipuind, prin osârdia lui Remus-Valeriu Giorgioni, un „corp epopeic", cinstind „Marea noastră mitico-mioritică". În totul, o demonstrație fermecătoare pe suport cultural, o performanță nu doar stilistică sub aparențe ludice; *castelul de apă al Mării*, cu „asurzitoare solilocvii", rămâne „o carte deschisă", un Portal către o altă lume, sugestie exploatată erudit-inteligent în *Portal înspre Constelații* care invocă „o mare mai mare" – *Ochiul lui Dumnezeu*! Iar Marea, „leviathanul cel mare/ Monstru în levitație, Ea/ cea instabilă din fire" (v. *Leviathan*) rămâne, cum observase Gheorghe Simon, o metaforă cognitivă și o metonimie a sufletului neliniștit. Fiindcă Poezia are, de la Homer încoace, ne asigură Remus-Valeriu Giorgioni, cel dedat la „arta însăilării", negrind – în Scriptoriu – toată ziua la suluri, „o singură obsesie: Marea". Iar poetul, caligraful Valeriu („botezat Grămătique"), „vraci-și-tălmaci", cochetând cu ideea „lepădării de scris", înțelege poezia ca „gingaș meșteșug", dezvoltând un imaginar vetust-rafinat, forțând surprinzător, cu „umor subțire și calofil", amprenta ludică.

Reamintim că la *Eikon*, în 2014, apărea într-o a doua ediţie, „revăzută şi adăugită", romanul *Cei şapte morţi uriaşi*, vădind o remarcabilă dispoziţie scriptică. Botezat roman, în pofida protestelor Elvirei Sorohan, volumul aducea la rampă personaje „din carne şi

sânge", narând experienţa americană a lui Puiu-Scriitorul, plecat, ca şantierist, în *Babilonul-de-peste-Ocean*. Cartea/ orice carte, ne previne autorul, este un fragment de timp („solidificat, confiscat şi datat"). Din acele fiţuici fircălite, culegând „impresii primare", se naşte un text coerent, trezind întâmplări „dormitânde". Scriitorul notează *totul*, „hârtiuţele", puse la dospeală, cauţionează *timpul trăirii* şi dezvăluie un larg spectru existenţial. Evident, *helperul* Romică, ca poet-birocrat, funcţionar (acasă), e pus la grea încercare în acele „munci şi zile" şantieriste, acceptând „sclavagismul postmodern". *Puiu gi la Fârgea* (poetul satului) n-a făcut prea mulţi purici la *freming* şi va ajunge în Atlanta, în echipa de *staco*, la compania *Romanian Stucco*, ca „robot umanoid", instalat la betonieră, stors de puteri. Se naşte, astfel, un reportaj critic despre „ţara viselor", cu inserţii reflexive şi înclinaţii contemplative („de la înălţimea betonierei"). Admirând, de pildă, cele şapte turnuri din downtown profilate pe zare, adică „morţii uriaşi", după spusa marelui Rake.

Într-un stil atractiv, de un descriptivism fragmentat, îmbiind cititorul „răsfăţat", hotărât să ne ofere vitezist acele amintiri „răzleţe", ramificate, ironic şi, mai ales, autoironic, Remus Valeriu Giorgioni reconstituie o *viaţă din bucăţi*. Pigmentată cu anglisme în exces, apelând la oralitate, argou, jargon, presărând bănăţenisme, cartea lui Puiu-Scriitorul, ca stacoman improvizat, „un pârlit de helper", este, dincolo de stratul grav, o depoziţie pitorească. Fiecare zi la *staco* este un vis urât. Dar şugubăţul nea Puiu „îi bagă în cărţi" pe ceilalţi locatari, din *Stucco Team*, ai „hotelului", încondeiindu-i „pentru eternitate". Lângă Danciu-Faraonu (Zmăul) apare un nea Kostică (de Haţeg), bo(ur)ul din Carpaţi, un „pupezoi bătrân"; şi Nelu Mic (John the Little), Marius Borşanu, Alex Basarabeanu, Daniel Fârţală-„sforarul", Nelu Mare şi alţii, îmbogăţind galeria, feţe noi perindându-se prin „hotel" în căutarea verzişorilor: adică un şir de *persoane-personaje*, stacomani scoşi din anonimat graţie condeiului lui Giorgioni, remarcabil în a depăna experienţa-calvar, înfăţişând tablouri de stacomani (vezi *Muzeul Stucco*). Dar se iscă acolo, pe lângă zilele fără nume şi rost (ZFR), şi dezbateri savante, cu citate şi comentarii biblice, despre Cărtărescu sau Dosarul Timp, agrementând realitatea. Echipa *staco* apare la TV (canal 46) iar Puiu-Scriitorul, „fircălind" în caietul maro, nu este un grefier lenos, „iresponsabil", ignorând oferta din jur şi „folclorul" bogat al stacomanilor. Ca dovadă, îşi vizitează prietenii din Sacramento, se lansează în comentarii avizate despre gimnastică şi românii americanizaţi, contabilizează centrele noastre culturale. Sejurul în Florida, ca *intermezzo*, îi prilejuieşte un popas la *JFK Space Center* şi, îmbogăţit culturaliceşte, revine „la bază", mereu hâtru, autopersiflant, acceptând că libertatea noastră e o colivie; şi că literatura poate fi „o minciună benefică".

Ca om informat şi „spion literar", revârsând în *casa de hârtie* comentarii metaliterare şi fantezii poeticeşti, cu „ocolişuri şi-ntortocheri", prizând, în burta timpului, momentul *acum*, R.V. Giorgioni („din Georgia") face figura unui Robinson creştin. Hidrologul Puiu (zis Scriitoru') îşi asumă şi rolul de Narator, încât, lângă Istoria stacomanilor (viitor best-seller) creşte şi povestea Cărţii (care se naşte), Timpul însuşi devenind personaj de roman. Chiar dacă Elvira Sorohan era fermă: cartea lui Giorgioni „nu poate fi roman". Ca posibil roman-reportaj, colportând „fiţuici mototolite", ea poate fi, însă, un „rechizitoriu gigantic" (cf. C. Trandafir) îmbibat cu umor, *Poetul din Carpaţi*, ba autoironic, ba megaloman risipind observaţii subtile: despre televiziune, de pildă, văzută ca „o icoană făcătoare de minciuni" sau, mai cu seamă, insistând savant asupra unor lecturi biblice, corectând puzderia de răstălmăciri. Provocat şi „exploatat" de colegii de suferinţă, puşi pe „şopuială", nea Puiu pozează într-un helper belfer, rupt de oase, adăstând, într-o splendidă imagine cosmicizată, lângă betoniera galbenă.

Culegând, cu sârg, cuvinte-heruvimi sub un cer „plin de slavă" şi oferindu-ne, cu umilinţă, versurile ca „mărunte scrijelituri", Remus Valeriu Giorgioni se aduna şi într-o antologie (cam „eteroclită", recunoştea), ivită la *Tipo Moldova*. *Pisarul şi vântul* urma unei alte antologii (*Ferestre în cer*, Dacia XXI, Cluj-Napoca, 2012) şi dezvăluia, la prima vedere, un liric fantezist, nota Gh. Grigurcu într-o caldă prefaţă (*Într-o interfaţă*), observând, însă, că tema obsesivă rămâne *Cartea*. Cu precizarea că, încorsetat în Bibliopolis, imaginarul liric va descoperi în fiecare încăpere „câte-o şeherazadă"; e drept, „acoperită legată în piele înmugurită". Sau cum spune memorabil însuşi poetul, făcând *apologia fiinţei*: „...dar iată-le astăzi ajunse/ faţă în faţă: Fata/ şi Cartea:/ fiinţa de carne trandafirie/ amirosind a pădure tânără-n soare/ colilie şi ferigi grâu foşnitor.../ şi-un biet obiect beletristic// obiectul dragostei mele/ şi – de cealaltă parte – fiinţa/ lingvistică nou-născutul/ meu întru spirit (neuronice procreaţii)".

Dezinvolt, cu lecturi întinse, doritor să se afirme, vizitat, totuşi, de îndoieli, Remus Valeriu Giorgioni ar merita un alt tratament, implicit o altă vizibilitate pe scena noastră literară.

ARHAICUL ÎN ACTUALITATE

Vasile SPIRIDON

PROZĂ

La sfârșitul cărții *Ultimul în spațiul arhaic. Memorii. Copilăria* (Ed. Cognitiv, Alba Iulia, 2021), Cornel Nistea mărturisește că, în momentele scrierii paginilor despre vârsta copilăriei, a fost încercat adeseori de o stare emoțională ce provenea din efortul mintal de a-și imagina viața strămoșilor în concretețea ei. Memorialistul i-a închipuit pe trăitorii din Munții Apuseni în diferite ipostaze, în straiele lor de epocă, la muncă, adesea trudnică, sau la vreo petrecere. Sunt convins că o astfel de trăire a fost înlesnită de faptul că orânduirea sătească era una a succesiunii evenimentelor naturale și a îndeletnicirilor cotidiene ale oamenilor, care își desfășurau activitatea după un anumit „scenariu", calendar și orar.

Pentru copilul Cornel Nistea, anotimpul iernii se derula în chip fabulos, într-o pace ce părea veșnică, doar în răstimpuri apărând câte o întâmplare care, pentru o vreme, perturba liniștea comunității: o boală, o nenorocire sau un deces. La șezători, el privea cu interes îndemânarea cu care torceau femeile, dar le și asculta cu curiozitate poveștile de tot felul, unele fiind pline de întâmplări înfiorătoare, care desfășurau înaintea ochilor lui, vorba lui Mateiu I. Caragiale, „trâmba de vedenii". Trecute prin filtrul peripețiilor, al neliniștilor și al angoaselor, poveștile auzite la șezătoare i-au marcat memorialistului anii copilăriei. Atunci când îi însoțea pe părinți la vreo petrecere, la vreo clacă a secerișului sau a torsului, frânturile de povești insolite îi stârneau cu deosebire interesul. Dar, oricât de curios ar fi fost copilul, acesta evita să asculte poveștile cu spiritele malefice (draci, strigoi, iele, șolomonari) care îl îngrozeau.

Așa cum oricând și oriunde binele convieţuiește cu răul, în orânduiala comunitară din Munții Apuseni s-a insinuat dezordinea, venită odată cu trupele sovietice de ocupație eliberatoare. În această privință, scena trecerii lor prin sat este demnă de semnalat, pentru singularitatea ei. Contrar a ceea ce știm din istoria nescrisă de atunci, dar consemnată în opere de ficțiune (precum în romanul *Luntrea lui Caron*, de Lucian Blaga), au mai fost și excepții care nu au făcut decât să întărească regula samavolniciilor și a atrocităților comise de Armata Roșie în drumul său glorios spre Berlin. Astfel, la poarta grădinii părintești a apărut un ostaș sovietic înarmat care, din gesturi, voia să dea de înțeles că vrea de mâncare, iar capul familiei reușește destul de ușor să-l îndepărteze: „M-au urmărit, totuși, toată viaţa cele două fizionomii ale celor doi bărbaţi, ambii de circa 40 de ani, rusul înarmat și tata cu cei doi copii în brațe, iar eu alături de el. Am rămas impresionat de starea de incertitudine a rusului, aflat pe un teritoriu străin, înţelegător totuşi în faţa omului cu doi copii mici în braţe, şi cea a tatălui meu, mai deloc impacientat de prezenţa la portiţă a soldatului rus cu arma totuşi în spate, dar mai ales mi-a revenit în minte zâmbetul tatălui meu şi strălucirea ochilor lui în momentul în care rusul a plecat, coborând pe cărăruia ce ducea în Vale. Dumnezeule, oare ce voia să însemne zâmbetul acela al tatei, nu cumva acesta conţinea şi oarecare răutate de vreme ce-l îndreptase pe rus să caute slană la Mitrea Ghiurcî?" (p. 33-34).

Naivitatea, firească în cazul unui copil de cinci ani martor la întâmplare, se arată în toată splendoarea ei: „Momentul acela a însemnat mult pentru mine, chiar extrem de mult. Din ziua aceea în mine s-a instalat tot mai mult liniştea şi certitudinea depăşirii dezastrului" (p. 34). Dacă la un copil este de înțeles o asemenea judecată, ea este surprinzătoare în cazul maturilor, care credeau că, după terminarea războiului, vor trăi în pace, iar credinţa era aceea care le dădea această putere. Din nefericire, dezastrul, crezut a fi sfârșit prin terminarea războiului, se amplifica odată cu instalarea regimului comunist. Primele măsuri luate de satelizații Moscovei au constat în arestarea și condamnarea la ani grei de temniță a preotului și a învățătorului. Biserica

s-a închis, slujbele religioase creştine fiind înlocuite cu mobilizantul imn Internaţionala şi cu alte cântece revoluţionare, iar casa parohială a devenit cămin cultural şi sediu al organizaţiei locale a partidului. Schimbând ceea ce era de schimbat, comuniştii au transformat creştineştile spovedanii şi împărtăşanii cu inchizitorialele anchete și sentințe după tipicul stalinist.

În această confruntare cu forțele malefice ale ateismului, crucea troiței din fața bisericii – pe care copilul Cornel învățase să citească plin de restrişte pilduitoare butada „Ce ție nu-ți place, altuia nu face" – a fost mutată de enoriași, din teama distrugerii, într-un loc ferit, pe cel mai înalt pisc al unui deal din apropiere. Loc de rugăciune, în umbra ei se sfinţea apa prin invocarea Sfântului Duh, iar spaţiul ei sacru evoca enoriașilor veșnicia. După invazia timpurilor păgâne aduse de comunism, troița, făcută din lemn masiv de stejar, de un verde veștejit din cauza luminii și a vitregiilor naturii (inclusiv umane), ar putea fi asemuită cu Hristosul de tinichea din romanul *Ion*. Faptul că nimic nu este neschimbător pe lumea aceasta este sugerat de prezența unui bolovan uriaș, adus de apele mari în urmă cu un veac, pe care sătenii îl considerau de neclintit, dar care și-a schimbat locul de două ori, pentru ca apoi să dispară definitiv în timpul derulării firului memorialistic al lui Cornel Nistea.

Civilizația sătească de până la începutul perioadei postbelice era purtătoare a unor principii şi norme, socialmente consolidate deopotrivă de înţelepciune şi morală, de filozofie şi etică, de comportament şi afectivitate. Pe baza lor s-au putut structura adevărate coduri de gândire și de conduită. Or, cel mai grav lucru petrecut în lumea satului a fost declanșarea procesului colectivizării (inclusiv al celor care i se opuneau), prin care s-a violat proprietatea privată. Or, în regiunea natală a lui Cornel Nistea, dreptul de proprietate era respectat cu religiozitate, încălcarea lui stârnind oprobiul public: „îmi aduc aminte de teama unui om sărac care își ducea vaca la păscut ţinând-o de funie pe drumul ce traversa una din proprietăţile noastre, ca nu cumva vaca să pască din iarba de pe marginea drumului. Din această grijă a acelui om, am înţeles imediat respectul ce-l aveau oamenii pentru proprietatea celuilalt, astfel încât atunci când ajungeam cu vacile pe drumul spre Șilip în dreptul casei lui Chifor, săracul satului, lângă a cărui gard creștea un amărât de vișin cu vișine în coacere și aș fi vrut să iau, dar văzând grija Chiforăștilor de a nu lăsa vaca lor să pască nici măcar iarba de pe drum, nu îndrăzneam să iau măcar o vișină, iar când în sfârșit am făcut-o, m-am simţit extrem de vinovat că violasem proprietatea omului" (p. 77-78).

Dar nu toți săracii erau la fel, întrucât noua orânduire socială impusă a fost menținută cu ajutorul slugoilor care se recrutau nu tocmai dintre oamenii harnici ai satului. Unul dintre ei – mic de statură, mereu cu zâmbetul pe buze și încântat de misiunea pe care o avea – lămurea colectivitatea să dea cotele și să îndeplinească și alte obligații impuse de stat printr-un tic verbal: „Dintre lichelele de sărântoci care slujeau cu devotament ideologia marxist-leninistă-stalinistă care se instaurase în România după alegerile din 1946 și reformele politice și economice din 1948, era unul, Oancăș, angajat al primăriei care devenise proverbial prin două propoziții care, în opinia lui, sintetizau ideologia partidului unic și-a Uniunii Sovietice când era vorba de obligațiile impuse de noua ideologie, mai ales atunci când era vorba de achitarea cotelor devastatoare. El spunea oamenilor «datornici» cu o afișată detașare pe care o considera revelatoare fără să mai fie nevoie de argumente lămuritoare: «Că trăbă, și așa-i bine!» Verbul «trăbă» exprima imperativ obligativitatea indiscutabilă, iar «că așa-i bine» însemna lipsa oricărei alternative, «binele» exprimând îndeplinirea întocmai a tuturor hotărârilor partidului pentru înfăptuirea marilor idealuri ale omenirii, a fericirii depline a omului pe pământ și atunci când omului i se lua totul [...]" (p. 310).

Propaganda comunistă dăduse în rod, deoarece memorialistul rămâne profund impresionat și dezorientat de răspunsul unei femei foarte sărace, care se ducea să dea cota pe puținul pe care îl deținea. La explicația tatălui său că ea nu este impusă, că doar cei înstăriți sunt obligați să dea cotă, fata de calic al satului a reacționat aproape cu vehemență: „– Dar ce, numai voi bogații să dați cotă la stat, dau și eu doară și statul e sărac și are nevoie!.../ M-am gândit adeseori la vorbele Iuliei Poștașului nereușind să înțeleg ce puteau însemna: naivitate, orgoliu rănit, revoltă sau o rază de speranță în sărăcia ei" (p. 153). (Îmi amintesc din copilăria mea cum pentru tatăl meu nimic nu era mai stringent de îndeplinit în privința dărilor către stat decât ceea ce se numea... „autoimpunerea". Că trebuia și așa era bine...)

Desigur că, în cuprinsul orânduielii satului, existau criterii de identificare şi de valorizare a localnicilor în raport cu care funcţionau relaţiile interumane ca principali factori de structurare socială. Aceste criterii erau bine consolidate şi aveau autoritate axiomatică în rândul colectivității, ele fiind date în primul rând de hărnicie. De aceea, aproape toți sătenii nutreau un adevărat cult pentru muncă, plugăritul fiind un adevărat ritual: „Erau multe braţe de muncă tinere, flăcăi zdraveni care

avea o mare plăcere de a ieşi la plug pe pământurile strămoşeşti pe care le lucrau cu sârg şi dragoste, uneori terenurile cultivându-se fără nicio speranţă, decât pentru paie şi pentru ca oamenii să nu rămână de râsul satului" (pp. 82-83).

Cornel Nistea își amintește cum un mare și harnic gospodar, având întinse suprafețe de teren în proprietate, le ara cu două perechi de boi, cu schimbul. Procedându-se astfel, se obținea un mare avantaj. Plugarul nu mai pierdea timpul, deoarece își odihnea vitele cu rândul, el luându-și o pauză doar pentru a mânca rapid ceva foarte sărăcăcios. Când puterea comunistă l-a forțat să dea statului un bou din cei patru, săteanul și-a continuat metoda de lucru, schimbând câte un bou cu cel rămas fără soț. A urmat introducerea cotelor obligatorii, cota prestigiului său de mare și harnic gospodar scăzând la zero. Declarat chiabur (nu s-a ținut cont de condițiile în care devenise astfel), i s-a luat tot, iar familia lui a supraviețuit în condiții mizerabile. Îmi imaginez că astfel știa să răstălmăcească puterea comunistă proverbul care spune că „la omul sărac, nici boii nu trag". Așa s-a făcut că, după ce la alegerile falsificate se votase soarele, a rămas după harnicul gospodar, „cu fața spre soare, șura mare cu două poeți, mărturie a unei vrednice viețuiri" (p. 284).

În noile condiții sociale și politice, avea dreptate capul familiei să insiste pentru ca fiii lui să învețe carte: „Da, mereu l-am văzut pe tata superior nouă tuturor, inhibându-ne cu judecățile lui, cu cititul şi cu scrisul său caligrafic de notar public. Deşi inteligent, n-a ştiut să impună copiilor o disciplină a muncii, a rigorii în relaţia noastră cu şcoala, cu învăţătura, de unde au apărut eşecurile şcolare ale fiilor mai mici" (p. 262). În ciuda acestor eșecuri, tata nu greșea deloc cu îndemnurile lui, deoarece, în timpul dictaturii comuniste, cineva de la sat își făcea cu dificultate un rost bazat pe proprietate. Cei mai înstăriți erau în mod automat declarați a fi dușmani ai poporului. Dinainte de toate aceastea, bunicul din partea mamei voia și el să-și facă fiii „domni", el trebuind să acopere anual costurile școlarizării cu câte un vagon de lemne de foc sau cu o pereche de boi. Intrau în calculul bunicului nu neapărat eficienţa practică pentru familie și aptitudinile individuale ale copiilor, ci posibilitățile de obținere a distincției sociale.

Sunt schițate de-a lungul volumului *Ultimul în spațiul arhaic. Memorii. Copilăria* portrete, fizionomii și psihologii, dintre care iese cu pregnanță în evidență chipul mamei. Chiar dacă nu era vestită pentru năzdrăvăniile sale, portretul ei aduce cu acela al Smarandei Creangă, întrucât îl fascinează pe copil prin energia cu care melița cânepa pentru a o transforma în fuioare şi caiere, prin ingeniozitatea cu care purta suveica printre fire și prin abilitatea cu care schimba iţele. Plecatul la muncile câmpului (ale muntelui, în fapt) se făcea „sub privirile de zeitate ale mamei care murmura o rugăciune, implorând pe Dumnezeu, pe Iisus şi pe Maica Precesta să ne ocrotească, să avem noroc de roadă şi să fim feriţi de primejdii" (pp. 84-85). Dacă, prin formaţia spirituală arhaică dobândită, ea dovedea lipsă de frică în fața lupilor care atacau stâna, nu mai este lucru de mirare că nu o înţepau albinele, cum li se întâmpla tuturor celorlați când venea vremea umblării la stupi.

Fiecare individ își are propriile principii de viață, care pot fi sau nu în concordanţă cu acelea acceptate de colectivitate, deseori generatoare de conflicte, dar se pare că, în cazul unui om al bisericii, codul de conduită morală aparține întregii comunități: „Mă întorc și-l urmăresc cu privirile cum se ducea printre oameni, apoi printre femeile dintre care unele i-au făcut copii. Nu văd nici cea mai vagă urmă de vinovăție pe fețele vreunei femei, nici a clopotarului, care e și cântăreț în strană. Îl aud adeseori cât de tare strigă: Aleluia și Doamne miluiește. Și mă minunez că încă nu-mi dau seama căn satul nașterii mele aceasta e normalitatea. [...] nu crede că e un păcat că omul a făcut copii unei vecine, pentru că se mai întâmplă și asemenea lucruri, pe care de ce le-am judeca?" (p. 321).

Disputa dintre forţele anabolice, constructive, şi cele catabolice, destructive, o vom sesiza la toate nivelurile narațiunii memorialistice, dar aşa era Cornel Nistea la vârsta cea fericită, „măcar să zică cine ce-a zice". Evocarea sentimentală din volumul Ultimul în spațiul arhaic. Memorii. Copilăria constituie, cum este și firesc, un factor de structurare a discursului său liric-narativ. Cornel Nistea reușește ca, pe fondul subiectivității expansive și intense, să nu încețoșeze conturul real al întâmplărilor petrecute, informaţia factuală nefiind distorsionată sau acoperită de imaginaţia unui subiect al cărui sistem de referinţă s-a mutat din exterior în interior. Memoriile nu devin autoficționale, deoarece putem recupera dintre filele cărții imaginea unui anumit timp istoric. Prezervarea lui constituie cel mai important merit al cărții.

Trăind cândva în mijlocul unor oameni vrednici, înzestrați cu harul creaţiei şi al lucrului bine făcut, tânărul și apoi maturul Cornel Nistea va invoca nu o dată acele vremuri foarte grele pentru a trece mai lesnicios peste suferințele întâmpinate. De aceea, habitatul familiei și al satului apare ca fiind un spațiu afectiv și protector pentru cel care se consideră un ultim viețuitor în spațiul arhaic.

ULTIMUL MACEDONSKI

Antonio PATRAŞ

CRITICĂ

În cea de a doua parte a vieții, când sentimentul eșecului îi pune la grea încercare iluziile, Macedonski cercetează natura luminii și electricității și este fascinat de posibilitatea de a se îmbogăți de pe urma unor invenții care să-i aducă celebritatea. Prietenii și discipolii lui Macedonski au lăsat mărturii despre însuflețirea subită de care era cuprins atunci când vorbea despre vreo nouă teorie științifică sau invenție, ce păreau a-l interesa mai mult decât problemele literare, pretinzând el însuși a fi inventat un instrument de detectat comori, un aparat de stins coșurile cu gaz, o armă de buzunar cu aer lichid ș.a. Mult timp, Macedonski ar fi fost preocupat de găsirea unei soluții care să facă posibilă deplasarea unei corăbii prin chiar forța de propulsie a apei. Pasiunea poetului pentru invenții se transmite mai apoi și în familie, unul din fiii săi, Nikita, descoperind procesul de fabricație a sidefului artificial.

Interesant este că toate aceste preocupări mărturisesc de fapt o nevoie mai profundă a spiritului macedonskian, de a găsi cheia unei cunoașteri integrale a lumii. Din acest motiv, după 1900 Macedonski reneagă simbolismul și face apologia clasicismului, spunând că versul liber din *Hinov* e de fapt „ditirambul grecesc”, și nu versul „simphonic” prin care credea odinioară că revoluționează poezia modernă, în spiritul teoriilor „instrumentaliste” ale lui René Ghil. Așa cum remarca Adrian Marino în exegeza exhaustivă pe care i-a consacrat-o, Macedonski „își proiectează în Antichitate întreaga sa palingeneză”, la fel ca Ion Barbu mai târziu, ceea ce l-a determinat pe Ion Pillat să-l considere, nu fără temei, „un fiu al Romei și al Heladei”. Astfel, dacă în prima perioadă a activității sale creatoare, poetul a încercat să-și cucerească publicul cu cele mai revoluționare și mai noi teorii și experimente literare, dovedind o receptivitate estetică superioară lui Eminescu și oricărui alt scriitor român, în ultima parte a vieții Macedonski întoarce spatele contemporanilor și începe să scrie pentru posteritate. Așa se explică de ce, după 1900, Macedonski reneagă simbolismul și instrumentalismul („imbecilități”, spune el acum despre revoluționarele teorii de odinioară), revendicându-se în schimb de la un clasicism de fond, înțeles ca tip de creație perenă, atemporală.

Poetul contestă acum ierarhiile de valoare dintre genuri și școli, făcând totodată apologia unui „gen integral, sinteză a întregului conținut al umanității”, „proiecție literară a umanității totale” – după cum observă Adrian Marino, care evidenția în același timp pledoaria lui Macedonski pentru o nouă unitate a artei: „Impulsul macedonskian fundamental, în ordinea percepțiilor universului, este o permanentă idealizare și spiritualizare a materiei și vieții, o continuă subtilizare a senzațiilor și emoțiilor, o rafinare progresivă a trăirilor și bucuriilor integrale ale ființei. La intensitatea acestui regim, toate antitezele macedonskiene se conciliază într-o perspectivă superioară, unitară, contemplativ-estetică, iar în momentele sale de mare intensitate chiar extatică”.

Și cum, pentru Macedonski, entuziasmul este „factorul creator” prin excelență, iar candoarea – „starea poetică privilegiată”, îi revine geniului menirea de a realiza acea creație sintetică și arhetipală („poema”), menită a exprima la modul organic umanitatea însăși. În articolul *Despre poemă*, Macedonski încerca să clarifice lucrurile în acest fel: „Acel care va izbuti a introduce într-însa toate genurile și toate metrurile, va crea o poemă. Elegie, satirism, filosofie, lirism, descripțiune, realism, amor și idealism, trebuie să intre și să se confunde într-însa, strâns contopite, fără ca, cu toate acestea, unitatea operei să dispară.”. În tinerețe, poetul încer-

ca să disocieze teoretic între fond și formă în următorii termeni: „Fondul nu există prin sine însuși, ci numai prin alcătuirea de forme ce-l întocmește. […] În afară de formă, ideea nici nu există. A se susține că îngrijirea formei este secundară, este o erezie." (vezi art. *Fondul și forma*, în Alexandru Macedonski, *Opere*, vol. III. Publicistică. „Literatorul". 1880-1919, ediția Coloșenco, p. 81I). Ideile acestea sunt foarte moderne, combătând totodată polemic distincția maioresciană de tip clasicist dintre „formă" și „fond" din articolul *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867*.

Distincția dintre „fond" și „formă" va fi sancționată însă la senectute ca o expresie caracteristică a sensibilității moderne, focalizate pe „exagerarea unui simț în dauna celorlalte" într-o manieră fragmentară, de vădită artificialitate și prețiozitate, ce se cuvine depășită printr-o viziune integratoare. Avea dreptate Tudor Vianu să salute sinteza remarcabilă a elementului plastic (mai ales cel coloristic) cu cel muzical în lirica macedonskiană, trădând aspirația clasică a poetului către echilibru, armonie și unitate. Ideea modernă de specializare și de autonomie a limbajului poetic, precum și „cultul formei" (celebrat de parnasieni), sunt abandonate așadar în favoarea unei poezii autentice și vizionare totodată, care să surprindă palpitul vieții, deschizând totodată o cale de acces către lumea de dincolo.

„Tot ce am scris am simțit", spune Macedonski, convins că biografia nu trebuie separată de operă, adăugând: „Poeții mari sunt și suflete mari". Un poem ca *Perihelie* conține astfel sâmburele concepției macedonskiene, ce preconizează transfigurarea lumii prin contemplativitate și extaz: „Oh! Lăsați pe-oricare suflet în a lui perihelie!". Plecând de la aceleași constatări, Adrian Marino identifica trei etape ale creației macedonskiene. Într-o prima fază, Macedonski a cultivat o poezie „a materiei și a senzației", marcată de „seducția noutății" și de „schimbarea deasă a unghiului de percepție". A doua etapă ar fi marcată de voluntarism și de „revendicările egotiste", în poeme ce descriu „drama eului și a geniului". În fine, în ultima etapă, predominante ar fi „contemplativitatea" și „extazul", succesiunea celor trei momente configurând de fapt scenariul „dematerializărilor succesive" și al transfigurării, mărturisind un „sens ascendent al operei".

La fel de valoroasă ca poezia este și proza lui Macedonski, căreia autorul i se consacră asiduu în această perioadă a vieții sale, visând în continuare la gloria literară. În 1902 publică volumul *Cartea de aur*, prin care inaugurează în literatura română proza de tip descriptiv-estetizant, ce îmbină filonul memorialistic cu cel exotic, într-o rafinată formulă de *écriture artiste*. Adrian Marino consideră de fapt prozele macedonskiene niște „poeme în proză, cu finalitate extatică", ce recurg la descrierea estetizantă „pe bază de imagini trăite și înfrumusețate, în sensul unei compensații dorite". Iar Mihai Zamfir vede în Macedonski pe creatorul „nuvelei lirice" în literatura română, remarcabilă fiind latura descriptivă, a cărei originalitate frapantă e dată de „tehnica impresiei coloristice globale și a peisajului dinamic". Primul care a evidențiat valoarea prozei macedonskiene a fost însă tot Tudor Vianu, ce se vedea obligat să constate, cu justificată amărăciune, că Macedonski „a rămas un autor necunoscut" tocmai „prin partea cea mai bună a operei lui". Nimeni nu mai scrisese în felul acesta în literatura română până atunci. Însă pe urmele lui Macedonski vor merge ulterior cei mai rafinați stiliști dintre scriitorii români, precum Tudor Arghezi, Mateiu Caragiale, Ion Vinea sau Eugen Barbu.

Din aceeași epocă datează și un scenariu de cinematograf – Macedonski fiind, se pare, primul scriitor român ce și-a pus condeiul în slujba celei de a șaptea arte. Filmul însă nu s-a concretizat, condamnând scenariul poetului la uitare. Lipsa de receptivitate a publicului pare să-l fi înrăit pe orgoliosul scriitor, care mai face un gest necugetat, sprijinind de-a lungul anului 1902 campania murdară a lui Cons. Ionescu Caion, un june literat obscur, împotriva lui Caragiale, marele dramaturg fiind acuzat pe nedrept de plagiat. Așa după cum s-a dovedit ulterior, presupusul plagiat n-a fost decât o invenție infamă, scornită cu intenția de a discredita moral pe celebrul comediograf. Vina lui Macedonski e de a fi continuat să-și atace adversarul, căruia nu-i putea ierta vechile șicane, cu o violență neobișnuită, ce se va întoarce din nou împotriva lui, ca și în trecut.

Urmează ani dificili în existența poetului, cu mari lipsuri materiale și cu noi dezamăgiri politice, care-l determină să părăsească pe liberali (în 1904) și să treacă de partea conservatorilor, cu care se răfuise până atunci. Schimbarea opțiunii politice nu-i aduce însă niciun beneficiu, după cum sperase, sin-

gurul sprijin moral fiindu-i oferit tot de familie și de cercul restrâns de prieteni devotați, care l-au salvat mereu în momentele grele. Unul dintre admiratori, I. Dragoslav, a consemnat amintirea emoționantă a primului său contact cu poetul, care-l primește la el acasă, servindu-l cu ceai și dându-i, din toată sărăcia lui, câțiva bani la plecare. Poeților care-l cultivau le oferea în dar pietre prețioase (de bună seamă, contrafăcute), ca semn de recunoaștere a talentului sau a „geniului" lor.

În lumea literară, Macedonski rămâne un scriitor marginalizat și disprețuit, fără a fi stârnit atenția binevoitoare a niciunuia dintre criticii importanți ai momentului (N. Iorga, G. Ibrăileanu sau Ilarie Chendi). În cultura română se afirma, la începutul secolului al XX-lea, „tendința națională" și tradiționalismul estetic, cele mai influente curente culturale fiind sămănătorismul și poporanismul, iar cei mai populari scriitori, Vlahuță, Delavrancea, Coșbuc și Sadoveanu. Singura grupare literară care-i recunoaște lui Macedonski merite de precursor va fi constituită din scriitorii de la „Vieața nouă", revistă de orientare modernistă patronată de Ovid Densusianu, celebrul filolog medievist cu studii la Paris și susținător al ideii de latinitate. Nu trebuie omis, desigur, numele lui Ion Minulescu, poet foarte gustat în epocă pentru „romanțele" sale de inspirație urbană, dar „boem", la fel precum Cincinat Pavelescu și atâți alți scriitori uitați astăzi, primiți cu căldură în „sanctuarul poeziei" de pe strada Dorobanți unde oficia Macedonski, regele neîncoronat al literaturii române.

Dezamăgit de lipsa de receptivitate a publicului românesc, Macedonski își mai încearcă o dată norocul și publică în 1906 *Le Calvaire de Feu*, cea mai originală scriere a sa, despre care Oreste, un discipol fanatizat, mărturisea că inaugurează nici mai mult nici mai puțin decât „o nouă religie" – religia simțurilor. Textul romanului, însoțit de prezentarea elogioasă a lui Mircea des Métriades (Mircea Demetriade) și dedicat Franței („À la France, cette Chaldée"), era redactat cu cerneluri diferite de la un capitol la altul, poetul mizând pe un impact pur senzorial la lectură, în spiritul teoriilor sale energetiste. Tradusă mai târziu în română cu titlul *Thalassa* și publicată pe timpul Primului Război Mondial în revista „Flacăra" (în 1916), „marea epopee" macedonskiană a fost comparată cu *Daphnis și Chloe*, dar și cu romanul lui Gabrielle D'Annunzio, *Trionfo della morte*, un alt posibil model putând fi și *Afrodita* lui Pierre Louÿs, lucru neremarcat încă de exegeți. Dincolo de influențe, scrierea își păstrează o notă originală, tipic macedonskiană, de sinteză cromatico-muzicală și de consacrare apoteotică a refugiului în imaginație, pe fondul insatisfacției spirituale produse de amorul carnal.

Deși recenzat amabil în „Mercure de France", romanul macedonskian repetă destinul nefericit al volumului *Bronzes*. În țară, e privit ca o nouă bizarerie și trece neobservat. Tot mai însingurat și mai dezamăgit, după răscoalele țărănești care au zguduit țara în 1907, poetul plănuiește să se expatrieze. Eșuând în tentativele lui de afirmare literară, visează din nou la gloria de inventator și scrie un memoriu despre propagarea luminii în vid, pe care îl expediază Academiei Franceze. Neprimind niciun răspuns favorabil, va pleca totuși în Franța în 1910, cu gândul de a-și încerca norocul și ca dramaturg. Biografii au consemnat tribulațiile piesei sale *Le fou?,* în care scriitorul își pusese mari și justificate speranțe, spulberate nemilos la Paris, unde numai puțini izbutesc să triumfe. Macedonski n-a fost printre ei. Înfrânt și de data aceasta, poetul se va reîntoarce în țară cu puțin timp înainte de izbucnirea Primului Război Mondial. Iar țara îl va primi cu mai multă bunăvoință de data aceasta, semnalul recunoașterii sale publice fiind dat de Mihail Dragomirescu, profesor universitar și critic literar cu mare influență în epocă, care comentează elogios în revista „Convorbiri critice" *Noaptea de decemvrie*, includzând mai apoi poemul macedonskian în manualele de literatură.

În 1912, vede lumina tiparului ultimul volum antum al lui Macedonski, *Flori sacre*, cu ajutorul tinerilor poeți Ion Pillat și Horia Furtună, care înființează o colecție dedicată poeților moderni, deschisă de cel recunoscut acum drept „maestru". Poetul se dezicea însă de rătăcirile moderniste, după cum am văzut, și scotea în 1910 „Revista clasică", făcând contemporanilor săi această mărturisire: „Simplitatea era secretul clasicilor. Era ușor de descoperit, dar mie mi-a trebuit evoluțiunea unei vieți".

Regretând vechile inamiciții, încearcă să se reapropie, din păcate fără succes, de Maiorescu, și scrie elogios la moartea lui Caragiale despre meritele marelui dispărut, pe care îl consideră „superior lui

Twain" (după cum s ştie, dramaturgul părăsise ţara şi-şi trăise ultimii ani din viaţă la Berlin, cu amărăciunea de a nu fi fost preţuit îndeajuns de români). Cu toate semnele de reconciliere şi de recunoaştere publică pe care începea să le primească, Macedonski rămâne în continuare în conştiinţa publicului larg un personaj caricatural, de vreme ce actorii de pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti împrumutau „masca, atitudinea şi felul lui de a vorbi" pentru a înfăţişa tipul ridicol al „ratatului".

Imaginea publică a poetului va avea încă şi mai mult de suferit în timpul războiului, când Macedonski, dezamăgit de Franţa „burgheză şi advocăţească", care nu-i recunoscuse meritele de scriitor şi inventator, se declară împotriva aliaţilor, elogiind în schimb pe Feldmareşalul de Mackensen, comandantul german al trupelor de ocupaţie. Deşi fusese prevenit de Al. T. Stamatiad, colegul său de redacţie, Macedonski insistă să publice textul, asumându-şi orgolios întreaga răspundere. Necugetatul gest îl va obliga pe Ovid Densusianu să renunţe la solicitarea pe care intenţiona să o facă Academiei Române, cerând primirea nedreptăţitului poet. Astfel, după ani de grele suferinţe, când numai cu mari dificultăţi îşi putea procura hrana zilnică, punând pe foc valoroasele cărţi ale bibliotecii sale spre a nu muri de frig, poetul se vede căzut într-o completă dizgraţie la sfârşitul războiului, când complicitatea cu ocupantul german se cerea aspru judecată. Bolnav dar mândru, nedispus să-şi recunoască greşala, Macedonski trecea în lumea umbrelor în după-amiaza zlei de 24 noiembrie 1920, fiind înmormântat trei zile mai târziu la Cimitirul Bellu, din Bucureşti. Se spune că în clipa morţii ar fi exclamat: „Rozele!", al căror parfum l-a păstrat nealterat, până azi, doar nemuritoarea lui literatură.

Pe cât de compromiţătoare a fost însă atitudinea publică a lui Macedonski în timpul războiului, pe atât de fertilă s-a dovedit activitatea sa creatoare, care în aceşti ani de cumplite restrişti aproape că atinge desăvârşirea în rafinatele bijuterii poetice publicate postum în volumul *Poema rondelurilor* (1927). Şi tot acum, după ce salutase volumul de debut al lui George Bacovia, *Plumb* (1916), Macedonski termină de scris piesa *Moartea lui Dante*, operă testamentară, menită a-i proiecta simbolic, *sub specie aeternitatis*, personalitatea lui de artist mândru şi pur. Iar această personalitate remarcabilă abia la sfârşitul perioadei interbelice avea să fie repusă în circuitul valorilor literare de Tudor Vianu, cu afecţiunea discipolului şi cu emoţia celui capabil să înţeleagă multiplele conexiuni dintre viaţă şi operă. Făcându-şi ucenicia de poet şi de literat chiar în cenaclul macedonskian, criticul a păstrat, mai mult decât alţi exegeţi, şi amintirea „pateticului glas de bariton" al lui Macedonski, precum şi a „farmecului conversaţiei sale, în care umorul şi fantezia alternau cu ecouri culese din întinse lecturi şi din izvorul unei nesecate experienţe de viaţă". Nimic caricatural sau ridicol, aşadar, în comportamentul omului cu existenţă de „ratat", cum îl eticheta Călinescu, spre a-i pune în evidenţă de fapt şi mai apăsat destinul lui de cavaler al iluziei şi de poet „de aripi mari, de patos, de altitudini", din familia vizionarilor ca Dante, Byron sau Blake, poet „tot aşa de mare ca şi Eminescu, în punctul cel mai înalt atins".

După apariţia *Istoriei literaturii române de la origini până în prezent* (1941) şi a ediţiei critice realizate de Tudor Vianu (vol. I-IV, 1939-1946), următorul moment important din istoria receptării operei şi personalităţii lui Macedonski îl reprezintă studiile lui Adrian Marino, cele mai aplicate şi substanţiale de până acum. Acelaşi exeget a îngrijit o nouă ediţie critică a operei macedonskiene (vol. I-VII, 1966-1980), ce a contribuit decisiv la reabilitarea postumă a marelui scriitor. Nemaifiind constrâns de ingerinţele cenzurii comuniste, ca Adrian Marino, istoricul literar Mircea Coloşenco a izbutit să publice şi cea mai cuprinzătoare ediţie din operele lui Macedonski, care a văzut lumina tiparului în anii 2004-2007 la Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă. Un an mai târziu, în 2006, Macedonski era primit membru *post mortem* în Academia Română – semn al recunoaşterii definitive a valorii sale de „poet al civilizaţiilor" şi de clasic al culturii naţionale*.

* Textul de faţă este ultima parte a versiunii în limba română a studiului *Alexandru Al. Macedonski – „poetul civilizaţiilor"*, care va prefaţa prima antologie substanţială din opera lui Macedonski tradusă în limba italiană de Giovanni Magliocco, profesor la Universitatea din Bari, în curs de apariţie la Editura Aracné, Roma.

ÎNTUNECAT, CREATIV, *TRANSLUCID* (II)

Emanuela ILIE

După cum afirmam în articolul din numărul trecut al *Convorbirilor literare*, în devia(n)tul sistem distopic pe care îl configurează Ligia Pârvulescu în *Translucid*, umanitatea încă mai poate apela la mijloacele cunoscute de supraviețuire: iubirea și creația. Învestindu-le, desigur, cu un rol esențial, scriitoarea – care doar pare că își pregătește lumea alternativă pentru Marea Dezintegrare, în realitate neezitînd să o salveze, printr-un final anticipat de anumite transformări de vector apăsat utopic – își schimbă textul pluristratificat într-un tip de narațiune pe care, pe urmele lui Darko Suvin, aș considera-o o *fallible dystopia*, adică *o distopie imperfectă* (v. sensul atribuit sintagmei în *Defined by a Hollow. Essays on Utopia, Science Fiction and Political Epistemology*).

De această transformare structurală și formală ne conving în primul rînd destinele celor șase personaje principale, ale căror relații extrem de profunde sfidează legi de existență, spații și timpuri: Magda și Tercălău (de la aventura lor de o noapte și avortul suferit de tînără pleacă, de altfel, tăvălugul de evenimente a căror înlănțuire lasă adeseori impresia de entropie dinadins cultivată), Flam(inia) și Matei (de a căror halucinantă poveste de dragoste, ce traversează, numai pentru a deveni mai puternică, inclusiv experiențe radicale, precum hibridizarea sau unificarea dureroasă, se leagă numeroase alte fire epice și personaje secundare), în fine, Rosa și Sartald (supremii creatori de frumos – și de lumi – ai cărții, mai mult, cei cărora li se datorează experientele de iluminare stranie ale celorlalți eroi). Lor li se adaugă, bineînțeles, cîntăreața Eliza, ale cărei puteri se vor dovedi la finalul cărții cu adevărat demiurgice: „Creierul Elizei era un oraș – filamentele luminoase pe care stăteau agățați cei trei erau blocurile care-și înălțau materia albastră către bolta întunecată a craniului: un oraș scufundat în valuri de întuneric. După ultimul impuls electric aflaseră că făceau parte dintr-un neuron, dintr-un oraș luminat în noapte, o planetă strălucind în întuneric, o galaxie rotindu-se în jurul propriei axe – așa cum fiecare dintre ei se învîrtea în jurul propriului său centru. Eliza era Dumnezeu – creatorul locului în care trăiau. Frecvențele de existență ale lumii porneau de la frecvența ei, de la armoniile ei. Flam își imagină orașele care existaseră pe Pămînt – fiecare în parte un creier funcționînd autonom, conectat cu toate celelalte creiere-oraș: ca și cum Pămîntul ar fi avut un creier complex, format din tot atîtea orașe cîte existaseră pe suprafața lui”. (p. 446)

Pînă la această surprinzătoare devoalare a principiilor de funcționare și mizelor de profunzime ale (aparent) corozivelor lumi create în *Translucid*, stranietatea legăturilor dintre protagoniști se păstrează însă, ba chiar se potențează, datorită nu atît construcției narative complicate dinadins, cît importanței alocate în trama distopică unui număr redus de scene care trebuie, desigur, interpretate simbolic. Din această perspectivă, în economia deloc constrîngătoare (*sic*!) a romanului, un rol esențial îl dețin, pe de o parte, epifaniile ambigue pe care le au eroii în timpul săvîrșirii unor acte dintre cele mai sîngeroase (castrarea lui Ramon, în restaurantul Mexic, decapitarea lui Călin de către Matei, încercarea aceluiași *ucigaș artist* de a o tortura pe Lola, tentativa sinucigașă a Flaminiei etc.), dar și, pe de altă parte, revelațiile cu adevărat luminoase inițiate ca experiențe spiritual-erotice trăite cu o intensitate ce sfîșie pînza neagră a distopiei (v. ritualul aproape mistic căruia i se abandonează, în mai multe rînduri, Magda și Sartland). Din roman nu lipsesc nici evenimentele altfel modelatoare, precum călătoria, în cele mai diverse forme – de la, să spunem, saltul imaginar într-o realitate compensatorie sau deplasarea cu biomașina Madi, deopotrivă în spațiul exterior și în cel interior, a celor patru eroi ce reușesc să se sustragă, mai ales prin iubire, extincției universale (Magda, Tercălău, Matei și FlamLola) pînă la călătoria în timpuri și universuri alternative, accesibilă, în partea a doua a romanului, doar puținilor supraviețuitori transformați, mai întîi, în entități *translucide*.

Dar marele mister care li se dezvăluie, după trecerea lor, adeseori chinuită, prin mutaţii deconcertante privește Creaţia însăși – adevărata supratemă a cărţii, cum bine a observat prima comentatoare, Doina Ruști, în empaticul său text de uvertură. Sensurile profunde ale ficțiunii labirintice imaginate de Ligia Pârvulescu sunt ușor de descifrat, de altfel, doar prin prisma interpretării în această cheie, în fond metatextuală, a întregului ansamblu. Pe lîngă discretele derapaje confesive ale Magdei, avînd ca pretext incapacitatea captivilor într-un univers totalitar de a se exprima scriptural la modul cel mai autentic, există în roman o serie de embleme organizatoare de sens, inserate însă ca și întîmplător în noduri cu totul diferite din ţesătura factuală. Deși melodia Elizei, pe versuri ce vorbesc, fără ocolișuri perdante, de importanţa întregirii, a raportării la o alteritate radicală care să rotunjească ființa („Poți locui într-o poveste construiești orice/ un trup care își netezește frisoanele cu mîna altcuiva/ un întreg/ rupt în trei/ totul se leagă."), acompaniază deseori căutările de semn erotic sau artistic ale personajelor, cu adevărat relevante, la acest capitol, mi se par referințele cu miză ekphrastică. Iată doar cîteva dintre ele: analogiile între diferite chipuri, peisaje ori momente ficţionale și picturile lui El Greco, inserţiile descriptive de pînze panotate în muzeul Turner (ale căror ecouri îi sunt activate Triei, după întregire), corespondențele dintre anumite linii de existenţă distopică sau eutopică și un cunoscut tablou de Diego Rivera, reprezentînd o vînzătoare de cale ș.a. m.d. Înțelegerea tuturor acestor semne le obsedează pînă spre final pe Magda și pe Flam. Aglutinarea ingenioasă a trimiterilor picturale dovedește, o dată în plus, faptul că în spatele căutărilor unor personaje de prim-plan se ascunde o neostoită apetenţă pentru actul creator. Doar în cazul artistului criminal Matei, ea are ca pandant o irepresibilă dorinţă de anihilare brutală a vieţii – pe care personajul o înțelege, paradoxal, ca pe o formă de salvare a propriilor victime de un viitor teribil: „Se uită pe pardoseala băii imense pe care zăcea corpul mic, însîngerat. Contrastul cu gresia albă îl făcu să se frisoneze. «Lumea nu înțelege arta», își spuse. Suprema artă: să oprești viața în zbor, să nu aștepți să cadă, să o dobori ca pe o gazelă. Atîtea băi, atîtea oglinzi, atîtea chipuri de oameni înecați. În cele din urmă pricepuse: nu erau el cei care apăreau în oglinzi. Erau cei care nu mai apucau să trăiască maturitatea, bătrînețea. Era ca și cum ar fi apărut acolo, maturi, în lumea de dincolo de văl, și i-ar fi spus: « Uite, de asta m-ai scutit. Mulțumesc. » Sau poate că-i spuneau: « Uite, asta nu m-ai lăsat să trăiesc. » Dar nu, asta nu era adevărat. La orice existau mai multe variante de interpretare. NMS spunea clar: interpretarea corectă era cea pe care o simțeai. Iar el simțea că acei oameni îi mulțumeau, prin chipul adulților sau bătrînilor care ar fi putut fi și care îi apăreau de fiecare dată în oglinzi. Așa trebuia să fie" (p. 45).

Pentru ceilalţi protagoniști din *Translucid*, Creaţia înseamnă, desigur, fie modalitatea superioară de expresie a ființei în sfîrșit eliberate de captivitatea în spaţiu, timp sau corp, fie adevărata responsabilitate ontologică, altfel spus, unicul catalizator al existenţei. Indiferent de maniera și contextul în care se materializează, aceasta ţintește însă mereu spre refacerea androginiei originare, după cum o informează în final Creatoarea absolută, Eliza, pe finalmente întregita Tria (cea recompusă din Flam, Rosa și Ken/Călin): „Creatorii nu pot fi decît Creatoare. Tot ce există ca formă materială în Universul nostru funcționează pe baza principiului creator feminin. La origini nu există separare. Creatorul acestui Univers e androgin. Pentru a putea crea, a desprins o parte din el – cea feminină, rămînîndu-i cea masculină. Astfel, creația are loc conceptual, la origine, în partea masculină. Toate planurile care se află sub cel originar se materializează prin partea feminină, acea parte desprinsă din Creator. Tot ce există este feminin. Eu, tu, planetele" (p. 481).

Inclusiv pentru forţa cu care se deschide, astfel, către multiple piste de interpretare cu detentă comparatistă (v., spre exemplu, posibilele corespondenţe cu așa-numitele *feminist dystopias* apărute în diferite spaţii europene și americane începînd cu anii '60, dar și numeroasele trimiteri la romanele preferate ale autoarei, de la *Lupul de stepă* al lui Herman Hesse la *Dune* al lui Frank Herbert), romanul de debut al Ligiei Pârvulescu dovedește cu asupra de măsură faptul că lumile alternative create recent pe teren românesc merită cu prisosinţă nu numai atenţia publicului larg, ci și a teoreticienilor genului. În cele mai bune pagini ale lor, ele pot concura, fără inhibiţii păguboase, cu orice variantă de distopie post-pandemică recentă.

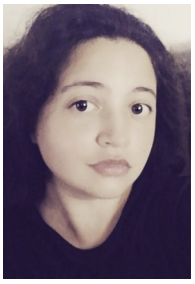

ROBERT ȘERBAN ȘI PROZA OMENESCULUI AUGMENTAT

Alexandra OLTEANU

Poetul Robert Șerban ne oferă o plăcută surpriză literară, concretizată în volumul de proză scurtă *Oameni în trening* (Polirom, Iași, 2021). Voluptățile de fin povestitor, sugerate discret de poemele sale, ies la iveală ca forțe acaparatoare în povestirile sale concentrate, posesoare ale unor nuclee epice percutante. Cele patruzeci și șase de piese narative sunt impregnate de o luciditate analitică, coagulându-se în jurul unor situații surprinzătoare prin structură, tematică și abordare. Imprevizibilul străbate texturile cotidianului frust, decupat cu mișcări elegante și ceremonioase, cutremurate uneori de fiorul unui dramatism subtil, firesc, convertit în parte integrantă a scenariului epic. Tehnica narativă urmărește extragerea detaliilor relevante, transcriind realul în succesiuni tonice de planuri, semn că prozatorul mânuiește cu iscusință arsenalul de metode livrești.

Prospectarea cotloanelor realității posibile se face printr-o optică diversificată, adaptată fiecărui context narativ. Întâlnim ironie, autoironie, obiectivism lucid, subiectivism iscoditor, toate învăluite în scenarii narative complexe, dense prin bogăția sugestiilor. Fiecare proză scurtă are abilitatea de a capta atenția încă de la prima frază. Robert Șerban este adeptul imersiunilor memorabile în universurile ficționale create. Concentrate și totodată dense prin colorit, purificate de efuziunile detaliilor baroce, prozele scurte ale lui Robert Șerban se articulează ca niște tablouri epice concise, atente la mișcările esențialului.

Textul cu care se deschide volumul, *Înapoi în țară*, trasează direcția strategiilor narative, orientate către valorificarea noutății, a surprizei și a unei ingenuități seducătoare, prin prisma căreia personajele centrale se raportează la realitate. Naivitatea, dublată de o imaginație epică exersată, colorate de o naturalețe pasionantă, care dezavuează ipoteza relatării seci, exacte, hiperrealiste: „Aveam tot felul de revelații, mă încercau sentimente contradictorii: eram, în fond, acasă, dar nu recunoșteam casa. Îmi plăcea tot ce vedeam, dar aș fi preferat să nu fiu acolo. Siguranța pe care o simțeam venea, mai degrabă, din faptul că mașina era tare și înghițea, pe nesimțite, kilometru după kilometru” (p. 6). Subiectivitatea își conține propria doză de spirit critic, încât reflexivitatea capătă un fond umoristic și o ingenioasă ascendență ironică. Surpriza duce în spate scrâșnetul satiric, fluxul verosimilității asumate. Perosnajul-narator, care descoperă cu ochi noi, reconfortanți, țara în care s-a născut, este incapabil să descifreze intențiile pragmatice ale primei femei întâlnite care îi urcă în mașină, sfidând ridicolul.

Nu lipsesc nici recalibrările estetice, iar mitologia derizoriului, de obicei supralicitată de literatură, este îmbogățită cu nuanțele dezavuării exagerării proporțiilor. Superstițiile sunt filtrate prin grila hazardului, iar prozatorul le redimensionează după chipul și asemănarea comanditarului său, omul: „A vrut să se ridice în picioare. N-a putut. A mai încercat. Nimic. Strigoiul îl prinsese de manta și nu-i mai dădea drumul. [...] Ghinionul dracului, a murmurat

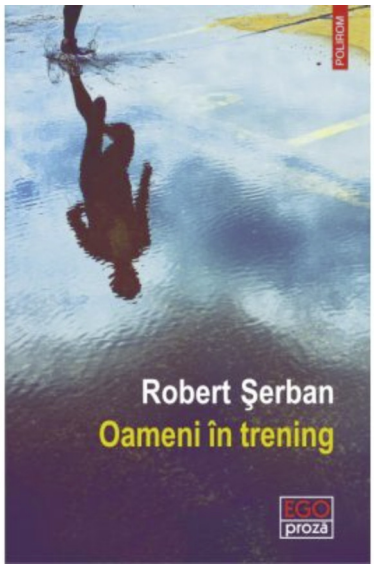

unchiu-su, să nu vezi că ai trecut țărușul prin pulpana mantalei și să te sperii de moarte" (pp. 15-16). Teama, necunoscutul sau tonalitățile grave nu lipsesc nici ele din solfegiul narativ elaborat de Robert Șerban, butaforia livrescului fiind contracarată de virtuțile eseistice ale subiectului ales. Palimpsestul de atitudini spumoase, colorate de autenticismul naratorului expansiv, indică o accentuare a șireteniei studiate, a aluziilor lucidității și sugestiilor tragediei mărunte: „E chiar lângă tine. Se apleacă asupra ta. Brusc, îi înfigi în ochiul stâng pixul cu care scrii seara în jurnal și pe care îl ții strâns în mână de când ai auzit zgomotele de la intrare. Urlați amândoi și vă repeziți spre ușă. Câinele din vecini latră din nou" (p. 21).

Adesea, inflexiunile melancolice echilibrează histrionismul sau blazarea personajelor, imprimând moderație unghiului sub care este ipostaziată viața: „Moartea i se așezase pe vârful nasului. O privea siderat fără să respire. Gura i se căscase și rămăsese așa. Stătea nemișcat, se uita fix. A auzit pe cineva vorbind și a clipit. Moartea nu mai era, dispăruse. A mișcat ochii în stânga și în dreapta, i-a rotit, a căutat cu ei" (p. 33). Spaima, tristețea sau surpriza declanșează tulburări mocnite, iritări caraghioase, înfruntări devitalizate sau resemnări domestice, convenționale. Naturalețea relatării și familiaritatea tonului alimentează lumea prozelor lui Robert Șerban cu o candoare seducătoare, transferată varietății tipologice a actanților ficționali. Majoritatea protagoniștilor sunt bărbați cu roluri bine determinate social și economic: țărani, sportivi, soți, tați, fii, frați, delimitând natura atmosferei în care se derulează viața. Percepțiile personajelor sunt sistematice, organizate, micile rutine și obsesiile eroilor transpar prin cadențele comportamentului, iar fragilitatea naturii umane se cristalizează ca referen al povestirilor. Variațiile stilistice și articulațiile ireproșabile ale narațiunii conferă precizie reprezentărilor și acuitate spiritului analitic.

Abuzul domestic, o vedetă locală devenită victimă a propriei goane de *workaholic*, aventurile sentimentale ale unui sportiv, experiențele amoroase ale tânărului care se sustrage de la muncile câmpului cu riscul de a-și irita inflexibilul tată, sinuciderile planificate și ratate, efectele substanțelor psihedelice, toate complotează într-un suprascenariu fulgurant, străpuns de irizațiile unui omenesc augumentat. Elementul-surpriză, introdus de obicei în final, dinamitează presupozițiile pe care cititorul și le-a construit cu o acribie solemnă, transformând lectura într-un refuz cinic al conformismului și previzibilului: „Am dat din cap că nu vreau și, recunosc, l-am rugat pe Vlad să mai tragem un joint, că e mai sigur. Și-am mai tras, dar a doua zi. Prin urmare, domnule comisar, țigările din pachetul de L&M nu-s ale mele, nu eu le-am pus acolo. Nu fumez fără filtru. [..] Domnule, nu sunt nebun să vin cu droguri în țară, zău așa" (p. 118). Prozatorul extrage din dosarele existențelor personajelor sale tocmai toate amănuntele comune, posibile, pentru a le asocia neprevăzutului.

Simulacrul existenței dorite este spulberat cu brutalitate de accidente, despărțiri sau de întâmplări neașteptate, iar galeria de personaje recurge la metoda de reabilitare compatibilă obsesiilor, stilului de viață și declinului personal. Efectele compensatorii ale acțiunilor extreme de tipul suicidului urmăresc marcarea în imaginarul colectiv a unui delicat anonimat, irizat de caracteristicile unei mediocrități capricioase: „Împinge sertarul la loc și pune arma pe masă. Aprinde lumânarea. Se uită în flacăra ei. Stă dreaptă, nemișcată. Bine că a fost la biserică. Cu ani în urmă a văzut la televizor un om care a zis niște vorbe pe care nu le-a uitat: «Contează cum mori, nu cum trăiești. Ultima clipă valorează mai mult decât întreaga viață.» Așa-i" (p. 130). Amalgamarea simbolisticii religioase și a propriei interpretări care anulează, în fond, ipostaza redempțiunii prin moarte, luminează gesticulația personajului cu o duioșie bonomă, parată de o tristețe ireparabilă. Relatată cu blândețe, conștiinciozitatea ritualului de renunțare la viață dozează tensiunea la intensitatea potrivită, permițând jocului posibilităților narative de a completa tabloul schițat cu calmul observației imperturbabile.

Remarcabilele proze scurte din volumul *Oameni în trening* îi permit lui Robert Șerban nu doar să ridice vălul șubțire de pe avatarurile omenescului, ci mai ales să-și creeze o nouă mitologie, cadențată de letargiile și arhetipurile umile sau străvezii ale stărilor de interferență exsitențială. Treningul devine echivalentul natural al pătrunderii într-o agora atemporală, topind distincția blazonului într-un obiect totemic al unei lumi răvășite, dar care nu și-a pierdut încă strălucirea imprevizibilului și a ironiei. Tehnica rafinată și imersiunile inocent-ironice dau măsura talentului remarcabil al lui Robert Șerban de a investiga umanitatea înconjurătoare, insinuându-se în intimitatea misterioasă a realității umanului.

DINCOLO, ALTCEVA

Adrian G. ROMILA

Un fotograf și o jurnalistă de investigație vin într-o comună din Ardeal, lângă Cluj, ca să investigheze misterul dispariției unui sat întreg. Pur și simplu toți locuitorii unei mici așezări rurale și-au făcut bagajele și au dispărut în neant, soți, soții și copii, părăsindu-și subit animalele, casele și obiectele personale. Mai mult, cei care au încercat după aceea să-și însușească din bunurile lăsate de izbeliște s-au izbit de tot felul de întâmplări bizare, atunci când nu s-au îmbolnăvit sau chiar au murit. Din zisele martorilor (o babă, un preot, primarul, un cioban), ipotezele sunt multiple, de la contracte de muncă în străinătate (suntem după 1990, când tranziția favoriza orice minciună gogonată care promitea câștig imediat) până la poluare în masă de la o fabrică de săpun, blesteme neștiute sau crimă colectivă. În demersul lor profesional, cei doi jurnaliști nu caută doar rezolvarea misterului pe care nimeni nu-l rezolvase până la ei și pentru care erau așteptați cu mari speranțe înapoi, în redacție. Ei se descoperă pe ei înșiși, prinși deodată fie în raporturi prezente imprevizibile, fie în meandrele nedescâlcite ale propriului trecut, care mai de care mai întortocheate. În paralel cu acest fir narativ, e surprinsă ultima zi a uneia dintre familiile care au asumat destinul dispăruților, plecând spre nu se știe unde.

Acesta e subiectul ultimului roman al lui Cosmin Perța, *Dispariția* (Polirom, 2021), o poveste care concentrează nu doar dimensiunea fantastică a unui fapt cotidian neobișnuit, ci și starea de lucruri a unei lumi mobile, polimorfe, închise, o lume cu trasee repetitive sau blocate, din care oamenii vor, la un moment dat, să evadeze. Și cred că aceasta e interpretarea cea mai potrivită a parabolei narative pe care, sub forma unui text de nici 150 de pagini, ne-o propune un autor deloc străin de categoria supranaturalului. Căci nu poți îndura cu demnitate prea mult timp colcăiala unui loc în care aproape numai cei răi „înainte" au avut de câștigat „după", unde libertatea de a spune adevărul suferă din plin ingerințele incompetenței și ale politicului, unde copiii sunt lăsați de părinți în grija altora pentru a câștiga mai mulți bani, iar răul, în ce are el mai întunecat, pare să prolifereze în cele mai necunoscute forme. Dar ce faci, ca om atât de ancorat în logica realului, când unul dintre interioarele părăsite te atrage iremediabil, după ce le-ai explorat fără prea multe răspunsuri? Ce faci când îți surâde unul dintre obiectele care au aparținut, cândva, celor dispăruți? Ce faci când te hotărăști, deodată, că vrei și tu o schimbare radicală în existența ta rutinată și fără viitor? Și ce faci când însăși identitatea ta cere o transformare fără întoarcere, când chiar misterul pe care-l investighezi te înghite, bucată cu bucată, fără să poți lăsa celorlalți vreun mesaj justificativ?

Nu totul e atât de anormal, în povestea lui Cosmin Perța, dimpotrivă. După lanțul de fapte ce culminează atât de neașteptat, realitatea pare să se reașeze în matcă purtând izul celor mai banale dintre întâmplări. „Dintre case, a ieșit în drum o găină. A cotcodăcit curioasă, pigulind câteva insecte, apoi a făcut o baie de praf printre vrăbiuțele care își ocupaseră deja locurile, iscând o zarvă grozavă. Totul era normal." Și exact fiindcă totul era prea normal, oamenii au dorit să caute un „dincolo", un „altceva", ambele fac parte din lumea noastră, ni le-am dorit și noi de foarte multe ori – ceea ce șterge definitiv granițele dintre tipurile de normalități. Astfel, „teoria hodinei", imaginată de unul dintre personaje, poate fi scrisă, în sfârșit, nu va fi în ea nimic complicat și de neînțeles. Orice obișnuință generează un aer alteritar, până la urmă, „totul se uită", trebuie un pic de „hodină" pentru o eventuală trezire într-o lume pe care nici măcar n-am visat-o vreoodată.

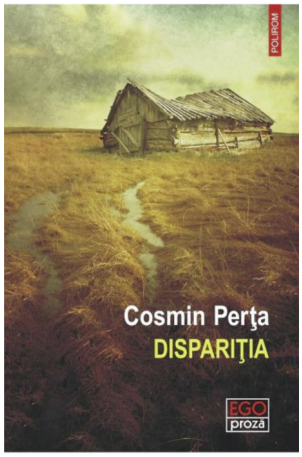

UN EȘEC ISTORIC IMPLACABIL

Ioan LASCU

Transnistria a fost administrată de statul român din vara lui 1941 până în primăvara lui 1944. Inițial s-a crezut că acest teritoriu va avea respectivul statut pe o perioadă nedeterminată de timp, având în vedere victoriile armatelor Axei ce atacaseră Uniunea Sovietică la 22 iunie 1941. Soarta războiului din est a început însă să se schimbe chiar din decembrie 1941, ca apoi, în 1943 și 1944, balanța să se încline din ce în ce mai mult în favoarea Armatei Roșii. La 19 august 1941 Gheorghe Alexianu a fost numit de Ion Antonescu guvernatorul Transnistriei, post în care a rămas până la finele lunii ianuarie 1944. Gheorghe Alexianu rămâne o personalitate controversată în special din cauza greșelilor comise în administrarea teritoriului dintre Nistru și Bug și a sfârșitului tragic: el a fost executat prin împușcare împreună cu Ion și Mihai Antonescu la 1 iunie 1946. Tot atunci a fost executat și generalul Constantin Picky Vasiliu. Toți au fost acuzați de crime de război și crime împotriva umanității, alături de alte patru persoane a căror pedeapsă a fost comutată în închisoare și muncă silnică pe viață. Între acestea din urmă se aflau Eugen Cristescu, șeful Siguranței române, și generalul Constantin Tobescu, șeful jandarmeriei. Gheorghe Alexianu a fost primul copil al unui cioban aromân refugiat în ținutul Vrancei din Munții Pindului pentru a scăpa de islamizarea impusă de otomani. A urmat studii în drept la Universitatea din București al cărei doctor în științe juridice a și devenit în 1925. În decembrie 1916 s-a înrolat ca voluntar în armata română angajată în război împotriva Germaniei și a aliaților ei. Avea pe atunci doar 19 ani. A început activitatea în administrație în 1938, când a fost numit rezident regal al Ținutului Sucevei (cu reședința la Cernăuți), calitate în care a săvârșit mai multe abuzuri împotriva populației de origine evreiască. A fost repede mutat în aceeași funcție în Ținutul Bucegi cu capitala la București. În baza acestor experiențe a ajuns guvernator al Transnistriei și, implicit, membru „din oficiu” al guvernului Ion Antonescu. Deși s-a afirmat drept o capacitate în domeniul științelor juridice, fiind inclusiv profesor asociat la Universitatea din București, Gheorghe Alexianu s-a dovedit a fi un om cu convingeri politice orientate către rasism și antisemitism. În Transnistria din ordinul său s-au înființat ghetouri și lagăre de concentrare unde au fost internați 150.000 de evrei din Basarabia, Bucovina și Ucraina și peste 25.000 de rromi. O mare parte din aceștia au fost înfometați, lăsați pradă bolilor și masacrați, așa cum se cunoaște din documentele existente în arhivele celui de Al Doilea Război Mondial. Având în vedere astfel de crime, lui Gheorghe Alexianu i-au fost respinse *post mortem* două recursuri în anulare, în 2006 și 2008.

Ghetourile erau de mai multe tipuri: deschise, închise, de muncă, de tranzit și de exterminare. Fără doar și poate în Transnistria predominante erau cele din a cincea categorie. Durata internării într-un ghetou de exterminare varia între două și șase săptămâni. Represaliile împotriva populației civile din Transnistria au început în toamna anului 1941, când sediul unui comandament al armatei române din Odesa a fost aruncat în aer de sovietici. Nefiind posibilă identificarea sabotorilor, Ion Antonescu a ordonat pedepsirea civililor bănuiți de complicitate și, drept urmare, au fost executați 19.000 de oameni! Alte versiuni se referă la un număr sensibil mai mare: 25.000-34.000 de victime, în covârșitoare majoritate evrei, ca până la sfârșitul ocupației numărul acestora să se ridice la circa 100.000.

În cartea de care am vorbit deja, *Imperiul-satelit. Guvernarea românească în Transnistria*, Vladimir

Solonari avansează la un moment dat cifra de 45.000 de victime pentru întreaga perioadă 1941-1944, dar tot el subliniază un paradox către finalul volumului: pe măsură ce trecea timpul teroarea exercitată de ocupanții români asupra civililor din Transnistria, în special evrei, slăbea, spre deosebire de spațiul concentraționar nazist, unde teroarea și exterminările s-au amplificat către sfârșitul războiului. Alt aspect, cel puțin la fel de important, a fost *exploatarea resurselor economice* de către administrație în beneficiul statului român ale cărui dificultăți se măreau pe măsură ce campania din est se prelungea. Criza economică, penuria alimentară, se adânceau treptat, iar nevoia de resurse și mijloace devenise critică. Transnistria a fost golită de bunuri industriale și de provizii – grâne, vite, produse de proveniență animală, mijloace de tracțiune, în așa fel încât populația locală era înfometată și lipsită de orice mijloace de subzistență. În aceste condiții ostilitatea locuitorilor față de ocupanți creștea de la an la an, ajungând reversul bunăvoinței și bucuriei cu care fusese primită armata română eliberatoare de dictatura sovietică în vara lui 1941. *Civilizarea prin românizare* bazată pe o iluzorie epurare etnică a eșuat. Ea s-a limitat la reforme de suprafață precum „redenumirea străzilor și mai rar, a unor localități, ca și folosirea obligatorie a indicatoarelor în română. Autoritățile au mai investit și ca să-i învețe ceva română pe localnicii angajați în diverse instituții și întreprinderi publice, pentru a ușura și îmbunătăți culegerea de date și gestionarea activității." (*op. cit.*, pp. 189-190). Altă direcție pe care se canalizau eforturile de românizare a fost *lupta contra „iredentismului" ucrainean*. Acțiunea se sprijinea dacă nu pe o orientare greșită, cel puțin pe una contradictorie. Pe de o parte regimul instaurat de români a manifestat „un respect vădit față de înalta cultură din Odessa" acordând sprijin pentru „inteligența creativă vorbitoare de rusă a orașului", dar, pe de altă parte, a arătat dispreț față de „cultura ucraineană, asociată cu țărănimea și sărăcia." (p. 193). O greșeală care a alimentat până la urmă, asociată cu exploatarea economică, diminuarea și scindarea suportului popular pentru guvernanții români. Teama românilor în fața iredentismului ucrainean a avut consecințe și mai grave:

„Când autoritățile române s-au întors în Bucovina de Nord după ocuparea ei de către sovietici în 1940-1941, și-au reluat politica de represiune contra membrilor comunității ucrainene, suspectați de înclinații separatiste. Românii i-au arestat, hărțuit și împușcat pe unii activiști ucraineni și i-au expulzat pe alții în Ucraina controlată de germani. Și-au moderat nivelul represiunii doar după repetate intervenții germane în numele ucrainenilor" (p. 194).

Întorsătura decisivă a politicii românești față de Transnistria a fost însă dictată de rigorile economice, de „nevoile pur materiale ale statului român [care] au urcat în vârful listei de priorități ale guvernului în Transnistria." (p. 199). La mijlocul anului 1942 Mihai Antonescu recunoștea că „Sensul ocupației Transnistriei a fost acoperirera cheltuielilor și a greutăților războiului", iar după o lună: „Războiul ne costă până astăzi 230 de miliarde de lei. Dacă nu acoperim această sumă din teritoriul ocupat, de unde? Din ipoteze false?" (*apud* Vladimir Solonari, *Imperiul-satelit...*, p. 199). Constatările vicepreședintelui guvernului român sunt nu atât cinice cât realiste: povara bugetară și materială a campaniei din est era colosală – să facem un simplu calcul cât valora suma de 230 de miliarde de lei la nivelul istoric al anului 1942! Penuria alimentară și de orice alte bunuri s-a accentuat și, drept urmare, a apărut și a escaladat vertiginos contrabanda. Traficanții erau atât civili cât și militari cărând și vânzând „mărfuri" de strictă necesitate, dintre care unele par astăzi derizorii: „spirt, mătăsuri, ciorapi, ață, sodă caustică, sticle de lampă, țigări etc." Mizeria era însă endemică, fiindcă „Populația locală era murdară, goală și ruptă, [...] în timp ce exista o lipsă totală de chibrituri, săpun, îmbrăcăminte, gaz, materiale de confecționare." (*apud* Solonari, *op. cit.*, p. 201). Gazul se referea cu siguranță la petrol lampant iar materialele de confecționare la orice bun pentru îmbrăcăminte și, probabil, pentru reparații casnice. Nu se mai găseau haine și pantofi pentru populație. Chiar dacă guvernământul românesc (așadar guvernarea și nu guvernul!) al Transnistiei nu a fost la fel de drastic precum cel german în teritoriile ocupate din est, nici precum dominația opresivă sovietică, el s-a deteriorat în timp scurt din pricina condițiilor nemiloase ale războiului. Promisiunile inițiale ale autorităților către populația autohtonă au fost încălcate, iar românii cei buni din vara anului 1941 au devenit spoliatori și prigonitori inumani:

„Cantități enorme de produse agricole puteau fi livrate din provincia răvășită de război în România doar renunțându-se la promisiunile autorităților de a aloca țăranilor o cotă mai mare de produse decât per-

miseseră sovieticii vreodată. În toamna lui 1941 autoritățile române au promis să împartă recoltele în două părți egale, una pentru țărani și una pe care urmau să o cumpere la preț fix. Totuși, imediat ce recoltele au fost culese, autoritățile au ordonat ca depozitele să fie încuiate și distribuția de bunuri oprită. Apoi, spre furia localnicilor, partea leului din recoltă a fost trimisă în România" (*op. cit.*, p. 204).

Au fost depășite prevederile convențiilor internaționale privitoare la regimul teritoriilor ocupate – abuzurile și însușirea de bunuri au ajuns la limita jafului, ceea ce i-a făcut atenți chiar pe aliații germani de atunci. A fost încheiat un acord care stipula că trebuie să înceteze ignorarea unor norme de drept internațional, dar cerințele nu au fost respectate. Au continuat „jafurile fără oprelişti, ascunzând însă mai bine furtul de aliații lor germani." Se vede că mari erau nevoile ocupanților și mică le era mila față de omenirea de rând exploatată până la sânge. A urmat, conform unor instrucțiuni secrete, „ridicarea unei cantități cât mai mari de material farmaceutic", colectarea „în mod cât mai discret", a tuturor operelor de artă și valorilor artistice, evacuarea în România a fabricilor și atelierelor din Odesa. Totul, cum a ordonat Ion Antonescu în noiembrie 1943, iar „Pentru Alexianu totul însemna literal totul: produsele tuturor fabricilor și atelierelor, toate recoltele culese în întregime, toate vitele și echipamentul agricol, toate semințele, tot echipamentul feroviar și toate materiile prime." (p. 208). Afluxul de bunuri luate cu japca a copleșit autoritățile române din țară, miniștri, prefecți și primari, care au început să se plângă că nu aveau atâtea spații de depozitare! O lamentabilă ironie a sorții!...

Nu este nevoie de multe explicații pentru a înțelege reacția ostilă normală a localnicilor față de politica guvernământului românesc în Transnistria, îndeosebi în anii 1943-1944. De la nemulțumire s-a trecut repede la indignare și la rezistență, mai mult ori mai puțin fățișă. Dacă revolta localnicilor nu a dus în general la opoziție armată, ei au ajuns să colaboreze din ce în ce mai strâns cu mișcarea de partizani din Transnistria. Pe măsură ce victoriile Armatei Roșii se înmulțeau, opinia în rândurile populației s-a radicalizat: de la o acceptare pasivă a ocuapției s-a trecut la o atitudine de așteptare activă a revenirii regimului sovietic. Odată fiindcă viața sub ocupație devenise insuportabilă, iar, în al doilea rând, majoritatea dorea o reconciliere de teama unor eventuale pedepse pentru colaborare cu ocupanții. *Reacția față de ocupația românească* este partea a III-a a cărții lui Vladimir Solonari. Capitolul respectiv, spune autorul, „explorează relațiile schimbăroare dintre majoritatea populației locale și ocupanți". Se precizează imediat ce însemna în fapt „majoritate". Excluzându-i pe evrei și pe rromi din motive binecunoscute, „comportamentul majorității locuitorilor poate fi descris ori drept acomodare, ori drept colaborare cu ocupanții. Această opinie poate să-i uimească pe unii, fiindcă este într-o serioasă contradicție cu mitul sovietic înrădăcinat despre «lupta întregului popor» contra ocupanților. Totuși, dovezile că majoritatea locuitorilor din zonă ori s-au acomodat, ori au colaborat cu ocupanții sunt irefutabile". S-a întâmplat așa din comoditate sau din teamă, dar nu până la sfârșit; în orice caz nu în majoritate. De pildă, inteligența a colaborat din „motive ideologice", adică din ura față de bolșevici și din nostalgie pentru vechea Rusie țaristă. Până la urmă exploatarea economică sălbatică a determinat schimbarea de atitudine și deteriorarea relațiilor cu ocupanții. În decembrie 1943 și ianuarie 1944 nu era lipsită de temei constatarea că „majoritatea populației locale era de partea sovieticilor." Într-un raport al Armatei a III-a Române se arăta că „Starea de spirit a populației din nord-vestul Transnistriei este ostilă administrației române și armatelor aliate. S-a dovedit că acționează în favoarea partizanilor pe care îi informează și îi ajută în atacurile date" (p. 258). În ultimele subcapitole ale lucrării, Solonari oferă suficiente detalii despre mișcarea de partizani din Transnistria, care nu a fost atât de puternică și eficientă așa cum au pretins sovieticii după încheierea războiului. În definitiv, ocuparea și guvernarea Transnistriei de către România a fost un eșec istoric, nescontat la început și inevitabil în final.

Una din concluziile neașteptate ale lui Vladimir Solonari spune că dacă Uniunea Sovietică nu ar fi ocupat Basarabia și Bucovina de Nord în 1940, România nu s-ar fi alăturat niciodată Germaniei naziste în invazia începută la 22 iunie 1941. „...Este mai mult decât probabil", subliniază autorul. Un determinism istoric implacabil a făcut ca situația internațională politică și militară să fie cu totul alta în așa fel încât nimic nu a mai putut fi schimbat.

POEM – SHOFAR

Mihaela GRĂDINARIU

Provocator, mereu în efervescentă mișcare, ca un ochean-caleidoscop ce-și modifică nuanțele la cea mai mică atingere, Adi Cristi e una din figurile insolite ale Iașilor, afișând adesea trăsăturile unei personalități incomode, aflată de ani buni „la răscruce de vânturi”, purtând la butonieră etichete interschimbabile de diverse nuanțe: poet, prozator, publicist, jurnalist, editor, manager de instituție culturală, realizator de emisiuni TV.

EVREUL (evreu de serviciu), volum apărut la editura ieșeană 24:ORE în 2021, cu o prefață de Ioan Holban, te ia prin surprindere poem cu poem, prin sinceritatea sinelui mărturisitor („mormânt deschis în plâns”) și prin sunetul intens al lumii interioare, poet și neam la un loc, răzbătând puternic („vocea strigă/ Sub trupul prins/ În insectar.” – „Blestem”) dincolo de spațiu și de timp, ca un plâns continuu, fără hotare: „Vioara plânge.../ Plângerea din noi/ sfâșietoare sună-n asfințit/ Înghesuiți unul în altul, goi/ lovim în somnul dezvelit” („În noapte o vioară plânge”).

Tematica asumată din titlu anunță o poezie a lucidității amare; aparent rătăcit pe coordonatele unei istorii multimilenare, poetul își desfășoară propriul pelerinaj, în complicitate cu „personajele” cărții, umbre proiectate pe Zidul Plângerii: „Un popor ales/ Pentru un deșert al morții/ sculat din arșiță/ Și sete/ Pălăriile cu boruri mari/ Clătinate în ritmul rugăciunii/ Rostită la zidul de-afară/ Prin care s-a născut/ O țară pentru un popor/ Un popor pentru Țară” („Țara și poporul ales”).

Mereu în confruntare cu neliniști agresive, poetul rămâne captiv în înguste, dar necesare spații de refugiu, eliberatoare pe moment, dar care se dovedesc a fi armuri crescute direct pe piele: „Zidul mă strânge la tălpi/ Și la creștet/ Capul meu pendulat/ Ca un berbec lovește// Piatra tresare sub rugăciune/ Și inima arde ca o feștilă/ Luminând depărtarea/ Sortită a fi/ Un milog hrănit doar din milă// Sunt dezbrăcat de iubire/ Cobor din mine/ Ca un luceafăr de seară/ Văd cum deșertul/ Îmi curge pe deget/ Parcă ar fi picătura de ceară// E zidul rămas din templu, afară/ Mărturia prin care uitare nu e/ Doar rana zgândărită de cei/ Care mor/Ca o piedică pusă lui Dumnezeu/ Să tresară.” („Zidul”).

De la deznădejde la beatitudine, parcursul autorului e zguduit de revelații ale eredității asumate („Poporul acesta/ mă strigă pe nume/ mă pune la rândul celor/ ce vor ajunge la moarte// Poporul acesta stă în inima mea/ cum ocnele sunt pline/ de condamnaţi și de sare.” – „Popor ales”), deși instanța memoriei dă verdicte implacabile, tăioase și dureroase: „evreul este clovnul tuturor/ adus de spate/ întins pe covor/ călcat cu tălpile de aur/ al celor care vor/ să treacă-n zbor/ frunza de laur” – „Clovn”.

Istoria e măcinată mărunt, timpul capătă o densitate uluitoare („Lasă-mă să te țin minte/ ca pe un poem/ sau ca pe o rugăciune/ să te țin minte/ învățându-te pe de rost/ întrupându-mă cu tine/ să te țin de mână/ cum mai țin balustrada atunci când trec/ deasupra vieții și a morții.” – „Deasupra vieții și a morții”), care impregnează totul cu semințe sălbatice încolțind într-o „vineție lumină”.

Aici sufletul nu poate fi cumpărat sau îmblânzit cu nimic, pentru că uitarea nu e considerată o opțiune („Afară/ e o ceață lăptoasă/ sau un lapte de ceață/ Nu se vede înălțimea/și nici adâncimea/

doar o pastă de var/ îmi acoperă privirea/ memoria și împietrirea// Se pare că trec/ prin groapa comună/ tulburând/ tăcerea și nefericirea." – „Pogrom împărtășit"). Mai mult decât atât, răzbate durerea dată de imposibilitatea memoriei de a-și recupera trecutul în totalitate, un trecut pliat, împăturit între steaua cu cinci colțuri și cea cu șase.

Mereu, poporul ales („rătăcit în urma rătăcitorului") aude Glasul care îl strigă, jalonându-i drumul („Sună din shofar chemarea/ Și lasă turma să se adune/ Să treacă drumul prin copite/ Aer să treacă peste strune" – „Păpușa"), cărare contorsionată prin apele Mării Roșii, prin pustiuri, prin tărâmuri făgăduite ori prin infernurile Holocaustului, drum presărat însă cu nădejde: „Speranța e singura pagină/ Pe care o știu pe de rost."

Contaminat de spaimele strămoșilor („În inima mea/ se desena apăsat/ cât să-mi scrijelească memoria" – „Bunica mea"), poetul vede cele nevăzute cu ochii „pictați pe apusul de soare", iar poemele se nasc la întretăierea orizontalului (o lume care se mișcă „pe după degetul lui Solomon") cu verticala divinității omniprezente, cerând tuturor preț de răscumpărare: „30 de talanți/ încă mai zornăie/ în buzunarele lumii/ încercând să îngâne/ clopotele vestitoare/ de moarte prin Înviere/ de Înviere din moarte!" („Prețul corect"). Locul divinității răzbunătoare a Vechiului Testament e luat însă de Dumnezeul iertării, al blândeții și al păcii: „Am vrut să ajung la tine pe jos/ Să cunosc măreția/ laudei Tale// Să te-nvăț dintr-o dată/ Cum se mai ține minte poemul/ Ce curge frumos,/ Cu versul desprins/ Ca umbra de zidul de piatră// Am ajuns pe treptele Psalmilor Tăi/ Te-am văzut înflorind/ Un deșert de tăceri/ și de genunchi/ închinați/ Și am mers mai departe/ Mult mai departe/ Printre noi se strecoară/ Șoptită iertarea/ Aliluia! Aliluia! Aliluia!// Sunt cu capul plecat/ peste el se așează/ timpul sub formă de floare." („Aliluia").

Forme de relief în alternanță (întinderi deșertice, munți, nisipul străbătut de apă și gropi) anticipează balansarea între speranță și deznădejde („Buimac rătăcea/ Moise prin deșert/ bolborosind din psalmii lui David/ încă nescriși/ sub formă de imn/ închinat doar lui Dumnezeu" – „Poporul ales"), între naștere, moarte și renaștere („Poporul tău, Doamne,/ Stai acum și-l aduni/ Cum ai aduna nisipul deșertului/ Cristal cu cristal/ Fir cu fir/ Palmă cu palmă/ Dună cu dună/ Deșert cu deșert/ Suflet cu suflet/ Moarte cu moarte/ Până când vei vedea/ Că tot ce ai reușit să aduni/ Nu umple nici măcar o lacrimă" – „Risipiții lui Israel"). Nevrând să repete „greșeala greșiților mei", poetul duce propriul război ființial („Vreau să fii și să fiu/ Vreau să știu și să știi/ Că în mine găsești/ Groapa din care învii." – „Ieși afară, Lazăre!"), însă înaintea tuturor armiilor, înaintea tuturor cuvintelor „merge numele meu/ ca un steag/ din faldurile căruia/ ies porumbei." („Șalom, șalom").

În pofida tuturor încercărilor, o forță lăuntrică extraordinară conduce poporul ales prin clivaje ale istoriei, de la paginile aspre ale exodului, cu pașii prin deșert și izvorul izbăvirii, la teroarea secolului al XX-lea, având drept coordonate destine spulberate, sârma ghimpată, gropi comune, cuptoare, trenul morții („mobil țintirim"), amintiri insuportabile sunt declanșate ca niște capcane ale ființei („Trece prin mine o lume albastră/ Plină de vietăți diforme/ Umbrele viilor din ziduri ne pasc/ Dezbrăcate-s tăcerile de uniforme" – „Sculptură"), lăsând urme adânc încrustate, striații ale sinelui camuflate vremelnic într-un ludic amar: „Vine, mine, bine/ Tine, pline/ Cade, arde, made/ Bade, rade/ Smulge, plânge, unge/ Curge, fuge/ Ornic, josnic, dornic/ Veșnic, sfeșnic/ Cuvintele curg/ din rana poemului/ sacrificat de parcă/ ceva din mine s-ar fi stricat." („Defecțiunea poemului"). Hărțile cartografiate ale istoriei se suprapun, grație timpului care se supune („totul prin împrejurimile noastre semăna/ cu flacăra/ prin care lumânarea murea") unor porunci mai înalte („Rugăciunea trece/ cu degetul la gură" – „Muntele lui Moshe").

Tot timpul în război, „solul cu capul tăiat" solicită mereu o pace la care arareori se ajunge, infernuri concentrice înghițind totul în cale („Și

trenuri vin ca valurile mării/ barăcile sunt pline/ de strigăte și fum/ durerea are din arsura sării/ și setea din otravă te transformă-n scrum." – „Lagăr de concentrare"), ca un biblic chit nesătul, condamnând totul la însingurare: „Nimeni nu mai iese din case,/ din gânduri și din sinele fiecăruia/ Este atâta îndepărtare încât/ singurătatea devine/ cel mai aglomerat loc/ în care/ fiecare din noi locuim" („Bocet de siguranță")

Ca dintr-un altorelief puternic conturat, din poeme răsar figuri exemplare, precum cea a bunicii paterne: „mama tatălui meu/ privește-n oglindă/ mama tatălui meu/ privește-n oglindă// din ochi trupul/ începe să scadă/ devenind, devenind/ mai ușor decât aerul" („Trenul morții și dolarii bunicii"), însă întreaga galerie se spulberă ca cenușa aruncată în cele patru vânturi, nemairămânând decât „o amintire care mai ține/ cât un nasture lăsat să atârne…" („Contrapunct cu evrei").

Simboluri ascensionale fulgeră la tot pasul, abisalităților scrutate („flacăra/ e-o lacrimă mai aspră") corespunzându-le înălțimi concentrate în omniprezentul Zid al Plângerii, cel care adună în crăpăturile sale fărâmele cumplit de amare ale unei istorii de neuitat: „*Evreul de serviciu* semnează în/ *Registrul de primire predare*/ la încheierea coșmarului/ pentru moartea ținută minte/ și purtată pe jos, cu tălpile goale/ prin piețele publice să fie făcută de râs.../ să fie pusă la colț, cu mâinile ridicate,/ în genunchi, pe coji de nuci/ sub forma rugăciunii către singurătate/ lovituri legate de viață și moarte" („Coada de pește").

Intensitatea privirii îl doare („Ard pleoape/ închise sub pleoape/ Ochiul vede nevăzutul din spate/ Crește inima mai mult decât poate trupul să meargă prin noi/ Mai departe..." – „Speranță") atât pe privitor, cât și pe cele văzute („carusel privit în oglindă"), metafore subtile, așternute cu dezinhibare anunță ascunderi, retrageri în spațiile imprecise ale traumelor: „Odată cu ei/ moartea devine totală/ zidul plângerii urlă/ din piatră în piatră/ (cu lacrimi se spală)/ până când rosturile pline/ îi pun lui Dumnezeu/ aripi de-albine" („Blestem fără refren").

Vârstele se amestecă amețitor din poem în poem, vegheate din înălțime de simbolicii „porumbei negri", moartea anunțând posibilitatea unei renașteri, iar nașterea din nou semănând germenii arderii de tot: „sunt mai tânăr decât amintirea mă știe/ cântecul vrea să mă scoată din vis/ în silabe ecoul prelung mă învie/ sunt încă trecut de vârsta când moartea/ se dă pe nimic ca o femeie ușoară/ să țină și ea în brațe bărbatul/ scăpat de sub coasă întâia oară" („Cântecul vrea să mă scoată din vis").

Răsărind de peste tot în curgerea de neoprit a volumului, semnele disoluției (decapitări, ruguri aprinse, spânzurători, trenuri ale morții) te fac să te îndoiești de hotarul fragil dintre realitate și vis, poetul trăindu-le pe ambele cu aceeași intensitate: „E o stare de vis sau un vis dezmembrat/ o grămadă de fiare de puf, ruginite/ din care încerc să te refac/ în brațele mele nelocuite// Rămâi și rămân o secundă strivită/ cu buzele moi de sărut înviate/ peste tot cad versuri, frunze grăbite/ sub pământul cu iarba întoarsă pe spate" („O stare de vis").

Este de la sine înțeles că volumul respiră un pregnant intertext istorico-religios, având ca rezultat o poezie vie, parcă trăind concomitent în sufletul și în afara celui care o scrie („capcană pentru tristețea mea"), așternând-o firesc, fără patetisme facile, având conștiența necesității neuitării și spunerii: „Din fiecare țipăt sfâșietor/ Se naște câte un evreu de serviciu/ întru aducere aminte." („Risipiții lui Israel"). Poemele respiră, vulnerabile, hrănindu-se cu sensibilitate, emoție și durere, fiind salvate de iubire, firul călăuzitor și mântuitor al existenței umane: „stai cuibărită ca o stea pe cer/ și vreau să cred că legănată urci/ și-n jur se naște peste noapte ger/ căci jos, la mine, cresc lanuri de cruci" („Poem de mijloc").

Veșnic rătăcitor, veșnic rătăcit, mereu bătut peste obraz de „coada de pește" a istoriei, *Evreul de serviciu* caută vindecare de tot și de toate, ducând însă neuitarea la rang de poruncă a istoriei, poruncă trâmbițată cu putere, alături de shofar, și de acest volum de poeme, ca monedă de schimb pentru o liniște iluzorie.

MIHAI URSACHI – MAREA ÎNFĂȚIȘARE

Gellu DORIAN

Cu Mihai Ursachi, *Premiul Naţional de Poezie „Mihai Eminescu" – Opera Omnia* a început cu stîngul. Nu că n-ar fi fost el poetul indicat să-l ia, fiind la acea vreme omul care împlinea cincizeci de ani, cu o operă poetică unanim recunoscută, cu o biografie plină de neprevăzut, de la membru în „mişcarea de rezistenţă antisovietică *Marii Români*" la deţinutul politic, închis în Fortul 13 de la Jilava, apoi liber profesionist ca salvamar la Ciric, mereu în dispută cu fratele său mai mic, Ghighi, în final emigrant în S.U.A., revenit în ţară, instalat director al Teatrului Naţional „Vasile Alecsandri" din Iaşi, om de atitudine faţă de noii instalaţi la putere, dar, desigur, poet întotdeauna, ci pentru că, în recunoaşterea valorii marelui eminescolog Petru Creţia, aflat pe atunci la Ipoteşti în reorganizarea instituţiei de acolo, Laurenţiu Ulici l-a ales pe acesta preşedinte al juriului de acordare a acestui premiu, juriu format pe lîngă cel menţionat din Laurenţiu Ulici, Mircea Martin, Cornel Ungureanu şi Al. Călinecu, Mihai Ursachi n-a fost agreat aşa cum se cuvenea. La jurizarea care a avut loc la Restaurantul „Mioriţa" din Botoşani, în seara de dinaintea galei de decernare a premiului, în disputa de alegere a laureatului dintre cei cinci nominalizaţi (Marin Sorescu, Mihai Ursachi, Mircea Dinescu, Ştefan Augustin Doinaş şi Ana Blandiana), Petru Creţia, care nu-l dorea pe poetul ieşean ca prim laureat, pe diverse motive, împotriva celor patru voturi pe care acesta le avea irevocabil din partea celorlalţi membri, a refuzat să valideze ca preşedinte decizia juriului şi a dispărut pur şi simplu fără urmă, lăsînd juriul fără preşedinte şi fără, deci, un membru, fără vreo explicaţie vreodată. Astfel, în iunie 1991 fiind, organizatorii s-au văzut în dificultatea de a decerna premiul poetului cîştigător, poet care apăruse la Ipoteşti, cu un dar pentru biserica de acolo, cu hramul Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavril, singura biserică din lume dedicată memoriei unui poet, însoţit de principesa Sofia şi încadrat de poetele Doina Uricariu şi Gabriela Negreanu. Şi atunci, Laurenţiu Ulici a decis ca premiul deja anunţat să fie acordat într-o gală în ziua de 15 ianuarie a anului următor, adică 1992. Şi aşa a rămas de atunci pînă în prezent, cînd din cauza pandemiei de Coronavirus a trebuit să fie amînate galele ediţiilor XXX şi XXXI. În asta ar consta pasul făcut cu stîngul al acestui premiu. Dar şi aşa, acest fapt, ne dăm seama acuma, intra în spiritul Magistrului, care oricum, în marea lui răbdare caracteristică, de posibil fost „guvernator al Odessei", cum îi plăcea să spună, şi asta dacă nu ar fi venit bolşevicii la putere, şi-a făcut cu mare fast „marea înfăţişare" în oraşul copilăriei sale, ridicînd în ianuarie 1992, premiul bine meritat, deschizînd seria unor nume de mari poeţi români contemporani care l-au obţinut pînă în prezent. Şi de atunci, timp de zece ani, la invitaţia lui Laurenţiu Ulici, devenit preşedinte al juriului pînă la tragica lui dispariţie, Mihai Ursachi a urcat de fiecare dată pe scena galei de la Botoşani, înmînînd poetului laureat coroniţa de lauri.

Pe cînd îi apărea, prin septembrie 1981, la Cartea Românească, în colecţia Hyperion, antologia din poezia sa, cu titlul cărţii de debut, *Inel cu enigmă* (cartea a fost imediat scoasă din circulaţie şi topită, poetul fiind deja în U.S.A., unde a decis să rămână şi să se întoarcă abia cînd comunismul va fi eradicat de la noi, ceea ce s-a şi întîmplat în ianaurie 1990), în postfaţa cărţii Laurenţiu Ulici spune că „Mihai Ursachi este ultimul poet eminescian" din literatura română. În postfaţa la antologia *Marea înfăţişare*, din colecţia *Poeţi laureaţi ai Premiului Naţional de Poezie „Mihai Eminescu"*, Editura Paralela 45, 2010, Mircea A. Diaconu să-l aşeze pe Mihai Ursachi într-o astfel de lumină: „În viaţă fiind, Mihai Ursachi mi se părea un medieval, purtîndu-şi cu superbie stîngace nimbul orgolios de cavaler rătăcitor. Un fanatism gratuit, parcă fără obiect, pe care aveai impresia că-l

slujeşte în taină, îi dădea un aer uşor ridicol, deasupra căruia, sublim, el reuşea să se înalţe. (...) ...cum enigma lui, înscrisă în poezie mi se pare, dacă nu mai accesibilă, cu siguranţă mai eliberată de geometria scenariului". Două portrete într-o oarecare măsură exacte, demne de poezia de o inconfundabilitate sigură scrisă de Magistrul din Ţicău, cum era încîntat să i se spună de către discipolii din jurul lui, unii demni, alţii nedemni de o prietenie ca a acestui mare poet. Însă în *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, 2008, Nicolae Manolescu îşi încheie, după o trecere prin inflenţe stănesciene ori philippidiene în poezia de început, studiul consacrat poetului moldav într-o poziţie oarecum contrarie cu a altor critici care s-au ocupat de poezia acestuia: „Atîtea licori distilate nu fac din Ursachi un poet lipsit de originalitate. Înaintea optzeciştilor, el scrie o poezie inteligentă, ludică, plină de ironie intertextuală, savuroasă lexical şi în stare de permanentă graţie". Ei bine, tocmai această „permentă graţie" pare a caracteriza poezia lui Mihai Ursachi, inclusă aproape integral în această antologie, aici în discuţie, prima din seria celor treizeci de antologii apărute pînă acum în colecţia amintiră mai sus, colecţie pe care o coordonez de la prima carte, cea a lui Mihai Ursachi. Graţia poeziei lui Mihai Ursachi, de la *Inel cu enigmă*, apărută în 1970 la Editura Junimea din Iaşi pînă la originalele scrise după întoarcerea în ţară, incluse de Daniel Corbu în ediţia completă a poeziei lui Mihai Ursachi, constă tocmai în eleganţa, nu în calofilia în care ar fi putut pica sau desuetudinea în care au picat alţii, cu care, cu graţie, poetul a ştiut să marşeze în fiecare carte a sa, publicate în cea mai mare parte în deceniul şapte al secolului trecut. În special topica utilizată în frazarea versurilor sale, devenită marcă de stil Ursachi, a dat distincţie şi inconfundabilitate poeziei sale. Iată cum sună, încifrat, poemul care dă titlul primei sale cărţi: „Un întreit mister tronează: juvaer/ cu sensuri trei şi totuşi unul singur,/ povară fabuloasă de chinuri şi plăceri,/ pe care-o ţin la deget ducîndu-mă-n adîncuri..." (*Inel cu enigmă*, p. 8) De aici şi pînă la celebnra poemă care încheie aceeaşi primă carte a poetului ieşean, de la prima ieşire în scenă poezia lui Mihai Ursachi şi-a marcat cu exactitate teritoriul: „Un om din Tecuci avea un motor/ dar nu i-a folosit la nimic." (*Post scriptum. Transversaliile mari sau sau cele patru estetici. Poezie pe care a scris-o magistrul Ursachi pe cînd se credea pelican*, p. 55). Titlul este mai mult decît un enunţ filosofic, un ax chiar al poeziei pe care urma să o scrie. Eleganţa oricărui vers ursachian urma să se nască din această deja manieră inconfundabilă. Dacă ar fi să luăm de bună ceea ce poetul a declarast într-un inerviu, la apariţia cărţii postume a lui Doru Ionescu, prieten botoşănean al lui Mihai Ursachi, care a fost primul din grupul de prieteni care scria poezie, cum că această atmosferă de poezie medievală, de eleganţă a versificării, a prozodiei şi a frazării le-ar fi învăţat şi chiar preluat dimpreună cu unele texte pe care le-ar fi cumpărat ca într-un joc de copii de la prietenul său, am putea crede că poezia Magistrului din Ţicău îi este datoare acestui prieten. Or aici era jocul în care se ascundea pe sine poetul, cu aliura de enigmatic şi mereu, în această privină, în coadă de peşte, evadînd astfel dintr-o realitate frustă într-o imaginaţie din care se năştea poezia, literatura lui. Aşa credea el că trebuie să se nască literatura de calitate, din interiorul unei enigme ascunse într-un inel ce putea fi şi mistic, dar şi liber de orice prejudacată sau canon. Or dacă ar fi să ne luăm tot după o spunere a sa dintr-o poeziei tot din primul volul, poezia şi-o extrăgea dintr-un boschet: „Din pricina foartei mari suferinţe de cap/ m-am dus la boschetul cu răcoritoare/ numit, cam romantic ce'i drept, Poezie." Poezia, astfel, devine un fel de aliment, avînd în vedere comparaţiile pe care le face în continuare poetul: „Aşa 'nghesuială nu am văzut nici la halva". În astfel de chei oferite de poet chiar de la început în descifrarea enigmelor poeziei sale găsim esenţa unei estetici poetice de care poetul nu s-a lepădat niciodată în folosul vreunui alt avantaj, cu toate oferitele ci s-au făcut. În acest registru, citită poezia lui Mihai Ursachi, acum cînd s-a aşezat inconfundabilă în timp, pare a trece prin modernismul şi postmodernismul evident direct într-un clasicism în care îi plăcea să se îmbrace, fie în interiorul sufletului lui zbuciumat şi nemulţumit de sine, fie chiar în hainele pe care şi le punea peste trup ca pe nişte zale menite să-l apare.

Deşi singur în majoritatea cazurilor, chiar dacă trăind alături de ai săi, alături de o soţie, pe care o avea ca pe o pavăză în faţa dorineţelor sale erotice mereu în căutare de altceva, în poezia lui singurătatea nu este o spaimă ca la alţi poeţi, o teamă de impas şi depresie inevitabilă, ci o oază de bucurie a libertăţii pe care a căutat-o pînă la aventura emigării pe alte tărămuri de vis. Acest lucru poate fi descoperit, în oarecare măsură, în poemul în proză *Missa solemnis* din cartea cu acelaşi titlu, apărută la un an de la debutul său editorial. O simfonie de gînduri, un cor de cuvinte, o curge-

re solemnă a frazelor în text, un suspans înscris mizei poemului, toate la un loc demonstrează o ştiinţă a alungării spaimei faţă de himera singurătăţii. Muzica acestui poem este ca o esenţă din care străbat miresmele unor adîncuri aşezate în cerurile îndepărtate ale privirilor sale: „Locul era aşezat în munţii de sus", spune poetul, un loc unde putea fi chemată „ciudata corabie" a salvării. Navigarea spre acele lucuri tainice este una sublimă, în fond un „adînc cristalin al lacului glaciar situat la mare altitudine...".

Ritmurile poeziei lui Mihai Ursachi sunt unele de simple armonii, ca în *Odaia gingaşei iubiri*, ori de tragice situaţii spuse în răspăr, ca în *Poemul de purpură* (vezi partea a *VI. Jocul*, p. 102). Niciodată însă muzica, acea muzică interioară, nu părăseşte poezia lui Mihai Ursachi, nici atunci cînd naraţiunile, epicul vin să aşeze în pagini situaţii de un real trăit cu nonşalanţa omului pus la încercare de tot ceea ce-l înconjoară.

Iată şi o schimbare de sens, să-i spun aşa, odată cu *Diotima*, 1975, unde oda ţine de canonul creaţiei acesteia, de unde poate şi aerul eminescian încărcat cu valenţele aduse de poetul nostru:

„Precum într-o sfîntă cămaşă, sfinţită cu marea
lacrimă'a cerului, sufletul meu se îmbracă în
tine, prevestitoareo de bucurie.

Spre adîncile ţarini din stele carul meu se îndreaptă,
în inima lacrimei mari voi ara, şi plugarul
azurului mă voi numi.

Cei fără de teamă, ei nu se vor pierde: nicicînd
Rosa triremis nu va'nceta să'i conducă pe
călători: în tine trăiesc ca'ntr'un Imn

al amintirii fără hotar, tot ce a fost, tot ce va fi,
lumile, vieţile...sufletul meu se îmbracă în
tine, prevestitoareo de bucurie."

Odă (la Diotima), p. 135)

Astfel iubirea destăinuită lui Socrate de Diotima, devenind subiect de dialog la Platon, devine astfel o miză de abordare lirică şi în preocupările lui Mihai Ursachi, în care sensurile filosofiei existenţei sunt încifrate, nu livresc, ci pasional, literar în poezie. Refugiul poetului, deşi izgonit din cetate, nu poate fi decît în iubire, în ceea ce este cu adevărat aceasta, în cele patru niveluri ierarhice ale frumuseţii. Mihai Ursachi le sugerează în stilu-i caracteristic şi chiar reuşeşte să creeze mici concepte despre ce pot fi acele patru niveluri ierarhice ale frumuseţii. Nu în sensul dostoievskian, acela de a salva lumea, dar cu siguranţă al aceluia de a o trăi în adevărata ei intensitate.

Contemporan cu un alt mare poet moldav, prezent în dese rînduri la Iaşi, dar nu într-o armonie prietenească cu Magistrul declarat al urbei bahluviene, Cezar Ivănescu, Mihai Ursachi prinde sonuri din cantilenele acestuia şi le transferă manierei sale ca în *Cîntecul lui Iacint în rozariu* (p.147):

„Frumoasă creangă de iacint,
înmlădie-te-voi cunună,
să fii odor curat şi sfînt
pentru mireasa cea nebună.

Or schiptru gingaş de argint
în mîna-i albă de copilă
în cea mai albă dintre zile,
frumoasă creangă de iacint...

Monah cernit, am să te ţin
în chip de albă lumînare
şi am să plîng şi-am să mă-nchin
la nunta ca o-nmormîntare,

frumoasă floare de iacint."

Abordările straturilor poetice aleternează de la ritmuri şi prozodii cu amprentă evidentă ursachiană la texte de versificare albă, prozastice, cu o vizibilă şi prezentă muzicalitate, ce vine din croşetarea cuvintelor pe o canava sufletească înconfundabilă. Se văd toate aceste lucruri şi în *Marea înfăţişare*, 1977, dar şi în *Arca*, 1979, ori *Vila Rosenkranz*, 1980, ce adună ultimele poeme scrise înainte de a emigra. Dar chiar şi în cele din *Nebunie şi lumină*, 1998, în fond reluări stilistice în manieră, aşa cum sunt şi cele trei poeme din *Benedictus*, 2002. Nimic nu pare risipit, lăsat la voia întîmplării în toată poezia scrisă de Mihai Ursachi, în puţin mai mult de un deceniu, ci dimpotrivă parcimonia pare să domine un talent ce-ar fi putut scrie încă mult şi bine. Nici redundanţa, pe care i-au acuzat-o unii critici, nu pare a fi prezentă, chiar dacă motivele, temele generale sunt aceleaşi, fără o prea mare plajă de explorare.

Astfel poezia lui Mihai Ursachi, în bine aşezarea ei în pagină, cu o particularitate indiscutabilă, este poezia care va ocupa mult timp de aici înainte poziţia pe care şi-o merită cu prisosinţă pe primul raft al poeziei româneşti şi nu numai.

CONDAMNAȚI LA SUFERINȚĂ. CUM ȘI CE (MAI) POATE SCRIE VARUJAN VOSGANIAN DUPĂ *CARTEA ȘOAPTELOR*

Maria EPATOV

Povestea lui Varujan Vosganian se naște, în 1958, la confluența dintre două comunități armene din România: cea din Craiova și cea din Focșani, locurile natale ale părinților săi. Destinul scriitorului va fi profund influențat de bunicii săi, Garabet Vosganian și Setrak Melichian, cei care, prin poveștile lor, vor transfera asupra nepotului datoria de a reface destinul neamului și al sângelui prin cuvânt. „Am început să scriu literatură pe la șase ani" [Coriciuc, 2000: 74], afirmă Varujan Vosganian, dar debutul în volum are loc în 1991, într-o Antologie a poeziei tinere românești apărută la Moscova. Scriitorul mărturisește: „Primul volum de poezie – *Șamanul albastru* – ca și primul meu volum de proză – *Statuia comandorului* – au apărut în 1994. Anul debutului meu este destul de târziu, însă explicația există: volumul de poezie, ca și cel de proză sunt scrise înainte de 1989. Cel de poezie a stat doi ani la «Cartea Românească», era cel de proză era nepublicabil înainte de '89" [Coriciuc, 2000: 75]. Urmează câteva volume de poezie: *Ochiul alb al reginei* (2001), *Iisus cu o mie de brațe* (2004), *Cartea poemelor mele nescrise* (2015), *Ei spun că mă cheamă Varujan* (2019) și de proză: *Cartea șoaptelor* (2009), *Jocul celor o sută de frunze și alte povestiri* (2013), *Copiii războiului* (2016), *Patimile după Gödel* (2021).

Deși este unul dintre cei mai cunoscuți scriitori români în străinătate, grație romanului *Cartea șoaptelor* (2009), fiind și premiat în spațiul literar românesc, numele lui Varujan Vosganian lipsește din istoriile literare recente; nici Nicolae Manolescu, alături de care conduce Uniunea Scriitorilor, ca vice-președinte, încă din 2005, nici Alex Ștefănescu, nici Mihai Iovănel, cu a sa *Istorie a literaturii române contemporane 1990-2020* (2021) nu îl menționează pe Varujan Vosganian. Singurele repere critice se rezumă la presa literară, demersul cercetătorului fiind facilitat de existența site-ul carteasoaptelor.ro, unde se regăsește dosarul de presă al publicațiilor scriitorului. Iată cum Varujan Vosganian se folosește de beneficiile globalizării și ale tehnologiei, inițiativa sa fiind lăudabilă, constituind, prin adunarea la un loc a recenziilor cărții sale, o piatră de temelie în calea uitării, în deplin acord cu esența scrierilor sale, în care rostul scriitorului este de a salva Memoria din calea Istoriei.

Cum și mai ales *ce* mai poate scrie Varujan Vosganian după *Cartea șoaptelor*? E o întrebare pertinentă, enunțată deja aluziv de Mircea Mihăieș în cronica realizată la publicarea romanului din 2009. Exista riscul, firește, ca scriitorul să rămână blocat în componenta identitară armeană, fără a putea depăși retorica supraviețuirii genocidului. Dar cum miza romanului *Cartea șoaptelor* este suferința universală, iar armenii doar unul din multiplele exemple servite cu generozitate de Istorie, Varujan Vosganian continuă lupta de a aduce în prim-plan ipostaze diferite ale suferinței, în volumul de proze scurte *Jocul celor o sută de frunze și alte povestiri* (2013) și în romanul *Copiii războiului* (2016), în care armenii lipsesc din prim-plan, tocmai pentru că șoapta lor s-a transformat într-o voce puternică, care le-a depănat povestea, lăsând acum locul altor categorii, vitregite de Istorie. Linia pe care vom merge în analiza celor două volume menționate va urmări doar spectrul suferinței, lăsând celelalte aspecte ale scrierilor unei analize ulterioare.

Se pare că Varujan Vosganian nu se poate detașa din pânza suferinței; motivul pentru care scriitorul continuă să analizeze ipostazele acesteia este același care l-a îndemnat să scrie și romanul *Cartea*

șoaptelor: odată rostite, turnate în cuvânt, suferințele capătă corporalitate, devin palpabile și, deci, mai greu de ignorat. Calvarul armenilor reprezintă doar începutul pentru arcul suferinței care se întinde în ultima sută de ani. Atenția scriitorului se concentrează în volumul de povestiri *Jocul celor o sută de frunze și alte povestiri* (2013) asupra celor marginalizați, acei ex-centrici, dezrădăcinați, fără a fi părăsit vreodată spațiul în care s-au născut. Dezrădăcinarea lor e cu atât mai cruntă. Ei sunt aceia pe care societatea îi împinge la margine, nerecunoscându-le dreptul de a fi. Cele șase proze ale volumului se leagă prin ilustrarea unor ipostaze ale suferinței de a se fi pierdut pe sine: *La judecata de apoi a statuilor, Iacob, fiul lui Zevedei, Când lumea era întreagă, legătura de leuștean, Dincolo de lumea de dincolo, Jocul celor o sută de frunze.* Analiza noastră se va rezuma la două dintre aceste texte, ilustrative tocmai pentru tema dezrădăcinării și a suferinței perpetuate prin tăcere.

Când lumea era întreagă scoate la lumină un episod din viața celor care, pentru cei din jur, nu au avantajul plenitudinii corporale, fiind sortiți să-și câștige existența la marginea societății, departe de ochii sensibili ai unei lumi care-i respinge, fără ca măcar să le acorde o șansă. Sunt oameni infirmi, diferiți de standardul de frumusețe impus de societate și, prin urmare, marginalizați. Diformitatea fizică nu are nimic în comun cu cea morală, pe care societatea o trăiește. Cerșetorii care populează spațiul textului sunt un exemplu că lumea este cea diformă, și nu ei: „Adică văd lumea întreagă… Cum ar fi fost ea dacă nu s-ar fi betegit și dacă nimeni n-ar fi betegit-o în vreun fel" [Vosganian, 2013: 161]. Recalibrarea lumii a fost făcută încet, dar sigur, și nu mai este loc în ea și pentru cei care sunt *altfel*, cei care îndrăznesc să vadă lumea cu alți ochi și pentru care oamenii se împart în „oameni-păsări, oameni-cuvinte, oameni-animale" [Vosganian, 2013: 157]. Barometrul moral al societății îl constituie tocmai cei care nu își mai găsesc locul decât atunci când li se permite: „E destul să ne numeri pe noi, betegii și pomanagiii, nu-ți mai trebuie metru de croitorie ca să măsori cu cât s-a înrăit lumea" [Vosganian, 2013: 179]. Și, totuși, în ciuda respingerii pe care o resimt, cei marginalizați sunt uniți de spectrul suferinței, pe care o sublimează în metafore candide: „tu n-ai mâini, n-ai picioare. Ești un fel de înger, asta ești" [Vosganian, 2013: 170]. Acest portret îi aparține lui Coltuc, personajul central al povestirii, care trăiește din cerșit, alături de sora sa Melania, care se află într-o relație abuzivă cu Golea. Lumea lor e circumscrisă violenței, care devine o monedă de schimb, alături de milă, care, de fapt, camuflează dezgustul celor care refuză să-I accepte pe cei diferiți. Coltuc este cel care înțelege foarte bine raportul dintre milă și dezgust: „oamenii îți dau bani din silă, nu din milă […] iar noi le dăm la schimb liniște" [Vosganian, 2013: 160-161]. Ipocrizia societății e greu de ascuns. Imaginea lui Coltuc care se salvează prin lectură e greu de digerat: „Cititul era singurul lucru pe care putea să-l facă singur, de la început la sfârșit. În fața cărții nu se mai simțea neputincios"; aici transpare componenta intelectuală a scriitorului care simte nevoia să-și ridice personajul, dar care sfârșește prin a artificializa imaginea acestuia. Moartea violentă a lui Coltuc e în deplin acord cu lumea damnaților din care face parte. Gestul gratuit al lui Golea, care-l omoară pe Coltuc pentru că poate, reflectă o lume abrutizată, înecată în propria mocirlă morală și care nu face decât să prelungească, la infinit, sentința suferinței.

Legătura de leuștean este, în opinia noastră, cel mai valoros text al volumului. Tema în jurul căreia de focalizează acțiunea este cea a relației dintre călău și victimă. Contextul este cel al mineriadelor din anii '90. Personajele – Rada și Pavel Avădanei, care se reîntâlnesc cu mulți ani după mineriade. „Nu avem aceleași amintiri" [Vosganian, 2013: 218], afirmă Rada, una dintre victimele violențelor din anii de început ai democrației din România, deschizând cufărul amintirilor și al suferinței. Pendularea între trecut și prezent dezvăluie povestea: Pavel Avădanei este unul dintre minerii aduși din Valea Jiului pentru a apăra Bucureștiul de insurgenți, a căror unciă vină este cea de a fi *altfel*. Definiția acestui *altfel* este transpusă cu simplitate în cuvinte: „plete, minijupă sau bluejeans" [Vosganian, 2013: 208], acestea fiind semnele de recunoaștere ale „dușmanilor". La polul opus, se află apărătorii dreptății și ai adevărului: „bărbați în

salopete, înarmați cu ciomege" [Vosganian, 2013: 209]. Înfruntarea dintre aceste două categorii scoate la lumină un adevăr pe care orice regim totalitar îl cunoaște: frica este modul cel mai eficient de a controla lumea. Aceasta este suferința al cărei leac încă nu a fost găsit și pe care mizează cei care cred că uniformizarea înseamnă control și, deci, putere: „Frica descuraja orice formă de revoltă. Poveștile pe care și le șopteau unii altora, cei care își recunoșteau pe trup urmele acelorași lovituri și aceeași consternare în priviri, erau asemănătoare" [Vosganian, 2013: 208]. Dar partea cea mai cruntă a acestei suferințe este pierderea libertății interioare sub imperiul fricii: „Iar gratiile creșteau pe dinăuntru, de nestăvilit, ca niște dinți care urcau, sfărâmând oasele feței, până se înfingeau în creier" [Vosganian, 2013: 209]. Ceea ce e interesant în textul lui Vosganian este o tentativă de a umaniza imaginea călăului, care își caută iertarea. Pavel Avădanei o recunoaște, după ani, pe Rada la televizor ca fiind una dintre victimele sale din timpul mineriadelor. Căutând un soi de împăcare cu ceea ce a făcut, Pavel vine la București cu pretextul de a-i înapoia Radei lănțișorul smuls în timpul confruntării. „Eu am fost primul care te-a lovit" [Vosganian, 2013: 211] – își găsește curajul de a-i spune, declanșând pentru Rada un carusel al amintirilor în care se amestecă sângele cu strigătele celor răniți, într-o realitate care se vrea a fi o iluzie: „avusese sentimentul că lumea aceea care amenința, lovea, striga, însângera și zdrobea era de o neînduplecată realitate, dar că nu ei i se întâmplau toate astea, ci altcuiva, prin ochii căruia se uita șerpește, ca în copilărie, la cinematograf" [Vosganian, 2013: 215]. Rada trăiește un sentiment acut de refuz al realității, dar rănile și sângele o înrădăcinează în mormanul de trupuri, a căror descriere trimite la imaginea unei gropi comune: „dar nu aruncaseră peste ea cu țărână, ci cu alte trupuri. Unele atârnau greu și aveau membrele înțepenite. Altele aveau, ca și ea, încheieturile amorțite, dar moi și pe lângă ele își putea face loc" [Vosganian, 2013: 219]. Imaginile de coșmar rămân întipărite pe retina memoriei, provocând o dislocare din propriul trup, în care spiritul cu greu își mai găsește locul: „Îi trebuiră câteva săptămâni pentru ca, atingându-și umerii și obrazul, să reintre în propriul trup" [Vosganian, 2013: 222]. Dar ceea ce intensifică suferința este neputința de a accepta această realitate a violenței: „Cum să se poată întâmpla una ca asta, voia să-i oprească și să le explice, dar n-avea cum", se întreabă retoric Rada, tânăra studentă la Arhitectură, care crede în idealuri și în libertate. Cu totul altfel este perspectiva lui Pavel, minerul din Valea Jiului, adus la București să scape țara de legionari. Cu naivitate, Pavel povestește cum a fost luat direct din mină, urcat în tren, iar „cineva ne spunea prin difuzoarele din gară că la București e lovitură de stat și noi trebuia să apărăm revoluția" [Vosganian, 2013: 223]. Parcă pentru a alimenta iluzia scopului nobil de a apăra noua democrație, minerii sunt întâmpinați cu flori la gară, legitimându-li-se astfel prezența. E o lume tristă a ignoranței, cea în care democrația trebuie apărată cu atâta violență. Chiar Pavel recunoaște că printre „apărătorii democrației" s-au strecurat și unii care nu erau de-ai lor, dar nu își pune prea multe întrebări, căci scopul scuză mijloacele. Or scopul său este să apere statul de drept. Împotriva unor tineri îmbrăcați în bluejeans. Nici măcar la momentul rememorării Pavel nu sesizează absurdul situației, pentru că, deși îmbătat de farmecul puterii în ipostaza de călău, el nu e decît o victimă a propriei ignoranțe. Rada este cea care sesizează acest lucru și se comportă în consecință. Ea nu îl acuză pe Pavel, nu-i cere socoteală, pentru că știe că bărbatul nu e decât un instrument, iar situația lui e de compătimit. Pentru că Pavel nici măcar acum nu înțelege că a căzut victimă unei mistificări. „Spunem aceleași rugăciuni, dar, după cum se vede, nu credem totdeauna la fel" [Vosganian, 2013: 233]. Cele două povești, cea a victimei și cea a călăului, sunt două maniere diferite de a reține Istoria, două perspective asupra aceluiași eveniment, dar care schimbă felul în care este înțeleasă Istoria. În povestirea lui Vosganian, adevarata învingătoare este Rada cea învinsă, călcată în picioare, pentru că ea a înțeles că, pentru a supravieți traumei trăite, trebuie să accepte faptul că „nu te poți lecui de ceva ce n-are chip și nume" [Vosganian, 2013: 236]. Altfel spus, etapele vindecării nu pot trece peste cea a înțelegerii a ceea ce s-a întâmplat, din toate unghiurile de vedere posibile, urmată de cea a acceptării: „O să

trebuiască să ne învățăm să trăim așa" [Vosganian, 2013: 237]. Rada știe că Pavel a venit să o caute pentru că altfel nu și-ar putea găsi liniștea, pe care o înțelege prin a căpăta iertare, reducând ecuația suferinței la doar doi termeni. Până nu va înțelege cu adevărat ceea ce s-a întâmplat, Pavel nu-și va putea găsi liniștea: „Cei care ar trebui să te ierte nu sunt aici, nu sunt pe lumea asta și eu n-am dreptul să te iert în numele lor" [Vosganian, 2013: 236]. Pentru Pavel, *vina* și *responsabilitatea* sunt sinonime, de aceea nici măcar nu se gândește mai departe de a obține iertarea, formală, a Radei. Gestul său de a repara lănțișorul smuls de la gâtul Radei în acea zi cumplită a sîngelui și de a i-l înapoia i se pare o retribuție firească, o absolvire a vinei, fără să conștientizeze că el este responsabil pentru o viață în care frica devine o prezență imposibil de evitat. După plecarea lui Pavel, Rada se reîntoarce la universul său casnic: „șterse cu migală masa, spală vasele și le așeză înapoi în dulap" [Vosganian, 2013: 238], într-o tentativă de a șterge tot ceea ce s-a întâmplat. Dialogul cu vecina care îi cere o legătură de leuștean o reintroduce în lumea prezentului, ca și când trecutul a fost doar o pată pe suflet.

Copiii războiului (2016) e un roman dens, alcătuit din paliere narative al căror punct comun îl constituie personajul Matei Visarion. În analiza noastră ne vom concentra asupra relației călău-victimă, reflectată în dublu sens: între Matei și tatăl necunoscut și între Matei și Eugen, fratele pe care va ajunge să-l cunoască. Povestea lui Matei se reclădește din frânturi de introspecție și din cele șase scrisori pe care Matei i le scrie tatălui, un pretext pentru a-și limpezi gândurile și sufletul. Matei este născut în perioada războiului; mama sa, pentru a-și salva fratele bolnav de tuberculoză, Beniamin, acceptă avansurile unui soldat german care-i va procura medicamentele necesare, dar care nu îl vor vindeca pe Beniamin. În mod simbolic, Matei se naște imediat după moartea lui Beniamin. Poreclit „nemțălăul", copilul își poartă stigmatul de a fi venit pe lume: „sângele oltenesc biruia originea germană a tatălui: înalt, cu părul blond și mătăsos, cu ochii albaștri și translucizi [...] Fusese mereu o umbră a tatălui său" [Vosganian, 2016: 116]. Din adolescență, este recrutat de Securitate și devine ofițer, participând la vânarea partizanilor din rezistența anitcomunistă. După revoluție, devine polițist, dar fără a uita nicio clipă că a fost milițian. Când primește o scrisoare din partea tatălui, Matei îți dă seama că mai are un frate, pe care începe să-l caute. Printr-un artificiu compozițional, naratorul inversează, ca într-un joc absurd, scrisorile, pentru că Matei primește scrisoarea adresată, de fapt, fratelui său. Căutându-și fratele, Matei începe să aștearnă pe hârtie șase scrisori în care își revarsă furia sângelui, de care a fost cuprins toată viața sa. Atunci când descoperă că suferă de sindromul Marfan, căutarea fratelui devine un succes; îl găsește la Iași pe Eugen, care-i seamnă leit, dar care reprezintă opusul existenței lui Matei. Dacă Matei a ales să fie de partea călăilor, Eugen și-a pus viața în slujba celor asupriți, fiind închis pentru vina de a se fi opus comunismului. Cele două ipostaze, Matei și Eugen, reprezintă cele două fețe ale monedei, care a fost aruncată aleatoriu de război.

Pe lângă acest fir narativ complex, romanul mai dezvoltă o serie de paliere, care surprind imaginea unei familii disfuncționale, cea a lui Matei, condamnată la nefericire, având în vedere că Matei s-a căsătorit cu soția uneia dintre victimele sale. Un alt palier este cel care insistă pe raporturile care se stabilesc în poliție, prin intermediul relației paideice dintre Matei și Lucian, pe care-l pregătește să devină un polițist cu rădăcini de milițian.

Punctul nostru de interes este reliefarea transformării lui Matei din victimă în călău, o consecință a dezrădăcinării care i-a fost inoculată încă de dinainte de a se fi născut. Romanul abordează cu mult curaj chestiuni etnice, fără a se sfii să scoată la lumină intoleranța. Matei este un ex-centric în dublu sens: odată, pentru că s-a născut fără un tată cunoscut, în zilele aspre ale războiului, apoi, pentru că este „nemțălău", o invectivă care camuflează disprețul față de colaboratorationism, chiar dacă sacrificiul mamei este justificat de dorința de a-și salva fratele; timpul șterge contextul și lasă doar amprenta vie a consecințelor: Matei este un copil blond, cu trăsături evident germanice, contrastând cu lumea din jur, purtându-și trupul ca pe un stigmat. Zilele întunecate de după război augmentează drama existenței unui copil nedorit,

dar care luptă visceral pentru a supraviețui. Matei afirmă: „Noi, copiii născuți în război, am fost mai degrabă copiii foamei decât ai mamelor noastre" [Vosganian, 2016: 81]. Iată, așadar, un al treilea stigmat cu care trebuie să trăiască Matei. Manifestările foamei sunt descrise detaliat, trimițând la imaginile halucinante ale convoaielor deportării: „Mâinile ne erau subțiri și vlăguite, degetele ne tremurau, cu unghii transparente. Coastele se închideau ca niște arcuri de oțel peste burțile scobite." [Vosganian, 2016: 82]. Falsa impresie că suferința s-a încheiat odată cu războiul este demontată rapid: „Cine nu a văzut gara din Craiova în iarna dintre 1946 și 1947 nu știe ce înseamnă foametea" [Vosganian, 2016: 83]. Naratorul contruiește un tablou halucinant al unei alte lupte pentru supraviețuire, pentru că pacea nu înseamnă că războiul s-a încheiat cu adevărat: „Hăpăiam pe ascuns, cu bărbia în piept, fără să ne sinchisim de crusta de pământ sau de coaja moale și mucegăită a cartofilor, a inelelor de praz sau a dovlecilor" [Vosganian, 2016: 83]. Imagini crunte, care reflectă realitatea postbelică, prilej pentru narator de a insera încă o pagină din istoria ultimei sute de ani, marcată de o suferință comună atât învingătorilor, cât și celor învinși, pentru că un război nu are învingători decât pe hârtie. O frază simplă, rostită de Matei, sintetizează acele zile de coșmar: „Mi-a fost atât de foame în anii aceia, încât am uitat să fac bolile copilăriei". În schimb, în ciuda suferinței comune în fața foamei, care ar fi trebuit să șteargă diferențele, Matei nu poate scăpa de stigmatul nașterii sale. Invectiva „nemțălău", rostită de copiii cu care se juca, îl va urmări de-a lungul vieții și va deveni o povară de care nu se va putea debarasa, o povară care declanșează ura lui Matei față de un tată pe care nici măcar nu îl cunoaște, care reprezintă o făptură abstractă, chintesența a tot ceea ce a funcționat greșit în lumea lui Matei. Copilul este șocat de ura care transpare în invectiva folosită de copii: „Mă loviseră cu o ură care nu era a lor și aș fi putut să-i iert. După atâția ani, războiul nu se încheiase, iar cifrele despre morții din război erau greșite" [Vosganian, 2016: 89]. Momentul acesta marchează intrarea în lume a lui Matei, în adevăratul sens al cuvântului. Pentru prima dată, băiatul înțelege că este *altfel*, un stigmat de care nu se va debarasa niciodată. Condamnat la ură, nu-i mai rămâne decât să găsească un mod de a-și canaliza furia. Recrutat de Securitate, devine unul dintre cei mai feroce agenți, căutând un răspuns pentru ura din sufletul său. Granița subțire dintre a fi victimă și a fi călău este frântă. Victimă a unui război care nu e al său, Matei se trezește în mijlocul altui război, care devine al său: cel al intoleranței, atât a celorlalți, dar mai ales a sa față de sine. Scrisorile pe care le scrie tatălui îl ajută să înțeleagă efectul distrugător al complacerii în ură: „În lumea noastră, unde cei vinovați erau mai mulți decât cei nevinovați, urmele s-au șters mult mai repede. Am ieșit din război în același timp, dar nu în același fel". Revine în vorbele lui Matei o idee postulată atât în *Cartea șoaptelor*, cât și în povestirea *Legătura de leuștean*: deși evenimentele sunt notate obiectiv de către Istorie (atât cât se poate de obiectiv), percepția lor este întotdeauna subiectivă. Ideea falsă că războiul este cel care se desfășoară în mod organizat, pe front, cu armate bine delimitate și arme, este demontată de realitate: „pacea era un fel de război, chiar mai greu de dus, căci nimic nu mai era de așteptat dincolo de ea" [Vosganian, 2016: 138]. Consecințele cu care trebuie să trăiască ce care au trecut prin război și, mai ales, cei care s-au născut din cauza războiului, împiedică terminarea acestuia. Dovada vie a luptei pentru supraviețuire, care nu mai ține cont de preceptele morale înalte, de idealuri și de eroi, pentru că supraviețuirea este cea care contează, rămân copiii războiului, a căror stigmatizare determină un cerc perpetuu al vinei: „Fiecare război, îl lămuri Matei, lasă în urmă nemțălăi lui. Cu nume de un fel și sânge de alt fel. Partea proastă e că de obicei sângele nu se prea potrivește cu numele" [Vosganian, 2016: 153]. Or lupta împotriva propriului sânge e drama cea cruntă a copiilor războiului, „stigmatul obraznic al unei moșteniri nelegiuite" [Vosganian, 2016: 139].

Dorința de a se înstrăina de propriul sânge îl propulsează pe Matei de partea călăilor, atunci când alege să facă „o școală de vânat oameni" [Vosganian, 2016: 219]. Nu are nevoie de motive, de explicații prea elaborate: „ei își spuneau anticomuniști, noi le spuneam legionari. Fiecare

avea motivațiile lui" [Vosganian, 2016: 219].Arbitrarietatea percepției nu poate fi eludată, pentru că totul e, de fapt, relativ, așa cum se va dovedi când Matei își va cunoaște fratele, o imagine de sine răsturnată într-o oglindă a moralității. „Faptul că azi ești de o parte a frontierei, iar mâine de cealaltă nu schimbă cu nimic lucrurile" [Vosganian, 2016: 244]; nu e o încercare de justificare, pentru că Matei nu se simte nicio clipă vinovat pentru alegerea de a intra în rândurile Securității. Mai mult decât atât, deși nu își dă seama, are nevoie de uniformă pentru a găsi o cale de a-și canaliza ura care-l macină și care, altfel, l-ar distruge: „Câtă vreme porți uniformă, răzbunarea nu e un păcat. Poți săvârși cruzimi, fără să fii acuzat că ești crud. Poți ucide, fără să fii ucigaș" [Vosganian, 2016: 286]. Uniforma creează un alter ego, o infrarealitate în care răzbunarea e posibilă, chiar dacă e împotriva unor victime fără de vină, fără nicio legătură cu drama prin care trece protagonistul. E o formă de supraviețuire prin ură, cea la care recurge Matei, fără să știe că, în cele din urmă, îl va măcina, că nu e decât un pseudopanaceu: „Când rănile păreau că se vindecă, pe locul acela nu prindeau coajă, ci se așeza o frontieră. Era așadar o lecuire înșelătoare" [Vosganian, 2016: 284].

Atunci când își dă seama că „leacul nu se află în prezent, ci în trecut" [Vosganian, 2016: 309], începe amplul proces de vindecare. Matei înțelege că e o victimă și un călău în același timp; victimă, pentru că poartă o vină de care nu e responsabil, cea a sângelui, călău, pentru că e responsabil pentru vina de a fi vânat oameni a căror existență incomoda sistemul: „fusese simultan de ambele părți ale frontierei". Ceea ce nu descoperă Matei decât în finalul cărții este că, fără să vrea, repetă modelul urii, perpetuându-l la infinit, lăsând astfel mereu deschis cercul suferinței: „căci, mai devreme sau mai târziu, oricine ajunge să semene cu cel pe care-l urăște" [Vosganian, 2016: 547].

Imaginea dualității sale va fi confirmată atunci când își întâlnește fratele, legătura care face posibilă identificarea acestuia fiind blestemul sîngelui, ambii suferind, precum tatăl lor necunoscut, de sindromul Marfan, o formă prin care tatăl nu și-a părăsit niciodată fiii. Dacă Matei a experimentat ipostaza de călău, Eugen se află de partea cealaltă a baricadei, fiind închis în perioada comunismului pentru vina de a fi *altfel* decât îi cerea societatea: „Eu n-am fost decât pușcăriaș. Nu știu cum arată gratiile și din partea ailaltă" [Vosganian, 2016: 520]. Ura lui lui Eugen este de altă natură: „Tu l-ai urât cel mai mult pe soldatul care ți-a fost tată. L-ai urât mai mult decât ai fi putut urî comunismul, așa că ai folosit comunismul ca să te răzbuni. Eu, în schimb, n-am urât nimic mai mult decât comunismul" [Vosganian, 2016: 520], demonstrând faptul că acei copii născuți în ură vor perpetua sentimentul. Alegerea urii este cea care determină tabăra morală în care fiecare dintre cei doi se situează. Cu ajutorul lui Eugen, Matei ajunge să înțeleagă că uniforma, care ar fi trebuit să egalizeze lucrurile, să uniformizeze, nu e decât un alt fel de a fi *altfel*: „Uniforma te ajuta să fii altfel în ochii oamenilor" [Vosganian, 2016: 521]. Oricât a încercat să scape de stigmatul singularizării, toate alegerile făcute l-au canalizat către o realitate pe care nu o poate ignora: Matei a fost și va rămâne *altfel*, indiferent ce ar face. Cele două personaje ilustrează două căi de supraviețuire, determinate de suferință: „Matei și Eugen, cele două fațete ale aceleiași spaime de moarte, care poate fi încercată la fel și de asediator, și de asediat" [Vosganian, 2016: 547]. Alegerile făcute îi situează pe cei doi pe baricade diferite, ilustrând modul în care Istoria se răsfrânge în poveștile individuale de viață ale oamenilor, uneori mai crude decât un război.

Un aspect de neignorat al romanului *Copiii războiului* este cel al etnicității. Vosganian revine la tema etniilor minoritare și a felului în care acestea sunt percepute. De la început, constatăm retorica dominată de intoleranță față de cei care sunt *altfel* – „nemțălăii". Ura îndreptată împotriva lor nu are legătură cu aspectul etnic ci, mai degrabă, cu unul moral. Ei sunt rezultatul colaborării cu dușmanul, cu asupritorul, o permanentă aducere aminte a unor vremuri incerte din punct de vedere moral. Ei sunt dovada vie a luptei pentru supraviețuire, născându-se cu o vină de care nu se fac vinovați, ci pe care o poartă, ca pe un stigmat, în sângele care le curge prin vine.

Chestiunea etnicității este postulată în termeni simpli, atunci când începe căutarea fratelui:

„Ghervasie ne întreabă ce etnie are individul. Adică o fi el din România, da' ce fel de român, că românii sunt de mai multe feluri" [Vosganian, 2016: 153]. Deși insensibile la prima vedere, punând în discuție statutul de român autentic, cuvintele personajului reflectă o realitate care nu mai poate fi ignorată: cea a raportului dintre cetățenie și etnie, care, de cele mai multe ori, se confundă în ochii majorității, ducând la manifestări de intoleranță, precum cele pe care Matei însuși le-a experimentat în copilărie, deși, în cazul său, nu etnia era problema, ci felul în care a apărut pe lume.

Paginile romanului sunt populate și de alte etnii minoritare, care vin să completeze tabloul societății românești. Primii care intră în scenă sunt, bineînțeles, armenii: „Casa cea mai bătrână din oraș, rămasă încă întreagă între zidurile ei, a aparținut unei familii de armeni și se numește, după proprietarii ei, Casa Melik. A fost construită pe la jumătatea secolului al optsprezecelea. În cartierul acela s-au așezat de atunci încoace negustori armeni și evrei" [Vosganian, 2016: 39]. Cuvintele lui Vosganian exultă o mândrie de a aparține unei etnii care a știut mereu să-și găsească un loc de cinste oriunde au purtat-o valurile Istoriei. Descrierea atmosferei trimite la paginile pline de arome ale *Cărții șoaptelor*: „În amiezile de vară, aerul se umplea de mirosul alunelor prăjite, al uleiurilor sfârâind sub aluatul gogoșilor și al cafelei măcinate" [Vosganian, 2016: 39]. E mirosul copilăriei lui Vosganian, transferat în paginile cărții, în puținele clipe de liniște sufletească ale lui Matei. Aculturația este explicată prin analogie cu ritualul cafelei: „dacă ești turc, e cafea turcească. Dacă ești armean, e cafea armenească, iar dacă ești grec, e grecească. Daca nu ești de niciun fel, e cafea făcută la ibric" [Vosganian, 2016: 405]. Denumirile cafelei ascund drama dezrădăcinării din Imperiul Otoman: același ritual, cu nume diferite, în funcție de comunitatea etnică în care se desfășoară.

Investigațiile de natură profesională, atunci când își exercită meseria de polițist, îl conduc pe Matei într-un cartier locuit de romi, prilej pentru Vosganian de a introduce un tablou etnic, care abundă în stereotipuri: „femei și copii în haine pestrițe, care nu îndrăzneau să se apropie. Fețele le erau tuciurii, șuvițele de păr unsuroase le curgeau împletite peste ochi" [Vosganian, 2016: 108]. Stilul de viață al romilor este asociat, din păcate, cu lumea interlopă, Francezul fiind unul dintre informatorii pe care Poliția se bazează, un pretext pentru Vosganian pentru a introduce în roman aspecte privind minoritatea romă. Francezul este cel care aduce o explicație pentru arhitectura specifică locuințelor romilor: fiecare turnuleț este pentru fiecare copil al familiei: „Așa-i la noi, frate-miu, câte un țugui pentru fiecare copchil" [Vosganian, 2016: 109]. Limbajul romilor este un amestec de română și romani; termeni precum „pirandă", „praleo" sunt demult adoptați în limba română, la fel ca expresii de tipul „să moară mama", „să mor io", „frate-miu" [Vosganian, 2016: 109], mărci lingvistice distinctive prin care se evidențiază apartenența la comunitatea romă. Vosganian încearcă să atenueze stereotipuri rasiste în manieră poetică: „Așa suntem noi, ăștia, de când ne-am slobozit, păsări călătoare, când încoace, când încolo… Ne zice ciori de-al dracu', tocmai că nu suntem ciori, suntem de-alea călătoare […] ciocîrliile, corcodelul" [Vosganian, 2016: 110]. E un model de sensibilitate interculturală în cuvintele alese de Vosganian, care știe cât de intolerantă încă mai este societatea cu romii. Poate că îl ajută să înțeleagă și faptul că el însuși face parte dintr-o minoritate etnică, înțelegând cum e să fii *altfel* și, prin cuvintele sale, să caute o formă de reparație morală pentru intoleranță.

Pogromul de la Iași din 1941 este inserat subtil în carte, în povestea lui Eugen. Acesta își amintește cum, în copilărie, familia sa l-a ascuns pe Șlomo Haimovici în timpul zilelor crunte ale prigonirii evreilor din Iașii anului 1941: „ai mei l-au ținut pe Șlomo Haimovici. Locuia în capul străzii. Prima oară, l-au ascuns cu nevastă-sa și cu fata lor, în timpul pogromului din '41. A doua oară, când au început să se întoarcă trupele nemțești de la Stalingrad" [Vosganian, 2016: 512]. Naturalețea cu care Eugen povestește episodul salvării unui evreu a cărui unică vină este etnia reflectă o doză de umanitate care luminează paginile romanului, de altfel plin de resentimente și frustrări ale unei vine nemeritate.

Episoadele în care Vosganian prezintă aspecte legate de etniile minoritare subliniază nevoia de a înțelege că tabloul societății e mult mai complex

decât reducerea la simple denumiri de populații. Sângele nu trebuie să prevaleze în fața umanității; indiferent de etnie, toți sunt oameni cu aceleași drepturi și responsabilități. Matei și Eugen nu sunt responsabili pentru vina imputată, aceea de a fi copii ai războiului, dar sunt responsabili pentru felul în care au ales să trăiască: Matei – în umbra vinei, Eugen – în lumina libertății. Alegerea rămâne o chestiune individuală.

Povestirile din volumul *Jocul celor o sută de frunze și alte povestiri* (2013) se concentrează asupra lumii damnaților, a celor marginalizați, fie de societate, fie chiar de ei înșiși, pentru că una dintre marile drame ale supraviețuitorilor este de a trăi în umbra vinei de a fi supraviețuit. Relația victimă-călău, surprinsă în povestirea *Legătura de leuștean*, evidențiază trauma provocată de mineriade atât în rândul victimelor, cât și în cele ale călăilor, manipulați în a crede într-o mistificare totală a adevărului. Textul nu caută să spele vina celor care au ucis, ci doar să aducă la lumină aspectele ascunse ale acestui episod dramatic din istoria contemporana a *României*. Rada și Pavel sunt exponenți ai unei lumi ascunse în minciună; dorința Radei de a se elibera se întâlnește cu voința Puterii de a perpetua o imagine a unei false trădări, care trebuie pedepsită. Victima și călăul se întâlnesc în câmpul suferinței, experiența trăirii pe viu a mineriadei schimbându-le destinul, unindu-i pentru totdeauna.

Romanul *Copiii războiului* (2016) vine să lărgească cercul rămas deschis al suferinței. Vina de a se fi născut altfel nu-i aparține lui Matei, dar responsabilitatea de a trăi în ură este doar a lui. Supraviețiuirea prin ură este una dintre temele postulate de romanul care urmărește drama dezrădăcinării emoționale pe care o trăiește Matei Visarion. Victimă a sorții de a se fi născut ca un Povestirile din volumul *Jocul celor o sută de frunze și alte povestiri* (2013) se concentrează asupra lumii damnaților, a celor marginalizați, fie de societate, fie chiar de ei înșiși, pentru că una dintre marile drame ale supraviețuitorilor este de a trăi în umbra vinei de a fi supraviețuit. Relația victimă-călău, surprinsă în povestirea *Legătura de leuștean*, evidențiază trauma provocată de mineriade atât în rândul victimelor, cât și în cele ale călăilor,

manipulați în a crede într-o mistificare totală a adevărului. Textul nu caută să spele vina celor care au ucis, ci doar să aducă la lumină aspectele ascunse ale acestui episod dramatic din istoria contemporana a *României*. Rada și Pavel sunt exponenți ai unei lumi ascunse în minciună; dorința Radei de a se elibera se întâlnește cu voința Puterii de a perpetua o imagine a unei false trădări, care trebuie pedepsită. Victima și călăul se întâlnesc în câmpul suferinței, experiența trăirii pe viu a mineriadei schimbându-le destinul, unindu-i pentru totdeauna.

Romanul *Copiii războiului* (2016) vine să lărgească cercul rămas deschis al suferinței. Vina de a se fi născut altfel nu-i aparține lui Matei, dar responsabilitatea de a trăi în ură este doar a lui. Supraviețiuirea prin ură este una dintre temele postulate de romanul care urmărește drama dezrădăcinării emoționale pe care o trăiește Matei Visarion. Victimă a sorții de a se fi născut ca un copil al războiului, Matei devine călău al celor care poartă, pe nedrept, vina de a se împotrivi regimului comunist, de a fi *altfel*. Ceea ce Matei nu înțelege decât în finalul romanului, cu ajutorul fratelui său Eugen, este că nu poate fugi de cine este – un om *altfel*. Ipostazierile diferite – nemțălău, milițian, polițist – nu fac decât să confirme că Matei nu se poate sustrage destinului. Mereu va fi *altfel,* pentru că alege să fie *altfel.* Eugen, la rândul său, face alegeri, dar care îl situează de partea victimelor: lupta sa împotriva comunismului se soldează cu încarcerarea, ceea ce îl situează la polul opus față de Matei. Destinul său pare a fi scris pentru a demonstra ce se poate întîmpla în cazul unei alegeri diametral opuse. Nici Matei, nici Eugen nu reprezintă imagini ale perfecțiunii, pentru că o soluție, o alegere perfectă nu există. Ceea ce trebuie să înțeleagă și să accepte ambele personaje este că singura responsabilitate care le aparține este cea a alegerilor pe care le fac.

Coriciuc, 2000: Diana Coriciuc, *Dialog cu Varujan Vosganian*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000.

Vosganian, 2013: Varujan Vosganian, *Jocul celor o sută de frunze și alte povestiri*, Editura Polirom, Iași, 2013.

Vosganian, 2016: Varujan Vosganian, *Copiii războiului*, Editura Polirom, Iași, 2016.

CONȘTIINȚĂ RĂNITĂ ȘI ADEVĂRURI UITATE

Maria TRANDAFIR

Dramatica existență a evreilor de-a lungul istoriei lor ca seminție, apoi ca popor, a culminat, după cum se știe, cu Holocaustul, realitate ce nu mai trebuie explicată, căci amintirea lagărelor, a temnițelor, a gulacurilor, a crematoriilor nu a murit. S-au scris zeci de cărți, s-au publicat memorii, s-au turnat filme, s-au înființat muzee, pentru a păstra imaginea tulburătoarelor și opresivelor vremuri trecute, nu atât pentru condamnarea acestora, cât pentru neuitarea lor. Războaiele înseși, ce-au amenințat cu dispariția popoare sau etnii, în timpul cărora s-au comis crime cumplite împotriva omenirii, au avut resorturi greu de explicat, cu amare consecințe. Dar Răul s-a comis, nimic și nimeni nu poate schimba trecutul care a numărat incredibil de multe morți, trecut care trebuie acceptat cu vinovăție, nu cu resemnare; poate cu promisiunea oamenilor de a veghea ca asemenea lucruri să nu se mai întâmple. Conținutul volumului discutat prezintă o istoria a evreilor scrisă de un alt fel de „istoric", nu om al datelor, ci al emoțiilor, nu descriind suferințele semenilor săi, ci trăindu-le, prin empatie; acest istoric e Poetul, iar poetul este Adi Cristi.

Volumul de poezii *Evreul* (cu subtitlul *Singurătatea lumii*) este rezultatul **durerii** care l-a bântuit pe poetul ce n-a putut uita cum i-a murit bunicul: „Bica e bunica,/ Nelu e bunelu',/ Gelu-i colonelu'/ ce le-a făcut felu"/ Bica e bunica/ Nelu e bunelu',/ Gelu-i colonelul/ Pogromul e felu'/ (*Amintiri de la bunelu*); al **neliniștii** care trăiește, încă, în sufletu-i devenit arhivă pentru vaietele și plânsul celor trimiși la moarte cumplită, cu un amestec de sadism, cinism, dispreț, mascate într-o indiferență inumană, de neînțeles; al **vinovăției** resimțite de câte ori constată că oamenii de atunci și cei de acum s-au împăcat, parcă, prea repede cu crimele comise de antisemiții ce-au inițiat acțiunile „Noaptea de cristal" (Germania) „Vânt de primăvară" (Franța) sau pogromul (România). Este o retrăire a destinului poporului ales, prins într-o „epopee" lirico-dramatică, tulburătoare, dar nu lacrimogenă, chiar dacă uneori versurile au accente de durere adâncă ce amintește de jalea copiilor uciși la Hiroșima: „Ce deasă ceață, vai ce deasă ceață/ nu mai cunoaștem drumul către casă/ suntem ușori și ceața e ca fumul/ vai, unde-o fi, unde s-ascunde drumul?/ sub talpă n-avem niciun drum… plutim/ Vai, unde-i casa, cum să nimerim?/ Și suntem goi, și ne cuprinde teama/ Unde e tata/unde este mama"?/. Maturi și copii au devenit cenușă, asemenea mulțimii de evrei arși în crematoare.

Adi Cristi și-a asumat apăsătoarea responsabilitate de a vorbi despre aceste lucruri mult prea dureroase, învăluite de timp; dar o fotografie, o carte pe tema holocaustului, un gard de sârmă ghimpată, un incediu, un furnal azvârlind nori negri de fum, un braț tatuat cu un număr de ordine, o păpușă aruncată la gunoi pot tulbura echilibrul emoțional al oamenilor sensibili. Declanșând întrebări care, încă, nu au primit răspuns, amintirile au stârnit nevoia de a spune, din nou, „povestea" tragică a poporului evreu, poetul realizând un parcurs istoric al acestuia, arătând, firesc, începuturile, (precum cronicarul Miron Costin, care în lucrarea „De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor"a oferit o minunată lecție de istorie). Primul la care s-a referit a fost Moise, alesul, care a vorbit cu Dumnezeu și care a scris, în munți, respirând aerul sacralității în liniștea necesară actului sfânt, tăblițele cu legile dictate de

vocea dumnezeiască, de fapt poruncile cunoscute și în zilele noastre. Moise i-a scos pe evrei de sub robia faraonică și i-a condus prin deșert: „Un popor condamnat la foame/a luat drumul deșertului/ în sclavie intrând pe ușa din față/ unde a stat patru decenii sub talpa Faraonului" (*Pagină găsită în deșert II*), în exod, până au ajuns la mare: „Trimis de Dumnezeul lui Israel/ Moise a fost salvatorul/cel care a deschis apele/înecându-și mai apoi urmăritorii"/și s-au întors în patria lor ancestrală,/ Canaanul/. Israelul și-a găsit începutul/ acum trei milenii"/ (*Pagină găsită în deșert II*). Adâncit în istorie și în mit, poetul îi amintește apoi, pe cei trei conducători ai Ierusalimului: Saul, David „ce a dat veșnicie Ierusalimului" și Solomon „constructorul Templului/ un pas mai aproape de Dumnezeu/ De atunci și până acum/ au trecut aproape șase milenii"/. Noi ținem minte doar două" (*Pagină găsită în deșert III*). Mai ales pe Solomon îl laudă, pentru puterea lui de a fi învârtit lumi, după voia arătătorului său, dar și pentru înțelepciunea pe care i-a dat-o Dumnezeu, făcând din el „păstorul înțelepciunii", dar și „sclavul inimii l-a făcut/ și inima a împărțit-o precum pâinea/ să ajungă tuturor". Înțelepciunea și dragostea au fost și sunt esențiale, gândește poetul, nu numai pentru o trăire superioară în zona spiritului, ci și pentru „pâinea noastră cea de toate zilele".

Toate nenorocirile ce s-au abătut asupra evreilor, sunt notate succinct și limpede, căci prezentarea acestora n-au avut nevoie de înflorituri stilistice, ci de expresivitate, esențială rămânând ideea suferințelor morale, cum au fost acelea provocate de distrugerea, de mai multe ori, a Templului lui Solomon, simbolulul credinței lor creștine, și de împrăștierea lor în lume, în alte exoduri, în alte hărțuiri, în timpul cărora n-au uitat casa unde se simțeau acasă, pe pământul ce le-a fost făgăduit și spre care mereu s-au întors. Era Țara Făgăduinței, promisă poporului ales, format din urmașii lui Abraham și ai Sarei, cuplu ales de Dumnezeu pentru înalta lor moralitate. Dar pentru ce-i ales poporul acesta? Ca asupra lui să se reverse bunătatea lui Dumnezeu? Pentru a duce în lume învățăturile Lui? Pentru a conduce lumea și a-și arăta supremația? E greu de spus. (În Geneza, 12,2-4 se dezvoltă ideea binecuvântării date de Dumnezeu poporului ales). Dar Adi Cristi consideră că, ales fiind pentru a stăpâni Țara Făgăduinței, acesta a fost la înălțimea „rolului" încredințat, căci a făcut o țară înfloritoare dintr-un loc stâncos, arid, neprimitor: „O Țară a Făgăduinței/ în care omul e singura promisiune:/ el va face din nisip aur/și din aur câmpie/ vopsind galbenul în verde/ și verdele în taina care te vede/. Poporul revenit din popoare/ simte pe pielea sa/ ce înseamnă răzvrătire de sine,/ ce înseamnă să-ți cunoști/propria stea"/ (*Țara și poporul ales*). Să aparții unui asemenea popor vrednic, tenace, cu declarată credință monoteistă, este o binecuvântare: „Poporul acesta mă absoarbe/ asemenea picăturii de ploaie/ însușită de soare/ (…) Poporul acesta/ mă strigă pe nume/ mă pune la rândul celor/ ce va ajunge la moarte/. Poporul acesta stă în inima mea/cum ocnele sunt pline/ de condamnați și de sare" (*Poporul ales*). Este evident că poetul se consideră un exponent al poporului evreu, vorbind în numele celor care l-au primit alături de ei. Cetatea Ierusalimului a devenit locul în care evrei, creștini, armeni, musulmani trăiau în bună înțelegere, căci dorința lui Solomon era ca aceștia „să încapă în cetate", deși, încă de pe atunci, arabii erau o amenințare: „de fiecare dată/ le scapă piciorul în jos/ fiind la capăt de băț/ lângă porumbelul păcii"/. Un moment liric surprinzător prin frumusețea exprimării poetice se conturează în versurile, cu accente de odă, „închinate" orașului: „Ierușalaim, Ierușalaim/ împietrită-i cioplita respirație/ pe urmele zidului/ prelinsă scrisoare de dragoste/ pe sub pragul dintre viață și moarte/ Ierușalaim, Ierușalaim/ zidită rază în noapte/ ca zbaterea zborului închis în pasăre/ Ierușalaim, Ierușalaim,/ porumbel pregătit/ pentru pace"/. (Ultimile șase versuri amintesc de slăvirea Tebei, așa cum este prezentată aceasta de conducătorul cetății, în romanul lui Naghib Mafhuz „Teba în război": „Teba, căminul trupului meu/ Teba, locul de joacă al sufletului meu/ deschide-ți brațele și primește-l"). Dar chiar dacă au învins deșertul, chiar dacă au trecut marea despicată în două de toiagul lui Moise, ajungând în țara făgăduită, evreii au avut de îndurat o altă risipire, prin împrăștierea Ierusalimului „în tot atâtea locuri

atinse de <risipiții> lui Israel". Iar dacă risipirea s-a datorat unei greșeli, atunci vor ști lucrul acesta și vor învăța din greșeli. Și este o mărturisire în textul acesta care nu poate trece neobservată, de fapt, o viziune originală, vrednică de admirație, a poetului despre devenirea continuă a poporului evreu, care crește în el Ierusalimul, un fel de profeție despre existența eternă a cetății: „Depindem de toate aceste nuanțe/ cum toamna depinde de culorile ei/ pastelul/ de la verde la galben/ de la ruginiu/ la toate culorile crengilor/ părăsite de frunze/ Ne face să creștem în noi/ Ierusalimul".

Același oraș este implicat în alt moment crucial din viața de mult trecută a poporului israelit, legat de existența lui Iisus, în dimennsiunea lui umană (concretă) și în cea dumnezeiască (spirituală), sau altfel spus, în starea lui vizibilă și invizibilă. Valorificând momentul răstignirii, al coborârii în mormânt și al înălțării la cer, poetul creează, subtil, un joc existențial, amintind de hamletianul „a fi sau a nu fi": „Vinația lumină/ pe cearcăne suie…/ imaginea fierbe în clocot/ există și nu e!/ Palme și tălpi/ bătute în cuie/ există și nu e/ Coborârea prin pogorâre/ așezatul trupului/ înălțatul duhului/ există și nu e"!/ Dar cuvintele, grele și ușoare, în același timp, imponderabile, adunate sub un nume ce devine drapelul speranțelor acestui popor, spun o poveste cu final reușit, prevestit de porumbeii ce ies din faldurile steagului. Iminența morții tragice, conștientizarea valorii vieții consumate în cuvinte și în tăceri, îi provoacă poetului, implicat efectiv în lumea de atunci, nevoia de a-l aminti pe Lazăr, ca semn al naturii divine a lui Iisus, care a săvârșit minunea învierii: „Sunt legat de tine/ ca vaporul de chei/ atunci când în așteptare/ nu-ți rămâne decât să bei/ beat și ursuz/ tăcut și complice/ fac din mine un caz/ complicat de ferice" (*Ieși afară, Lazăre*). O ambiguitate evidentă produsă de verbul „fac" ridică întrebarea: cine este autorul metamorfozei poetului în „cazul complicat de ferice": el însuși, prin asumarea experienței lui Lazăr care a înviat și l-a făcut fericit, pentru că a demonstrat esența dumnezeiască a lui Iisus, sau toți ceilalți în așteptarea unei revelații (indicați prin persoana a doua generală)? Cert este că își dorește ca Lazăr să reînvie mereu în sine, prin neuitare, în mod indirect amintind de Iisus. Destinul acestuia a fost tragic, fiind trădat de Iuda: „30 de talanți/ au dat lumea peste cap/ când Iuda și-a inventat sărutul/ pus ca o pecete a morții/ pe obrazul mântuirii"/, fiind apoi judecat și condamnat la moarte; dar a înviat, și faptul acesta a dat naștere unei sărbători în care creștinii își amintesc de cei morți. Răspunsul la întrebarea răscolitoare „a fi sau a nu fi" își poate lărgi sfera semantică, referindu-se și la : „a fi sau a nu fi Om" sau „a fi sau a nu fi evreu", definind omul care este evreu și evreul care este om. Sub lespedea ce a acoperit mormântul ocupat trei zile de Iisus nu mai există nimic, decât povestea și speranța, „iar în spatele acestor pagini/ un evreu se ruga/ Căutând dezegarea lui: A fi sau a nu fi"/ (*Goliciune și smerenie*). Dumnezeu și-a chemat la e fiul hulit, marcând despărțirea de „Cel pe care ei l-au născut/ din Iosif și din Maria, din tâmplar/ și din născătoarea de Divinitate"; evreii au creat mitul lui Messia și tot evreii l-au condamnat la moarte, provocând atunci, ruperea de el, ca ființă umană (*Noii veniți și neveniții*).

Vorbind în numele poporului evreu, al cărui destin percutant l-a urmărit cu obstinația îndrăgostitului de adevăr, în consonanță cu mărturiile scrise sau auzite, Adi Cristi se oprește asupra celei mai tragice, dureroase, distrugătoare perioade a existenței evreilor: Holocaustul. Trăit de evrei cu frică, îndoială și nedumerire, de ceilalți oameni cu stupoare (Cum a fost posibil? Suntem, la fel, oameni), cu neputință și căință (Ce-am fi putut face? Cine ar fi putut face sau hotărî ceva, altceva?), holocaustul a fost și este o rușine pentru omenire, începând cu hotărârea ca evreii să poarte steaua galbenă a lui David, pentru ca toată lumea să știe cine sau ce sunt, ca și cum ar fi fost stigmatizați pentru o vină (neștiută). Reperele spațiului în care au fost duși fără voia lor, în condiții inumane, sunt: *trenurile* din care „coboară hărmălaia,/ se stă la rând/ pentru o dezbrăcare/ și-o împărțire: ăia, aia...", care vin ca valurile mării și care par cimitire mobile, căci trenul: „s-a dus în sus/ și -a venit în jos/ trenul cu cadavre/ se plimba duios/ până când mirosul/ țipetelor morții/ a dus trenu-n gara/ bestemului sorții"/ (aluzie la trenul

morții care i-a „plimbat”, pe evreii scoși din casele lor, pe linia Iași – Pașcani, fără hrană, fără apă, fără posibiitatea de a scăpa de cadavre); *lagărele*, pline de barăci ale căror dimensiuni se pot măsura numai prin „înălțimile durerii”și prin stivele de cadavre, stau „un lagăr peste altul/ și altul peste toate/ au prins tăceri în profunzimi cernite/ și toate arse-n lacrimi/ în parte despetite/ și inimi strecurate și cernute/ au scos din amintiri morminte/ neîncepute, știute, neștiute”/(Lagăr). Poetul, alături de semenii săi cu gândul, intuiește că odihna și somnul în **barăcile** destinate sunt coșmar și durere: „plângerea din noi/ sfâșietoare sună-n asfințit/ înghesuiți unul în altul goi/ lovim în somnul dezvelit/ E aerul mai greu decât metalul/ mai greu/ decât e sângele ce curge/ prin venele rămase în picioare/ prin rana care moarte plânge”/. **Sârma ghimpată** care desparte viața de neviață (care în cazul acesta nu e sinonim cu moarte), separă un „dincolo”, adică libertatea spre care năzuiesc în tăcere și cu speranță evreii din lagăre și „dincoace”, semnificând perimetrul limitat și amenințător în care aceștia viețuiau fără să trăiască; **gropile cu var** în care de-a valma și-au găsit somnul de veci cei care au cunoscut șreangul, sau flacăra arzătorului, sau otrava venită prin pâlnia dușului. Groapa sinistră a devenit obsesie: „o groapă în care/ nu-i loc de sămânță/ și nici nu poate rodi altceva/ doar amintirea sălbaticei morți/ în care-au pătruns/ cei ce purtau/ deasupra inimii. o galbenă stea”/ (*Steaua galbenă*); e groapa comună, prin care poetul trece în gând „tulburând tăcerea și nefericirea”. **Cuptoarele** sunt ultimele repere care guvernează teritoriile morții și în care s-au topit oameni: „Încep să cred/ că inima/ de mult nu mai este a mea/ decât dacă/ cel ce s-a topit în cuptoare/ îmi dă voie să o culc/ în pieptul meu”/. Inclusiv liniștea mirosea a ars ca și întunericul care „miroase a iasomie și a carne/ a speranță sugrumată/ și stivuită/ în spatele lentilelor fumurii/ aburite de ultima suflare a vieții”; mai este, ca element final definitoriu, fumul negru ce îngroașă zarea, ce poate fi un indiciu că Dumnezeu și-a uitat poporul.

Adi Cristi nu este doar un povestitor de istorie, adevărată și impresionantă prin tragismul ei, este și un trăitor al durerii tuturor osândiților, alăturând adevărul și istoria, iar pe acestea timpului, pe care nu l-a măsurat întotdeauna cu unitățile cronologice cunoscute, ci prin alte moduri: prin moartea bunelului, în trenul cu deținuți, prin umplerea gropilor cu mii de de victime, prin absența râsului și prezența hohotelor de plâns, prin coșmarul celor vii care se văd morți, prin tăcerile lungi și visele scurte, prin speranța ridicată din mormânt, prin țipătul de moarte al corbului, prin plânsul viorii. Timpul măsoară viața și moartea, mărturisește poetul, și asta pentru că viața este expresia lui dramatică, iar moartea, dimensiunea lui tragică, sub semnul căreia a stat mut timp poporul evreu. Ceea ce s-a întâmpat atunci nu trebuie pus pe seama destinului „așa le-a fost dat”, așa cum lumina amintirii nu trebuie stinsă, pentru a uita. Stingerea înseamnă întuneric în care își găsește loc, cu ușurință, păcatul, în cazul acesta cel al uciderii. Dovedind, ca întotdeauna, imaginație prodigioasă, poetul alege masca clovnului ca metaforă pentru trăirea evreilor: fața râde, fiind străbătută de un zâmbet ce se întinde până la urechi, dar din ochi curg lacrimi. Râsul e fals, e o aparență, căci nu se aud hohotele de râs, lacrimile sunt adevărate și curg pe obrazul vopsit în alb, ca albul varului turnat în gropi, cuvintele sunt înlocuite de gesturi. Evoluând în arena circului, spațiu izolat de spectatori, comunicând, discret, ideea izolării evreilor de ceilalți oameni, clovnul face și salturi mortale, nu întotdeauna reușite, contactul cu pământul situându-se în sfera altor sugestii ale morții. Ce trăiește clovnul cu adevărat nimeni nu poate ști, dar în esență acesta este o ființă tragică. Sufletul în care se adună spaima de necunoscut, durerea de a fi despărțiți de familie, suferința intuită în ochii tovarășilor de moarte, neputința de a-i înțelege pe ucigașii cu sânge rece rămân expresia nevăzută, dar existentă, a unor experiențe de viață inexpicabile și irepetabile. Contra acestui „lucru” grav care s-a întâmplat ar trebui aruncat bestemul din jelania inorogului cantemirian: „munți crăpați, copaci vă despicați, pietri vă sfărâmați asupra lucrului ce s-a făcut, plângă piatra cu izvoară, munții puhoaie coboară”.

Implicat în tragedia evreilor, împărtășindu-le suferința de atunci, simțindu-se vinovat de

vinovăția lumii, Adi Cristi caută să se împace cu sine și cu ceilalți și găsește, ca întotdeauna, calea de salvare prin iubire și prin poezie. Într-un volum cu o încărcătură dramatică atât de evidentă, ar putea să pară nepotrivită inserarea unor poezii de dragoste. Dar nu e vorba doar de dragostea sublimă a îndrăgostiților, ci și de dragostea pentru oameni și pentru viață, în general. Din dragoste pentru oameni, poetul și-a imaginat o țară deosebită și unică: Țara tuturor celor ce se nasc, pentru că fiecare și-ar dori o țară în care el însuși să fie Dumnezeu și pentru că „niciodată țara mea, gândită de mine,/ nu ar putea să fie și țara ta,/ pentru că niciodată eu/ nu aș putea să fiu tu"/; dar poetul este convins că poate exista o țară a tuturor, pe care o construiește și le-o dăruiește: „o țară a îmbrățișărilor/ a iubirilor dezlănțuite/ sub formă de fenomene naturale (...) mareea, fluxul și refluxu/sau cum ar fi bucuria și durerea/ suferința provocată de durerea altora./ O astfel de țară reală/ care există și azi/ este țara tuturor celor/ care simt nevoia să nu fie singuri/ să aibă un umăr/ pe care să-și sprijine visul/ acela în care se face că/ în mintea lui există o țară a sa/ numai a sa/ în care el este Dumnezeu/ el naște și omoară/ tot ce poate fi născut/ tot ce poate fi omorât/ și atunci/umărul pe care se sprijină/ să-l trezească la realitate/ (...) viața nu poate exista/ în afara morții/ această țară a tuturor celor care se nasc/ nu pentru a muri/ ci pentru a visa moartea"/. Țara pe care o dăruiește poetul este a sentimentelor: altruism, iubire, prietenie, bucurie, durere, și a stărilor: de visare și de trezire la realitate. Dar îmblânzirea unui suflet suferind se poate face, categoric, prin iubire. Lumina iubirii e chemată să identifice întunericul suferinței, care l-a mușcat (așa cum iubirea, leoaică, l-a mușcat pe N. Stănescu), să-l anihileze, căci mărturisește bărbatul „strigătul meu dintre șoapte/ în pântecul tău a strigat"/. Toate celelalte curiozități și metamorfoze sunt subordonate cântecului de iubire „bolta cerească se lăfăie în decolteul iubitei" sau „coboară-ntre sâni/ca într-o baie turcească", tăcerea a devenit țigară, iar aceasta, la rândul ei, a devenit scrum. Un tablou al pictorului evreu Baruch Eron îi trezește admirația pentru înfățișarea iubitei ale cărei detalii fizice pot face din ea o „operă de artă". Uneori, „degetele plecate în mângâierea" femeii, nu-și pot duce intenția până la capăt, iar vocea dorește să-i vorbească acesteia, paradoxal, prin tăcere. Dorind, totuși, să-i fie aproape, dar nu ca biserică, se vrea clopotniță, să o poată veghea, dar tot în tăcere, cât timp inima nu i s-a vindecat, fiind, încă, un trup fără inimă. Sărutul este destinat pecetluirii iubirii, dar poezia cu acest titlu, implică o anume ambiguitate, căci buzele pe care dorește să le sărute pot fi ale iubitei care îi e necesară ca aerul: „dă-mi aerul să-l sorb cu paiul/ și ochii să-i întorc în tine"/, dar buzele pot fi și ale muzei care vorbește, iar vorba și sărutul sunt pe termen lung „cât viața-n noi ar vrea să ajungă"/ (*Sărutul*). Așa se definește alt mijloc de salvare a ființei, din vinovăție și din neputința uitării, anume poezia. Și consideră Adi Cristi că plânsul născut din durere produce sensibilitatea ce stă la baza emoției ce poate deveni artă, deci și poezie , ca rezultat al trăirilor interioare „intense și plângânde": „Plângi!/ Am nevoie de un plâns credibil/ îmi lipsește componenta durerii/ singura în măsură să mă facă sensibil/ când vorbescc despre emoție și artă"/ (*Bocet de siguranță*). Poezia poate fi deasupra vieții și a morții și - poem sau rugăciune – trebuie să păstreze în ea pe cei care nu mai sunt, dar a căror amintire îi mai bântuie pe supraviețuitori. Aceasta devine și un mijloc de a recupera singurătatea celor care au „plecat"și care acolo au nevoie de un poem: „să-ți țină de urât/ să se joace cu tine/ să te facă să înțelegi/ că nu ai murit degeaba/ că în urma ta/ s-a născut acea lume/ înspre care tot întindeai mâna"/. Suferințele și moartea condamnaților fără vină cer, din adâncul gropii, să iasă la suprafață, pentru amintire, căci acestea emoționează când devin poezie/ poem. De aceea, poetul mărturisește: „Poemul acesta/ ar fi vrut să moară pentru tine/ așa cum și tu ai murit/ pentru mine/ așa cum toți eroii lumii au murit/ cu sufletul bandajat de iertare/ pentru ca lumea să nu moară"/ (*Nu am avut Dumnezeu*). Uneori, poemul însuși e rană. Ceea ce poate părea o simplă înșiruire de cuvinte, ce rimează câte cinci, este semn al unei dezordini interioare a poetului afectat de iadul prin care au trecut evreii; în fapt, poetul a selectat cu bună știință și inteligent

din fiecare serie termeni al căror sens se referă la catastrofa suferită: vine (mine, bine, tine, pline) trenul; cade (arde, bade, made, rade) porunca și arde omul; smulge (plânge, unge, curge, fuge)- neamțul- viața, plânge omul, unge varul, curge cenușa; veșnic (josnic, ornic, dornic, sfeșnic) timpul e măsurat de ornic. Metonimia poezie-cântec, des prezentă în versuri, este inspirat concepută, dezvăluind o sensibilitate pe care poetul o dezvăluie cu parcimonie: cântecul se lichefiază și curge, timpul e măsurat prin roșul însângerat al răsăriturilor și al apusurilor, sufletele devenite taină încă mai plâng, tăcerea capătă aripi. Peste starea îndoielnică de vis, încearcă să se ridice viața, prin magia sărutului și prin versurile care împresoară firea, asemenea frunzeor căzute: „Cântecul își face din liniște jgheab/ și curge peste noi ca o ploaie de vară/ un semn pentru care/ se nasc ursitoare/ cu inima scoasă din lanț la plimbare"/ (O stare de vis). Când poemul vrea să-și ia zborul spre lume, cu îndrăzneală și nelinişte, pentru a povesti despre ce-a fost, în urma lui rămâne o petală de floare. Poetul e convins de proteismul poeziei care poate orice: să-i urmărească venirea și plecare din deșert, să-l prefacă în nisipul dunelor, pentru a opri mersul spre supliciu (precum însângerarea lui Iisus, urcând Golgota, pentru a fi răstignit pe cruce) urmat de pocăința din care curge izvorul izbăvirii, să-i coloreze dorințele „așa cum mai sunt/ nopțile seduse de flori/ sau chiar de mângâierile versului/ scăpat în libertate"/ (*Libertatea versului*).

Adiacente la temele de bază discutate, sunt și numeroase motive, amintite de altfel: dorul și visul, ruga și zborul, căutarea și căderea, plânsul și speranța, lumina și întunericul. Acestea întăresc sensul unor întrebări tulburătoare sau al unor posibile bănuieli cu privire la istoria unor popoare cu un destin dramatic, la vinovăția adevărată sau presupusă, la renaștere și la prăbușire (la înviere și la pieire). Și mai ales, subliniază poetul, puterea de a ierta și încercarea de a uita a evreilor, deși „viața-i va ține legați de destin"; dar tot ei: „evreii sunt rostul iertării uitate/ desprinderea de patimi/ cum se mai poate/ desprinde lumina/ de ochiul care semparte/ în fluturi de noapte/ și fluturi de zi/ sortiți să trăiască din erezii"/ (*Blestem fără refren*). O definitivă și grea întrebare pe care și-o pune Adi Cristi, cu speranța aflării unui răspuns, este cea privitoare la Timp: ce măsoară acesta, viața sau moartea? Inventarul vârstei nu-i o plăcere, câtă vreme nu-i clară esența vieții și nu-i limpede sensul morții. Cert este că poetul crede că visăm Paradisul, că trăim terifiantul Purgatoriu, că ne dorim puțină eternitate, de fapt, o altă naștere dincolo de moarte: „în inima mea crește Paradisul/ și-n ochi mi se zbate terifiantul/ Purgatoriu…/ lasă-mă, Dumnezeule, să respir/ puțină eternitate/ din care să reușesc să-mi fac/ schimbul de mâine/ în timpul serviciului căruia/ să se întâmple ceva minunat/ cum ar fi/ nașterea de dincolo de moarte"/ (*Recuperatorul*).

Prin acest volum, poetul Adi Cristi a înnoit substanța lirică a poeziei, în care există, întotdeauna, „necuprindere", ce poate include teme neașteptate, prezentate printr-un limbaj necăutat, dar puternic sugestiv, prin noutatea unor metafore, prin îndrăzneala acordării unor sensuri neobișnuite cuvintelor uzuale. Un stil encomiastic ar fi fost nepotrivit în aceste creații care se definesc prin simțire: adâncă, uneori agresivă, încrâncenată, îndurerată, acuzatoare, alteori, duioasă, potolită, generoasă. Versul scurt alternând cu cel lung amintind, și prin tonalitatea acuzatoare, de cel al poetului Pablo Neruda, recunoscut ca inițiatorul acestui tip de versificație („Pregătiți-vă/, băieți,/ să ucideți iar,/ să mai muriți o dată/ și să acoperiți sângele vărsat cu multe flori"/– din poezia *Însângerat a fost tot pământul omului*) a fost pus în slujba exprimării sincopate a sentimentelor, în funcție de izbucnirea, dezlănțuirea și alinarea lor. Poeziile lui Adi Cristi exprimă hotărârea de a face din adevăr – fondul moral al acestora, din bine-sensul vieții, din gândire – puterea existenței, din dragoste – mesajul iertării generoase, pentru ca viața să poată continua, iar din amintirea celor sacrificați – Neuitarea.

MARIUS ȚION – UN POET CREPUSCULAR

Ion CRISTOFOR

Născut la 8 iulie 1977, Marius Țion a debutat cu versuri în revista *Tribuna*, în 1997. Tânărul poet, destoinic truditor în cadrul departamentului de cultură al Primăriei clujene, a publicat trei volume de versuri: *La poarta umilinței* (1998), *Vecernia iubirii* (2005), *Dimineață salvată* (2008), reușind să atragă atenția unui mare critic literar, Petru Poantă. Subliniindu-i exigența, criticul constată distanțarea față de modele ce bântuie actualitatea literară, inaderența sa la diversele poetici generaționiste.

Deși tânărul poet clujean a fost, recent, afiliat mișcării poeților care au activat în cadrul Cenaclului Zamolxis, Marius Țion rămâne un poet solitar, care a refuzat orice afiliere la modelele lirice ivite după anul 1990. Citindu-i volumele, se poate constata că autorul a acumulat experimente poetice diverse, de la modernismul interbelic la neomodernismul descris în lucrarea strălucită a lui Ion Pop, până la unele accente ale unui expresionim ce vine dinspre Georg Trakl.

În cele mai recente poezii ale sale, cele din volumul *Umbra* (Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2020) descoperim un poet citadin, cu un lirism ce pendulează între noțația rece, cu accente ironice abia sesizabile. De obicei Marius Țion radiografiază orașul nașterii sale fără vibrații sentimentale. Altă dată, poetul se lasă atras de un turbion sentimental, în care domină tristețea dispariției premature a tatălui său („Singurul cuvânt", „Încremenire"), evocând o copilărie strivită de tristețe sau o actualitate de degradare spirituală, în care „inimile se vând la bucată". În topografia sentimentală a lui Marius Țion parcul mare al orașului natal, deține un loc privilegiat, fiind o oglindă a contrastelor. Există, desigur o explicație mai aparte a acestei alegeri, parcul fiind o temă preferată de marele pictor, Traian Țion, ilustru strămoș al său, fost membru al Cercului Literar de la Sibiu: „Pe vremuri,/când orașul acesta clocotea de iubiri/ bunicul meu picta fericirea/ în Parcul Mare,/ poeții înnoptau, atunci,/ în lacrima /ultimei raze de soare...// Astăzi, lângă lacul cu lebede negre,/ inimile se vând la bucată,/ vară de vară,/ în falnicul foișor,/ unde, cândva,/ cânta fanfara militară" (*Parcul mare*).

Tânărul poet clujean reține în trama imaginarului său și alte locuri privilegiate ale orașului natal, ca în poezía intitulată *În centru*: „În fața Librăriei Universității,/florăreasa cu zâmbete largi,/momește trecătorii cu buchete colorate// După colț, la Arizona,/ matinalii cetății savurează, în tihnă,// cafelele și noile decizii politice// Un bișnițar îngândurat/ își numără valuta/ în față la Conti/ Așezați pe bănci/ pensionarii își calculează indexările,/ la umbra Corvinului// În exil, la Pescarul,/poeți grăbiți de soartă/ își consumă inspirația ca pe o ciorbă de burtă,/ Lângă zidul vechi al cetății, la Emma/ filosoful Bădică îmbrățișează soba/ ca pe-o femeie fierbinte/ În centru,/ cucuveaua/ făcându-și cuibul din vreascuri".

Prin aceste poezii urbane, prezente mai ales în prima secțiune a volumului, tânărul autor pare să reînvie citadinismul poeților revistei *Steaua*, cum ar fi A. E. Baconsky, Aurel Rău, Victor Felea și Aurel Gurghianu. Structura poeziilor lui mizează pe o poetică a contrariilor, într-un proces dinamic al gândirii poetice integratoare. Întreaga sintaxă a imaginarului său e dominată de ideea armonizării contrariilor: viață-moarte, iubire-moarte, apus-dimineață, lumină-întuneric. Anotimpul predilect al poetului este toamna bacoviană, iar momentul preferat pare să fie amurgul, atmosfera crepusculară, loc geometric de întâlnire a contrariilor, al „Umbrei" (simbol consacrat al lucrurilor ireale, fugitive, schimbătoare), pe care o preferă orbitoarei lumini. Ochiul poetului reține fapte și momente care duc trăirea concretă în pură metafizică. Recuzita stufoasă din prima secțiune a cărții, în care apar și unele poeme de album sentimental, cu accente psalmice (cum este emoționanta poezie intitulată *Candelă*, dedicată mamei) se reduce substanțial în a doua parte a *Umbrei,* în care autorul se îndreaptă spre o lirică a sugestiei, a esențializării, a unui minimalism apropiat de tehnica haiku-ului. Iată de pildă poezia *Lin*, în care descoperim o altă valență a simbolului umbrei, ca prezență luminoasă a Divinității: "Mă închin/ Toamnă/ frunzei tale/ precum unei sfinte.// Umbra luminoasă/ a lui Dumnezeu / se asează lin/ peste cuvinte".

Poate mai mult decât oriunde, în această secțiune se manifestă trăsăturile semnalate de Petru Poantă, virtuțile și pericolele acestei poetici, de refuz al oricărui retorism, de privilegiere a finei sugestii: "Mai intens lirice sunt stările de melancolie crepusculară, unde un anume caligrafism al conciziei și ambiguității amintește de stilistica lui Trakl. Sensibilitatea dominantă e una deceptivă, dar diluată uneori de o anumită încrîncenare a obscurizării abstractizante, respectiv de un metaforism artificios și prețios.

Expresia se laminează într-un fel de notații lapidare și vibrante afectiv. Concizia versurilor și ecartamentul denivelat dintre imagini creează tensiuni sugestive poetic, ele fiind totodată probe ale unei bune dexterități moderniste."

Cu un discurs echilibrat, cu un limbaj eliberat de convenții și gratuități facile, se pare că Marius Țion a găsit calea regală spre o lume a esențelor, reușind să evite cu abilitate tiparele ideatice și estetice tradiționaliste.

NIMIC NOU...

Adrian JICU

DEBUTURI

Nimic din ceea ce înseamnă douămiist nu-i este străin Ramonei Boldizsar, al cărei debut (*Nimic nu e în neregulă cu mine,* Casa de pariuri literare, 2021) confirmă afirmația lui Mihai Iovănel, dintr-o postare de la început de an, în care criticul atrăgea atenția că „douămiismul n-a murit". Nu doar că n-a murit – aș completa eu – ci chiar se încăpățânează să supraviețuiască în forme derivate din același nucleu dur ce presupune biografism, mizerabilism și inadaptare. E genul proxim al poeziei Ramonei Boldizsor, care găsește diferența specifică într-un feminism bine temperat, diferit de al colegelor de generație, și într-un refuz discret, dar ferm, al sentimentalismului.

Boldizsor se dovedește o antisentimentală fără metodă. Cum altfel pot fi înțelese versurile sale lipsite de dulcegării, într-un jargon corporatist ce include romgleza actualității: „Sunt contemporană cu/ un macchiato rece de la benzinărie (zaharuri 10.2 g)/ nutella de casă cu gust de alune adevărate/ și elena ferrante/ cea care știe să facă shading convingător tuturor/ fricilor tale/ nerecunoașterilor, ascunderilor/ realităților unei adolescențe feminine și/ mai ales/ wannabe masculine..."? Și cum altfel inserția atâtor elemente caracteristice lumii în care trăim? Un surogat de viață din care nu putem ieși nici măcar mințindu-ne, așa cum am fi adesea tentați: „scrollul e noul răsfoit de ziar, tutorialele pe youtube țin loc de/ învățare prin experiment și lecturile noastre sunt/ escapisme/ voluntare/ a sta pe loc înseamnă să te/ confrunți cu tot ce ai evitat și încă nu ești pregătit să/ dai nas în nas cu tine/ însuți". Din acest unghi, volumul este o pledoarie pentru acceptarea propriei existențe, cu toată cohorta de banalități, ezitări, frustrări, neputințe și dezamăgiri.

Nimic nu e în neregulă cu mine e un debut fără pretenții de poezie înaltă și fără fumuri savante. Ceea ce-l definește este firescul. Boldizsor găsește tonul potrivit, la intersecția derizoriului cu lucidul. Ar fi putut să-și strige singurătatea în versuri strident-afectate. N-o face, conștientă că n-ar fi credibilă: „ți-ai tatuat pe spate însemnul colorat al pseudoiubirii/ folosești cuvinte mari, de specialitate, dai sfaturi clinice/ prescrii adevăruri universale cu/ reacții adverse ireversibile/ un yakuza postmodern/ al manipulării/ afective." Refuzul cuvintelor mari, al artificiilor retorice trebuie pus în legătură cu efortul de singularizare sesizabil în mai toate poemele din această plachetă. El vine dintr-o inteligență speculativă care reglează tensiunea versurilor aidoma unei supape de presiune. Așa se face că Boldizsor nu e niciodată rizibil-patetică. Ea își asumă această dezvrăjire, conștientă că miza nu e construirea unei imagini de sine perfecte, ci autentice: „mă dau curajoasă – pot să vorbesc despre toate lucrurile pe care/ le simt, eman încredere, mă dezbrac de pielea intro și îmi așez/ vesta extro/ pot să păcălesc pe oricine/ dar nu și pe tine". Sau, cum o spune și titlul cărții, nu e nimic în neregulă în a fi tu însuți/însăți, în a te lupta cu rutina și cu banalitatea.

Oricât de comun ar suna, firul roșu al volumului este falia foarte fină între esență și aparență. Ramona Boldizsor scrie despre „capcana unui malpraxis cotidian", căruia i se sustrage prin poezie: „Am ajuns să scriu poezie din necesitate". Ea pozează în „antieroul vieții cotidiene", împărtășind dezamăgirile unei „generații depresive", „lipsită de drive ocupațional". O generație capabilă să coabiteze cu ea însăși, fără a se îmbăta cu apă rece și fără a-și face iluzii în legătură cu posibilitatea fericirii: „în casele bărbaților singuri miroase a spumă de ras/ femeile singure stau turcește pe scaunele fără spătar/ birocrația s-a mutat în consensul eficienței.

afară și florile/ înfloresc calendaristic după itinerariul fericirii programate./ într-o lume posibilă/ nu aici”

E, de fapt, modul de a protesta, *sotto voce*, ale unei creatoare conștiente „că am devenit cu toții mașinăriile prezentului”, „mercenari digitali de/ emoticoane” și că mimăm în loc să trăim cu adevărat: „nu ești singura care își roade unghiile pe ascuns care/ se regăsește în capcanele clișeice ale vieții cotidiene/ nu ești singura care vrea/ iubire”.

*

Nimic nou sub soare nici în volumul cu care debutează Alexandru Higyed (*Nimic personal,* Casa de pariuri literare, 2021). Destule locuri comune, dar și texte convingătoare, în care autorul încearcă să se sustragă influenței douămiiste. Cele dintâi țin de revolta caracteristică vârstei, de inaderența la realitate, de infuzia biograficului și chiar de o anume voluptate a autodenigrării. Nu spectrul ratării, ci spaima că va trebui să dea socoteală altora îl macină pe Higyed, care se complace în figura unui neînțeles: „la 22 de ani diferența dintre calitate și claritate e mai mult/ decât un typo cauți să ai ce e mai bun să te descotorosești/ de gustul de pâine cu pateu să obții independența unui/ apartament doar al tău să îți permiți un taxi pe săptămână și măcar/ o semnătură pe peretele penitenciarului un gust amar în gură/ la telefon atunci când sună tușa să te felicite/ că ai absolvit acum un an facultatea de litere istorie și teologie/ că trebuie să explici ce faci de fapt”. Existența lui se învârte în jurul unor constante: nesfârșitele drumuri la ABC, reproșurile amicilor, alcoolul ca surogat, muzica rock și chitara sau femeile care vin și pleacă. O lume alienantă, în care nu se regăsește și de care ar vrea să scape, autovictimizându-se în permanență: „sunt un psihopat care folosește olița/ pe post de urcior cu aghiasmă/ tai cu prejudecăți tot ce e sfânt/ prieteni familie vecini/ toți au câte o etichetă/ aștept să pot închide ușa în urma lor”.

Dincolo de aceste teribilisme, Higyed nu e niciodată ridicol. Stângăcii sunt, dar nu platitudini. Bățoșenia lui se sprijină pe inteligență, ceea ce-i oferă un ascendent asupra lucrurilor de care se desparte ironic. Savuros prin incizia nemiloasă este *lost child blues*, o mostră caracteristică pentru ce ar putea deveni poezia sa: „arad ești degeaba/// tot ce mă leagă de tine e școala/ familia câteva pietre de mormânt// și eu sunt pe drum// nu am fost în kf niciodată singur/ îmi plăcea că poți aduce câini/ nu știu cum e să bei un pahar de whiskey/ în cafeneaua literară joy’s/ dar am auzit că dacă faci asta/ ești automat scriitor// nu am înotat niciodată în mureș/ dar mi-am dorit să fiu fata/ pe care au găsit-o acum două săptămâni// am făcut naveta în liceu îi vedeam pe corso/ când mai găseam câte un prieten la care să stau// concertele scurte erau la fel de interminabile/ ca orele de religie și nevoia de afecțiune”.

Așa cum se autodefinește, Alexandru Higyed e „tot un copil/ poate puțin mai abătut”, care se plictisește teribil în propria-i piele, încercând „să-și panseze plictiseala” printr-o poză exagerată, într-un discurs gonflat, în care ostentația bate la ochi: „*self care* și *self harm* sunt cam același lucru/ nu contează cum începe acțiunea/ singurătatea te prinde ca pe un suferind de alzheimer// vocabularul îmi e tot mai limitat/ mă opresc la verbele de mișcare/ *merg mănânc mă masturbez*”. Nu-i lipsește însă umorul și asta face suportabilă masca: „un du-te vino ca să-mi spună toți că le sunt antipatic/ de ce nu te tunzi de ce nu te îngrijorezi// până acum viața ta a fost o serie de planuri b/ o ironie indispensabilă ca tăiatul unghiilor sau făcutul patului/ ce rost să te trezești când știi că n-o să meargă...”

Interesantă este și tensiunea între ceea ce autorul ascunde și ceea ce lasă să se (între)vadă dincolo de versurile voit tăioase. Copilul care miroase cearta, lipsurile de odinioară, figura obsedantă a tatălui, amintirea satului natal etc. vorbesc despre adevăratul Higyed, un nostalgic înstrăinat de el însuși: „la ABC nu mai e nimeni pentru că au interzis/ și aici fumatul în locurile publice// ce nu înțeleg ei e că acolo/ sub umbrela din spatele casei/ unde cândva se dădea bere pe caiet/ și nu-ți mai auzeai gândurile/ acolo nimic nu e personal// un băiețel lovește gardul de lemn/ cu mingea de fotbal semiumflată/ în timp ce bărboșii își îmbibă fețele/ în politică și sticle de neumarkt// mă aștept să iasă cineva să-l întrebe al cui e/ mingea lovește iar/ iar eu aștept să se agațe într-o sârmă”.

Nimic personal este un volum în care se simt eforturile unui poet care încearcă, deocamdată fără prea mult succes, să iasă din paradigma douămiismului.

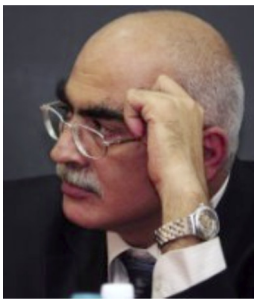

ADEVĂR, EROARE, „FANTEZIE REPRODUCTIVĂ”

Pompiliu CRĂCIUNESCU

Așezat sub zodia corectitudinii științifice, volumul *Maladia lui Eminescu și maladiile imaginare ale eminescologilor*[1] îmi induce un gând cu dublă față. Pe de o parte, cartea se constituie prin însăși natura sa într-o viguroasă pavăză contra altei „corectitudini”, i.e. corectitudinea politică ale cărei spectre nu se mărginesc să sluțească doar „ziua cea de azi”, ci se răsfrâng și către trecut, anamorfozându-l în felurite chipuri. Pe de altă parte, studiile din volum confirmă, „în zbor invers” și dintr-o altă perspectivă, constatarea lui Constantin Noica de acum o jumătate de veac, aceea după care „Ne-am odihnit în Călinescu” (1970), dar o și infirmă simultan, tot prin natura lor intrinsecă. Îmi dau seama că, astfel formulate, cele două valențe de gând pot părea sibilinice, însă ele își află rădăcina – și *lamura* – în rama binară a cărții, respectiv în *Cuvânt înainte*, de Eugen Simion, și *Prefață la ediția a II-a*, de Irinel Popescu. Este și pricina pentru care, înainte de a iscodi îndeaproape articulațiile lăuntrice ale cercetării medicale, mă voi opri succint la problematica pe care fiecare dintre aceste secvențe o subîntinde. Prima chestiune, evocată de decupajul fenomenologic al cazului/mitului Eminescu de către Eugen Simion, ține, în fapt, de tărâmul culturii române considerat în ansamblu. Cea de-a doua chestiune, contiguă, privește calea, anevoioasă adesea, ce duce de la opinie la adevăr, Irinel Popescu știind la fel de bine precum Constantin Noica faptul că „Adevărul nu e nici trecere, nici trimitere. Este. Este un așa este.” În pofida aparentei asprimi, „un așa este” *este* și afirmația lui Eugen Simion despre cultura românească: o „cultură a suspiciunii și a comploturilor, începând cu cel mitic (complotul mioritic)”. *Ergo*.

Anamorfoza realității, între zăpoarele istoriei și nemernicie

Faptul că „destinul culturii românești” nu poate fi înțeles fără a ține seama de „nenorocul în istorie”, după cum postula Mircea Eliade, are valoare de axiomă, însă pe același plan se află și imperativul spiritului critic iscat pe linia Cantemir-Maiorescu-Eminescu. Limpede spus, da, Eliade avea dreptate: potențialitățile noastre culturale au fost fie zădărnicite de vitregiile istoriei, fie umbrite de acestea. Dar caracterul problematic al tabloului este nutrit și de alte „izvoare”, pe care tot istoria, chiar boicotată, le conține. Se prenumără aici bogăția de „pâre și năpăști”, vorba lui Eminescu, sau spiritul critic parazitat ideologic, acela cultivat de către popa Grama și urmașii săi mai vechi sau mai noi. Din perspectiva simțului critic „în marginile adevărului”, astfel de surse constituie un morb autodistructiv, o opreliște ce nu mai ține *de*, ci se adaugă zăpoarelor istoriei: „De două mii de ani aproape ni se predică – scrie Eminescu de *Paște* 1878 – să ne iubim, și noi ne sfâșiem.” Istoria are vitregiile ei, dar nu e deloc sigur că pizma din *Miorița* le aparține, chiar dacă, în studiul său etnopsihologic din 1907 Dumitru Drăghicescu punea „stratul de izină” pe seama „unor vremuri de restriște”. Devine, cred, limpede că „nemernicia românească” este o „natură de adaos” la pripoarele nefaste ale istoriei. Cu alte cuvinte, pe lângă îmbinarea de seninătate și lirism, în acord cu ritmurile cosmice, există „un ce” (nu tocmai măreț!) „în firea noastră”, o pornire obscur-autofagă ce pactizează – când pe furiș, când zgomotos – cu istoria cea păguboasă și cu heralzii ei cei neguroși, văzuți sau nevăzuți. Iscodită la scara globală a devenirii culturale naționale, această nocivă alianță are avataruri multiple, de la prigoană ori exterminare (în vremea extremismelor inter- și postbelice), la anamorfoză/distorsionare sau anamneză programată.

Anamorfoza culturală se produce astăzi sub standardul corectitudinii politice. Deși mult mai recentă

(anii ’30 ai veacului trecut) decât manifestările ei *ante litteram*, această noțiune maoist-troțkistă reprezintă un redutabil functor de deformare a realității prin dioptrii colorate ideologic. Limitându-se dogmatic la un construct doctrinar de natură culturală, politică sau de ambele, ideologia submerge dimensiunea axiologică a realității (în sens larg), înlocuindo cu termeni convenabili sieși. Pe tărâm cultural, anamorfoza astfel produsă îmbracă trei modalități de manifestare: endogenă, exogenă și hibridă. *Anamorfoza culturală endogenă* marchează *coliziunea* dintre ideologii culturale diferite – de pildă, iluminism-junimism, Aron Densușianu ilustrând-o exemplar –, iar *anamorfoza exogenă* provine de *coluziunea* culturalului cu politicul, realismul socialist stând mărturie: refuzul modelului proscrie opera și oropsește autorul, în vreme ce adopția modelului (corectitudinea politică) invalidează axiologic creația. Exemplele, pentru fiecare parte, sunt numeroase și cunoscute, nu insist aici. Cea de-a treia categorie, *anamorfoza hibridă*, este cea mai complexă, ea fiind generată de mixajul cultural-politic, sporit cu nu puține elemente de subiectivitate – invidie, ură, dispreț, ignoranță, afirmare prin repudiere – toate provenind de la diverși „nevoiași de absolut”, vorba lui Zarifopol, de la dogmaticii incurabili sau de la vajnicii slujbași ai corectitudinii politice dintr-o epocă ori din alta. „Caractere, mentalități, moravuri, destine nefericite!”, așa cum, cu obidă cronicărească, exclamă Eugen Simion în *Cuvânt înainte.*

Dacă am făcut acest mic ocol, sinoptic, este pentru a sublinia că Eminescu se regăsește pe toate laturile triadei anamorfotice din textura tabloului. În primul rând, preponderent prin operă, el este proiectat pe latura endogenă – grăitoare sunt episoadele Grama, Densușianu, cu reverberații aberante în postdecembrism –, mai apoi pe latura exogenă: neputând să-i anihileze portanța din axiosferă, comunismul agresiv din anii ’50 l-a prezentat pe poet drept precursor, mutilându-i creația. Ieșit de sub acest obroc, grație reciclărilor ideologice, Eminescu se regăsește, îndeosebi ca entitate ontologică, de astă dată, în miezul anamorfozei hibride, acolo unde biografia sa dobândește o alură cromatică amintind de *cauda pavonis*, imagine folosită odinioară de către Eriugena în legătură cu infinitatea semnificațiilor Scripturii!

Punctul nevralgic al acestei desfășurări (doxologice) îl constituie binomul maladie-moarte, generator de „scenarii din ce în ce mai apocaliptice”, la „conspirații infernale” girate, chipurile, de „Maiorescu, marele închizitor”. Remarcându-le percutant, în acești termeni, Eugen Simion vizează tocmai „natura de adaos” responsabilă de anamorfoza realității, acel „ce” obscur-autodistructiv al cărui nume poate fi, în siajul lui Noica, nemernicie. „Cu adevărat «nemernicia românească» [...] se dovedește a fi cuprinzătoare, contagioasă și inepuizabilă la meridianul nostru.” Oricât ar părea de aspră, afirmația criticului are temei; regăsindu-se în toate planurile tabloului anamorfotic pe care l-am schițat, Eminescu stă, ține de evidență, „în calea tuturor: zelatori, delatori, retori, oratori, limbuți, complexați, resentimentari și, vorba lui Noica, nemernici”. Într-o pagină de jurnal – adaug în treacăt – filosoful de la Păltiniș făcea remarca: „Prea mulți buiestrași în cultura română!”.

Sintetizând, secvența liminară a volumului, i.e. *Cuvânt înainte*, de Eugen Simion, îndeplinește rolul de ramă pentru „ansamblul configurației” cercetării. Trimițând deopotrivă la eroarea călinesciană privitoare la boala poetului, prelungire a erorii medicale din epocă, și la maladiile imaginate de către eminescologi, criticul semnalează deschiderea orizontului în care se plasează problematica vizată. Perpetuată tocmai de „odihna în Călinescu” – inclusiv din punctul de vedere al suferințelor poetului, nu doar din acela al cunoașterii fragmentar-mediate a operei lui –, eroarea biografului frizează „fantezia reproductivă” care, mai aproape de noi, se va lăți peste propriile-i margini. Expresia îi aparține lui Nicolae Iorga: din cenușa fanteziei reproductive istoricul „învie o epocă”, în vreme ce fantezia literară „scoate opera din capul artistului”. Atunci când documentul îi lipsește, istoricul literar, în schimb, distorsionează uneori fantezia reproductivă, vocile de sirenă ale fanteziei creatoare sau ale corectitudinii politice atrăgându-l în curioase cotloane. Nu e, așadar, de mirare că enigma bolii și morții lui Eminescu să determine felurite speculații și ipoteze, de la scenarii conspirative la narațiuni de factură polițistă. Greu sesizabil – ba chiar imposibil de sesizat în integralitatea lui, „desenul din covor” este suplinit de alte desene, fiecare pe măsura fanteziei desenatorului. Toate aceste goropisme dau carnația fenomenului anamorfotic atât de prezent „într-o cultură a suspiciunii și a com-

ploturilor", așa cum o numește Eugen Simion. Dar, vorba lui Eminescu: „Dumnezeu umple lumea cu ce poate și n-avem ceartă cu cerul!". Cert este însă că – parafrazându-l pe Iorga, care avea cuvânt – dacă romanul este cel mai adesea o istorie, istoria nu trebuie să fie niciodată un roman.

De la opinii la adevăr

În prefața pe care o semnează, Irinel Popescu formulează răspicat scopul cercetării: „demersul colectivului de medici care au încercat să descifreze misterele bolii și morții lui Eminescu a fost unul strict patografic, bazat pe datele obiective care le-au stat la dispoziție." Nimic mai mult, nimic mai puțin. De aceea, Irinel Popescu, el însuși somitate medicală de rang mondial, desparte riguros apele dintre speculația gratuită și ipoteza științifică: nu înlocuirea, din variate pricini, a unui diagnostic (sifilis) cu altul (maladie bipolară) au urmărit medicii care s-au pronunțat aici, ci apropierea de adevăr, sporul cognitiv: cercetarea „adaugă o picătură de cunoaștere – scrie cu modestie medicul – la ceea ce se știe deja". De aceea, lucrarea „nu este una polemică și nu-și propune să emită teorii sau ipoteze, cu excepția celor medicale". Precizare importantă, mai ales pentru cei tentați de amestecul otova al politicului cu suferințele făpturii. Desigur, rămânând în sfera aceleiași onestități exemplare, Irinel Popescu admite ipoteza surmenajului intelectual ca avatar al crâncenei bătălii politice duse de către poet și ca premisă decisivă (alături de posibila componentă genetică) pentru declanșarea psihozei, dar problema capitală se află în altă parte: în etiologia deficitară – „diagnosticul de sifilis nu s-a întemeiat pe argumente medicale solide" – care, neavând decât anatomia erorii, trimite atât la o necesară etiologie a erorii înseși, cât și la imposibilitatea certitudinii absolute în privința maladiei din pricina indigenței documentare.

Departe de „ficțiunea reproductivă", fiecare dintre specialiștii care s-au aplecat științific asupra cazului Eminescu se află în postura arheologului chemat să investească semantic *tăcerea* ce emană, vorba lui Vasile Pârvan, din „resturi și ruine". Nefiind încă făcut saltul, la vremea poetului, de la „botanica simptomelor" la „gramatica semnelor", în limbajul lui Foucault, de la empirismul clinic la analizele de laborator și anatomoclinice, puținele documente rămase mai mult tac decât vorbesc. Așa se face că, din nebuloasa astfel creată, doar moartea este neîndoielnică, iar analiza ei după mai bine de un veac echivalează cu o autopsie a enigmei. Cu toate acestea, seamă ținând de excelența profesională a tuturor componenților echipei medicale pluri- și intedisciplinare care și-a prezentat rezultatele complexei investigații patografice în colocviul din iunie 2014 – *Patografia lui Eminescu: adevăr și legendă*, desfășurat sub egida F.N.S.A. și a Academiei de Științe Medicale –, se poate spune că studiul acestui mister se află în periheliu. În alți termeni, valorizând tot ceea ce poate contribui la iluminarea tainei – de la cel mai mic indiciu de tip mărturie la cele mai dense contribuții anterioare, semnate de Ion Nica și Octavian Vuia –, demersul are meritul de a duce, dacă nu în miezul, cel puțin în pragul adevărului privitor la dispariția poetului. Parcurgând cu atenția cuvenită fiecare text din volum, adică fără patimi și departe de umbra ideilor primite, cititorul va sesiza că tărâmul populat de filodocși (în sens platonician) se cufundă în cețuri, în vreme ce „luminoasa umbră" se desprinde din „lumea de neguri". În cazul de față, „luminoasa umbră" are chipul unei hidoase erori (cu drept de cetate, altfel: în ediția din 1966 a lucrării *Le normal et le pathologique*, Georges Canguilhem vorbește despre „un nou concept în patologie: eroarea"...). Este vorba despre o eroare care catalizat precaritatea făpturii poetului. Eminescu n-a murit de paralizie generalizată progresivă, ci din pricina stopului cardiac facilitat *deopotrivă* de agravarea psihozei maniaco-depresive și de tratamentul cu mercur pentru o boală pe care nu o avea.

Acesta este corolarul emergent din analiza diagnozei doctorului Șuțu: eroarea sa a implicat un adaos de suferință la suferințele bănuite sau neștiute ale poetului. Iată-ne astfel în fața unui clar exemplu de serendipitate: căutând, adică, să vadă în ce măsură se verifică diagnosticul de lues, medicii de azi descoperă, coroborând toate datele disponibile, că boala poetului a fost cu totul alta și de altă natură, psihică, distanța fiind similară – în reformulare metaforică – celei dintre fizică și metafizică. De această dată, eroarea – altfel, unul dintre „motoarele" devenirii cognitive – nu a fost deloc fecundă, ci de-a dreptul dezastruoasă. Este, desigur, frustrant să afli că răspântia a fost părăsită pe drumul greșit și fără întoarcere, în pofida popasurilor favorabile, i.e. a remisiunilor marcate de extrema luciditate a poetului, con-

traargumente majore pentru diagnosticul ce l-a urmărit până la capăt. În același timp, conștiința științifică veritabilă obligă la prudență față de certitudini. Este exact atitudinea profesorului Irinel Popescu: „nu este exclus ca toxicitatea tratamentului cu mercur să fi contribuit la apariția stopului cardiac care i-a fost fatal" lui Eminescu, scrie domnia sa, anticipând că „și alte demersuri vor fi întreprinse; le considerăm necesare și binevenite".

Remarca de pe urmă subîntinde însăși logica devenirii științei, rezonând astfel cu mai vechea sentință maioresciană în domeniu: „prima cauză și ultimul efect sunt refuzate minții omenești; nicio limită nu ne oprește, dar etern ne oprește o limită". Nu întâmplător, în preambulul ediției din 1949 al celebrului său studiu de psihiatrie aplicată (*Strindberg și Van Gogh. Swedenborg – Hölderlin,* 1922), Karl Jaspers afirmă imposibilitatea „elucidării complete" a vieții și operei umane, esențială rămânând *găsirea punctelor de observație* care să îngăduie zărirea enigmelor veritabile și conștientizarea lor.

Autorii volumului de față caută să meargă mai departe. În această carte, punctele de observație corespund specialităților medicale multiple pe care le reprezintă autorii textelor, toate constituind segmentele drumului care lasă la răspântie eroarea și se îndreaptă spre adevărul întrezărit. Or, vorba lui Ortega y Gasset, cu aluzie la Cervantes, drumul este mai bun decât hanul. Dacă în privința operei lui Eminescu „odihna în Călinescu" a fost lungă – odiseea manuscriselor sale încheindu-se de curând prin facsimilarea lor integrală grație lui Eugen Simion și Academiei Române –, în privința bolilor și a morții „odihna în Șuțu" (îngăduită fie-mi parafraza!) n-a fost tot așa. O atestă deopotrivă scenariile „fanteziei reproductive", ghidate mai mult sau mai puțin de „corectitudinea politică", și încercările patografice de elucidare a misterului.

O dublă contextualizare

Evaluările medicale propriu-zise, șapte la număr, sunt precedate de un foarte consistent studiu teoretico-istoric consacrat patografiei și de un survol biografic focalizat îndeosebi asupra ultimilor șase ani din viața poetului.

Studiul profesorului Octavian Buda, *Patografia – între biografie și medicină. Primele patografii eminesciene. Prolegomene teoretice* (p. 32-55), se impune prin înalta ținută academică, aspect cu atât mai prețios cu cât această mai tânără ramură a paleopatologiei nu este tocmai răspândită pe tărâm autohton. Pornind de la premisa că „patografia sau psihografia s-a dovedit un instrument hermeneutic cu randament substanțial în a pricepe desenul unui destin omenesc", autorul definește patograful drept „un arheolog al simptomelor și maniilor personalităților creatoare", fără a epuiza, însă, „fondul enigmatic al personajului real". Cadrul și limitele demersului patografic – cauzat de caracterul euristic al metodei – sunt prezentate prin raportare la Jaspers și Lombroso. Cât privește mecanismele intrinsece ale metodei, acestea se pun în valoare prin minuțioasa analiză a diadei creație-regresie, într-o perspectivă care evocă, pe de o parte problematica freudiană a visului, iar pe de alta, teoria lui Blaga despre „amfibismul conștiinței", „celălalt tărâm" și fenomenul de personanță.

Extrem de judicioase, prolegomenele teoretice fundamentează investigația critică a primelor patografii eminesciene, respectiv cele întreprinse de Panait Zosin (1903) și Constantin Bacalogu (1936). Deși ambele conduc spre aceeași eroare de diagnostic, sifilisul, dar pe căi diferite – prima prin determinism genetic, cealaltă, prin recursul la sfera anatomoclinică și comparatism (Eminescu – Chopin) –, aceste abordări au meritul de a fi „deschis câmpul unor explorări biografice și medicale din ce în ce mai amănunțite". Așa sunt cele semnate de doctorii Ion Nica și Ovidiu Vuia, primii „anatomiști" ai erorii medicale de odinioară. Schimbarea de accent de pe organic pe psihic confirmă viabilitatea demersului de factură patografică abordat teoretic și critic în studiul profesorului Octavian Buda, demers întemeiat „pe experiența analitică de ordin clinic" ce conduce la „un diagnostic pur". Considerat în ansamblu, acest studiu constituie nu doar o necesară contextualizare a problematicii volumului, ci și un reper major pentru toți cei interesați de patografie, în legătură sau nu cu Eminescu.

Survolul biografic, pus de către semnatari – academicianul Ioan-Aurel Pop și colaboratoarele sale Cecilia Cârja și Ioana Bonda – sub titlu slavician, *Mihai Eminescu și lumea prin care a trecut* (p. 59-95), iluminează cu precădere engramele existențiale ale poetului din intervalul 1883-1886, fără a lăsa însă deoparte ansamblul, i.e. „contextul istorico-politic și

social al epocii în care a trăit." O atenție aparte este acordată activității „ziaristului incomod", mare susținător al dreptății și al drepturilor tuturor românilor. Bazându-se pe un evantai documentar considerabil și divers (mărturii, tratate de istorie, biografii, exegeze etc.), analiza confirmă imaginea noiciană a unui om „pierdut în patima ruinătoare de sănătate și de substanță spirituală". Autorii notează că boala poetului „a fost generată de un complex de factori cu acțiune convergentă, care au dus la apariția stării de psihoză"; printre aceștia se numără „surmenajul fizic și nervos" de la „Timpul" și traiul precar.

„Anii declinului", de la nefastul diagnostic al doctorului Șuțu din iulie 1883 – „alianițiune mintală în formă de manie acută", asociată sifilisului avansat – și până la revenirea în așezământul aceluiași doctor, în februarie 1889, sunt prezentați metodic, cu toate peregrinările ori popasurile poetului: Viena, Iași, Odesa, Mănăstirea Neamț, Botoșani.

Foarte potrivită este, de asemenea, evocarea ultimelor contribuții jurnalistice ale lui Eminescu de la „Fântâna Blanduziei" din decembrie 1888. În dioptria timpului, titlul articolului de pe urmă, *Ziua de mâine*, dobândește o densă încărcătură simbolică. Dacă, în sine, textul se remarcă prin vizionarism geopolitic optimist, pentru autorul său „ziua de mâine" împletea din dârzenia maladiei și dârzenia erorii medicale straiele morții. Dar, deși „morți sunt cei muriți", „prin convingerile sale – scrie academicianul Ioan-Aurel Pop în finalul studiului – Eminescu rămâne contemporan cu toate epocile".

„Heptagon cu vârfuri stelelor la fel"

...Sau, aproape la fel! Diferențele, dacă sunt, țin doar de nuanță, nicidecum de esență. Cu alte cuvinte, *diagnosticul retrospectiv* către care converg cele șapte evaluări medicale ce alcătuiesc miezul volumului este același: „tulburare afectivă bipolară (TAB)".

Bunăoară, studiul-cap de serie semnat de profesorul Dan Prelipceanu, *Eminescu și boala sa psihică. Argumentare din perspectiva psihiatriei actuale* (p. 99-110), cristalizează acest adevăr astfel: „Eminescu era, ca fire, ca personalitate, un ciclotim, care a prezentat cele trei episoade maniacale, unele cu factori psihotici, astfel că se poate afirma, în concordanță cu sistemele actuale de diagnostic psihiatric, cu toată literatura de psihiatria contemporană, că suferea de tulburare afectivă bipolară de tip I". Este o concluzie ghidată de „prețioasa idee a adevărului științific" și argumentată în dublu registru: pe de o parte, prin analiza cu atenție de orfevru a patografiilor anterioare (Nica, Vuia, Scripcaru și Ciucă), iar pe de alta, prin scrutarea raportului creativitate-psihopatologie pe baza celei mai avansate contribuții în domeniu (Nancy Andreasen, Hagop Akiskal, C.M. Santosa). Coroborată cu etiologia maladiei și patogeneza, etiologia creației, cu tot substratul său inefabil, îl determină pe profesorul Dan Prelipceanu să remarce „că genialitatea plătește un tribut banalei normalități statistice. [...] Nu putem decât să aproximăm ce ne așteaptă la capătul acestui drum al înțelegerii."

Punctul de vedere al dermatologului privind diagnosticul de sifilis (p. 113-121), respectiv al profesorului Călin Giurcăneanu, întemeiat pe un mănunchi de argumente solide, expuse pe puncte de la A la K, este tranșant dintru început: „moartea brutală a lui Eminescu nu a avut nici cea mai mică legătură cu oricare dintre multiplele forme de sifilis (cerebral, meningovascular, paralizie generală progresivă, cutanat, cardiac etc.". Fiecare punct-argument e riguros dezghiocat analitic, astfel încât concluzia decurge firesc: „ținând cont de predispoziția genetică, familială, probabil că Eminescu suferea de o afecțiune bipolară, maltratată ca un posibil sifilis terțiar, decesul survenind printr-o intoxicație cu mercur."

Contribuția următoare aparține profesorului Bogdan O. Popescu și poartă titlul *Boala și moartea lui Eminescu. O perspectivă a neurologului de astăzi* (p. 124-131). Inventariind concis ipotezele anterioare, de la sifilisul nervos la crima bine plănuită, autorul își arată surprinderea față de cei care, nu puțini, „au îndrăznit să aibă certitudini". Dacă în privința morții primează prudența – „mie mi se pare astăzi că nu poți fi sigur de o cauză de deces în cazul Eminescu" –, în aceea a maladiilor imaginea devine mult mai clară. Procedând „după tipic", medicul recurge la anamneză – mediată de Caragiale, Maiorescu, Obersteiner, Leidesdorf și Nica –, respectiv la examenul clinic, mediat de doctorul Vineș, coroborându-le ulterior. Constatările fiecărei etape indică absența afecțiunilor de factură neurologică și prezența, în schimb, a simptomatologiei psihiatrice; de aceea „diagnosticul de tulburare bipolară [...] este greu să fie contestat cu argumente majore". Neavând la îndemână date suplimentare – analizele biochimi-

ce și investigațiile imagistice, obișnuite astăzi, dar inexistente în epocă –, acestea sunt suplinite de analiza examenului necroptic, deficitar, însă suficient spre a-l conduce pe profesorul Bogdan O. Popescu la concluzia complementară celei precedente, conform căreia „argumentele că [Eminescu] ar fi avut paralizie generalizată progresivă nu sunt, nici pe departe, suficiente sau clare".

Scopul prezentării profesorului Eduard Apetrei, intitulată *Date privind patologia cardiovasculară la Eminescu* (p. 134-142), este distribuit pe două paliere conexe: interpretarea datelor clinice specifice disciplinei și a modificărilor anatomice cardiovasculare consemnate la necropsie. În prima direcție, medicul admite posibilitatea unei afecțiuni cardiace, „cel mai probabil de tip ischemic", agravată de procesul de aterogeneză, accelerat prin tratamentul cu mercur aplicat poetului de doctorii Iszak, la Botoșani în 1887, și Șuțu, la București, în primăvara lui 1889. În cealaltă direcție, datele arată că, deși raportul necroptic menționează aorta luetică, aceasta nu are suport anatomic, dar există indicii pentru ateroscleroza favorizată atât de factorii de risc (fumat, alcool, stres etc.), cât și de tratamentul eronat cu mercur. Aceste suferințe reprezintă un adaos la maladia psihică.

Într-o foarte concisă intervenție, *Despre bolile mai puțin cunoscute ale lui Mihai Eminescu – otita* (p. 145-147), profesorul Codruț Sarafoleanu exclude incidența otorinolaringologică asupra maladiei psihice sau a decesului, nimic din datele clinice sau situația descrisă la autopsia poetului neavând legătură cu acest domeniu.

Cel de-al șaselea studiu din volum, pus de către autorul său, academicianul Victor A. Voicu, sub zodie interogativă, încapsulează întreaga problematică a dezbaterii din perspectiva etiologiei erorii și a implicațiilor sale. Într-adevăr, *A contribuit intoxicația iatrogenă cu mercur la patologia lui Eminescu?* (p. 150-161) este, înainte de toate, un text despre dubla valență a *pharmakon*-ului, leac și otravă – în cazul de față, mercurul. Incursiunea istorică, analiza comparativă a datelor actuale privind simptomele neurotoxice ale expunerii la mercur cu datele extrase din patografia lui Eminescu arată că eroarea de diagnostic – cauzată de necunoașterea, la acea dată, a agentului patogen al sifilisului – a dus la dublarea sindromului maniaco-depresiv de o considerabilă componentă neurotoxică. Această concluzie plasează studiul în afara câmpului de atracție al interogației: cel dintâi sens al *pharmakon*-ului se cufundă în umbra celui de-al doilea. Astfel, eroarea dezvăluie o imagine *bifrons*: de lues fals și de iatrogenie reală.

Studiul intitulat *Necropsia poetului. Aspecte medico-legale* (p. 164-175), cel de-al șaptelea și ultimul din această complexă evaluare medicală în „zbor invers", îi aparține profesorului Vladimir Beliș. Intrigat de colportajul oamenilor politici ai vremii, devenit pentru mulți convingere odată cu afirmarea luesului de către Călinescu, autorul semnalează precaritatea datelor clinice păstrate în raport cu ce se cunoaște astăzi despre această boală, concentrându-se ulterior asupra datelor autopsiei, ce „ridică mari dubii" legate de boala și moartea lui Eminescu. Aici, precaritatea este încă mai stridentă: dincolo de „limbajul arhaic și distonant față de modul în care se face astăzi descrierea macroscopică a unei autopsii medico-legale, reținem lipsa elementelor științifice care să ateste atât macro, cât și microscopic realitatea bolii luetice a poetului".

Lacunele din raportul doctorului Șuțu devin flagrante inclusiv prin comparația cu alte rapoarte din epocă, spre pildă, cu unul elaborat doar la doi ani distanță de către Mina Minovici, raport reprodus în corpul studiului. Pentru Vladimir Beliș, „nu se poate, sub nicio formă, pune bază pe *raportul* de autopsie întocmit de Șuțu și, cu atât mai puțin, pe *sumarul examen asupra creierului* (s.a.)", făcut de tânărul medic Marinescu „după ce organul intrase în autoliză și putrefacție". În considerațiile sale finale autorul afirmă, ținând cont de carențele constatate, că „este greu astăzi [...] să se poată stabili, de o manieră științifică, existența sau nu a bolilor de care a suferit Eminescu, fie că este vorba de lues sau de o eventuală afecțiune psihică". Acest moderat și just scepticism cognitiv are și un pandant demn de toată atenția: „În altă ordine de idei, nu văd cu ce suntem mai avansați dacă Eminescu a fost bolnav, când acesta a lăsat în urmă opera sa nemuritoare." Greu să nu subscriem!

Privit global, heptagonul medical chemat să facă lumină asupra suferințelor și sfârșitului lui Eminescu, reliefează, în ultimă instanță, *anatomia erorilor* care l-au cufundat pe poet, mai întâi în abisurile lăuntrice, iar mai apoi în moarte. Ceea ce nu e puțin lucru, ba, dimpotrivă.

Volumul se încheie cu un amplu glosar comentat al medicilor care au avut a face, într-un fel sau altul, cu Eminescu, atât de-a lungul vieții lui (cunoscuți, prieteni, curanți), cât și în timpul ce i-a urmat (patografi). Studiul *Eminescu și medicii săi* (p. 180-222), datorat doctorului Valeriu Lupu, îmbină date de ordin istoric, cultural și statistic, astfel încât fiecare „fișă de dicționar" să apară în contextul specific și fiecare dintre subiecți să apară în lumina pe care o merită. Riguros documentat și redactat pe măsură, acest studiu – care aduce laolaltă 39 de figuri medicale contemporane poetului și alte 27 cu implicare postumă – are toate calitățile unui capitol de istoria medicinei, considerată dinspre istoria ființei (și suferinței) lui Eminescu.

Încheiere

Intenția inițială a acestui text era să fie o cronică, dar *Maladia lui Eminescu și maladiile imaginare ale eminescologilor* nu se pretează la o cronică mai mult sau mai puțin grăbită. Focalizând un aspect fundamental legat de existența poetului, boala cauzatoare de moarte, și dezvăluind o altă boală decât luesul consacrat – tulburarea afectivă bipolară, neletală –, dar mai ales eroarea cauzatoare de moarte (intoxicația iatrogenă cu mercur), acest consistent volum este mai mult decât o patografie complexă: el are forța de a despărți apele dintre „pasiunea culpabilă" și „știința capabilă". În alți termeni decât cei ai lui Paul Virilio, prin densitatea argumentativă și echilibrul de perspectivă cartea ar trebui să potolească discursurile mai mult sau mai puțin stohastice, iscate din pasiuni de tot felul (polemice, politice, egolatre), în favoarea adevărului științific pe care îl conturează lămurit. *Ananké stenai*, spunea Aristotel; ceea ce nu înseamnă părăsirea drumului, căci, îi „răspunde" Antonio Machado, „se hace el camino al andar", drumul se face drumuind...

De altfel, în *Cuvânt înainte* Eugen Simion afirmă că dacă în privința operei demersul „nu schimbă nimic esențial", decizia specialiștilor este „importantă pentru că ea *poate pune capăt* (s.m.) speculațiilor, ipotezelor absurde" privitoare la sfârșitul poetului. De bunăseamă că în privința operei nici n-are ce schimba: opera eminesciană constituie fundamentarea ontologică a identității axiologice românești. Cât privește ipoteza posibilității ca adevărul științific să triumfe, aceasta rămâne, cred, doar ceea ce este: *o posibilitate*; importantă, însă *doar* posibilitate. Nu de alta, dar se știe că, întors acasă obosit de peregrinare și himere, Don Quijote le spune prietenilor că el este Alonso Quijano, nicidecum vajnicul hidalgo. Or, reîntoarcerea la adevărul realității îi determină pe ceilalți să-l socotească nebun, acum, și nu înainte! Realitatea imaginată fascinează.

Același este motivul pentru care, deși profesorul Irinel Popescu scrie lămurit în prefață că „lucrarea noastră nu este una polemică", ea nu va fi ocolită de polemici, la fel cum n-a fost nici ediția princeps. (Unele au fost, eufemistic spus, de un grobianism feroce). În plus, dincolo de atracția enigmaticului – căci tăcerea morții este mai mare decât „tăcerea corpului", și el absent –, nici existența naturilor catilinare nu este revolută, nici anamorfoza culturală, mai ales sub formă hibridă. „Caracterul problematic" al culturii române, despre care vorbea George Uscătescu, vine și din această tendință anamorfotică, rod al mereu căutatelor blazoane identitare. Pe de altă parte, aidoma cetății Pompei, nu este exclus ca „mitul Eminescu", mitoforic ca orice mit, să dezvăluie cu timpul și alte taine. La aceasta se referă, în opinia mea, Irinel Popescu atunci când, anticipând alte demersuri, le admite necesitatea. Și e firesc: ca om de știință, domnia sa știe la fel de bine ca Foucault faptul că adevărul este o „eroare rectificată".

Drept încheiere, o certitudine cu dublă față. Prima: reeditarea volumului de studii patografice *Maladia lui Eminescu și maladiile imaginare ale eminescologilor*, coordonat de Eugen Simion și Irinel Popescu, este un eveniment cultural și științific de importanță rară, care se cuvine salutat și sărbătorit ca atare. A doua: autorul heptagonului „cu vârfuri stelelor la fel", Ion Barbu, același care închide în misterul El Gahel *și* autofagia lui Hagì Nastratin, compara versurile eminesciene cu „niște punți peste primejdii". Or, primejdiile (și simulacrele) – din cultura românească (și nu numai) – sunt legiune. Nu și punțile.

Notă:

1. Coordonatori acad. Eugen Simion, prof. univ. dr. Irinel Popescu, Ediția a II-a, revizuită și adăugită, Cuvânt înainte de Eugen Simion, Prefață la ediția a II-a de Irinel Popescu, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2021, 230 de pagini.

PORTRETE PE FUNDALUL ISTORIEI

Constantin COROIU

PROFILURI

Cel ce scrie biografia unui om de seamă îşi raportează, chiar fără să-şi propună, propria traiectorie existenţială la cea pe care o narează. La rândul său, cititorul stabileşte o legătură între biograf şi personajul lui. Cu timpul, în memoria şi în conştiinţa acestuia, numele celor doi se cheamă şi, aş spune, se evocă reciproc. Ori de câte ori vorbim, de pildă, despre André Malraux, numele biografului său Jean Lacouture şi cartea acestuia *Malraux, une vie dans le siècle* ne vin în minte tot atât de firesc precum opera marelui scriitor şi om politic: *Condiţia umană*, *Muzeul imaginar* sau *Antimemoriile.* Ori de câte ori ne referim la Anton Pavlovici Cehov, ne gândim şi la celebra biografie, o capodoperă a genului, pe care i-a consacrat-o Henri Troyat. Puţini exegeţi şi biografi au simţit şi au reuşit să pătrundă atât de adânc ca el în intimitatea, în sufletul lui Cehov. O confesiune a marelui biograf şi romancier francez de origine rusă (se numea Lev Tarassov) dintr-un volum de dialoguri apărut la Paris în 1987 mi se pare cum nu se poate mai relevantă în acest sens: „Când îl citesc pe Cehov, am impresia că un prieten foarte drag îmi vorbeşte în şoaptă. Tot timpul când am lucrat la biografia lui, mi se părea că mă aflu într-o foarte strânsă comuniune cu el. Cred că nu am simţit niciodată faţă de un scriitor un acord atât de profund cu concepţia sa despre artă şi viaţă”. Portretul moral-psihologic pe care i-l conturează cu o pană de maestru Henri Troyat, poate cel mai profund şi mai expresiv ce i s-a făcut vreodată creatorului *Livezii de vişini*, confirmă pe deplin tulburătoarea comuniune: „În general vorbea puţin despre sine, evitând să iasă în evidenţă. Ai fi zis că stă la balcon şi se uită cum îi trece viaţa. În orice situaţie prefera să fie spectator şi nu actor”. Confruntat cu drama existenţei umane, Anton Pavlovici Cehov, raţionalistul implacabil, care ne-a revelat, cum spunea un mare poet, că în fiecare casă de pe pământ există o uşă ce duce în *Salonul nr.6*, lăsa să vorbească prin ea însăşi fapta sa, nu în ultimul rând cea a medicului care trata ţăranii cu grija celui ce le cunoştea încă din copilărie starea socială şi nevoile. Nu admitea niciun fel de zgomot menit să atragă atenţia asupra lui. În noul limbaj de lemn de astăzi, grija pentru imaginea proprie sau emfaza, triunfalismul îi erau cu totul străine şi le considera indecente şi socialmente nocive. Modestia, fuga de publicitate şi de ridicol îl caracterizau deopotrivă pe scriitorul devenit celebru la o vârstă când alţii abia îşi caută drumul. Unul dintre evenimentele evocate cu o impresionantă vibraţie de Henri Troyat se constituie într-o dovadă supremă şi din acest punct de vedere. În seara de 17 ianuarie 1904, când Cehov împlinea 44 de ani şi un sfert de veac de activitate literară, pentru a-l sărbători aşa cum se cuvenea, cei de la legendarul Teatru de Artă din Moscova, în frunte cu la fel de legendarul Stanislavski, programaseră premiera cu piesa *Livada de vişini*. Intuind că i s-a pregătit o seară omagială, Cehov a hotărât să nu se ducă la teatru. Spectacolul a început la ora anunţată. După primele două acte – Stanislavski şi Nemirovici-Dancenko i-au trimis un mesaj prin care i se semnala că spectatorii şi interpreţii îl aşteaptă în picioare. Cehov a ajuns la teatru la sfârşitul actului trei, iar „regizorii şi interpreţii l-au târât practic pe scenă”, unde, alături de

interpreți, se aflau delegați ai principalelor societăți literare din Moscova. Au urmat luări de cuvânt, un munte de buchete de flori pe scenă, cadouri etc. În sală, stăpânite de emoție, erau Olga Knipper, soția scriitorului, actriță a Teatrului de Artă, și devotata lui soră Maria. În numele prestigioasei instituții a luat cuvântul Nemirovici Dancenko care, adresându-i-se celui sărbătorit, a spus: „Poate că felicitările noastre te-au obosit... dar un lucru ar trebui să te reconforteze: gândul că ceea ce vezi aici nu este decât o mică dovadă a afecțiunii nemărginite pe care ți-o poartă societatea rusă cultivată. Teatrul nostru îți datorează atât de mult ție, talentului tău, blândeții inimii tale și sufletului tău curat încât pe bună dreptate poți spune: acesta este teatrul meu". Discursurile au durat o oră, timp în care toți spectatorii au stat în picioare aplaudând și ovaționând. În fine, rememorează Henri Troyat: „Cehov s-a retras extenuat, fără să fi pronunțat niciun cuvânt". Suportase cu greu manifestarea și după cum avea să relateze Stanislavski: „Se simțea parcă în aer un iz de înmormântare. Aveam cu toții inima grea". De altfel, marele scriitor, grav bolnav, se va stinge peste mai puțin de șase luni într-un hotel dintr-o stațiune balneară din Germania, sub privirile doctorului curant și al frumoasei sale soții, care îi va supraviețui nu mai puțin de 53 de ani (a murit în 1957). Simțind că se apropie clipa marii treceri, la ora trei din noapte, medicul a trimis să fie adusă o sticlă de șampanie: „Cehov a luat paharul care i se oferea și, întorcându-se spre Olga, i-a zis cu un zâmbet amar «De mult n-am mai băut șampanie». Și-a golit paharul și s-a întors pe partea stângă. După câteva clipe nu mai respira. Trecuse din viață în moarte cu simplitatea-i obișnuită. Era 2 iulie 1904". Dimineața s-a ivit – scrie Henri Troyat – „cu ciripit de păsărele și freamăt de frunze. Olga fascinată nu-și putea lua ochii de la soțul ei... «nu se auzea nici o voce, va nota ea, lipsea agitația vieții zilnice, nu era decât frumusețea, pacea și măreția morții...".

Henri Troyat este autorul și al altor faimoase biografii ale marilor scriitori ruși și francezi: *Pușkin, Lermontov, Gogol, Dostoievski, Gogol, Turgheniev, Tolstoi, Gorki, Flaubert, Maupassant* și al unor figuri emblematice ale istoriei universale: *Ivan cel Groaznic, Petru cel Mare, Ecaterina a II-a*. Despre cea consacrată lui Turgheniev, de pildă, Jean Bernard, membru al Academiei Franceze, afirma: „... Henri Troyat a scris de fapt un splendid roman... Un roman în care se întâlnesc marii scriitori ruși și francezi ai epocii, peisaje de vis din Rusia și Franța, unde este prezentat Turgheniev, visătorul de geniu".

Jurnalele, corespondența, mărturiile din arhive ori din memoria contemporanilor sunt „încălzite" de suflul epic al celui care le cercetează, le interpretează, le ordonează, le repovestește însuflețindu-le. Mai mult, cu intuiţia şi imaginaţia sa biograful umple spaţiile goale, căci în traiectoria unui destin sunt şi vor fi întotdeauna ademenea spaţii, adică neacoperite de arhive, de jurnale, de amintirile contemporanilor sau de biografiile scrise de alţi autori în cazul când acestea există. Altfel spus, marele biograf este şi scriitor, adică un „povestitor de fapte", reale sau imaginare, ca şi romancierul. *Viaţa lui Mihai Eminescu* şi *Viaţa lui Ion Creangă* de G. Călinescu sunt exemplele supreme din cultura românească.

Opere clasice ale genului sunt biografiile lui Magellan, a Mariei Antoaneta, a lui Napoleon Bonaparte sau Joseph Fouché, avându-l ca autor pe Stefan Zweig. Pentru cea consacrată lui Fouché scriitorul și moralistul şi-a luat materialul necesar, cum însuşi a mărturisit, din „documentata biografie de Louis Medelin", Zweig asumându-şi „doar" misiunea de a realiza „portretul unui om politic", al unui „noncaracter" şi de a desluşi ceva din „taina puterii". Şi, într-adevăr, fineţea psihologului, erudiţia istoricului şi forţa de expresie a prozatorului cu o extraordinară imaginaţie concură la atingerea scopului propus. A rezultat un portret viu, de o expresivitate magistrală. Iată-l pe legendarul personaj în momentul intrării în scena politică, la începutul fulminantei sale ascensiunii:

„Joseph Fouché are treizeci şi doi de ani când este ales deputat. Nu este nici pe departe un bărbat frumos. Are un trup deşirat, aproape fantomatic de uscăţiv, un obraz tras şi osos, cu trăsături colţuroase, de o urâţenie dezagreabilă. Nasul incisiv, incisive şi subţiri buzele, permanent împreunate,

reci ca de peşte, ochii acoperiţi de nişte pleoape grele, somnoroase, cenuşii ca de pisică, pupilele asemănătoare unor bile de sticlă. Totul în acest chip, totul la acest bărbat este lipsit de suficientă substanţă vitală: arată ca un om văzut la lumina lămpii de gaz, livid şi verzui. Nici urmă de strălucire în ochi, nici urmă de senzualitate în mişcări, nici urmă de vigoare în voce. Părul rar în şuviţe, sprâncenele roşcate şi abia vizibile, obrajii pământii… Acest bărbat tenace şi cu o putere de muncă nemaivăzută dă, întotdeauna, impresia unui om obosit, unui om suferind, unui convalescent".

Ne putem imagina, cei care citim astăzi cartea lui Stefan Zweig, că o asemenea „arătare", lividă, suferindă, îl domina pe Napoleon şi îi apărea lui Balzac ca „un geniu singular"?! Ei bine, ne imaginăm sau nu, acesta este purul adevăr istoric. Un adevăr şi un mit pe care scriitorul Stefan Zweig, romancier şi autor de eseuri literare şi de filosofie a istoriei le potenţează. Căci marii biografi, care sunt şi scriitori, prozatori, ca Zweig, Troyat ori G. Călinescu, insuflă mitului o nouă vigoare sau îl reîntemeiază. Altminteri, de ce ar mai scrie biografie, adică romanul vieţii şi operei unui om?! În cărţile despre Fouché, Napoleon, Maria Antoaneta, Balzac, Dostoievski, Tolstoi, Dickens, Stefan Zweig (1881-1942) este – precum G. Călinescu sau Henri Troyat – şi romancier. În treacăt fie spus, biografiile scriitorilor amintiţi, ale celor trei ilustrează şi ceea ce G. Călinescu credea că trebuie să fie istoria literară!: „ştiinţă inefabilă şi sinteză epică". Dar să nu uit de analiza psihologică din portretul pe care Zweig i-l face lui Fouché, aş zice un portret pentru eternitate:

„Răceala sângelui e geniul propriu-zis al lui Fouché. Corpul nu-l frânează şi nu-l antrenează, ca şi cum nu ar fi de faţă la toate temerarele jocuri ale spiritului. Sângele, simţurile, sufletul, toate aceste elemente tulburânde ale simţirii unui om adevărat nu participă vreodată cu ceva la jocul acestui tainic cavaler al riscului, a cărui întreagă pasiune este împinsă în sus, în creier. Căci birocratul sec iubeşte, în mod vicios, aventura şi pasiunea sa este intriga. Dar nu o poate epuiza şi gusta decât prin spirit şi nimic nu ascunde mai genial şi mai bine teribila bucurie pe care i-o provoacă uneltirile, complicaţiile, decât comportarea cumpătată de funcţionar conştiincios şi integru a cărui mască o va purta de-a lungul întregii sale vieţi. Să urzească îndărătul unor dosare şi registre, să lovească mortal prin surprindere şi nevăzut – iată care este tactica sa. Trebuie să pătrunzi adânc în istorie ca să poţi remarca măcar prezenţa lui în jocul revoluţiei şi în conul de lumină legendară răspândită de Napoleon, o prezenţă aparent modestă şi subalternă, în realitate însă atotcuprinzătoare şi modelatoare de epocă. Timp de o viaţă, el păşeşte în umbră, trecând însă peste trei generaţii. Patrocle a căzut demult; de asemenea, Hector, în timp ce Ulise, cel fecund în şiretlicuri, trăieşte. Talentul său întrece geniul, sângele său rece triumfă asupra tuturor pasiunilor".

În viziunea lui Călinescu: „Biografia ca și romanul e o operă realistă, adică de generalizare concretă, iar nu de noutate naturalistică". Când e vorba de viața unui artist „clasificarea nu e caracterologică decât întâmplător, ci eseistică, interesându-ne în fond un mod de oglindire a vieții printr-o existență de creator. A vorbi de viața sentimentală a lui Chopin fără a scoate un cuvânt despre muzica lui este o aberație". În fine, conchide Călinescu: „Biografia artistului începe, aș spune, nu cu anul nașterii, ci cu anul morții. Cine nu trăiește *post-mortem,* crescând după aceea mereu, nu-i obiect de biografie".

Altminteri, mai presus de date, evenimente, mărturii, documente privind viaţa eroului său, mai presus chiar de opera acestuia, biograful din stirpea rară a celor amintiţi aici descoperă şi apoi transpune în „povestea" pe care o scrie și ceea ce se află dincolo de ele, adică nu doar în lumina mitului, ci și în umbra lui. Marile biografii sunt creaţii, sunt naraţiuni nonfictive. În ideea enunțată de Stefan Zweig, cred că biograful poate fi un Homer chiar şi atunci când eroul său nu e un Ulise. Datorită talentului și forței sale epice, Hector ni s-ar putea revela, de ce nu, ca un personaj la fel de fecund... În definitiv, biograful este un reîntemeietor de mituri.

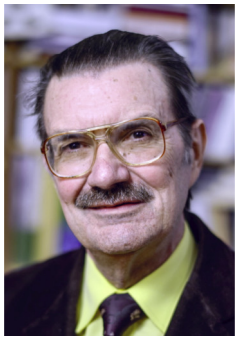

PAVEL PAICU ÎNAINTE DE A FI MEMBRU AL „JUNIMII”

Liviu PAPUC

Dar să lăsăm partea anecdotică și să vedem cam ce i-a rezervat viața, căci venirea lui Pavel Paicu la Iași n-a fost un simplu moft, ci s-a încadrat în „cutuma” unei serii întregi de bucovineni care s-au „pus în poară” cu oficialitățile austriece. Așadar:

Născut la 29 iunie 1831 în cotuna Lucăcești, comuna Măzănăești, nu departe de Suceava, ca fiu al lui Simeon și al Eufrosinei, după parcurgerea filierei școlare locale, la Suceava și Cernăuți (unde se întreține și dând meditații), tânărul Paicu ajunge student la Viena, datorită unei burse (?), unde urmează cursurile facultății de drept. Prețioase date privind anii aceștia, 1865-1869, găsim într-un dosar de aplicație pentru postul de profesor la Iași, din care extragem: la 4 mai 1855 se înscrie la Facultatea de Drept administrativ de la Universitatea din Viena, adeverința de examen de stat la istoria dreptului, din 6 oct. 1857, urmată de un „Al doilea atestat al examenului de stat”, din 16 aprilie 1859, la care se adaugă *Absolutorium* din același 16 april 1859, urmat de încă un atestat, din 11 octombrie 1859, prin care se certifică luarea examenului de stat la științe politice[1].

Revenit în patrie, după absolvirea studiilor superioare, tânărul doctor de la Viena a trecut printr-o experiență scurtă de concepist notarial la biroul armeanului Abraham von Pruncul din Suceava, perioadă din care datează prima sa „ciocnire” cu ceea ce însemna de fapt administrația austriacă, care i-a forjat însă caracterul intransigent și militant românesc. Ne referim la episodul petrecut în 1861, cu ocazia campaniei de alegeri pentru Dieta Bucovinei (prima de acest fel, urmare a desprinderii provinciei din nefireasca „uniune” cu Galiția), în care victoria a fost tot de partea celor care nu aveau dreptate, așa încât tânărul nostru își lipea la activ prima experiență amară. Dar să urmărim relatarea:

„Comuna Lucăcești a ales de alegător pre un fiu al satului, anume pre absolutul jurist Paul Paicu, mai târziu așezat ca profesor suplinte la școala reală superioară din Cernăuți. Fiind acesta și candidat pentru dieta țării, și prin aceea rivalul pretorului Tustanovschi, a devenit în ochii acestuia nesuferit și de aceea l-a depărtat din locul lui ca alegător. Cum că această depărtare a fost cu totul arbitrară a dovedit rezultatul recursului numitului Paicu, adresat către c. r. diregătoria provincială de atunci în Bucovina. Rezultatul recursului a fost că dispozițiunile pretorului s-au răsuflat prin rezoluțiunea numitei diregătorii din 17 martie 1861. Drept că deciziunea asta n-a ajutat nimica, pentru că alegerea pentru dietă era acu trecută, hotărârea veni post festa și pretorul, depărtându-și rivalul, a ajuns la scop”[2].

Adică – Pavel Paicu a avut dreptate, justiția și-a spus cuvântul în acest sens, dar faptul a fost considerat ca împlinit, chiar dacă ilegitim, și pretorul a rămas și deputat. (Parcă am mai întâlnit situații de genul acesta și în proximitatea noastră, dacă mă gândesc la niște alegeri bucureștene de pomină. Exemplele „bune” nu sunt lepădate, odată cu trecerea timpului!).

Capabil și activ, îmbrățișat cu căldură de partida românească, se pune pe treabă, fiind un

susținător înfocat al „Reuniunii pentru Leptură” din Cernăuți (la 1862), devenită ulterior „Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina” (a fost și membru în primul organ de conducere al acesteia), în a cărei „Foaia Soțietății....” publică și primele articole de profil: recenzia, favorabilă, *Scurtă privire asupra gramaticii de A. Pumnul* și prețiosul *Tezaurul literar pentru cultivarea limbei romîne*[3], o amplă listă de 56 gramatici românești (și 2 în stadiu de manuscris), plus 21 dicționare (și 3 în manuscris) tipărite până la acea dată.

Articolele în cauză survin și pe fondul favorizator al postului de profesor la nou înființatul gimnaziu cernăuțean, pentru care militase și el, certificat de adresa din 7 septembrie 1863 a guvernatorului țării Amadei[4]. Suplinirea catedrei compozite era urmarea unui concurs susținut cu succes, care îi probează aptitudinile și disponibilitățile deja puse la încercare anterior și confirmate după aceea în peisajul ieșean. Ca dascăl, susține cu ardoare folosirea limbii române în orele de predare (curentul tendențios era să fie exclusă aceasta, în folosul exclusiv al limbii germane), intrând astfel în conflict cu autoritățile. Povestea merită a fi detaliată, mai ales că „incidentul” este și cel care determină trecerea graniței și stabilirea la Iași a tânărului.

I.G. Sbiera notează conștiincios, în amintirile sale, toată evoluția afacerii, subliniind faptul că directorul Gimnaziului real, „Dr. N. Teusch, și inspectorul școlar de atunci, Dr. G. Bozdech [...] începură a dezobliga pe școlerii neromâni a învăța limba românească. Aceste tendințe, îndreptate în contra caracterului și a scopului școlii reale, fură întrevăzute și combătute cu energie de către catehetul Isidor Martinovici și de către profesorul suplent Paul Paicu, din care cauză fură necesitați îmbii să părăsească această școală”, publicând și plângerea profesorului împricinat, depusă la 20 iulie 1865, într-un *Adaos la raportul anual despre școala reală superioară greco-răsăriteană din Cernăuți la finitul anului școlar 1864-1865*[5].

Mai multe amănunte ne dă Constantin Morariu, precizând că Paul Paicu „a însemnat în catalogul principal note din purtare și sârguință și acelor elevi care n-au luat parte la învățământul din obiectul său”, lucru dezaprobat de guvern și consiliul școlar al țării, care îl provoacă „să șteargă pe loc notele amintite din catalog și pentru viitor să nu-și mai permită astfel de extravaganțe, căci altfel va fi tras în cercetare disciplinară”. Incriminatul face recurs la Minister, prin care se spunea limpede: „nu mi s-a numit nici o lege sau ordinațiune pe temeiul cărora procedarea mea ar fi fost în contra ordinii legale. Dimpotrivă, consilierul școlar al țării, Dr. Bozdech, mi-a spus, cu prilejul a trei convorbiri orale, că procedarea mea e deplin legală, legile însă în sistemul actual de administrare n-au a se înțelege așa după cum sunt alcătuite; că o școală reală superioară românească ar fi cel mai mare nonsens, deoarece românii niciodată nu se vor dedica meseriilor și industriei”. Hotărârea lui Paicu, bazată pe legile statului austriac, este luată: „Eu declar că mai bucuros voi să fiu demis

din postul meu, decât să lucrez în contra convingerii mele legale”[6].

Cazul ia amploare, odată cu implicarea, atât cât le stătea în putință, a deputaților dietali, după cum ne aduce la cunoștință gazeta „Concordia”, care publică o *Interpelațiune către D. Cap al țării*, semnată de deputații Iliuț, Vasilco, A. Costin, Flondor, Mihail baron Capri, Miculici, Iavorschi, Bendella, G. Hurmuzachi, Tureschi, Fosco, Cârța, prin care, la punctul 4, se punea întrebarea: „Din care cauze binecuvântate s-a îndepărtat de la școala reală fostul profesor suplinte de limba română d. Paul Paicu, chiar nemijlocit înaintea clasificațiunii semestrale, și din care cauze fu nevoit d. catehet Isidor Martinovici, tot la această școală, de a-și da demisiunea?”[7].

Concluzia ne-o transmite același C. Morariu, cu amărăciunea de rigoare: „Și ce a făcut șeful țării? A bagatelizat cu totul și recursul lui Paicu și propunerea Consistoriului și a poruncit direcțiunii școlii reale să-l scoată pe Paicu imediat din slujbă”. Iar acesta și-a dat seama, ca mai târziu Dimitrie Onciul, că lupta cu autoritățile este inegală și fără sorți de izbândă, așa că s-a apropiat de vechea cunoștință Titu Maiorescu (relație stabilită la Viena în timpul studiilor), care l-a primit cu brațele deschise atât ca profesor și director liceal în Iași, cât și ca membru de bază al *Junimii*. De aici încolo – a urmat calea bătută de atâția și atâția bucovineni „dezrădăcinați”, făcându-și treaba pe cât putea de bine, fiind pomenit sporadic în mirifica Bucovină și arareori (dacă nu deloc) acolo unde și-a dat sufletul, dar făcând parte, totuși, dintr-o companie selectă: Constantin Hurmuzachi, Dimitrie Onciul, Dionisie Olinescu, Emanuel Grigorovitza, Sever Zotta și atâția și atâția alții.

Note:

1. Direcția Județeană Iași a Arhivelor Naționale, Comitetul Central de Inspecțiune Școlară, Dosar 828, f. 34-40.

2. Articolul *Cum decurg alegerile pentru dieta in Bucovina*, în „Albina” (Viena), An. II, nr. 5-112, 11/23 ian. 1867, p. 1-2,

3. „Foaea Soțietății pentru literatura și cultura romînă în Bucovina” (Cernăuți), An. I, 1865, p. 51-53 și 97-100.

4. Direcția Județeană Iași a Arhivelor Naționale, Comitetul Central de Inspecțiune Școlară, Dosar 828, f. 39 r+v.: „Nr. 12589. S-a hotărât să fiți numit ca profesor suplinitor la Gimnaziul real superior greco-oriental de aici pentru limba română, ca specialitate principală, iar pentru limba germană sau geografie și istorie, ca specialitate secundară, cu cinci sute (500) guldeni, valută austriacă. Sunteți invitat să plecați imediat încoace și să vă anunțați la direcțiunea Gimnaziului real superior, prin arătarea acestui decret, spre a intra în serviciu. Cernăuți la 7 septembrie 1863. Guvernatorul țării, Amadei”.

5. I.G. Sbiera, *Familia Sbiera după tradițiune și istorie și Amintiri din viața autorului*, Cernăuț, 1899, p. 186. Cei doi – Paicu și Sbiera – erau cunoștințe vechi, pe care luptele pentru românism din epocă nu făcuseră decât să-i apropie și mai mult. În aceeași carte, autorul evocă momente din 1857, la p. 112: „În Viena am ajuns într-a 1 octombrie dimineața. Am tras întâi la compatriotul meu jurist, la Paul Paicu, a căruia adresă o cunoșteam de mai înainte. Acesta mi-a fost călăuzul dintru început, precum la înscrierea mea la facultatea juridică, așa și la îmbletul meu prin acest întins și încurcat oraș”.

6. Constantin Morariu, *Ce s-ar fi ales de noi, românii bucovineni, dacă am mai fi rămas la Austria*, în „Glasul Bucovinei” (Cernăuți), An. VII, nr. 1450, 13 ian. 1924, p. 1-2. Mult mai târziu, Ovid Țopa (*Amintiri din Țara Fagilor*, vol. I, București, Tracus Arte, 2011, p. 259) pomenește și el acest episod: „În anul școlar 1864/65, profesorul de limba română Paicu, bazându-se pe uricul de fondare a școlii reale, cum că *limba română trebuie învățată de toți elevii*, îi clasifică pe acei elevi străini, care n-au vrut să cerceteze cursul de limba română, cu note rele. Fu anchetat și suspendat”, cu precizarea demnă de reținut: „Îl pomenesc pe acest Paicu, căci a fost unul din foarte puținii români bucovineni care au știut să fie intransigenți”.

7. „Concordia” (Pesta), An. V, Supl. la nr. 98, 9/21 dec. 1865, p. 402.

UN OM PENTRU MULTE ANOTIMPURI: GENERALUL IOAN EMANOIL FLORESCU (1819-1893)

Simion-Alexandru GAVRIȘ

Dintr-un șir de portrete – unele pline de culoare, altele abia schițate în tuș sever – reprezentându-i pe conservatorii români din veacul XIX, cel al generalului Ioan Emanoil Florescu dezvăluie una dintre cele mai complicate (dacă nu și expresive) figuri. Originea și înrudirile, cariera militară, afinitățile politice, prestigiul său social sunt argumente ca uitarea (de care se plângea, încă de pe la sfârșitul perioadei interbelice, cel mai bun biograf al lui Florescu)[1] să nu fie lăsată să persiste și ca numele generalului, cunoscut acum mai mult specialiștilor, să devină familiar celor care încearcă să înțeleagă caracterul, nuanțele și contradicțiile conservatorismului românesc.

Ioan Emanoil Florescu s-a născut la Râmnicu Vâlcea, la 7/19 august 1819, într-o prestigioasă familie de boieri. Atât bunicul său, Ioniță, cât și tatăl său, Manolache, deținuseră ranguri și funcții importante, cel de-al doilea ajungând, în 1837, șef al Departamentului Credinței (post echivalent cu acela de ministru al Cultelor). Ca mulți alți pașoptiști valahi, Florescu și-a început învățătura la Colegiul „Sfântul Sava" din București. În 1836, el a fost trimis la Paris, unde și-a completat studiile secundare la liceul Saint-Louis, urmând apoi cursurile Școlii franceze de Stat-Major.

După întoarcerea în țară, tânărul a fost numit aghiotant al domnului Gheorghe Bibescu (1843). După doi ani, Florescu, s-a căsătorit cu fiica principelui valah, Ecaterina, făcând astfel un pas important pentru ascensiunea sa socială și în ierarhia demnităților publice. Deloc suprinzător, în doar câțiva ani, ginerele domnesc a primit gradul de colonel și postul de vornic al temnițelor (director general al închisorilor). În acest timp, Florescu a publicat, de asemenea, două lucrări cu caracter militar (o traducere și o broșură originală) și a luat parte la lucrările pregătitoare pentru înființarea unei școli de ofițeri.

Relația de rudenie cu Bibescu și beneficiile câștigate în timpul domniei sale explică, desigur, ostilitatea tânărului colonel față de revoluția din 1848, care a provocat sfârșitul domniei socrului său și a părut să amenințe, pentru un moment, întreaga dinamică politică și socială a „lumii" sale. După înăbușirea acesteia, Florescu a semnat un act prin care se cerea pedepsirea ofițerilor care luaseră parte la „răzvrătire" și a fost detașat pe lângă armata rusă atunci când aceasta a intrat în Transilvania pentru a participa la înăbușirea revoluției maghiare. În vremea războiului Crimeii (1853-1856), el a luptat din nou alături de soldații țarului, consolidându-și reputația de rusofil pe care a păstrat-o până la sfârșitul vieții.

Domnia fratelui lui Bibescu, Barbu Știrbey (1849-1856) i-a fost, de asemenea, favorabilă lui Florescu. El și-a recăpătat „slujbele" de aghiotant domnesc și vornic al temnițelor, îndeplinind și alte însărcinări, între care trebuie notată cea de profesor de artă militară la școala de ofițeri din București. Ulterior, în anii „luptei pentru Unire" (1856-1859), Florescu s-a remarcat ca un consecvent sprijinitor al încercării socrului său de a recăpăta domnia Țării Românești[2].

Surprinzător, la o primă vedere, Florescu a rămas o „țintă" a favorii domnești și după urcarea pe tron a lui Alexandru Ioan Cuza, de care nu îl legau nici înrudiri, nici vederi politice comune și nici o îndelungă colaborare. Din noiembrie 1859 până în mai 1860, colonelul a fost ministru de Război al Țării Românești. În vara lui 1860, el a preluat conducerea ministerelor de Război din

ambele Principate Unite, patronând unificarea administrațiilor lor. Tot atunci, el a fost promovat la gradul de general. Ascensiunea sa a fost întreruptă, temporar, de colapsul guvernului muntean condus de Manolache Costache Epureanu (aprilie 1861). Dat în judecată de Adunarea Electivă-Legislativă, împreună cu toți ceilalți miniștri[3], Florescu a dispărut, vremelnic, din cercul de elită al vieții publice românești.

Faptul că Alexandru Ioan Cuza ținea prea puțin la opinia Adunării, continuând să îl socotească pe general unul dintre cei mai importanți colaboratori ai săi, a reieșit clar în toamna anului 1862. Imediat după achitarea sa de către Înalta Curte de Casație și Justiție (septembrie 1862), Florescu a fost numit ministru de Război în executivul condus de Nicolae Kretzulescu, păstrându-și postul până la demisia guvernului, un an mai târziu. Florescu a revenit pe banca ministerială după instituirea regimului autoritar al lui Cuza, într-un guvern încredințat aceluiași Nicolae Kretzulescu, preluând conducerea ministerului de Interne, Agricultură și Lucrări Publice – poziție de o importanță aproape egală cu cea a prim-ministrului. La sfârșitul lui ianuarie 1865, el a părăsit cabinetul în urma unei remanieri: a fost încheierea colaborării sale cu domnul venit din Moldova, care a fost înlăturat de pe tron, după nici două săptămâni, printr-o lovitură de stat. Trebuie spus că Florescu a jucat, în perioadele în care a condus Ministerul de Război, un rol important în organizarea armatei române, aflată atunci la începuturile existenței sale: „Nu este capitol din alcătuirea noastră militară care să nu poarte la începutul ei pecetea lui Florescu", afirma Radu R. Rosetti[4], un alt urmaș de boieri devenit general, care i-a dedicat predecesorului său un competent studiu biografic.

Compromis în ochii celor veniți la putere după înlăturarea lui Cuza din pricina prea strânsei sale colaborări cu domnul depus, Florescu a revenit în viața politică abia în 1868. După trei ani, el a reușit să ocupe din nou o poziție de mare răspundere: la 14/26 martie, generalul a preluat, din nou, conducerea Ministerului de Război, în guvernul conservator al lui Lascăr Catargiu, venit la putere cu trei zile mai devreme. Florescu și-a păstrat funcția până în 1876, inițiind o nouă perioadă de reforme militare, esențiale în pregătirea armatei române pentru eventualitatea unor tulburări în Orient. În 1877, când eventualitatea a devenit certitudine, s-a dovedit că precauția lui Florescu nu fusese inutilă – în pofida îndoielilor unei mari părți a elitei politice, îngrijorată de presiunea cheltuielilor militare asupra unui buget aflat mereu într-un echilibru fragil.

Lunga colaborare dintre Florescu și Lascăr Catargiu nu a însemnat că relația dintre ei a fost mereu cordială. Conform unor surse din epocă, generalul ar fi contribuit nu puțin la subminarea poziției prim-ministrului (la a cărui funcție ar fi aspirat) și, în cele din urmă, la retragerea sa de la putere (martie 1876). Florescu a reușit, într-adevăr, să devină succesorul lui Catargiu la conducerea guvernului, dar nu pentru că domnul Carol I și-ar fi dorit o asemenea colaborare sau pentru că opinia publică ori Parlamentul ar fi cerut-o, ci doar din pricina mersului dificil al negocierilor dintre șeful statului și opoziția „liberală". În acest „minister al sabiei" – după ironic a fost poreclit, din pricina suprareprezentării militarilor în rândurile sale – Florescu avea nu doar președinția consiliului și conducerea Ministerului de Război, ci și pe cea a Ministerului de Interne. El domina cabinetul și prin experiența politică: doar generalul Christian Tell avea un „dosar de serviciu" comparabil cu al său, ocupând însă un post (ministru de Finanțe) pentru care era total nepotrivit. Oricum, Carol I și opoziția au reușit, în cele din urmă, să ajungă la un acord, iar guvernul Florescu a trebuit să demisioneze după doar 22 de zile.

În vara lui 1876, generalul a avut o stranie și, desigur, nedorită „izbândă", fiind cel dintâi (dacă nu cumva și cel din urmă) ministru român dat în judecată pentru a treia oară de Parlament. Mai mult, lui Florescu nu i s-a permis să ia parte, în timpul războiului din 1877-1878, la operațiunile armatei la a cărei organizare contribuise atât de mult. În următorii ani, generalul a rămas alături de conservatori, făcând parte din gruparea cea mai intransigentă față de guvernul condus de I.C. Brătianu. Florescu s-a implicat, astfel, în negocie-

rile (reușite) pentru fuziunea dintre „vechii conservatori” din jurul lui Lascăr Catargiu și liberalii dizidenți ai lui Gheorghe Vernescu, în vederea construirii unei opoziții mai eficiente (1884). Eficiența noii construcții politice a fost, totuși, modestă, Brătianu reușind să se mențină la putere pentru încă patru ani.

Gruparea lui Catargiu și Vernescu nu a avut câștig de cauză nici când bătrânul prim-ministru liberal s-a retras, în sfârșit, după aproape 12 ani. Agasat de atacurile lor antidinastice și suspicios în privința orientării lor în politica externă, regele i-a ocolit din nou, chemându-i la guvernare pe „moderații” junimiști. A urmat o perioadă de instabilitate: vremelnice „combinații” conservatoare s-au succedat la putere timp de aproape patru ani. În această perioadă, Florescu a jucat, din nou, un rol politic important, fiind, un timp, președintele Senatului și reușind, în februarie 1891, să preia pentru a doua oară conducerea guvernului. Generalul nu a fost, totuși, nici de această dată capabil să pună capăt crizei politice și să își asigure o bază de susținători care să îi permită să păstreze puterea pentru prea mult timp. Suspectat de aliații externi ai României (Germania și Austro-Ungaria) că nu și-ar fi abandonat vechile convingeri rusofile și patronând un guvern în care conservatorii erau în relații din ce în ce mai dificile cu susținătorii lui Vernescu, prim-ministrul a demisionat în noiembrie 1891, lăsând locul unei noi și lungi guvernări a vechiului său colaborator (și rival), Lascăr Catargiu. Florescu nu a mai jucat un rol politic de seamă până la moartea sa, petrecută, de altfel, în scurtă vreme (1893).

Acest important militar și om politic (deși mai puțin norocos prim-ministru) a fost și o figură remarcabilă a vieții sociale românești[5]. La dobândirea unei asemenea statut au contribuit, desigur, pe lângă ascendența, educația sau însemnătatea sa publică, și cele două căsătorii: după ce a rămas văduv, în urma morții Ecaterinei Bibescu (1866), Florescu a luat de soție o altă fiică de domn, Alina (născută Știrbey). Înrudit astfel cu o mare parte a protipendadei muntene și oltene și legat personal, dar și politic de mai mulți moldoveni (Cuza, Vasile Alecsandri, care i-a dedicat un lung elogiu în versuri, Lascăr Catargiu) generalul a devenit ușor un punct de atracție al „lumii bune” din epoca sa – statut care nu i-a fost afectat decisiv nici de fluctuațiile (firești) ale carierei politice și nici de eșecul căsniciei cu Alina Știrbey (1882).

Generalul Florescu a avut o viață în care s-au întâlnit, până la paradox, influențele divergente cărora le-a fost supus. Valah și membru al generației pașoptiste, le-a fost cu totul ostil revoluționarilor munteni; format în Franța, a arătat, în tinerețe, o rusofilie care avea să îi „bântuie”, pe bună dreptate sau nu, imaginea publică; conservator, a fost, pe plan militar, un purtător al schimbării poate fără egal în istoria noastră modernă. Generalul nu a fost cruțat de tumultul politic, fiind dat în judecată de trei ori de adversarii politici. Trebuie subliniat că, în 1861 și 1866, conservatorii au fost printre principalii săi acuzatori, fapt care dovedește, odată în plus, că asumarea unor interpretări simplificatoare ale vieții politice moderne românești, fie ele de „dreapta” ori de „stânga”, este cel puțin riscantă. Viața personală i-a fost, și ea, memorabilă: două căsătorii strălucite, cu fiice de domni, s-au încheiat una prin văduvie, iar alta prin divorț. „Om de acțiune”, mai degrabă decât doctrinar, Ioan Emanoil Florescu a lăsat, prin persistența politică, efortul reformator și prezența sa socială, o urmă semnificativă în istoria conservatorismului românesc.

Note:

1. Radu Rosetti, *Un uitat, generalul Ion Em. Florescu*, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, seria III, tomul XIX, 1937, p. 1-31.
2. Mihai Cojocariu, *Partida națională și constituirea statului român (1856-1859)*, Iași, 1995, p. 121.
3. Simion-Alexandru Gavriș, *Ipostazele unei biografii politice: Manolache Costache Epureanu*, Iași, 2013, p. 192.
4. Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 11.
5. Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, vol. I (1871-1884), București, 2007, p. 101.

ESEU

DRUMUL VIEȚII NOASTRE ȘI DREAPTA CALE

Dragoş COJOCARU

LECTURA DANTIS

Terţina de început a *Infernului* dantesc (şi, mai cu seamă, primul vers al acesteia) se numără printre pasajele privilegiate în memoria cititorilor de pe toate meridianele (dar şi a simplilor vorbitori de limbă italiană). Dante îşi anunţă din capul locului vârsta şi situaţia psiho-etică. Pe scurt, ajuns la 35 de ani, îşi constată abaterea de la traseul existenţial recomandabil potrivit criteriilor morale în vigoare. Pentru Poet, cartea *Psalmilor* este cea care sugerează numărul total de ani ai unei vieţi parcurse în mod natural (şaptezeci de ani), cifră[1] din care Dante alege „punctul de maxim" situat la jumătatea distanţei dintre naştere şi moarte. Apoi altoieşte această dată biblico-filosofică pe metafora vieţii văzută ca o călătorie: „*Nel mezzo del cammin di nostra vita/ mi ritrovai per una selva oscura/ che la diritta via era smarrita*". Pe româneşte: „La jumătatea drumului vieţii noastre/ m-am pomenit printr-o pădure întunecată/ întrucât dreapta cale era rătăcită". Vedem cum versul median conţine referirea la situaţia individuală, în timp ce primul şi al treilea vers sunt formulate generic. Primul vers, prin adjectivul demonstrativ *nostra* („a noastră"), include semantic nu doar perechea ideală alcătuită din vocea naratorului şi din cititor, ci întreaga seminţie omenească. În ce priveşte versul al treilea, transformarea obiectului logic al rătăcirii (calea cea dreaptă) în subiect gramatical, cu folosirea diatezei pasive în care complementul de agent nu este formulat explicit, ne poate duce cu gândul fie la o continuitate referenţială a versului precedent (caz în care Dante însuşi şi-ar asuma, el şi numai el, ca narator şi ca personaj, rătăcirea drumului drept), fie la o rătăcire din nou generică a respectivei căi (ipoteză în care Poetul ar indica situaţia de abatere colectivă a omenirii civilizate de la calea cea dreaptă, în momentul cu pricina, adică atunci când Dante ajunsese la vârsta de 35 de ani: anul 1300). Dar o chestiune de semantică şi mai subtilă ni se întrezăreşte din această micro-analiză: şi anume, relaţia de sinonimie doar aparentă dintre *cammino* („drum") şi *via* („cale"): dacă al doilea termen („calea") indică un traseu bine definit (rezolvând metafora, este vorba de o viaţă condusă în conformitate cu principiile morale sistematizate sub forma virtuţilor morale şi teologale), primul termen („drumul") are în vedere parcursul individual al existenţei (nelipsit aşa cum situaţia narativă însăşi o indică, de abateri de la norma etică stabilită). În analiza contrastivă care urmează, vom putea constata modalităţile în care traducătorii succesivi ai *Infernului* în limba română au izbutit să rezolve aceste chestiuni.

Pentru Maria Chiţiu (1883), forma externă a terţinelor înlănţuite nu exercita presiuni, întrucât traducerea era în proză: „La mijlocŭlŭ căiĭ vieţii nóstre,[/] mĕ pomeniĭ într'o obscură pădure,[/] căci rĕtăcisemŭ din calea cea dréptă". Ceea ce surprinde este, în primul rând, inversiunea „obscură pădure", a cărei justificare ne scapă, în cazul în care ea chiar există. Apoi, în pasajul corespunzător ultimului vers al terţinei, observăm acapararea „rătăcirii" de către naratorul-personaj: aşa cum anticipam, este vorba de o

chestiune de interpretare. De altminteri, sub semnul acestei individualizări explicite a rătăcirii se vor plasa nu puţini traducători din veacul următor.

Primul dintre aceştia este N. Gane. În prima ediţie a traducerii sale în alexandrini cu rimă îmbrăţişată (1906) citim după cum urmează: „Eram la jumătatea vieţii noastr'ajuns/ Intrasem într'un codru de ziuă nepătruns/ Şi'n laturi m'abătusem din drumul meu cel drept." A doua ediţie (1907) actualizează formularea ortografic şi ortoepic: „Eram la jumătatea vieţii noastre-ajuns,/ Intrasem într'un codru de ziuă nepătruns/ Şi'n laturi m'abătusem din drumul meu cel drept." Observăm individualizarea „rătăcirii", formulată prin verbul pronominal „a se abate", aspect completat cu emfază tautologică prin recursul la adjectivul posesiv (din sintagma „drumul meu"). În rest, junimistul are nevoie de „umplutură" pentru acoperirea diferenţei silabice dintre endecasilabul dantesc şi alexandrinul popularizat de Bolintineanu şi de Alecsandri: aşadar, recurge adiţional la verbe cu semantică pertinentă („Eram [...] ajuns" şi, respectiv, „Intrasem"), cum pertinent este şi raportul gramatical dintre imperfectul utilizat în versul iniţial şi cele două recursuri la mai-mult-ca-perfectul indicativului din, respectiv, cele două versuri următoare[2]. Tot adiţional şi tot pentru completarea metricii alexandrine este întrebuinţat şi complementul „în laturi", tautologic (sau poate doar întăritor) în combinaţie cu predicatul „mă abătusem". Echivalarea epitetului *oscura* („întunecată"), asociat de Dante „pădurii", prin sintagma participială pasivă inversată „de ziuă nepătruns", care conţine şi complementul de agent adiţional, are tot rol de acoperire silabică a diferenţei metrice: din fericire, spre lauda temerarului Gane, pertinenţa semantică a rezultatului este inatacabilă (căci, rezolvând litota introdusă de traducător, dăm peste „noaptea minţii" la care face metaforică aluzie Dante însuşi atunci când se referă la „pădurea întunecată").

George Coşbuc ne oferă prima versiune realizată în terţine de endecasilabi cu rimă înlănţuită (1927), iar terţina iniţială sună (sau arată) în felul următor: „Pe când e omu'n miezul vieţii lui/ m'aflam într'o pădure'ntunecată,/ căci dreapta mea cărare mi-o pierdui." Dacă Maria Chiţiu optase pentru „mijloc", iar N. Gane se prevalase de metric mai lunga „jumătate", vedem cum Coşbuc recurge la mai poeticul şi mai chintesenţialul „miez". Astfel, prin re-metaforizare, „drumul" din original nu mai încape şi, ca atare, dispare. Trecerea din versul al doilea de la perfectul simplu dantesc „*mi ritrovai*" la imperfectul „m'aflam" reduce tranşanţa narativă a originalului, dar descrierea obiectivă a stării de fapt nu are de suferit. Coşbuc recuperează perfectul simplu în al treilea vers al terţinei, acolo unde semantica temporală ar fi cerut recursul la mai-mult-ca-perfectul indicativului. Acest procedeu debusolează oarecum cititorul care ţine morţiş la stricteţea gramaticală. Pentru versul al treilea, poetul nostru preia reiterarea tautologică a eu-lui prezentă încă din varianta lui Gane, căci optează, şi el, pentru interpretarea individualizată a „rătăcirii" danteşti. Revenind la primul vers (pe bună dreptate, unul dintre cele mai faimoase din toate timpurile), transformarea complementului substantival din originalul italian într-o frază temporală plasează naraţiunea din capul locului într-o zonă fermecătoare, ca de basm, absentă în intenţia severă, biblioco-scolastică a autorului, dar creatoare de atmosferă atrăgătoare pentru cititorul de limbă română.

Alexandru Marcu vine cu o nouă versiune în proză (1932): „La mijlocul cărării vieţii noastre[/] m'am pomenit într-o pădure neguroasă,[/] căci drumul drept era pierdut." Marcu recuperează „mijlocul" din varianta istorică a Mariei Chiţiu, dar îl asociază „cărării", care trimite cu gândul la un traseu bătut de numeroşi înaintaşi: s-ar înţelege că poteca altminteri bine-cunoscută duce inevitabil spre pădurea întunecată, care aici ne este înfăţişată ca dominată de ceţuri. Imaginea în sine este „ofertantă", dar „negura" lui Marcu şi „întunericul" lui Dante sunt, totuşi, separate de o diferenţă calitativă. Prestigiosul italienist este, însă, primul care traduce versul al

treilea păstrând ambiguitatea din original, prin refuzul trimiterii la eul narativ.

Ion A. Ţundrea oferă din nou o variantă endecasilabică în terţine înlănţuite (1940). Din soluţiile sale traductologice nu lipseşte elementul de originalitate: „Spre-a vieţii noastre mijlocie treaptă,/ Treceam printr-o pădure 'ntunecoasă/ Fiindcă rătăcisem calea dreaptă." Opţiunea interpretativă din ultimul vers revine la personalizarea rătăcirii, dar jocul libertăţilor asumate în raport cu originalul e concentrat în prima jumătate a pasajului. Faptul că precizia momentului vital evocat de Dante cu ajutorul prepoziţiei „în" („*nel mezzo*") este diluată într-o aproximaţie, realizată prin recursul la prepoziţia „spre", contează mai puţin. Mult mai importantă este substituţia metaforică de care se prevalează medicul-tălmaci atunci când recurge la „treaptă", aşadar la metafora vieţii văzute ca o scară, aşadar, ca un urcuş. Această metaforă contrazice concepţia lui Dante însuşi, care, în *Ospăţul*, descrisese traseul existenţial al omului folosindu-se de imaginea unui arc (de cerc), al cărui punct de maxim s-ar afla la jumătatea traseului: până la acel punct parcursul este ascendent, iar ulterior devine descendent[3]. Aşadar, metafora substitutivă a lui Ţundrea introduce nu doar o imagine necorespunzătoare strict cu textul original (la o adică, aşa procedase şi Coşbuc), ci, în plus, o concepţie eronată prin incongruenţa ei stridentă cu gândirea autorului (şi a autorităţilor spirituale şi filosofice pe care acesta se bizuia). Altminteri versul sună frumos, în sinea lui, numărându-se foarte probabil printre acele pasaje care îl determină pe cititorul necunoscător de limbă italiană să aprecieze traducerea ca fiind una „bună". Pe de altă parte, soluţia „treceam" pentru „m-am pomenit" (sau, mai bine zis: „mă pomenii") din versul al doilea parcă insuflă un aer de nonşalanţă pasageră complet străină atât de obiectivitatea abruptă a naraţiunii originale, cât şi de eventuala stupefacţie iscată de acea bruscheţe a constatării.

Păşind cu mult curaj pe aceeaşi spinoasă cale a terţinelor endecasilabice cu rimă înlănţuită, Eta Boeriu vine cu o primă variantă la cea dintâi apariţie editorială a traducerii sale (1965): „Spre-amiaza vieţii ajuns, fără de veste/ mă pomenii într-o pădure deasă,/ căci rătăcisem calea către creste." Prepoziţia iniţială („spre") şi micro-semantica antreantă de aceasta mai fuseseră practicate de traducătorul precedent. „Amiaza" vieţii pare să fie de sugestie coşbuciană (acolo era „miez", dar Eta Boeriu adaugă, prin sugestia solară, ideea de ascendent-descendent). Complementul adiţional „fără de veste" introduce un comentariu psihologic inedit, dar nu incompatibil cu situaţia narativă. Faptul că pădurea este „deasă" în loc de „întunecată" e mai puţin compatibil, întrucât nu se pune problema străbaterii, mai mult sau mai puţin anevoioase, a acesteia. Traducătoarea revine la perfectul simplu („mă pomenii"), intrat în adormire de pe vremea Mariei Chiţiu, iar personalizarea rătăcirii din versul al treeilea nu e, nici ea, o noutate (cum am văzut, doar Alexandru Marcu o respinsese). Metafora cea mai frapantă introdusă de Eta Boeriu e „calea către creste", care trimite cu gândul nu la strictul context dantesc (unde se spune limpede: „dreapta cale"), ci mai degrabă la „scara" lui Ţundrea. Dar traducătoarea a revenit asupra pasajului, ediţiile ulterioare propunând o variantă deosebită în mai multe privinţe (1982): „Spre-amiaza vieţii noastre muritoare/ ajuns, într-o pădure-ntunecoasă/ mă rătăcii pierzând dreapta cărare." De acum, complementul adiţional „fără de veste" a lăsat loc epitetului – tot adiţional – „muritoare", pădurea „deasă" a redevenit, conform originalului (şi variantei lui Ţundrea), „întunecoasă", iar „calea către creste" a fost cuminte înlocuită cu „dreapta cărare". Evident, e un progres în materie de fidelitate faţă de textul-sursă. Totuşi, din punct de vedere prozodic, cele două ingambamente introduse de poeta-traducătoare în această variantă „definitivă" (al doilea fiind obţinut printr-o inversiune) aplatizează relieful metric stâncos al terţinei danteşti originale.

George Buznea (1975) este (şi el) un adept declarat al emancipării traducătorului prin „adaptare" la contextul şi tradiţia culturală a lim-

bii-ţintă: „La jumătatea căii noastre-n viaţă/ M-am pomenit într-o pădure sumbră,/ căci rătăcisem drumul drept prin ceaţă.” Prima parte a terţinei străluceşte de fidelitate, deşi pentru predicatul *mi ritrovai* recurge, în limba română, la mai blândul perfect compus. Dar epitetul „sumbră” asociat pădurii deplasează interesul semantic dinspre sfera moral-intelectuală către cea psihologică şi „estetică”, anticipând inutil acea „frică” (*paura*) de care Dante se va ocupa amănunţit în toată terţina următoare. Rătăcirea din versul al treilea este una individualizată, ceea ce în sine nu constituie nici o noutate, nici o mare problemă. Deformarea textului-sursă survine prin adăugarea complementului „prin ceaţă”, care pare să indice cauza rătăcirii, atribuită în mod aberant capriciilor mediului înconjurător. Astfel, „ceaţa” lui Buznea, probabil sugerată de „negura” prezentă adjectival în traducerea lui Alexandru Marcu, face concurenţă neloială „pădurii întunecate”, aleasă de Poet ca metaforă ambientală unică şi expresivă a propriei situaţii de rătăcire moral-intelectuală.

Versiunea la care a trudit Giuseppe Cifarelli şi care a apărut, câteva decenii bune mai târziu, în îngrijirea lui Titus Pârvulescu (1993 şi 1998) surprinde prin handicapul metric cu care debutează: „La miezul căii noastre date,/ m-aflai într-o pădure-ntunecoasă/ pierdut de drumurile adevărate.” În această versiune, primul vers măsoară doar nouă silabe, în timp ce al treilea necesită o cratimă între ultimele două vocabule pentru reducerea celor douăsprezece silabe prezente la cele unsprezece necesare şi suficiente. În plus, sintagma „drumurile adevărate”, care stă pentru „calea dreaptă” extrage rătăcirea din zona eticului pentru a o plasa în domeniul gnoseologiei. Folosirea pluralului ajută la realizarea rimei (forţată oricum prin scornirea lui „date” din primul vers), dar introduce o inadvertenţă de ordin logic şi una de ordin teologic, întrucât – cu sau fără majusculă, aşadar în ambele perspective – adevărul este unul şi numai unul[4].

Varianta în terţine endecasilabice înlănţuite realizată de Marian Papahagi (2012) propune, cu întârziere, o traducere încheiată din 1996, cu o confirmare în publicarea parţială în revista „Apostrof” (1999): „În miez de drum când viaţa ni-e-mpărţită/ mă pomenii în beznă-ntr-o pădure/ de era dreapta cale rătăcită.” Mai întâi, Papahagi combină în mod straniu „drumul” lui Dante şi „miezul” lui Coşbuc. Imaginea rezultată, cel puţin la prima vedere, din primul vers este aceea a unui grup de oameni plasat în mijlocul drumului, acolo unde – nu se ştie din partea cui, dar se poate bănui – li se distribuie porţia de viaţă. Prezentul gramatical sugerează caracterul repetitiv al actului de împărţire: fie în manieră ritualică, fie din pură obişnuinţă. Naratorul-personaj participă, de bună seamă, şi nu se înţelege cum, dintr-o dată, în versul al doilea, el se trezeşte nu în cronotopul obişnuit, ci în bezna unei păduri. La nivelul metricii şi al prozodiei, se remarcă, încă din aceste prime versuri, maniera traducătorului de a lega prin cratime grupuri de câte trei cuvinte consecutive. Dar neajunsul major al acestei versiuni intervine în versul al treilea şi este una de ordin semantic, întrucât conjuncţia „de” transformă propoziţia cauzală din originalul dantesc într-una fie consecutivă, fie condiţională (în funcţie de dispozibilitatea cititorului, pedepsit să rătăcească, la rândul său, între două „soluţii” de lectură, ambele aberante).

Răzvan Codrescu oferă o variantă remarcabilă prin claritatea expresiei (2006): „Pe calea vieţii-ajuns la jumătate,/ mă regăsii într-o pădure-obscură,/ căci drumul drept lăsasem a-l străbate.” Cratima din primul vers forţează coparticiparea silabică a vocalelor implicate. Cea din versul al doilea introduce epitetul „obscură”, care, deşi pe aceeaşi etimologie cu originalul dantesc *oscura*, trimite cu gândul, în limba română, mai curând către o dificultate de cunoaştere raţională iscată de pădurea însăşi decât către asumarea întunericului din pădure ca simbol al impasului moral. Versul final conţine o „deplasare la stânga” a complementului direct şi o formulare verbală de construcţie perifrastică în care complementul este intercalat printr-o reiterare pronominală: rezultatul îşi are eleganţa lui poetică, în

ciuda celor două aliteraţii consonantice minore şi, foarte probabil, involuntare.

Cristian Bădiliţă traduce, în proză, cu o fidelitate lexicală şi topică aproape deplină faţă de original (2021): „La mijlocul cărării vieţii noastre[/] m-am pomenit într-o pădure-întunecoasă – [/] căci dreapta cale era pierdută". Din punct de vedere metric şi prozodic, prima secţiune corespunde şi ea cu exactitate primului vers din originalul dantesc. Mai departe, chiar dacă problema metricii nu se pune în sine, ritmul clamat în prefaţa volumului este greu de dibuit, în cazul în care există în acest pasaj. La nivel sintactico-morfologic, alegerea perfectului compus („m-am pomenit") se justifică, fiind vorba de o variantă în proză. În sfârşit, în materie de vocabular, se remarcă opţiunea substantivală „cărare", cu ajutorul căreia, în primul vers, traducătorul evită primejdia semantică emanată de sintagma „mijlocul drumului" în limba română.

Repere bibliografice:

Dante: *La Divina Commedia*: *Inferno*, a cura di Natalino Sapegno, Firenze, La Nuova Italia, 1993[3];

Dante: *Divina Comedie*, în româneşte de Giuseppe Cifarelli, îngrijire de ediţie, note şi comentarii de Titus Pârvulescu, Craiova, Editura Europa, 1993;

Dante: *Infernul*, traducţiune de pe original de Doamna Maria P. Chiţiu, Craiova, Tipo-litografia Naţională Ralian Samittca, 1883;

Dante: *Infernul*, traducere în versuri de N. Gane, Iaşi, Editura Librăriei Nouă Iliescu, Grossu & Comp., 1906; Ediţia [a] II-a complect revăzută şi corectată, Iaşi, Editura Librăriei Nouă Iliescu, Grossu & Comp., 1907;

Dante: *Infernul*, în româneşte de George Coşbuc, Bucureşti, ESPLA, 1954;

Dante: *Infernul*, tradus [în proză] de Alexandru Marcu, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1932;

Dante: *Infernul*, traducere de Ion A. Ţundrea, Craiova, Casa Şcoalelor, 1945;

Dante: *Infernul*, în româneşte de Eta Boeriu, Bucureşti, Editura Minerva, 1982;

Dante: *Infernul*, interpretare românească, note şi un cuvânt înainte de George Buznea, Bucureşti, Editura Univers, 1975;

Dante: *Divina Comedie*, în româneşte de Giuseppe Cifarelli, cuvânt înainte de Alexandru Ciorănescu, îngrijire de ediţie, note şi comentarii de Titus Pârvulescu, Editura Europa, Craiova, 1993 [şi Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1998];

Dante: *Divina Comedie – Infernul*, traducere din italiană şi comentarii de Marian Papahagi, ediţie [bilingvă] îngrijită introducere şi completarea comentariilor de Mira Mocan, Bucureşti, Editura Humanitas, 2019 [A se vedea şi varianta fragmentară din „Apostrof", anul X, nr. 1 (14), Cluj, 1999];

Dante: *Infernul*, text bilingv, cu noua versiune românească a lui Răzvan Codrescu, Bucureşti, Editura Christiana, 2006;

Dante: *Divina Comedie – Infernul*, traducere [în proză ritmată] şi note de Cristian Bădiliţă, Bucureşti, Editura Vremea, 2021.

Note:

1. Natalino Sapegno spune că acest număr era acceptat de medici şi de filosofii aristotelici, aşadar avea girul – nu-i aşa? – al „comunităţii ştiinţifice" a epocii.

2. De fapt, forma „eram [...] ajuns" este ea însăşi un mai-mult-ca-perfect, construit după gramatica franceză sau cea italiană, unde verbul „a ajunge" (arriver şi, respectiv, arrivare) se conjugă cu auxiliarul „a fi". Însă abila distanţare topică din versiunea lui Gane dispersează impresia flagrantă de calchiere gramaticală din cele două limbi romanice.

3. Dante Alighieri: *Convivio* [trad. rom.: *Ospăţul*], IV, XXIII, 6-10.

4. O lectură mai împăciuitoare ar putea identifica în „drumurile adevărate" virtuţile cardinale şi pe cele teologale, dar este evident că o asemenea accepţie nu ar rezulta dintr-o traducere „exactă" a sintagmei din original, ci dintr-un act de tălmăcire interpretativă.

NOICA: TEME ȘI LEIT-MOTIVE DIN JURNALUL FILOSOFIC

Ovidiu PECICAN

În mai multe locuri din *Jurnalul filosofic* revine o temă din care, mai târziu, peste aproape un deceniu, urma să se nască o importantă carte: *Anti-Goethe* (1951-1955). Este vorba despre subiectul despărțirii ca mărturie a dragostei. „Am găsit încă un om de care mă pot despărți. [...] E un pact între voi: «acum ne putem despărți». Căci orice v-ar despărți de acum înainte, sunteți doi oameni care *s-au întâlnit* (*subl. C.N.*).// Asta e esențialul: să te întâlnești cu celălalt. [...] Număr ceasurile bune după numărul despărțirilor posibile”[1]. Și într-o altă notație, imediat următoare: „De altfel, e și cea mai frumoasă declarație de dragoste. «Simt că te pot părăsi. Te iubesc atât de mult, încât s-a împlinit ceva în mine – și acum te pot părăsi»”[2]. Despărțirea, pentru Noica, survine deci doar cu condiția întâlnirii – profunde, spirituale, dar și prin empatic *agape* – cu un altul. Fără ca întâlnirea autentică să fi avut loc, despărțirea se dovedește o imposibilitate, căci nu se pot separa decât părțile care anterior erau împreună, unite. O origine îndepărtată a acestei idei ar putea fi găsită în exlorarea lui Diogene, cu lampa în mână, a străzilor, ziua în aiaza mare, a căutării... unui om. Mulți trecători, dar câți oameni? Asemenea lui Diogene, Noica se desparte doar de cei cu care s-a întâlnit. Urma să o facă și după întâlnirea livrescă, mediată, cu Goethe, stârnind neînțelegeri și stupori (din partea lui Lucian Blaga, de exemplu).

Se observă astfel că, în perioada scrierii *Jurnalului filosofic*, Constantin Noica își formase deja – și chiar le teoretiza – atitudinile fundamentale, opțiunile profund personale, marcate de interpretări proprii, în materie de raportare la semeni și, mai cu seamă, la creatori. Acestea se dovedesc a fi rezultatul unor meditații fecunde, și nu simple decizii de o clipă argumentate post festum prin piruete și artificii de gândire, prin butade dornice să stârnească stupoarea cu orice preț.

Același lucru se poate constata și pe seama altei teme care structurează micul, dar revelatorul, volum al tânărului autor pasionat de filosofie. Cândva, Andrei Marga nota că *Jurnalul filosofic* este dominat de tensiunea «rațiunii ca și cumințenie» și a «rațiunii ca nebunie»”[3]. În timp ce, metaforic vorbind, pentru prima Noica alegea figura Fratelui Fiului Risipitor, pe seama celeilalte îl transforma în exponent pe Fiul Risipitor, protagonistul parabolei biblice. Prin cea dintâi modalitate de înțelegere, gânditorul se rânduia în spatele lui Socrate, Platon, Aristotel și a urmașilor lor. Prin cea de a doua, se integra unei linii de gândire care îi includea pe Erasmus din Rotterdam, pe Dodds și pe Michel Foucault. Punerea în cumpănă a celor două serii îl scoate însă pe autor din lungul șir al istoriei filosofiei, aducându-l alături de cei câțiva dialecticieni notabili, în frunte cu Hegel.

Toate acestea se petrec însă într-un ancadrament iconografic, ca să zic așa, desprins din Biblie. Referința biblică rămâne una fundamentală în întregul *Jurnal filosofic*, unde alături de parabola fiului risipitor sunt evocate – direct ori indirect – și alte episoade (povestea despre Cain și Abel sau întâlnirea lui Isus cu Maria și Marta, de exemplu; dar mai ales parabola Fiului Risipitor).

Deja obiceiul lui Noica de a-și proiecta, nu o dată, reflecția proprie pe fundalul unor arhetipuri biblice s-a format și se exprimă. Inițial textul din Scriptură este expus fidel, deși foarte sintetic. „Abel este cioban și Cain plugar. Abel rătăcește ca Fiul, și Cain frământă locul, ca Fratele. Iar Cain ucide pe Abel. Întotdeauna Cain ucide pe Abel”[4]. Brusc, „întotdeauna” marchează saltul reflecției filosofice, căci generalizează o experiență în durata istoriei. De aici mai departe, Noica extrapolează, văzând în România o țară de păstori și agricultori. „Suntem țara lui Cain, în care Abel n-a murit încă de tot. Dar va veni pedeapsa lui Dumnezeu, mașina, și-i va mătura pe amândoi – pentru ca neamul lor să crească, să crească biblic, dincolo de zările țării”[5]. Însemnări mai ample la temă a inserat autorul în *Pagini despre sufletul românesc* (1944), discutând pe câteva pagini țărănimea din perspectivă ocupațională – agricultori și crescători de

animale –, punând-o sub semnul arhetipal al celor doi frați biblici și atribuind păstorilor rolul de exploratori ai lumii. Dintr-un alt unghi, chestiunea țărănească revenea apoi, un deceniu mai târziu, în reflecțiile despre trecutul, prezentul și viitorul țăranului cuprinse în *Manuscrisele de la Câmpulung. Reflecții despre țărănime și burghezie* (1997), dobândind o consistență și o anvergură neașteptate. Fulguratiile jurnalului nu au rămas fără urmări, fără dezvoltări; în cazul acesta, unele de-a dreptul spectaculoase, conturând în plin comunism o filosofie politică a țărănismului foarte diferită de variantele știute și afirmate istoric la noi, de la sămănătorism și poporanism la țărănismul gândirist, ori cel al lui Iuliu Maniu.

Raporturile de frățietate, așa cum se exprimă ele în Biblie, par să îl preocupe pe tânărul Noica într-o măsură considerabilă. Alte fragmente din jurnal se referă la parabola Fiului Risipiror și a fratelui acestuia, cel rămas acasă. Tema este recurentă și joacă un rol muzical la nivelul ansamblului, ca într-un concert baroc. Iată una dintre ipostaze: „Maria și Marta – Maria care stă la picioarele Mântuitorului, Marta care robotește prin casă, ursuză – sunt, în fond, fiul risipitor și fratele [lui – *n. O.P.*]. Dar destinul fiului e să se piardă în acțiune, pe când al Mariei e să se piardă în contemplație. E toată distanța dintre spiritul masculin și cel feminin, aci”[6]. Cu alte cuvinte, masculinitatea este activă, iar feminitatea contemplativă. În fond, regăsim aici distincția dintre omul ahileic – eroic, aventuros, de fapt ipostaze ale omului de acțiune – și omul odiseic, șiret, flexibil (cu un accent pus pe gânbdire, deci). Și discuția continuă în aceeași notă dihotomică... „Ce are de dat un spirit feminin? O singură fericire, un singur extaz. și toată tehnica feminității e de a pulveriza acea fericire în nenumărate fericiri, într-o succesiune și devenire de fericiri minore. Căci ea pleacă de la ființă (Simmel!) și atunci caută devenirea și diversul; în timp ce bărbatul pleacă de la devenire și e însetat de ființă, de unitate.// Setea Unului de a se pierde și setea Multiplului de a se readuna”[7].

Amprenta motivului Fiului Risipitor – văzut mereu în oglinda fratelui său – apare și în alte contexte, mai discret etalată, cum este, de pildă, aici: „Tristețea de a nu fi păcătuit. Tristețe care cuprinde din când în când pe îngeri și aproape întotdeauna pe oamenii mediocri. În frunte cu fratele fiului risipitor”[8].

În jurnalul său filosofic, Noica împrumută din Biblie câteva parabole, împreună cu protagoniștii acestora, dându-le o relevanță filosofică, scoțându-le – fără a le întoarce împotriva acesteia – din sfera teologiei. Contemporan cu neotomismul occidental, dar mai ales cu gândirea lui Nichifor Crainic, Nae Ionescu și a colegului de generație Emil Cioran (cel din *Cartea amăgirilor*, 1935, și din *Lacrimi și sfinți*, 1937), admirator al filosofiei lui Lucian Blaga, tânărul aspirant la filosofie avea cu cine intra în rezonanță. Paginile lui cu reinterpretări de pilde biblice găsesc corespondențe – ca tip de abordare – în publicistica lui Mircea Eliade dinainte de plecarea în India și în unele gânduri prezente în paginile scrise de Mircea Vulcănescu. Cercetări comparatiste în această direcție vor putea evidenția mai clar temele și perspectivele comune, precum și diferențele de la unul la altul între atâția gânditori care, alături de alții – Radu Dragnea, Sandu Tudor –, au întemeiat publicistic și artistic un ortodoxism literar încă insuficient supus sondajelor. Când asemenea lucruri vor fi mai bine cunoscute, se va înțelege mai clar de ce, odată migrat la Paris, poetul Benjamin Fundoianu (devenit Benjamin Fondane) s-a apropiat, paradoxal, nu de mistica iudaică ci de un gânditor ortodox rus și de profesiunea de credință a acestuia: Lev Șestov[9].

Note:

1. Ibidem, p. 63.
2. Ibidem.
3. Andrei Marga, „Rațiune și creație”, în *Raționalitate, comunicare, argumentare*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1991, p. 174.
4. Ibidem, p. 14.
5. Ibidem, p. 15.
6. Ibidem, p. 10.
7. Ibidem, p. 10-11.
8. Ibidem, p. 17.
9. Mihai Zamfir, *Scurtă istorie: panorama alternativă a literaturii române*, Iași, Ed. Polirom, 2021, p. 531: „E interesant de constatat că, după trecerea febrei contestatare juvenile, cel mai profund dintre avangardiști, B. Fundoianu, se va lega spiritual de prietenul lui Berdiaeff, de Șestov, al cărui apostol va deveni pe linia aceleiași subiectivități totale”. De acord cu autorul în privința evidențierii versantului subiectivist al acestei linii de interes, observ, pe de altă parte, că atât Nikolai Berdiaeff/ Berdiaev, cât și Lev Șestov provin din sfera gândirii ruse ortodoxe.

GOLFUL SFÂNTULUI PAVEL DIN MALTA

Dan CIACHIR

În numărul pe martie 2018 în care am început să colaborez la „Lumea Credinţei”, am citit un articol documentat şi frumos scris despre Malta al domnului Laurenţiu Cosmoiu, care mi-a trezit multe nostalgii, întrucât am petrecut şi eu acolo unsprezece zile în aprilie 1990. Pe atunci nu-mi puteam închipui că va exista în La Valletta o parohie şi, implicit, o biserică românească purtând hramul Sfântului Ioan Botezătorul. Gazdele mele – despre care voi pomeni mai jos – m-au dus să văd, aşa cum cerusem, singura biserică ortodoxă din Malta; una rusească. Am ajuns în dreptul unui bloc cu câteva etaje, lăcaşul se găsea la al doilea sau la al treilea cat, având o sonerie la parter, pe al cărei buton am apăsat în zadar... Apoi am mers la o bisericuţă greco-catolică semănând izbitor cu Biserica Stavropoleos din Bucureşti, având împrejur şi o curte restrânsă, unde parohul ne-a primit cât se poate de frumos, dăruindu-mi o icoană a Maicii Domnului.

În partea a doua a lunii ianuarie 1990, când interesul ziariştilor străini veniţi în România s-a extins şi asupra altor domenii, în afară de cel politic, după căderea dictaturii comuniste, am stat de vorbă despre starea Bisericii cu trei gazetari, unul dintre aceştia fiind maltez. Datorită lui, două luni mai târziu am primit o invitaţie la un seminar organizat de Academia de studii a partidului de guvernământ din Malta (AZAD), intitulat *Voci din Răsărit*, la care urmau să participe doi oameni politici polonezi, unul maghiar şi eu, care eram mai degrabă un particular.

Era prima mea călătorie în Occident, de aceea după ce am trecut prin aglomeraţia de la Otopeni în dimineaţa zilei de 4 aprilie 1990, am rămas neplăcut surprins să constat că avionul cu care aveam să zbor până la Roma era un IL 18 sovietic. Nici constatarea că va face escală la Tirana nu era foarte plăcută, întrucât Albania încă mai avea ocârmuire comunistă, care o declarase *primul stat ateu din lume* şi nu uitam că în anii ’70 citisem într-un ziar străin că un preot fusese condamnat la moarte şi executat deoarece botezase un copil. Pe când avionul venea la aterizare, am văzut cazemate şi cuiburi de mitralieră pe marginea pistei. Clădirea aeroportului albanez semăna cu magazinul alimentar din Babadag, cu deosebirea că în faţa intrării erau doi palmieri scofâlciţi. La Tirana au coborât câţiva pasageri, după care au irupt în avion câţiva soldaţi îmbrăcaţi în uniforme identice cu cele ale militarilor din filmele chinezeşti. Voiau să vadă dacă nu a rămas nedat jos vreun albanez şi în felul acesta să ajungă în Italia.

Deşi pierdusem cursa Air Malta pentru care aveam bilet, am fost urcat la Roma într-un Boeing 737 cu turişti germani, un *charter*, simpatia pentru români şi pentru România fiind enormă la trei luni după prăbuşirea regimului Ceauşescu. De la aeroport, unde eram aşteptat, am fost dus la hotelul „Dragonara”, iar seara la o recepţie cu ceilalţi trei invitaţi, o clădire oficială a guvernului, unde atârna pe un perete un superb Hristos răstignit, lângă care ne-am şi fotografiat. Malta, se vedea asta la orice pas, era o ţară cu credinţă în Dumnezeu. După sfârşitul seminarului am mai rămas încă o săptămână pe insulă şi îmi amintesc că într-una din casele în care am fost poftit am văzut o icoană cât se poate de ortodoxă. „Malta a avut şi o perioadă

bizantină, aşa încât noi venerăm şi sfinţi bizantini", mi s-a explicat.

La Digli, în nord-vestul ţării, la capătul unei şosele contorsionate pardosite cu o piatră evocând drumurile Dobrogei, am privit Mediterana de la o înălţime de patru sute de metri: o infinită perspectivă verde-albastră, inducând în suflet un amestec de jubilaţie şi odihnă.

Aşa cum se ştie, arestat la Ierusalim, Apostolul Pavel a cerut să fie judecat de cezar, la Roma, întrucât era cetăţean roman. A pornit întracolo pe corabie, sub escortă, însă după o călătorie plină de încercări şi peripeţii, nava a naufragiat în Malta, unde Pavel a iernat, fiind bine primit de localnici, cum reiese şi din ultimul capitol, 28, din *Faptele Apostolilor*. Voiam să văd *Golful Sfântului Pavel* (La Baia di San Paolo) şi am avut prilejul să o fac în două rânduri; ultima oară într-un amurg copleşitor.

În anii din urmă, *Golful Sfântului Pavel* – sau „Sfântul Pavel de lângă mare", cum preferă să-i spună maltezii – a devenit un orăşel. La începutul secolului trecut, oamenii bogaţi obişnuiau să îşi ridice o casă şi aici, pe ţărm, ca să petreacă lunile calde ale verii în linişte, răcoare şi confort. Linişte care se păstra şi în urmă cu treizeci de ani. Am văzut atunci *Izvorul Apostolului*, din care Pavel şi-ar fi astâmpărat setea îndată după naufragiu. Tot acolo a fost înălţată o biserică, Biserica focului, unde Pavel a aruncat vipera în flăcări (*Fapte*, 28, 7-8). Un lăcaş a apărut şi pe locul fost al reşedinţei guvernatorului roman Publius, care l-a primit şi găzduit trei zile pe propovăduitorul Evangheliei (*Fapte*, 28, 7-8). De-a lungul timpului au fost construite succesiv biserici una peste alta, la nivelul cel mai de jos al acestor suprapuneri arheologii descoperind vestigii romane.

Pe 8 aprilie au plecat invitaţii polonezi şi cel maghiar, iar a doua zi am mers pe cealaltă insulă, Gozo, prilej de a pluti pe Mediterana o jumătate de ceas. Gozo este o insulă marcată de chietudine, cu mai puţini locuitori decât Malta şi cu terenuri cultivate care-i dădeau un aer rustic. Existase proiectul unui pod, conceput de doi ingineri japonezi, care să lege cele două insule, iar lumea a răsuflat uşurată când a fost abandonat. Catedrala în formă de cruce latină din Gozo, cu ziduri exterioare de un alb spumos, veche de 300 de ani, şi piaţa ei sugerau înrudiri stilistice cu Sicilia lui Lampedusa aflată la mai puţin de o sută de kilometri.

A doua zi am ieşit singur pentru prima oară de când eram în Malta. Din Sliema, de la hotel „Dragonara", prin suburbia Sf. Iulian, am ajuns în golful şi portul Marsaxlokk, pe care îl zărisem de mai multe ori prin fereastra maşinii, în treacăt. Acum puteam să-i privesc de aproape, în tihnă, bărcile vopsite în culori strălucind în lumina puternică a soarelui – era o zi cum sunt la noi cele de început de iunie –, bărci care există numai în Malta, tot aşa cum gondole nu sunt decât la Veneţia. Plină de culoare era şi piaţa de peşte din port, cu crabi, caracatiţe şi languste mustăcioase întinse pe tarabe. Pentru balcoanele închise ale unor clădiri cu etaj nu aveam pe atunci alt termen de comparaţie decât sacnasiurile caselor din vechea Constanţă sau din Brăila.

Cu o zi înainte de plecare, am fost să revăd Catedrala Ordinului Sfântului Ioan, construită în secolul al XVI-lea şi considerată până în 1798 una dintre cele mai bogate biserici din lume. Atunci, insula a fost ocupată de armatele lui Napoleon, iar catedrala jefuită de podoabele şi odoarele de preţ. În acelaşi an părăseau pentru totdeauna Malta şi Cavalerii Ospitalieri. M-am dus în oratoriu – nu mai era nimeni în biserică – să privesc îndelung tabloul *Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul*, vasta lucrare a lui Caravaggio (3 metri pe 5), datând din 1608, considerată capodopera sa şi singura sa pictură semnată.

JURNAL SPIRITUAL (PE SĂRITE) – 1998: ALT AN APARTE (XX)

Magda CÂRNECI

27 ianuarie

Iarăşi, o dată sau de două ori pe zi, câte un scurt moment de vertij bizar sau de pierdere a conştiinţei normale, diurne. Sau, poate, e vorba de o scurtă cădere înăuntrul meu, în punctul central care mă fiinţează. Nu ştiu.

La TV, am descoperit de curând canalul american „Animal planet". Privindu-l, la început mă bucur, mă înduioşez de graţia şi frumuseţea vietăţilor de tot felul. Apoi, treptat, mă apucă jalea. O jale adâncă. Încercând să pricep de ce, realizez că e din cauza condiţiei bestiale pe care o împărţim, ca oameni, ca animalele. Suntem foarte asemănători, cele două regnuri, animal şi uman, de fapt. Iar cel mai înfricoşător mi se pare procesul acuplării: e atât de orb, de tiranic, de sălbatic, de primitiv, de brutal şi, de multe ori, atât de aberant în formele pe care le ia, încât înmărmuresc! Şi nu pot să nu compar acuplarea umană cu cea animală, deşi ştiu că nu e acelaşi lucru – sau că poate să nu fie acelaşi lucru. Şi totuşi… Suntem îngeri căzuţi, căzuţi în materie, căzuţi în forme de manifestare barbare, cu colţi, aripi, gheare şi solzi, cu trompe, cozi, scroturi şi anusuri. Împărţim cu toţii aceeaşi mizerabilă condiţie încarnată, chiar dacă de o fabuloasă inventivitate creaturală. Căci ce contează că fluturii şi insectele pot fi atât de frumoase şi de ingenios construite când, pentru a supravieţui ca specie, trebuie să treacă prin procese reproductive atroce? Iar omul, ca să se salveze din această Cădere sau Încarnare, trebuie să treacă şi el prin procese alchimice nu mai puţin dureroase, terifiante, aproape lipsite de şansă. Dar măcar omul are o şansă.

2 februarie

Noaptea de joi spre vineri, apucându-mă să frunzăresc romanul „Isabel şi apele diavolului" de Mircea Eliade, pe care nu-l citisem şi pe care-l luasem cu mine ca să-l dau cuiva de acolo, am căzut peste o frază: „Diavolul nu există, e o proiecţie a psihicului nostru". Frază spusă de personajul principal, care se afla de fapt sub o stranie vrajă demonică. Frază, în sfârşit, cu care eu am fost de acord. Apoi m-am culcat. Peste noapte, am avut o perioadă de insomnie, din care apoi, probabil, am alunecat într-un fel de semi-somn. În acea stare bizară, am asistat neputincioasă la felul în care membrele trupului meu erau ridicate şi coborâte de o forţă invizibilă. Pur şi simplu, fiind în pat, pe întuneric, şi crezându-mă trează, eram inertă şi simţeam cum picioarele îmi sunt ridicate în sus şi învârtite ca nişte morişti, cum cu braţele mi se întâmplă acelaşi lucru, cum capul îmi e ridicat de pe pernă şi pus la loc. Iar din partea stângă, dintr-un colţ al camerei, un glas îmi spunea ceva – dar nu mai ştiu ce! La un moment dat, speriată de glas, am ieşit din starea asta, m-am trezit mai tare adică, şi m-am aflat tot în pat, tot pe întuneric.

M-am gândit la cele întâmplate. Nu eram decât uşor speriată, am început să mă obişnuiesc cu asemenea fenomene. Ceea ce m-a mirat în acel moment, ca şi astă vară la Paris, era natura copilăroasă a acestor gesturi şi fenomene. Ele mi se întâmplă, dar nu sunt cu adevărat terifiante, sunt blânde, chiar infantile adeseori, şi vor parcă să mă obişnuiască cu ceva, să-mi arate în mod delicat că „ceva" anume există. Ori poate sunt chiar proiecţii ale psihicului meu, care, de fapt, e încă infantil.

4 februarie

Azi noapte m-am trezit la un moment dat din cauza frigului. Apoi am readormit. Dar în momentul trecerii în somn am trăit pentru prima dată o experienţă interesantă. Ceva din mine, sinele meu sau conştienţa mea, se detaşa de o parte care intra în somn şi începea să viseze şi o observa cu detaşare cum se depărtează şi începe să imagineze visurile! Procesul ăsta extraordinar s-a terminat cu trezirea

mea din nou. Am stat să mă gândesc, să mă uimesc de cele trăite. În timp ce mă gândeam la cele întâmplate, am simţit cum îmi curge sângele în venele de pe mâini! Nu-mi venea să cred, dar simţeam cum se mişcă sângele pe sub pielea subţire de la suprafaţa mâinilor. Sau poate se mişca altceva pe sub piele, sau prin sânge, nu ştiu, un curent, o energie. După o vreme am adormit şi am visat visuri amestecate, dar în care aveam un fel de bucurie a visului, parcă dorit să fie amestecat şi cam prostesc, şi parcă îmi şi dădeam seama vag că visez. M-am trezit dimineaţa cu senzaţia de bine şi de amuzament în legătură cu aceste vise „programate". Dar strania detaşare, de azi noapte, a unei părţi a conştienţei de partea care visează, mă obsedează.

Mi-am amintit mai târziu că luni, cu o zi înainte, am sesizat un alt fenomen, pe care nu ştiu dacă trebuie să-l pun în legătură cu cel de mai sus. În cursul zilei, de trei ori dimineaţa, în timpul meditaţiei şi lecturii din cărţile sistemului, şi o dată după-amiaza la salonul de cosmetică, am simţit următorul lucru: ca şi cum mi s-ar fi făcut părul măciucă pe jumătatea stângă a craniului, şi numai acolo – sau ca şi cum aş fi simţit o furnicătură puternică în cea zonă, care-mi dădea senzaţia că sunt trasă de păr în sus, sau că firele de păr s-au zbârlit în sus, sau că fire invizibile de energie ţâşnesc în sus; dar în formă compactă, de data asta, şi nu dezlânat ca până acum. Senzaţia era atât de puternică încât dădeam cu mâna peste cap ca să văd dacă nu mi s-a ridicat părul, ceea ce bine înţeles că nu s-a întâmplat. Aproape că simţeam o suprafaţă verticală compactă deasupra părţii stângi a craniului, începând de la pielea acestuia. Destul de înfricoşător – deşi nedureros.

Mi-am mai amintit cu întârziere un vis care s-ar putea să fie în legătură cu cele de mai sus. Am visat foarte clar că aveam o mică gaură în frunte, între sprâncene, şi că-mi vizualizam acest orificiu şi din afară şi dinăuntru. Era ceva dureros, dovadă că probabil orificiul fusese făcut în mod artificial, parcă chiar de mine însămi. Dar mai ciudat e că-l atingeam şi-l vedeam foarte clar de pe ambele lui feţe. De parcă aş fi putut să mă văd – fără oglindă – din afara mea, dar aş fi putut să-mi văd craniul din interior, să fiu în propriul meu craniu. Când m-am trezit am simţit, timp de vreo două minute, o durere precisă în locul dintre sprâncene.

8 februarie

Am găsit un articol foarte interesant despre zeiţa Isis. Erau trecute acolo în revistă toate avatarurile cultului ei de-a lungul secolelor şi locurilor. Nu mică mi-a fost mirarea să aflu că în Insula Luteţia, pe care a fost întemeiat Parisul, exista un templu al lui Isis şi că numele oraşului vine probabil de la Bar-isis, transformat în Par-isis – Paris. Iar catedrala Notre-Dame a fost construită peste vechiul templu isiac.

Citind, brusc, am intrat într-un frison de „recunoaştere". Mi-am adus aminte de perioada bizară de anul trecut de la Paris (despre care am notat în jurnal). Şi mai ales de un vis foarte straniu, profund, legat de Notre-Dame şi de o întâlnire nocturnă a mea, într-o criptă de sub catedrală, cu un grup de oameni care executau un ritual ciudat, cu o tentă sexuală, dar despre care nu-mi mai amintesc nimic clar. Cred că am mai găsit o „cheie", dar sunt departe încă.

Luni dimineaţă am meditat bine, m-am rugat bine şi – ceea ce e mai important – toată ziua am fost plină de gânduri înalte şi stări luminoase; mi-am adus cu uşurinţă aminte de mine (self-remembering) şi m-am rugat lăuntric, deşi a fost o zi ocupată, cu multe drumuri în oraş, făcute pe jos.

Seara, pe la ora 18, m-am simţit obosită şi m-am întins puţin pe pat. Am închis ochii, care mă dureau, şi am observat că mi-a fost foarte uşor să „cobor" în mine, să mă interiorizez. Ba chiar, la un moment dat, m-am simţit ca închisă într-un ou mare, negru, de întuneric, în care mi-era bine, în care nu mi-era deloc greu să stau liniştită. Şi, mai ciudat, la un moment dat am avut chiar senzaţia că sunt realmente închisă în oul negru din interior pentru că am vrut să verific dacă la fel de uşor îmi zboară gândul în afară, sau ies spre exteriorul fiinţei mele, şi – culmea – în primele clipe n-am reuşit. Pentru câteva secunde am avut senzaţia fizică, aproape panicată, că n-o să pot ieşi din lăuntrul meu, din oul sinelui meu! Bineînţeles că apoi am ieşit, dar impresia a fost foarte ciudată.

Azi dimineaţă, cu jumătate de minut înainte de sculare, am simţit un vârtej cum vine şi intră în mine, prin spatele craniului, ca şi cum conştienţa s-ar fi întors în corp în mod perceptibil. Foarte straniu!

20 februarie

Am avut o perioadă rea, foarte rea. În ciuda efor-

turilor, am fost plină de mâhnire, căzută psihic, încărcată de energie sumbră, zile şi zile de-a rândul. Ştiam că e un „păcat" – adică e semnul unui lucru incorect cu mine însămi – căci lucrul pozitiv aduce împăcare şi linişte. Dar nu puteam să fac altfel.

E adevărat că am avut şi am mari probleme financiare, mai ales, dar ştiu că nu ăsta e motivul total al negativităţii. Ci faptul că îmi dau seama din ce în ce mai acut ce departe sunt în realitate de imaginea mea idealizată despre mine, şi de cât de puţin am evoluat cu lucrul de sine în ciuda iluziilor pe care mi le făceam.

Am zile bune şi zile proaste, ca înainte. Am reacţii mecanice nervoase faţă de anumite situaţii, ca înainte. La volan sunt la fel de febrilă şi de repezită ca înainte (şi am avut de curând un accident tocmai din cauza repezelii). Simt că totul se repetă cu mine aproape la fel ca înainte. Şi asta mă aruncă într-o neagră mâhnire.

O dată pe lună, înainte de ciclu, am o zi sau două în care ating pragul de jos al nervozităţii şi minei negre. Atunci simt că totul e rău, că existenţa e o damnare, că trupul e o mizerie, că nu ne putem salva din condiţia noastră prea grea, prea căzută. Ştiu că nu am dreptate, totuşi nu pot să mă opresc să „simt" aceste gânduri cu trupul întreg, cu toată făptura, ceea ce mă face să cad şi mai adânc.

Toate aceste stări, acum observate mai limpede, mă melancolizează teribil. Pe dinăuntru, miezul mi-e dureros, fizic îl simt suferind câineşte. Încerc să înţeleg de ce şi răspunsul ar fi că vreau să fiu perfectă şi nu sunt, plus că mă iluzionez teribil asupra „evoluţiei" mele spirituale. Şi nici nu pot să mă iert pentru cât de lent şi de infim mă transform, dacă mă transform.

Acum două nopţi m-am culcat supărată pe mine. Am avut un somn agitat. Din când în când mă trezeam şi parcă mai înţelegeam câte ceva, fragmentar, din ce mi se întâmplă. Înţelegeam parcă şi limitarea mea individuală, care mă punea în rând cu toţi ceilalţi şi mă obliga să accept că toţi suntem la fel, şi mai buni şi mai răi, că toţi trecem prin aceleaşi greutăţi şi încercări – şi că trebuie să renunţ cu adevărat la iluzia unicităţii şi superiorităţii mele, pe care doar o refulasem superficial. Apoi înţelegeam că multe din „semnele" şi „stările" pe care le avusesem anterior fuseseră probabil proiecţii ale umorilor şi psihicului meu, iar nu cine ştie ce „revelaţii" – şi că, în consecinţă, trebuie să mă resemnez să accept realitatea aşa cum este, dar s-o fac cu ochii deschişi, cu toată luciditatea – ceea ce doar mi se păruse până atunci că fac.

Spre dimineaţă m-am trezit şi m-a invadat gândul, ca o imagine clară, că la acea oră se sculau milioane de fiinţe umane ca mine, care începeau imediat să gândească la ele şi numai la ele, obsedate de ele însele, ca şi mine. Şi înţelegeam cumva că aici e hiba, şi că dacă înţeleg asta înseamnă că, într-adevăr, mă maturizez. Şi parcă înţelegeam că maturitatea e un proces foarte lung şi greu, nu aşa cum ni-l închipuim de obicei. Şi că cei mai mulţi îl ratează de fapt, în ciuda aparenţelor. Şi că şi eu îl voi rata dacă continui să trăiesc ca înainte, deşi merg pe 43 de ani!

Şi azi-noapte m-am sculat şi m-am tot gândit la lucrurile astea. Între altele, am realizat ce înseamnă forţa imaginaţiei. Mi-am adus aminte de întâmplarea de la Biblioteca Academiei, de acum 10-15 ani, când, citind un text de Tonitza, am „intrat" pur şi simplu în peisajul descris, şi m-am „„rezit" pentru câteva clipe undeva, la munte, în lumea descrisă de Tonitza. Ceea ce m-a speriat cumplit şi m-a făcut să-mi revin. Acum înţeleg acea întâmplare astfel: am intrat puternic în imaginaţie, o imaginaţie vie, creativă, provocată de cuvintele unui pictor inspirat, şi aflându-mă într-o imagine mentală puternică, mi s-a întâmplat pentru prima dată să-mi dau seama de asta, să mă „detaşez" de ea, să fac un fel de „self-remembering" spontan. Ceea ce a creat o distanţă între sinele meu şi imaginea trăită, făcându-mă să mă simt ca într-un spaţiu real. De unde sperietura. Dar asta mai înseamnă că acelaşi lucru mi se poate întâmpla şi cu lumea reală în momentul în care se va produce cu adevărat separarea Sinelui meu de realitatea exterioară cu care acum mă mai identific. Şi asta mai înseamnă că, probabil, aşa e construită şi Lumea în Gândul Divin. E vorba, probabil, de acelaşi proces, dar la o scară macrocosmică, infinită – deşi mi-e frică să aprofundez această concluzie. Încă mi-e frică!

Cel mai greu lucru de pe Pământ e să fii mereu lucid. Atent la tine şi la lume. Să fii cu adevărat şi continuu conştient de Realitate. E de fapt imposibil. Pentru că de fapt e Divin.

FIRIMITURI FILOSOFICE

Florin CRÎȘMĂREANU

De numele lui Aristotel se leagă, într-o bună măsură, destinul filosofiei occidentale. Mai mult decât atât, în opinia unor exegeți „lumea noastră este așezată pe principii peripatetice". Alți istorici ai ideilor nu acceptă cu ușurință astfel de fundamente și ar spune că principiile lumii în care trăim sunt mai degrabă cele oferite de paradigma creștină. Discuția cu privire la fundamente se poate prelungi *ad infinitum*, însă ceea ce ne interesează în acest moment este faptul că, printre altele, Stagiritul i-a reproșat lui Parmenide că a gândit numai *ființa în act*; aspect care îl va determina pe Aristotel să introducă în discuție și *ființa în potență*, adică o ființă mai „largă". În zorii epocii moderne, teologul Francisco Suarez continuă, într-o oarecare măsură, acest proiect, lărgind considerabil câmpul de aplicație al metafizicii, vorbind despre *ens in quantum ens reale* (*Disputationes metaphysicae*, I, *sec*. 1, § 26). Iezuitul este cel care exclude în mod explicit doar *ens rationis* din obiectul metafizicii: *objectum hujus scientiae esse ens reale in tota sua latitudine, ita ut directe non comprehendat entia rationis* (*Disputationes metaphysicae*, I, *sec*. 1, § 4). Mai mult decât atât, contrar lui Suarez, dar și întregii tradiții aristotelice, Clemens Timpler face un pas important în față și considera că obiectul metafizicii este *intelligibile in quantum intelligibile* (*Metaphysicae systema methodicum*, Steinfurt, 1604), aspect care îl va determina pe J.-F. Courtine să vorbească la un moment dat despre „l'objectité sans objet". Poziția aceasta va fi dezvoltată ulterior în textele unor autori care s-au preocupat de teoria obiectului, precum Alexis Meinong sau Kazimir Twardowski.

Această introducere a dorit să evidențieze două aspecte : pe de o parte, faptul că paradigma aristotelică este depășită de o înțelegere transcendentală a obiectului („tinologie", cum a numit-o Courtine); pe de altă parte, prin evidențierea acestor metamorfoze, asistăm la o lărgire maximă a obiectului acestei științe, ceea ce înseamnă că pot intra sub umbrela unui astfel de obiect entități dintre cele mai diverse, precum construcțiile mentale, abstracțiile, entități teoretice, cifrele, judecățile, chiar și resturile, de orice tip ar fi acestea.

Despre *rest*, considerat o problemă a filosofiei, chiar un obiect al acesteia (p. 129, 136 *et passim*.), ne vorbește Alexander Baumgarten în cea mai recentă carte a sa, apărută la Editura Polirom (*Restul ca problemă a filosofiei*). Acest opuscul este structurat pe șapte secțiuni de dimensiuni variabile. Bibliografia încheie această lucrare în format *poche*. Secțiunea de indici, atât de utilă cititorului, din păcate, lipsește.

Avem în față un text provocator, mai ales prin problematica abordată, dar și prin stilul ales cu grijă de autor pentru a reda o astfel de temă, marginală, fără nici o îndoială, în istoria gândirii occidentale de până acum. În această „scurtă carte", Alexander Baumgarten vorbește despre mai multe sensuri ale restului, între care gunoiul ocupă un loc privilegiat: „despre resturi mă exprim mult mai larg decât despre gunoaie, iar cele din urmă par o specie a resturilor" (p. 35). Gunoiul este „specia regală" (p. 43) a restului. De asemenea, această problematică este analizată din perspectiva naturii, a facultăților omenești, a codurilor culturale și sociale.

„Nimic mai izbitor pentru mintea mea decât să gândesc restul […] mintea mea își poate concepe la nesfârșit ansambluri de forme și conținuturi în care restul nu apare" (pp. 7-8). În principiu,

putem fi de acord cu ceea ce susține autorul, că „există un rest al lucrurilor și un rest al minții mele" (p. 9). Pe de altă parte, se vorbește despre „puterea restului de a ne depăși mintea" (p. 38), ceea ce dovedește cât de complexă și greu de „prins" conceptual pare această *problemă filosofică* a restului.

„A afirma ceva despre toate și a nu lăsa nimic deoparte este un semn al prostiei" (Aristotel, *Despre cer*, II, 5, 287b 28). Or, a dori să investighezi un astfel de obiect, precum restul, ceea ce rămâne, reclamă o paradigmă care nu poate fi aristotelică. „Aristotel *nu* este un filosof al resturilor" (p. 144, sublinierea noastră, F.C.). Cu toate acestea, Alexander Baumgarten spune că „distincția dintre formă și materie este *singura* care, așa cum vom vedea, ne determină în mod firesc să producem rest" (p. 51, sublinierea noastră, F.C).

Mai mult decât atât, există evenimente sau fenomene care mă afectează fără să lase un rest anume. Jean-Luc Marion a argumentat destul de convingător în mai multe rânduri asupra unor astfel de fenomene, numite de el „saturate". În acest sens, Alexander Baumgarten susține că „discursurile apocaliptice sunt un gen aparte de discursuri care presupun absența restului" (p. 23). Și ceva mai încolo, „imaginația creatoare nu produce rest, probabil pentru că este cea mai apropiată facultate de ceea ce am putea crede că ar fi creația divină" (p. 76). Într-o astfel de situație, care inventariază destule excepții, mai poate juca restul rolul de *principiu*? Este adevărat că întotdeauna *ceva rămâne* (p. 131), dar acest fapt se datorează, în opinia mea, finitudinii noastre ca oameni care s-au hotărât, la un moment dat, să mediteze (inclusiv la resturi!). Restul și (ne)putința gândirii noastre ține mai degrabă de limita noastră ca ființe create, finite, iar nu de o *restul ca limită a Ființei/ ființării.*

Încă de la Platon filosofia a fost teoretizată ca un exercițiu pregătitor pentru moarte. Din acel moment, nimeni nu a mai îndrăznit să despartă în mod radical exercițiul filosofării de acest final implacabil al ființei umane (sigur, momentul poate fi ocultat, evitat, bravat, însă acest lucru nu înseamnă anularea lui pur și simplu). Sub diferite forme ideea filosofiei ca pregătire pentru moarte se regăsește în perioada patristică, în Evul Mediu occidental, la gânditorii din perioada modernă și chiar în textele unor moderni precum lui Heidegger (care înscrie moartea în „carnea" Daseinului, dacă putem spune așa, folosind un termen husserlian) sau Pierre Hadot. Moartea este o experiența despre care nu se poate vorbi decât oblic. Nu ai cum să „trăiești" propria moarte, și totuși, ea este, atunci când va surveni, *a ta*. Din acest motiv paradoxal, privită doar dintr-o parte, este un fenomen *fără rest*.

Alexander Baumgarten susține deci că „restul nu este, așadar, produsul gândirii, ci ceea ce rămâne încă *de gândit* ori de câte ori ai făcut-o deja și pe care mintea nu îl poate *niciodată dizolva*" (p. 10, sublinierea noastră, F.C). Oare tot ceea ce rămâne fără o explicație acceptată sau acceptabilă pentru gândire reprezintă un rest? Atunci când un fenomen nu poate fi „redus" (fenomenologic vorbind), suntem automat în prezența unui „rest"?

Taina, minunea, uimirea și altele asemenea fenomene (în sens larg) pentru care gândirea nu poate furniza o explicație rațională, sunt ele „resturi"? Proprii noștri copii (și chiar noi înșine, în calitate de copii ai părinților noștri, cărora nu le putem niciodată înțelege în mod rațional și deplin motivul pentru care ne-au adus pe lume) sunt „resturi" de tip particular? Este greu de apărat *afectiv* o astfel de idee, deși rațiunea pare să ne împingă într-o astfel de direcție.

Dar, oare, restul trebuie văzut doar ca un *deșeu*, ca un *reziduu* de care nu mai ai nevoie la un moment dat, sau ar putea fi înțeles și ca ceva *excedentar*, care *dă pe din afară*, fiind *prea mult* ? Personal, cred că există cel puțin o situație când întâlnim o a treia posibilitate, atunci când rămâne ceva, dar nu ceva ca un obiect sau ca un „de gândit" (*cogitatum*), ci ceva care rămâne ceva după tine, și care, deși *dă mărturie* despre tine, scapă totuși puterii și gândirii tale. Trecutul tău (imposibil de „redus") este un astfel de exemplu. Copilul tău (pe care nu îl poți privi precum un „spectator transcendental") este un alt exemplu.

Distanța între ceea ce ești azi și ceea ce (nu) vei deveni mâine, fără a putea „anticipa” sau „umple intenția” (căci nu te poți niciodată privi pe tine ca și cum ți-ai fi ție însuți un obiect exterior), iată un alt de exemplu. Or, ceea ce rămâne, în aceste cazuri, nu-mi pare a fi nici un deșeu, nici ceva excedentar. Și totuși, *ceva rămâne*, ceva care scapă oricărei taxonomii, chiar *ad-hoc* constituite.

Reflecțiile tradiționale asupra restului sunt, trebuie să recunoaștem, foarte rare (p. 137) și să acordăm în acest sens credit lui Alexandru Baumgarten pentru abordarea acestui subiect. Probabil că ocurențele termenului rest sunt mai frecvente în istoria filosofiei, dar în accepțiunea cotidiană a termenului. Nimeni, după părerea mea, nu s-a gândit până în prezent la gunoi, la deșeuri, la resturi în general ca la un *principiu* (ca *arche* antic sau ca *ratio* modernă) demn de investigație filosofică. Și nu cred că este o scăpare din partea gânditorilor care alcătuiesc venerabila tradiție a filosofiei. Fără nici o îndoială, nu ne poate împiedica nimeni să medităm asupra resturilor, la fel cum medităm asupra multor entități reale sau imaginate. Problema este dacă această meditație este de ajuns pentru a avea de-a face cu o adevărată *problemă* filosofică. Din punctul meu de vedere, una dintre ocurențele întâlnite în istoria filosofiei care merită atenție se regăsește în *Enneade* (I, 2, 4): „trebuie să cercetăm și ce este restul”. Citind însă contextul în care apare această secvență sesizăm imediat că acest fragment își pierde foarte mult din forță: „dacă binele ar fi în suflet înainte de întinarea sa, purificarea ar fi suficientă. Ea va fi, desigur, suficientă, dar ceea ce rămâne este binele, nu purificarea. Trebuie să cercetăm și ce este restul: probabil că natura care rămâne nu este binele, căci atunci sufletul nu ar fi căzut în rău” (Plotin, *Enneade*, I-II, vol. 1, trad. de V. Rus, București, IRI, p. 133). Eu înțeleg astfel acest fragment: a sosit vremea să ne ocupăm de restul problemei, care este chiar *binele*. Restul nu pare subiectul discuției, utilizarea sa fiind una banală, cotidiană, precum întrebarea „ce facem cu acest rest de pâine?”.

Referitor la restul de pâine, remarc că, în mod surprinzător, lipsește din paginile acestei cărți vreo referință sau aluzie la episodul evanghelic în care Hristos înmulțește pâinile și pești. Citim în Evanghelie că, după această minune prin care Hristos a săturat, din puținul apostolilor, mulțimea de oameni, au rămas multe coșuri *cu resturi*: „și au strâns rămășitele de fărâmituri, douăsprezece coșuri pline” (*Matei* 14, 14-22). Aceste resturi au generat tâlcuiri dintre cele mai diverse, care mai de care mai adânci.

Să acceptăm și noi, odată cu Părinții Bisericii, că acestea firimituri nu reprezintă „resturi” care deranjează gândirea, ci însăși grăuntele de muștar sau fermentul drojdiei credinței, care va face posibilă recolta strânsă de Apostoli evident *mai bogată* decât pâinile și peștii aflați inițial în cele două coșuri.

Astfel, Evanghelia ne arată că, departe de a fi (doar) *o problemă*, „restul” este, înainte de toate, un *bine* care *va veni* sau care *este deja aici*, încă insesizabil de către filosofie (cu excepția lui Plotin, firește…).

Alexander Baumgarten, *Restul ca problemă a filosofiei*, Iași, Polirom (col. Plural), 2021, 182 p.

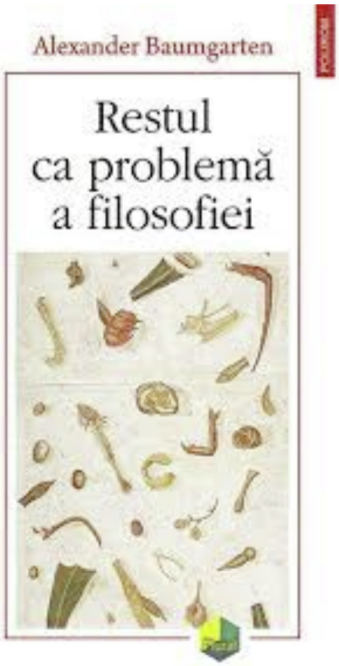

CARTEA DE RELIGIE

SUFISMUL CA PRAXIS AL INIȚIERII

Bogdan Mihai MANDACHE

Sufismul este o mișcare mistică apărută în lumea musulmană timpurie și care a cunoscut manifestări diverse, unele considerate a fi în afara doctrinei oficiale definită de teologi. Sufismul este dimensiunea interioară, esoterică a islamului, cuvântul provenind din termenul arab *tasawwuf*, ceea ce literar trimite la „cel care se îmbracă în lână", îmbrăcămintea profeților și a primilor asceți. Au fost avansate și alte etimologii, maeștrii sufiți susținând varianta spiritualistă: sufistul este cel pe care Dumnezeu l-a purificat de pasiunile egoului, cel pe care L-a ales, ceea ce pune semnul egalității între sufism și sfințenie. În paralel cu similitudinile fonetice, simbolismul numerelor acordă cuvântului *sufi* aceeași valoare numerică cu „Înțelepciunea divină". Din această perspectivă, sufistul este cel care posedă această înțelepciune, care are acces la cunoașterea lui Dumnezeu, la gnoză. Termenul *sufi* nu figurează în sursele scripturare, motiv pentru care se va impune progresiv în cultura islamică, maeștrii spirituali afirmând că la începuturile islamului sufismul era o „realitate fără nume". Era epoca în care dincolo de imitația exterioară, e vorba despre îmbrăcămintea care se asemăna cu cea a vechilor asceți musulmani, se produce o descoperire esențială, cea a profunzimii, exegeza esoterică a Coranului inițiată de imamul Ja'far al-Sadic și de Muqâtil ibn Sulaymân. Acum se afirmă programul sufismului: iubire și cunoaștere, transcendența Unicului și posibila unire cu creația, văzutul și ascunsul. Istoria sufismului a cunoscut mai multe etape: secolele VIII-XI sunt marcate de inițiativele unor persoane izolate, singulare, gânditori eminenți, asceți cu preocupări teosofice; începând cu secolul al XI-lea domină constituirea ordinelor mistice, a confreriilor grupate în jurul unui maestru; din secolul al XV-lea se manifestă o extensie a confreriilor către ansamblul populației musulmane, cu adoptarea regulilor vieții sufite de doctori și savanți, buni cunoscători ai științelor religioase tradiționale. O recentă carte readuce în atenție esoterismul islamic: Idries Shah, *Calea sufită*, traducere din limba engleză, note și îngrijire ediție de Stela Tinney, București, Editura Herald, colecția „Înțelepciunea inimii", 2021, 336 p.

Idries Shah (1924-1996) a fost un scriitor și maestru în tradiția *sufi*, născut în India, într-o familie de nobili afgani. Întreaga sa viață este legată de Anglia, unde a ajuns în copilărie. Contestat uneori de orientaliștii care îi reproșau autoritatea și pregătirea în domeniul sufismului, Idries Shah a fost recunoscut ca un purtător de cuvânt al sufismului în occident, a conferențiat despre sufism la numeroase universități occidentale. A fost un autor prolific, publicând cărți despre magie, despre sufism, cărți de folclor, jurnale de călătorie, cărți pentru copii, traduceri și comentarii la Mulla Nasrudin/Nastratin Hogea. A fost protagonistul unei dispute în jurul unei noi traduceri a *Rubayatelor* lui Omar Khayyam, prezentate de Idries Shah ca un poem de inspirație sufistă, afirmație „întemeiată" pe un manuscris datând de mai bine de 800 de ani, păstrat de familia Shah, manuscris pe care nu l-a văzut nimeni vreodată. Comentatorii cărților sale consideră unanim că lucrarea care îl definește este *Calea sufită*, o introducere în doctrina sufistă, scrisă pentru timpurile noastre, pentru omul contemporan. Printre adulatorii săi amintim pe Doris Lessing, laureată a Premiului Nobel pentru literatură, și pe Osho, misticul indian care vedea în cartea lui Shah un „diamant". În încercarea sa de a oferi omului occidental contemporan un înțeles cât mai apropiat de adevăr asupra sufismului, Idries Shah face câteva precizări etimologice din care rezultă că sufiștii pot determina activități mentale deosebite care conduc la percepții speciale al căror sistem este în om într-o stare latentă, sufismul fiind „transcenderea limitărilor obișnuite." Idries Shah identifică mai multe interpretări greșite ale ideilor și formulărilor sufiste, ridiculizări venind

din necunoaștere, din confuzii sau din suprapunerile unor credințe diferite venind din spații în care au imigrat adepții sufismului.

În încercarea de a risipi cât mai multe din falsele idei care înconjoară sufismul, Idries Shah creionează câteva portrete ale unor adevărați maeștri sufi. Al-Ghazalî (1059-1111) a fost unul dintre gânditorii care au marcat definitoriu islamul sunit al veacului al XI-lea, unul dintre gânditorii remarcabili ai islamului medieval. Profesorul de la colegiul universitar din Bagdad, *madrasa* Nizâmiyya, a combătut cu vigoare toate atacurile îndreptate împotriva doctrinei sunite. A trăit și o gravă criză interioară marcată de îndoială și desperare care a culminat cu retragerea din viața publică timp de zece ani (1095-1105). La capătul profundei căutări intelectuale și morale, al-Ghazalî a văzut în sufism încununarea creșterii spirituale a musulmanului. Muhammad ibn al-Arabî (1165-1240) a fost un celebru mistic andaluz, stabilit în Orient, a cărui doctrină monistă integrând numeroase elemente de origine gnostică avea să devină unul dintre elementele definitorii ale sufismului. Unii comentatori ai operei sale susțin, dincolo de ușoara exagerare, că sufismul lui Ibn Arabî poate fi caracterizat ca o lungă meditație a unui verset coranic: „El este Întâiul și Ultimul, Cel din afară și Cel din lăuntru. El este Atotcunoscător". Inspirându-se din acest verset, Ibn Arabî a dat doctrinei *zâhir* și *bâtin*, exoteric/esoteric, o interpretare care rezumă esența gândirii sale: cei doi poli ai realității, interiorul și exteriorul, lumea celestă și lumea terestră, nu sunt decât două aspecte ale esenței divine. Un autor care a contribuit la conturarea doctrinei sufiste, deși venea din lumea poeziei, a fost Saadi din Shiraz, autorul volumelor *Livada* și *Grădina de roze*, capodopere care „conțin o bogăție de substanță și o frumusețe poetică ce rămân aproape inegalabile. [...] Caz unic în toată literatura și fără echivalent în cea occidentală, în *Grădina de roze* Saadi a izbutit să comunice înțelesurile cele mai înalte cu ajutorul unui vocabular și al unei structuri atât de simple", scrie Idries Shah. Mawlânâ („maestrul nostru") din Rum, cunoscut sub numele de Rumi (1207-1273) a fost unul dintre cei mai cunoscuți poeți persani, fondator al ordinului dervișilor rotitori, a cărui operă a fost păstrată cu venerație de discipolii săi de la Konya. Culegerea de versuri *Dîvân-e Shams* a fost dedicată și inspirată de prietenia lui Rumi cu Shams, omniprezent în lirica lui Rumi; flacăra pe care Shams a aprins-o în viața lui Rumi nu s-a stins niciodată, opera lirică a lui Rumi bazându-se pe metafore solare, pe o imagistică a luminii, a focului, a reflectării. *Mathnawî* este o epopee spirituală care povestește călătoria sufletului de la începuturi până la destinația finală; poemul poate fi citit ca o lungă meditație asupra acestui verset coranic: „Noi suntem ai lui Dumnezeu și la El ne vom întoarce."

O prezentare completă a sufismului trebuie să integreze, alături de autorii clasici, și ordinele inițiatice care ființează și astăzi și care au avut menirea de a regulariza și oferi celor calificați tehnicile speciale perfecționate în interiorul fiecărui ordin. Maestrul Abu-Ishak Cishti , coborâtor din Profetul Mohammed a fondat comunitatea cishtică, care avea ca semn original utilizarea muzicii în exercițiile spirituale. O altă cale a fost organizată de discipolii lui Abdul-Qadir, care a folosit o terminologie care va fi regăsită peste secole în lumea rozacrucienilor, poate și pentru că la sosirea lui în Bagdad, învățătorii au strigat într-un glas: „Abdul-Qadir este Trandafirul nostru". Activitatea spirituală a ordinului Suhrawardi era răspândită în India, Persia, nordul Africii, practicile lor mergând de la producerea stărilor extatice la exerciții de reculegere absolută. Un alt ordin a fost Naqshbandi, care a înrâurit dezvoltarea imperiilor otoman și indian, care a cultivat tradiția „Maeștrilor": „Școala noastră este întemeiată pe autoritatea impecabilă și verificabilă a predecesorilor noștri în succesiunea neîntreruptă și documentată a filiației spirituale." Pentru a da seamă de pluralitatea dimensiunilor islamului, maeștrii foloseau simbolul geometric al cercului. Circumferința reprezenta Legea pe care fiecare musulman trebuia să o respecte; majoritatea rămânea pe această circumferință, într-o observare exterioară. Unii făceau călătoria inițiatică și mergeau către centrul cercului, acolo unde sălășluiește realitatea divină, la care se ajunge pe mai multe căi, cum spune au adagiu sufit: sunt atâtea căi câți fii ai lui Adam, fiecare putând progresa după propriile predispoziții. Acesta este mesajul cărții lui Idries Shah care ne reamintește că nu există esoterism autentic fără exoterism, că omul trebuie să urmeze *tarîka* pentru a ajunge la *haqîqa*: cunoașterea teoretică a doctrinelor sufiste trebuie totdeauna însoțită de lucrarea interioară. Sufismul este un praxis al inițierii.

ABHAY K.

Este poet, traducător, artist, diplomat, editor al revistei *India Perspectives*, editată în 17 limbi. Abhay este autorul unui număr considerabil de antologii (*Seducția din Delhi*, *Domnul cu opt ochi din Kathmandu* , *Profeția din Brasilia, Alfabetele Americii Latine, Magia Madagascarului, Muson, Dragoste enigmatică, Rămășițe, Culorile sufletului, Frunzele căzute ale toamnei* etc.), și editorul unor volume de poezie: *MAJUSCULE*, *100 de poeme indiene celebre* , *Noi poezii braziliene*. Lui i se datorează traducerile din cele două opere ale poetului Kalidasa, *Meghaduta și Ritusamhara*, pentru care a primit premiul Cartea de poezie a anului Kalinga Literary Festival 2020-2021. Poemele lui sunt publicate în reviste din țară și străinătate: *Literary St.Petersburg,Nevsky Almanac, Severnaya Aurora, Sphinx, Okno, Indian Literature,Kritya*, și în câteva antologii colective din Rusia, Regatul Unit și SUA.

Alfabetele Americii Latine este un corn al abundenței de încîntări, scrise de către un poet care și-a dedicat timpul și atenția studierii, înregistrării, și surprinderii experiențelor locului. Cartea este dedicată marilor poeți-diplomați ai trecutului, și Abhay, îi urmează (Zoe BRIGLEY THOMPSON, Ohio State University).

A
Andes
Sînii verzi
ai Maicii Pămînt se ridică
spre domolirea setei
omenirii poftitoare

B
Belmopan
Cînd vechea capitală a fost
măturată de uragan

s-a înălțat alta nouă
ca un condor

pe pămîntul înalt
departe de Caraibe

acolo unde rîul Belize
se întîlnește cu Mopan

ferită de valurile mareei
civilizația mayașă a renăscut.

Noua capitală a statului Belize a fost construită în 1970, bizuindu-se pe moștenirea mayașă. Clădirea Adunării Naționale este proiectată anume pentru a semăna cu un templu mayaș precolumbian.

T
Tikal
Templul de glasuri plin se înalță în văzduh
precum templul Mahabodhi

Un Buddha Mayaș meditează
sub giganticul arbore Kapok.

U
Ushuaia
Nici la capătul lumii
e lipsă de lumină
marginea devine centru
și centrul – margine

acolo în liniște plutesc
la poalele ninse ale colinelor.

V
Victoria Ocampo
Suferind un poet a aflat găzduire
în casa ei, în inima ei

ea – *Vijaya* lui
– poezia lui, viața lui –

Victoria și Tagore –
două suflete dansînd în adorație

Purabi bătînd necontenit
între India și Argentina.

Vijaya:Victoria
Purabi: vîntul dinspre Est

W
Indiile de Vest
Cuprins de febra aflării Indiei
Columb s-a lăsat purtat de cărăbiile lui

și a șovăit printre insulele
niciodată călcate de indieni

a stăruit, totuși, să îi numească indieni
și insulele – Indiile de Vest !

Să fie asta povestea
despre cum și unde începe America Latină?

(Abhay K. *The Alphabets of Latin America. A Carnival of Poems*. Bloomsbury India, First Published 2020)

Prezentare și traduceri: **Olimpia IACOB**

Jan KOCHANOWSKI

(1530-1584)

Jan Kochanowski, (1530-1584), a fost un poet polonez, secretarul regal al Regatului Poloniei între 1564-1584. Este considerat cel mai important reprezentant al Renașterii în Polonia și cel mai valoros poet până la Adam Mickiewicz. A fost denumit și „tatăl poeziei poloneze".

Cântul III

Nu crede-n Fortuna, tu, cel ce sus ești,
La roata din urmă atent să privești,
Căci doamna-i din fire sucită și rea,
Probleme, situații le-ntoarce cum vrea.

Și nu te încrede în aur, comori,
La oricare ceas să te temi de trădări;
Fortuna, ce dă, poate lua înapoi
Și nu e vreun drept să te-ajute-n nevoi.

Iar cei ce acum preajma ta o slăvesc,
Se-nclină Fortunei, la tine rânjesc;
Dispare Fortuna, ai spatele lor
Ca umbra când intră soarele-n nor.

Dar ea ochi de-și leagă primind măguliri
Ciudat zăpăcește umanele firi:
Încât nu le-ajungi cu prăjina la nas,
De sus îl sfidează pe cel jos rămas.

Să nu uiți, Norocu-i comoara cu spor,
Depune strădanii să-ți dea ajutor,
Mereu ce-i al tău să rămână așa,
De însăși Norocul la fel o să vrea.

Virtutea e veșnic comoară, mărgean:
N-o smulge nicicând cel mai aprig dușman,
N-o-nghite focul, n-o-neacă nici marea:
Deasupra domnind e doar Întâmplarea.

Cântul IX

Nu renunța-n sperare
La orice întâmplare:
Căci n-apune soare ca-n ultima zi,
Clipa rea se duce, cer frumos va fi.

Privește codrii acum
Când trece iarna pe drum,
Copacii toți își pierd din frumusețe,
Iar câmpul nesfârșit pe sub nămeți e.

Dar martie sosește,
Zăpada se topește.
Glia de-ndată ce soarele-apare,
Se-mbracă iar în culori sclipitoare.

Nimic nu-i veșnic lumesc,
Griji, bucurii se-mpletesc.
Când una din ele-n vigoare a-nvins,
Apare schimbarea, s-o vezi înadins.

Omul mândru devine,
Când toate îi merg bine,
Dar de-l întorc sorții din drumul fălos,
Cumpătu-și pierde, capu-i cade în jos.

Dar inimile toate
Bat cât le e a bate,
Căci râde de noi toți, Fortuna-n față,
Când dă, când ia, cum cheful o răsfață.

Nu socoti pierzare,
Ce-i demn de îndreptare.
Domnul răstoarnă tot, și-n noi, și-afară,
Iar cel ce crede-n El, n-o să dispară.

Cântul X

Cineva, prin luptă, slavă-a dobândit,
De-a fost pace însă, prin gospodărit;
Dar soața de-al ei soț, când n-are habar,
Truda-i în zadar.

Unu-adună bani, din slujbă, din ogor,
Altul din ce ia în chip de negustor,
Dar de nu stă soața lângă el, socot,
De râpă-i dus tot.

Cinstea doamnei sale, fală-i la bărbat,
Ea e stâlpul casei cel adevărat:
Îngrijind de toate e cununa lui,
Cea a soțului.

Ea din timp gonește boală și necaz,
Știe să-i mângâie suflet și obraz,
Poate să-i alunge grijile din gând
Dulce murmurând.

Ea îi naște pruncii semănând cu el,
Bucurii să-i facă, zbenghiuri fel de fel;
Rudele-și iau gândul de la bani, comori,
Sunt moștenitori.

De trei ori ferice, Doamne, cui îi dai,
Căsnicia asta semănând cu-un rai;
Dar de-i rea nevasta, griji, amar sporesc,
Omu-l năpădesc.

Cântul XI
Tu, nu uita: păstrează-ți mintea-ntreagă
Când un necaz te lasă fără vlagă,
Dar și în pene să te-nfoi, te-aține,
De-o fi să dea Norocul peste tine.

Of, om cinstit, cu moartea stând în față,
Frământ va fi să-ți fie-ntreaga viață,
Deși cu-ai tăi prieteni câteodată,
Vesel, cu-un vin, va trece ziua toată.

Aici, lângă izvorul ce te-ngână,
La umbră cere masă să ți-o pună,
Să toarne vin din bute cât încape,
Cât tânăr ești și moartea nu-i pe-aproape.

Îți vei lăsa averile mănoase,
Conac lăsa-vei, aurite case
Și rodul tău și truda ta deplină
Le va lua urmașul ce-o să vină.

Bogat de-ai fost sau sclav purtând năpasta,
În fața morții nu contează asta;
Hai, urcă*! Scrisă-i soarta tuturora,
Tu, veșnic surghiunit, venit-a ora.

---

*Având model oda lui Horațiu (Carmina II), îndemnul *urcă* se referă la luntrea lui Charon, n.t.

Cântul XII
Să nu ai îndoială, zic dublu ca să știi:
Virtute fără pizmă nu vei putea găsi.
Cum umbra scai se ține de trup îndeajuns,
La fel și pizma merge lângă virtute, strâns.

Lucirea-i n-ar răbda-o, nici ochi în ochi s-o pui
Și suferă când unul o-ntrece-n drumul lui;
Și simte cățăratul în van și fără rost
Și nimănui n-ar spune, aleasă de ce-a fost.

Dar cela ce servit-a din suflet țara sa,
Această nedreptate nu-l va îngrijora;
Să fie fără pată, drept, nepărtinitor,
Să sufere pizmașii plesnind de ciuda lor.

Virtutea e bogată, n-ai cum să o știrbești
Și n-așteaptă răsplată de gesturi omenești;
Chiar ea i-o recompensă și-o răsplătire-n dar,
Podoabă-adevărată și minunată-n har.

Și de-i deschis spre ceruri drumul cuiva astfel,
E-al celui servind țara. Nu ne-ndoim de el.
Unde-l rănește ciuda, Domnu-îl va mângâia
Și orișicând virtutea loc demn își va afla.

Cântul XXV
Ce vrei, Doamne, de la noi, pentru-atâtea daruri?
Pentru bunătatea Ta, plină-n tot de haruri?
În biserică n-ai loc, totu-i plin de Tine,
Și pe mare, și-n pământ, și în ceruri line.

Aur nu dorești și știu, orice bogăție,
Orice avuții lumești, Tu le faci să fie.
Inima ți-om dărui, recunoscătoare,
Căci alt dar mai bun n-avem și mai demn sub soare.

Tu, stăpânul lumii ești. Cerul cu azururi,
Tu l-ai construit și-ai pus aur, stele pururi.
Temelii pentru pământ ai zidit să fie
Și cu iarbă-ai îmbrăcat ce-a fost gol pe glie.

Numai la porunca Ta marea stă-ntre maluri
Și se teme-a depăși granița cu valuri;
Râurile au din plin ape nesecate
Și-și cunosc durata lor, ziua, neagra noapte.

Primăvara, că vrei Tu, florile-o-ncunună,
Vara, din voința Ta, spice-n snop adună.
Toamna roade multe-aduci, vinul ce te-mbată,
Apoi când e gata tot, iarna se arată.

Ierbii, leșinând de cald, rouă-i dai, să-nvie
Și cu ploi înviorezi grânele-n câmpie;
Ale Tale mâini hrănesc pe oricare fiară
Și din dărnicia Ta nimeni n-o să piară.

Lăudat în veci să fii, Tu, Stăpân a Toate,
Pentru mare mila Ta, pentru bunătate!
Îngrijește-Te de noi, ne binecuvântă,
Ocrotiți să fim mereu sub aripa-Ți sfântă!

Traducere de **Passionaria STOICESCU** și
Constantin GEAMBAȘU
din volumul în curs de apariție *Cânturi*

O GLUMĂ CU MOARTEA

Marius CHELARU

În ultimii ani am remarcat diverse colaborări între scriitorii azeri și cei din Moldova de peste Prut, soldate și cu o serie de volume. Astfel, au apărut o serie de volume ale autorilor români din Moldova de peste Prut în Azerbaidjan (Arcadie Suceveanu şi Nicolae Spătaru cu poezie, un roman al lui Igor Volniţchi ș.a.), unele traduceri ale unor autori azeri din timpuri mai apropiate sau mai îndepărtate. În 2019 semnalam în „Convorbiri" un astfel de volum, Nizami, *Aforisme*[1], o ediţie în limbile română – de Ion Hadârcă – azeră și rusă. Sau al tip de carte, semnată de Ruslan Şevcenko, *Conflictul dintre Armenia şi Azerbaidjan*.[2]

Apărut, la Iași, cu titlul *Maimuţa comandantului*, tot în traducerea lui Nicolae Spătaru, la Tipo Moldova, în 2018, volumul de proze scurte al lui Ajdar Ol a fost reeditat, cu unele modificări și alt titlu, la Cartea Românească Educațional.

Ajdar Ol este unul dintre scriitorii cunoscuți din țara sa, reprezentant al generației 80 din Azerbaidjan, autor a peste 30 de volume, parte traduse în Iran, Turcia, Rusia, Polonia, Germania și Georgia, câteva ecranizate, a primit o serie de premii pe plan național și internațional.

Cele 11 texte pare că au fost scrise în ani diverși. Se pot remarca diferențe în ce privește și felul de a scrie, și tematica diversă, de la aspecte legate de conflictul din Nagorno Karabah (*Maimuţa comandantului de campanie* și *Campania lui Gazanfar-muallim*[3] *la Shusha*), la, privindu-le „global", aspecte din viața din autorului. În ce le privește pe acestea din urmă, putem vorbi și de alte perspective, pentru că unele sunt legate de aspecte care țin de viața scriitorilor/ intelectualilor din țara sa, parte dintre nume fiindu-mi cunoscute (cum e cazul, de pildă, cu Rafiq Taghi)[4] – *Rafiq Taghi, alias Rafiq Taghi* şi *Kür Elesemid*, și/ sau *Întâlnire cu ucigaşul* (sunt și personaje universitari, o studentă ș.a.), oamenilor politici/ intelectuali/ scriitori – *O glumă cu moartea* (la acestea vom reveni și în altă lumină). Altele, ca *Bioryusoy, Sher Nizi, Kemanceaua lui usta Yusif, Rada tutunului*, și, cu amendamentul amintit mai sus, și *Întâlnire cu ucigaşul* și *O glumă cu moartea*, sunt despre diverse aspecte din viața azerilor, de diverse tipologii, cu diverse preocupări, puși în varii situații/ raporturi interumane condiționate/ influențate nu doar de caracterul lor (cum e cazul cu Sher Nizi, care de mic a fost învățat să mintă, să profite de împrejurări pentru a înșela ș.a., și a îmbătrânit ca un profitor mărunt), ci și de mediul din care fac parte.

Maimuţa comandantului de campanie şi *Campania lui Gazanfar-muallim la Shusha* sunt despre un subiect complicat în acea parte a lumii, din regiunea pe care armenii o numesc Nagorno Karabakh (sau *Lernayin Ġarabaġ*), azerii *Dağlıq Qarabağ,* rușii *Nagornîi Karabah*[5], cu urme dureroase, care se întrevăd și în aceste proze, deși abordarea este una în care realul se combină și cu fabulosul grotesc, aspectele care țin de conflict cu altele care țin de nebunia care îi cuprinde pe cei implicați, care poate atinge paroxismul.

Lucrurile ies dincolo de limitele umanului, ale firescului, dacă vorbim de *Maimuţa comandantului de campanie*. Am putea spune, la limită, că e cumva un soi de literatură a luptei la frontiere/ războiului de frontieră. Astfel, comandantul azer, fost farmacist în civilie, avea o maimuță, *Atash* (care se traduce prin „foc"; de altfel, ea dădea des comanda de tragere), un fel de „tovarăș" de chefuri, dezmăț și atrocități, căruia îi dădea și femei ușoare. Asta până ce, printr-o amară coincidență, în loc de femeia de moravuri ușoare care trebuie să fie... „mireasa" de noaptea aceea a lui Atash, vine prima soția comandatului. Și... comandantul împușcă, în final, maimuța. De partea cealaltă, la armeni, nu avem alte detalii despre cum se petreceau lucrurile, doar că și comandantul lor avea... un câine, Grag, al cărui nume în armeană însemna „Foc"...

Campania lui Gazanfar-muallim la Shusha (Shusha e un oraș Karabah recucerit recent de azeri) e de altă factură. *Gazanfar-muallim* este un activist/ politican care vrea să se afirme cu orice preț, folosind orice împrejurare îi părea potrivită. Pleacă în marș cu „oamenii săi", spre Shusha, dar... în drum îi iese șeful poliției,

Yengibar-muallim, tip la fel de găunos ca el, dar de „partea cealaltă a baricadei” și totul se transformă într-o farsă cu aspecte între tragi-comic și ridicol/ „rușine amară”, cel puțin pentru *Gazanfar-muallim*.

În *Bioryusoy* simeza pe care se conturează tabloul povestirii e tranziția – cu elementele caracteristice locului – pe care o cunoaștem prea bine și noi, cei din partea noastră de lume, cu șomaj, prăbușirea industriilor, fluctuația locurilor de muncă, traiul la limită care pe mulți i-a determinat să accepte compromisuri, munci de tot felul. Așa e și cu pictorul Nadir, contactat de către Bioryusoy – ins alunecos și „descurcăreț” din lumea opoziției politice din țară. Vedem că autorul are, pentru unele povestiri, un „plan” care duce personajele pe un drum cu întâmplări pendulând de la tragic la comic, schimbări de comportament/ atitudine spre un final frizând dezastrul, care, de altfel, pare cumva previzibil din start. Bioryusoy îi cere lui Nadir să facă un panou gigantic cu un simbol al panturcismului, bozgurdul, lupul cenușiu, garantând că va fi plătit. Dar... totul se „dezumflă”, panoul e sfâșiat de vântul nordic/ khazir, nu mai e purtat la marș, Bioryusoy îi dă lui Nadir doar mică parte din bani, căci îi era „jenă să ceară de la partid bani pentru ceva care nu există”... Și „de atunci nu s-a mai auzit nimic de Bioryusoy”...

Cumva după aceeași „schemă”, dar de data asta avînd, dincolo de aspectele de cotidian/ raporturi umane, și „formulă” detectivistică, ca o narațiune la fel de meandrică este construită și *Întâlnire cu ucigașul*. Subiectul e cam încâlcit, cu întâmplări mai puțin credibile. Pe scurt, narațiunea – dezvoltată de un tânăr asistent, Rashim-muallim – începe cu un examen al unei frumoase, tupeiste, chiar impertinente, Rena, care, deși nepregătită, până la urmă trece, forțând mâna profesorului, Gabil-muallim, dar beneficiind de „bunăvoința” asistentului, care, după ce autorul construiește cu atenție evoluția complicată a discuției/ relației dintre cei doi, chiar îi dă întâlnire. Ea nu vine, iar el află ulterior că, imediat după examen, Rena a murit, într-un incident, încercând să-și salveze mama. La fel de atent construită, dar tot labirintic, este și *Tutungeria de pe chei*, cu o reîntâlnire între un bărbat și o femeie care pare, doar pare, să evolueze spre ceva mai mult. Dar autorul țese în felul său narațiunea.

Sunt și alte aspecte de remarcat, de la cele care țin de situația din Azerbaidjan, altele legate de istoria zonei (împărțirea teritoriului locuit de azeri, mare parte fiind în Iran), relațiile cu țările din jur, Rusia, Turcia, Iran, relațiile interumane, stratificarea socială, viața scriitorilor, comportamentul politicienilor în situații diverse – în *Bioryusoy* e pildă, dar mai ales în *O glumă cu moartea* (în care cei aflați într-un avion cred că se află față în față cu sfârșitul când au parte de un incident de zbor, o pană la un motor). Cum în final avionul a aterizat fără probleme, autorul remarcă (realist, cinic, caustic?) că „oamenii uită repede poveștile care nu au un sfârșit tragic”...

În proza aceasta, care pare a avea mai multe elemente care duc cu gândul că e bazată pe un fapt real, regăsim și o „înțepătură”... scriitoricească. Se vorbește despre versurile unui poet azer: „Stau la Paris, pe malul Senei, aruncându-mi picioarele deasupra râului”, și toți își exprimă nedumerirea: „…cum poți să ajungi cu picioarele până la apă” dacă, nu-i așa, cei care au fost pe Sena, la Paris, știu că „plăcile ies deasupra apei cu vreo șapte metri”? Concluzia naratorului: „Iată ce se întâmplă când nu ești în temă, dar scrii…”.

Sau pătrundem în lumea oamenilor obișnuiți, chiar dinspre marginea societății, ca în *Sher Nizi* sau *Kemanceaua*[6] *lui usta*[7] *Yusif*. În aceasta din urmă, personajul principal, Ghadir, aduce cumva aminte de eroul filmelor mute Buster Keaton, care face totul, chiar și băşcălia față de alții, fără urmă de zâmbet. Ghadir are o soție acră, pisăloagă, fără umor, care îi reproșa mereu că nu aduce bani, că nu... Că nici măcar nu e în stare să cumpere fetei lor un tip de instrument la care, pe vremuri, cântau și renumiții menestreli călători din vremurile de demult, așa-numiții aşik[8], kemanceaua maestrului Yusif, pentru care moștenitorii doreau 500 de dolari. Însă, într-o bună zi, Ferman, un cunoscut cu o afacere bună la Moscova, auzind ce „problemă” are Ghadir, știind că nu bea alcool, îi propune ca la fiecare sută de grame de rachiu pe care o va bea să capete câte 100 de dolari. Cititorul ar putea crede că Ajdar Ol duce povestea spre un soi de dezastru, de dramă... dar Ghadir reușește să iasă cu bine. Dar beat turtă. Finalul e pe măsură: soția, Nazî, după ce îl toacă mărunt că venise beat, și „ochii îi ieșeau din orbite de-atâta furie”, Ghadir spune liniștit că totul fusese doar... o „afacere”. Femeia, văzând banii, schimbă tonul și spune fetei lor: „Mișcă-

te, serveşte-l pe tata cu un ceai, căci el merge la serviciu".

O altă proză în care se regăsesc și aspecte din viața azerilor, și drama refugiaților din Karabah, este *Târ*, în care citim despre o copilă venită din regiunea respectivă, violată de un ticălos. „Căderea puterii sovietice", scrie autorul, „vremurile tulburi, armata uriașă de șomeri" i-au atras în țara sa „pe toți spre comerțul cu amănuntul, în speranța de a face ceva bani", dar oamenii, căci nu mulți înțelegeau ce să facă, „cădeau pradă lăcomiei cămătarilor" și „își vindeau apartamentele, casele". În aceste condiții refugiații trăiau cum apucau.

Și aici narațiunea e construită în același stil de autor. Toți se frăsuiesc și pare că se vor da peste cap să îl prindă pe violator, dar... lucrurile se moaie treptat... și, în final, nu mai știm nimic despre fată și familia ei, dar aflăm că s-a făcut foarte frumoasă și că... poate... naratorul a văzut-o în fața unui restaurant. Sau poate nu era ea...

La Ajdar Ol „povestea" pleacă de la un incipit relativ lent, dar narațiunea iute se „înfășoară" în tot felul de detalii, personajele trec prin stări/ sentimente de tot felul – pe care autorul mizează în mod evident pentru a „pigmenta" „povestea"– intriga ia un traseu labirintic, chiar stufos, iar subiectul, care atrage atenția, este învăluit într-o țesătură de fire, condusă pe alocuri de la tern la intens, fapt care face lectura interesantă. Asta deși sfârșiturile au iarăși un „ceva" al lor, narațiunea fiind condusă mai rar către dramă sau final „fericit" cu totul, ci mai des spre dezastru, ridicol, dezamăgire.

M-a interesat cartea din mai multe perspective. Odată pentru că am călătorit în regiune, nu departe de Marea Caspică (Hazar, cum îi spun azerii). Apoi pentru felul în care se vede din aceste proze lumea în care trăiește scriitorul/ țara sa, cu tradițiile popoarelor turcice (de pildă „nunta bărbatului/ mirelui", „nunta miresei", caracteristice și tătarilor de la noi din Dobrogea), muzica, mâncărurile (parcă am simțit chemându-mă de departe mirosul de piti/ pilaf specific zonei, pregătit la cuptor în oale de lut), istoria mai veche sau mai apropiată (de pildă sunt amintite evenimentele legate de „Ianuarie negru"/ „masacrul din Ianuarie" din Baku, de la 19-20 ianuarie 1990, odată cu căderea URSS[9], luptele pentru independența Azerbaidjanului de Sud[10], cele din Karabah ș.a.), vocabular/ terminologie/ cum vorbesc oamenii, cu unele „intarsii" de limbaj argotic, societatea în general, de la vreun *delisemid* (nebun în azeră) la grupurile de scriitori ori la religie ș.a.. Este o carte care, dincolo de faptul că uneori prozele pot fi cam stufoase și narațiunea mai întortocheată, poate oferi o lectură atractivă. Îmi pare că este și meritul lui Nicolae Spătaru, semnatarul versiunii în limba română, una fluentă, deși textul pare să fi oferit și destule încercări de transpunere dintr-o limbă în alta.

Ajdar Ol, *O glumă cu moartea*, traducere din limba rusă: Nicolae Spătaru, cuvinte pe coperta a IV-a: Grigore Chiper, Ilaha Karimova, Sabir Bashirov, Editura Cartea Românească Educațional, Iași, 2021, 168 p.

Note:

1. Nizami, *Aforisme*, ediție în limbile română – versiune de Ion Hadârcă, azeră, rusă – Nikolai Hatunţev, engleză – Intizar Alieva, Cuvânt despre Nizami – Namig Aliyev, Cuvânt înainte (*Nizami sau miza nemuririi*) de I. Hadârcă, cuvânt de însoţire (*La drum cu Nizami*): Vugar Novruzov, Editura Prut Internaţional, Chişinău, 2012.

2. Ruslan Şevcenko, *Conflictul dintre Armenia şi Azerbaidjan. Istoria şi modernitatea*, cuvânt de deschidere (*Conflictul care a pus temelia multor cataclisme*) de Namiq H. Aliyev, traducere din rusă: Ludmila Bodrug, Chişinău, 2014, 86 p.

3. „Muallim": termen provenit pe filiera arabă; formulă de respect, care s-ar putea traduce „învățător"

4. Sau Rafiq Tağı (numele real: Rafig Nazir oglu Taghiyev), jurnalist cunoscut în epocă în Azerbaidjan, a fost arestat, s-a considerat că a inspirat la ură rasială și a fost ireverențios la adresa profetului Mahomed, grațiat, apoi asasinat.

5. Etimologia e amestecată: nagorno – din slavă, de la munte, karabakh – din limbile turcice, kara: negru, bakh: de la bahçe/ grădină.

6. Kemençe – instrument muzical cu coarde (în general trei) întâlnit pe un areal larg, din Turcia în Armenia, Azerbaidjan. Numele vine din persană.

7. Aici „maestru".

8. Aşık (din arabă – asheq, îndrăgostit) (armeană – ashugh, georgiană – ashughi) – poet/ recitator rătăcitor, întâlnit în Turcia, Azerbaidjan, Georgia, Turkmenistan, Armenia, Iran ş.a. Ades cântă/ se acompaniază la saz (tip de lăută), uneori, în anume zone, la kemence. Există versiunea că îşi au originea în practicile şamaniste din Asia, fiind numiţi în vechime bakhshi, baxşı, dede, ozan ş.a. Adesea „Aşık" a fost preluat pentru numele unor persoane, poeţi sau nu.

9. Când Sovietul Suprem al URSS a decis, pe fundalul „escaladării situației din Baku" (dorinței de independență a azerilor), dar și al stării de tensiune mai vechi din regiune, a declarat din 20 ianuarie „starea de urgență" în Baku etc. etc.

10. În limba locului: Güney Azərbaycan. Desprins din teritoriul Azerbaidjanului după războiul ruso-persan din 1926-1928, prin Tratatul de la Turkmenchay, semnat în 10 februarie 1828, după ce trupele dinastiei Qajare au fost înfrânte de Rusia.

UN DOLIU SOLAR

Simona MODREANU

Multe bucurii și oportunități mi-a răpit primul an de pandemie, ca nouă, tuturor, de altminteri. Mi-a și oferit multe, dar acesta e alt subiect. Printre pierderile majore se numără și dispariția fizică a extraordinarului scriitor belgian, profesor și intelectual de mare anvergură, Jacques de Decker, la doar câteva zile după ce pleca spre lumina veșnică și Patrick Nothomb, subtilul diplomat belgian, cunoscut astăzi mai mult ca tată al celebrei prozatoare Amélie Nothomb. Prieten al familiei și un fel de tutore din umbră al anxioasei Amélie, Jacques de Decker reușise să o convingă să iasă din topografia ei securizantă, pe ruta Bruxelles-Paris, cei doi urmând a fi invitați de onoare ai FILIT 2020. Nu a mai fost să fie…

Un an mai târziu, Doamna cu pălărie neagră, fidelă ritmului anual de publicare pe care și l-a impus din 1992, semnează al 32-lea roman al său, *Premier sang/ Primul sânge* (Albin Michel, 2021), un omagiu adus tatălui pierdut, sub forma unor memorii fictive. Recompensată cu premiul Renaudot, narațiunea se înscrie, în felul său aparte, în matricea inspirațională esențialmente tripartită a literaturii franceze contemporane, compusă din istorie (recentă mai cu seamă), faptul divers sau autoficțiunea. Acest din urmă segment pare a le merge uns la suflet scriitorilor din Hexagon, iar belgianca adoptată în mediul parizian nu face excepție, deși scrisul ei are o aromă unică, oricât de controversat ar fi. Oricum, Amélie Nothomb este în continuare cap de afiș comercial în fiecare an, romanele sale atingând mereu cifre record de vânzări și fiind imediat contractate pentru traduceri în întreaga lume. După propriile-i mărturisiri, scrie circa patru romane pe an, dar cu excepția celui pe care îl alege pentru publicare, celelalte manuscrise (căci nu scrie decât de mână, nu are nici telefon portabil, nici computer) sunt date deoparte. Nu știm ce se întâmplă cu ele, cu certitudine nu sunt supuse unui autodafe, dar nici nu vor vedea lumina tiparului, cel puțin pe timpul vieții scriitoarei. Există, fără tăgadă, un „fenomen Amélie Nothomb", o seducție adesea inexplicabilă exercitată de această scriitură strânsă, crudă, ludică, suprem dialogică, erudită și fantască. „Grafomană", cum singură se califică, autoarea belgiană vede în scris, aidoma lui Cioran, o sinucidere amânată. În 2019, într-o emisiune pe France Culture, afirma că scrie de la 17 ani (ea având 55 actualmente), „nicidecum cu intenția de a fi scriitoare, ci în chip bolnăvicios; e atât de greu să trăiești încât, fără acest lucru, care tot nu știu ce reprezintă, viața pur și simplu nu ar fi posibilă."

Obișnuită cu arabescurile intelectuale, uneori amețitoare, la limita inteligibilului, scriitoarea se confruntă de data aceasta cu o figură iubită, admirată, dar insesizabilă. „Tatăl meu era un paradox viu", mărturisește autoarea într-un interviu cu Isabelle Morizet. „Când eram mică, îmi amintesc că mă descumpănea teribil: nu-l înțelegeam." Enigmatică ea însăși, Amélie se apleacă asupra misterului patern, încercând să-l deslușească ficțional.

Patrick Nothomb a fost diplomat. În Congo, mai întâi, la Stanleyville, unde a reușit să salveze viața a 1800 de ostateci cu riscul de a și-o pierde pe a sa („Cei din familia Nothomb erau niște nebuni furioși", strecoară romanciera *en passant*), apoi a devenit primul ambasador belgian în China lui Mao, înainte de străbate Asia, din misiune în misiune, în Bangladesh, Birmania, Thailanda, Laos și Japonia. Discret, reținut, introvertit până la stranietate și deosebit de cultivat, a fost primul „vestic" acceptat într-o trupă de teatru nô - această formă de artă tradițională japoneză codificată, ermetică pentru majoritatea occidentalilor.

Scriitoarea și-a petrecut copilăria și adolescența întrebându-se cine era tatăl ei cu adevărat. Paradoxul lui Patrick Nothomb rezida în desăvârșita-i eleganță și abilitate de a socializa cu un farmec și o dezinvoltură care îl plasau deîndată în centrul atenției oricărui grup cu care interacționa și, pe de altă parte, într-o sfiiciune aproape maladivă în cercul familial. Prin natura meseriei, organiza nenumărate recepții și dineuri acasă, la care copiii Nothomb nu erau invitați, dar Amélie reușea cumva să se țească atât cât să observe ce se petrecea, fiind de fiecare dată uluită de atitudinea princiară a diplomatului, de faconda și prestanța sa grațioasă care îi subjuga pe interlocutori, și care, odată ce rămânea doar cu soția și cei trei copii, dispăreau precum caleașca Cenușăresei la miezul nopții, iar tatăl se închidea complet într-o tăcere derutantă. Explicabilă până la un punct, ca nevoie de echilibru compensatoriu după un consum public intens și constant, transformarea era totuși prea radicală pentru a nu ridica semne de întrebare neastâmpăratei și curioasei Amélie. Niciodată, până în ajunul morții sale, când fiica i-a spus că îl iubește și el i-a răspuns la fel, Patrick Nothomb nu a știut să-și arate afecțiunea față de copiii săi. Târziu abia, la vârsta adultă, aceștia au început

să detecteze semne tangibile ale iubirii sale și au înțeles că rezerva aceea stângace venea din propria-i copilărie, petrecută fără tată, mort la câteva luni după nașterea sa (eveniment menționat cu binecunoscutul și decalatul umor nothombian: „Aveam opt luni când tata a murit într-un accident de deminare. S-ar zice că moartea e o tradiție de familie"), și fără afecțiunea mamei, zdrobită de durerea acelei pierderi premature. A fost un copil crescut de bunicii materni, cu scurte incursiuni la bunicul patern, o figură totodată despotică și poetică, adept al unui regim spartan de viață și a unei selecții naturale de sorginte darwiniană. Regimul avea să-l întărească pe micul Patrick, pregătindu-l pentru supraviețuirea în contextul crizei ostaticilor din Congo.

Romanciera nu a dezvăluit familiei tema noului roman până în ultima clipă, păstrând surpriza acestei declarații respectuoase de iubire, mai ales față de mama ei care, după lectura primelor rânduri, și-a recunoscut, emoționată, soțul. Textul de rămas bun este un dublu act de afecțiune, în fond, de onorare a memoriei tatălui dispărut și de restituire a soțului iubit, pentru mamă. Răscolitor ne apare mecanismul afectiv descris de Amélie în interviul amintit: „Ce altă modalitate de a-l reînvia puteam găsi decât să-i ofer viața mea? Pe durata unui roman, jocul meu devine jocul lui. Este o experiență șamanică." Un tur de magie expiator și legitimant și pentru fiica ce îi semăna în chip izbitor, determinând-o adesea pe mama ei să o prezinte invitaților cu formula: „Iar aceasta este Patrick", ceea ce o indigna peste măsură pe copila care își căuta propria identitate. Drept urmare, și-a inventat o reacție de rebeliune curios articulată pe același tipar, cu o autoironie defensiv-agresivă, luând-o înaintea mamei și prezentându-se sfidător de una singură: „Buna ziua, eu sunt Patrick"! Spre stupoarea generală, desigur.

Relația aceasta de identificare/eliberare cu/de personalitatea complexă, zdrobitoare chiar a tatălui o face pe Amélie să se strecoare în pielea lui, în vocea lui, reînviindu-i cuvintele și expresiile și trasând o biografie parțial imaginară, sau în orice caz, necunoscută direct, cartea deschizându-se cu nașterea tatălui într-un mediu aristocratic și încheindu-se cu nașterea ei. Inevitabil, firele temporale se suprapun, se încurcă, se împletesc, căci scriitoarea își reconstituie tatăl prin imaginea pe care, copil, și-a creat-o despre el, la care se adaugă frânturi de povești, amintiri familiale, evocări fugare.

Mărturisire de iubire filială, indiscutabil, romanul *Premier sang* merge însă mult mai adânc, transformându-se într-o meditație asupra morții, problematică prezentă de altfel în toate scrierile autoarei și frecvent evocată în interviurile ei. În ciuda unei vieți de lux și răsfăț aparent, Amélie s-a aflat în proximitatea morții încă de la nașterea ei chinuitoare. Venind pe lume fără cunoștință, incapabilă să scoată un sunet în decursul primilor doi ani de viață (perioadă savuros descrisă în *Métaphysique des tubes*), a trecut printr-o agresiune sexuală la 12 ani, care i-a declanșat o anorexie foarte gravă, ducând-o până în pragul plecării din această lume. După spusele proprii, „ceea ce m-a reținut a fost senzația concretă că moartea se apropia, manifestându-se printr-o răceală incredibilă care punea stăpânire pe mine. (…) Și atunci, corpul meu s-a separat în două, a găsit soluția, corpul mi-a părăsit sufletul și s-a dus să mănânce."

Fragilitatea fizică și psihică i-a alimentat nu doar gustul pentru studiu și instinctul scormonitor, ci și ambiguitățile identitare satisfăcute adesea prin biografiile romanțate în care se pune în scenă cu regularitate, cum o face și cu tatăl ei în acest roman în care vorbește în numele lui, la persoana întâi, anunțând echivocul și indecizia interpretării prin citatul din dramaturgul Sacha Guitry pe care îl alege ca moto: „Tatăl meu este un copil mare pe care l-am avut când eram mic." Ambiguitatea întreținută tematic e susținută și de o construcție romanescă savantă, ca mai toate cele ale Améliei Nothomb, dincolo de simplitatea vizibilă la o primă lectură. Narațiunea alunecă fluid și derutant, de la o perioadă a vieții la alta, romanciera ascunzându-se în spatele tatălui, care, oricum, funcționează autonom, pus în mișcare de vorbele malițioase ale autoarei, ce pare să se și amuze copios povestind isprăvile unei familii nărăvașe. Nici nu am ști că e vorba de tatăl Patrick dacă nu ar interveni numele de familie pentru a face perceptibilă legătura de… sânge, șugubăț adusă în discuție prin relatarea pierderilor repetate de cunoștință ale lui Patrick la vederea sângelui, care îi aduce însă și prima iubire, cea a unei tinere venite să-l ajute după un episod de acest gen. Anecdota face echilibru, în spirală, cu înfricoșătoarea scenă de început, aceea în care tatăl se află în fața plutonului de execuție, într-un moment de eroism pe care nimic nu-l anticipa, mai cu seamă acea fobie a sângelui. Dar iată că, în decursul unei luări de ostateci în Congo, pus la cale de rebeli, în 1964, viitorul diplomat se oferă ca negociator, iar pertractările sale cu răzvrătiții se rotesc în ecou, eschivând așezarea într-o lectură definitivă până la ultima pagină, ce anunță proxima venire pe lume a Améliei.

Sunt condus în fața plutonului de execuție. Timpul se întinde, fiecare secundă ține cu un secol mai mult decât precedenta. Am douăzeci și opt de ani. În fața mea, moartea are chipul a doisprezece executanți. Tradiția cere ca, printre armele distribuite, una să fie încărcată cu gloanțe albe. În acest mod, fiecare se poate considera nevinovat de crima ce va fi comisă. Mă îndoiesc că această tradiție a fost respectată astăzi. Niciunul dintre bărbații aceștia nu pare să aibă nevoie de o șansă la inocență.

Așadar, se poate scrie și altfel despre moarte, chiar atunci – ori, poate, mai ales atunci – când trăiești în intimitatea ei încă de la naștere. Iar acest roman-omagiu al Améliei Nothomb încheie un doliu solar.

UMBRA LUI MARCIANUS

Ioana COSTA

Aparatul critic al ediţiilor clasice are uneori un segment suplimentar, un fel de mezanin, între subsolul variantelor din manuscrise şi construcţia temeinică a textului propriu-zis (pentru care nu aş îndrăzni să folosesc termenul „imobil”, de vreme ce opţiunile variază de la un editor la altul, conducînd la lecturi diferite şi, implicit, invitînd la o neîncetată reevaluare): mărturiile adunate din tradiţia indirectă, reprezentată în primul rînd de citate, dar care cunoaşte multe alte surse, cum ar fi antologiile, parafrazele, traducerile, *centones* etc.

Tratatul lui Cato cel Bătrîn despre cultivarea pămîntului (*De agri cultura*) ni s-a păstrat în manuscrise de bună calitate, în primul rînd *Parisinus 6842 A*, datat în secolul al XII sau începutul secolului al XIII-lea; acesta include şi *Res rusticae* a lui Varro. I se adaugă un alt manuscris, a cărui faimă este pe măsura istoriei sale: *Marcianus* (florentin), conservat doar ca tradiţie indirectă (*obliqua traditio*), altfel spus, colaţionări, dar într-o dublă descendenţă. Din 1482 datează însemnările lui Agnolo (*Angelus*) Ambrogini, mai bine cunoscut sub numele care aminteşte de localitatea natală, Montepulciano (*Mons Politianus*): Poliziano (*Politianus*). Umanistul a confruntat cu manuscrisul *Marcianus* ediţia *princeps*, din 1472, a lui Giorgio Merula (Giorgio Merlani di Negro, *Georgius Merula Alexandrinus*). Aceste *lectiones ab Angelo Politiano in principe editione adnotatae* par să fie de o fidelitate remarcabilă, de vreme ce Poliziano a înregistrat chiar şi lecţiunile pe care le considera corupte. Şaizeci de ani mai tîrziu, în 1542, Pietro Vettori (*Petrus Victorius*) a publicat *Explicationes suarum in Catonem et Varronem castigationum*, ultimele indicii ale manuscrisului *Marcianus*. La vremea cînd Vettori, cel din urmă, a folosit acest manuscris, el nu mai conţinea decît *De agri cultura* în întregime, în vreme ce *Res rusticae* a lui Varro pierduse ultimele şase paragrafe, iar celelalte două lucrări cu subiect agricol (ale lui Columella şi Gargilius Martialis) pe care le conţinuse *Marcianus* dispăruseră. Însemnările lui Vettori par mai puţin fidele decît ale lui Poliziano.

Celor doi cărturari le datorăm supravieţuirea eterică a codicelui *Marcianus*. Tratatul lui Cato a avut un destin cu mult mai norocos decît sute (sau mii?) de alte lucrări ale Antichităţii greco-latine. Exemplarul din ediţia *priceps* aflat la Biblioteca Naţională din Paris, din 1839, este o pildă rară a sorţii bune: incunabul care păstrează amintirea unui codice pierdut.

PETRI
VICTO-
RII
Explicationes suarum in Catonem, Varronem, Columellam Caligationum.
APVD SEB. GRYPHIVM
LVGDVNI,

ULTIMA SUFLARE ȘI CONȘTIINȚA ESHATONULUI

Marian Sorin RĂDULESCU

Colonelul onest și cumsecade din *Cărările gloriei* ascultă explicațiile generalului cinic referitoare la „necesitatea de a da exemple” (adică de a împușca arbitrar trei soldați sub la fel de arbitrara învinuire de „lașitate”) pentru ca „soldații așteaptă de la ofițerii superiori fermitate, la fel cum un copil așteaptă sa vadă fermitate și strictețe în comportamentul tatălui”. Îl întreabă, retoric, în două rânduri: „Dumneavoastră credeți ceea ce spuneți?”. Drept răspuns primește un zâmbet complice, după care cinicul general se scuză și se întoarce înapoi în salon unde petrecerea (dată de el) e în toi. În preajma comandamentului, trupele (decimate după un atac nesăbuit în numele unei cauze pierdute în avans) așteaptă îngrozite ordinul următorului atac, unde știu că au puțini sorți de izbândă. Întrebarea colonelului e valabilă și azi. Atâta doar că sunt destui de puțini cei care doresc să întrebe autoritățile dacă într-adevăr dau crezare lungului șir de informații contradictorii, trunchiate, tendențioase, univoce etc. pe care, prin jurnaliștii flamânzi de „senzații tari”, le propagă agresiv prin mass media.

Din cei trei soldați, aleși la întâmplare pentru a fi executați pentru „lașitate” (după un verdict ce fusese stabilit dinainte de generali a căror ocupațiune mintală era la cucerirea câtorva teritorii inamice, cu orice preț și orice sacrificiu – al soldaților de rând, nu al lor) în filmul lui Stanley Kubrick din 1957, doar unul primește de bună voie să se spovedească în timpul scurt ce le-a rămas până la împușcarea în fața plutonului de execuție. Al doilea recunoaște că n-a fost la viața lui prea religios, însă când îl aude pe preot spunându-i că Dumnezeu este oricând gata să-i despovăreze conștiința, îl întreabă dacă ar dori să-i primească spovedania. Al treilea, despre care se spunea că fusese cel mai viteaz pe câmpul de luptă (deși toți trei se dovediseră curajoși) se revoltă ivankaramazovian și, după ce tocmai îl atacase pe preot, primește un pumn zdravăn de la cel ce urma să-și mărturisească păcatele. Își pierde cunoștința, iar a doua zi e ciupit de obraz cu intenția de a nu atârna inert de stâlpul infamiei. (Cum? Un soldat nevinovat care urmează să fie împușcat apără un preot creștin?! Ăsta da motiv de autosesizare din partea spectatorilor „vigilenți”!)

Secvența din *Cărările gloriei* mi-a amintit de scena de dinaintea execuției bravilor bulgari românizați din *O vară de neuitat*. Și acolo patriotismul era „ultimul refugiu al lichelelor” – cum spunea Samuel Johnson, citat în filmul lui Kubrick de colonelul onest interpretat de Kirk Douglas. Totuși, mințile sclipitoare bubuind a progresism, liberalism și concepții „suprastatale”, „globalizante”, vor avea de furcă (bine de tot!) cu personajul jucat de Kristin Scott Thomas în filmul lui Lucian Pintilie din 1994 – Madam Dumitriu. Englezoaică (dar cu rădăcini româno-ungurești), s-a îndrăgostit de limba română și chiar de România (pe atunci, România Mare), după ce și-a cunoscut bărbatul: căpitanul principal și cult Dumitriu (Claudiu Bleonț) – „lucru rar în Armata Română”, după cum precizează colonelul Tilibiu (Marcel Iureș). Un vârf de deal ceva mai mare din Cadrilater e, pentru ea, mult mai frumos ca Fuji Yama. Există la Pintilie – în general (nu doar în *O vară de neuitat*), o balanță ce se află în deplin echilibru când e vorba de sentimentele patriotice. Mucenicii se întâlnesc cu tot felul de canalii. România, pentru el, nu e o „patrie detestabilă” (așa cum pare pentru cei de acasă, obișnuiți cu patriotismul trâmbițat de filmele „epopeii

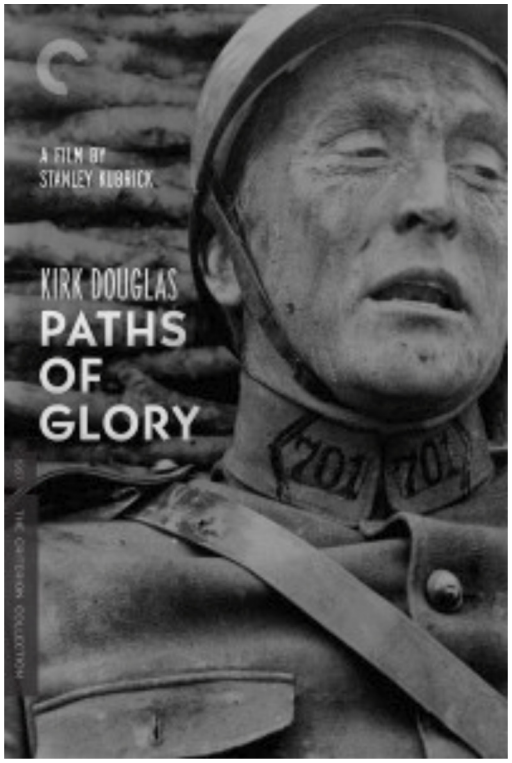

naționale”, nu și pentru mulți din admiratorii săi din lumea mare), ci „coșmarul meu iubit”. Dintre regizorii Noului Val doar câțiva (foarte puțini, unul – sigur – e Cristi Puiu) au izbutit să păstreze acest echilibru ce amintește, pe undeva, de ambivalența sentimentelor patriotice ale irlandezului James Joyce care, de la 22 de ani și până la mutarea sa la cele veșnice, a trăit pe continent însă avea să scrie numai și numai despre patria sa și – stricto sensu – despre orașul său natal, un fel de *axis mundi*: Dublin…

Pridel Angela/ *Lăcașul îngerului* este un film rusesc din 2008 care (din pricini lesne de înțeles) nu s-a bucurat de mare trecere. Mult prea repede a fost etichetat drept „film ortodox” – ștampilă sub umbrela căreia, în funcție de imaginația și simțirea fiecăruia, poți include aproape orice sau aproape nimic. E acolo, în filmul lui Nikolai Dreyden din 2008, o viață irosită și apoi recâștigată (prin ceea ce e limbajul modern refuză – sau pur și simplu nu mai poate – să înțeleagă: *metanoia*, înnoirea minții), pentru a se preschimba într-o continuă așteptare a ceea ce știi că, mai devreme sau mai târziu, trebuie să primești. *Stricto sensu*: glontele pe care tu însuți, cândva, l-ai înfipt în cineva care, culmea, te-a și iertat. Tânărul terorist „revoluționar” (din sorgintea „demonilor” dostoievskieni) ucide un preot, în anul morții lui Lenin. Peste aproape 20 de ani, când își „refăcuse” viața, devenind monah, este împușcat de unul din vechii săi „tovarăși” de „luptă revoluționară”, a cărei viață însă a rămas dedicată „epurărilor” în numele „eradicării” tuturor „racilelor” ce constituie o frână la adresa progresului (mai exact: progresismului). Aristocrații, intelectualii (care nu s-au înregimentat politic) și mai ales preoții. Este impresionant felul în care moare (sau, oricum, își primește pedeapsa) acest “om renăscut”: înconjurat de de întreaga obște din insula finlandeză devastată de venirea sovieticilor. Parcă sfârșitul, dacă e să fie, are altă mângâiere atunci când nu ești singur, iar cei din jurul tău nu-ți dau impresia că ești mai singur decât în absența lor. La finalul răvășitor din *Malmkrog,* viețile acelor aristocrați (în filmul lui Puiu din 2020, nu și în textul lui Soloviov din care se inspiră) au fost secerate fulgerător. „Clipa cea repede” ce li s-a dat îi găsește în dispoziții diferite pe fiecare din cei angajați în lunga (pentru mulți, poate, mult prea lunga) conversație de salon. Unii sunt cu mintea la „Europa” care are sau nu are (și mai mult: nu trebuie să aibă) nicio legătură cu Rusia. Alții la politica despre care se spune că are sau că nu trebuie să (mai) aibă nicio legătură cu religia (stricto sensu: creștinismul ortodox slav). Ori la convingerea că armata creștină țaristă (purtătoare de arme, vasăzică) este (sau nu este) un non-sens. Câțiva discută despre faptele generoase pe care – în concordanță cu învățătura lui Lev Tolstoi – omul le-ar putea săvârși numai dacă este pacifist și „virtuos”. În fine, pe unii îi găsește cumplitul sfârșit cu gândul și inima la credincioșia cu care s-ar cuveni să ne reprezentăm Învierea. Oare câte din personajele din *Malmkrog* poartă în inimă așteptarea „Antihristului” și au conștiința „eshatonului”? Poate doar blândul și smeritul Nikolai...

BÉLA BARTÓK, GEORGE ENESCU ȘI TRADIȚIA MUZICALĂ ROMÂNEASCĂ (III)

Alex VASILIU

Premiere – priorități în cercetarea etnomuzicologică

Se mai pot lumina elemente definitorii ale studiilor lui Béla Bartók în privința folclorului, ca pionier al etnomuzicologiei în România. Elemente de laudă pentru un om de știință și compozitor maghiar *lipsit de orice parti pris-uri*, interesat numai de valoarea, de originalitatea creației muzicale arhaice, indiferent ce zonă reprezenta.

Academia Română a publicat în 1913 volumul *Cântece poporale românești din comitatul Bihor* (aflat atunci în componența Ungariei), adunate de Bartók în 1909-1910. În scrisoarea menită ca argument tipăririi, adresată lui Dumitru Georgescu Kiriac la 29 aprilie 1910, Bartók avansa propunerea rămasă în timp primul său pas spre mediul muzical de la noi, o idee înfăptuită onorant pentru cultura română:

[…] *aș ceda benevol unei biblioteci din București întreaga mea colecție românească, precum și ceea ce voi mai culege. Poate că ar fi posibilă și publicarea ei în colaborare cu un filolog. […] Dacă Academia de Științe din București ar acorda o oarecare importanță acestor fonograme, eu aș înregistra toate cântecele de două ori: o dată pentru Budapesta și o dată pentru București*.[1]

Datorită muzicologului Titus Moisescu[2] se știe că, drept convingător argument, Bartók atașase scrisorii 38 de melodii pe care le socotea reprezentative pentru folclorul românesc din Bihor. După ce a enumerat genurile tradiției muzicale cunoscute la fața locului – *doine*, numite acolo *hore*, melodii de dans alternate cu *strigături* zise *descântece*, *corinde*, pe care le-a denumit *colinde*, cântece de nuntă, bocete și vaiete -, Bartók a prezentat instrumentele. Consecvent departajării tradiției muzicale țigănești (atât de apreciată în mediul urban maghiar la sfârșitul secolului al XIX-lea) de tradiția muzicală țărănească, autorul volumului preciza că la vioară cântă instrumentiști români, „nicidecum lăutari țigani”[3], adăugând enumerării fluierul, cimpoiul, drâmba, cornul alpin, tilinca, – după cum știm, „unelte” specifice practicilor muzicale tradiționale sătești. Se cuvine subliniată aici o realitate istorică: în perioada acumulării, organizării fondului documentar propriu și a redactării volumului *Cântece poporale românești din comitatul Bihor* drâmba, spre exemplu, mai era amintită numai în documentele maghiare vechi despre practica muzicală folclorică, dispărând aproape total în zona slovacă.

Prezentarea succintă a priorităților pe plan românesc și mondial ce se pot atribui lui Béla Bartók în calitate de etnomuzicolog ar constitui subiectul câtorva episoade din acest serial, dar pentru grupul de argumente ordonate aici în favoarea ideii că el a cunoscut în modul cel mai profund tradiția muzicală arhaică românească mă opresc doar la *corinde*, pe care le-a numit *colinde* – termen acceptat astăzi. Documentul de bază este volumul *Melodien der rumänischen Colinde (Weihnachtslieder)*, publicat la Viena în 1935. A fost al treilea tom dedicat creației arhaice românești, constituind o noutate absolută – în consecință, un drum deschis imediat mai întâi cercetătorilor din România. În anul menționat, Bartók a elaborat prima monografie românească a genului de melodie *colindă*, lucrarea a fost o premieră editorială complexă, publicată în țara noastră, ce a reprodus detaliat melismele (ornamentele) liniei melodice, transcrierea fonetică a textelor, semnele diacritice puse de cercetător (pentru că tipografiile vremii nu le puteau imprima din punct de vedere tehnic). Alte două priorități ale volumului au vizat publicarea pentru prima dată în lume a melodiilor considerate „în ritm bulgăresc și hiperbulgăresc” transcrise după înregistrări pe cilindri de fonograf sau pe discuri de patefon, și prima cercetare publicată de folclor românesc ce conținea clasificarea separată a melodiilor și a textelor de colinde.

Precizând că și volumul în discuție a deschis drumul folcloriștilor români am în vedere statutul lui

Bartók *de pionier în domeniul etnomuzicologiei românești*, lipsit de îndrumători în cercetarea detaliată, științifică a tradiției muzicale arhaice. Valoarea, importanța studiilor sale a fost înțeleasă rapid de etnomuzicologi români ai timpului. Sabin Drăgoi, spre exemplu, care l-a cunoscut personal pe Bartók și a fost în parte familiarizat cu preocupările lui, când și-a publicat câțiva ani mai devreme, în 1931, volumul de colinde, a recunoscut din prefață primordialele merite ale etnomuzicologului maghiar:

Colindele sunt grupate după comune și județe. Cu excepția acestei grupări m-am ținut de principiile inaugurate de Béla Bartók, a cărui întreprindere o continui.[4]

Meritul lui Bartók este de a fi atras atenția prima dată asupra originii precreștine a colindului, a caracterului păgân detectabil în majoritatea melodiilor de acest tip, a naivității textelor din colindele creștine[5], asupra diferenței pe care a stabilit-o între colinde și cântece de stea, impulsionând diseminarea dincolo de granițele românești a denumirilor colindei: în germană *rumänisches Weihnachtslied*, în engleză *christmas song* sau *carol*, în franceză *noël*, derivat din *chant du solstice d'hiver* (denumire deplin explicativă găsită de eminentul etnomuzicolog român Constantin Brăiloiu). Bartók a folosit toate canalele de comunicare disponibile la confluența anilor '20-'30 ai secolului trecut (conferințe în fața publicului, conferințe în fața microfonului, publicarea textelor citite în aceste împrejurări – identice sau modificate – în reviste de specialitate, studii extinse, volume) pentru a face cunoscute rezultatele cercetărilor proprii în zone ce aparțin astăzi Ungariei, Slovaciei, României. Bineînțeles, nu doar colindul a constituit subiectul comunicărilor sale – am amintit deja alte elemente ale practicii muzicale țărănești, acum mai reproduc doar trei titluri: *Dialectul muzical al poporului român din Hunedoara*, *Instrumentele muzicale primitive în Ungaria*, *Așa-numitul ritm bulgăresc*.

Importanța cercetărilor asupra folclorului, valoarea compozitorului și pianis-tului Béla Bartók a fost recunoscută de mulți muzicieni români – astăzi unul dintre tipurile de argumente revelatoare, nu integral cunoscute, fiind scrisorile pe care le-a trimis și le-a primit. Îi numesc pe Dumitru Georgescu Kiriac, Ioan Bianu, Octavian Bușiția, Octavian Beu, Romulus Orchiș, George Georgescu, Tiberiu Brediceanu și, bineînțeles, Constantin Brăiloiu. Semnificative sunt cele două volume de scrisori ale lui Béla Bartók publicate în 1976 și 1977 la editura „Kriterion", ediții îngrijite, adnotate de Francisc László.[6]

În afara eforturilor intense, îndelungate, ale lui Bartók de a publica volumele de cercetare folclorică (inclusiv despre colinde) la edituri din Austria, Germania și Budapesta, uneori finanțate de el însuși, de a depune câte un exemplar în arhive importante (Bibliotecile Universitare din Basel și Amsterdam, Biblioteca Academiei Ungare de Științe), Constantin Brăiloiu este cercetătorul român care a colaborat cel mai mult, mai consistent cu Bartók, fiind principalul său consultant științific la elaborarea volumului despre colinde și colegul român care s-a zbătut pentru publicarea acestuia în România. Nu Brăiloiu a fost vinovat de eșec. Veșnicile indisponibilități financiare, orientarea politică din deceniul european 1931-1940, tot mai permeabilă totalitarismelor, naționalismelor și șovinismelor de care și unii muzicieni români au fost atinși, au avut ca efect trecerea volumului de la Academia Română la Societatea Compozitorilor Români, apoi la Direcția specială pentru muzică populară a Ministerului Muncii, au zădărnicit tipărirea la București, obligându-l pe autor să accepte un „consorțiu" alcătuit din „Universal" (cunoscuta editură), „Waldheim-Eberle" (ambele din Viena) și o firmă din Ungaria, pe care le-a plătit din buzunarul propriu! Se mai cuvine precizat că Brăiloiu a contribuit în mod esențial la cunoașterea creației teoretice a lui Bartók în România și în lume. Exemple sunt multe, având consistența și importanța cuvenite unui întreg episod din acest serial. Rețin numai unul: din exilul elvețian motivat politic în 1943, Constantin Brăiloiu a lucrat în anii 1956-1957 la versiunea americană a volumului bartokian despre colinde. Numai moartea sa, survenită prematur la 20 decembrie 1958 și nerespectarea de către editorul american Benjamin Suchoff a înțelegerii cu el a amânat publicarea la New York a volumului de colinde până în 1975.

Rolul subliniat anterior de *pionier al etnomuzicologiei în țara noastră*, dovedit prin culegerile pe teren, prin studiile realizate în ultra-riguroasă manieră științifică[7], au motivat referirile mele referitoare aproape exclusiv la tradiția muzicală arhaică românească din Transilvania și Banat. Trebuie numaidecât avut în vedere *cosmopolitismul* preocupărilor sale de cercetător al folclorului – cosmopolitism nutrit, cum am precizat în prima parte a serialului de față[8], prin situarea localității natale Sânnicolau Mare, benefic

supusă influențelor culturale multiple, și de arhitectura spirituală a omului Bartók, în rezonanță cu impulsurile venite din diferite zone etno-geografice. Astfel se explică, în domeniul etnomuzicologiei, preocupările sale pentru studiul cât s-a putut mai detaliat al tradițiilor muzicale rutene, sud-slave, bulgărești, turcești și arabe, complex de izvoare ce a argumentat formula *miracol bartokian* găsită de colaboratorul, prietenul, analistul și continuatorul român al operei științifice rămasă de la muzicologul maghiar – Constantin Brăiloiu. Miracol dublat de originalitatea *compozitorului Bartók*! Originalitate ce va fi pusă în lumină pe parcursul unui viitor episod.

Datorită mediului multicultural în care s-a născut, datorită ambivalenței personalității sale, științifică și artistică, maghiarul Bartók ar fi putut fi interesat în mod secundar de folclorul „naționalităților conlocuitoare". Dar, pe lângă obiectivitatea și acribia de savant, el a mai avut o calitate, foarte rară în epoca sa: a recunoscut public în toate ocaziile *pe care le-a creat*, superioritatea valorică a culturii muzicale arhaice românești, demonstrând-o în activitatea laborioasă de cercetător la fața locului, de teoretician riguros. Dacă toate fonogramele păstrate la Budapesta ar fi recondiționate în folosul cercetării pe suporturi magnetice moderne, dacă toate documentele scrise de mâna lui, aflate în continuare în seifuri inaccesibile din Statele Unite ale Americii, ar fi disponibile muzicologilor și biografilor, ar putea ieși la lumină argumente suplimentare privind originalitatea, valoarea tradiției muzicale arhaice românești. Argumente structurate înaintea cercetătorilor români prestigioși contemporani cu el și a celor care i-au urmat. Sunt merite cu atât mai demne de a fi subliniate cu cât Bartók, primit în Societatea Compozitorilor Români pentru meritele excepționale descrise aici, se considera muzician maghiar – impunătoarea, ca dimensiuni, și substanțiala scrisoare adresată de el la 10 ianuarie 1931 lui Octavian Beu este un argument puternic. Doar această epistolă ar merita prezentarea într-un episod al serialului de față. Voi reveni pe larg în capitolul ce va fi dedicat compozitorului Béla Bartók. Acum reproduc numai un scurt fragment:

[…] *ideea mea, de când sunt pe deplin conștient de când m-am descoperit compozitor, este aceea a înfrățirii între popoare, o înfrățire în ciuda tuturor războaielor și disensiunilor. Această idee încerc s-o servesc în muzica mea; de aceea nu mă sustrag de la nicio influență, indiferent dacă provine dintr-o sursă slovacă, română, arabă, sau oricare alta. Numai că izvorul trebuie să fie curat, proaspăt și sănătos! Ca urmare – izvorul maghiar îmi este cel mai apropiat și ca atare influența maghiară este cea mai puternică. Dacă stilul meu – în ciuda diferitelor izvoare – are un caracter maghiar (și de ce anume depinde el) acest fapt trebuie să-l judece alții, nu eu. În orice caz, eu simt că-l are. Caracterul și mediul trebuie să fie oarecum în armonie.*[9]

Note:

1. Francisc László – *Béla Bartók și muzica populară a românilor din Banat și Transilvania*. Eikon, 2003, pag. 47
2. Îngrijitorul volumului *D.G. Kiriac – Pagini de corespondență*. Editura Muzicală, 1974.
3. Idem ca la nota 1, aici p. 49.
4. Apud Francisc László, vol. indicat la nota 1, aici p. 72.
5. Informațiile însoțite de demonstrații au fost transmise și la Postul de radio Frankfurt pe Main în data de 22 ianuarie 1933 sub formă de expunere teoretică, exemplificări din înregistrările pe care Bartók le-a realizat pe discuri de gramofon și fragmente interpretate de el însuși la pian.
6. Volumele tipărite la editura „Kriterion" din Cluj-Napoca și la Budapesta au apărut sub numele László Ferencz, iar cele de la editura „Eikon" din Cluj-Napoca și Editura Muzicală din București sub numele Francisc László. Prenumele aparțin aceluiași eminent și neuitat muzicolog.
7. […] „în privința fixării detaliilor, transcrierile lui Bartók ating limitele posibilului. Fără îndoială, ele se apropie foarte mult de ceea ce am putea numi «imaginea reală» a melodiei populare, desi șansele fixării grafice a fenomenului muzical sunt, în general, limitate. În opinia noastră, însă, ar fi necesară, în fiecare caz, și cunoașterea acelei «imagini ideale» a melodiei populare, pe care Bartók a susprins-o pe teren în momentul primului contact cu ea și a fixat-o grafic numai prin trăsăturile ei definitorii, mai ales că Bartók, compozitorul, în prelucrările sale, a folosit, de regulă, aceste prime notări ale melodiilor, nu versiunile verificate după ascultarea fonogramelor, notate cu mai multe detalii." (László Ferencz: *Bartók Bélá – Studii, comunicări, eseuri*. Kriterion, 1985, p. 249.
8. *Convorbiri literare*, nr. 12 (312) decembrie 2021, ediția online, p. 171-174.
9. Béla Bartók – *Scrisori. I.* Editura Kriterion, București, 1976, pag. 170-171.

Alexandru Odobescu, *Scrieri*, seria „Moștenire”, ediție îngrijită și note de Corina Popescu, studiu introductiv de Mircea Anghelescu, Editura Știința, Chișinău, 2021, 544 p.

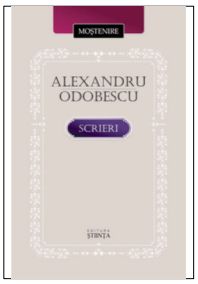

Seria „Moștenire” a editurii Știința, din Chișinău, în care au apărut până acum cărți care sperăm să ajungă la îndemâna cât mai multor cititori de pe ambele maluri ale Prutului, continuă cu scrierile lui Alexandru Odobescu, cel care, scrie Mircea Anghelescu, era „cosmopolit prin naștere și prin educație”, dar „profund patriot prin cultură și prin sentiment”.

Structura cărții (care, scrie Corina Popescu, are la bază ediția *Scrieri alese*, îngrijită de C. Popescu și prefațată de M. Anghelescu, Fundația Culturală Română, 1995, (și) cu câteva texte adăugite): Alexandru Odobescu (Mircea Anghelescu), Tabel cronologic (Constantin Cubleșan), Notă asupra ediției (Corina Popescu), Poezie, Proză (Mihnea-Vodă cel Rău (1508-1510), Doamna Chiajna (1560 – 1568), Câteva ore la Snagov, Pseudokinegetikós, Ioana D’arc, Fecioara din Orleans, Basme, Zece basme mitologice), Articole și conferințe, și, în final, Note, Iconografie.

Binevenită astăzi această carte, apărută seria amintită, îngrijit realizată de editura chișinăuiană, care readuce în atenția tinerelor generații scrierile uni autor din păcate din ce în ce mai puțin spre deloc reprezentat în manuale. Alexandru Odobescu, scria, de parcă ar fi trăit în zilele noastre...: „am avut de multe ori ocaziunea d-a constata cât de puțin cunoscători de trecutul și chiar de starea actuală a țărei lor ies din școale...”; sau: „limba noastră a fost acum șaptesprezece secoli paladiul naționalității române, fără dânsa noi astăzi n-am fi”; sau: „geografia și istoria românilor ocupă ele oare locul ce li se cuvine în școalele României?”.

Semnalăm, așadar, acest volum și ca o invitație la lectură dar și la reflecție, cititorilor noștri de toate vârstele. Căci, o spune tot Odobescu, „care alții decât românii au putința de a face ca cultura noastră intelectuală, ca limba și literatura noastră să ajungă a crea a la noi un centru de atracțiune. Un soare luminător al românimei întregi?”. Vom prezenta de câte ori vom avea ocazia acest tip de cărți, și pentru a le readuce în atenția cititorilor, dar și pentru a arăta că le prețuim, și spre a sublinia importanța unor astfel de demersuri.

Mihaela Albu, *Întâlniri cu Aurora*, cuvinte pe coperta a IV-a: Marin Preda, Iordan Datcu, Mariana Șipoș, Aius, Craiova, 2021, 174 p.

Mihaela Albu a cunoscut-o pe Aurora Cornu, după cum scrie în *Argument*, în 1999. Apoi, după cum amintește de mai multe ori în paginile acestei cărți, au devenit prietene (fapt care se vede și din scrisori, din citatele din jurnal ș.a.), au avut mai multe întâlniri, au purtat corespondență. „La New York eram aproape nedespărțite”, scrie Mihaela Albu, poate și pentru că „locuiam destul de aproape una de alta”. Mihaela Albu i-a făcut și un „portret literar” pentru un volum dedicat scriitorilor români din exil, a „luat-o ca model” pentru un personaj dintr-o povestire (*Je ne regrette rien* – inclusă și în această carte), au avut mai multe convorbiri, parte publicate, i-a dedicat un poem ș.a.

Nu de mult am publicat în „Convorbiri literare” un articol semnat de Raluca Prelipceanu, *Ultimele zile ale Aurorei sau firescul inimii*, în care autoarea scria și despre cum pandemia a răpus-o, între atâția și atâția alții, și pe Aurora Cornu. Dar în această carte, apărută la editura craioveană Aius, Mihaela Albu povestește despre cum a trăit Aurora Cornu, cum a cunoscut-o, cum a înțeles-o de-a lungul atâtor ani (între 1999 – 2021) în care au fost prietene, au discutat despre diverse întâmplări mai vechi sau mai aproape de azi și/ sau au colaborat la unele proiecte.

„Aurora a fost un personaj pe scena vieții”, scrie autoarea, iar „toți cei care au cunoscut-o și au scris despre ea au vorbit la superlativ, fascinați de personalitatea ei puternică”. „Portretul” pe care i-l face autoarea Aurorei Cornu, după cum ne spune, este bazat pe „mijloacele scrise” (pe care le împarte, metodic, în surse „primare” și „secundare”), dar și pe „experiența directă”, pe amintirile sale, pe discuțiile pe care le-au avut ș.a. Sursele „primare” sunt paginile scrise de Aurora Cornu și răspunsurile sale la interviuri, iar între cele „secundare”, de pildă, autoarea încadrează și corespondența lui Marin Preda.

Este evidentă simpatia cu care a scris Mihaela Albu aceste pagini, felul în care relatează momentele petrecute cu Aurora Cornu, cum îi povestea aceasta („spirit oral și narativ prin excelență”) despre atâtea și atâtea personalități pe care le-a cunoscut (Eliade, Cioran, Canetti, Asturias ș.a.), dar nu la fel și despre locuri, căci pentru ea acestea „trăiesc” „pentru că sunt populate de oameni”. Nici oamenii nu îi descria în sensul „clasic”, ci „prin comparație”, asocierea cu o „imagine familiară”. Spunea că, de fapt, contează și „simbolistica faptelor”. Accentul nu cade însă, în cele scrise de Mihaela Albu, pe aceste personaje, ci pe modul în care le descria, pe felul în care avuseseră un impact sau altul asupra Aurorei Cornu. Apoi autoarea povestește cum vorbește actrița Aurora Cornu despre filmele în care a jucat, diverse aspecte/

impresii, apoi despre...

Interesante, desigur, sunt paginile despre corespondența cu Marin Preda, despre iubirea dintre cei doi, de ce a ales ea să plece din țară. Cu diverse detalii sunt rândurile în care Mihaela Albu scrie despre modalitatea în care Aurora Cornu își descrie (inclusiv în interviul cu Eugen Simion, abordat pe larg) dragostea, frământările, „dulcea vanitate" de a arăta lumii aceste scrisori, cum vede poemele pe care le-a scris când era cu Marin Preda, pe care frumoasa romîncă le prețuia în mod deosebit.

Structura cărții (după Argument): *Aurora Cornu sau Poezia ca libertate*, *P.S.: Scrisori către Aurora, Jurnal ca Aurora (cu notații între anii 1999-2021)*, *Dialog cu Aurora Cornu despre Eli Lot(h)ar, Giacometti... și nu numai, Je ne regrettte rien,* și, în final, În loc de postfață – *Mihaela Albu, diaristă*, de Iordan Datcu, și un Fotoalbum.

O lectură interesantă, o carte scrisă de Mihaela Albu cu simpatie, cu dorința a realiza un portret cât mai aproape de felul în care a văzut-o ea, cât mai cuprinzător al Aurorei Cornu. Și, nu în ultimul rând, este și o altă contribuție a autoarei la „capitolul" de care nu foarte mulți se ocupă, dar de care literatura română are nevoie: acela al scriitorilor români în exil și al operelor acestora.

Octavian Ionescu, *Amintiri din viața mea*, ediție îngrijită de Marina Mureșanu Ionescu, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2021, 372 p.

Întotdeauna am fost interesat de astfel de cărți scrise de personalități ale unor domenii ale vieții sociale/ culturale române, care, din păcate după venirea comunismului au „beneficiat" de „recunoștința" autorităților. Avem mari restanțe în a valorifica nu numai literatura exilului (s-au făcut pași, dar încă mai avem drum lung), ci și a „poveștilor" de viață a acelor oameni care au fost prinși de evenimente sau/și au rămas în țară cu gândul de a face ceva, iar opera lor fie a fost pusă „la index", fie a văzut (dacă nu fusese tipărită anterior), în cel mai bun caz, lumina tiparului, după 1989, cum a fost cazul, de pildă, cu teza de doctorat a lui Octavian Ionescu, apărută în 2014.

Succint, Octavian Ionescu (25 iunie 1901, Vorniceni, jud. Botoșani – 15 noiembrie 1990, Iași), absolvent al Facultății de Drept din Iași (1924), al Facultății de Filosofie din Iași (1925), doctor în drept al Universității din Paris cu teza *La notion de droit subjectif dans le droit privé* (1931), a fost și beneficiar al unor burse prestigioase (Rockefeller, Humbold) la universitățile din Berlin, Frankfurt, Freiburg, München, Jena și Viena (1932-1938). După ce a ales să rămână în țară, deși era un nume și pe plan european (și, deși, la un moment dat scrie că, în 1943, simțind cum se apropia războiul și ce anume venea odată cu el, scrie: „atunci mi-a încolțit gândul să-mi trimit familia în Elveția"... dar, doar pe timpul războiului), fiind pro-

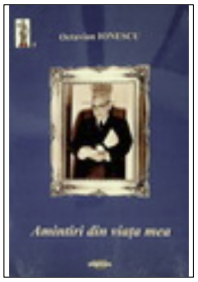

fesor suplinitor (1941-1942), apoi titular (1941-1950) la catedra de Drept civil a Universității din Iași, după „epurări", a fost nevoit să accepte să fie profesor de limba română în învățământul gimnazial și secundar din Iași (1950-1961). Înainte de instaurarea comunismului în România a publicat, în domeniul juridic, o serie de articole/ studii, monografii: *Considerațiuni asupra normei juridice*, 1933, *Problema părții introductive a codului civil*, 1935, *Opera Consiliului Legislativ față de știința și tehnica dreptului,* 1936, *Curente actuale de filozofie juridică germană,* 1936, *Obligația pe cale de voință unilaterală și anteproiectul Codului civil român,* 1937, *L'influence de la législation allemande sur le projet du Code civil roumain,* 1938, *La Sociologie juridique et l'enseignement universitaire,* 1939, *Codul civil și noile ideologii sociale*, 1940, *O instituție de drept privat german. Bunul rural de familie*, 1943 ș.a.

Sunt în aceste pagini nu doar amintiri din viața lui Octavian Ionescu sau despre activitatea sa, ci și despre felul în care se schimbau lucrurile în țară, cum se desființau instituții importante, erau îndepărtați/ „neîncadrați" sute de oameni de valoare din facultăți sau din Curtea de Casație și Consiliul Legislativ (desființate prin două decrete din 22 aprilie 1948), „epurarea" a cca. 1000 de avocați, distrugându-se practic multe instituții juridice importante. Au fost înlocuiți cu alt tip de „cadre". Parte dintre consecințe le-am simțit pe pielea noastră după 1989, prin felul în care s-au comportat unii dintre cei care mai activau încă.

Structura cărții (după Cuvânt înainte – *Rezistența prin memorie*, de Marina Mureșanu Ionescu), Caietul I – *Copilăria*, Caietul II – *Studii la liceul „Laurian" din Botoșani (1913-1920)*, Caietul III – *Studii la universitatea din Iași (1929-1925)*, Caietul IV – *Studii la Paris (1925-1931),* Caietul V – Studii de specializare și de aprofundare în Germania și Austria (1932-936), Caietul VI – Căsătoria mea și constituirea unei familii. Activitatea profesională și științifică (1935-1948), Caietul VII – Activitatea profesională și științifică (1942-1962), Caietul VIII – Activitatea profesională și științifică (până în 1939), și, în final, Epilog, Résumé, Anexe.

Cititorul poate vedea (fapt subliniat și de fiica sa, Miruna Mureșanu Ionescu) că Octavian Ionescu a scris fără restricții, fără teama de ce s-ar fi putut întâmpla cu el dacă aceste pagini, pe care, de altfel, aflăm că nu le ascundea, ar fi fost „descoperite" cumva de regim. Octavian Ionescu scrie, încă din primele pagini: „în amintirile mele personale voi îmbina nota afectiv literară cu date istorico-științifice legate de viața mea". Toate sunt amintiri ale

sale, pentru că mărturisește că nu a ținut nici un jurnal, nu a avut nici o însemnare scrisă „despre faptele pe care le-am trăit”. Sunt de interes amintirile sale despre România, despre Europa acelor vremuri, despre Germania lui Hitler, Olimpiada din 1936 de la Berlin, despre Paris, România invadată de rușii „eliberatori” („orașul era străbătut de bande de soldați ruși, lăsați în libertate, care pradă și ucid”), dar despre și Universitatea din Iași, începutul „epurărilor” („chiar de la începutul lui martie 1945”), apoi și epurarea sa, când a „aflat într-o dimineață” că nu mai era „considerat profesor al Facultății de Drept din Iași”) ș.a., oamenii pe care i-a cunoscut, nume faimoase în domeniu.

Sunt pagini în care și un cititor mai puțin atras de drept/ materia juridică poate avea parte de o lectură interesantă.

Alexis Torrance, *Pocăința în antichitatea târzie. Asceza la părinții răsăriteni și organizarea vieții creștine (cca. 400 – 600 d. Hr.)*, traducere din limba engleză: Dragoș Dâscă, Editura Doxologia, Iași, 2014, 348 p.

„A defini pocăința în lumea creștină timpurie este o sarcină care necesită destul de multă atenție”, scrie autorul, și pentru că „în privința acestui subiect nu există decât scurte comentarii și, mai rar, discuții”. Ceea ce își propune autorul este să „exploreze” și „reevalueze” dezvoltarea acestui concept, pocăință, cu precădere în Răsăritul creștin în care se vorbea, în antichitatea târzie, greaca, „cu referință specială” la Sfinții Marcu Ascetul, Varsanufie și Ioan din Gaza, și Ioan Scărarul.

În afară de asta a căutat „un cadru viabil” în care se pot „plasa” „multiplele întrebuințări și aplicații ale ideii de pocăință”, fie că era vorba de același text al aceluiași scriitor ori de un spectru mai larg. Cadru pe care, pe baza scrierilor pustnicilor amintiți, îl împarte în trei „niveluri”: 1. „pocăința inițială (raportată la începutul sau noul început al vieții creștine”, 2. „pocăința existențială (raportată la o stare de pocăință continuă, dobândită prin practica virtuții și păzirea poruncilor lui Hristos”, și 3. „pocăința după modelul Hristos (raportată la pocăința trăită a creștinului pentru aproapele și pentru lume, după asemănarea *pocăinței pentru celălalt*”.

Pornind de la acest „cadru” care este, scrie autorul „principalul factor determinant”, cartea este structurată astfel (după Abrevieri, Mulțumiri, Cuvânt înainte la ediția română și Introducere): I. Pocăința autentică și cea falsă. Tendințe în studiul pocăinței în Biserica primară de la Reformă până în prezent, II. Definirea pocăinței în lumea patristică greacă. Partea I: Iudaismul elenist, Noul Testament și izvoarele eleniste non iudeo-creștine, III. Definirea pocăinței în lumea patristică greacă. Partea II: Pocăința în Biserica primară (o reevaluare), IV. Pocăința în tratatele Sfântului Marcu Ascetul, V. pocăința în scrisorile Sfinților Varsanufie și Ioan din Gaza, VI: pocăința în opera Sfântului Ioan Scărarul, și, în final, Concluzii: Pocăința în Antichitatea târzie creștină și problema continuității, Epilog, Anexa I – Pocăința apocaliptică în Biserica primară, Anexa II – Canoanele potențiale și pocăința monahală, Bibliografie, Indice de referințe scripturistice, Indice general.

Sunt multe aspecte discutate cu detalii în aceste pagini despre ce a însemnat și ce înseamnă pocăința cu reverberații dincolo de timpurile avute în vedere, conceptual și practic, etapele sau căile „urcușului mistic”, dificultățile diferitelor clasificări conceptuale, aspecte practice ș.a. O o carte realizată atent ca întreg, cum ne-a obișnuit editura Doxologia.

Elena Fluturel, *Repere eminesciene pe drumuri europene*, jurnal de călătorie, ediția a II-a, prefață de Nicolae Busuioc, coperta: Vasile Fluturel, foto: Antia-Ștefana Fluturel, Editura Princeps Multimedia, 2020, 282 p.

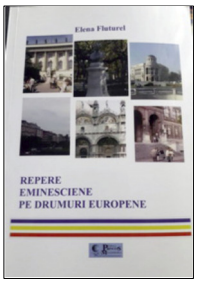

Cu ceva timp în urmă semnalam, la prima ediție a acestei cărți, modul în care Elena Fluturel înțelege să călătorească, și apoi să scrie despre asta, având ca „obiectiv” pașii lui Eminescu, vorbind despre locuri dar și despre cărți, întâmplări de ieri și de azi ș.a. Așadar, și din dorința de a nu repeta cele spuse, vom adăuga doar câteva gânduri. Astfel, drumul curge pe un itinerar semnificativ pentru scopul propus (Iași, Ipotești, Putna, București, Blaj, Cernăuți și, apoi, peste fruntarii, către Viena, Praga, Berlin, Florența, Veneția, Padova ș.a., ș.a.), iar Elena Fluturel călătorește și înlăuntru, prin felul său de a-l vedea pe Eminescu, cu unele extrapolări în istoria literaturii noastre, dar și, oferind o serie de fotografii pe care le consideră semnificative pentru un fapt/ un moment anume, poate întregi în ochii și mintea eventualului cititor imaginea pe care ea o are în gând.

Așadar, concluzionând, Elena Fluturel în această carte călătorește prin locuri și printre cărți, pe urmele celui care este un autor determinant pentru cultura, pentru literatura noastră, propunându-și și să re-alcătuiască, pe cât posibil, un anume tip de viziune dar și de atmosferă, dovedind, cum am mai spus la semnalarea primei ediții, și calități de povestitor.

Marius CHELARU

UN OM CU AMINTIRI E UN OM VIU

Ioan HOLBAN

Sîntem în anii '80 ai secolului trecut. Costin Vlahu, un tînăr universitar, îşi pregăteşte dosarul pentru colocviul de admitere la doctorat, care, conform uzanţelor epocii, trebuia să conţină şi o *autobiografie* amănunţită, cerută de temutul, atît de antipatizatul, serviciu de „Cadre" al Universităţii. Acesta este declicul romanului *Doamne, ai grijă de lalea* al lui Costel Nedelcu, cu o amprentă apăsat (auto)biografică, protagonistul căutînd în propria memorie calea de reconstituire nu doar a epocii, ci şi a fiinţei sale interioare, în evoluţia pe nivele succesive de existenţă; „un om cu amintiri e un om viu", constată Costin, intrat în cotloanele amintirilor, din prima copilărie pînă la examenul de doctorat, nu ca într-un *refugiu*, cum se întîmplă în atîtea alte paradigme literare, ci ca o construcţie pe care trebuie s-o proiecteze şi s-o desăvîrşească. *Doamne, ai grijă de lalea* este un Bildungsroman, o carte a formării personalităţii unui copil necăjit, plasat de ai săi la o Casă a Copilului, urmînd etapele unui traiect existenţial care îşi construieşte, cu migală şi suferinţă, edificiul. Primul plan al romanului, cel mai profund, pe care îl poate explora memoria activă a personajului este copilăria petrecută într-un sat de cîmpie, cartea lui Costel Nedelcu fiind (şi) o *saga* a unor familii, Vlahu şi Spirea, dintr-un sat pierdut în orizontul vălurit al stepelor şi cîmpiilor Bărăganului, un *roman de familie*, cum i s-a spus speciei. Familia lui Costin coboară de la munte pentru a lucra pămîntul Bărăganului, urmînd povestea, adesea, dramatică a *colonizării* întinderilor din sud: „Dornici de mămăligă, tataie şi mamare au lăsat în grija băiatului lor cel mare pădurea şi toate acareturile de la munte, inclusiv casa bătrînească a Lupilor din zona Măneciu Ungureni, şi coborîră pe coajă cu ceilalţi şase copii pentru a cultiva pămîntul oferit de reforma din 1921 unei văduve de război, soţia unui frate mai mare de-al bunicului. Pămîntul oferit prin reforma de după primul război mondial se afla în satul cunoscut de Cucurigu. Satul primise o denumire oficială după numele unui mare voievod muntean, dar încă şi azi, măcar în glumă, oamenii cînd sunt întrebaţi de unde sunt, răspund din Cucurigu. Era un sat în mijlocul Bărăganului, la zece kilometri de cea mai apropiată staţie de cale ferată, înţelenit de vegetaţie spontană, şerpi şi ţînţari cît pentru o întreagă ţară. Totul creştea la voia întîmplării (...Se) spunea prin sat că fusese adus acolo în plin cîmp, prin noiembrie 1922, primul beneficiar al reformei, un flăcău complet sărac, orfan, ce-şi făcuse în grabă un bordei să aibă unde sta. Iarna lui 1922 spre 1923 a fost destul de grea. A căzut atîta zăpadă încît a acoperit satele. Autorităţile s-au alertat să scoată oamenii de sub nămeţi, dar trebuiau întîi să descopere sătucurile, apoi casele. Unde sunt sătucurile? Flăcăul, din sătucul cu un singur bordei şi un singur locuitor în el, băgase şi păsările înăuntru în strîmta-i locuinţă spre a nu muri de frig, acoperite de zăpadă. Acum şi bordeiul era însă complet învelit de un strat gros şi greu de omăt care blocase şi uşa încăperii. Coşul sobei era prea îngust pentru a putea ieşi prin el astfel că aruncă pe horn cocoşul. Inspiraţie de om necăjit, necazul te pune la încercare şi trebuie să găseşti soluţii. Şi o găsise! Cocoşul dădu de aerul rece, singur în întinsul de alb, parcă şi el speriat de atîta singurătate începu să cînte cît îl ţinea glasul: cucuriguuuuuuuuu!! Un oficial, pe sania pusă la dispoziţie de stat, auzi şi strigă şi el victorios şi vesel cucuriguuu. Hai la cucurigu, mă, acolo trebuie să fie un sătuc. Era sătucul cu acel bordei cu un singur locuitor. În anii ce au urmat au venit, aduşi prin reformă sau de nevoia de pămînt arabil, oameni scăpătaţi dinspre Prahova, Muscel şi Dîmboviţa, amestecaţi cu venetici dinspre Bucureşti, întîlnindu-se aici munteni şi cojani, fiecare cu deprinderile şi ranchiunile lor".

Explorînd vîrstele fiinţei şi etapele formării personalităţii, Costin Vlahu ajunge, în autobiografia pentru dosarul înscrierii la doctorat, un act *administrativ* devenit unul de creaţie, *literar*, la o adevărată monografie a locurilor natale şi la radiografia anilor '50-'60 mulţime de cutume, obiceiuri, credinţe, eresuri, superstiţii, fapte ce intersectează orizontul mitopoetic românesc se află în această carte de referinţă a

unei generaţii: trocul din satele Bărăganului între *munteni* şi *cojani*, unii, aduşi la cîmpie de „dorul de pîine", cu carne, brînză, prune, mere şi pere, ceilalţi, oamenii din satele de la şes care „duceau dorul merelor toată iarna", oferindu-le, la schimb, făină de porumb şi, puţină, de grîu, tîrgul era aspru disputat, munteanul şi cojanul (adică, omul de pe coajă, de pe cîmpie) lăudîndu-şi marfa şi supralicitîndu-şi efortul de peste an: trei mere pe doi ştiuleţi, reuşeau cojanii în „barterul" lor cu merarii munteni astfel încît, în final „ajungeau la un compromis de dragul copiilor fiecăruia, unii îşi aşteptau taţii în prag să apară cu mere, alţii să apară în ogradă cu mălaiul pentru mămăligă". Pagini suculente despre felul cum au fost înscrişi „în colectivă" ţăranii din Bărăgan („I-a prins miliţia într-o seară. I-a băgat într-o dubă, fără pic de lumină. I-a plimbat pînă la miezul nopţii cu maşina şi i-a dat jos în mijlocul pădurii de la Cornăţel, aflate la vreo zece kilometri de sat. Pierduseră noţiunea timpului acolo la întuneric. Cînd au fost coborîţi în pădure, li s-a spus că sunt deja în Rusia şi-i vor lăsa acolo de nu vor semna. De frică, oamenii au semnat. Deşi semnaseră, au fost lăsaţi în continuare acolo în pădure. Au aşteptat ivirea zorilor să se dumirească încotro o vor lua. Cînd colo şi-au dat seama că erau chiar aproape de satul lor, dar semnaseră!"), dar şi despre dansul Paparudelor („Fetele erau îmbrăcate în costume populare, desculţe, aveau pe cap o coroniţă de flori, jucau un joc nebun şi se roteau în timp ce o alta arunca apă pe ele cu mîna dintr-o găleată") şi „purificarea cucilor" de Lăsata Secului de Paşti, lîngă amărăciunea de a constata îndepărtarea de patrimoniul cultural, atunci ca şi acum, prin acţiunea bolşevicilor în anii '50 şi, iată, prin aceea a noilor bolşevici, azi: „Sunt nişte obiceiuri străvechi ale românilor, observă un personaj, păcat că din ce în ce mai rar se ţin chiar şi la sate. Dacă studiezi folclorul, tradiţiile românilor, ai să observi că nu e zi din calendar în care să nu-i fie dedicată cel puţin un obicei străbun! Păcat că bolşevismul ne-a îndepărtat de acest patrimoniu cultural imens al românilor! Cînd eu eram copil, bunicii mei aproape în fiecare zi sărbătoreau cîte ceva sau spuneau «azi nu trebuie să toarcem lîna» sau cîte şi mai cîte obiceiuri". Autobiografia lui Costin se scrie mereu în autocenzură, cu frica „interpretării" de către cei care o vor citi şi vor decide admiterea-respingerea la doctorat, depăşindu-le, însă, pentru că, iată, ce vor fi gîndit „cititorii" textului lui Costin Vlahu despre fuga oamenilor vremii de bolşevici, despre resorturile refugiului românilor în Basarabia liberă, la Sărata şi din Cadrilaterul ocupat? Ceea ce rămîne, dincolo de maelstromul istoriei care îl duce şi îl aduce înapoi pe bunicul lui Costin în Basarabia este felul de a *numi* satele întemeiate prin colonizarea cîmpiei române cu români, cum s-a întîmplat cu Spirea Vlahu, refugiat din Cadrilater la Agighiol, apoi, la Sărata, în Basarabia, *căutînd pămînt* - un prototip al românului de la sud şi nord de Dunăre, vreme de secole: „Tradiţia creştină a fost menţinută din neam în neam, probabil, a existat şi pe timpul cînd au locuit în sudul Dunării de unde au plecat împinşi de alte neamuri, stabilindu-se la nord de marele fluviu acum patru sute de ani în zona Severinului; iar pe la 1650 neamul poreclit Pomană s-a stabilit lîngă albia Vedei, pe lunca plină de păşune pentru cele trei sute de vite ale sale, aproape de marea plantaţie de pere, căreia şi localnicii şi veneticii îi spuneau scurt peret. Și Peret a devenit numele localităţii, autorităţile oficiind localitatea Peretu din Teleorman. Locuitorii îi spun Peret însă pentru că aşa pomeniseră prin viu grai din neam în neam. De acolo plecau carele cu pere dintre cele mai alese spre marile oraşe din ţară şi chiar la Viena şi Istanbul". *Cîmpia* este spaţiul de identificare a personajului lui Costel Nedelcu, cu acel sentiment special al libertăţii pe care îl dau întinderile stepei, „libertatea de a alerga sau merge la galop cu caii - spune Francopol, un *raisonneur* al textului - pentru a cunoaşte fiecare ascunziş şi petec bun de poposit pe iarba netedă de pe malul Suhurluiului şi a micuţelor, dar feericelor bălţi cu apă limpede din care se adăpau şi caii". *Doamne, ai grijă de lalea* e o radiografie a epocii prin oamenii ei, fixaţi în tipologii foarte atent trasate de prozator (învăţătorul Zamfirescu, popa Vlase, bunicii, „bîtul" şi „bîta" etc.), cu evocarea, în lumina vîrstei de aur, a satului de altădată, în zilele de Paşti, cînd „înfloreau şi înverzeau pomii şi florile, oamenii se înnoiau şi ei sau măcar femeia şi copiii să fi fost în haine şi încălţăminte noi", în fragmente irigate de un lirism pătrunzător, între Bărăganul *idilic* al copilăriei şi cel *real*, deceptiv, al vîrstei de fier (iată *celalalt* sat al lui Costin Vlahu: „N-avea decît o haltă de cale ferată la patru kilometri depărtare, de te sleiai de puteri pînă ajungeai să iei trenul, construită prin 1887, iar de atunci şi pînă azi nici măcar un drum de piatră nu se făcuse. Comuniştii au turnat asfalt între Slobozia şi Călăraşi, prin anii '70, dar în sat nici măcar o piatră. Era un sat parcă încremenit în istorie. N-am înţeles

niciodată de ce drumurile din Apuseni pe care erau cărate minereurile de aur, precum şi cele din Bărăgan pe care era transportată hrana ţării, au rămas în întreaga noastră istorie drumuri derizorii!”). *Doamne, ai grijă de lalea* este o carte despre *adevăratul* sat românesc de cîmpie, cu bunele şi relele sale, dincolo de retorica (neo)sămănătoriştilor şi dincoace de aceea a veselilor globalişti.

„Trebuie să fie o sămînţă de adevăr, ca să începi a compune ceva!”; în această frază plasată de prozator într-un loc strategic al romanului său, la despărţirea lui Costin Vlahu de satul său, la trecerea acestuia de la vîrsta de aur la vîrsta de fier, se află *reţeta* romanului *Doamne, ai grijă de lalea*. De pe *cîmpia libertăţii* depline a copilului, protagonistul e condus de mecanismele memoriei spre Şcoala de la Siliştea Nouă, „fosta Siliştea Gumeşti, satul marelui Preda”, în alte peisaje şi în alte realităţi, simţind lipsurile şi sărăcia, în fond („Costin venise în raionul Roşiorii de Vede al regiunii Bucureşti în 1967, iar acum, în 1968, după noua reformă administrativă făcea parte din judeţul Teleorman. Acel coleg, un băiat brunet cu păr cîrlionţat, cam de aceeaşi statură cu Costin, Dumitru I.Dumitru, se uitase la vînzătorii cu coşuri pline cu cornete cu zmeură. Ar fi mîncat zmeură, dar de unde bani? Ăsta era un mare neajuns pentru copiii fără părinţi. Ei nu aveau de unde primi un bănuţ. Statul nu se gîndise că un copil ar fi avut şi el nevoie să-şi cumpere o revistă, o prăjitură preferată, o carte. Astfel aceşti copii trebuiau să se mulţumească doar cu ce li se oferea, îmbrăcăminte, încălţăminte, şcoală, casă şi masă de cantină. Bune fără discuţie, dar ar fi avut şi ei dreptul la o minimă alegere după pofta inimii. Astfel de copii erau puşi în situaţia de a primi din milă de la alţii, care aveau ceva bani”), cu întrebări semnificative, cam ar fi, de exemplu, de ce în manuale, nu se insistă pe evenimentele istorice care au adus *prejudicii* poporului român, cu primele impulsuri erotice, dar şi cu evocarea mişcărilor studenţeşti legate de desfiinţarea, în anii ’80, a unor specializări (sociologia, psihologia), cu tipologia *tînărului* vremii, prin figura copilului de la Casa de Copii (Ionică Borcea, Bebe, funcţionar într-un minister, Costin Vlahu însuşi), foarte dotat pentru matematică, dar, din cauza statutului social, cu visele şi relaţiile umane şi sociale retezate, cu mediul universitar şi „hăţişul” lui, cu regula mediilor intelectuale („fariseismul creşte direct proporţional de la primul şi nevinovatul învăţător pînă la universitarul glorios!”), cu boema studenţească a vremii în Bucureşti („Ne plimbam pînă la miezul nopţii prin centrul Bucureştilor, nu aveam bani decît pentru un suc de fiecare, dar libertatea, cutreieratul pe străzi în siguranţă, ne crea o stare de bine şi ne simţeam fericiţi. Rareori, ne permiteam să coborîm la subsol la «Intercontinental», unde era un mic restaurant la care se găsea cel mai bun suc, nectar, pe care l-am băut vreodată, preparat de bulgari. Nu mai găseşti aşa ceva acum!”) şi solidaritatea specială a copiilor crescuţi la casele de copii ale epocii. De un mare interes sînt paginile despre românii din Cadrilater, prima abordare serioasă, în proza noastră, a acestui subiect; romanul lui Costel Nedelcu e antologic în aceste episoade care figurează o lume necunoscută cititorului român de manuale de istorie şi de cărţi de beletristică: Bogdăniţa,/ Kosara, Tutrakan, Ruse, Slivo Pole, Turcusui, Uzumgiorman, Silistra, Tolbuhin, Varna, cu români, bulgari, turci, într-o comunitate care va fi fost un model de convieţuire, un spaţiu multicultural, cum se spune. Nu lipsesc din romanul lui Costel Nedelcu nici episoadele deportării bănăţenilor în Bărăgan şi refugiul basarabenilor şi nici tipologiile ivite în trecutul recent, noii ciocoi de după Revoluţie, care ştiu să impună teroarea prin frică: „Oamenii se vor împărţi, cu celeritate, în două categorii: cei care, făcînd pe victimele, devin vînători de vrăjitoare, şi următoarele victime. Cea de a treia, care chiar a suferit, va fi tratată cu uitare. Pe fondul acestei crize, va fi uşor de instalat şi aplicat principiul distrugerii oricum şi a orice, sforarii desfăşurîndu-şi planul. Era adusă vrajba ca metodă de autodistrugere. Intram într-un nou ciclu istoric, ce trebuia realizat prost, încă din start!”. À bon entendeur, salut!

ÎN SANCTUARUL INTERIORITĂȚII

A.D. RACHIERU

Când publica, în 2014, *Fețele adevărului* (Editura *Scrisul Românesc*, Craiova), explorând „dimensiunea morală" a romanelor lui Augustin Buzura, convinsă că ele vor trece, negreșit, „proba timpului", Viorica Gligor făcea o mărturisire șocantă, anunțându-ne sfielnic că ar fi pierdut ceva din „beatitudinea" lecturilor de altădată. Nu cred că cineva, dintre cei care o cunosc, a și crezut-o. Deși, vom fi de acord, înaintând în vârstă, fiecare dintre noi, captivi ai universului ficțional, iubind „cântecul de sirenă al cărților", vorba autoarei, râvnind „porția zilnică de irealitate", ne-am despărțit, prin dezvrăjire, de febra adolescentină, cinstind, însă, mereu, astfel de întâlniri mirabile.

Ca dovadă, adunând „texte critice" (între 2010-2019), încredințate, cu deosebire, revistei *Ramuri* (unde ține, mai nou, rubrica traducerilor), Viorica Gligor publica *Călătorii spre insula interioară* (2019), un consistent jurnal de lectură, consemnând, cu acribie și empatie, tocmai întâlnirile cu astfel de sporitoare „daruri livrești". Pentru că, aflăm, ele mărturisesc „o nesfârșită poveste de dragoste" (cu literatura, se înțelege).

Să zăbovim, întâi, asupra altei cărți, marcând o intrare convingătoare, semnalată ca atare, în lumea literară. Era vorba de *Aventuri subiective* (Editura *Brumar*, 2012), acolo fiind preocupată de „metamorfozele jurnalului feminin". Și înțelegând că scriitura diaristică, pornind de la o experiență personală, are un rol terapeutic, îngăduind regăsirea/ redescoperirea ființei lăuntrice. Cândva, un adolescentin *Caiet albastru* îi adăpostea gândurile fragede, navigând pe „apele interiorității"; sustras de o colegă și recuperat, apoi abandonat, acel jurnal a însemnat un „eșec diaristic", pregătind un interludiu creator, pe tiparele literaturii autenticiste. Părăsit și el, prin revenirea la scrisul confesional, lecturând jurnalele unor mari doamne ale literaturii noastre, și ele „însetate de refugii". Fiindcă, în spațiul protector al Jurnalului, în acel refugiu tainic, demersul introspectiv îngăduie, dincolo de ipostaze, roluri, măști etc., căutarea identitară și aflarea „eului adevărat". Pătrunzând în „vizuina intimității", ne reamintește autoarea, exorcizăm „demonii ființei", ne eliberăm, avem acces – prin autocunoaștere – la „eul lărgit"; dar prilejuind și întâlnirea cu celălalt (acel „eu comun"), respectând *principiul jurnalului*, ca spovedanie și tămăduire (cf. G. Liiceanu). O trăire lucidă, inventariind tribulațiile subiectivității, vulnerabilității și neîmplinirii, în prizonieratul unor realități sufletești, pătrunzând în sanctuarul interiorității. Rezultă, prin introspecție lucidă, *o cronică a interiorității*, devoalând problematica feminității. Viorica Gligor nu pare a accepta o formulă feminină, ca apartenență „de gen", ci înțelege jurnalul ca un tip de scriitură (introspectivă), fie strict pentru uz personal, nepublicabil (ceea ce presupune o „confidențialitate absolută"), fie destinat posterității, angajând un intimism „programat" și o premeditare artistică, șlefuită stilistic.

Pertinentele observații ale autoarei, finele disocieri presărate la tot pasul privesc *poetica*, dar și *clauzele* Jurnalului intim, ca „martor tăcut și devotat". Judecând depozițiile diaristelor, Viorica Gligor va constata că, axial, orice jurnal, răsfrângând căutarea identitară în confruntarea cu timpul-tiran nu poate ocoli situarea eului în lume; altfel spus, nu poate fi doar o aventură interioară. Dacă suferința nudă devine, la Jeni Acterian, în „clocotul interiorității", suferință literară, iar Ioana Em. Petrescu își oferă, „hemografic", exerciții de exorcizare țintind „sinceritatea absolută", Mariana Șora speră că poate fixa/ păstra momentele fugitive. Însetată de absolut, Alice Voinescu împinge blestemul lucidității „până la deznădejde"; autoscopia (detenție, surghiun) devine și un document de epocă, vorbind despre umilința țării. În fine, Monica Lovinescu, asumându-și misia unui critic „de front", conducând cruciada est-eticii este, mereu, în stare de urgență, întocmind „o cronică a vremurilor". Totuși, notează Viorica Gligor, *Jurnalul esențial*, ca „variantă concentrată" (aranjată de Cristina Cioabă), deși agendă, devine un *aide-mémoire*, inserând, dincolo de militantism, șirul de dezamăgiri și rupturi afective (cazul Goma fiind notoriu).

Să mai pensăm câteva exemple. Constanța Buzea, rătăcită în „exil interior", devoalează „războiul conjugal", dar și miracolul maternității; excesiva Gabriela Melinescu trăiește dragostea ca „boală divi-

nă” și, după episodul Nichita, coboară – prin comunicare onirică – în „noul infern” (René), sperând că *starea de scris* înseamnă „timp oprit”. Dacă Nora Iuga trăiește febril experiența berlineză, Marta Petreu, semnând un roman al crizei, își asumă trecutul, salvând memoria afectivă (ca jurnal „crud”). Simona Popescu, prin *Exuvii*, un jurnal deghizat, de fapt, pornește în căutarea/ recuperarea sinelui, desfășurând, la vedere, „simonologia” (denunțată de Gh. Crăciun). Trăgând linie, putem spune, alături de autoare, că, prin scriitura confesivă, femeia, revelându-și *eul adânc*, „își înțelege și își transfigurează drama”; că prin fiecare demers introspectiv se încearcă, fără istov, „căutarea unui sens”, convertind „insuficiența personală”.

Așa fiind, e lesne de explicat atracția pentru proza lui Augustin Buzura, rezonând empatic la „fascinanta aventură a cunoașterii de sine”. Embrionar, *Fețele adevărului*, jalonând un „itinerar monografic”, exista în lucrarea metodico-științifică de gradul I, idee încolțită prin 2005. Desigur, nu doar „preferința de cititor” a contat în această opțiune, cărțile scriitorului ardelean oferindu-i „un spațiu complex de investigație”. Romanele lui Buzura, cu cert potenţial subversiv, propuneau, prin introspectare, o morală a rezistenţei, dar, în egală măsură, sunt și sociografii în haină ficţională, schiţând un tablou de moravuri, cercetând rechizitorial o lume mutilantă, alienantă. Întrebarea e dacă noile generaţii de cititori descoperă, dincolo de cazierul epocii, tensiunea morală, dacă nu cumva percep muzeistic aceste titluri (ca sever „datate”), cu o problematică anacronică, ancorate în acel *obsedant prezent*, consumat. În fond, personajele sale, ne asigura Viorica Gligor, în acel documentat „itinerar monografic”, sunt „ipostaze ale obsesiilor, ale căutărilor şi ale eşecurilor noastre”. Or, solitarii lui Buzura, observăm, ameninţaţi de concretul existenţial (alienant), caută *refugii*, vor „puţină căldură umană”; își oferă, la flama lucidității (amintind de tradiţia camil-petrescană), dureroase introspecţii, problematizează inconfundabil, speră în resurecţia morală, ca *reîntemeiere*.

Scriitor implicat, cu un stil personal, judecător al prezentului deprimant, autor al unor cărţi de acută actualitate, căutate cu înfrigurare în anii ceaușiști, Buzura trăia dramatic Istoria şi deplângea, în înfloritoarea *licheliadă*, această lume fără repere morale, alterând criteriile. Dar scrisul său, prin interferenţa vocilor, adiţionând „istorii”, nu s-a schimbat, gravitând în acelaşi univers obsesional, populat de frământări, crize, căutări de sine, chiar dacă „masivul caiet” al psihiatrului Cassian Robert (v. *Raport asupra singurătăţii*) propunea, aparent, o temă nouă, cercetând angoasele unei bătrâneţi recapitulative, frisonată de adierea morţii. Avea din nou dreptate Viorica Gligor subliniind că romanul, analizând o situaţie-limită, era o carte mărturisitoare, o „carte-catharsis”, analizând relația omului cu destinul și cu moartea. Întâlnirea cu moartea este o confruntare, mutând accentul de la „teroarea istoriei” la *tragismul fiinţei*: bătrâneţea, boala, singurătatea, finitudinea. Înţelegând, finalmente, importanţa fiecărei clipe, „spaima de timp”, scrisul ca „ordin al fiinţei”. Concluzia la care ajungea Viorica Gligor e limpede: cărțile lui Buzura, dincolo de conjunctura unei epoci sunt *o meditație gravă* asupra condiției umane. Trec, așadar, „proba timpului”.

Adunând texte risipite în diverse reviste literare (*Amfitrion*, *Confesiuni*, *Orizont*, *Ramuri*) de-a lungul unui deceniu (2010-2019), *Călătorii*-le *spre insula interioară* (Editura-Fundația *Scrisul Românesc*, 2019) confirmă că întâlnirea cu lumea cărților, mereu mirabilă, în pofida unor eclipse pasagere și a unor deziluzii, înseamnă pentru Viorica Gligor chiar „busola identitară”, călătorind spre „limanul propriei ființe”; aflând, așadar, *insula interioară*. Harta lecturilor sale, ca cititor profesionist, cu antene mobile acoperă spații largi, închegând un volum mozaicat. De la nume grele, precum Borges, Sabato, Kadare sau Amos Oz (în prima secțiune, dedicată peregrinărilor „între pământ și cer”), de la Nabokov, Vodolazkin, Baricco sau Kawabata (explorând „tărâmul miraculos al dragostei”) la cei din vecinătate, inclusiv „proximitățile” mehedinţene. Am rezerve că G. Liiceanu ar fi „cioranian” (resimțit ca „eul meu mai înalt”) și mă bucură recuperarea lui Valeriu Armeanu („nea Valerică”, pentru Robert Șerban), supărând pe mulți prin „cruzimea sincerității” și aflând în Cuvânt șansa „ieșirii din Vid”. Toate aceste călătorii livrești, reflectate, inevitabil, în „oglinda subiectivității”, poartă sigiliul unui profesionist al scrisului. În pofida rezonanțelor empatice, a prizei afective, a adierilor eseistice, textele Vioricăi Gligor, vertebrate ideatic, aliniate unei/ unor opțiuni, exprimă un crez, descoperind, prin bogăția căutărilor identitare, „lumina dinăuntru” a sinelui. Și impunând în peisajul critic de la noi, populat cu atâția recenzenți „de casă”, de laxism moral în sos balcanic, travaliul unui profesionist. Viorica Gligor merită o altă vizibilitate literară.

PASIUNEA STĂRILOR CREPUSCULARE

Octavian MIHALCEA

Noua carte de versuri a lui George Nina Elian, *Verdele ceai al miezului de noapte (Editura Alana, Slatina, 2021)* pune în valoare suspendări și regresii emoționale care nu fac decât să potențeze vibrațiile unui suflet consubstanțial cu o subterană a esențelor. În acest peisaj al extremelor, fluiditatea extincției poate interveni la nivel de consecință. Exterioritatea e într-o disoluție accentuată. Nu putem eluda filonul bacovian al versurilor lui George Nina Elian. În acest sens, *lumina/ străbătea invers/ timpul*, ceea ce ar consona cu somnul întors al amorului. Poetul subliniază importanța clipei dintr-o anumită desprindere, nu de puține ori vecină cu abandonul. Este desfășurată o întreagă fenomenologie a lipsei. Existența se arată a fi ușor contestabilă. Delimitarea de trup va constitui darul suprem , într-o iarnă dăruită petrecerii selenare. (Re)nașterile în ploaie au mereu primordialitate. Aproape de un extaz aparte, *e târziu, femeie/ (nici ceasurile nu se mai aud ...)// iar eu te iubesc/ te iubesc și sunt singur și fericit// (atât de singur și de fericit/ încât de-acum înainte/ îmi pot îngădui să apuc orice drum ...)* Pe această cale se aud tot mai des pași nervalieni. Apele și noaptea sunt omniprezente, de asemenea suita verdictelor necruțătoare. În pofida inerentelor fracturi interioare ce intervin, sufletul e atras inexorabil de cunoscuta verticală salvatoare. Iubirea ca remediu contra plânsului... Idealul diafan reprezentat de femeie va fi imposibil de maculat. În volumul *Verdele ceai al miezului de noapte*, valorile timpului se modulează conform unei subiectivități care percepe atipic realitatea. Durerea și iubirea, chiar pe fondul unei cruzimi care amenință cu expansiunea, ocupă locul privilegiat în universul lui George Nina Elian. Interioritatea se clatină constant, *modus vivendi* ce ar fi putut să fie de multe ori altceva. Prin oglinzi dezgropate viețuiesc universuri itinerante, venerând lacrima. Repetitivitatea unor acte esențiale pentru sine se dorește a fi o potențială cale a elucidării: *îmi potrivesc cu grijă pașii/ înlăuntrul conturelor fluide ale urmelor tale// și parcă te văd/ și parcă te-aud întruna/ venind/ plecând/ venind// și nu știu al cui e foșnetul mersului ce mi se insinuează-n auz/ și nu știu a cui e umbra difuză/ ale cui aceste cuvinte cu care-ți repet iar și iar// numele timpul făptura/ numeletimpulfăptura// în trupul-suflet al cărora pe mine însumi/ încerc să mă aflu.* Șoaptele determină stări crepusculare, cromatici proprii pasiunilor necruțătoare. Invocarea morților dovesește puternice corespondențe cu ceea ce este, deocamdată, ascuns. Poeziile lui George Nina Elian au mereu o bază hermeneutică plurifațetată. Devoratoare, enigma florilor roșii ... În solitudine, asiduitatea artistică ia valențe salvatoare. Nocturnalul pluvial stă înscris în paradigma dezintegrării. Declarațiile îndrăgostite au particularități bine structurate liric, vezuvian: *ești frumoasă/ ca un trandafir roșu-nflorind/ direct din zăpadă femeie ori poate/ ca o margaretă albă izbucnind din vena mea recent/ explodată.* Ca prin vis, fulgii de zăpadă acoperă înfloritele răni. Sunetele nihiliste sunt tot mai prezente: *se face noapte: nu mai privesc în nicio direcție/ se face noapte: nu mai e nimic de văzut/ se face noapte: toate drumurile duc nicăieri.* Impresionează caracterul epidermic al îndepărtării, operă thanatică a unor rememorări. *Clipa de glorie a tristeții* are valoarea imnului, vestind ființarea sau, poate, extincția poetică. Complexitatea iubirii e incomensurabilă: *iubire// ești singura moarte/ din care/ (încă)/ mă pot întoarce.* Misterul versurilor lui George Nina Elian derivă și din situările existențiale în răspăr, cărora le corespund formulări puțin obișnuite. Dragostea și spialul realizează cuprinzătoarea sinteză. De multe ori, spectralul constituie o adevărată profesiune de credință. Predilecția pentru non-existență face parte dintre fundamentele volumului. Poetul își dorește câteodată trezirea la porți reale, aflând aici beatitudinea. Însă, crepuscular, *întotdeauna apare o frică infinit mai mare/ decât frica/ iar frica aceea este iubirea// închide-vei ochii și fața ei se va lumina.* Uciderile amenință constant din umbră. Nuanțele sentimentelor ating intensitatea unor detalii oririce insondabile, purtate pe aripi sepulcrale. Dacă abordăm spectacolul cotidian, constatăm că el emană abnorme energii intens traumatizante. Treptat, *strălucirea se transformă în scrumul unei enorme țigări.* Ferestrele de ieșire nu se întrezăresc, stranietatea fiind tutelară. Umbroasa disociere posedă un ritm vibrant. Incandescența temerilor capătă altitudine, dincolo de realitatea vertijului. Spasmodice, declarațiile pasionale ating apoteoza: *atât de mult te-am dorit, iubito,/ că te-aș fi așteptat/ chiar de-ar fi fost să nu te nești nicicând!...* Îngeri neîmblânziți vestesc templele vidului. Viața și moartea sunt văzute în culori tainice, ondulatorii, trecător – evanescente. Oglinzile îndepărtate în timp ar putea deține măcar unele dintre răspunsuri. Până atunci, *privesc în lungul/ drumului întreb câinele dacă el observă ceva/ nu-mi răspunde. mă ignoră/ are 17 ani (vârsta la care-am rămas)// voi vedea numai cerul. și doar în amurg.* Derivată a unei sensibilizări matinale, *viața trece prin apropiere tăcută ca un șarpe de apă.* Venirile iubitei, mai mult sau mai puțin iluzorii, au alături lumi multiplicate, rafinamentul vocilor ce nu-i departe de supliciere. Rapiditatea și inerția se pot contopi brusc, *exitus* propriu mult așteptatei transformări radicale. Versurile lui George Nina Elian catalizează straturi ancestrale, cu accentuată asumare a pericolelor care pot decurge de aici. Nemaifiind nimic de pierdut, următoarea ipostază desfășoară spectacolul mistuirii: *în colțul gurii aveam o țigară aprinsă/ la ambele capete.*

Zanfir Ilie, *Călătorie pe tărâmul anilor mei,* editura Limes, Florești, Cluj-Napoca, 2021, 296 p. Prefață de *Mircea Petean*.

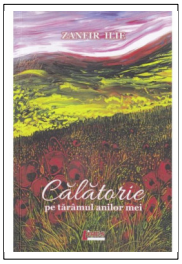

Într-un cuvânt postat pe coperta a patra a acestei cărți, Zanfir Ilie încearcă să-și justifice demersul de a scrie și publica această carte, care este una de memorialistică astfel: *Am scris această carte cu gândul la anii cei mai frumoși ai existenței mele, dar n-aș fi purces niciodată la lucru dacă nu aș fi știut dintr-un început că tot ceea ce mi s-a întâmplat mie în anii copilăriei și ai adolescenței, i s-ar fi putul întâmpla oricui, că pentru noi toți Raiul nu e ceea ce va fi, ci ceea ce s-a petrecut deja.* Și chiar despre acel Rai care s-a petrecut deja, cu micile și marile întâmplări, cu micile și marile necazuri (așa cum îi este sortit fiecăruia), cu care ne putem mândri și de care ne putem aduce aminte, zâmbind strengărește de vreo fotografie uitată în vreun album colbuit peste care timpul a trecut și acum a rămas pulberea fină cerni(u)tă de măcinișul vremii…, despre acel *Rai* ne vorbește Zanfir Ilie în cartea sa. Avalanșa de întâmplări, care mai de care mai interesante dar și foarte importante pentru copilul care a fost autorul acestei cărți, dar și pentru omul matur, împlinit, de astăzi sunt relatate cu multă emoție. Viața satului, deși destul de aproape de oraș, este detaliată cu multă atenție, iar locuitorii, vecinii, rudele, sau mai îndepărtații, sunt personaje proeminente în memoria lui Zanfir Ilie, căpătând, uneori, proporții inimaginabile. Tot felul de „ghidușii" în care capul răutăților nu putea să fie altul decât autorul, se derulază detașându-se din memoria lui și relevând multă imaginație (vezi și povestioara *La pepeni cu sacii umblători. Dulce ca mierea este fructul oprit*), întregesc ceea ce s-a produs în acea copilărie fericită dintr-o lume feerică. Trecerea de la sat la oraș a familiei se produce tot în umbra poveștilor, transmise de Zanfir Ilie, cu mult har, fiind adeseori îndemnat spre derulare de ascultătorii care nu lipseau din preajma sa. În fond, călătoria din titlu se transformă într-o adevărată călătorie prin timp și peste timp, pentru că în paginile ei sunt redate fel de fel de altfel de călătorii, prin țară și prin străinătate. Dar oricât de orășean a devenit prin timp Zanfir Ilie, în sufletul său bântuit de amintirile din copilărie, cu satul , cu obiceiurile sale, cu oamenii săi și cu prietenii de la acea vârstă fragedă, nu și-au stins nici o clipă trăirea. Mărturie stau, în acest sens *Întoarcerea la vatră, Butoiul din perete* din *Odaia Manolache*, satul de baștină. Încet, încet viața își intră în drepturile firești și copilul Zanfir devine elev de liceu și apoi student, încercând prin eforturi temeinice să se împlinească pe deplin. Și succesul a fost pe măsură. Ce se remarcă în mod cu totul special din cartea lui Zanfir Ilie, *Călătorie pe tărâmul anilor mei*, este faptul că el știe să-și prețuiască și să-și aprecieze colegii din diferite trepre de viață dar în mod deosebit face un portret, cu totul special, pentru criticul și istoricul literar Ovid S. Crohmălniceanu, pe care îl definește drept *colegul me*u, pentru faptul că acesta l-a încurajat în momentul admiterii la facultatea de filologie din București, numindu-l drept *colega,* și asta l-a marcat pentru întreaga existență. Cuvinte de admirație autorul are și pentru profesorul Eugen Simion, cel care îi va fi îndrumător la lucrarea de licență și apoi la susținerea doctoratului. Emoționante sunt multe dintre aceste pasaje ale cărții dar unul dintre ele se detașează, din punctul meu de vedere, de celelalte, și anume acela în care descrie întâlnirea/întâlnirile cu colegul său de facultate, Puiu Alexandrescu, un fel de Pașadia din Craii de Curtea Veche, cel care reușise să păcălească ministerul învățământului românesc și să fie, concomitent student și la filologie dar și la I.A.T.C. secția regie. Zanfir Ilie îl surprinde cu lux de amănunte, ca într-o fotografie vorbitoare, redându-i întreg comportamentul de boem. Cu Puiu Alexandrescu va avea posibilitatea să se întâlnească peste două decenii în Statele Unite unde acesta emigrase de prin anii *8o. O călătorie la Românii mei din America îi dă posibilitatea lui Zanfie Ilie să cunoască oameni cu totul deosebiți dar și pe Puiu Alexandrescu, cel care după cum reiese din relatarea autorului s-ar fi ratat pe acele meleaguri și a doua întâlnire cu el în spațiul american nu a mai avut loc. Fiind țara tuturor posibilităților, un mare talent ca a fostului lui coleg s-a risipit. *Rareori mi-a fost dat să întâlnesc un om mai atașat de orașul său Galați ca Zanfir Ilie* – spune Mircea Petean în cuvântul său despre această carte. *Narațiune vie, personaje memorabile, inepuizabilă energie recuperatoare a unei Atlantide scufundate în memorie – iată doar câteva dintre calitățile care au darul de a face din lectura cărții lui Zanfir Ilie un regal.*

Doina Guriță, *Livada de măslini*, editura Timpul, Iași, 2021, 160 p.

Există, așa cum s-a remarcat cu ocazia apariției unui alt volum al său, *Lacrimi de sticlă,* de către regretatul poet și critic literar Constantin Mănuță, în poezia Doinei Guriță, o notă de tragism, tragism care crează o dimensiune specială poemelor sale scrise ca o adevărată litanie spre lumea copilăriei. Această notă de tragism se poate ușor detecta și în această nouă carte, cu un titlu care anunță o atitudine specială de confe-siune, și anume, *Livada cu măslini* unde taina trecerii timpului este suprapusă în dimensiunea unei jertfelnice treceri a copi-lului spre maturitate și a împlinirii prin sărutul inegalabil al maicii: S*ărută-mi mamă fruntea-mi semeață,* invocă ea în unul din poeme ca pe un *îndemn- rugăminte*, tainică așteptare să se poată regăsi în misterioasele clipe ale copilăriei. Multe dintre poemele acestei cărți sunt adevărate rugi, reverii, vise-mplinite, retrăiri și întoarceri în timpul trăirii și al regăsirii, adevărate căutări în timp. Există un

timp al acestor regăsiri în fiecare poem din această carte, mai ales în acelea despre sat, copilărie, mamă: *Mama/ e clopot și toacă/ Tropar și ectenii.// Mama/ e alb și albastru/ văzduh și tezaur./ Mama/ e cosmos și stele/ Lumină și aur.* Ca și în multe dintre poemele lui Grigore Vieru și pentru Doina Guriță, mama este, în esență, cosmosul, entitatea fabuloasă, universul cel mai înalt și cel mai apropiat de suflet, loc unde se adună toate trăirile și gândurile venite din și dinspre copilărie, dar și *tropar și ectenie*, pentru că legătura poetei cu mama este etern-fundamentală, este rădăcina care leagă cerul de pământ, dar și zborul care leagă pământul de cer și visul de gând. Fiecare poem despre mamă este o străluminare prin timp și peste timp spre a se împleti în *ozoare (funie de cânepă împletită-n nouă)*, în acea funie mitologică de nedesfăcut cu care ne simțim definitiv legați și împliniți. Trimiterea la simboluri, la temeinicie, este unul dintre punctele forte ale poeziei sale. Aparent, rochia neagră este un fapt comun în portul țărănesc, mai ales, în poezia Doinei Guriță capătă niște conotații aproape mistice, pentru că deși simbol al morții și al doliului în accepțiunea mitologiei românești (vezi *Mircea Vulcănescu, Mitologia românească*), poeta surprinde și o latură optimistă, a reconcilierii cu natura, pentru că pe această rochie neagră din poezia ei *au înmugurit zorii*. Această înmugurire conturează perpetuarea seminției umane. Multitudinea de întrebări, cel mai adesea nerostite și de aceea sunt și retorice: *Unde e viața? E moartea aproape?*, capătă toruși răspuns prin tăcutele uimiri care lucesc în priviri, așa cum spune în alt poem al său. Adeseori albul (viață), negrul (moarte) sunt culori complementare pentru că sunt estompete de verde și de albastru, culori care au posibilitatea de a schimba fundamental întreaga existență umană, albastrul fiind culoarea speranței iar verdele culoarea vieții intense. Stilul, aparent de inspirație populară, reușește să-i dea poetei posibilitatea să-și exprime trăirile, speranțele și visele în clipa cea repede ce va veni ca în poemul *Bucură-te câmp albastru: Bucură-te, câmp albastru,/ De venirea altor stele,/ Că de mâine plec departe/ Lepăda-voi toate cele/Un alt soare, mai măiastru,/ Va luci printre zăbrele/ Eu voi fi, cumva, deoparte/ Și-oi zbura pe rândunele./ Și, privind pământul aspru,/ Voi lăsa trei lăcrimele/ Pe mormânt, ca dar aparte,/ Vor ieși doinele mele./ Una pentru ceru-albastru/ Alta soarelui măiastru/ Și pământului cel aspru.../ ...s-or aprinde alte stele.* Se poate foarte ușor observa în acest poem motivul mioritic ce stă la baza redării spiritului de sacrificiu, dar și la construirea noii sale cărți, o carte de maturitate, de exprimare sinceră a multor sincope de trăire, cu o poezie gravă, care are multiple sensuri și profunde trăiri emoționale. O notă aparte se poate descoperi în poemele în vers alb, poeme care, decupate se pot constitui în frumoase haiku-uri: *Într-un apus nesfârșit/ Va fi deplină neîm-plinirea/ Cândva.* Deși poemul are trei strofe, fiecare dintre ele poate fi citită în nota acestui stil de poezie nipona, în speranța că: *Undeva într-un abis prea sfințit/ Voi găsi și eu amintirea,* sau : *Într-un apus nesfârșit/ Va fi deplină neîmplinirea./ Cândva// Într-un răsărit mult dorit/Va fi deplină măcar iubirea./ Cumva// Într-un abis prea sfințit/ Voi găsi și eu amintirea.* Fără a scrie poezie neapărat religioasă, ci doar cu elemente din creștinism ortodoxie, Doina Guriță propune cititorului de o astfel de poezie, fiorul primar în apanajul biblic ce se poate descoperi în multe dintre poemele din această carte: *Doamne, durere mi-e gândul/ Și dorul și viața.../Mă doare pământul/ Și cerul că gheața* sau în Asfințit: *Iartă-mă, Doamne/ Și îți mai cer Să-mi pui la cap un arbore/ Supărat și plâns/ Să mă împac/ În glas de clopot/ Cu uitarea./ Amin!* Credința primară, de natură rurală, pentru că doar la sat credința a rămas în limitele ei ancestrale, o îndeamnă să se roage să-i fie plantat la cap, în semn de regenerare, *un arbor supărat și plâns.* Trecerea și *pe-trecerea* dintr-o lume în alta e bine să fie însoțită de lacrimile unui arbore care să-ți dea speranțe în viața veșnică. Și această speranță o însoțește în aproape fiecare dintre poemele sale pe care ea le scrie și le publică *Cu inima în palmă,* adică le scrie cu colțul inimii. Motivul apropierii, *tâmplă lângă tâmplă,* motiv blagian, este o altă temă la care apelează, cu mult succes Doina Guriță, dând o dimensiune specială cuvântului și sensuri profunde poemelor sale. Prin această nouă carte a sa, Livada cu măslini, Doina Guriță se impune în peisajul liric actual, ca o voce puternică și profundă, o voce lirică detașată de corul poeziei feministe care bântuie acuma peste tot.

Doina Popescu-Brăila, *Copilul Dunării*, editura Torent Press, Brăila, 2011, 168 p. O scrisoare de însoțire, pe coperta a patra, semnată de *Aureliu Goci*, critic literar.

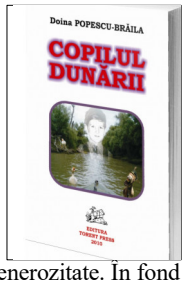

Cu siguranță că Doina Popescu-Brăila poate fi considerată una dintre prozatoarele care știu să-și ordoneze materialul din care își construiește fiecare roman al său având o predispoziție specială în a reda scenele epice. Fiecare povestire a sa din acest nou roman, *Copilul Dunării* aduce în prim plan lumea unei copilării extrem de antrenante, de încărcată de peripeții și de suspansuri, dar fiind și mediul pe care îl explorează și îl redă cu destul de multă generozitate. În fond Niță, este un alt fel de Terente, dar de această dată reprezentat printr-un copil, predispus să facă lumea aceea a Dunării și implicit a Brăilei să respire un univers fantast, un univers fabulos. Fie că vorbește despre tărășenia lui Niță cu gânsacul Toderaș pe care îl dă drept clarvăzător în fața unui hojmalău pe nume Romică, predispus să-i facă fel de fel de boacănă și de amenințări dar pe care eroul acestui roman reușește să-l pedepsească, fie că vorbește despre furia nemților care ocupaseră satul de la Dunăre aducând războiul acolo iar Niță încearcă să rezolve această problemă gravă aruncând puștile a opt soldați și le aruncă în puț apoi fugind până la un localnic, porcar pe o insulă din Dunăre, încercând astfel să-i pedepsească pentru gâștele luate și făcute mâncare, autoarea conturează o lume fabuloasă. Răzbunarea lui Niță merge și mai departe dar nu voi dezvălui chiar tot ce este dispus să

facă acest mic partizan într-un război total cu ocupanții. Multe sunt aventurile care îl au drept erou principal pe micuțul Niță, ce seamănă într-un anume fel cu Nică humulesteanul al lui Ion Creangă. Personajul central din acest roman, Copilul Dunării, este tot un copil inteligent și extrem de isteț care urmărește cu atenție evoluția lumii rurale, dintr-un sat de pe malul Dunării, pe timp de pace dar și pe timp de război. Ocupantul german este privit cu destul de multă ironie și luciditate dar și caricaturizat de copilul Niță prin fel de fel de acțiuni care aduc diverse daune și prejudicii soldatului neamț, contribuind în felul acesta la aducerea de pagube ocupantului. Scene de tot amuzamentul sunt parte integrantă din roman, cum ar fi: Părintele Făcăleț, Doi negustori, Gâscanul detectiv, Viclenia popii etc. și exemplele ar fi mult mai multe. Aliatul de bază al copilului, în caz de belea este, desigur Dunărea și oamenii de pe insulele din inima râului acolo unde se refugiază atunci când năzdrăvăniile sale îl împing să apuce fuga. Scris cu mult umor dar și cu o privire lucidă a timpului istoric pe care îl are în vizor, acest roman al Doinei Popescu-Brăila constituie și un bun material sociologic asupra satului de pe malul Dunării, a vieții, nici prea vesele dar nici prea triste pe care o parcurg oamenii locului, ce-i drept văzută prin ochii sinceri ai copilului. Doina Popescu-Brăila deține atât talentul evocării în specific local, al detaliului pitoresc etnografic, prin care conturează o lume specifică brăileană a satului contemporan (care nu se identifică majoritar cu spațiul specific afirmat de marea tradiție) și surprinde cu exactitate tonalitatea narațiunii istorice, cu forță de obiectivitate și credibilitate, afirmă Aureliu Goci. Scris cu mult aplomb și cu foarte mult talent și detașare, romanul acesta evidențiază o lume greu de pătruns altcumva dacă nu decodăm giumbușlucurile lui Niță, un fel de Terente, copil cu toate năzdrăvăniile de care este capabil. Se poate spune că Doina Popescu-Brăila este o bună prozatoare și că romanul ei conturează o lume de multe ori ocolită de alți prozatori și datorită faptului că nu pot pătrunde, cu atâta lejeritate în această lume liberă și totuși atât de închisă.

Coca Popescu, *Incertitudini,* editura Neuma, 2021, București, 150 p. Prefață semnată de *Constantin Lupeanu.* Cuvânt de însoțite, pe coperta a patra, semnat de *Horia Gârbea*.

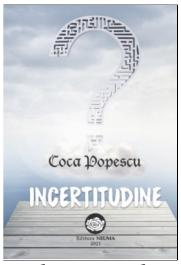

Deși ancorată în Zodia incertitudinii, așa cum își definește poezia scrisă de ea încă din titlu, Coca Popescu, se supune, cu multă discreție unor decizii, adeseori ferme: *Învăț să fiu tăcere*, așa cum spune în unul dintre poeme, atunci când constată că: *plouă din când în când, în viața mea,* știind că această lacrimă a naturii va dăinui până când: *zorile vor zâmbi iar în viața mea.* Incertitudinea se naște în poemele ei atunci când încearcă să afle ce simte când iubește, dacă *O lacrimă sparge tăcerea,* chiar dacă aceasta nu va reuși să oprească dezastrul unei trădări. Ea știe, cu siguranță că și atunci când furtuna trădării îi acoperă sufletul ea încă se află în starea de incertitudine și de speranță pentru că dragostea ei nu s-a stins, și își păstrează vie latența. Fără a fi neapărat o poezie intimistă sau de descriere a unor stări strict personale, poezia ei din această carte are multe trăiri fundamentale care îi dau ținută și personalitate. Sub semnul mărturisirilor, cele mai multe directe, fără nici un fel de nuanțe, poezia Cocăi Popescu, frapează prin sinceritate și o relativă detașare, ca și cum personajul liric ar fi mereu altcineva: *Am trăit atâtea secrete/ încât adevărul devine pustiu,/ ne împărțim dragostea/ Între două lumi paralele/ până când,/ destinul ne va despărți râzând/.../ zilele plâng peste noi/ când iarna bate la ușă*. Sigur că această iarnă din suflet, cu frigul ei, este generată și de neîncrederea în dragoste, de o acută neînțelegere pentru risipa *de dragoste-n ploi/ trăind mai mult pentru alții/ decât pentru noi*. Se poate observa și o notă de altruism, notă care este specifică doar celor care iubesc cu toată ființa și cu toată dăruirea. Ruperea de sine, prin etalarea emoțiilor pentru a-și deplânge incertitudinile face în așa fel ca poezia ei să se apropie, ca atitudine de poezia bacoviană, unde bacovianismul este mai mult decât o stare de spirit: este însăși trăirea firească, umană, cu diferite nuanțe. Coca Popescu, spune Horia Gârbea, citindu-i cărțile dar și cunoscând-o pe autoare de la diversele evenimente culturale, se simte, pe drept cuvânt, îndreptățit, să o numească *poetă*. Și după lectura acestei cărți, *Incertitudini,* sunt convins că Horia Gârbea are dreptate. În unul dintre poemele acestei cărți autoarea spune: *Vreau să tac cu tine pe buze,/ să nu mai pășești desculț în sufletul meu,/ suspinul pentru ochii tăi/ să înceteze. Incertitudine* poate fi considerată o carte de destăinuiri, de introspecții și de cercetări ale firii umane în diferite ipostaze, în formă lirică, a unor împliniri rămase mereu în starea latentă de cele mai multe ori neîmplinire. Deși, așa cum spune în prefața la cartea de față, Constantin Lupeanu, chiar dacă poezia de aici este notație de moment, este și notație de stare, de trăire, ea se caracterizează prin exprimarea directă a trăirilor lirice, necenzurată, ca o divulgare a unor stări de fapt, și de aceea poeta nu se ferește uneori de locuri comune. Se poate înțelege că aceasta este o latură a măiestriei lirice, acest melanj de subtilitate și locuri comune, dând astfel credibilitate poeziei ei. *Nu știu cum poți să înghesui amintirile/ într-un geamantan mult prea mic,/ alungându-mă desculță în deșert, c*onstatând cu o anume tristețe și neîmplinire : *sunt singură în deșertul iubirii,/ te urăsc, dar te iert, nu sânt încă pregătită să uit*. Toate aceste frământări fac parte din arsenalul poeziei sale și asta nu e delor puțin lucru. Chiar dacă poezia ei nu are un cifru special decât poate acela al inimii se poate spune că prin această nouă carte, Coca Popescu poate fi considerată, așa cum spune și Horia Gârbea, poetă.

Emilian MARCU

UNIUNEA SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA – FILIALA IAȘI

Ana PARTENI

Evenimentele lunii IANUARIE 2022

Pe data de 8 decembrie 2021, Academia Română a acordat premiile pentru anul 2019. Printre cei premiați, la categoria Filologie și Literatură, se află și Valentin Coșereanu, membru al Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor din România. Acestuia i-a fost decernat Premiul „Bogdan Petriceicu Hașdeu", pentru lucrarea *Ediție cronologică integrală Mihai Eminescu, Opere, vol. I: Cronologii și simbioze poetice (1866-1876); vol. II: Cronologii și simbioze poetice (1877-1883).* Cele două volume au apărut în colecția *Opere fundamentale*, sub egida Academiei Române, la Fundația Națională pentru Știință și Artă. Un al premiu important, Premiul „Dumitru Stăniloaie", a fost acordat scriitorului Ioan Alexandru Tofan, membru al Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor din România, pentru lucrarea: *Omul lăuntric. Andrei Scrima și fizionomia experienței spirituale* .

Casa de Cultură „Mihai Ursachi" a Municipiului Iași a organizat, pe 5 ianuarie 2022, evenimentul „In memoriam Emil Brumaru" (25 dec. 1938 – 05 ian. 2019). În Sala de spectacole "Diotima" au fost difuzate un interviu video cu poetul Emil Brumaru realizat în anul 2005 de către fotografii Bogdan Onofrei și Eugen Harasim și spectacolul-concert „Adio E.B.", în regia lui Radu Mihoc. EMIL BRUMARU, unul dintre cei mai importanţi poeţi români contemporani, s-a născut în comuna Bahmutea (Mihailovca), judeţul Tighina, Basarabia (azi în Republica Moldova). După studii la Şcoala medie nr. 1 „Mihail Sadoveanu" (actualul Colegiu Naţional) din Iaşi, a urmat cursurile Facultăţii de Medicină din acelaşi oraş, absolvind în 1963. În perioada 1963-1975 a fost medic în comuna Dolhasca, judeţul Suceava, loc esenţial în imaginarul operei sale, pe care l-a numit în corespondenţă „rezervaţia naturală de îngeri". S-a dedicat apoi scrisului, în paralel cu activitatea de corector (1983-1989) şi redactor (1990–1996) la revista ieşeană *Convorbiri literare*. A debutat cu poezii în revista *Luceafărul* (1967), apoi editorial în 1970, cu două volume de poezie, *Versuri* (Premiul Uniunii Scriitorilor pentru debut) şi *Detectivul Arthur*.

Cea de-a XXXI-a ediţie a Premiului Naţional de Poezie „Mihai Eminescu" – Opera Omnia pe anul 2021 s-a desfăşurat în condiţiile de restricţii impuse de pandemia de Coronavirus. Pentru această ediţie, organizatorii evenimentului i-au propus juriului naţional pe următorii poeţi: Adrian Alui Gheorghe, Leo Butnaru, Magda Cârneci, Daniel Corbu, Nichita Danilov, Marian Drăghici, Bogdan Ghiu, Emil Hurezeanu, Ioan Moldovan, Marta Petreu, Ion Pop, Ioan Es. Pop, Nicolae Sava, Octavian Soviany, Cassian Maria Spiridon, Arcadie Suceveanu, Eugen Suciu, Traian Ştef, Elena Ştefoi, Grete Tartler, Doina Uricariu, Lucian Vasiliu, Matei Vişniec, Vasile Vlad, Călin Vlasie, George Vulturescu. De *Ziua Culturii Naţionale* – 15 ianuarie –, în cadrul şedinţei Consiliului Local Botoşani a fost anunţat laureatul celei de-a XXXI-a ediţii: Marta Petreu. În cadrul şedinţei de Consiliu a mai fost acordat titlul de *Cetăţean de Onoare* poeţilor laureaţi: Vasile Dan, laureatul ediţiei a XXX-a, şi Marta Petreu, laureatului ediţiei actuale. Totodată, a fost prezentată antologia poetului Vasile Dan, editată de Editura Rocart, în colecţia *Poeţi laureaţi ai Premiului Naţional de Poezie „Mihai Eminescu" – Opera Omnia*, carte editată cu sprijinul Primăriei, Consiliului Local Botoşani şi al Fundaţiei Culturale „Hyperion – caiete botoşănene" Botoşani. Gala de decernare a premiilor ediţiilor XXX şi XXXI va avea loc în ziua de 15 iunie 2022, într-un spaţiu ce va fi anunţat din timp.

Casa de Cultură „Mihai Ursachi" a Municipiului Iași a organizat, pe 15 ianuarie 2022, cea de-a zecea ediție a acțiunii: *Eminescu, Măria Ta*. La 172 de ani de la nașterea poetului national, au fost depuse jerbe de flori la statuia lui Mihai Eminescu din parcul Copou. Totodată, a fost organizat un spectacol de poezie închinat poetului national, susținut de actrițele Teatrului Național „Vasile Alecsandri":

Laura Bilic, Haruna Condurache, Diana Chirilă, Catinca Tudose Hariton, din versurile poeților Emil Brumaru, Mihai Ursachi, Cezar Ivănescu, Ioanid Romanescu. Fondul muzical a fost susținut de Cvartetul Fagotissimo. Moderatorul acțiunii: Adi Cristi, director al Casei de Cultură „Mihai Ursachi" a Municipiului Iași.

Începând cu luna ianuarie 2022, pe site-ul filialei Iași, www.uniuneascriitorilorfilialaiasi.ro, vor fi prezentate, în format video, cele mai noi apariții ale scriitorilor membri ai Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor din România. În rubrica „Cărțile săptămânii", președintele filialei ieșene, Cassian Maria Spiridon, va prezenta cărțile autorilor. Scriitorii interesați sunt rugați să trimită cărțile la sediul filialei din Iași, str. Grigore Ureche 7.

73 de ani de la constituirea Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor din România

Pe data de 28 februarie, se împlinesc 73 de ani de la constituirea Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor din România. Ședința de constituire a avut loc la la Şcoala Mică a Teatrului Naţional din Iaşi, în baza convocării speciale a Societăţii Scriitorilor din R.P.R. – prin delegatul ei tov. Mihai Novicov. Şedinţa s-a desfăşurat între orele 4-7,30 după-amiaza, a fost prezidată de tov. Gh. Agavriloaei, responsabilul Cenaclului Literar din Iaşi. Biroul de conducere al Filialei este format din Otilia Cazimir, Ioan Istrati şi Dumitru Ignea, cel din urmă fiind ales şi secretarul Filialei. Otilia Cazimir a avut un rol activ în cadrul conducerii filialei, însă după numai cinci luni, în august 1949, ea se retrage din activitate, invocând motive de sănătate. Totuși, din unele documente din arhivă (ciorne), scrise de mână de Otilia Cazimir, arată că ea a fost, în această perioadă scurtă, președintele filialei ieșene. Nu a fost găsit niciun document oficial de alegere a scriitoarei Otilia Cazimir în această funcţie. Gh. Agavriloaei este desemnat să-i preia atribuțiile, până la însănătoșirea acesteia. Astfel, începând cu data de 30 august 1949, Biroul de conducere al Filialei este format din Gh. Agavriloaei, Ioan Istrati şi Dumitru Ignea. La 27 martie 1949 se înfiinţează la Bucureşti Uniunea Scriitorilor din R.P.R.

De-a lungul timpului, Filiala Iaşi a avut următorii secretari/preşedinţi:Ion Istrati, Dumitru Ignea, Al. Husar, Mircea Radu Iacoban, Al. Călinescu, Ioan Holban, Mihai Ursachi, Grigore Ilisei, Lucian Vasiliu, Valeriu Stancu, Cassian Maria Spiridon. „Este o victorie pentru breasla noastră faptul că am reușit să menținem apropae trei sferturi de veac, în condiții rareori favorabile, la niveluri absolut onorabile, una dintre cele mai mari filiale a Uniunii Scriitorilor din România", apreciază Cassian Maria Spiridon, președintele Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor din România.

CALENDAR MARTIE

Panaite Nicolae – 01.03.1954
Poruciuc Adrian – 01.03.1948
Lăcătușu Gloria – 04.03.1942
Baciu Maria – 04.03.1942
Costiuc Virgil – 4.03.1951
Paiu Constantin – 05. 03.1936
Filipciuc Ion – 06.03.1942
Constantinescu Muguraș – 08.03.1952
Șerban Viorica – 08.03.1950
Iancu Vasile - 09.03.1941
Rău Petre – 09.03.1953
Pendefunda Liviu – 10. 03.1952
Luca George -10.03.1951
Puslojic Adam – 11.03.1943
Scutelnicu Vlad – 11.03.1960
Pascu Alexa – 11.03.1951
Enache Laura – 14.03.1971
Baciu Moise Angela – 14.03.1970
Jeanrenaud Magda – 14.03.1953
Masavo Giussepe – 16.03.1954
Oancă Constantin – 17.03. 1950
Nicolae Emil – 18.03.1947
Coșereanu Ioana – 19.03.1950
Filip Corneliu – 19.03.1948
Stoleru Francisca – 21.03. 1937
Ciucă Valentin – 23.03.1943
Bojescu Constantin – 24.03.1949
Blandiana Ana – 25.03.1942
Nicolescu Basarab - 25.03.1942
Burcin Ion – 26.03.1935
Rusu Anca Maria – 27.03.1960
Ghideanu Tudor – 30.03.1938
Matei Gherman Corina – 30.03.1967

comPRESA REVISTELOR

Valentin TALPALARU

Iaca și februarie, am trecut prin gerul amorțit al Bobotezei, călîu și inofensiv, am mai bifat o lună cu bune, dar mai ales cu rele și...iar la cetitul revistelor! Mai întîi cu un răsfăț: **Secolul 21 dedicat** arhitecturii și fațetelor unui portret al Marianei Celac, conturate de Cristina Woinarovski, Edith Lhomel, Catherine Barthel Berindei, Arielle Thedrel, Horea Murgu, Augustin Ioan, Roger Conover, Sorin Ilieșiu. O biografie impresionantă, punctată de numeroase studii de calibru, publicate cam peste tot în lume, expoziții găzduite de Bienala de arhitectură de la Veneția, văleat 2008, Collage Europe, Rotterdam sau Cooper Union School of Architecture, New York. Sunt punctați anii disidenței precum și perioada GDS, evocată – aceasta din urmă – în interviul luat de Horia Murgu. Iată un fragment din evocare: „Cred că era în după – amiaza zilei de 23 decembrie, pe Bulevardul Dacia – unde locuiam atunci, unde locuiesc și acum. A sunat telefonul în casa mea – ceea ce nu se întâmplase de luni de zile –, și la telefon era Mihnea Berindei, care mi-a spus că e în București și că ar trebui să ne întâlnim. Și într-un sfert de oră ne-am întâlnit (nu chiar la portița mea, ci la vreo douăzeci de metri distanță). Cred că a fost momentul când mi-am dat seama de ceea ce s-a întâmplat și că lucrurile s-au întâmplat fatal (inclusiv pentru mine) și cred că atunci, într-o grabă sălbatică, Mihnea mi-a spus ce trebuia să spună...”. Și acest început de povestire avea să se transforme într-o pagină de istorie contemporană. Din nord ajunge un proaspăt/vechi număr din **antiteze**, deschis de Ioan Dănilă, dedicatul critic și istoric literar al lui Vasile Alecsandri. Este amintit faptul că, o controversă literară suscitată de istoricul Gheorghe Ungureanu a dus, ni se spune, la restaurarea unei case muzeu. Sunt trecute în revistă momentele cronologice ale aniverării poetului și numele celor care s-au implicat. Inclusiv *Memoriul* înaintat Ministerului Culturii și Identității Naționale, Prefecturii, Consiliului Județea și Primăriei: „Participanții la prima ediție a Reuniunilor Culturale „Alecsandriada” (Bacău, 7-10 iunie 2017) – academicieni, profeori din învățământul superior și din cel preuniversitar, scriitori, publiciști, oameni de cultură, elevi, studenți, masteranzi din România și din Republica Moldova – au luat cunoștință cu adâncă îngrijorare despre drama pe care o trăiește comunitatea locală cu privire la nerezolvarea situației juridice a Casei „Vasile Alecsandri” din municipiul Bacău și cer...”. Din fericire inițiativa acestui impresionant grup a avut succes. Dacă privim și în curtea proprie, un gest similar ar fi împiedicat retrocedarea Casei Vornic Alecsandri de pildă, ori ar fi salvat alte case memoriale...Întrucît Piatra Neamț a devenit epicentrul Premiului Național pentru Proză „Ion Creangă” nu lipsesc paginile dedicate laureaților. Și nici versurile lui Ovidiu Genaru: „Am mai vorbit despre cum trece timpul. Acum știm/ că visarea unui vis formează viața unei/morți amânate./ Pentru că în unii se naște sluga și-n alții/ stăpânul/ cărările spre Dumnezeu sunt controlate de câinii/ electrici” (*Viața e un vis*). **Poezia**, numărul de iarnă, apare sub tema *Poezie și cenușă*, temă generoasă, care vizează semnul renașterii, cu trimiteri istorice și simbolice notabile. Ca de obicei, Cassian Maria Spiridon ne propune un pelerinaj prin filosofia hindusă, trece pe la curțile lui Heraclit, se abate și pe la poezia latină, *labor agri* a lui Vergiliu, nu uită legendele biblice, în fine, o propunere de meditație pe temă, alimentată și de eseurile lui Dragoș Cojocaru, Dianei Dobrița Bîlea și Cristinei Rusu. Generoasă cu paginie de poezie contemporană, revista scoate din sertar nume consacrate ori mai noi, un „pact” între generații, de la versurile unui magister artifex de talia lui Șerban Codrin și poemele Cristinei Scarlat la mai tinerii Mădălina Bărbulescu, Ciprian Romaniuc, Elena Olaru Neguș, Marieva A. Demetrescu. Un desant al poeților Filialei ieșene a U.S.R., între care îl regăsim pe Vasilian Doboș, multă vreme absent în presa literară și din versurile căruia vă propunem un fragment: „și viața fuga, și moartea fuga/pînă cînd au trîntit/dragostea și iluziala pămînt// 1. Nu mă pricep la sîngerări./ Asta e./ Deși,/ mă ridică

în aer prima rafală/ a unui sărut" (*Bufoneriile numărului treisprezece*). *Cenaclul Schenk* este prezent ca de obicei cu noi reprezentanți, iar din lacra amintirilor, Marius Chelaru scoate un nume aproape necunoscut și mesajul său liric de la începutul veacului al XVIII-lea, Dimitrie Pandovici: „O pravoslavnice norodu, limbă rumânească,/ Păzită de Dumnezeu, țară creștinească,/ În Domnulu să vă bucurați prin sfânta cântare/ Cu credință, cu nădiajde, cu dragoste mare,/ Că iată s-au tîlmăcitu spre alu vostru folosu,/ Carea cu nevoință dinu grecie s-au scosu" (*Cătră pravoslavniculu norodu alu Țărîi Rumânești*). **Feed back**-ul de sfîrșit de an este un compendiu bogat în nume, parte integrîndu-se în avertismentul „revistă de experiment literar", parte canonizați deja, nume de reputație certă, care sunt cu siguranță dorite și așteptate. „Tentant" articolul lui Olimpiu Nușfelean: *Tentația scrisului*, inteligent și de actualitate, reluînd mai vechi și nefinalizate discuții: „Într-o vreme când se vorbește de o criză a lecturii, se spune că, din lipsă de cititori, scriitorii se citesc între ei. Dacă e vorba de o criză reală a lecturii, nu putem ști care și mai ales unde ar fi cauzele. Sunt absorbiți cititorii, mai ales cei tineri, de internet? Dar tentația „ieșirii din lectură" a tinerilor nu e chiar nouă. Se face însă prea puțin, mult prea puțin, pentru aducerea tinerilor spre lectură". Și un plonjon în poemul inedit al lui Leonid Dimov: „Aveam vreo câțiva ani și mă țineai de mână/Bunule străbunic mort de-o săptămână,/Ne duceam la fabrica de cherestea din Cetate/ Să cumpărăm șapte duzini de șipci proaspăt tăiate./ Era toamnă. Ardeau gunoaiele în curți,/ Aveam bube dulci și pantaloni scurți,/ Ne-am întors apoi mânați de-un zor..." (*amintire cu șipci proaspăt tăiate*). Eseurile lui Valentin Ciucă ori Basarab Nicolescu despre Eliade și Bacovia se cer și ele mîngîiate cu privirea. Pînă la evocarea spumoaselor amintiri ale regretatului Ncolae Dabija cu Grigore Vieru în prim plan, ne bucurăm de reîntîlnirea în paginile revistei cu Dorel Vișan, Christian Schenk, Aurelian Silvestru, Gheorghe Simon, Nicolae Busuioc, Florentin Palaghia, Virgil Diaconu, Liviu Antonesei și, pour la bonne bouche, Șerban Foarță și gata, mă opresc aici pentru că ar trebui să rescriu sumarul! Și revenim, cum vă avertizam, cu puțină brumă nostalgică la lectura acestei amintiri: „Fiica mea, Doina, când avea vreo 4-5 ani, dacă o întreba cineva a cui e, răspundea, cum era firesc: – A lui Nicolae Dabija. Dar după ce l-a cunoscut pe Grigore Vieru, care avea mereu pregătite pentru ea bomboane, pixuri, lei prin buzunare, răspundea: – A lui Nicolae Dabija și a lui Grigore Vieru. Eu o corectam, dar Doina mă ruga: – Sunt a ta, tăticule, dar nu te supăra: lasă-mă să fiu un pic și a lui Grigore Vieru". Ne oprim și la **Steaua**, unde suntem întîmpinați de sensibilul editorial al lui Ovidiu Pecican, în răspăr cu pesimismul contemporan endemic privitor la România și viitorul ei: „România e mereu acolo unde sunt, o regăsesc fără dubiu, cu un sentiment de grație înălțătoare și de ușurare. Spre ea vin oameni destui și, la rându-i, merge în întâmpinarea oamenilor. Sunt doar câteva dintre motivele care mă fac să cred că România are un viitor, căci aidoma mie sunt destui, chiar dacă nu îndestulători. Mă privesc în oglindă și în jurul meu văd o țară în centrul căreia mă situez. România." Nu ar strica să citim, din cînd în cînd, măcar fragmente din editoriale de acest gen. Și să recunoaștem că Ovidiu Pecican are dreptate. Un triptic liric care nu mai trebuie comentat: Ioan Moldovan, Victor Felea, Aurel Gurghianu. Din poemele acetuia din urmă cităm cu subiectivitate asumată: „Un poet scrie versuri de toamnă/frumoase pentru că par ostenite/și n-au în ele nimic forțat,/ca și cum ai spune:/ zece cornute rod iarba uscată/lângă-un zid de cetate" (*Poți să fii*). Iată o asociere firească: Matei Vișniec și un fragment din viitorul roman, *Un secol de ceață* gata să pornească spre noi via Polirom și una surprinzătoare pentru unii: Răzvan Voncu și fragmentul de proză *Eșarfa.* Nu ocoliți dialogul Andreei Hedeș cu Gabriel Chifu și nici tușele la portretul schițat de Irina Patraș și Adrian Popescu. În fine, **Luceafărul de dimineață** unde ne reîntîlnim cu Ovidiu Genaru: „Îndeobște vinerea chem arhitectul să-mi/ evalueze/ șansa de a evada din celstul ghetou/ fiindcă/ lucrând la zidul fortăreței/constructorii orbi ne-au închis circular" (*Gri*) iată și o „rețetă" pentru scris, marca Alex Ștefănescu: „În ceea ce mă privește,în timp ce scriu, fac un mare efort de asigurare a inteligibilității. Mă substitui cititorului (Eliminând din minte eșafodajul ideologic folosit de mine pentru construirea mesajului) și încerc să-mi dau seama ce ar înțelege el." Răzvan Voncu ne invită la o întoarcere către cronicari, oprindu-se la eruditul și tragicul Miron Costin. Un traseu cu mari scriitori în versiuni critice noi: Dostoievski (Antoaneta Olteanu), Henry Miller (Codrin Liviu Cuțitaru), Paul Verlaine (traducere Linda Maria Baros). Multe provocări la lectură care se cer pomenite și pe care le lăsăm în grija domniilor voastre, nu înainte de a vă atrage atenția asupra corespondenței lui Tudor Arghezi cu Malaxa.

CURIER DE AMBE SEXE

Nicolae SAVA

„Bună ziua şi bun găsit în noul an! Vă trimit următoarele 3 poezii, spre publicare, dacă îndeplinesc standardele prestigioasei publicații. Imagine la alegerea dumneavoastră. Multumiri! Gânduri bune! Claudiu Dumitrache" – Claudiu, mulțumim pentru gândurile tale bune. Imaginile cu tine nu ne interesează. Faptul că ești tânăr e un atu important. Versurile trimise nu sunt, deocamdată, publicabile, dar ești pe drumul cel bun. Multe stângăcii, prea multe versuri stau sub semnul improvizației de moment, unele jocuri de metafore sunt interesante altele nu. Vorbele trebuie strunite mai bine pentru a sugera ceva poetic, altminteri totul totul degenerează spre un verbiaj deranjant. Poate că mai mult exercițiu pe text te va ajuta să progresezi și să ne bucuri cu lecturi mai interesante, mai agreabile, mai bune decât acestea de acum: „Prin aceste straturi de gaze,/ Am trecut prin diferite faze./ Şi am început să scriu pe copaci,/ Morți ce vor putrezi în saci./ E destul de trist să ştiu,/ Copacii se fac sicriu./ Iar unde mă botez viu,/ Mă trec şi spre albăstriu./ Dacă ar fi existat Agartha,/ Dacă s-ar fi schimbat harta,/ Atunci l-aş căuta pe Amor,/ Să tenţepe, să plecăm…/ Nu mai vreau în homosferă,/ Mă simt străin, mă simt hienă./ Vreau măcar un pic de vid,/ Să mă bucur, să mă sting." Textul *Chemare* pare a fi, totuși, mai reușit: „Aud un glas astral *demult*,/ Nu pot răspunde, parcă-s mut./ Aud un râu ducând spre nord,/ Eu sunt în mare, nu ştiu să înot./ Aud o pasăre măiastră,/ Mă cheamă-n lumea împărătească./ Eu stau în patul de pământ,/ Nu pot zbura şi mor curând./ Aud un tibetan cântând:/ Corpul mi-e împietrit şi plâng./ Mai aud un glas senin:/ Un arhanghel îmi dă vin./ Sunt aproape mort acum:/ Miros tămâie şi mult fum./ Totuşi mai aud ceva:/ Ani lumină – vocea Ta". Revino după ceva timp de acumulări în bibliotecă.

„Bună ziua! Mă numesc Marcoci Dorian, locuiesc în Tg. Mureş, am publicat 10 volume de versuri (Anotimpuri – Ed. Ardealul Tg Mureş, Din colţ de suflet, Dor, Risipa de petale, Sculptorul tăcerii – Ed. Nico Tg. Mureş, Albind tăceri – Ed. Vatra Veche Tg. Mureş, Adunând în palme norii, Împodobind o amintire – Ed. Napoca Nova Cluj-Napoca, Pe pleoapa lumii, Tuneluri de lumină – Ed. InfoRapArt Galați) și un vol. de proză (Pomul cu muguri de iubire- Ed. InfoRapArt Galați). În numărul 11 al *Convorbirilor Literare* din noiembrie 2021, la rubrica Curier de ambe sexe, după lecturarea poeziilor pe care vi le-am trimis anterior, mi-ați solicitat un grupaj mai consistent de versuri. M-am conformat "într-o voioasă generozitate" și v-am trimis mai multe poezii în atașament. În preajma Noului An vă urez multă sănătate și împliniri! La mulți ani! Cu respect, Marcoci Dorian" – Mulțumim pentru urări, domnule Dorian. Din păcate, în loc să alegi câteva texte care crezi că te-ar reprezenta pentru publicare, ne-ai trimis un volum intreg de versuri. Vom citi tot ce ne-ai trimis și vom vedea ce se poate publica.

Și Antonia State din Roman, Neamț, ne trimite prin mail un volum întreg de versuri, rugându-ne să facem noi "o selecție pentru un eventual debut" – Antonia, până la debutul despre care vorbești mai e cale lungă. Ceea ce ne-ai trimis sunt niște încercări naive, multe dintre ele agramaticale, care nu se pot publica: "Căci depărtarea e un păcat,/ un rost fără de rost/ nu ne lasă ca să plecăm/ spre depărtate zări/ spre vagi cărări să apucăm/ a lumii vaste zări...". Și exemple de acest gen ar mai fi.

Cam în aceeași notă de mai sus primim câteva texte și de la Irina Plopanu din Iași: „Aș vrea să stau/ numai să stau/ fără să știu/ și fără să fac nimic" – Nu, Irina, nu cred că e recomandat să stai și să nu faci nimic. Ai putea pune și tu mâna pe o carte la o adică, dacă tot nu vrei să faci nimic.

„Am mai publicat texte prin revistele literare ale vremii în tinerețe, însă am întrerupt colaborarea la ele din cauza serviciului. Aș dori să refac legătura cu revistele literare. Vă trimit în acest sens trei texte. Dacă veți considera că merită a vedea lumina tiparului m-aș bucura. Iulian Farcașiu, Suceava. Vă mulțumesc" – Domnule Iulian, se vede că aveți un oarecare exercițiu liric dar de nivel destul de modest. Mai realizabil ni se pare textul „Marea" din care vom cita câteva strofe: „Liniștită își clădește seara/ sub formă de sferă, sălbatic,/ un templu fluid subacvatic/ cu focuri marine aprinse/ pe vetre albastre pentru zeul setos. Ape întinse/ pe val de meduze se scurg/ și-ți simt pietrificatele buze/ cum ard chiar de răcoare aprinse". Vă mai așteptăm la Curier.

Curierul de ambe sexe este al cititorilor care doresc să se afirme în literatură. Cei care au îndrăzneala să ne convingă că au ceva de spus, cu talent pentru asta, trebuie să ne trimită cîteva texte (poezie, proză, teatru, eseu critic), scrise citeţ, lizibil, cu respectarea normelor gramaticale clasice, pe suport de hîrtie sau electronic (obligatoriu cu diacritice – TEXTELE FĂRĂ DIACRITICE NU SE PUBLICĂ!) şi să aştepte un răspuns, care nu va întîrzia foarte mult. Ne interesează şi cîteva date despre autor. Cei ale căror texte ne vor convinge prin originalitate, concizie şi, mai ales, talent literar, vor intra în atenţia noastră, promovîndu-i la „Antologia curierului".

Manuscrisele se pot trimite pe adresa poştală, la sediul redacţiei, sau pe două e-mail-uri, nicu_sava@yahoo.com sau convlit95@yahoo.com. Toate scrisorile îşi vor afla răspuns doar în paginile revistei.